

STENDHAL MŰVEI

5

STENDHAL

Elbeszélések

FORDÍTOTTA:

**ANTAL LÁSZLÓ, BENYHE JÁNOS, ILLÉS ENDRE,
PÓR JUDIT, RÓNAY GYÖRGY, RUBIN PÉTER, TELLÉR GYULA**

TARTALOM

OLASZ KRÓNIKÁK

A castrói apátasszony
Vittoria Accoramboni
A Cenci család
Palliano hercegnő
San Francesco a Ripa
Vanina Vanini
Végzetes jóindulat
Suora Scolastica

REGÉNYEK ÉS NOVELLÁK

Rózsaszín és zöld
Minna von Wangel
Egy olasz ifjú emlékei
A zsidó
A láda és a kísértet
A bájital
Saint-Ismier lovag
Philibert Lescale
Féder avagy a pénzes férj

OLASZ KRÓNIKÁK

1350 táján Petrarca divatba hozta a régi kéziratokat, következésképp megőrizték a korabeli kéziratokat is, s ezt olyan korban tették, amikor az előkelő francia körökben szégyen volt az írni-olvasni tudás. Ez magyarázza, hogy 1839-ben annyi kincs hever Itália könyvtáraiban. Ráadásul mindennek a tetejében Itália számos apró államra oszlott, s az egyes fejedelmek éles szemű emberek voltak: Velence firenzei követe azon élcelődött, amit Firenzében tettek, a Mediciek velencei követe pedig azon, amit a dózse tett.

Azóta azonban, hogy Napóleon győzelmeit követően - melyek lelkesedéssel töltötték el az olaszokat s néhány esztendőre hazát adtak nekik - úgy-ahogy létrejött a francia képviselőház és szenátus, valami furcsa dolog történt; különösen azóta, hogy egész Itália éjjel-nappal Thiers könyvét, *A francia forradalom története*-t olvassa, Itália törvényes uralkodói úgy vélik, nagyon is érdekükben áll, hogy megtiltsák a böngészést levéltáraikban. Gondoljuk meg, hogy az 1500-as évek politikai fejtegetései teljesen nevetségesek voltak, akkoriban még nem találták ki, hogy azok képviselőivel kell megszavaztatni az adót, akik majd fizetni fogják, sőt mindenki azt képzelte, hogy valamennyi értékes politikai gondolat megtalálható az isteni Platon akkortájt eléggé gyengén lefordított műveiben. A kor emberei azonban - s így az írók is, akik semmiképpen sem voltak Montyon-díjra sóvárgó akadémikusok - tele voltak vad energiával, jól tudták, mit jelent ott élni egy apró városban, egy kényúr szeme előtt, aki eltiporta a köztársaságot, s aki látásból ismeri őket.

Nem tűrhető fejtegetéseket kell hát keresni Itália levéltáraiban, melyekbe ma már protekcióval be lehet jutni, hanem kizárólag magasztos költeményeket, melyeket Michelangelo stílusában írtak, s eseményeket, melyek különös fénnel világítják meg az emberi szív mélységeit. Mert a legveszélyesebb, leggyalázatosabb kormányban is van annyi jó, hogy bepillantást enged az emberi szívbe, amit hiába keresnénk mondjuk az ifjú Amerikában, ahol a szenvedélyek csaknem teljesen a dollár kultuszára korlátozódnak.

Minden levéltár közül azonban - ha művelt és ártalmatlan tudósnak számíthatnák, aki csak görög kéziratokra vadászik - leginkább az érseki ítélőszékek levéltáraiba szeretnék bejutni, mely ítélőszékek tekintélyét csak napjainkban homályosította el Napóleon csillaga.

*

Bevallom, egyáltalán nem érdekel, hogyan gondolkodnak és cselekednek Új-Hollandia vagy Ceylon lakói. A világutazó Franklin adja hírül, hogy a rikkaráknál a férjek és fivérek megtisztetésnek tartják, ha az idegenek rendelkezésére bocsáthatják feleségüket vagy nővérüket. Franklin kapitány szavahihető beszámolója, mellyel Cuvier-nél találkoztam, elszórakoztat egy negyedórára, de hamarosan másra gondolok. Ezek a rikkarák nagyon különböznek azoktól az emberektől, akik barátaim vagy vetélytársaim voltak. Ez az oka, hogy Homérosz és Racine két hőse, Achilles és Agamemnon is egyre jobban untat. Igaz, sok francia, sok kortársam képzelet magáról, hogy szereti őket, mivel úgy gondolják, saját maguknak szereznek becsületet, ha bámulják e két hőst. Ami engem illet, én már lassan elveszítem minden előítéletemet, mely a kora ifjúság hívságaiban gyökerezik.

Szeretem, aki lefesti az emberi szívet, de olyan emberét, akit ismerek, nem pedig a rikkarákét.

Franciaországban a XVI. század közepétől a hiúság, vagy amint Foeneste báró mondta: a *feltűnésvágy* borított sűrű fátylat az emberi cselekedetekre s legfőképpen e cselekedetek indítékaira. Itáliában a hiúság más természetű, erre van szerencsém becsületszavamat adni az olvasónak. S itt a hiúság befolyása is jóval gyengébb. Itt általában csak azért gondolnak a másik emberre, hogy gyűlöljék vagy lenézzék; kivétel legfeljebb az évenként ismétlődő két-három ünnep, s olyankor mindenki, aki bált ad, szinte - hogy úgy mondjuk - tudományos módszerekkel kényszeríti ki a többiek elismerő véleményét. Itt nincsenek felvillanó finom-

ságok, melyeket az élet minden negyedórájában, röptében vesz észre és ragad meg az ember, halálos nyugtalansággal. Itt nem látni azokat az izgága, sovány és örökké gyöttrő hiúság aggodalmaival átitatott arcokat, amilyet Viennet mondhat magáénak (Hérault megye küldötte 1833-ban.)¹

Ez az olasz hiúság, mely annyira más, s annyiival esendőbb a miénknél, ez indított arra, hogy az alább következő történetkéket leírjam. Választásom különösnek tűnhet francia kortársaim ízlése számára, akik megszokták, hogy irodalmi élvezeteiket és az emberi lélek rajzát Villemain, Delavigne, stb. műveiben keressék. Úgy érzem, kortársaimat 1833-ban nemigen fogják megkapni azok a köznapi pletykák stílusában megírt, naiv vagy robusztus jellemek, melyekkel itt találkozhatnak. Számomra azonban az efféle eseményekről és gyötrelmekről szóló beszámolók igaz és kétségbevonhatatlan adalékokat nyújtanak az emberi szívről, s jólesik rajtuk eltűnődni éjszakánként a postakocsiban. Én jobban szeretnék olyan elbeszéléseket találni, melyek szerelmekről, házasságokról, örökségekért folyó ravasz cselszövésekről szólnak (mint például *** herceg esete 1826 körül), de az ilyen elbeszélésekben nem jut szerep az igazságszolgáltatás vaskezeének, ezért ha találnék is ilyen történeteket, kevésbé hitelt érdemlőnek tartanám őket. Derék emberek most is végeznek számomra ilyen irányú kutatásokat.

Jó, hogy van egy nép, melynél a pillanatnyi érzelem (mint Nápolyban) vagy a végiggondolt, hosszasan táplált szenvedély (mint Rómában) ennyire elúzi hatalmával a hiúságot és a képmutatást. Nem tudom, találni-e Itálián (és talán a képmutató XIX. század előtti Spanyolországban) kívül még egy társadalmat, mely eléggé civilizált, hogy érdekesebb lehessen a rikkaráknál, s eléggé mentes a hiúságtól, hogy majdnem meztelen valóságában mutassa az emberi szívet. Abban viszont biztos vagyok, hogy a jelenkori Angliát, Németországot és Franciaországot az összes lehetséges hiúság és képmutatás túlságosan is megfertőzte már, semhogy egyhamar ilyen éles fényt vethessenek az emberi szív mélységeibe.

*

Az olvasó nálam nem mesterséges tájakat talál, hanem a természet után, az új angol műszerrel készített felvételeket. Az *igazságnak* kell elfoglalnia minden más érdem helyét, bár oly korban élünk, melyben az igazság nem elég, nem találják elég ingerlőnek. Azt javaslom az olvasónak, aki maga is ebben a lelkiállapotban van, hetente csak egyet olvasson el ezekből a történetekből.

Szeretem ezeknek a történeteknek a stílusát, mely a nép stílusa, tele van szószaporítással, és sohasem szól egyetlen borzalmas dologról sem úgy, hogy borzalmas voltára fel ne hívna a figyelmet. Így a mesemondó akaratlanul lefesti századát s a gondolkodásmódot is, mely akkoriban járta.

E történetek legnagyobbbrészt néhány nappal azoknak a szerencsétleneknek halála után íródtak, akikről szólnak. A szövegben néhány apróbb javítást hajtottam végre, hogy a stílus homályosságából elvegyek, s ne türelmetlenkedjem még a harmadik olvasásnál is.

A homályosság az olasz nyelv nagy fogyatékosága. Az igazság az, hogy nyolc- vagy tízféle nyelv él Itáliában, s még egyik sem győzte le vetélytársait. Franciaországban Párizs nyelve győzedelmeskedett Montaigne-é felett. Rómában azt mondják: „Vi vedrò domani al giorno”,² amit Firenzében meg sem értenek. Elbeszélést szívesebben olvasok angolul, mint olaszul, jobban értem.

---

¹ *Viennet* - Stendhal nem szerette Viennet-t, se mint író, se mint embert. Ellenszenvük kölcsönös volt, és Viennet még Stendhal halála után is indulatosan és ostobán szapulta őt naplójában.

² *Vi vedrò domani al giorno* - ez a tájnyelvi fordulat ilyenféle szerkezetet érzékeltet: „Holnapon látni fogom magát.”

Érdekességét Massimi története veszítette el legkevésbé, a 16. oldalon.³

Genova teljesen érdektelen ostromát csak azért vettem be, hogy meglegyen a másolata minden kéziratnak, amit kölcsönkaptam, féltem, hogy egyszer majd szemrehányást teszek magamnak, hogy mellőztem ezt a⁴

E történeteknek körülbelül egyharmada nem éri meg a másolás fáradságát; ezek 1600-ból való *bűnök*, de az én szememben sokkal kevésbé unalmasak, mint az 1833-ból valók. Egy római herceg például (Santacroce) feltételezi, hogy idős anyja szeretőt tart, mert látja, hogy anyja dereka egyre vastagszik; úgy érzi, becsületébe gázoltak, s leszúrja a szerencsétlen vízkóros öregasszonyt. Az Itáliába átlántált gögös spanyol elzárkózás volt az oka, hogy a fiú nem ismerte anyja szeretőjét.

A legkevésbé érdekes történetekből ilyesféle erkölcs képe bontakozik ki.

Még 1833-ban is úgy látom, hogy Franciaországban, de különösen Angliában azért ölnek, hogy ezáltal pénzhez jussanak. A két szegény ördög közül, akit tegnap kivégeztek, az egyik huszonhárom, a másik huszonhét éves volt; egyikük, Vivaldi, mert más asszonyt szeretett, megölte feleségét; a másik rálőtt egy szélsőségesen királpárti orvosra, aki talán hazaáruló volt; nyoma sincs anyagi érdekeknek.

A pénzért elkövetett bűnök unalmasak, itt nemigen talál belőlük az olvasó.

Tellér Gyula fordítása

---

³ *Érdekességét Massimi története veszítette el legkevésbé* - Címe: *Marcantonio Massimi halálának története, akit Rómában kivégeztek 1599 júniusában a firenzei VII. Aldobrandini Kelemen pápasága alatt, mert fivérét, Luca márki úr öméltóságát megmérgezte*. Ebből az elbeszélésből csak rövid tartalmi összefoglalás maradt fenn.

⁴ *mellőztem ezt a* - itt Stendhal egy szót kihagyott.

A castrói apátasszony

I

A rémdrámák oly gyakran bemutatták nekünk a tizenhatodik századi olasz rablókat, s annyian beszéltek felőlük, nem is ismerve őket, hogy ma már a legtévesebb képzeink vannak róluk. Általában elmondhatjuk, hogy ezek a rablók voltak az *ellenzéke* azoknak a kegyetlen kormányoknak, amelyek a középkori köztársaságok helyébe léptek Olaszországban. Az új zsarnok rendszerint a megboldogult köztársaság leggazdagabb polgára volt, s nagyszerű templomokkal és szép képekkel ékesítette a várost, hogy elkápráztassa a köznépet. Mint például a Polentak Ravennában, a Manfredik Faenzában, a Riariók Imolában, a Canék Veronában, a Bentivogliók Bolognában, a Viscontik Milánóban, és végül, mindnyájuk közül a legkevésbé harciasak és a leginkább képmutatók: a Medicik Firenzében. E kis államok történetírói közül egyik sem merte elmesélni azt a tömérdek mérgezést és gyilkosságot, amelyre a zsarnokcskákat gyöttrő félelem adott parancsot; a megfontolt történészek a zsarnokok zsoldjában álltak. Vegyék figyelembe, hogy mindegyik zsarnok személyesen ismert minden republikánust, akinek a gyűlöletében biztos lehetett (Cosimo toszkánai nagyherceg például ismerte Strozit), és hogy e zsarnokok közül többen is gyilkosságnak estek áldozatul, s meg fogják érteni a mélységes gyűlöletet, az örök bizalmatlanságot, amely olyan elméssé és bátorra nevelte a tizenhatodik századi olaszokat, és olyan zseniálissá tette művészeiket. Látni fogják, hogy e mély szenvedélyek akadályozzák annak az elég nevetséges előítéletnek a megszületését, amelyet Sévigné asszony idejében *becsületnek* neveztek; ez főleg abból állt, hogy az ember annak az uralkodónak szentelte egész életét, akinek alattvalójaként született, és azoknak a hölgyeknek, akiknek tetszeni akart. A tizenhatodik századi Franciaországban a férfi képességeit és igazi érdemét csak a csatatéren vagy a párbajban tanúsított vitézsége bizonyíthatta be, csak az kelthetett csodálatot iránta; s minthogy az asszonyok szeretik a vitézséget, főként pedig a vakmerőséget, ők lettek a férfi érdemének legfőbb bírái. Ekkor született meg a *lovagias szellem*, amely előkészítette valamennyi szenvedély fokozatos megsemmisülését, sőt még a szerelemét is, mert feláldozta őket egy kegyetlen zsarnoknak, amelynek mindnyájan engedelmeskedünk: a hiúságnak. A királyok támogatták a hiúságot, s komoly okuk volt rá; innen ered a rendjelszalagok uralma.

Olaszországban *mindenféle érdemet* elismertek, s a férfi ugyanúgy kitűnhetett, ha jól forgatta a kardját, mint ha régi kéziratokat fedezett fel - vegyék példának Petrarcát, kora bálványát; a tizenhatodik század asszonya ugyanúgy, sőt jobban szerette azt a férfit, aki jártas volt a görögben, mint akit harci vitézsége tett híressé. Akkoriban a szenvedélyek éltették az embereket, nem a gáláns kalandok. Ez a nagy különbség Olaszország és Franciaország közt, ezért születnek Itáliában Raffaellók, Giorgionék, Tizianok, Correggiók, míg Franciaországban egymást követték a tizenhatodik századi vitéz kapitányok, akiket ma senki sem ismer, bár mindegyikük rengeteg ellenséget megölt.

Bocsánatot kérek ezekért a nyers igazságokért. Akárhogy is, a középkori olasz zsarnokcskák szörnyű és *szükségszerű* bosszúja megnyitotta a nép szívét a rablók iránt. Gyűlölték a rablókat, amikor lovat, búzát, pénzt loptak, szóval megszerezték az életük fenntartásához szükséges javakat; de a nép a szíve mélyén hozzájuk húzott; a falusi lányok mindenkinél többre becsülték azt a legényt, aki életében egyszer kénytelen volt *andar alla macchia*, vagyis elszökni az erdőbe, és menedéket keresni a rablók közt, mert valami meggondolatlan cselekedetet követett el.

Nyilvánvaló, hogy napjainkban sem szeret senki rablókkal találkozni, de ha bűnhődnek, mindenki sajnálja őket. Mert a talpraesett, gunyoros nép, amely kinevet minden irományt, amit az urak cenzúrája engedélyezett, rendszeresen olvassa azokat a kis költeményeket, amelyek a közismert rablók életét beszélik el forró együttérzéssel. Ezekben a történetekben olyan hősiességet talál, ami elbűvöli az *alsó néposztályokban* mindig megtalálható művészi érzéket; különben is annyira unja a hivatalos dicséretet, amely egyeseknek mindig kijár, hogy mindent, ami e műfajban nem hivatalos, rögtön a szívébe zár. Tudni való, hogy Olaszországban a köznép olyan dolgoktól szenved, amelyeket az utazó sohasem venne észre, még ha tíz évig élne is az országban. Tizenöt éve például, mielőtt a kormányok bölcsessége felszámolta a rablókat,⁵ elég gyakran követtek el olyan tetteket, amelyekkel a kis városok igazságtalan *kormányzóit* büntették. Ezek a kormányzók, ezek a korlátlan hatalmú tisztviselők, akiknek fizetése nem tesz ki többet havi húsz tallérnél, természetesen a környék legtekintélyesebb családjának a szolgálatában állnak, amely ily módon könnyűszerrel nyomja el az ellenségeit. S ha a rablóknak nem sikerült is mindig megbüntetni a zsarnokoskodó kormányzócskákat, legalább csúffá tették őket, és dacoltak velük, ami nem csekélyége szellemes nép szemében. Egy szatirikus szonett minden rosszért megvigasztalja, de a sértést soha el nem felejt. Ez is alapvető különbség az olaszok és a franciák közt.

A tizenhatodik században, ha egy városka kormányzója halálra ítélt valamilyen szegény embert, aki magára vonta az uralkodó család gyűlöletét, gyakran megtörtént, hogy a rablók megtámadták a börtönt, és megpróbálták kiszabadítani az áldozatot. A nagy hatalmú család viszont nem nagyon bízott a kormány nyolc-tíz katonájában, akik a börtönt őrizték, s ideiglenesen egy csomó zsoldost verbuvált magának. A zsoldosok, akiket *brávóknak* neveztek, a börtön körül táboroztak, az ő feladatuk volt az is, hogy a kivégzőhelyre kísérjék a szegény ördögöt, akinek a halálát megvásárolták. Ha a nagy hatalmú család tagjai közt akadt egy fiatalember is, ő állt ideiglenesen katonái élére.

A civilizáció ilyen állapotát megsínyli a morál, ezt elismerem; napjainkban a párbaj dívik és az unalom, s a bírák nem eladók; de ezek a tizenhatodik századi szokások nagyszerűen megfeleltek arra a célra, hogy olyan férfiakat formáljanak, akik valóban méltók voltak e névre.

Sok történész, akit az akadémiák vaskalapos tudománya ma is dicsér, igyekezett eltitkolni azokat a körülményeket, amelyek 1550 táján oly nagyszerű jellemeket formáltak. A maguk idején a firenzei Medicik, a ferrarai Esték, a nápolyi alkirályok stb., minden elképzelhető kitüntetéssel elhalmozták őket óvatos hazugságaikért. Egy Giannone nevű szegény történetíró megpróbálta fellebbenteni a fátyol egyik sarkát; minthogy azonban csak nagyon keveset mert elmondani az igazságból, s ráadásul kételkedést kifejező és homályos formákat használt, rendkívül unalmassá vált, ami nem mentette meg attól, hogy nyolcvankét éves korában, 1758. március 7-én börtönben haljon meg.

Az első tennivaló, ha meg akarjuk ismerni Itália történetét: ne olvassuk az általánosan elismert szerzőket; sehol sem tudták jobban a hazugság árát, sehol sem fizették meg jobban.⁶

---

⁵ Gasparone, az utolsó rabló, 1826-ban megalkudott a kormánnyal; harminckét emberével együtt a civitavecchiae citadellában van bezárva. A vízhiány kényszerítette rá, hogy az Appenninek csúcsai közt, ahová bevette magát, megkösse az alkat. Okos ember és eléggé megnyerő külsejű. (Stendhal jegyzete.)

⁶ Paolo Giovio, comói püspök, Aretino és száz más, kevésbé mulatságos szerző, akit csak terjengős unalmassága mentett meg a becstelen hírnévtől, Robertson, Roscoe teli vannak hazugsággal. Guicciardini eladta magát I. Cosimónak, aki kigúnyolta. Napjainkban Coletta és Pignotti megírta az igazat; az utóbbi állandóan rettegett, hogy elbocsátják, bár művét csak halála után akarta kiadatni. (Stendhal jegyzete.)

Az első krónikák, amelyeket a kilencedik század nagy barbársága után írtak Olaszországban, már megemlékeznek a rablókról, és úgy írnak róluk, mintha emberemlékezet óta léteznének. (Lásd a Muratori-féle gyűjteményt.) Amikor a közjó, az igazság és a jó közigazgatás szerencsétlenségére, de a művészetek szerencsésére elnyomták a középkori köztársaságokat, a legerélyesebb republikánusok, akik polgártársaik zöménél jobban szerették a szabadságot, elmenekültek az erdőkbe. A nép persze, amelyet állandóan háborgattak a Baglionik, a Malatesták, a Bentivogliók, a Medicik stb., szerette és tisztelte azok ellenségeit. Az első bitorlók helyébe lépő kis zsarnokok kegyetlensége, például Cosimóé, Firenze első nagyhercegéé, aki még a Velencébe, Párizsba menekült republikánusokat is meggyilkoltatta, folyamatosan ellátta újoncokkal a rablókat. Hogy csak arról a korszakról beszéljünk, amelyben hősnőnk élt, 1550 táján Alfonso Piccolomini, Monte Mariano hercege, és Marco Sciarra sokszor vitte diadalra Albano környékén fegyveres bandáit, amelyek még a pápa akkoriban igen bátor katonáival is szembeszálltak. Ezek a híres vezérek, akiket a nép ma is csodál, a Pótól és a ravennai mocsaraktól egészen a Vezúvot akkoriban sűrűn borító erdőig kiterjesztették hadművelleti területüket. Haditetteik legnevezetesebb színhelye, a Rómától öt mérföldre, a nápolyi út mentén elterülő faggiolai erdő volt a főhadiszállása Sciarrának, aki XIII. Gergely pápasága alatt néha több ezer katonát is zászlaja alá gyűjtött. E hírneves rabló részletes életrajzát a mai nemzedék hihetetlennek tartaná, tudniillik soha meg nem tudná érteni cselekedeteinek indítékait. Csak 1592-ben győzték le. Amikor látta, hogy helyzete kétségbeesítő, megállapodott a velencei köztársasággal, és leghűségesebb, vagy ha úgy tetszik, legbűnösebb katonáival Velence szolgálatába lépett. A római kormány tiltakozására Velence, miután megkötötte vele a szerződést, meggyilkoltatta Sciarrát, bátor katonáit pedig elküldte Kréta szigetére, hogy védjék meg a törököktől. De a velencei bölcsesség jól tudta, hogy Krétán gyilkos pestis tombol, s az ötszáz katonából, akit Sciarra hozott magával a köztársaság szolgálatára, pár nap múlva már csak hatvanhét maradt.

Marco Sciarra hőstetteinek utolsó színhelye a faggiolai erdő volt, amelynek óriási fái egy hajdani tűzhányót borítanak. Minden utazó azt fogja mondani, hogy ezen a csodálatos római síkságon ez a táj a legpompásabb, amelyet komorsága mintha eleve tragédiák színpadának szánt volna. Fekete lombozata az albanói hegycsúcsot koszorúzza.

Ezt a nagyszerű hegyet egy vulkanikus kitörésnek köszönhetjük, amely több évszázaddal megelőzte Róma alapítását. Az írott történelem előtti korszakban tört fel a tágas síkság közepén, amely valamikor az Appenninek és a tenger közt terült el. Legkimagaslóbb pontja a Monte Cavi, amely a faggiolai sötét lomboszat karéjából emelkedik a magasba; mindenhol látni, Terracinából és Ostiából ugyanúgy, mint Rómából és Tivoliből; dél felől a ma már palotákkal borított Albano hegység zárja le ezt a római láthatárt, amely oly híressé vált az utazók körében. A Monte Cavi csúcsán bencés kolostor váltotta fel Jupiter Feretrius templomát, ahol a latin népek együtt áldoztak, hogy szorosabbra fűzzék sajátos vallási szövetségük kötelékeit. A pompás gesztenyefák árnyékának védelmében az utas néhány óra alatt eléri az óriási kőtömböket, Jupiter templomának romjait; de a sötét lombok közt, amelyek oly kellemesek ez alatt az éghajlat alatt, az utas még ma is nyugtalanul tekinget az erdő mélye felé: fél a rablóktól. A Monte Cavi csúcsára érve az ember tüzet gyújt a templom romjai közt, hogy elkészítse táplálékát. E pontról, ahonnan belátni az egész római síkságot, nyugat felé nézve a tenger, amely három-négy mérföldre van, mintha csak két lépésre lenne; a legkisebb hajókat is meg lehet különböztetni; a leggyöngébb látcsövön át is meg lehet számolni a Nápoly felé tartó gőzös utasait. A többi irányban, ameddig a szem ellát, nagyszerű síkság terül el, amelyet keleten, Palestrinán túl az Appenninek, északon pedig a Szent Péter templom és Róma többi nagy épülete zár le. Minthogy a Monte Cavi nem túl magas, a szem a legkisebb részleteket is megkülönbözteti ezen a fenséges tájon, amely történelmi emlékek nélkül is megállná a helyét, holott minden berek, minden romos falmaradvány, amely ezen a síkságon

vagy a hegyoldalban látható, azokra a hazafiság és vitézség csodáit idéző csatákra emlékeztet, amelyekről Livius számolt be.

Ha el akarunk jutni a roppant kötömbökhöz, Jupiter Feretrius templomának maradványaihoz, amelyeket a bencések kertfalnak használnak, még napjainkban is bátran követhetjük a *diadal-utat*, amelyen Róma első királyai jártak valaha. Szabályosan faragott kövekkel van kirakva, s még a faggiolai erdő közepén is hosszú útszakaszokat találunk belőle.

A most tiszta vízzel teli, kialudt kráterből lett a lávaköbe mélyen beágyazott, öt-hat mérföld területű, csinos albanói tó; a partján állt Alba városa, Róma anyja, amelyet a római politika már az első királyok idejében lerombolt. Romjai azonban még megvannak. Néhány évszázaddal később, Albától negyed mérföldnyire, a hegy tengerre néző oldalán új város épült, a modern Albano; a tótól sziklafüggöny választja el, s ez elrejtí a tavat a város és a várost a tó elől. Ha a síkságról látja meg az ember, fehér épületei élesen kiválnak a rablóknak oly kedves és oly sokat emlegetett erdő fekete és mély lombzatából, amely teljesen beborítja a vulkanikus eredetű hegyet.

Albanónak, amely ma öt-hatezer lakost számlál, még háromezer polgára sem volt 1540-ben, amikor javában virágzott a legelőkelőbb nemességhez tartozó, nagy hatalmú Campireali család, amelynek szerencsétlen sorsáról be fogunk számolni.

Ezt a történetet két terjedelmes kéziratból, egy rómaiból és egy firenzeiből fordítom. Vállaltam a nagy veszélyt, és vakmerően ragaszkodtam stílusukhoz, amely majdnem azonos a mi régi legendáinkéval. A mai kor oly elegáns és mértéktartó stílusa megítélésem szerint túl kevésbé volna összhangban az elmesélt cselekedetekkel, főleg pedig a szerzők észrevételeivel. 1598 táján írták. Kérem az olvasót, legyen elnéző hozzájuk és énhozzám is.

II

Miután annyi tragikus történetet írtam - jelenti ki a firenzei kézirat szerzője -, befejezésül azt fogom elbeszélni, amely valamennyi közt a legtöbb fájdalmat okozta nekem. A Visitatio-rendhez tartozó castrói zárda híres apátasszonyáról fogok beszámolni, arról az Elena di Campirealiról, akinek pöre és halála annyi szóbeszédre adott okot az előkelő római és itáliai társaságban. 1555 körül, miután a bírák már rég eladták magukat a nagy hatalmú családoknak, a rablók uralkodtak Róma környékén. 1572-ben, a pör esztendejében, a Buoncompagni családból való XIII. Gergely lépett Szent Péter trónjára. A szent életű főpap az összes apostoli erényt megtestesítette, de közigazgatásának nem egy hibát lehetett szemére vetni; nem bírta kiválasztani a becsületes bírakat, és nem bírta megfékezni a rablókat; emésztette magát a bűnök miatt, és nem volt képes megbüntetni őket. Úgy vélte, hogy rettenetes felelősséget vállal magára, ha halálbüntetést szab ki. Ennek a nézetnek következményeképpen a rablók szinte korlátlan számban lepték el az örök városba vezető utakat. Ha valaki csak némileg is biztonságban akart utazni, jóban kellett lennie a rablókkal. A faggiolai erdő, amely az Albanón át vezető nápolyi út két oldalán terült el, már régóta egy olyan kormány székhelye volt, amely ellenséges viszonyban állt Őszentsége kormányával, és Róma több ízben is egyenrangú hatalomként kényszerült tárgyalni Marco Sciarrával, az erdő egyik királyával. A rablók annak köszönhatték erejüket, hogy szomszédaik, a parasztok, szerették őket.

Albanóban, a rablók főhadiszállásához oly közel eső csinos városban született 1542-ben Elena di Campireali. Apját a vidék leggazdagabb patrícusának tartották, ezért vehette feleségül Vittoria Carafát, akinek nagy birtokai voltak a nápolyi királyságban. Felsorolhatnék több öregembert, aki még ma is él, és nagyon jól ismerte Vittoria Carafát és a lányát. Vittoria

a megfontoltság és okosság példaképe volt, de hiába volt olyan kiváló, nem akadályozhatta meg családjá romlását. Különös dolog! a szörnyű szerencsétlenségeket, amelyek elbeszélésem szomorú tárgyát képezik, nézetem szerint nem lehet különösebben felróni senkinek a szereplők közül, akiket mindjárt bemutatok az olvasónak: csak szerencsétleneket látok, s igazán nem tudom megtalálni a bűnösöket. Rendkívüli szépsége és gyöngéd lelke egyaránt nagy veszéllyel fenyegette a fiatal Elenát, s mentségül szolgál szerelmesének, Giulio Branciforténak, mint ahogy bizonyos fokig monsignore Cittadini castrói püspököt is mentheti határtalan ostobasága. Gyors előmenetelét az egyházi méltóságokban kifogástalan magaviseletének köszönhetette, főleg pedig a lehető legnemesebb megjelenésnek és a legszabályosabban szép arcnak, amelyet csak el lehet képzelni. Feljegyezték róla, hogy aki csak meglátta, megszerette.

Minthogy senkinek sem akarok hízelegni, nem fogom eltitkolni, hogy élt a Monte Cavin levő kolostorban egy szent életű szerzetes, akit több ízben láttak Szent Pálhoz hasonlatosan néhány láb magasban lebegni a cellájában, amikor is egyedül az isteni kegyelem tarthatta fenn ebben a rendkívüli helyzetben,⁷ s ez már rég megjósolta Campireali úrnak, hogy családjá kihal vele, mert csak két gyermeke lesz, s mind a kettő erőszakos halállal pusztul el. Ennek a jóslatnak tudható be, hogy nem talált feleséget szűkebb hazájában, s ezért Nápolyba ment szerencsét próbálni; ott a jó sors úgy hozta magával, hogy nagy vagyont és olyan asszonyt kapott, aki ügyessége révén képes lett volna megváltoztatni végzetét, feltéve, hogy ilyesmi egyáltalán lehetséges. Campireali urat nagyon becsületes embernek tartották, aki nem fukarkodott a jótékony adományokkal: de nem sok esze volt, úgyhogy az idő múltával egyre kevesebbet tartózkodott Rómában, s végül már majdnem az egész évet albanói palotájában töltötte. Buzgón művelte földjeit, amelyek a város és a tenger közt húzódó gazdag síkságon terültek el. Felesége tanácsára a legnagyobb szerűbb nevelésben részesítette fiát, Fabiót, aki nagyon büszke volt születésére, és lányát, Elenát, akinek csodálatos szépségéről még ma is tanúskodik a Farnese-gyűjteményben található arcképe. Miután nekiláttam, hogy megírjam a történetét, elmentem a Farnese palotába, hogy megsejleljem a porhüvelyt, amelyet az ég adományozott ennek az asszonynak, akinek végzetes sorsa olyan nagy feltűnést keltett a maga idejében, és azóta is foglalkoztatja az emberek képzeletét. Feje tojásdad alakú, homloka nagyon magas, haja sötétszőke. Arckifejezése elég derűs; nagy szeme mély tüzzű, gesztenyebarna szemöldökének íve tökéletes rajzú. Ajka rendkívül keskeny; azt hinné az ember, hogy maga a híres Correggio, a festő húzta meg szájának vonalát. Ha a Farnese-képtárban körülötte függő arcképek közt vizsgálgatjuk, királynői benyomást kelt. Nagyon ritkán fordul elő, hogy derűs arckifejezés méltósággal párosul.

Miután nyolc teljes évet töltött mint bennlakó Castro városában, a Visitatio-rend azóta romba dőlt zárdájában, ahol az idő tájt a legtöbb római herceg lánya nevelkedett, Elena visszatért szülővárosába, de mielőtt elhagyta a zárdát, pompás kelyhet adományozott a templomnak, s a főoltáron helyezte el. S alig érkezett meg Albanóba, apja jelentős tiszteletdíj ellenében elhozatta Rómából a híres költőt, az akkor már nagyon öreg Cechinót, aki az isteni Vergiliusnak és nagy hírű tanítványainak, Petrarcának, Ariostónak és Daniénak legszebb verseivel ékesítette fel Elena elméjét.

Itt a fordító kénytelen kihagyni egy hosszú fejtegetést, amely arról szól, hogy a tizenhatodik században milyen sokféle dicsőség jutott osztályrészül ezeknek a nagy költőknek. Úgy látszik, Elena tudott latinul. A versek, amelyekre megtanították, a szerelemről szóltak, olyan szere-

⁷ A római síkság népe még ma is a szentség biztos jelének tartja ezt a rendkívüli helyzetet. 1826 körül megfigyelték, hogy az isteni kegyelem többször is felemelt a földről egy albanói barátot. Számos csodatételt tulajdonítottak neki; húsz mérföld távolságból is felkeresték, hogy áldását kérjék; a legelőkelőbb körökhöz tartozó hölgyek látták, hogy három láb magasban lebeg. Aztán hirtelen eltűnt. (Stendhal jegyzete.)

lemről, amelyet nagyon nevetségesnek tartanánk, ha 1839-ben találkoznánk vele; a szenvedélyes szerelemről beszélek, amely nagy áldozatokból táplálkozik, nem maradhat fenn, csak ha titok veszi körül, és mindig ki van téve a legszörnyűbb csapásoknak.

Ilyen szerelemre lobbantotta az alig tizenhét éves Elenát Giulio Branciforte. A szomszédai közé tartozott, és nagyon szegény volt; egy nyomorúságos hegyi házban lakott, amely a várostól negyed mérföldre Alba romjai közt és a tavat körülvevő, százötven láb mély, lomb borította szakadék szélén épült. Ezt a házat, amely a faggiolai erdő pompásan sötétlő árnyékában állt, a palazzuolai rendház építése kapcsán később lebontották. A szegény ifjú mellett semmi sem szólt, csak élénk és fesztelen magatartása és az az őszinte gondtalanság, amellyel balsorsát viselte. A legtöbb, amit a javára írhatunk, hogy arca, ha nem is szép, de kifejező volt. Viszont azt beszélték róla, hogy bátran harcolt Colonna herceg parancsnoksága alatt, s a többi brávóval együtt két-három nagyon veszélyes vállalkozásban is részt vett. Bár szegény volt, és cseppet sem szép, minden albanói lány úgy vélte, hogy szívének meghódításánál nagyobb dicsőség el sem képzelhető. Minthogy mindenütt jól fogadták, Giulio Branciforte csak a könnyű szerelmet ismerte, amíg Elena vissza nem jött a castrói zárdából. *Amikor, röviddel utóbb a nagy költő, Cechino, Rómából átköltözött a Campireali palotába, hogy irodalomra tanítsa a lányt, Giulio, aki ismerte, írt hozzá egy latin verset a boldogságról, amelyben Cechinónak része van öregkorára, mert ilyen szép szempár csüng rajta, s egy ilyen tiszta lélek tökéletesen boldog, hogy a költő elismerésre méltatja gondolatait. A lányok, akiket Elena hazatérése előtt Giulio kitüntetett a figyelmével, nem titkolták féltékenységüket és csalódottságukat, s ez hamarosan feleslegessé tett minden óvatosságot, amivel születő szenvedélyét leplezni igyekezett: be kell vallanom, hogy a huszonkét éves fiatalember és a tizenhét éves lány szerelme oly módon bontakozott ki, hogy azt józan ésszel lehetetlen helyeselni. Három hónap sem telt el, amikor Campireali úr észrevette, hogy Giulio Branciforte túl gyakran sétál el a palotája előtt (amely ma is látható a tó felé vezető főutca közepe táján).*

Az őszinteség és a durvaság, amely természetes következménye a köztársaságokban dúló szabadosságnak, és a vad szenvedély, amelyet még nem nyomtak el a monarchia erkölcei, nyíltan kifejezésre jut Campireali úr első lépésében. Még azon a napon, amikor felháborította a fiatal Branciforte gyakori megjelenése, a következő szavakat intézte hozzá:

- Honnan veszed a bátorságot, hogy szüntelenül a házam előtt mászkálj, és szemtelen pillantásokat vess a lányom ablakára, amikor még egy viselő ruhád sincs? Ha nem félnék, hogy a szomszédok félreértenék az eljárásomat, adnék neked három zecchinót, és elküldenélek Rómába, hogy tisztességesebb köntöst vásárolj magadnak. Legalább nem sértené olyan gyakran a szememet és a leányom szemét a rongyaid látványa.

Elena apja kétségkívül túlzott: a fiatal Branciforte ruháját egyáltalán nem lehetett rongynak nevezni; nagyon egyszerű anyagból készült, s bár rendkívül tisztán tartották és gyakran kefélték, az igazat megvallva látszott rajta, hogy régóta használják. Giulio lelkét annyira feldúlta Campireali úr szemrehányása, hogy napközben meg sem jelent többé a háza előtt.

Amint mondtuk, Albanótól csak öt-hatszáz lépésnyire volt az a két árkád, egy ókori vízvezeték maradványa, amely a Branciforte apja által épített és a fiúra örökségül maradt ház fő falát alkotta. Hogy erről a magasan fekvő helyről lemelessen a modern városba, Giuliónak szükségképpen el kellett sétálnia a Campireali palota előtt; Elena hamarosan észrevette, hogy elmaradt a különös fiatalember, aki a barátnői közlése szerint minden más kapcsolatát megszüntette, hogy teljesen annak a boldogságnak szentelje magát, amelyet állítólag az Elenában való gyönyörködésből merített.

Egy nyári este, úgy éjfél tájban, Elena ablaka nyitva volt, hogy a lány beszívhatta az enyhe tengeri levegőt, amelyet még az albanói dombon is nagyon jól lehetett érezni, bár a várost három mérföld széles síkság választotta el a tengertől. Az éjszaka sötét volt, a csönd mély; a

falevél hullását is meg lehetett hallani. Az ablakban könyöklő Elena talán éppen Giulióra gondolt, amikor megpillantott valamit: mintha egy éji madár nesztelen szárnya suhant volna el csendesen az ablaka előtt. Ijedten húzódott vissza. Eszébe sem jutott, hogy egy járókelő nyújthatta fel azt a tárgyat: a palota második emelete, ahonnan az ablaka nyílt, több mint ötven lábnyira volt a földtől. Hirtelen egy csokrot vélt felismerni abban a különös dologban, amely a mélységes csendben újra meg újra elsuhant az ablak előtt, amelyben könyökölt; szíve hevesen kezdett verni. Úgy látta, hogy a csokor két-három *canna* végére van erősítve; a *canna* a bambuszhoz eléggé hasonló, hosszú nádféle, amely a római síkságon terem, s a szára húsz-harminc lábnyira is megnő. A nád gyöngye volt, a szellő elég erős, így aztán Giulio csak némi nehézség árán tudta elérni, hogy a csokor éppen szemben legyen azzal az ablakkal, amelynél feltételezése szerint Elena tartózkodhatott; egyébként az éjszaka annyira sötét volt, hogy az utcáról nem lehetett ilyen magasra fellátni. Elena mozdulatlanul állt az ablak előtt, és mélységes nyugtalanság töltötte el. Ha átveszi a csokrot, nem ér-e az fel egy vallomással? Különben nem támadt benne egyetlen olyan érzés sem, amit egy hasonló kaland napjainkban keltene valamilyen előkelő lányban, akit jó nevelése előkészített az életre. Minthogy apja és bátyja, Fabio, otthon tartózkodott, első gondolata az volt, hogy a legkisebb zajt is egy Giulióra szegezett muskéta durranása követné; megsajnálta a szegény fiatalembert, aki ilyen veszélynek tette ki magát. A második gondolata az volt, hogy bár még alig ismeri, a családjá után ezt az ifjút szereti a legjobban a világon. Végül is, pár perc habozás után, elvette a csokrot; amint a mélységes sötétségben megérintette a virágokat, megérezte, hogy az egyik virág szárához egy levélkét erősítettek; kiszaladt a lépcsőházba, hogy a Szűz Mária képe előtt pislákoló lámpás fényénél elolvassa. „Oktalanul viselkedem! - gondolta, miközben az első soroktól arcába szökött a vér boldogságában. - Ha meglátnak, elvesztem, s a családom élete fogytáig üldözni fogja ezt a szegény ifjút.” Visszament a szobájába, és lámpát gyújtott. Ez a pillanat gyönyörűséggel töltötte el Giuliót, aki szégyenkezett viselkedése miatt, s mintha még a mélységes éjszakában is el akarna bújni, odasimult egy bizarr formájú örökzöld tölgy roppant törzséhez; ez a tölgy társaival együtt még ma is ott áll a Campireali palotával szemben.

Giulio a lehető legegyszerűbben számolt be levelében a megalázó dorgálásról, amelyben Elena apja részesítette.

Szegény vagyok, ez igaz - folytatta -, ön nehezen tudná elképzelni, milyen végtelenül szegény. Nincs egyebem, csak a házam, amelyet talán megpillantott már az albai vízvezeték romjai közt; a ház körül kert terül el, magam művelem, a benne termő zöldségek-ből tartom fenn magam. Van egy szőlőm is, amelyet évi harminc tallérért bérbe adtam. Az igazat megvallva, nem tudom, miért szeretem önt; bizonyára nem javasolhatom, hogy ossza meg velem nyomoromat. Mégis, ha nem szeret, az életnek nincs többé értelme számomra; felesleges is mondanom, hogy ezerszer odaadnám önért. Pedig a zárdából való hazatérte előtt életem egyáltalán nem volt szerencsétlen; éppen ellenkezőleg, a legragyogóbb álmok népesítették be. Elmondhatom tehát, hogy a boldogság megpillantása tett boldogtalanná. Bizonyos, hogy azelőtt senki a világon nem intézhette volna hozzám azokat a szavakat, amelyekkel apja megszégyenített; töröm egykettőre igazságot szolgáltatott volna nekem. Azelőtt úgy éreztem, hogy bátorságom és fegyvereim mindenkivel egyenlővé tesznek; semmiben sem szűkölködtem. Azóta minden megváltozott; megismertem a félelmet. De többet írok a kelletténél; ön talán megvet. Ha mégis szán egy kicsit, bár szegényes ruhát hordok, gondoljon rá, hogy minden este, amikor a dombtetőn, a kapucinusok kolostorában elütik az éjfelet, elrejtőzöm a nagy tölgy alatt, éppen szemben az ablakkal, amelyet szüntelenül nézegetek, mert feltételezem róla, hogy az ön szobájáé. Ha nem vet meg, mint az apja, dobjon le egy virágot a csokorból, de vigyázzon, nehogy fennakadjon a palotájuk valamelyik párkányán vagy erkélyén.

Elena többször elolvasta a levelet, szeme lassan könnybe lábadt; ellágyultan nézegette a csodálatos csokrot, amelynek virágait nagyon erős selyemszállal kötötték egybe. Megpróbált letörni egy virágot, de nem boldogult vele; aztán bántani kezdte a lelkiismeret. A római lányok azt tartották, hogy ha az ember letör egy virágot, ha bármilyen módon megcsönkítja a szerelem adta csokrot, a szerelmet is kockára teszi. Félni kezdett, hogy Giulio elveszti a türelmét, s az ablakhoz szaladt; de amikor odaért, hirtelen eszébe jutott, hogy túlságosan jól láthatják, mert lámpája kivilágítja a szobát. Elena nem tudta, milyen jeladást engedhet meg magának; úgy érezte, hogy nincs olyan jel, ami ne mondana túl sokat.

Restelkedve futott vissza a szobájába. De az idő múlt; egyszerre olyan gondolata támadt, amitől kimondhatatlan zavar fogta el: Giulio azt fogja hinni, hogy mint az apja, ő is megveti szegénységéért! Meglátott az asztalán egy darabka értékes márványmintát, a kendőjébe kötötte, a kendőt pedig az ablakával szemben álló tölgy tövébe dobta. Aztán jelt adott a távozásra; hamarosan hallhatta is, hogy Giulio engedelmeskedik, mert távozás közben nem próbálta már tompítani lépteit zaját. Amikor felért a sziklalánc tetejére, amely a tavat az utolsó albanói házaktól elválasztja, szerelmes dalba fogott; Elena ezúttal kissé bátrabban intett búcsút, majd újra olvasgatni kezdte a levelet.

Másnap és a következő napokon egymást követték a hasonló levelek és találkozások; mint-hogy azonban egy olasz faluban mindent észrevesznek, s Elena a legjobb parti volt az egész környéken, Campireali urat hamarosan értesítették, hogy éjfél után mindennap világosságot látnak a lánya szobájában; s ami még különösebb, az ablak nyitva van, sőt Elena ott áll az ablakban, mintha egy cseppet sem tartana a *zinzaráktól* (azoktól a rendkívül kellemetlen szúnyogoktól, amelyek annyira tönkreteszik a római síkság szép estéit). Itt megint elnézést kell kérnem az olvasótól. Ha idegen országok szokásainak megismerésére vágyunk, olyan fura eszmékre kell felkészülnünk, amelyek erősen különböznek a mieinktől. Campireali úr előkészítette a maga meg a fia muskétáját. Este, amikor elütötték a háromnegyed tizenkettőt, szólt Fabiónak, s a lehető legkisebb zajt csapva mind a ketten kiosontak egy nagy köerkélyre, amely a palota első emeletén, közvetlen Elena ablaka alatt volt. A körkörlet tömör oszlopai derékig megvédték őket az utcán esetleg eldördülő muskétalövésektől. Éjfelet harangoztak; az apa és fia hallott ugyan egy kis zajt az utca túloldaláról, a palotájukkal szemben levő fák alól, de meglepetéssel tapasztalták, hogy Elena ablakában nem gyúl ki fény. A nemrég még oly naiv leány, akit élénk mozgása miatt gyereknek vélt volna az ember, teljesen megváltozott, amióta szerelmes lett. Tudta, hogy a legkisebb gondatlanság is szerelmese halálát okozhatja; ha egy olyan nagyúr, mint az apja, megöl egy szegény embert, például Giulio Brancifortét, elég, ha eltűnik, és három hónapot Nápolyban tölt; közben római barátai elintézik az ügyet, s az egésznek az a vége, hogy a nagyúr elhelyez egy párszáz tallér értékű ezüstlámpát Szűz Mária éppen divatos oltárán. Aznap délben, ebédnél, Elena leolvasta apja arcáról, hogy nagy oka van a haragra; s abból, ahogy az apja őt nézegette, amikor hite szerint észrevétlen tehette, a lány mindjárt kitalálta, hogy haragjának elsősorban ő az oka. Gyorsan egy kis port hintett az apja ágya mellett lógó öt pompás muskéta tusára. Finom porréteggel vont be édesapja törjeit és kardjait is. Egész nap veszett jókedve volt, szakadatlanul fel-alá futkosott a házban; lépten-nyomon az ablakhoz lépett, mert szentül elhatározta, hogy tiltó jelzést ad Giuliónak, ha a sors jóvoltából meglátja. De hiába figyelt: a szegény fiút olyan mélyen megalázta a gazdag Campireali uraság kirohanása, hogy napközben sohasem jelent meg Albanóban; csak vasárnap jött be, hogy kötelességtudóan misét hallgasson a plébániatemplomban. Elena anyja, aki imádta a lányát, és egyetlen kívánságát sem tagadta meg, háromszor is elment vele hazulról ezen a napon, de hiába: Elena sehol sem vette észre Giuliót. Kétségbeesés mardosta. Hát még amikor este megvizsgálta apja fegyvereit, és látnia kellett, hogy két muskétát megtöltöttek, és csaknem minden tört és kardot kipróbáltak! De erőt vett halálos nyugtalanságán, mert módfelett vigyázott rá, észre ne vegyék rajta, hogy sejt valamit. Amikor este tíz órakor vissza-

vonult, kulcsra zárta az ajtót a szobájában, amely édesanyja előszobájából nyílt, aztán egészen az ablak mellé húzódva lefeküdt a földre, hogy kívülről meg ne láthassák. Elképzelhető, milyen aggódva hallgatta az óraütéseket: eszébe sem jutott már, milyen gyakran tett szemrehányást magának, amiért olyan gyorsan beleszeretett Giulióba, s talán annak a veszélynek is kitette magát, hogy nem lesz elég méltó az ifjú szerelmére. Ez a nap többet lendített a fiatalember ügyén, mint hat hónapnyi állhatatosság és esküdözés. „Miért hazudjam? - gondolta Elena. - Hát nem szeretem tiszta szívemből?”

Fél tizenkettőkor nagyon jól látta, hogy az apja és a bátyja lesbe áll az ablaka alatt levő nagy kőerkélyen. Két perccel azután, hogy a kapucinusok kolostorában elűtötték az éjfelet, nagyon jól hallotta szerelmesének lépteit is, amelyek a nagy tölgyfa alatt elnémultak; örömmel vette tudomásul, hogy apja és bátyja nyilván semmit sem hallott: a szerelem aggodalma kellett hozzá, hogy ilyen gyöngye zajt is észrevegyen az ember.

„Ha megölnek is - gondolta -, mindenáron meg kell akadályoznom, hogy megkaparintsák a ma esti levelet; szegény Giulio sohasem szabadulhatna az üldözésüktől.” Keresztet vetett, s fél kézzel az ablaka előtti vasrácsba kapaszkodva, amennyire csak bírt, kihajolt az utca fölé. Egy negyed perc sem telt belé, és a csokor, amely szokás szerint egy hosszú nádszálla volt erősítve, beleütközött a karjába. A lány megragadta a csokrot; de ahogy hirtelen letépte a nádról, amelynek a végére rákötözték, a nádszálat nekilökte a kőerkélynek. Abban a pillanatban két muskétalövés dördült el, s ezt tökéletes csönd követte. Bátyja, Fabio, aki a sötétben nem tudta megállapítani, hogy nem az a kötél ütközött-e olyan hevesen az erkélynek, amellyel Giulio a hűgától leereszkedik, fellőtt az erkélyre; másnap Elena meg is találta a vasrúdon összelapult golyó nyomát. Campireali úr a kőerkély alatt húzódó utcára tüzelt, mert Giulio visszatartotta a dőlő nádszálat, s közben némi zajt csapott. Giulio viszont, mihelyt lármát hallott a feje fölött, kitalálta, mi következik, és a kiugró erkély alatt keresett menedéket.

Fabio gyorsan újratöltötte a muskétáját, és bár az apja megpróbálta visszatartani, leszaladt a házuk kertjébe, zajtalanul kinyitott egy kis kaput, amely a szomszéd utcára szolgált, majd nesztelenül a palota erkélye alá osont, hogy szemügyre vegye az arra sétálókat. Közben Giulio, aki aznap este megfelelő kísérettel rendelkezett, húsz lépésnyire tőle egy fa törzséhez simult. A szerelmeséért remegő Elena kihajolt az erkélyen, s jó hangosan beszélgetni kezdett a bátyjával, akinek lépteit felhallatszottak az utcáról; megkérdezte tőle, hogy megölte-e a tolvajokat.

- Ne higgye, hogy félrevezet bűnös ravaszságával! - kiáltott fel Fabio az utcáról, miközben nagy léptekkel járt fel s alá. - Máris sírhat, mert megölöm a pimaszt, aki vakmerően be akart mászni az ablakán.

Alig hangzottak el ezek a szavak, amikor Elena meghallotta, hogy az anyja a szobája ajtaján kopogtat.

Elena sietett kinyitni, s közben azt mondta, képtelen megérteni, hogyan zárhatta be az ajtaját.

- Ne komédiázz velem, édes angyalom - mondta az anyja -; apád dühös, talán meg is öl; gyere, bújj mellém az ágyba; ha levelet kaptál, add ide, én majd eldugom.

Elena így válaszolt:

- Itt a csokor, a levél a virágok közé van rejtve.

Anyja és lánya épp hogy lefeküdtek, amikor Campireali úr belépett a felesége szobájába; a házi kápolnából jött, ahol pár percet töltött, és mindent felborított. Elenát megdöbbsentette, hogy az apja falfehér, lassan mozog, és úgy viselkedik, mint aki végleg elszánta magát. „Végem van!” - gondolta Elena.

- Örülünk, hogy van gyerekünk - mondta az apa, míg elhaladt a felesége ágya mellett, hogy átmenjen a lánya szobájába; tökéletes hidegvért színlelt, de remegett a dühtől -; örülünk, hogy van gyerekünk, pedig véres könnyeket kellene ontanunk, ha ez a gyerek lány. Irgalmas Isten! hát ez is lehetséges! könnyelműségük megfoszthatja becsületétől az olyan embert is, aki hatvan éven át egyszer sem adott okot a rágalomra?

E szavakkal átment a lánya szobájába.

- Végem van - mondta Elena az anyjának -, a levelek ott vannak a kereszt talapzata alatt, az ablak mellett.

Az anya rögtön kiugrott az ágyból, és a férje után szaladt; a lehető legostobább érveket vagdosta a fejéhez, hogy felmérgecsse; ez tökéletesen sikerült is. Az öregúr dühbe gurult, mindent összetört a lánya szobájában, de az anya észrevétlenül elemelhette a leveleket. Egy óra múlva, amikor Campireali úr visszavonult a szobájába, amely a feleségéé mellett volt, s a házban minden elcsendesedett, az anya így szólt a lányához:

- Itt vannak a leveleid, nem akarom elolvasni őket, de magad is láthatod, hogy kis híján milyen bajba keverték bennünket. A helyedben valamennyit elégetném. Isten veled, csókolj meg.

Elena zokogva tért vissza a szobájába; úgy érezte, hogy anyja fenti szavai óta nem szereti többé Giuliót. Aztán nekilátott, hogy elégesse minden levelét; de mielőtt megsemmisítette volna, nem állta meg, hogy újra el ne olvassa. Addig olvasott, míg végül a nap már jó magasan állt az égen; csak akkor szánta rá magát, hogy kövesse anyja üdvös tanácsát.

A következő napon, ami éppen vasárnapra esett, Elena anyjával együtt elment a plébánia-templomba; szerencsére apja nem tartott velük. Az első ember, akit a templomban meglátott, Giulio Branciforte volt. Egyetlen pillantással megállapította, hogy nem sebesült meg. Boldogsága nem ismert határt; az éjszaka eseményei máris ezer mérföldre voltak emlékezetétől. Már előre elkészített öt-hat rövid levelet, amelyet híg agyaggal bekent, ócska papírdarabkákra írt, úgyhogy a templom kövein gyakran található papírfoszlányokra emlékeztettek; a levelek mindegyike ugyanazt a figyelmeztetést tartalmazta:

Mindent felfedeztek, kivéve a nevét. Ne mutatkozzék többé az utcánkban; ide gyakran el fogunk jönni.

Elena ledobta az egyik papírfoszlányt; egy pillantással figyelmeztette Giuliót, aki felvette, és eltűnt. Amikor a lány egy óra múlva hazatért, a palota fölépcsőjén egy papírdarabkát talált, amely magára vonta a figyelmét, mert pontosan olyan volt, mint amelyet maga is használt aznap reggel. Sikerült úgy megkaparintania, hogy még az anyja sem vette észre; ez volt rajta:

Három nap múlva vissza fog jönni Rómából, ahová kénytelen elutazni. Piacnapokon fényes nappal, tíz óra körül, énekelni fog a parasztok lármázása közben.

A római utazást Elena különösnek találta. „Csak nem fél a bátyám muskétájától?” - kérdezte szomorúan önmagától. A szerelem mindent megbocsát, kivéve az önkéntes távollétet, mert az a legsúlyosabb gyötrelem. Ahelyett, hogy édes álmodozásba merülne az ember, és minden percben azt fontolgatná, miért kell szeretnie a szerelmesét, kegyetlen kétely dúlja életét. „De hihetem, hogy már nem szeret?” - töprengett Elena, Branciforte távollétének három hosszú napja alatt. Egyszerre csak túlradó öröm üzte el bánatát: a harmadik napon meglátta az ifjút, amint fényes délben apja palotája előtt sétálgat az utcán. Új és már-már pompás ruhát viselt. Viselkedésének nemessége és arcának vidám, bátor naivsága még sohasem ragyogott ilyen előnyös fényben; és még sohasem beszéltek olyan sokat Albanóban Giulio szegénységéről, mint ezen a napon. Ezt a kegyetlen szót a férfiak és főleg a fiatalemberek ismételtgették; az asszonyok és főleg a fiatal lányok nem győzték magasztalni csinos külsejét.

Giulio egész nap a városban sétálgatott; láthatólag kárpótolni akarta magát a hónapokig tartó visszavonultsáért, amire szegénysége kárhoztatta. Ahogy várható is egy szerelmes férfitől, új köntöse alatt jól fel volt fegyverezve. Nemcsak a dákosát és a törét vette magához, hanem felhúzta a *giaccóját* is (ez a drótsodronyból font ingféle fölöttébb kellemetlen viselet, de gyógyította az olasz szíveket egy szomorú betegségből, amelynek mardosó fájdalma szakadatlanul érezhető volt abban a században, tudniillik a félelemből, hogy valamelyik utcasarkon megöli az embert egy jól ismert ellensége). Giulio bízott benne, hogy ezen a napon megpillanthatja Elenát, s különben is viszolygott attól, hogy egyedül maradjon magányos házában; íme az oka: Ranuccio, az apja egyik régi bajtársa, miután tíz hadjáratot verekedtek végig különböző *condottierék*, legutoljára Marco Sciarra csapatában, hazakísérte kapitányát, amikor azt sebei visszavonulásra kényszerítették. Branciforte kapitánynak volt rá oka, hogy ne telepedjen le Rómában: találkozhatott volna olyan emberek fiaival, akiket megölt; még Albanóban sem volt ínyére, ha teljesen a törvényes hatóságok kényére bízta magát. Nem a városban vásárolt vagy bérelt házat, inkább olyat épített magának, amelynek elhelyezése lehetővé tette, hogy már messziről láthassa látogatóit. Alba romjai közt csodálatos helyet talált: itt a tapintatlan látogatóktól észrevétlen bármikor elmenekülhetett az erdőbe, ahol régi barátja és pártfogója, Fabrizio Colonna herceg uralkodott. Branciforte kapitány egyáltalán nem törődött a fia jövőjével. Amikor visszavonult a szolgálatból, mindössze ötvenéves volt, de egész testét sebek borították; kiszámította, hogy körülbelül tíz évet élhet még, s miután felépítette a házat, évente egy tizedét költötte el annak, amit különböző városok és falvak kifosztásában való szerencsés közreműködése során gyűjtött össze.

A szőlőt, amely harminc tallér járadékot biztosított a fiának, azért vásárolta, hogy megfizessen egy albanói polgár rossz tréfájáért; amikor egyszer szenvedélyesen vitatkozott a város érdekéről és becsületéről, az illető kijelentette, hogy éppen a kapitányhoz hasonló gazdag birtokosoknak kötelességük tanácsot adni a *régi* albanóiaknak. A kapitány megvette a szőlőt, és közölte, hogy még többet is szándékozik vásárolni; s amikor egy elhagyott helyen összetalálkozott az ízetlen tréfálkozóval, egy pisztolylövessel megölte.

Nyolc évig élt így a kapitány, aztán meghalt; segédtisztje, Ranuccio, imádta Giuliót; minthogy azonban unta a tétlenséget, újra belépett Colonna herceg csapatába. Gyakran meglátogatta *fiát*, *Giuliót*, mert így nevezte, s amikor a hercegnek veszélyes támadást kellett kiállnia petrellai erődjében, magával vitte Giuliót, hogy mellette harcoljon. Látva a fiú bátorságát, így szólt:

- Igazán bolond vagy, sőt élhetetlen, hogy ott tengődsz Albano mellett mint a város legutolsó, legszegényebb lakója, amikor képességeid és apád neve révén híres *szerencselovag* lehetnél köztünk, még vagyont is gyűjthetnél.

Giuliónak sok gyötrelmet okoztak ezek a szavak; tudott latinul, egy paptól tanulta; minthogy azonban az apja mindent kigúnyolt, amit a pap a latinon kívül magyarázott, a fiú egy cseppet sem volt művelt. Megvetett szegénységében, magányos házában elszigetelve mégis szert tett némi józan észre, amelynek merészsége a tudósokat is meglepte volna. Például: mielőtt bele-szeretett Elenába, maga sem tudta, miért, de imádta a háborút, a fosztogatástól azonban viszolygott, pedig az apja, a kapitány, és Ranuccio véleménye szerint a fosztogatás éppen olyan, mint egy mulatságos kis bohózat, amely a nemes tragédia után következik. Amióta szerette Elenát, Giuliót állandóan gyötörte magányos elmélkedéseinek csiszolt józan esze. Hajdan oly gondtalan lelkét szenvedély és kín töltötte el, senkinek sem merte bevallani kételyeit. Mit mondana Campireali úr, ha megtudná, hogy *szerencselovagnak* csapott fel? Akkor halmozná csak el igazán jogos szemrehányásaival! Giulio mindig számított rá, hogy a katonai pálya biztos megélhetést fog nyújtani neki, ha majd elköltötte az apja vasládájában talált aranyláncok és egyéb ékszerek árát. Giuliónak csak azért nem támadt gátlása arra a gondolatra,

hogy szegény létére elrabolja a gazdag Campireali úr lányát, mert abban az időben az apák kényük-kedvük szerint rendelkeztek a hagyatékukkal, s nagyon könnyen megtörténhetett, hogy Campireali úr mindössze ezer tallért hagy örökül a leányára. Egy másik kérdés viszont sokat foglalkoztatta Giulio képzeletét: 1. melyik városban telepedjen le az ifjú Elenával, ha feleségül vette és megszöktette az apjától? 2. honnan szerezzen pénzt az eltartására?

Amikor Campireali úr azt a bizonyos kegyetlen szemrehányást tette neki, amely oly érzékenyen érintette, két napig a leghevesebb düh és fájdalom marcangolta Giuliót: nem bírta rászánni magát, hogy megölje a fennhéjázó öregembert, de arra sem, hogy életben hagyja. Egész éjszakákon át sírt; végül elhatározta, hogy tanácsot kér Ranucciótól, egyetlen barátjától kerek e világon; de vajon a barátja meg fogja-e érteni? Hiába kereste Ranucciót, hiába tette tűvé érte a faggiolai erdőt: kénytelen volt letérni a nápolyi út felé, ahol Ranuccio egy Velletrin túl lesben álló csapatot vezetett: sokadmagával várta ott Ruiz de Ávalos spanyol tábornokot, aki a szárazföldön tartott Róma felé, mert elfelejtette, hogy egyszer népes társaságban megvetéssel beszélt a Colonna seregében szolgáló szerencselovagokról. A gyóntatója azonban kellő időben figyelmeztette erre a részletkörülményre, mire Ruiz de Ávalos úgy döntött, hogy felszereltet egy hajót, és tengeri úton megy Rómába.

Ranuccio kapitány végighallgatta Giulio elbeszélését, s tüstént így szólt:

- Írd le pontosan Campireali úr külsejét, nehogy Albano valamelyik derék polgára fizessen az életével meggondolatlanságáért. Mihelyt így vagy úgy elintézzük az ügyet, amely pillanatnyilag ideköt, te elutazol Rómába, és ügyelsz rá, hogy a nap minden órájában fogadóknak és más nyilvános helyeken lássanak; nem szabad, hogy gyanúba keveredj a lánya iránt táplált szerelmed miatt.

Giulio csak nagy nehezen tudta lecsillapítani apja hajdani fegyvertársának dühét. Kénytelen volt haragra lobbanni.

- Azt hiszed, hogy a kardodat kértem - mondta a végén. - Amennyire tudom, kardom nekem is van! Megfontolt tanácsot kértem.

Ranuccio minden fejtegetését ezekkel a szavakkal fejezte be:

- Te még fiatal vagy, nincsenek sebeid; a sértés nyilvánosság előtt történt: a megszégyenített embert még a nők is megvetik.

Giulio azt mondta, hogy szeretne még elmélkedni szíve kívánságán, s Ranuccio rábeszélése ellenére, hogy feltétlenül vegyen részt a spanyol tábornok kíséretének megrohanásában, mert - úgymond - dublonokon kívül dicsőséget is szerezhet magának, egyedül tért vissza kis házába. S egy nappal azelőtt, hogy Campireali úr rálőtt a muskétájával, itt fogadta a Velletri környékéről visszatérő Ranucciót és káplárját. Ranuccio erőnek erejével meg akarta nézni a kis vasládát, amelybe parancsnoka, Branciforte kapitány, annak idején minden rajtaütés után elzárta az aranyláncokat és a többi ékszert, feltéve, hogy nem verte el tüstént az értük kapott pénzt. Két tallért talált benne.

- Azt tanácsolom, hogy állj be csuhásnak - mondta Giulióknak -, hiszen máris megvan benned minden szerzetesi erény: a szegénység szeretete, íme, itt a bizonyítéka, és az alázatosság is, hiszen eltűrted, hogy egy albanói pénzeszsák a nyílt utcán lepocskondiázzon; csak a képmutatás és a falánkság hiányzik belőled.

Ranuccio erőszakkal betett a vasládikába ötven dublont.

- Szavamra mondom - figyelmeztette Giuliót -, hogy ha Campireali urat nem temetik el egy hónapon belül a nemességének és vagyonának kijáró pompával, akkor a káplárom, aki itt áll mellettünk, idejön harminc legényével, hogy lerombolja a házikódat, és tűzbe vesse szegényes

bútoraidat. Branciforte kapitány fia nem engedheti meg magának, hogy a szerelem ürügyén nevetségessé tegye magát az emberek előtt.

Amikor Campireali úr és fia kilőtte a muskétáját, Ranuccio és a káplár a köerkély alatt húzódott meg, és Giuliónak roppant erőfeszítésébe került megakadályozni, hogy megöljék vagy elrabolják Fabiót, amikor az a kerten át meggondolatlanul kirohant az utcára, amint fentebb már elbeszeltük. Ranucciót a következő megfontolás csillapította le: nem szabad megölni egy fiatalembert, aki még sokra viheti, és hasznossá teheti magát, ha akad egy nála vétkesebb vén bűnös, aki már megérett a temetésre.

A fenti kaland másnapján Ranuccio bevette magát az erdőbe, Giulio pedig elutazott Rómába. Örömet, hogy a Ranucciótól kapott dublonokon szép ruhákat vásárolhat, keservesen megrontotta egy gondolat, amely rendkívül szokatlan volt a XVI. században, s már ekkor bizonysgot nyújtott afelől, hogy nagy dolgokra van hivatva: „Elenának meg kell tudnia, ki vagyok” - mondogatta. Egyidős kortársai közül senki sem gondolt volna másra, mint hogy élvezze szerelmét, és megszöktesse Elenát, és egyiküknek sem jutott volna eszébe, hogy mi lesz a lányból hat hónap múltán, és milyen véleményt táplál majd felőle.

Albanóba visszatérve Giulio mindenkinek megmutogatta magát Rómából hozott szép ruhájában, de még aznap délután megtudta barátjától, az öreg Scottitól, hogy Fabio lóháton elhagyta a várost, mert fel akarja keresni apja egyik birtokát, amely három mérföldnyire a síkságon, illetve a tengerparton feküdt. Később meglátta Campireali urat is, amint két pap társaságában elindult azon az örökzöld tölgyek szegélyezte gyönyörű fason, amely az albanói tó fölött, az egykori kráter szélén vezetett. Tíz perc múlva egy öregasszony tolakodott be merészen a Campireali palotába azzal az ürüggyel, hogy szép eladó gyümölcse van; az első, akivel összetalálkozott, Marietta volt, a kis szobalány, úrnőjének, Elenának belső bizalmasa; Elena fülig pirult, amikor egy szép csokrot kapott. A csokorba rejtett levél szokatlanul hosszúra sikerült: Giulio mindent elmesélt, amin a muskétalövések éjszakája óta átesett; de, különös szeméremből, nem merte bevallani, amire minden fiatal kortársa büszke lett volna, hogy tudniillik apja, a kapitány, híres kalandok hőse volt, s ő maga is több csatában tett már bizonysgot vitézségéről. Mindig fülében csengtek azok az észrevételek, amelyeket az öreg Campireali tett volna e tények hallatán. Tudni való, hogy a tizenhatodik században a lányok, akiknek észjárása közelebb áll a józan, republikánus gondolkodáshoz, sokkal többre becsülték a férfiakat saját tetteikért, mint apjuk összegyűjtött vagyonáért vagy csatában szerzett hírnevéért. Persze ezek a gondolatok főleg a nép leányainál fordultak elő. A gazdag polgársághoz vagy a nemességhez tartozó hajadonok féltek a rablóktól, s természetesen nagy tiszteletben tartották a nemességet és a jómódot. Giulio ezekkel a szavakkal zárta levelét:

Nem tudom, vajon a Rómából magammal hozott rendes ruha elfeledtette-e önnel a kegyetlen sértést, amelyet egy ön által tisztelt személy vágott nemrég a fejemhez szánalmas külsőm miatt; megbosszulhattam volna magamat, meg is kellett volna tennem, így parancsolta a becsület; lemondtam róla, mert tekintetbe vettem a könnyeket, amelyeket imádott szemekből csalt volna ki a bosszúm. Ez a bizonyága, ha szerencsétlenségemre ön még kételkednék benne, hogy egy nagyon szegény embernek is lehetnek nemes érzelmei. Egyébként rettenetes titkot kell felfednem ön előtt; bármely más nőnek nyilvánvalóan minden nehézség nélkül elmondanám, de remegek - nem is tudom, miért -, ha arra gondolok, hogy önnel közöljem. Egy szempillantás alatt megsemmisítheti irántam érzett szerelmét; nem elégítene ki, ha az ellenkezőjét hangoztatná. A szeméből akarom kiolvasni e vallomás hatását. Pár nap múlva, az éj beálltakor, találkozni fogunk a palotájuk mögötti kertben. Ezen a napon Fabio és apja távol lesz; amint meggyőződtem róla, hogy bármennyire megvetnek is egy rosszul öltözött, szegény fiatalembert, mégsem foszthatnak meg minket egy háromnegyed órás vagy egyórás beszélgetéstől, egy férfi fog

megjelenni a palotájuk ablakai alatt, és egy szelídített rókát fog mutogatni a környékbeli gyerekeknek. Később, amikor Úrangyalára harangoznak, muskétalövést fog hallani a távolból; e pillanatban közeledjen a kertjük falához, s ha nincs egyedül, énekeljen. Ha csend lesz, rabszolgája remegve fogja lába elé vetni magát, s olyan dolgokról fog beszámolni, amelyek talán borzalommal töltik el. Amíg be nem következik ez a nap, amely rettenetes és sorsdöntő számomra, nem fogom megkockáztatni többé, hogy éjjelkor csokrot nyújtsak át önnek; de hajnali két óra tájban énekelve fogok elmenni a házuk előtt, s ön talán kiáll majd a nagy köerkélyre, hogy ledobjon egy szál virágot, amelyet a kertjükből tépett. Talán ekkor fogja utoljára tanújelét adni, hogy kedveli a szerencsétlen Giuliot.

Három nap múlva Elena apja és bátyja kilovagolt egyik birtokukra, amely a tenger partján terült el; úgy tervezték, hogy valamivel napnyugta előtt indulnak hazafelé, hogy hajnali két óra tájban már otthon lehessenek. De az indulás pillanatában nem találták a lovukat, sőt a tanyán levő többi ló is eltűnt. Ez a vakmerő rablás rendkívül meglepte őket; keresni kezdték a lovakat, de csak másnap bukkantak rájuk a tengerparti szálerdőben. A két Campireali, apa és fia, arra kényszerült, hogy egy paraszt ökrös szekeren térjen vissza Albanóba.

Este, amikor Giulio Elena előtt térdelt, már majdnem teljesen leszállt az éj, s a szegény lány nagyon örült a sötétségnek: első ízben mutatkozott a férfi előtt, akit gyöngéden szeretett, aki ezt nagyon jól tudta, de akivel végül is még sohasem beszélt.

Egyik megjegyzése némi bátorságot öntött a fiúba; Giulio még nála is jobban sápadzott és remegett. Előtte térdelt.

- Igazán képtelen vagyok beszélni - mondta. Pár percig szemmel láthatóan nagyon boldogok voltak; nézték egymást, szó nélkül, mozdulatlanul, mint egy igen kifejező márvány szoborcsoport. Giulio térdepelt, s Elena kezét fogta; a lány, fejét félrehajtva, figyelmesen nézte.

Giulio jól tudta, hogy barátai, az élvhajász római ifjak tanácsa értelmében próbálkoznia kellene valamivel; de borzadt ettől az eszmétől. Egy gondolat riasztotta fel révületéből s élénk boldogságából, amelynél többet talán senkinek sem adhat a szerelem: az idő gyorsan röpül, a Campirealik már palotájuk közelében járnak. Megértette, hogy túlzott lelkiismeretességével nem remélhet tartós boldogságot, amíg nem teszi meg szerelmese előtt azt a rettenetes vallomást, amelyet római barátai oly súlyos ostobaságnak tekintettek volna.

- Beszéltem önnek egy vallomásról, amelyet talán nem is volna szabad megtennem - mondta végül is Elenának.

Giulio nagyon sápadt lett; csak nehezen, szinte levegő után kapkodva folytatta:

- Talán látnom kell majd, hogy nyoma sem marad annak az érzelemnek, amelynek reményéből táplálkozok az életem. Ön úgy tudja, hogy szegény vagyok; ez nem minden: *rabló is vagyok, s az apám is az volt.*

E szavakra Elena, a gazdag ember lánya, aki osztozott osztálya minden félelmében, azt hitte, hogy mindjárt elájul; attól tartott, hogy összeesik. „Milyen szomorúságot okoznék ennek a szegény Giuliónak - gondolta -; azt hinné, hogy megvetem.” A fiatalember előtte térdelt; hogy el ne essék, rátámaszkodott, s kisvártatva szinte eszméletlenül hullt a karjába. Ismeretes, hogy a tizenhatodik században szerették a pontosságot a szerelmes történetekben. Hiszen nem az ész bírálta el ezeket a történeteket, hanem a képzelet érezte át, s az olvasó szenvedélye azonosult a hősökével. A két kézirat, amelyet felhasználunk, s különösen az, amely a firenzei táj-
szólásra jellemző fordulatokat is alkalmaz, a lehető legrészletesebben leírja az elsőt követő valamennyi találkát. A veszély megnyugtatta a lány háborgó lelkiismeretét. Gyakran vállaltak rendkívüli kockázatot, de ez csak még nagyobb lángra lobbantotta ezt a két szívet, amelyet a

szerelmükből fakadó minden érzés boldoggá tett. Fabio és apja többször is majdnem rajtakapta őket. Dühöngtek, mert azt hitték, hogy dacolnak velük; különböző mendemondákból úgy értesültek, hogy Giulio Elena szeretője, és ők nem szerezhettek bizonyosságot róla. Fabio, ez a heves vérű és származására büszke ifjú, azt javasolta apjának, hogy gyilkoltassák meg Giuliót.

- Amíg a világon van - mondta -, húgom élete a legnagyobb veszélyben forog. Ki tudja, hirtelenjében nem kényszerít-e rá a becsület, hogy bemocskoljuk kezünket ennek a konok teremtésnek a vérével? Eljutott a vakmerőségnek olyan fokára, hogy már nem is tagadja szerelmét; látta, az ön szemrehányásaira is csak komor hallgatással válaszolt; nos, ez a hallgatás Giulio Branciforte halálos ítélete!

- Gondoljon rá, ki volt ennek a fiúnak az apja - felelte Campireali úr. - Nyilvánvalóan nem esne nehezünkre fél évet Rómában tölteni, s közben Branciforte szépen eltűnne. De hátha az apjának, aki rengeteg bűne ellenére is bátor és nagylelkű volt, olyan nagylelkű, hogy a katonái közül többen meggazdagodtak, míg ő maga szegény maradt, hátha az apjának vannak még barátai, akár Monte Mariano herceg seregében, akár Colonnában, aki gyakran megszállja a faggiolai erdőt, s ilyenkor csak fél mérföldnyire van tőlünk? Ebben az esetben mindnyájunkat könyörtelenül lemészárolnának, magát is, engem is, sőt talán a maga szerencsétlen édesanyját is.

Ezek a beszélgetések, amelyekre újra meg újra sor került apa és fia közt, csak részben maradtak titokban Elena anyja, Vittoria Carafa előtt, akit elkeserítettek. A Fabio és apja közt folyó viták eredménye az volt, hogy becsületük károsodása nélkül nem tűrhetik ölbe tett kézzel az Albanóban terjengő híreket. Minthogy nem lett volna okos dolog eltenni láb alól a fiatal Brancifortét, aki napról napra arcátlanabbul viselkedett, sőt újabban önteltségében nem átalotta pompás ruhájában nyilvános helyeken meg-megszólítani Fabiót vagy magát Campireali urat, csak két megoldás közt lehetett választani, esetleg a kettőt összekapcsolni: vagy az egész család visszaköltözik Rómába, vagy Elenát viszik vissza a castrói Visitation-zárdába, s mindaddig ott tartják, amíg megfelelő férjet nem találnak neki.

Elena sohasem vallotta be szerelmét anyjának; anya és lánya gyöngéden szerették egymást, egész életüket együtt töltötték, és mégis: soha egyetlen szó el nem hangzott köztük arról a kérdésről, amely majdnem egyformán érdekelte mindkettőjüket. A gondolataikat jóformán egyedül foglalkoztató kérdés első ízben akkor került szóba, amikor az anya a lányának értésére adta, hogy a családi háztartást esetleg áthelyezik Rómába, sőt, talán Elenát is visszaküldik néhány évre a castrói zárdába.

E beszélgetés meggondolatlanság volt; Vittoria Carafa egyetlen mentsége, hogy bolondul szerette a lányát. A szerelemtől félőreült Elena be akarta bizonyítani szerelmesének, hogy nem szégyelli szegénységét, és határtalanul bízik becsületében. „*Ki hinné - kiált fel a firenzei szerző -, hogy annyi szörnyű halállal fenyegető, vakmerő találka után, amelyet a kertben, sőt egyszer-kétszer a lány szobájában adtak egymásnak, Elena még tiszta volt! Erényében bízva egy ízben azt javasolta szerelmesének, hogy éjjel felé hagyják el a kerten át a palotát, s az éjszaka hátralévő részét töltsék Giulio kis házában, amely több mint negyed mérföldnyire Alba romjai közt épült. Ferenc-rendi barátnak öltöztek. Elena nyúlánk természetű volt, s tizen-nyolc-húsz éves fiatal noviciusnak látszott ebben az öltözékben. Ekkor hihetetlen dolog történt, Isten figyelmeztette őket: a sziklába vágott keskeny úton, amely a kapucinusok rendházának fala mentén vezetett, a szerzetesnek öltözött Giulio és szerelmese összetalálkozott Campireali úrral és fiával, Fabióval, akit négy jól felfegyverzett szolga követett, míg egy apród égő fáklyával haladt előttük; éppen visszatérőben voltak Castel Gandolfóból, ebből a nem messzi fekvő tóparti városkából. Hogy utat adjanak a két szerelmesnek, a Campirealik és szolgálk a körülbelül nyolc láb széles, kőbe vágott út jobb és bal oldalára húzódtak.*

Mennyivel jobban járt volna Elena, ha e percben felismerik! Apja vagy bátyja egyetlen pisztolylövessel végzett volna vele, s szenvedése csupán egy másodpercig tartott volna, de az ég másként rendelte (superis aliter visum)."

Mesélnek erről a különös találkozásról egy további részletet is, amelyet a rendkívül magas kort megért, majdnem százesztendőös Campireali asszony maga mesélt el néha Rómában egy-két komoly és ugyancsak nagyon öreg személynek, azok pedig nekem is elmondták, amikor kielégíthetetlen kíváncsisággal faggattam őket erről és több más kérdésről.

Fabio di Campireali, aki bátorságára büszke és dölyfös fiatalember volt, észrevette, hogy az idősebbik szerzetes nem köszöntötte sem az apját, sem őt, pedig egészen közel ment el mellettük.

- Ejnye de büszke ez a pimasz barát! - kiáltotta. - Isten tudja, mi dolga lehet a társával a rendházon kívül ebben a szokatlan órában! Nem is tudom, miért nem emelem fel a csuklyájukat, legalább látnánk, milyen arcot vágnak.

E szavakra Giulio megmarkolta szerzetesi ruhája alatt a dákosát, s Fabio meg Elena közé lépett. E pillanatban csak egy lábnnyira volt Fabiótól; de az ég másképp rendelte, s csodát tett: lecsillapította a két dühös fiatalembert, akinek hamarosan úgyis szembe kellett néznie egymással.

Jóval később, az Elena di Campireali ellen indított pörben mint a lány romlottságának bizonyítékára hivatkoztak erre az éjszakai sétára. Pedig csak egy szenvedélyes szerelemben égő ifjú szív csapongott, s az a szív tiszta volt.

III

Tudni való, hogy az Orsinik, a Colonnák örök vetélytársai, akik abban az időben mindenhatók voltak a Rómához legközelebb eső falvakban, a kormány bíróságai révén halálra ítéltettek egy gazdag földművest, a petrellai születésű Baldassare Bandinit. Hosszadalmas volna most felsorolni mindazokat a cselekedeteket, amelyekért Bandink felelősségre vonták: többségük ma bűnnek számítana, de 1559-ben nem lehetett ilyen szigorúan megítélni őket. Bandinit az Orsinik egyik kastélyában, Albanótól hat mérföldre, a Valmontone körüli hegyekben tartották fogságban. A római rendőrfőnök egy egész éjszakát az országúton töltött százötven poroszlójával; Bandiniért jött, hogy elvigye Rómába, a Tordinona börtönbe; Bandini ugyanis Rómához fellebbezett a kiszabott halálbüntetés ellen. Említettük azonban, hogy Petrellában, a Colonnák birtokában levő egyik erődben született; Bandini felesége többek jelenlétében így szólt az éppen Petrellában tartózkodó Fabrizio Colonnához:

- Eltűrné hű szolgája halálát?

Colonna ezt felelte:

- Isten őrizz, hogy valaha is megfélemedkezzem róla, milyen tisztelettel tartozom az én uram, a pápa bírósága által hozott határozatoknak.

Katonáinak azonnal kiadta a megfelelő parancsokat, s utasította minden parthívé, hogy álljon készen. A találkozó helyét Valmontone közelében állapították meg; ez a városka egy elég alacsony sziklacsúcsra épült, de bátyaként veszi körül egy megszakítatlan, csaknem függőleges, hatvan-nyolcvan láb mély szakadék. Az Orsinik híveinek és a kormány poroszlóinak sikerült ebbe a pápa kezén levő városba szállítani Bandinit. A hatalom legbuzgóbb hívei közé tartozott

Campireali úr és a fia, Fabio, akik távoli rokonságban is álltak az Orsinikkal. Giulio Branciforte és az apja viszont mindig a Colonnákkal tartottak.

Ha a körülmények nem kedveztek a nyílt cselekvésnek, a Colonnák rendszeren egy igen egyszerű cselhez folyamodtak; a Róma környéki gazdag parasztok többsége, csakúgy, mint ma, akkor is valamelyik vezeklő társasághoz tartozott. A vezeklők a nyilvánosság előtt sohasem jelennek meg másként, mint vászonba burkolt fejjel; a vászon elfedi az arcukat, s csak a szemük magasságában van rajta két nyílás. Amikor a Colonnák nem akarták elárulni, hogy közülük van valamilyen vállalkozáshoz, felszólították a párthíveiket, hogy vezeklőnek öltözve csatlakozzanak hozzájuk.

Hosszas előkészületek után vasárnapra tűzték ki Bandini elszállítását, amelyről két hete beszélt már az egész környék. Ezen a napon Valmontone kormányzója hajnali két órakor félreverte a harangot a faggiolai erdő minden falujában. A parasztok elég nagy számban hagyták el falujukat. (A középkori köztársaságok idején az emberek szívesen verekedtek, ha meg akartak szerezni valamit, s a régi erkölcsökre emlékező parasztok szívében még mindig sok bátorság élt; napjainkban senki sem moccanna.)

Ezen a napon egy elég különös jelenséget lehetett megfigyelni: minden kis fegyveres parasztcsoport a felére csökkent, mihelyt faluját elhagyva benyomult az erdőbe; a Colonnák párthívei a Fabrizio által kijelölt találkozóhely felé tartottak. Vezetőik látszólag biztosra vették, hogy aznap nem lesz harc; még reggel parancsot kaptak, hogy ezt a hírt terjesszék. Fabrizio keresztül-kasul száguldozott az erdőben főbb párthíveivel, akiket a méneséből kifogott félvad csikókra ültetett. Voltaképpen szemlefelét tartott az egyes parasztagok fölött, de egyetlen szót sem szólt hozzájuk, mert minden szó veszélyes lehetett volna. Fabrizio magas, sovány ember volt, hihetetlenül fürgé és erős; bár alig múlt negyvenöt éves, haja és bajsa hófehér volt, ami rendkívül bosszantotta: erről a jelekről ott is fel lehetett ismerni, ahol jobban szeretett volna rangrejtve maradni. A parasztok, mihelyt meglátták, így kiáltottak: *Éljen Colonna!*, és felöltönek vászoncsuklyájukat. Maga a herceg a nyakában viselte a csuklyáját, hogy azonnal felvehesse, amint meglátják az ellenséget.

Az nem váratott magára sokáig: alig kelt fel a nap, amikor körülbelül ezer ember, aki az Orsinik pártjához tartozott, Valmontone felől behatolt az erdőbe, s mintegy háromszáz lépésnyire haladt el Fabrizio Colonna párthívei előtt, akik vezérük parancsára lehasaltak. Pár perccel azután, hogy az Orsini-féle előhad utolsó fegyveresei is elvonultak, a herceg indulást vezényelt embereinek: úgy határozott, hogy negyedórával az erdőbe érkezés után fogja megtámadni Bandini kíséreit. Ezen a környéken tizenöt-húsz láb magas dombocskák tarkították az erdőt; többé-kevésbé ősi eredetű lávaömlésekből keletkeztek, s a gesztenyefák olyan buján nőttek rajtuk, hogy szinte teljesen eltakarták az eget. Minthogy a lávaömlések, amelyeket az idő múlása többé-kevésbé kikezdett már, nagyon egyenlőtlené tették a terepet, az országutat a lávába vájták, hogy így megtakarítsanak egy csomó felesleges kis kaptatót és ereszkedőt, tehát az út gyakran három-négy lábbal mélyebben volt, mint az erdő.

A Fabrizio által tervbe vett támadás helyén egy füves tisztás terült el, s ennek egyik csücskén át vezetett az országút. Távolabb az út visszatért az erdőbe, amely errefelé teljesen áthatolhatatlan volt, mert a fatörzsek közét tüskebokrok és cserjék lepték el. Fabrizio az út két szélén, attól száz lépésnyire, az erdőben helyezte el a gyalogosait. A herceg intésére minden paraszt megigazította a csuklyáját, és egy-egy gesztenyefa mögött állást foglalt a muskétájával; a herceg katonái az úthoz legközelebb álló fák mögött helyezkedtek el. A parasztok határozott utasítást kaptak, hogy csak a katonák után löjenek, azoknak pedig csak akkor volt szabad tüzelniük, amikor az ellenség húsz lépésnyire megközelítette őket. Fabrizio sebtében kivágott vagy húsz fát, amely ágastul az útra dőlt, s minthogy az itt három láb mély és elég szűk is volt, teljesen el is torlaszolta. Ranuccio kapitány ötszáz emberrel az előhad nyomába eredt; a

parancsa úgy szólt, hogy csak akkor támadjon, amikor meghallja az első muskétalövéseket, amelyek az utat eltorlaszoló fák mögött fognak eldördülni. Amikor Fabrizio Colonna látta, hogy katonái és párthívei tette készen és ügyesen elhelyezkedtek a fák mögött, vágatva elindult valamennyi lovasával, akik közt ott volt Giulio Branciforte is. Az ösvény, amelyen a herceg haladt, az országúttól jobbra húzódott, s a tisztsáknak az úttól legtávolabb eső szélé felé vezetett.

Pár perc telt csak el a herceg távozása óta, amikor a távolban, a valmontonei úton feltűnt egy nagy lovascsapat, amely a Bandinit kísérő poroszlókból, a rendőrfőnökből és az Orsinik valamennyi nyeregbe szállt fegyvereséből állt. Ott volt köztük Baldassare Bandini is, akit négy vörös ruhás hóhér vett körül; ezek parancsot kaptak, hogy tüstént hajtsák végre az alsó fokú bíróság ítéletét, és öljék meg Bandinit, ha úgy látják, hogy Colonna hívei a következő pillanatban kiszabadítják.

Colonna lovassága alig ért a tisztsáknak, illetve rétnak az úttól legtávolabb eső szélére, amikor a herceg meghallotta az országút mentén, a torlasz előtt lesben álló csapat első muskétalövéseit. Azonnal vágatni kezdett a lovasaival, s rohamot intézett a Bandinit körülvevő négy vörös ruhás hóhér ellen.

Nem fogjuk részletesen elmesélni ezt a kis összecsapást, amely háromnegyed óráig sem tartott; Orsini meglepett párthívei szétszaladtak; de a derék Ranuccio kapitány elesett az előcsapatban, s ennek az eseménynek végzetes hatása lett Branciforte sorsára. Ez utóbbi még csak pár kardcsapást tett, miközben egyre közeledett a vörös ruhás emberekhez, amikor szemközt találta magát Fabio Campirealival.

A tüzes paripán ülő Fabio, aki aranyozott *giaccót* (páncélinget) viselt, így kiáltott:

- Kik ezek az álarcos nyomorultak? Vágjuk le az álarcukat egy kardcsapással; nézzétek, hogy csinálom!

Szinte ugyanabban a pillanatban Giulio Branciforte egy vízszintes kardvágást kapott tőle a homlokára. A vágás olyan jól sikerült, hogy az arcát takaró vászon lehullt, s ugyanakkor elvakította az egyébként könnyű sebből ömlő vér. Giulio megsarkantyúzta a lovát, hogy legyen ideje kifújni magát és megtörölni az arcát. Mindenáron el akarta kerülni, hogy megverekedjék Elena bátyjával; lova négy lépésre volt már Fabiótól, amikor a mellét érte egy erős kardvágás, amely nem sebezte meg ugyan, mert a *giaccója* felfogta, de pár pillanatra elállította lélegzetét. S ezzel majdnem egy időben kiáltás csendült a fülébe:

- *Ti conosco, porco!* Ismerlek, disznó! Szóval így keresed a pénzt, hogy új ruhát vehess a rongyaid helyett!

A vérig sértett Giulio megfélekezett elhatározásáról, és Fabióra rontott:

- *Ed in mal punto tu venisti*⁸ - kiáltotta.

Néhány gyors kardcsapás után foszlányokra szakadt a páncélingük fölött viselt ruha. Fabio aranyozott páncélinge csodálatos volt, Giulioé a lehető legközönségesebb.

- Melyik csatornában találtad ezt a *giaccót*? - kiáltotta oda Fabio.

Ebben a pillanatban Giulio alkalmat talált arra, amire már fél perce készült: Fabio pompás páncélinge nyakban nem zárt eléggé, és Giulio szúrása elérte a fedetlenül maradt helyet. Giulio kardja hat hüvelyknyire behatolt Fabio torkába, amelyből hatalmas vérsugár tört fel.

- Pimasz! - kiáltotta Giulio.

---

⁸ Jaj neked, végzetes pillanatban jössz! (Stendhal jegyzete.)

S a vörös ruhás emberek felé nyargalt, akik közül ketten mintegy száz lépésnyire tőle még nyeregben ültek. Míg feléjük tartott, a harmadik is elesett; de abban a pillanatban, hogy Giulio a negyedik közvetlen közelébe ért, a hóhér látva, hogy több mint tíz lovas veszi körül, közvetlen közelből rálőtt pisztolyával a szerencsétlen Baldassare Bandimra, aki holtan terült el.

- Édes uraim, itt nincs több keresnivalónk! - kiáltotta Branciforte. - Üssük-vágjuk a szerteszt futó poroszlókat!

Mindenki követte.

Amikor egy félóra múltán Giulio újra csatlakozott Fabrizio Colonnához, a nagyúr először szólította meg életében. Giulio látta, hogy tajtékzik dühében, pedig azt hitte, hogy örömmá-morban fog úszni, mert teljes diadalt aratott csapatai jó elrendezése által; az Orsiniknak ugyanis kis híján háromezer emberük volt, s Fabrizio csak ezerötszázat gyűjtött össze erre az alkalomra.

- Elvesztettük vitéz barátunkat, Ranucciót! - kiáltotta a herceg Giulio felé fordulva. - Az imént érintettem meg a testét; már kihült. A szegény Baldassare Bandini halálos sebet kapott. Alapjában véve kudarcot vallottunk. De a vitéz Ranuccio kapitány árnya népes kísérettel fog megjelenni Pluto előtt. Megparancsoltam, hogy aggassák fel a fák ágaira az összes átkozott foglyot. Semmiképp se mulasszák el, uraim! - tette hozzá emelt hangon.

És elnyargalt az elővédharcok színhelyére. Giulio másodparancsnokféle volt Ranuccio századában; követte a herceget, az pedig, mihelyt odaért a vitéz katona holttestéhez, amely körül több mint ötven ellenség hullája hevert, másodszor is leszállt a nyeregből, hogy megfogja Ranuccio kezét. Giulio sírva követte példáját.

- Még nagyon fiatal vagy - mondta a herceg Giuliónak -, de látom, hogy csupa vér a ruhád; az apád is derék ember volt, több mint húsz sebet szerzett a Colonnák szolgálatában. Vedd át a parancsnokságot Ranuccio századának maradványai fölött, és vitesd a kapitány holttestét petrellai templomunkba; gondolj arra is, hogy útközben megtámadhatnak.

Giuliot nem támadták meg, de megölte egy kardszúrással az egyik katonáját, aki azt mondta, hogy túl fiatal a parancsnokságra. Megfontolatlansága csak azért nem járt bajjal, mert rajta száradt még Fabio vére. Az út mentén tele voltak a fák akasztott emberekkel. Az iszonyú látvány, Ranuccio halála, főleg pedig Fabióé, majdnem megbolondította Giuliot. Csak abban reménykedett, hogy nem fog kiderülni, ki győzte le Fabiót. A katonai részleteket átugorjuk. Három nappal a csata után Giulio pár órára visszatérhetett Albanóba; ismerőseinek azt mesélte, hogy heves láz tört rá Rómában, és kénytelen volt egész héten át az ágyat nyomni.

De mindenütt feltűnő tisztelettel kezelték; a város legtekintélyesebb polgárai előre köszöntek neki; néhány szeleburdi odáig ment, hogy *kapitány úrnak* szólította. Többször is elsétált a Campireali palota előtt, amelynek minden ajtaját, ablakát zárva találta, s minthogy az új kapitány nagyon félénk volt, ha arra került a sor, hogy feltegyen bizonyos kérdéseket, csak déltájban szánta rá magát, hogy így szóljon az öreg Scottihoz, aki mindig jóságosan bánt vele:

- De hát hol vannak Campirealiék? Látom, hogy bezárták a palotájukat.

- Barátom - felelte Scotti hirtelen elszomorodva -, ezt a nevet sohasem szabad kiejtenie. Az ön barátai meg vannak győződve, hogy ő kereste az összetűzést, és ezt mindenütt meg is fogják mondani; de hát ő volt az ön házasságának legfőbb akadálya, és hát a halála kimondhatatlanul gazdaggá teszi a hűgát, aki szereti önt. Sőt hozzátehetjük, s ebben az esetben a tapintatlanság erénynek számít, hogy nagyon szereti, s ezért hajlandó volt éjnek idején meglátogatni önt az albai kis házában. Szóval, az ön érdekében, kijelenthetjük, hogy már a végzetes *ciampi csata* előtt (így nevezték el a környéken az általunk leírt csatát) férj és feleség voltak.

Az öreg elhallgatott, mert látta, hogy Giulio könnyekben tör ki.

- Menjünk el a fogadóba - mondta Giulio.

Scotti követte; rendelkezésükre bocsátottak egy szobát, ahová bezárkóztak, majd Giulio engedélyt kért az öregtől, hogy mindent elmeséljen, ami az elmúlt héten történt. Miután végighallgatta a hosszú elbeszélést, az öreg így szólt:

- Látom a könnyein, hogy nem tervezte ki előre, amit tett; Fabio halálával mégis kegyetlen csapás sújtja önt. Elenának feltétlenül ki kell jelentenie az anyja előtt, hogy már régóta a felesége.

Giulio nem felelt, amit az öreg dicséretes tapintatnak tartott. Mély álmodozásba merült, azon tűnődött, vajon a bátyja halálán felháborodó Elena kellőképpen méltányolni fogja-e az ő lelki finomságát; bánta, ami történt. Aztán Giulio kérésére az öreg őszintén beszámolt mindenről, ami a csata napján Albanóban történt. Fabiót reggel fél hét tájban ölték meg, s több mint hat mérföldre Albanótól, de - hihetetlen dolog! - már kilenc órakor beszélni kezdtek a haláláról. Dél felé látták az öreg Campirealit, amint szolgálai karján könnyezve, a kapucinusok kolostorába ment. Kisvártatva a derék atyák közül hárman felültek Campirealiék legjobb lovaira, és egy csomó szolga kíséretében elindultak a Ciampi nevű falu felé, amelynek közelében a csata lefolyt. Az öreg Campireali mindenáron velük akart tartani; de erről lebeszélték; arra hívatkoztak, hogy Fabrizio Colonna haragszik (nem nagyon tudták, hogy miért), s csúnyán elbánhat vele, ha foglyul ejti.

Aznap este, éjfél körül, mintha lángban állt volna a faggiolai erdő; az albanói szerzetesek és szegények mind eljöttek egy-egy vastag gyertyával a kezükben, hogy hazavigyék a fiatal Fabio testét.

- Nem akarom titkolni - folytatta az öreg halkabbra fogott hangon, mintha attól félt volna, hogy kihallgatják -, hogy a Valmontonéba és Ciampiba vezető úton...

- Nos? - kérdezte Giulio.

- Nos, ez az út a maga háza előtt húzódik, s azt beszélük, hogy amikor Fabio holtteste odaért, bugyogni kezdett a vére a nyakán levő szörnyű sebből.

- Borzalom! - kiáltotta Giulio felugorva.

- Nyugodjon meg, barátom - mondta az öreg -, végül is jobb, ha mindent tud. Most már azt is megmondhatom, hogy mai albanói látogatása kissé korainak nevezhető. Ha megtisztel azzal, hogy tanácsot kér tőlem, hozzátenném, kapitányom, a következőt is: az illendőség azt kívánja, hogy egy hónapig elkerülje Albanót. Felesleges figyelmeztetnem, hogy az sem volna okos dolog, ha Rómában mutatkozna. Egyelőre nem tudni, hogy a szentatya hogyan dönt a Colonnák ügyében; de Róma kormányzója, aki szőröstül-bőröstül az Orsinik embere, őrvjög dühében, és boldog volna, ha felakaszthatna valakit Fabrizio vitéz katonái közül, s a hercegnek még csak joga sem volna rá, hogy tiltakozzon, hiszen megesküdtött, hogy nem vett részt a csatában. De tovább megyek, s bár nem kért, adnék egy katonai tanácsot is: önt kedvelik Albanóban, különben nem lenne itt biztonságban. De gondoljon arra, hogy órák óta sétálgat a városban, s ezt az Orsinik valamelyik híve kihívásnak veheti, vagy egyszerűen csak eszébe jut, hogy könnyen tehet szert szép jutalomra. Az öreg Campireali ezerszer is megismételte, hogy a legszebb földjét adja annak, aki megöli önt. Magával kellett volna hoznia Albanóba néhány katonát, azok közül, akik a házában vannak.

- A házamban nincsenek katonák.

- Akkor maga megbolondult, kapitány úr. A fogadóhoz kert is tartozik, a kerten át fogunk távozni, s a szőlőn keresztül kereket oldunk. Én is magával tartok; öreg vagyok és fegyvertelen, de ha rosszakaróival találkozunk, beszédbe elegyedik velük, s legalább időt nyerek önnek.

Giulio vérző szívvel hallgatta. Vajon meg merjük-e mondani, milyen örült gondolata támadt? Mihelyt megtudta, hogy a Campireali palotát bezárták, és minden lakója Rómába utazott, rögtön eltervezte, hogy felkeresi a kertet, ahol oly gyakran találkozott Elenával. Még abban is reménykedett, hogy meglátogathatja a szobáját, ahová többször beengedték Elena anyjának távollétében. Szükségét érezte, hogy lássa azokat a helyeket, ahol a lány oly gyöngéd volt hozzá, s így vértézze fel magát Elena haragja ellen.

Branciforte és a jólelkű öreg senkivel sem találkozott, aki beléjük akart volna kötni, miközben végigmentek a szőlőn át a tó felé kapaszkodó kis ösvényen.

Giulio újra elmeséltette magának a fiatal Fabio temetésének részleteit. A vitéz ifjú holttestét, amelyet sok pap kísért, Rómába vitték, és a Gianicolo tetején, Szent Onufrius kolostorában, a Campireali család sírboltjában temették el. Mindenki észrevette, s különösnek tartotta, hogy a szertartást megelőző este az apja visszavitte Elenát a castrói Visitatio-rendházba; ez megerősítette a szállingózó híreket, hogy a lány titokban már régóta felesége annak a kalandornak, aki szerencsétlenségére megölte a bátyját.

Amikor a háza közelébe ért, Giulio találkozott a századuk káplárjával és négy katonájával; ezek közölték vele, hogy régi kapitányuk mindig magával vitte néhány emberét, ha elhagyta az erdőt. A herceg több ízben kijelentette, hogy ha valaki könnyelműségből meg akarja öletni magát, előbb mondjon le a rangjáról, nehogy Fabrizioónak kelljen megbosszulni a halálát.

Giulio Branciforte megértette, hogy ezek a gondolatok, amelyek eddig teljesen távol álltak tőle, nagyon is igazak. Eddig azt hitte, amit a primitív népek, hogy tudniillik a háborúban mást sem kell tenni, csak bátran harcolni. Azonnal meghajolt a herceg akarata előtt; csak annyi időt szakított magának, amíg megölelte a bölcs öreget, aki jólelkűségből egészen hazáig kísérte.

Pár nap múlva a bánattól főlőrült Giulio még egyszer visszajött, hogy megnézzze a Campireali palotát. Napszálltakor három katonájával együtt nápolyi kereskedőnek öltözve belopakodott Albanóba. Scotti házát már egyedül kereste fel; ott megtudta, hogy Elenát továbbra is a castrói zárdában őrzik. Apja azt hitte róla, hogy felesége annak, akit a fia gyilkosának nevezett, és megesküdött, hogy többé nem bocsátja a színe elé. Akkor sem nézett rá, amikor a rendházba vitte. Az anya gyöngédsége viszont mintha csak megkettőződött volna; gyakran elutazott Rómából, hogy egy-két napot a lányával töltsön.

IV

„Ha nem igazolom magam Elena előtt - gondolta Giulio, miközben még akkor éjjel visszatért századának erdei táborába -, végül is gyilkosnak fog tartani. Isten tudja, mi mindent meséltek neki máris arról a végzetes csatáról.”

Elment a petrellai várkastélyba, hogy megtudakolja a herceg akaratát, és engedélyt kért, hogy ellátogasson Castróba. Fabrizio Colonna a szemöldökét ráncolta:

- Annak a kis csatának az ügyét még mindig nem igazítottuk el Őszentségével. Tudnia kell, hogy én megmondtam az igazat, vagyis hogy semmi közöm ahhoz az összecsapáshoz, amelynek a hírért is csak másnap, itt, a petrellai kastélyomban hallottam. Minden okom megvan rá, hogy azt higgyem: Őszentsége végül is hitelt fog adni őszinte beszámolómnak. De az Orsinik

hatalmasak, s mindenki arról beszél, hogy maga kitüntette magát abban a csetepatében. Az Orsinik még azt is hajlandók lesznek kijelenteni, hogy több foglyot felkötöttek a faágakra. Maga is tudja, hogy ez az állítás mennyire alaptalan; mégis megtorlásokra lehet számítani.

A fiatal kapitány őszinte szemében tükröződő mély meglepetés mulattatta a herceget; ennyi ártatlanság láttán végül is úgy vélte, hogy hasznos lesz nyíltabban beszélni.

- Úgy látom - folytatta -, hogy magában is megvan az a fenntartás nélküli bátorság, amely egész Itáliában híressé tette a Branciforte nevet. Remélem, hogy ugyanolyan hűségesen fogja szolgálni a házamat, mint az apja, akit ezért annyira kedveltem, hogy magát is meg akartam jutalmazni érte. Seregem jelszava így hangzik: Soha semmiről nem szabad megmondani az igazat, amikor rólam vagy a katonáimról van szó. Ha abban a pillanatban, amikor nyilatkozni kénytelen, nem látja is értelmét a hazugságnak, mindenesetre hazudjon, s óvakodjon, mint a halálos büntől, hogy a legcsekélyebb igazságot is elárulja. Meg fogja érteni, hogy az, más értesülésekkel összevetve, hozzájárulhat terveim felfedéséhez. Egyébként tudom, hogy szerelmi kaland vonzza a castrói Visitatio-rendházba; nem bánom, elvesztegethet két hetet abban a városkában, ahol az Orsiniknak éppen elég barátjuk, sőt ügynökük van. Menjen el a főudvarmesteremhez, akitől kétszáz zecchinót⁹ fog kapni. S minthogy apja barátom volt - tette hozzá a herceg nevére -, kedvem szottyant egy kis útmutatást adni magának, hogyan vigye sikerre szerelmi és katonai vállalkozását. Három katonájával öltözzön kereskedőnek; ne felejtse el megharagudni egyik társukra, aki a megrögzött iszákos szerepét fogja játszani, és sok barátot fog szerezni, mert bort fizet minden castrói naplopónak... Egyébként ha az Orsinik elfogják és kivégzik - tette hozzá a herceg hangot váltva -, soha el ne árulja az igazi nevét, és még kevésbé, hogy az én emberem. Felesleges figyelmébe ajánlanom, hogy kerüljön meg minden kisvárost, és mindig az ellenkező kapun menjen be, mint amerről jött.

Giuliot megatotta, hogy ez a rendszerint nagyon komoly ember ilyen atyai tanácsokkal látja el. A herceg először mosolygott, amikor meglátta, hogy az ifjú szeméből könnyek peregnek; aztán az ő hangja is megbicsaklott. Lehúzott egyet az ujján viselt sok gyűrű közül; amikor odaadta, Giulio megcsókolta a kezét, amelyhez annyi hőstett emléke fűződött.

- Még az apám se lehetne ilyen jóságos hozzám! - kiáltott fel a lelkes fiatalember.

Két nap múlva a hajnal már ott találta a kis Castro városának falai közt; öt katonája volt vele, valamennyien, csakúgy, mint ő maga, álöltözetben; ketten külön utakon jártak, és úgy tettek, mintha nem ismernék sem őt, sem a másik hármat. Még be sem értek a városba, Giuliónak már szemébe tűnt a Visitatio-rendház, ez a megfeketedett fallal körülvett nagy épület, amely erődre emlékeztetett. Branciforte a templomhoz sietett, amely csodálatos volt. A kivétel nélkül nemesi származású apácák, akik java része vagyonos családból került ki, hiúságukban versengtek egymással, hogy melyikük teszi gazdagabbá a templomot, a zárda egyetlen részét, ahová bárki beléphetett. Már rég szokásba jött, hogy a hölgyek közül az, akit a pápa apátasszonynak nevezett ki - egy lista alapján, amelyen három nevet javasolt a Visitatio-rend bíboros védnöke -, jelentős felajánlást tett, hogy megörökítse a nevét. Akinek felajánlása nem ért fel az előző apátasszony adományával, azt családjával együtt megvetették.

Giulio reszketve lépkedett a márványtól és aranytól csillogó pompás épületben. Az igazat megvallva, ügyet sem vetett a márványra és az aranyra; úgy érezte, hogy Elena szeme tekint le rá. A főoltár - így mondták neki - több mint nyolcszáz ezer frankba került; de tekintete, a főoltár gazdagságát megvetve, egy közel negyven láb magas aranyozott rácsra irányult, amelyet két márványoszlop három részre tagolt. A rács, amely roppant tömegével rettene-

---

⁹ *zecchino* - régi olasz pénznem.

tesnek látszott, a főoltár mögött emelkedett, s az apácák kórusát választotta el a minden hívő előtt nyitva álló templomtól.

Giulio arra gondolt, hogy mise közben az aranyozott rács mögött tartózkodnak az apácák és a bennlakók. A templomnak ezt a belső részét a nap bármely órájában felkereshette az az apáca vagy bennlakó, aki szükségét érezte az imának; erre a közismert körülményre alapozta reményeit a szegény szerelmes.

Igaz, hogy a rács belső oldalát hatalmas fekete lepel borította; de ez a lepel - így okoskodott Giulio - egyáltalán nem akadályozhatja meg a bennlakókat, hogy kilássanak a templom nyilvános részébe, hiszen én magam is, aki csak bizonyos távolságig közelíthetem meg, nagyon jól látom a leplen át a kórust megvilágító ablakokat, s még alkotóelemeik legkisebb részleteit is meg tudom különböztetni. A dúsan aranyozott rács minden rúdjáról egy erős lándzsahegy meredt a templomban levők felé.

Giulio kiválasztott egy nagyon feltűnő helyet, amely a templom legvilágosabb részében a rács bal oldalával átellenben volt; rengeteg időt töltött itt, s minden misét meghallgatott. Minthogy csupa paraszt vette körül, arra számított, hogy a rács belső oldalát borító fekete lepel ellenére is észre fogják venni. Az egyszerű fiatalember először akart feltűnni életében; öltözéke keregett volt; ha belépett a templomba, vagy ha kilépett belőle, mindig alamizsnát osztott. Embe-reivel együtt minden módon kedvükbe jártak azoknak a munkásoknak és kiskereskedőknek, akik valamilyen kapcsolatban álltak a zárdával. Mégiscsak a harmadik napon támadt némi reménye, hogy eljuttathat egy levelet Elenához. Utasítására lépésről lépésre nyomon követték a két szolgáló nővért, akinek az volt a feladata, hogy bevásárolja a zárdá részére a szükséges élelem egy részét; egyikük kapcsolatot tartott egy kis boltossal. Giulio valamelyik katonája, aki hajdan szerzetes volt, beférközött a kereskedő barátságába, és egy zecchinót ígért minden levélért, amit átadnak egy bennlakónak: Elena di Campirealinak.

- Hogyan! - mondta a boltos, amikor először hozták szóba a dolgot - levelet vigyek a *rabló feleségének*?

Ez a név máris közszájon forgott Castróban, pedig Elena még csak két hete érkezett oda; minden, ami megragadja a képzeletet, gyorsan terjed a nép közt, amely szenvedélyesen érdeklődik minden pontos részlet iránt.

A kis boltos még hozzátette:

- Neki legalább van férje! De hány akad a hölgyeink közt, akinek nincs meg ez a mentsége, és nemcsak levelet kap a városból, hanem sok egyebet is.

Első levelében Giulio rengeteg kis részlettel tarkítva mindent elmesélt, ami Fabio halálának végzetes napján történt. „Gyűlöl?” - kérdezte befejezésül.

Elena röviden azt felelte, hogy senkit sem gyűlöl, de élete hátralevő részét arra akarja fordítani, hogy elfelejtse azt, aki miatt bátyja elpusztult.

Giulio azonnal válaszolt; s miután Platón modorában, ami akkoriban divatban volt, néhány átkot szórt a végzetre, így folytatta:

Azt akarod hát, hogy feledésbe merüljön Isten szava, amelyet a Szentírás közvetít szá-munkra? Isten így szólt az asszonyhoz: Hagyd el apádat és anyádat, és kövesd férjedet. Mernéd állítani, hogy nem vagy a feleségem? Emlékezz csak Péter és Pál éjszakájára. Amikor a hajnal már előtűnt a Monte Cavi mögül, a lábam elé vetted magad, s én hajlandó voltam megkönyörülni rajtad; ha akarom, az enyém lehettél volna, nem bírtál volna ellenállni irántam érzett szerelmednek. Hirtelen rádöbbsz, milyen sokszor elmondtam, hogy már rég neked szenteltem az életem, s feláldoznék érted mindent, a

legdrágábbat is ezen a világon, amire te azt felelhetted volna, bár sohasem tetted, hogy az olyan áldozat, amely nem nyilvánul meg cselekedetekben, csak képzeletbeli áldozat lehet. Egy számomra kegyetlen, de alapjában igaz eszme fénye gyúlt ki bennem. Úgy véltem, nem ok nélkül történt, hogy a véletlen rendelkezésből alkalmam nyílik feláldozni érted a legnagyobb boldogságot, amelyről valaha is álmodhattam. Jusson eszedbe, hogy már a karomban tartottalak, s te védtelen voltál; a szájad sem mert visszautasítani. Abban a pillanatban reggeli Üdvözlégyre harangoztak a Monte Cavi kolostorában, s csodálatos véletlen folytán hozzánk is elhatolt a hangja. Te így szóltál: Hozd meg ezt az áldozatot a Szent Szűznek, a tisztaság anyjának. Pár pillanat óta magam is gondoltam már erre a legfőbb áldozatra, az egyetlen tényleges áldozatra, amelyet valaha is hozhat-tam érted. Különösnek találtam, hogy neked is ugyanez a gondolatod támadt. Bevallom, hogy meghatott az Üdvözlégy távoli hangja; teljesítettem kérésedet. Az áldozatot nem-csak érted hoztam; úgy véltem, hogy a Szent Szűz pártfogásába ajánlom jövőendő egye-sülésünket. Akkor azt hittem, hogy nem te fogod azt gátolni, te hitszegő, hanem gazdag és előkelő családod. Ha nem történt volna természetfölötti beavatkozás, a fél erdő fáinak hajnali szellő borzolta koronája fölött hogyan juthatott volna el hozzánk az Üdvözlégy oly távoli hangja? Jusson eszedbe, hogy akkor letérdeltél eléem; én felálltam, előhúztam keblemből a keresztet, amelyet mindig ott hordok, s te megesküdtél erre a keresztre, amely most is előttem van, és örök üdvösségedre, hogy bárhol vagy is, bármi történik is, mihelyt parancsomat hallod, ugyanúgy fenntartás nélkül engedelmeskedsz nekem, mint abban a pillanatban, amikor a Monte Cavi hegyén megkonduló Üdvözlégy távoli hangja megütötte a füledet. Utána áhítatosan elimádkoztunk két Üdvözlégyet és két Miatyánkot. Most pedig arra a szerelemre, amelyet akkor éreztél irántam, s ha - mint tartok tőle - elfelejtetted, örök üdvösségedre megparancsolom, hogy még ma éjjel engedj be a szobádba vagy a Visitatio-rendház kertjébe.

Különösképpen az olasz szerző sok hosszú levélről beszámol még, amit ezt követőleg írt Giulio Branciforte, de Elena di Campireali válaszaiból csak kivonatokat közöl. Kétszázhet-vennyolc év múltán oly távol vagyunk már azoktól a szerelmi és vallásos érzésektől, amelyek e leveleket betöltik, hogy - attól félek - túl hosszadalmasnak találnánk őket.

E levelekből kiderül, hogy Elena végül is engedelmeskedett a parancsnak, amelyet az imént kivonatossan lefordított levél tartalmazott. Giulio módot talált rá, hogy belopakodjék a zárdá-ba; egy megjegyzésből arra következtethetünk, hogy nőnek öltözött. Elena fogadta ugyan, de csak egy kertre nyíló földszinti ablak rácsa mögött. Giulio kimondhatatlan fájdalomra azt tapasztalta, hogy a nemrég még oly gyöngéd, sőt szenvedélyes lány úgy bánik vele, mintha idegen lenne; már-már *udvarias* hozzá. A kertbe is jóformán csak az esküje iránti hűségéből engedte be. A találkozás rövid ideig tartott: Giulio büszkesége, amelyet az elmúlt két hét eseményei talán kissé érzékenyvé tettek, már pár perc múlva úrrá lett mélységes fájdalmán.

„Csak árnyékát látom magam előtt annak az Elenának - gondolta -, akiről azt hittem Albanóban, hogy örökre az enyém.”

Ettől fogva Giuliónak az volt a legnagyobb gondja, hogy elrejtse a könnyeket, amelyek Elenának hozzá intézett udvarias szólamai hallatára végigfolytak az arcán. Amikor a lány befejezte mondókáját, amelyben bátyja halálára hivatkozva próbálta igazolni szinte oly természetes változását, Giulio nagyon lassan a következőket mondta neki:

- Ön nem teljesíti esküjét, nem a kertben fogad, és nem térdel előttem, mint fél perccel azután, hogy meghallottuk a Monte Cavin felhangzó Üdvözlégyet. Felejtse el esküjét, ha tudja; a magam részéről én semmit sem felejték; Isten áldja!

E szavakkal otthagytá a rácsos ablakot, amelynél még majdnem egy órán át időzhetett volna. Ki mondta volna egy perccel előbb, hogy önként fogja megrövidíteni ezt az annyira áhított

találkozást! Áldozatától majd megszakadt a szíve; de arra gondolt, hogy megérdemelné Elena megvetését, ha másként viszonzná *udvariasságát*, s felmentené az önvád alól.

Még nem pitymallott, amikor elhagyta a zárdát. Tüstént lóra ült, és megparancsolta katonáinak, hogy egy teljes hétig várjanak rá Castróban, aztán térjenek vissza az erdőbe; kábult volt a kétségbeeséstől. Először Róma felé indult.

„Így hát távolodom tőle! - gondolta minden lépésnél. - Így hát idegenek lettünk egymás számára! Ó, Fabio, meg vagy bosszulva!”

Az úton szembejövő emberek látványa csak fokozta haragját; lovát megsarkantyúzta, nekivágott a földeknek, s a tenger mentén húzódó néptelen és megműveletlen partsáv felé vette útját. Amikor nem zavarta többé, hogy találkoznia kell a nyugodt parasztokkal, akiket irigyelt sorsukért, szabadabban lélegzett; e vad hely hangulata összhangban volt kétségbeesésével, és csökkentette haragját; most már megengedhette magának, hogy elmerengjen szomorú sorsán.

„Az én koromban - gondolta - kézenfekvő a megoldás: bele kell szeretnem egy másik nőbe!”

E szomorú gondolatra kétszeres erővel tört rá a kétségbeesés; nagyon is jól tudta, hogy számára egyetlen nő van csak a világon. Elképzelte, milyen gyötrelmet szenvedne, ha nem Elena, hanem valaki más előtt beszélne a szerelemről; majd megszakadt a szíve ettől a gondolattól.

Keserű kacagásban tört ki.

„Pontosan ugyanolyan helyzetben vagyok - gondolta -, mint Ariostónak azok a hősei, akik egyedül utaznak elhagyatott vidékeken, mert el akarják felejteni, hogy hitszegő szeretőjüket egy másik lovag karjában találták... Pedig Elena nem is olyan bűnös - mondta magában, s a vad nevetőrohamot zokogás követte -; hűtlenségében nem vetemedik rá, hogy mást szeressen. Indulatos és tiszta lelkét tévútra vezették a rólam hallott szörnyű történetek; bizonyára úgy festettek le előtte, mint aki csakis azért fegyverkezett fel arra a végzetes vállalkozásra, mert titokban remélte, hogy megölheti a bátyját. Valószínűleg messzebbre is elmentek: azzal a piszkos számítással vádoltak, hogy Elena roppant vagyon egyetlen örököse lesz a bátyja halála után... Én pedig elkövettem azt az ostobaságot, hogy két teljes hétig átengedtem őt ellenségeim ármánykodásainak! Be kell látnom, hogy nagyon szerencsétlen vagyok, az ég megfosztott attól a tehetségtől, hogy irányítsam életemet! Nagyon nyomorult és megvetésre méltó vagyok! Senkinek sincs haszna az életemből, legkevésbé magamnak.”

Ebben a pillanatban a fiatal Branciforténak olyan ötlete támadt, amely igazán ritka volt abban a században: lova a part legszélén haladt, s a hullámok néha már a lábát nyaldosták; arra gondolt, hogy benyargal a tengerbe, és így vet véget a szörnyű sorsnak, amely szenvedésre kárhoztatja. Mihez kezdjen, miután elhagyta az egyetlen lény, aki valaha is megismertette vele a boldogságot? Aztán egy váratlan gondolat megállította.

„A gyötrelmem, amelyet most kell elviselnem - mondta magában -, semmiség ahhoz képest, amit akkor fogok elszenvedni, ha egyszer bevégezem nyomorú életemet. Elena akkor nemcsak közömbös lesz irántam, mint a valóságban; vetélytársam karjában fogom látni, s ez a vetélytárs egy gazdag és *tekintélyes* fiatal római nagyúr lesz, mert az ördögök, kötelességükhöz híven, a legkegyetlenebb képeket fogják kiválogatni, hogy kétségbe ejtsék a lelkemet. Tehát még a halálban sem tudnám elfelejteni Elenát, sőt iránta érzett szenvedélyem megkettőződne, mert az örök hatalom nem találna biztosabb eszközt ennél, hogy megbüntessen a szörnyű bűnért, amelyet elkövettem.”

Hogy végleg elűzze a kísértést, Giulio áhítatosan elimádkozott néhány Üdvözlégyet. Annak idején a reggeli Üdvözlégy, a Szűz Máriának szentelt ima hangjai vették le a lábáról, s bírták rá arra a nagylelkű cselekedetre, amelyet most már élete legnagyobb hibájának tartott. De

tiszteletből nem mert messzebbre elmenni, és teljesen végiggondolni a szellemét foglalkoztató eszmét.

„Ha Szűz Mária sugallatára végzetes tévedést követtem el, nem köteles-e végtelen igazságosságában olyan körülményeket teremteni, amelyek visszaadják boldogságomat?”

Szűz Mária igazságosságának gondolata lassan elűzte kétségbeesését. Felemelte fejét, s szemben, Albano és az erdő mögött megpillantotta a sötétzöld lombozattal borított Monte Cavit és a szent kolostort, amelynek Üdvözlégyre hívó reggeli harangszava - ahogy most érezte - oly gyalázatosan becsapta. A szent hely váratlanul elébe táruló látványa megvigasztalta.

- Nem - kiáltotta -, lehetetlen, hogy Szűz Mária elhagyjon! Ha Elena a feleségem lett volna, mint ahogy szerelme megengedte és férfibecsülete követelte, akkor bátyjának halálhíre a köztünk levő kötelék emlékét találta volna a szívében. Azt mondta volna magában, hogy sokkal előbb lett az enyém, mint ahogy a végzetes véletlen szembeállított Fabióval a csatatéren. Fabio két évvel idősebb volt nálam; jobban értett a fegyverforgatáshoz, mindenképp merészebbnek és erősebbnek számított. A feleségem ezer okot talált volna annak bizonyítására, hogy nem én kerestem ezt a harcot. Eszébe jutott volna, hogy soha a legkisebb gyűlöletet sem éreztem a bátyja iránt, még akkor sem, amikor muskétájával rám lőtt. Emlékszem, hogy első találkozásunkkor, Rómából való visszatérésem után így szóltam: „Mit akarsz? A becsület kívánta így; nem kárhoztathatom a bátyádat!”

Miután Szűz Máriába vetett hite új reményt keltett benne, Giulio megsarkantyúzta a lovát, s pár óra múlva megérkezett százada táborhelyére. Emberei éppen fegyvert ragadtak, hogy a Cassino-hegyen át a nápoly-római útra vonuljanak. A fiatal kapitány lovat váltott, és katonáival tartott. Ezen a napon nem csatáztak. Giulio nem is érdeklődött, miért kerekedtek fel; nem sokat törődött vele. Abban a pillanatban, hogy katonái élére állt, új színben tűnt fel előtte sorsa.

„Egyszerűen ostoba vagyok - gondolta -, hiba volt eljönnöm Castróból; Elena valószínűleg nem is olyan bűnös, amilyennek haragom képzele. Nem, lehetetlen, hogy már nem az enyém ez a naiv és tiszta lélek, amelyben szemem láttára született meg a szerelem bontakozó érzése! Egészen áthatotta az irántam érzett őszinte szenvedély! Nem ajánlotta-e fel tízszer is, hogy szegény létemre megszökik velem, s a Monte Cavin házasságot kötünk egy szerzetes előtt? Castróban először is el kellett volna érnem, hogy újra találkozzunk, észre kellett volna térítenem. A szenvedély igazán gyerekesen megfontolatlanra tesz! Istenem, miért is nincs egy barátom, akitől tanácsot kérhetnék! Ugyanazt a lépést az egyik percben gyalázatosnak tartom, a másikban nagyszerűnek!”

Aznap este, amikor letértek az országútról, hogy újra behatoljanak az erdőbe, Giulio odament a herceghez, és megkérdezte, eltölthet-e még pár napot az általa is ismert helyen.

- Akár a pokolban is! - kiáltott rá Fabrizioo. - Azt hiszed, hogy ebben a pillanatban hajlandó vagyok ilyen gyerekségekkel törődni?

Egy óra múlva Giulio elindult Castróba. Ott újra találkozott az embereivel; nem tudta azonban, mit írjon Elenának, miután olyan fensőbbiségesen otthagya. Első levelében csak ennyi volt: *Fogadna-e ma éjjel?*

Jöhet - ilyen rövid volt a válasz is.

Giulio távozása után Elena azt hitte, hogy végleg elhagyták. Csak ekkor értette meg a szegény, boldogtalan ifjú érvelésének teljes igazát: előbb mondhatta a feleségének, mint ahogy szerencsétlenségére összetalálkozott a bátyjával a csatatéren.

Ezúttal Giuliót egyáltalán nem fogadták azokkal az udvarias fordulatokkal, amelyeket oly kegyetlennek érzett első találkozásukkor. Igaz, hogy Elena most is a rácsos ablak fedezékében jelent meg, de reszketett, s minthogy Giulio igen tartózkodóan viselkedett, s többnyire olyan kifejezéseket használt,¹⁰ mintha egy idegen nővel beszélt volna, ezúttal Elenának kellett éreznie, mennyire kegyetlen a majdnem hivatalos hang, ha a legédesebb meghittséget váltja fel. Giulio, aki főleg attól félt, hogy Elena valamelyik őszintén átérzett hideg szava a lelkébe hasít, egy ügyvéd modorában bizonygatta, hogy Elena már jóval a végzetes ciampi csata előtt a felesége volt. Elena hagyta, hadd beszéljen, mert attól tartott, hogy mindjárt sírva fakad, ha néhány kurta szónál többet válaszol. Végül úgy látta, hogy rögtön elárulja magát, s rábeszélte barátját, hogy jöjjön vissza másnap. Akkor éjjel ugyanis már korán meg akarták tartani a hajnali ájtatosságot, mert nagy ünnep előtt álltak, s egyetértésüket könnyen felfedezhették volna. Giulio, aki szerelmes módjára okoskodott, mély gondolatokba merülve hagyta el a kertet; nem bírt úrrá lenni bizonytalanságán, nem tudta eldönteni, hogy jól fogadták-e vagy rosszul; s minthogy fejében már kezdtek gyökeret verni bizonyos katonai elképzelések, amelyekre a bajtársaival folytatott beszélgetések ihlették, így szólt magában:

„Egyszer talán csakugyan kénytelen leszek megszöktetni Elenát.”

S azon kezdett tűnődni, milyen erőszakos eszközökkel lehetne behatolni a kertbe. Minthogy a rendház nagyon gazdag volt, s szinte kínálkozott rá, hogy kifosszák, egész sereg szolgát tartottak, többnyire kiszolgált katonákat; egy kaszárnyaszerű épületben szállásolták el őket; az épület rácsos ablakai pedig egy szűk folyosóra nyíltak, amely a több mint nyolcvan láb magas fekete falba vágott külső zárdakaputól a kapus nővér őrizete alatt álló belső kapuig vezetett. A szűk folyosótól balra a kaszárnya húzódott, jobbra a harminc láb magas kertfal. A zárdá térre nyíló homlokzatán, ezen az időtől megfeketedett durva falon, csak két nyílás volt, a külső kapu és egy ablakocska, amelyen a katonák kinézhettek. El lehet képzelni, milyen komor látványt nyújtott ez a nagy, fekete fal, amelyet csak a széles vaspántokkal megerősített és hatalmas szögekkel kivert kapu meg egy négy láb magas, tizennyolc hüvelyk széles ablakocska szakított meg.

Nem fogjuk követni forrásmunkánk szerzőjének hosszadalmas beszámolóját az egymást követő találkákról, amelyeket Giulio csikart ki Elenától. A hang, amelyet a két szerelmes egymás közt használt, újra ugyanolyan őszintén meghitt lett, mint annak idején az albanói kertben; Elena ennek ellenére egyszer sem volt hajlandó lemenni a kertbe. Egy éjjel Giulio a lányt gondolataiba merülten találta: Rómából látogatóba érkezett Elena édesanyja, s pár napra megszállt a zárdában. Olyan gyöngéd volt, s mindig oly aggódó kímélettel tisztelte lánya feltételezett érzelmeit, hogy Elenát keservesen gyötörte a lelkiismeret, amiért kénytelen becsapni; azt mégsem mondhatta meg neki, hogy találkozni szokott a férfival, aki megfosztotta Campirealinét a fiától. Végül is őszintén bevallotta Giulióknak, hogy ha az anyja, aki olyan jó hozzá, bizonyos kérdéseket tesz fel, nem lesz ereje hazudni neki. Giulio megértette, milyen veszély fenyegeti; attól függött a sorsa, hogy a véletlen milyen szavakat sugall signora di Campirealinak. A következő éjjel elszánt hangon így szólt:

---

¹⁰ Olaszországban a megszólítás módja a *tu*, a *voi* vagy a *lei* jelzi a bizalmasság fokát. A latinból származó *tu* kevésbé van elterjedve, mint nálunk.* (Stendhal jegyzete.)

* *A... tu kevésbé van elterjedve, mint nálunk* - vagyis Stendhal korában Olaszországban már a *voi* is elég bizalmasnak számított.

Ezzel kapcsolatban Mérimée említ egy kedves anekdotát: „Egy este Rómában (Stendhal) elmesélte, hogy Cini grófnő nem a *lei*, hanem a *voi* szóval szólította meg; azt kérdezte tőlem, megerősöskölje-e a grófnét. Én lelkesen biztattam.”

- Holnap korábban jövök, kifeszítek egy rudat a rácsból, maga lejön a kertbe, s én elvezetem a város egyik templomába, ahol egy pap, aki jóakaróm, összead bennünket. Mielőtt a nap felkelne, maga újra itt lesz a kertben. Ha egyszer feleségül jött hozzám, nem kell semmitől sem tartanom többé, s ha édesanyja azt kívánja, hogy vezekeljek a szörnyű szerencsétlenségért, amelyet mindnyájan egyformán fájlalunk, én mindent vállalok, még azt is, hogy hónapokig nem látom magát.

Minthogy javaslata szemmel láthatólag megdöbbenette Elenát, Giulio hozzátette:

- A herceg magához rendelt; a becsület és egy sor más ok arra kényszerít, hogy elutazzam. Javaslatom az egyetlen, amely biztosíthatja jövőnket; ha nem egyezik bele, váljunk el végleg, itt, azonnal. Magammal viszem könnyelműségem mardosó emlékét. *Hittem becsületszavában*, maga hűtlen lett a legszentebb eskühöz, s én remélem, hogy az állhatatlansága okozta jogos megvetés végül is kigyógyít ebből a szerelemből, amely már amúgy is túl régóta keseríti az életemet.

Elena könnyekben tört ki.

- Nagy Isten! - kiáltotta sírva. - Milyen rettenetes csapás lesz ez anyámnak!

Végül elfogadta Giulio javaslatát.

- De felfedezhetnek menet vagy jövet - tette hozzá -; gondoljon a botrányra, gondoljon anyám szörnyű helyzetére; várjuk meg elutazását, ami pár napon belül megtörténik.

- Elérte, hogy kételkedjem abban, ami a legmagasztosabb, a legszentebb volt számomra: nem hiszek többé a szavának. Vagy egybekelünk holnap este, vagy e pillanatban látjuk egymást utoljára a síron innen.

Szegény Elena csak könnyeivel bírt felelni. Különösen Giulio elszánt és kegyetlen hangja gyötörte. „Vajon tényleg megérdemlem megvetését?” Így viselkedik vele az ő hajdan oly szelíd és gyöngéd szerelmese! Végül is engedelmeskedett a parancsnak. Giulio távozott. Elena e perctől fogva a szívét tépő aggodalom meg-megújuló gyötrelmében várta a következő éjszakát. Ha biztos halálra készült volna, fájdalma akkor sem ilyen sajgó; némi bátorságot merített volna Giulio szerelmének és anyja gyöngéd szeretetének gondolatából. Az éjszaka hátralevő részét a legkeservesebb hangulatváltozások közt töltötte. Akadtak olyan percei, amikor legszívesebben mindent elmondott volna az anyjának. Másnap oly sápadt volt, amikor megjelent az anyja előtt, hogy az minden bölcs elhatározásáról megfélelkezve a lánya karjába vetette magát, és így kiáltott:

- Mi történt? Nagy Isten! Mondd meg, mit tettél, vagy mit akarsz tenni! Ha tört ragadnál, ha a szívembe döfnéd, az sem okozna annyi szenvedést, mint az a kegyetlen hallgatás, amibe beburkolóztál.

Elena olyan őszintének találta anyja végtelen gyöngédségét, oly tisztán látta, hogy cseppet sem túlozza érzelmeit, sőt igyekszik akadályozni megnyilvánulásukat, hogy végül is meg-hatódott; térdre hullt az anyja előtt. S amikor az a végzetes titkot kutatva felkiáltott, hogy Elena szökni akar tőle, Elena azt felelte, hogy másnap és a következő napokon minden percét mellette fogja tölteni, de esdekelve kéri, ne kérdezzen többet tőle.

Ezt az áruló kijelentést hamarosan teljes vallomás követte. Signora di Campireali megborzadt, amikor megtudta, hogy fiának gyilkosa ily közel van. De fájdalmát az öröm nagyon heves és nagyon tiszta fellángolása váltotta fel. Nehéz elképzelni elragadtatását, amikor meghallotta, hogy lánya sohasem feledkezett meg kötelességéről.

Az óvatos anya tervei nyomban teljesen megváltoztak; úgy hitte, joga van cselhez folyamodni egy olyan emberrel szemben, aki neki semmit sem jelent. Elena szívét szinte szétszaggatták a

szenvedély kegyetlennél kegyetlenebb rohamai; vallomásának őszintesége a lehető legnagyobb volt; gyötrődő lelke kitárulkozásra vágyott. Signora di Campireali, aki pár pillanat óta úgy vélte, hogy mindent megengedhet magának, az érveknek olyan sorát eszelte ki, amelyet túl hosszú volna megismételni. Könnyedén bebizonyította szerencsétlen lányának, hogy titkos házasság helyett, amely mindig foltot hagy egy nő jó hírére, nyilvános és rangjához tökéletesen méltó lakodalomra számíthat, ha hajlandó arra a csekélységre, hogy egy héttel később teljesítse kötelességét, amellyel nagylelkű szerelmesének tartozik.

Ő, mármint signora di Campireali, sietve elutazik Rómába; megmagyarázza férjének, hogy Elena már jóval a végzetes ciampi csata előtt férjhez ment Giulióhoz. A szertartásra azon az éjjel került sor, amikor Elena szerzetesi álöltözetben összetalálkozott az apjával és a bátyjával a tó partján azon a sziklába vágott úton, amely a kapucinusok kolostorának fala mentén húzódik. Az anya ügyelt rá, hogy egész nap el se mozduljon a lánya mellől, s végül estefelé Elena írt a szerelmesének egy naiv és szerintünk nagyon megható levelet, amelyben beszámolt a szívében dúló harcokról. Azzal fejezte be, hogy térden állva kér egy hét haladékot.

Miközben ezt a levelet írom - tette hozzá -, amelyre már vár anyám egyik küldönce, úgy érzem, hogy nagyon nagy hibát követtem el, amikor mindent elmondtam neki. Szinte látom, hogy haragra lobbansz, szemed gyűlölködve néz rám; szívemet kegyetlenül furdalja a lelkiismeret. Azt fogod mondani, hogy nagyon gyenge, nagyon gyáva, nagyon megvetésre méltó jellem vagyok; egyetértek veled, édes angyalom. De képzeld el azt a jelenetet: anyám zokogott, kis híján a lábam elé vetette magát. Kénytelen voltam megmondani neki, hogy bizonyos okból kifolyólag meg kell tagadnom a kérését; s miután engedtem gyengeségemnek, s kiejtettem ezeket a meggondolatlan szavakat, nem tudom, mi ütött belém, kénytelen voltam mindent elmesélni, ami kettőnk közt történt. Amennyire vissza tudom idézni, úgy éreztem, hogy minden lelkierőm elhagy, s tanácsot kell kérnem valakitől. Azt reméltem, hogy anyám szavai segítenek rajtam... Teljesen megfeledeztem róla, barátom, hogy drága anyám érdeke ellentétes a tiédde. Megfeledeztem fő feladatomból, hogy engedelmeskednem kell neked; nyilvánvalóan alkalmatlan vagyok az igazi szerelemre, amely, mint mondják, minden megpróbáltatást legyőz. Vess meg, Giulióm; de, Istenre kérlek, szeress továbbra is. Szöktess meg, ha akarsz, de ismerd el, hogy ha az anyám nem lett volna itt a zárdában, semmi a világon, a legborzalmasabb veszedelem, sőt szégyen sem akadályozhatta volna meg, hogy engedelmeskedjem parancsaidnak. De anyám olyan jó, olyan bölcs, olyan nagylelkű! Jusson eszedbe, mit meséltem neked annak idején: amikor apám bement a szobámba, ő mentette meg a leveleidet, amelyeket már semmiképpen sem dughattam el, s miután elmúlt a veszély, olvasatlanul visszaadta őket, s egyetlen szó szemrehányást sem tett nekem! Nos, egész életemben úgy viselkedett velem, mint abban a döntő pillanatban. Láthatod, hogy szeretnem kellene, s mégis, míg ezeket írom (borzasztó ilyet mondani!), úgy érzem, hogy gyűlölöm. Kijelentette, hogy a melege való tekintettel a kertben, sátor alatt akarja tölteni az éjszakát; hallom a kalapácsolást, éppen most verik fel a sátrat; ma éjjel lehetetlen találkozunk. Attól tartok, hogy még a bennlakók hálótermét is kulcsra zárják, valamint a csigalépcső két ajtaját, amit sohasem szoktak megtenni. Ezek a rendszabályok még akkor is megakadályoznák, hogy lemenjek a kertbe, ha azt hihetném, hogy ez a lépés lecsillapítaná haragodat. Ó, ha tehetném, mily örömet lennék a tiéd e pillanatban! Mily boldogan szaladnék a templomba, hogy összeadjanak bennünket!

A levél utolsó két oldalát őrjöngő mondatok töltötték meg; olyan szenvedélyes érveket találtam köztük, amelyeket mintha Platón filozófiája ihletett volna. Több efféle keresett kifejezést hagytam ki az elébb lefordított részletből is.

Giulio Branciforte nagyon meglepődött, amikor körülbelül egy órával az esti Üdvözlégylet előtt megkapta a levelet; éppen akkor fejezte be tárgyalásait a pappal. Dúlt-fúlt dühében.

- Ez a gyöngye, gyáva teremtés! Felesleges azt tanácsolnia, hogy megszöktessem!

S azonnal útra kelt a faggiolai erdő felé.

De lássuk signora di Campireali helyzetét: férje a halálos ágyán feküdt; lassan sírba döntötte, hogy képtelen bosszút állni Brancifortén. Hiába ajánlott fel jelentős összegeket római brávéknak, egy sem mert kikezdeni Colonna herceg *káplárjával*, ahogy Giuliót nevezték, mert bizonyosra vették, hogy családotul kiirtják őket. Még egy év sem telt el azóta, hogy egy egész falu leégett, mert Colonna bosszút állt egyik katonájának haláláért, a parasztnak és a parasztasszonyoknak pedig, akik megpróbáltak szétszaladni a határban, kezét-lábát összekötözték, úgy hajigálták be őket a lángoló házakba.

Signora di Campirealinak nagy birtokai voltak a nápolyi királyságban; férje már rég megparancsolta, hogy onnan hozasson bérgyilkosokat, de ő csak látszólag engedelmeskedett; azt hitte, hogy Giulio Branciforte visszavonhatatlanul elnyerte a leányát. Ebből a feltevésből kiindulva azt tervezte, hogy Giulio részt vesz majd egy-két hadjáratban, amelyet a spanyol seregek viselnek a flandriai felkelők ellen. Ha nem esik el - így okoskodott -, ez annak a jele, hogy Isten nem ellenzi szükségszerű házasságukat; ez esetben lányának ajándékozza a nápolyi királyságban levő birtokait; Giulio Branciforte felveszi valamelyik birtok nevét, s pár évet Spanyolországban tölt a feleségével. Ennyi próbatétel után talán signora di Campireali is rá bírja szólni magát, hogy találkozzék Giulióval. De lányának vallomása után mindent más színben látott: a házasság nem volt szükségszerű többé, éppen ellenkezőleg; s mialatt Elena az általunk fordított levelet írta szerelmesének, signora di Campireali is írt Pescarába és Chietibe, s utasította a bérlőit, hogy küldjenek Castróba néhány megbízható és tette kész embert. Nem titkolta el előlük, hogy fia, Fabio, vagyis ifjú uruk halálának megbosszulásáról van szó. A futár még napszállta előtt útnak indult a levelekkel.

V

De két nap múlva Giulio már újra Castro felé tartott, s magával hozta nyolc katonáját, aki vállalkozott rá, hogy követi, és kiteszi magát a herceg haragjának, mert a herceg néha halállal büntetett olyan kalandokat, amilyenre ők most vállalkoztak. Giulióknak öt embere volt Castróban, s most még nyolcan csatlakoztak hozzájuk; tizennégy katona azonban, bármilyen bátor is, nem látszott elegendőnek Giulio vállalkozásához, mert a zárda várkastélyhoz hasonlított.

Arról volt szó, hogy erőszakkal vagy ravaszsággal behatolnak a zárda első kapuján; aztán végigmennek egy több mint ötven lépés hosszú folyosón. Balra, mint mondtuk, rácsos ablakok nyíltak egy kaszárnyaszerű épületből, ahol az apácák harminc-negyven szolgát, csupa kiszolgált katonát tartottak. Ezekből a rácsos ablakokból erős puskatűzet zúdíthatnak rájuk, ha zajt ütnek.

Az uralkodó apátasszony, egy erélyes nő, félt az Orsinik parancsnokainak, Colonna hercegnek, Marco Sciarrának és a környéken korlátlanul uralkodó többi bandavezérnek támadásaitól. Hogyan álljanak ellen nyolcszáz elszánt embernek, aki rajtaütéssel könnyen elfoglalhat egy Castro-féle kisvárost, s azt hiszi, hogy a kolostor tele van arannyal?

A castrói Visitatio-rendháznak rendesen tizenöt-husz brávé állt rendelkezésére a zárda második kapujához vezető folyosótól balra eső kaszárnyában; a folyosótól jobbra egy áthatolhatatlan nagy fal húzódott; a folyosó végén vasajtó volt, amely egy oszlopos előcsarnokba nyílt;

az előcsarnok mögött terült el a zárda fő udvara, attól jobbra a kert. A vasajtót a kapus nővér őrizte.

Amikor nyolc embere kíséretében Giulio három mérföldnyire megközelítette Castrót, megállt egy félreeső fogadóban, hogy megvárja a legmelegebb órák elmúltát. Csak itt fedte fel tervét; aztán az udvar homokjába lerajzolta a támadásra kiszemelt zárda alaprajzát.

- Este kilenc órakor - mondta az embereinek - a városon kívül megvacsorázunk; éjfélkor bevonulunk a városba; találkozunk öt bajtársunkkal, aki a zárda közelében fog várni bennünket. Egyikünk lóra ül, hogy eljátssza a futár szerepét, aki azért jött Rómából, hogy haldokló férjéhez hívja signora di Campirealit. Megpróbálunk zajtalanul bejutni a zárda első kapuján, amely itt van, a kaszánya közepén - és megmutatta nekik a homokba rajzolt terven. - Ha már az első kapunál megkezdjük a harcot, az apácák brávoí játszi könnyedséggel lövöldözhetnek ránk a muskétáikból, miközben mi a zárda előtti kis téren - itt ni! - állunk, vagy keresztülfutunk az első kaputól a másodikig vezető keskeny folyosón. A második kapu vasból van, de nálam a kulcsa. Igaz, hogy hatalmas vasrudak, illetve keresztpántok tartoznak hozzá, amelyeknek egyik végét a falba erősítették, s ha ezeket a helyükre rakják, lehetetlen kinyitni a kapu két szárnyát. Minthogy azonban a két vasrúd túl nehéz ahhoz, hogy a kapus nővér emelgesse, sohasem láttam még a helyén, pedig több mint tízszer bementem már azon a vaskapun. Számítok rá, hogy ma este is nehézség nélkül átjutok rajta. Gondolhatjátok, hogy vannak segítőtársaim a zárdában; nem apácát akarok megszöktetni, hanem csak egy bennlakót; fegyvert csupán a végső esetben szabad használnunk. Ha harcolni kezdünk, mielőtt elérjük a második, vasrudas kaput, a kapus nővér feltétlenül segítségül hívja a két hetvenéves öreg kertészt, aki bent lakik a zárdában, s az öregek helyre teszik az említett vasrudakat. Ha ez a szerencsétlenség bekövetkezik, le kell rombolnunk a falat, hogy túljussunk a kapun, ami tíz percet vesz igénybe; mindenképpen én lépek elsőnek a kapuhoz. Az egyik kertészt lefizettem; de gondolhatjátok, hogy óvakodtam elárulni neki szöktetési tervemet. A második kapu után az ember jobbra fordul, és bejut a kertbe; a kertbe érve megkezdődik a harc, senkit sem szabad kímélni, aki megmoccan. Természetesen csakis a kardotokat és a dákosotokat használhatjátok, egyetlen muskétalövéstől megbolydulhat az egész város, s ránk támadhatnak a kijáratnál. Nem mintha tartanék tőle, hogy tizenhárom ilyen legénnyel, mint ti, nem tudok kitörni egy ilyen sárfészekből; bizonyára senki se merne kijönni az utcára; de több polgárnak is van muskétája, s az ablakokból lőnének ránk. Ebben az esetben a házfalak mentén kell osonni, de ezt csak közbevetőleg mondom. Ha már bent vagyunk a zárda kertjében, mindenkire, aki az utunkba áll, halkan ráparancsoltok: „vissza!”, s aki nem engedelmeskedik, azon nyomban leszúrjátok a dákosotokkal. A kis kerti ajtón át a hozzám legközelebb állókkal együtt felmegyek a zárdába; három percen belül visszajövök egy vagy két nővel, akit ölben hozunk le, nem engedjük meg, hogy a saját lábukon jöjjenek. Aztán gyorsan elhagyjuk a zárdát és a várost. Ketten a kapu mellett maradtok, s körülbelül hússzor egymás után percenként elsütitek a muskétátokat.

Giulio kétszer elismételte ezt a magyarázatot.

- Jól megértettétek? - kérdezte az embereitől. - Az előcsarnokban sötét lesz; jobbra van a kert, balra az udvar; nehogy összetévedjétek!

- Számíthat ránk! - kiáltották a katonák.

Aztán elmentek, hogy iganak egyet; a káplár nem tartott velük, hanem engedélyt kért pár szóra a kapitányától.

- Nagyságod terve a lehető legegyszerűbben végrehajtható - mondta. - Eddig két zárdába törtem be, ez lesz a harmadik; de túl kevesen vagyunk. Ha az ellenség rákényszerít, hogy leromboljuk a második kapu sarokvasait tartó falat, számíthatunk rá, hogy a kaszányában

levő brávók nem fogják ölbe tett kézzel kivárni ezt a hosszadalmas műveletet; muskétáikkal megölhetik hét-nyolc emberünket, s visszajövet elvehetik tőlünk a nőt. Így jártunk egy Bologna környéki zárdában is; megölték öt emberünket, mi is megöltünk közülük nyolcat, de a kapitány nem kapta meg a nőt. Két dolgot javaslok nagyságodnak: ismerek négy parasztot, itt laknak a fogadó közelében; bátran harcoltak Sciarra alatt, s egy zecchinóért egész éjjel oroszládként fognak verekedni. Lehet, hogy ellopnak egy kis ezüstműt a zárdából, emiatt ne nyugtalankodjon, a bűn őket terheli; ön csak azért fogadja fel őket, hogy megszerezze a nőt, ennyi az egész. A második javaslatom a következő: Ugone művelt és nagyon ügyes gyerek; orvos volt, mielőtt megölte a sógorát, és a *macchiába* (erdőbe) menekült. Egy órával napnyugta előtt előreküldheti a zárda kapujához; munkát fog kérni, s olyan ügyesen intézi majd, hogy beengedik az őrszobára; leitatja az apácák szolgálait, sőt arra is képes, hogy eláztassa a muskétáik kanócat.

Giulio, sajnos, elfogadta a káplár javaslatát. Az távozás közben még visszaszólt:

- Zárdát készülünk megtámadni, ezért *nagyobb egyházi átok* jár, s ráadásul ez a zárda magának Szűz Máriának közvetlen védelme alatt áll.

- Értem! - kiáltott fel Giulio, mintha ez a kijelentés felébresztette volna. - Maradjon velem.

A káplár becsukta az ajtót, és visszatért Giuliohoz, hogy elimádkozzanak egy rózsafüzért. Az ima jó óra hosszát tartott. Az éj leszálltával folytatták útjukat.

Amikor elharangozták az éjfelet, Giulio, aki tizenegy óra tájt egyedül bement Castróba, visszatért a kapu előtt várakozó embereiért. Bevonult a nyolc katonájával, akikhez három jól felfegyverzett paraszt is csatlakozott, és összehozta őket a városban levő öt katonájával, úgy-hogy most már tizenhat elszánt ember állt a parancsnoksága alatt; ketten közülük szolgának öltöztek, nagy fekete vászonköpenyt húztak, hogy eltakarják a *giaccójukat* (a páncélingüket), és a sipkájukon sem viseltek tollat.

Fél egykor Giulio, aki magára vállalta a futár szerepét, vágatva megérkezett a zárda kapujához, s nagy garral kiáltotta, hogy azonnal engedjék be a bíboros hírnökét, örömmel tapasztalta, hogy az első kapu mellett nyíló ablakocskából válaszlató katonák már jócskán lerészegedtek. Szokás szerint egy darab papírra írta a nevét; egy katona elvitte a papirost a kapus nővérhez, aki a második kapu kulcsát őrizte; fontos esetekben ő szokta felébreszteni az apátasszonyt. Negyvenöt gyötrelmes percig kellett várni a válaszra; közben Giulio csak nagy nehezen bírta féken tartani csapatát; néhány polgár már nyitogatni kezdte félénken az ablakát, amikor végre megjött az apátasszony kedvező válasza. Giulio egy öt-hat láb hosszú létra segítségével jutott be az őrszobára, amelyet az ablakocskából engedtek le számára; minthogy a zárda brávói nem vettek maguknak annyi fáradságot, hogy kinyissák a főkaput, Giulio felmászott, két szolgának öltözött katonájával egyetemben. Ahogy az ablakból beugrott az őrszobába, szeme összetalálkozott Ugone szemével; hála fáradozásainak, az egész őrszoba részeg volt. Giulio közölte a parancsnokkal, hogy a Campireali ház három szolgálja, akit katonaruhába bújtatott, hogy fedezetként kísérik az úton, jófajta pálinkát vásárolt, s szeretne feljönni, hogy ne unatkozzon egyedül a téren; a kérelmet egyhangúlag teljesítették. Ő maga pedig, két emberével együtt, lement a lépcsőn, amely az őrszobából a folyosóra vezetett.

- Próbáld meg kinyitni a főkaput - szólt oda Ugonénak.

Zavartalanul eljutott a vasajtóig. Ott találta a kapus nővért, aki kijelentette, hogy már elmúlt éjfél, s ha most bemenne a zárdába, az apátasszony kénytelen lenne írásban jelenteni a püspöknek; ezért kéri, hogy adja át a leveleit egy kis nővérnek, akit az apátasszony küldött értük. Giulio azt felelte, hogy a Campireali úr váratlan halálusáját kísérő zűrzavarban csak egy egyszerű megbízólevelet kapott az orvostól, s minden részletet élőszóval kell elmondania a beteg feleségének és leányának, ha a hölgyek még a zárdában vannak, illetve az apát-

asszonyoknak. A kapus nővér elment, hogy átadja az üzenetet. Az ajtónál nem maradt más, csak a fiatal nővér, akit az apátasszony küldött. Giulio, miközben beszélgetett és tréfálkozott vele, a kapu vastag vasrúdjai közé dugta a kezét, s nevetgélve megpróbálta kinyitni a zárat. A nővér, aki nagyon félénk volt, megijedt, s felettébb rossz néven vette ezt a tréfát; ekkor Giulio, látva, hogy máris sok idő telt el, elhamarkodottan felajánlott egy marék zecchinót, és megkérte a nővért, hogy nyisson ajtót, hozzátéve azt is, hogy túl fáradt, nem bír tovább várni. Mindjárt látta, hogy ostobaságot követett el - így írja a történész -, nem aranyhoz, hanem vashoz kellett volna folyamodnia, de nem vitte rá a lelke, pedig mi sem lett volna egyszerűbb, mint megragadni a nővért, aki jóformán egy lábnnyira sem volt tőle a kapu túloldalán. A zecchinók láttán a lány megriadt. Később elmondta: Giulio beszédéből megértette, hogy nem egy közönséges futárral van dolga; ez itt szerelmes valamelyik apácába - gondolta -, s találkára jött. A lány vallásos volt. Borzadály fogta el, teljes erejéből rángatni kezdte a nagy udvarban levő harangocska kötelét, s ezzel olyan lármát csapott, amitől a halottak is felébredtek volna.

- Kezdődik a harc! - mondta Giulio az embereinek. - Vigyázzatok!

Elővette a kulcsát, s a vasrudak közt átnyúlva, a fiatal nővér legnagyobb kétségbeesésére kinyitotta a kaput; a lány térdre hullt, mondani kezdte az Üdvözlégyet, s közben szentségtörésről kiáltozott. Giulio még ekkor is elhallgattathatta volna, de nem volt hozzá bátorsága; egyik embere megragadta a nővért, és befogta a száját.

Ebben a pillanatban Giulio muskétalövést hallott maga mögött, a folyosón. Ugone közben kinyitotta a főkaput; a többi katona nesztelenül benyomult, de az őrség egyik brávója, aki kevésbé volt részeg a többinél, odalépett egy rácsos ablakhoz, s miután meglepetten látta, hogy milyen sokan vannak a folyosón, szitkozódva megtiltotta, hogy folytassák útjukat. Nem válaszolni, hanem továbbmenni a vaskapu felé - ez lett volna a helyes megoldás, az első katonák így is tettek, de egy délután toborzott paraszt, aki leghátul haladt, pisztolyával rálőtt az ablakból kiabáló zárdaszolgára és megölte. Az éjszaka kellős közepén eldördülő pisztolylövés és a társuk elestét látó részek kiabálása felébresztette azokat a zárdabeli katonákat is, akik ezt az éjszakát ágyban töltötték, és nem ihattak Ugone borából. Nyolc-tíz zárdai brávó félmeztelenül kirohant a folyosóra, s erélyes támadást indított Branciforte katonái ellen.

Amint mondtuk, a láрма abban a percben kezdődött, amikor Giulio kinyitotta a vaskaput. Két katonája kíséretében berohant a kertbe, s a bennlakók lépcsőjének kis ajtaja felé futott; de öt vagy hat pisztolylövés fogadta. Két katonája elesett, öt jobb karján érte egy golyó. A pisztolylövések signora di Campireali embereitől származtak; ezek a signora parancsára a kertben töltötték az éjszakát, amire a püspök adott engedélyt az asszonyuknak. Giulio egyedül futott tovább a jól ismert kis ajtó felé, amely a kertből a bennlakók lépcsőjéhez vezetett. Mindent megpróbált, hogy felfeszítse, de gondosan be volt zárva. Keresni kezdte az embereit, de azok még csak nem is válaszoltak, mert haldokoltak; a koromsötétben összeakadt Campireali három szolgájával, s dákosának csapásaival hárította el támadásukat.

Szaladt az előcsarnokba, a vasajtóhoz, hogy hívja a katonáit; az ajtót zárva találta; a két nehéz vasrudat a helyére tették és lelakatolták az öreg kertészek, akiket felébresztett a kis nővér harangja.

„Elvágtak!” - gondolta Giulio.

Odakiáltotta az embereinek is; hiába próbálta felfeszíteni az egyik lakatot a kardjával; pedig ha ez sikerül, le veheti a vasrudat, és kinyithatja a kapuszárnyat. Kardja beletört a lakat fülébe; ebben a pillanatban megsebesítette a vállán egy kertből jövő szolga; megfordult, és a vasajtónak támaszkodott, miközben többen is rárohantak. A dákosával védekezett; szerencsére vaksötét volt, s majdnem minden kardvágás a páncélingét érte. Fájdalmasan megsebesült a

térdén; rávetette magát az egyik emberre, aki túlságosan kitört, hogy azt a kardcsapást rámérhesse; dákosát az arcába döfve megölte, s szerencsésen a kardját is megkaparintotta. Már azt hitte, megmenekült; a kapu bal oldalára, az udvar felőli oldalra húzódott. Odafutó emberei ötször-hatszor belőttek pisztolyaikkal a kapu vasrácsai közt, és megfutamtították a szolgálakat. Az előcsarnokot csak a pisztolylövések fénye világította meg.

- Ne lőjetez erre az oldalra! - kiáltotta Giulio az embereinek.

- Szép kis egérfogóba került - szólította meg a káplár nagy hidegvérrel a rács mögül -; három emberünket megölték. Mindjárt leromboljuk azt a kapufélt, amelyik távolabb esik magától; ne jöjjön ide, löni fognak ránk; úgy látom, ellenség van a kertben.

- Campireali átkozott szolgálai - mondta Giulio.

Még be sem fejezte a káplárhoz intézett szavait, amikor hangjuk hallatára néhány pisztolylövést adtak le rájuk az előcsarnok kert felőli részéből. Giulio bemenekült a kapusfülkébe, amely a bejáratától balra esett; itt nagy öröme egy gyengén pislákoló lámpát talált, amely a Szent Szűz képe előtt égett; rendkívül óvatosan leemelte, vigyázva, hogy ki ne aludjon; bosszúsan vette tudomásul, hogy reszket. Megnézte a térdén levő sebet, amely akkora fájdalmat okozott neki; ömlött belőle a vér.

Ahogy körülnézett, meglepetésére egy nőt vett észre, aki eszméletlenül hevert egy fakarszékben, s felismerte benne a kis Mariettát, Elena kedvenc szobalányát; hevesen megrázta.

- Nahát ! Giulio úrfi - kiáltott fel az sírva -, csak nem akarja megölni a barátnőjét, Mariettát?

- Eszembe se jut; mondd meg Elenának, hogy bocsánatot kérek tőle, amiért megzavartam a pihenését; jusson eszébe az Üdvözlégy, amelyet a Monte Caviról hallottunk. Itt van egy csokor, albanói kertjében szedtem; egy kicsit véres lett; mosd meg, mielőtt odaadod.

Ebben a pillanatban muskéták sortűzét hallotta a folyosóról; az apácák brávói támadtak az embereire.

- Mutasd meg, melyik a kis ajtó kulcsa! - szólt Mariettához.

- Nem látom; de a nagy kaput biztosító vasrudak lakatjaihoz itt vannak a kulcsok. Ki tud már menni.

Giulio átvette a kulcsokat, és kiugrott a fülkéből.

- Hagyjátok abba a falbontást - szólt oda a katonáinak -, végre megszereztem a kapu kulcsát.

Egy percnyi halálos csend támadt, mialatt az egyik kis kulccsal megpróbálta kinyitni a lakatot; rossz kulcsot választott, másikat vett elő; végre kinyitotta a lakatot; de miközben a vasrudat emelte, közvetlen közelből pisztolygolyót kapott a jobb karjába. Rögtön érezte, hogy nem bírja használni többé.

- Emeljétek fel a vaspántot! - kiáltott az embereire.

Felesleges volt mondania.

Egy pisztolylövés fényénél felfedezték, hogy a vasrúd görbe vége félig már kint van a kapuhoz erősített gyűrűből. Három-négy izmos kéz már emelte is a vasrudat: mihelyt kiakasztották a végét a gyűrűből, ledobták a földre. Most már ki lehetett nyitni az egyik kapuszárnyat: a káplár belépett, és nagyon halkán így szólt Giuliohoz:

- Nincs mit tenni, már csak hárman vagy négyen vagyunk sebesületlen, öten meghaltak.

- Sok vért vesztettem - válaszolta Giulio -, úgy érzem, mindjárt elájulok; szóljon nekik, hogy vigyenek el.

Mialatt Giulio a derék káplárral beszélt, az őrszobában levő katonák újra elsütöttek három-négy muskétát, s a káplár holtan esett össze. Szerencsére Ugone meghallotta Giulio parancsát: néven szólított két katonát, s azok felemelték a kapitányt. Minthogy nem ájult el, megparancsolta nekik, hogy vigyék vissza a kert mélyén levő kis ajtóhoz. Parancsa hallatán a katonák káromkodtak, de engedelmeskedtek.

- Száz zecchinót annak, aki kinyitja ezt az ajtót! - kiáltotta Giulio.

De az ellenállt a három dühös ember erőfeszítésének. Az egyik öreg kertész, aki egy második emeleti ablakban helyezkedett el, többször is rájuk lőtt a pisztolyával, s megvilágította a terepet.

Mialatt hasztalan bajlódtak az ajtóval, Giulio elájult; Ugone szólt a katonáknak, hogy a leggyorsabban vigyék el a kapitányt. Ő maga bement a kapus nővér fülkéjébe, és kidobta a kis Mariettát, miközben rettentő hangon ráparancsolt, hogy hordja el magát, és soha senkinek meg ne mondja, ha ráismert valakire. Szalmát ráncigált ki az ágyból, összetört néhány széket, és tüzet rakott a szobában. Amikor látta, hogy a tűz jól lobog, teljes erejéből futni kezdett, míg a zárdát védő brávók muskétájukból tüzeltek rá.

A Visitatio-rendháztól több mint százötven lépésre találta csak meg az eszméletlen kapitányt, akit futva cipeltek az emberei. Pár perc múlva kiértek a városból. Ugone megállást parancsolt: mindössze négy katona volt vele; kettőt visszaküldött a városba azzal a parancssal, hogy ötpercenként süssék el a muskétájukat.

- Próbáljátok megtalálni sebesült bajtársaitokat - mondta nekik -, de még hajnal előtt hagyjátok el a várost; mi a Croce Rossa felé vezető ösvényen fogunk haladni. Ha valamit fel tudtok gyűjtani, el ne mulasszátok.

Amikor Giulio magához tért, három mérföldnyire voltak a várostól, s a nap már magasan járt az égen. Ugone jelentést tett:

- Csapata összesen öt emberből áll, ebből három sebesült. Két életben maradt paraszt fejénként két zecchino jutalmat kapott, és elmenekült; a két sebesületlen katonát elküldtem egy közeli városkába, hogy nézzenek seborvos után.

A seborvos, egy reszketeg aggastyán, hamarosan meg is érkezett egy pompás számaron; meg kellett fenyegetni, hogy felgyújtják a házát, csak így bírták rávenni, hogy velük jöjjön. Kénytelenek voltak pálinkával itatni, hogy képes legyen elvégezni a dolgát, annyira félt. Végül munkához látott; megmondta Giuliónak, hogy a sebei egyáltalán nem súlyosak.

- Térdsebe sem veszélyes - tette hozzá -, de egész életében sántítani fog, ha két-három hétig nem tart szigorú pihenőt.

A seborvos bekötözte a sebesült katonákat. Ugone Giulióra kacsintott; két zecchinót adtak a seborvosnak, aki azt se tudta, hová legyen a nagy hálálkodástól; aztán azzal az ürüggyel, hogy meg akarják hálálni fáradozását, addig itatták pálinkával, amíg mélyen elaludt. Éppen ezt akarták. Átvitték egy közeli rétre, négy zecchinót csomagoltak egy darab papírba, s a zsebébe tették: ez volt az ára a számarának, amelyre ráültették Giuliot és az egyik sebesült lábú katonát. A nap legforróbb óráit egy halastó partján, antik romok közt töltötték; egész éjjel meneltek, miközben kikerülték a falvakat, amelyekből amúgy is nagyon kevés esett az útjukba, s Giulio, akit egész idő alatt támogattak az emberei, másnap hajnalban már a faggiolai erdő közepén ébredt fel egy szénégető kunyhójában, ahol a hadiszállása volt.

A csatát követő napon a Visitatio-rend apái borzadozva fedeztek fel kilenc holttestet a kertjükben és a külső kaputól a vasrácsos kapuhoz vezető folyosón; brávóik közül nyolcan megsebesültek. Még sohasem ijedtek meg ennyire a zárdában: máskor is hallottak már muskétalövéseket a térről, de még sohasem lövöldöztek ilyen sokat a kertben, az épületek közt és az apák ablakai alatt. A csetepaté jó másfél óráig tartott, s közben hallatlan zűrzavar uralkodott a zárdában. Ha Giulio Branciforte összebeszél bármelyik apácaival vagy bennlakóival, semmiképpen sem vall kudarcot: elég lett volna, hogy kinyissák előtte a kertre nyíló számos ajtó valamelyikét; de Giuliot annyira felháborította és megharagította a fiatal Elena esküszegése - ő így nevezte -, hogy nyers erővel akart boldogulni. Úgy érezte, hogy elveszti az önbecsülését, ha bárkit is beavat tervébe, aki elárulhatja Elenának. Pedig elég lett volna egyetlen szó a kis Mariettának, és biztos a siker: a szobalány kinyitotta volna az egyik kertre nyíló ajtót, s ha a behallatszó rettenetes lövöldözés közepette akár csak egy ember is megjelenik a zárda hálótermeiben, minden parancsát szó szerint teljesítik. Az első puska lövésre Elena reszketni kezdett szerelmese életéért, s nem gondolt másra, csak hogy elszökik vele.

Hogyan írjuk le kétségbeesését, amikor a kis Marietta beszámolt neki Giulio félelmetes térdsebééről, amelyből tanúvallomása szerint csak úgy dőlt a vér? Elena megvetette magát gyávaságáért és kishitűségéért:

- Gyengeségből szoltam az anyámnak, s Giulio a vérével fizetett érte; az életébe kerülhetett volna ez a nagyszerű támadás, amelynél bátorsága nem ismert akadályt.

A fogadószobába bebocsátott brávók elmondták az apákának, akik mohón hallgatták őket, hogy soha életükben nem láttak még olyan bátor embert, mint a futárnak öltözött ifjú, aki a rablók támadását irányította. Mindnyájan a legélelkezőbb érdeklődéssel hallgatták elbeszéléseit, könnyű tehát elképzelni, milyen végtelen izgalommal faggatta Elena a brávókat, hogy egyre újabb részleteket tudjon meg a fiatal rablóvezérről. Miután hosszan elmeséltetett magának mindent a brávókkal és az öreg kertészekkel, akik nagyon elfogulatlan tanúnak bizonyultak, úgy érezte, hogy egy cseppet sem szereti többé az anyját. Még egy nagyon heves, bár rövid szóváltásra is sor került a két hölgy közt, aki a csata előestéjén oly gyöngéden szerette egymást; signora di Campirealit megbotránkoztatták a vérfoltok egy bizonyos virágsokron, amelytől Elena egy pillanatra sem vált meg.

- Ki kell dobni ezeket a vértől mocskos virágokat.

- Miattam omlott ki ez a nemes vér, azért folyt el, mert gyöngeségből szoltam önnek.

- Még mindig szereti a bátyja gyilkosát?

- A férjemet szeretem, akit, örök boldogtalanságomra, a bátyám megtámadott.

E párbeszéd után signora di Campireali és a lánya egyetlen szót sem váltott többé egymással a három nap alatt, amelyet a signora még a zárdában töltött.

Az elutazását követő napon Elenának sikerült megszöknie, felhasználva a kolostor két kapuja körül uralkodó zűrzavart, amelyet az idézett elő, hogy beengedtek a kertbe egy csomó kőművest, aki ott új erődítések építésén dolgozott. A kis Mariettával együtt munkásnak öltözött. De a polgárok erősen őrizték a város kapuit. Elenának elég sok fáradságába került, míg kiszökhett. Végül is a kis boltos, aki eljuttatta hozzá Branciforte leveleit, elvállalta, hogy kicsempészi a lánya képében, és elkíséri Albanóig. Ott Elena rejtekhelyet talált a dajkájánál, akinek az ő jóvoltából alkalma volt egy kis üzletet nyitni. Alighogy megérkezett, írt Branciforténak, s a dajka nagy nehezen kerített egy embert, aki hajlandó volt megkockáztatni, hogy behatol a faggiolai erdőbe, bár nem ismeri Colonna katonáinak jelszavát.

Elena küldönce három nap múlva halálra rémülten tért vissza; először is képtelen volt megtalálni Brancifortét, aztán pedig gyanússá vált, hogy szakadatlanul a fiatal kapitány felől érdeklődik, s menekülnie kellett.

„Semmi kétség - gondolta Elena -, szegény Giulio meghalt, én öltem meg! Ez lett a vége szármalmas gyöngeségemnek és gyávaságomnak; egy erős lelkű nőbe, Colonna herceg valamelyik kapitányának a lányába kellett volna beleszeretnie.”

A dajka azt hitte, hogy Elena mindjárt meghal. Felment a kapucinusok kolostorába, amely annak a sziklába vágott útnak a közelében állt, ahol valamikor Fabio és az apja éjnek idején a két szerelmessel találkozott. A dajka hosszan beszélt a gyóntatójával, s a gyónás titkának szentségére hivatkozva bevallotta neki, hogy a fiatal Elena di Campireali találkozni akar a férjével, Giulio di Brancifortéval, s hajlandó száz spanyol piaszter értékű ezüst lámpát felajánlani a kolostor temploma javára.

- Száz piaszter értékű lámpát! - felelte felháborodottan a szerzetes. - És mi lesz a kolostorunkból, ha kihívjuk magunk ellen Campireali úr haragját? Ő nem száz piasztert adott nekünk, hanem ezret, a viaszról nem is beszélve, hogy menjünk el a ciampi csatatérre a fia holttestéért!

A kolostor becsületére legyen mondva, hogy két idős barát, aki pontosan ismerte a fiatal Elena helyzetét, lement Albanóba és meglátogatta, először persze azzal a céllal, hogy szép szóval vagy erőszakkal átköltöztessék családjá palotájába; mindketten tudták, hogy signora di Campireali busásan meg fogja jutalmazni őket. Egész Albanóban másról sem beszéltek, csak Elena szökéséről és a nagyszerű ígéretekéről, amelyeket az anyja tett azoknak, akik hírt hoznak a lányáról. De a két barátot annyira meghatotta szegény Elena kétségbeesése, aki halottnak hitte Giulio Brancifortét, hogy nem árulták el, nem közölték az anyjával tartózkodási helyét, sőt vállalkoztak rá, hogy elkísérik a petrellai erődig. Elena és Marietta, továbbra is munkásruhában, éjnek idején elgyalogolt egy bizonyos forráshoz, amely a faggiolai erdőben, Albanótól egy mérföldre fakadt. A szerzetesek már korábban odavezettek néhány öszvért, s amikor felkelt a nap, útnak indultak Petrella felé. A barátokról mindenki tudta, hogy a herceg pártfogását élvezik, a katonák tehát, akikkel az erdőben találkoztak, tisztelettel üdvözölték őket; nem úgy a kíséretükben levő két kis fiatalembert: eleinte nagyon szigorúan nézegették őket, majd közelebb lépve harsogó kacagásba törtek ki, és gratuláltak a szerzeteseknek öszvérhajcsárjaik bájosságához.

- Hallgassatok, istentelenek, és tudjátok meg, hogy mindez Colonna herceg parancsára történik - felelték a barátok, miközben folytatták útjukat.

De a szegény Elena nem járt szerencsével; a herceg távol volt Petrellától, s amikor, három nappal később, visszatérése után kegyeskedett fogadni őt, nagyon ridegen bánt vele.

- Miért jött ide, kisasszony? Mit jelentsen ez az értelmetlen látogatás? Asszonyi fecsegése hét olyan férfi halálát okozta, akinél bátrabb nem volt egész Itáliában, s ezt egyetlen józan ember sem fogja önnek megbocsátani. Ezen a világon vagy akar valamit az ember, vagy nem akar. Bizonyára újabb fecsegés okozta azt is, hogy Giulio Brancifortét *szentségtörőnek* nyilvánították, és arra ítélték, hogy két óra hosszat csipdessék vörösre hevített fogókkal, s aztán elégezzék, mint egy zsidót, pedig a legjobb keresztények közé tartozik, akiket ismerek! Hogyan találhatták ki azt a szörnyű hazugságot, hogy Giulio Branciforte a zárda ellen intézett támadás éjjelén Castróban volt, ha nem a maga gyalázatos fecsegése adott alapot rá? Minden emberem tanúsíthatja, hogy azon a napon itt látták, Petrellában, este pedig Velletribe küldtem.

- De él-e? - kiáltott fel már tizedszer a fiatal Elena, és zokogásba tört ki.

- A maga számára meghalt - válaszolta a herceg -, soha többé nem fogja látni. Azt tanácsolom, hogy térjen vissza castrói zárdájába; de nehogy újra fecsegen; most pedig megparancsolom, hogy egy órán belül hagyja el Petrellát! S ami a legfontosabb: senkinek el ne mondja, hogy nálam járt, különben megtalálom a módját, hogy megbüntessem.

A szegény Elenát rettenetesen lesújtotta, hogy ilyen fogadtatásban részesítette a híres Colonna herceg, akit Giulio annyira tisztelt, s akit az ő kedvéért maga is szeretett.

Bármit mondott is róla Colonna herceg, Elena eljárása egyáltalán nem volt értelmetlen. Ha három nappal hamarabb ér Petrellába, ott találja Giulio Brancifortét; térdsebe miatt képtelen volt járni, a herceg szállíttatta el egy nagy mezővárosba, a nápolyi királyságban fekvő Avezzanóba. Mihelyt megjött a híre, hogy Campireali úr rettenetes ítéletet csikart ki Branciforte ellen, s az ifjút szentségtörőnek és zárdagyalázónak nyilvánították, a herceg tüstént megállapította, hogy ha meg kellene védenie Brancifortét, az emberei háromnegyed részére nem számíthatna többé. A bűnt Szűz Mária ellen követték el, akinek pártfogására minden rabló különösen jogosultnak érezte magát. Ha akadt volna Rómában egy elég merész rendőrfőnök, aki eljön a faggiolai erdő közepébe, hogy letartóztassa Brancifortét, valószínűleg sikerrel jár.

Amikor Avezzanóba érkezett, Giuliot már Fontanának hívták, s azok az emberek, akik oda-szállították, tudtak hallgatni. Petrellába visszatérve lesújtva közölték, hogy Giulio útközben meghalt, s e perctől fogva a herceg mindegyik katonája tudta, hogy tört döfnek a szívébe, ha kiejti ezt a végzetes nevet.

Az Albanóba visszatérő Elena tehát hiába írt levelet levél után, és hiába költötte el valamennyi zecchinóját, hogy e leveleket eljuttassa Brancifortéhoz. A két idős szerzetes, aki a barátja lett, mert a ritka szépség, amint a firenzei krónikás írja, még a legaljasabb önzéstől és képmutatástól megkeményedett szívekre sem marad hatás nélkül, a két szerzetes figyelmeztette hát a szegény lányt, hogy hasztalan próbál üzenetet küldeni Branciforténak: Colonna kijelentette róla, hogy meghalt, s Giulio bizonyára csak akkor bukkan fel újra, ha a herceg is úgy akarja. Elena dajkája sírva közölte, hogy anyja végül is felfedezte rejtekhelyét, s a legszigorúbban megparancsolta, hogy erőszakkal költöztessék át a lányát az albanói Campireali palotába. Elena megértette, hogy palotájukban páratlanul szigorú fogsággal sújthatják, még a külvilággal fenntartott legcsekélyebb kapcsolatot is megtilthatják neki, a castrói zárdában viszont ugyanolyan lehetősége lesz levelet küldeni és kapni, mint minden apácának. A döntő indok azonban az volt, hogy Giulio a zárda kertjében ontotta érte a vért; viszontláthatja a kapus nővér karszékét, amelyre leült egy pillanatra, hogy megnézzé térdsebét; ott adta át Mariettának a vérfoltos csokrot, amelytől Elena azóta sem vált meg. Visszatért hát nagy szomorúan a castrói zárdába, s itt be is fejezhetnénk történetét; nemcsak ő járna jól vele, hanem talán az olvasó is. Mert egy nemes és önzetlen lélek fokozatos züllésének leszünk immár tanúi. A civilizáció óvatos rendszabályai és hazugságai veszik majd körül, azok váltják fel az erős és természetes szenvedélyek őszinte gesztusait. A római krónikás itt egy rendkívül naiv megjegyzést tesz: ha egy asszony vállalja a fáradságot, és szül egy szép leányt, mindjárt azt hiszi, hogy az élete irányításához is megvan a tehetsége; s ha hatéves korában jogosan figyelmeztette: kisasszony, igazítsa meg a gallérját, s ha ez a lány közben tizenennyolc éves lett, ő meg ötven, s ha ennek a lánynak ugyanannyi vagy több esze van, mint az anyjának, ez utóbbi az uralkodási hóbort büvöletében azt hiszi, hogy joga van irányítani a lánya életét, sőt hazugsághoz is folyamodhat. Látni fogjuk, hogy Vittoria Carafa, Elena anyja, ügyes és nagy szakértelemmel összehangolt eszközök felhasználásával hogyan okozta szeretett lánya kegyetlen halálát, miután tizenkét éven át boldogtalanná tette, ami mind az uralkodási hóbort szomorú következménye.

Halála előtt Campireali úr örömmel értesült a Róma-szerzte kihirdetett ítéletről, amely arra kárhoztatta Brancifortét, hogy két óra hosszat izzó vassal csipdessék Róma főbb útkereszteződésein, utána lassú tűzön megégessek, és hamvait a Teverébe szórják. A firenzei Santa Maria Novella kolostorban még ma is látni egyes freskókon, hogyan hajtották végre a szentségtörőkön az ilyen kegyetlen ítéleteket. Általában nagyszámú őrségre volt szükség, mert csak így lehetett megakadályozni a felháborodott tömeget, hogy maga lássa el a hóhérok feladatát. Mindenki azt hitte magáról, hogy a legmeghittebb viszonyban van a Szent Szűzzel. Néhány perccel halála előtt Campireali úr még felolvastatta magának az ítéletet, az ügyvédnek pedig, aki kijárta, szép birtokot ajándékozott Albano és a tenger közt. Az ügyvéd érdemei nem is voltak elhanyagolhatók. Brancifortét kegyetlen büntetéssel sújtották, pedig egyetlen tanú sem akadt, aki kijelentette volna, hogy ráismert abban a futárnak öltözött fiatalemberben, aki oly nyilvánvaló eréllyel irányította a támadók hadmozdulatait. A káprázatos adomány izgalomba hozta Róma valamennyi intrikusát. Volt abban az időben az udvarnál egy bizonyos *fratone* (szerzetes), aki mélyenszántó elméjével mindent elért, még a pápát is kényszeríteni tudta, hogy bíbornoki kalapot adjon neki; ő intézte Colonna herceg ügyeit, s félelmetes ügyfele révén nagy megbecsülésben részesült. Amikor signora di Campireali megtudta, hogy lánya visszatért Castróba, magához hívatta a fratonét.

- Tisztelendőségedre nagyszerű jutalom vár, ha hajlandó segítségemre lenni egy nagyon egyszerű ügyben, amelyet mindjárt el is magyarázok. Az ítélet, amely szörnyű büntetéssel sújtja Giulio Brancifortét, pár napon belül kihirdetésre kerül, és végrehajtandóvá válik a nápolyi királyságban is. Kérem tisztelendőségedet, olvassa el ezt a levelet, amelyben az alkirály, távoli rokonom, kegyeskedik közölni velem a hírt. Vajon melyik országban kereshet menedéket Branciforte? Küldök ötvenezer piaszttert a hercegnek, azzal a kéréssel, hogy adja az egészet vagy egy részét Giulio Branciforténak, ha az hajlandó szolgálni a spanyol királyt, az én uramat, a flandriai lázadók elleni harcában. Az alkirály kinevezi Brancifortét kapitánnyá, ő pedig, hogy karrierjében ne gátolja a szentségtörésért rárótt ítélet, amelynek hatályát remélhetőleg Spanyolországra is kiterjesztetem, felveszi a Lizzara báró nevet; így hívják egyik kis birtokomat az Abruzzókban, s én módját fogom ejteni, hogy színlelt adásvételi szerződésekkel ráruházzam a tulajdonjogát. Úgy vélem, hogy tisztelendőséged még sohasem látott olyan anyát, aki így bánna a fia gyilkosával, ötszáz piaszterért már rég megszabadulhattunk volna ettől a gyűlöletes embertől; de nem akarunk összeveszni Colonnával. Kegyeskedjék tehát emlékeztetni rá, hogy jogainak tiszteletben tartása hatvan- vagy nyolcvanezer piaszterembe kerül. Hallani sem akarok többé Brancifortéről; végül adja át tiszteletteljes üdvözetemet a hercegnek.

A fratone azt mondta, hogy három napon belül sétát fog tenni Ostia környékén, signora di Campireali pedig átnyújtott neki egy ezer piaszter értékű gyűrűt.

Néhány nap múlva a fratone újra megjelent Rómában, s közölte signora di Campirealival, hogy ajánlatáról nem tájékoztatta a herceget; de a fiatal Branciforte egy hónapon belül Barcelonába hajózik, s a signora egyik ottani bankárja eljuttathatja hozzá az ötvenezer piaszttert.

A hercegnek nehéz dolga volt Giulióval; bármily nagy veszély fenyegette is Olaszországban, az ifjú szerelmes nem bírta rászánni magát az ország elhagyására. Hiába sugallta neki a herceg, hogy signora di Campireali bármikor meghalhat; hiába ígérte meg, hogy bármi történik is, Giulio három év múlva hazajöhet látogatóba, Giulio könnyezett, de nem tágított. A herceg kénytelen volt odáig menni, hogy megkérte: tekintse úgy, hogy távozásával neki tesz személyes szívességet; Giulio semmit sem bírt megtagadni apja barátjától; mégis, mindenekelőtt, Elenától akart utasítást kérni. A herceg vállalta, hogy átvesz egy hosszú levelet; ráadásul megengedte Giuliónak, hogy havonta írjon Flandriából. Végül is az elkeseredett szerelmes elindult Barcelona felé. A herceg Giulio valamennyi levelét elégette, mert nem akarta, hogy

valaha is visszatérjen Olaszországba. Elfelejtettük megemlíteni, hogy a herceg, bár a hiúság nagyon távol állt jellemétől, a tárgyalások sikere érdekében szükségesnek vélte kijelenteni, ötvenezer piaszteres kis vagyont kíván biztosítani a Colonna házat oly híven szolgáló barátja egyetlen fiának.

A szegény Elenával úgy bántak a castrói zárdában, mint egy hercegnővel. Apja halálával tekintélyes vagyonhoz jutott, hatalmas örökség szállt rá. Apja halála alkalmából öt rőf fekete posztót ajándékozott azoknak a castrói vagy Castro környéki lakosoknak, akik kijelentették, hogy hajlandók gyászt viselni Campireali úrért. Nagy gyászának első napjait töltötte még, amikor egy teljesen ismeretlen kéz Giulio levelét nyújtotta át neki. Nehéz volna leírni az elragadtatást, amellyel a levelet felnyitották, és a mély szomorúságot, amely olvasását követte. Pedig valóban Giulio kézírása volt az, a legszigorúbb figyelemmel vizsgálták. A levél a szerelemről szólt; de milyen szerelemről, nagy Isten! Signora di Campireali, ez a rendkívül okos asszony, maga fogalmazta. Úgy tervezte, hogy hét-nyolc szenvedélyes szerelmes levéllel kezdi a levelezést; így akarta előkészíteni a későbbieket, amelyekben a szerelem lassan-lassan szemlátomást elhal.

Gyorsan átsiklunk egy szerencsétlen élet tíz esztendején. Elena úgy tudta, hogy teljesen elfelejtették, s mégis dölyfösen utasította vissza a legelőkelőbb római fiatalurak hódolatát. Csak akkor habozott egy pillanatig, amikor a fiatal Ottavio Colonna került szóba, annak a híres Fabriziónak az idősebbik fia, aki annak idején olyan rosszul fogadta Petrellában. Úgy érezte, hogy ha feltétlenül férjet kell választania, hogy legyen, aki megvédje az egyházi államban és a nápolyi királyságban levő birtokait, kevésbé volna gyűlöletes egy olyan ember nevét viselni, akit Giulio valamikor szeretett. Ha Elena beleegyezett volna a házasságba, gyorsan megtudta volna az igazságot Giulio Brancifortéről. Az öreg Fabrizio herceg gyakran beszélt lelkesedve Lizzara ezredes (Giulio Branciforte) emberfeletti bátorságának bizonyosságairól; az ezredes, pontosan úgy, mint a régi regényhősök, nagyszerű cselekedetekben keresett gyógyírt boldogtalan szerelmére, amely minden gyönyör iránt érzéketlenné tette. Azt hitte, hogy Elena már rég férjhez ment; signora di Campireali őt is behálózta hazugságaival.

Elena félig-meddig kibékült rendkívül ügyes anyjával. A signora szenvedélyesen szerette volna, ha a lánya férjhez megy, s ezért megkérte barátját, az öreg Santi-Quattro bíborost, a Visitatio-rend védnökét, aki rendszeresen járt Castróba, hogy bizalmasan tájékoztassa a zárdában élő idősebb apácákat arról a kegyelmi döntésről, amely miatt utazása halasztást szenvedett. A jó XIII. Gergely pápa megszánta egy Giulio Branciforte nevű rabló lelkét; ez a rabló valamikor kísérletet tett kolostoruk meggyalázására, s a pápa, a zsvány halálhírét hallva, visszavonta az ítéletet, amely szentségtörőnek nyilvánította, mert biztosra vette, hogy ilyen büntetés terhével sohasem szabadulhat a purgatóriumból, feltéve hogy Branciforte, akit Mexikóban megleptek és lemészároltak a fellázadt bennszülöttek, volt olyan szerencsés, hogy csak a purgatóriumba került. A hír az egész castrói zárdát felizgatta; eljutott Elenához is, aki ebben az időben hiúságból mindazokat az esztelenségeket elkövette, amelyeket a nagy vagyon szokott sugallni a halálosan unatkozó embereknek. E perctől fogva nem ment ki többé a szobájából. Tudni való, hogy a fél zárdát átépíttette, mert csak így tudott beköltözni a kis kapusfülkébe, ahol Giulio egy percre menedéket talált a csata éjjelén. Végtelen fáradság és nehezen elsimítható botrány árán sikerült megtalálnia és szolgálatába fogadnia Branciforte három brávját, aki életben maradt a castrói csatából megmenekült öt közül. Ezek között volt az azóta megöregedett és sebhelyekkel borított Ugone is. E három férfi látványa sok zúgolódásra adott okot; de végül is a félelem, amellyel Elena gőgös természete az egész klastromot eltöltötte, erősebbnek bizonyult, s a leány libériáját viselő brávók mindennap megjelentek a külső rácsnál, hogy meghallgassák úrnőjük parancsait, s gyakran feleltek hosszan olyan kérdésekre, amelyek mindig egyazon tárgy körül forogtak.

Hathónapos teljes visszavonultság és minden világi hívságról való lemondás után, amely Giulio halálhírét követte, a hiúság volt az első érzés, amely ezt a jóvátehetetlen szerencsétlenségtől és hosszú unalomtól máris megtört lelket felébresztette.

Az apátasszony csak nemrég halt meg. Santi-Quatro bíboros, aki kilencvenkét esztendeje ellenére még mindig védnöke volt a Visitatio-rendnek, szokás szerint jegyzékbe foglalta annak a három apácának a nevét, akik közül a pápának az új apátasszonyt ki kellett választania, öszentségét csak nagyon komoly okok szokták rábírní, hogy elolvassa a jegyzék végén szereplő két nevet; rendszerint megelégedett azzal, hogy egy tollvonással kihúzza őket, s a kinevezés már meg is történt.

Egy napon Elena éppen az ablakban állt, a régi kapusfülkében, amely a parancsára épített új épületszárny legvégét foglalta el. Az ablak csak alig két lábbal volt magasabban, mint a folyosó, amelyet annak idején Giulio vére öntözött, s most a kerthez tartozott. Elena mélyen elgondolkodva szögezte a földre tekintetét. A három hölgy, akiről pár órája mindenki tudta, hogy rajta van a bíboros listáján, tehát az elhunyt apátasszony kiszemelt utódai közt szerepel, történetesen éppen az ablak alatt ment el. Elena nem látta, tehát nem is üdvözölhette őket. A három hölgy közül az egyik megsértődött, és elég hangosan így szólt a másik kettőhöz:

- Szép viselkedés, mondhatom! Egy bennlakó, akinek bárki benézhet a szobájába!

Elena felriadt ezekre a szavakra, rájuk emelte a szemét, és három rosszindulatú tekintettel találkozott.

„Jól van - mondta magában, és köszönés nélkül becsukta az ablakot -, épp elég régen vagyok már bárány ebben a zárdában, itt az ideje, hogy farkassá váljak, már csak azért is, hogy újfajta szórakozást biztosítsak a város kíváncsi urainak.”

Egy óra múlva már el is küldte a futárját, vagyis az egyik emberét, s az a következő levelet vitte az anyjának, aki tíz éve Rómában lakott, és nagy befolyásra tett szert:

Tiszteletre méltó anyám!

Minden évben háromezer frankot adsz nekem a névnapomra; ezt a pénzt bolondságokra költöm, amelyek becsületemre válnak ugyan, de azért bolondságok maradnak. Bár már régóta szót sem ejtesz róla, tudom, hogy kétféle módon róhatnám le hálámat az irányomban tanúsított sok jóindulatodért. Férjhez menni nem fogok, de szívesen lennék ennek a zárdának az apátasszonya; az ötletet az adta hozzá, hogy mind a három hölgy, akit Santi-Quatro bíborosunk felvett a szentatya számára készített listára, ellenségem nekem: akármelyiküket választják, mindenféle zaklatásra számíthatok. Ajándékozod névnapon csokromat azoknak a személyeknek, akiknek fel kell ajánlani; mindenekelőtt halasztassuk el hat hónappal a kinevezést, ami túláradó boldogsággal fogja eltölteni meghitt barátnőmet, a priorissát, aki jelenleg kezében tartja a kormányzás gyeplőjét. Ez már önmagában is boldoggá tesz engem, pedig ezt a szót nagyon ritkán használhatom, ha a lányodról beszélek. Ötletemet hóbortosnak tartom, de ha úgy látod, hogy van némi esélyem a sikerre, három napon belül felveszem a fehér fátylat, mert nyolc év megszakítatlan zárdai élet után elvárhatom, hogy felmentsenek a hat hónap alól. A diszpenzációt nem szokás visszautasítani, és negyven tallérba kerül.

Maradok gyermeki tisztelettel stb.

Ez a levél örömmel töltötte el signora di Campirealit. Amikor megkapta, már egy ideje nagyon megbánta, hogy elhitette lányával Branciforte halálát; nem tudta, mi lesz a vége a mélységes mélabúnak, amely Elenát hatalmába kerítette; valami váratlan elhatározástól tartott, sőt már attól félt, hogy lánya felkeresi Mexikóban azt a helyet, ahol Brancifortét állítólag lemészárolták, s ez esetben valószínűleg megtudja Madridban Lizzara ezredes igazi

nevét. Másrészt az, amit a lánya a futárja útján kért tőle, a legnehezebb, sőt mondhatni: a legképtelenebb dolog volt a világon. Egy zárda élére, ahol minden római hercegnek akad néhány rokona, olyan lányt állítani, aki még csak nem is apáca, aki egyébként csak arról nevezetes, hogy eszeveszett szenvedélyt ébresztett egy rablóban, s talán maga is osztozott benne! De azt mondják - gondolta signora di Campireali -, hogy minden pört bíróság elé lehet vinni, tehát meg is lehet nyerni. Vittoria Carafa válaszában reményekkel kecsegtette a lányát, aki általában csakis képtelen dolgokra vágyott, viszont nagyon hamar meg is unta őket. Már az est folyamán tájékozódott mindenről, ami közéről vagy távolról érinthette a castrói zárdát, s megtudta, hogy barátja, Santi-Quatro bíboros, pár hónapja nagyon rosszkedvű; szeretné hozzáadni az unokahúgát don Ottavio Colonnához, annak a Fabrizio hercegnek idősebbik fiához, akiről oly sok szó esett már ebben a történetben. A herceg don Lorenzót, második fiát javasolta, mert vagyonát rendkívül megtépezte a háború, amelyet a végre egyetértő nápolyi király és a pápa viselt a faggiolai rablók ellen, s csak úgy hozhatta rendbe a szénáját, ha idősebbik fiának felesége hatszázezer piaszter (3210000 frank) hozománnyal gazdagítja a Colonna-házat. Santi-Quatro bíboros azonban akkor sem ajánlhatott volna fel háromszáznyolcvan-négyszázezer tallérnál többet, ha a legneveltségesebb ürügyekkel minden más rokonát kitagadja.

Vittoria Carafa azzal töltötte az estét és az éjszaka egy részét, hogy az öreg Santi-Quatro barátaitól bizonytságot szerzett a fentiekről. Másnap már hét órakor bejelentette magát az öreg bíborosnál.

- Eminenciás uram - mondta neki -, mind a ketten elég vének vagyunk; szükségtelen azzal próbálkoznunk, hogy egymást becsapva szép nevet adjunk valaminek, ami nem szép; azért jöttem, hogy hóbortos javaslatot tegyek önnek: az egyetlen, ami mellette szól, hogy nem gyűlöletes; azt azonban bevallom, hogy fenségesen komikus. Amikor don Ottavio Colonna és Elena lányom házasságáról tárgyaltunk, megkedveltem a fiatalembert, s házassága napján kétszázezer piasztert adok át önnek, földbirtokban vagy készpénzben, azzal a kéréssel, hogy ajándékozza neki. De szegény özvegyasszony létemre csak akkor engedhetek meg magamnak ilyen óriási áldozatot, ha Elena lányomat, aki jelenleg huszonhét éves, és tizenkilenc éves kora óta minden éjszakát a kolostorban töltött, kinevezik *castrói apátasszonynak*; ehhez hat hónappal el kell halasztani a választást; kánonjogilag a dolog rendben van.

- Mit beszél, asszonyom? - kiáltott fel magánkívül az öreg bíboros. - Maga Öszentsége sem tehetné meg, amit ön egy szegény, tehetetlen öregembertől kér.

- Hiszen megmondtam eminenciádnak, hogy komikus dologról van szó; az ostobák hóbortosságnak fogják tartani; de azok az emberek, akik jól tudják, mi történik az udvarnál, úgy fognak okoskodni, hogy kiváló egyházfejedelmünk, a jó XIII. Gergely pápa, meg akarta jutalmazni eminenciádat hosszú és hűséges szolgálatáért, s ezért segítette elő ennek a házasságnak a létrejöttét, amelyet egész Róma tudomása szerint ő maga is hön kíván. Egyébként az úgy nagyon is lehetséges, kánonjogilag teljesen rendben van, ezért felelek; a lányom már holnap felveszi a fehér fátylat.

- De ez szimónia, asszonyom!... - kiáltotta az öregember rettentő hangon.

Signora di Campireali már indult is.

- Mi ez a papír, amelyet itthagytott?

- Azoknak a birtokoknak a jegyzéke, amelyeket a kétszázezer piaszter fejében engedek át, ha nem akarnak készpénzt; a birtokok tulajdonjogának változását jó sokáig titokban lehet tartani; például a Colonna-ház pert indítana ellenem, amelyet én elveszítenék...

- De ez szimónia, asszonyom! Borzasztó szimónia!

- Mindenekelőtt hat hónappal el kell halasztani a választást; holnap eljövök, hogy meghallgassam eminenciád utasításait.

Úgy érzem, hogy az Alpoktól északra született olvasóknak magyarázattal tartozom a fenti párbeszéd egyes részleteinek kis híján hivatalos hangja miatt; emlékeztetem őket, hogy a szigorúan katolikus országokban a kényes kérdésekről folytatott párbeszédnek többsége a gyóntatószékben ér véget, tehát cseppet sem közömbös, hogy tiszteletteljes szót vagy gúnyos kifejezést használt-e az ember.

A rákövetkező nap folyamán Vittoria Carafa megtudta, hogy egy súlyos ténybeli tévedés következtében, amelyet a castrói apátasszony helyére jelölt három hölgy névsorában fedeztek fel, hat hónappal elhalasztották a választást; a listán másodikként szereplő hölgy családjában egy hitehagyottat találtak: egyik dédnagybátyja Udinében protestáns hitre tért.

Signora di Campireali úgy vélte, hogy miután ilyen jelentős összeg felajánlásával gyarapítja a Colonna-ház vagyonát, személyesen is fel kell keresnie Fabrizio herceget. Kétnapi fáradozás után sikerült is létrehozni a találkozást egy Rómához közel eső faluban, de a megbeszélésről halálra rémülten távozott; a mindig nyugodt herceget annyira lenyűgözte Lizzara ezredes (Giulio Branciforte) hadi dicsősége, hogy az asszony teljességgel hiábavalónak találta erre vonatkozó titoktartását kérni. A herceg az ezredes fiának, vagy még inkább: kedvenc tanítványának tekintette. Az egész időt azzal töltötte, hogy újra meg újra elolvasott bizonyos flandriai leveleket. Mi lesz a dédelgetett tervből, amelynek érdekében signora di Campireali annyi mindent feláldozott az elmúlt tíz évben, ha a lánya tudomást szerez Lizzara ezredes létezéséről és dicsőségéről?

Azt hiszem, hallgatással kell mellőznöm számos olyan körülményt, amely híven festi ugyan a kor erkölcsait, de véleményem szerint túlságosan szomorú ahhoz, hogy elmeséljem. A római kézirat szerzőjének végtelen sok fáradságába került, amíg megállapította az általam kihagyott részletek pontos dátumát.

Két évvel signora di Campireali és Colonna herceg találkozása után Elena castrói apátasszony volt, de az öreg Santi-Quatro bíborosnak megszakadt a szíve a fájdalomtól, hogy ilyen súlyos szimóniára vetemedett. Abban az időben Castro püspöke a pápai udvar legszebb férfia, a milánói származású nemes monsignore Francesco Cittadini volt. A fiatal ember, aki szerény bájával és méltóságteljes viselkedésével mindenütt figyelmet keltett, gyakran találkozott a Visitatio-rend apátasszonyával, leginkább az új kerengő ügyében, amellyel Elena meg akarta szépíteni a zárdáját. A fiatal Cittadini püspök, aki akkor huszonkilenc éves volt, bolondulásig beleszeretett a szép apátasszonyba. Az egy esztendővel később indított pörben tanúként kihallgatott apácák egész sora vallotta, hogy a püspök a lehető legsűrűbben látogatta a zárdát, és sokszor mondta apátasszonyuknak: „Máshol parancsolgatok, s szégyenkezve ismerem be, hogy némi gyönyörűséget is találok benne; ön mellett engedelmeskedem, mint egy rabszolga, s olyan gyönyörűséggel, amely messze felülmúlja a parancsolás örömét. Egy magasabb rendű lény hatása alá kerültem; hiába is próbálnám, nem lehet más akaratom, mint az övé, és jobban szeretnék egy örökkévalóságig utolsó rabszolgája lenni, mint király tőle távol.”

A tanúk elmondták, hogy az ilyen választékos beszéd közben az apátasszony gyakran parancsolt rá kemény és megvetést tanúsító kifejezésekkel, hogy hallgasson el.

- Az igazat megvallva - folytatta az egyik tanú -, asszonyunk úgy bánt vele, mint egy szolgálival; ilyenkor a szegény püspök lesütötte a szemét, és sírva fakadt, de azért nem ment el. Mindennap új ürügyet eszelt ki, hogy eljöhessen a zárdába, ami mélyen megbotráncoltatta az apácák gyóntatóit és az apátasszony ellenségeit. De az apátasszonyt hevesen védte meghitt barátnője, a priorissa, aki közvetlenül tőle kapta az utasításokat a zárda belső ügyeinek intézésére.

- Önök is tudják, tiszteletre méltó nővéreim - szokta mondani -, hogy amióta zsenge ifjúságában eltiltották szerelmesétől, egy szerencselovagtól, nagyon sok különc eszme fordul meg apátasszonyunk fejében; de azt is tudják mindannyian, hogy van jellemének egy figyelemre méltó vonása: sohasem változtatja meg a véleményét az olyan emberről, akit egyszer megvetésével sújtott. Márpedig talán egész életében sem használt annyi sértő szót, mint amennyit a jelenlétünkben vágott ennek a szegény monsignore Cittadininek a fejéhez. Mindennap látjuk, hogyan bánnak vele, s pirulunk magas méltósága sérelmén.

- Igen, de mindennap visszajön - felelték a megbotráncozott apácák -, alapjában véve tehát nem is bánnak vele olyan rosszul, s akárhogy vesszük, egy szerelmi kalandnak már a látszata is árt a szent Visitatio-rend tekintélyének.

A legszigorúbb gazda negyedannyi szitkot sem zúdítt a legügyetlenebb szolgára, mint amennyivel a gőgös apátasszony halmozta el nap mint nap a kenetteljes modorú, fiatal püspököt; de az szerelmes volt, s szűkebb hazájából azt az alapvető bölcsességet hozta magával, hogy ha egyszer belevágunk egy ilyesféle vállalkozásba, csak a céllal kell törődnünk, s nem szabad nyugtalankodnunk az eszközök miatt.

- Végül is csak az a szerelmes méltó a megvetésre - mondta a püspök a bizalmasának, Cesare del Benének -, aki lemond a támadásról, mielőtt parancsoló szükségesség kényszeríti rá.

Szomorú feladatom már csak annyiból áll, hogy szükségszerűen nagyon szárazon kivonatoljam a pört, amelynek folyamányaként Elena meghalt. A periratok, amelyeket egy könyvtárban olvastam - a nevét el kell hallgatnom -, nem kevesebb mint nyolc főlíás kötetet töltenek meg. A kérdések és a következtetések latinul vannak, a válaszok olaszul. Azt olvasom ki belőlük, hogy 1572-ben, egy novemberi napon, este tizenegy óra tájban a fiatal püspök egyedül érkezett a templom kapujához, amely egész nap nyitva áll a hívők előtt; az apátasszony maga nyitott kaput neki, s megengedte, hogy kövesse. Olyan szobában fogadta, ahol gyakran tartózkodott, s amely egy titkos ajtón át összeköttetésben állt a templomhajók fölé emelkedő karzattal. Alig egy óra múltán a rendkívül meghökkent püspököt hazaküldték; az apátasszony maga kísérte ki a templomkapuig, s szó szerint a következőket mondta neki:

- *Térjen vissza a palotájába, hagyjon azonnal magamra. Isten vele, monsignore, irtózom öntől; mintha egy lakájnak adtam volna oda magam.*

Három hónap múlva azonban elérkezett a karnevál ideje. A castróiak híresek voltak a maguk gyönyörűségére rendezett farsangi ünnepségekről; az egész város visszhangzott a felvonuló jelmezesek lármájától. Egyetlen álarcos menet sem kerülte el azt a kis ablakot, amely a zárdá egyik istállójából az utcára nyílt. Érthető, hogy az istállót már három hónappal a karnevál előtt szalonná alakították át, s az egy pillanatra sem maradt üresen a felvonulások napjain. Az általános bolondozás kellős közepén a püspök is arra hajtatott hintáján; az apátasszony intett neki, s éjjel egy órakor a püspök természetesen újra ott volt a templom kapujában. Belépett; de alig háromnegyed óra múlva haragosan hazaküldték. A novemberi első találka óta körülbelül minden héten ellátogatott a zárdába. Arcán bizonyos apró jelek ostoba diadalérzetről árulkodtak, ami senkinek sem kerülte el a figyelmét, s mindennél jobban sértette a fiatal apátasszony büszkeségét. Húsvét hétfőn például úgy bánt a püspökkel, mintha az emberiség aljához tartozott volna, olyan szavakat intézett hozzá, hogy a zárdában dolgozó legszegényebb napszámos sem tűrte volna el. Pár nap múlva mégis jelt adott neki, s a szép püspök éjfélkor kötelességszerűen megjelent a templom kapujában; az apátasszony azért hívta, hogy bejelentse: teherbe esett. Erre a közlésre - így áll a periratokban - a szép fiatalember elsápadt rémületében, s egészen *belebutult a félelembe*. Az apátasszony belázasodott; elhívatta az orvost, s egyáltalán nem titkolta előtte állapotát. A doktor ismerte betege bőkezűségét, és megígérte, hogy kihúzza a csávéból. Azzal kezdte, hogy összehozta egy iparosember fiával és csinos feleségével, aki nem nevezte ugyan bábának magát, de értett a bábasághoz. A férje pék volt.

Elenát kielégítette beszélgetésük, de az asszony kijelentette, hogy csak úgy hajthatja végre a tervét, amellyel remélhetőleg meg tudja menteni, ha két zárdalakót is beavatnak.

- Egy magafajta asszony megjárja, de rangombéliekről szó sem lehet! Távozzon a szíнем elől!

A bába elment. De pár óra múlva Elena rájött, hogy nem okos dolog kitenni magát az asszony fecsegésének, hívatta tehát az orvost, s az visszaküldte a bábát a zárdába, ahol minden jóval elhalmozták. Az asszony esküdözött, hogy ha nem hívják vissza, akkor sem árulta volna el soha a rábízott titkot, de újból kijelentette, hogy ha nincs a zárdában két nő, aki híven szolgálja az apátasszony érdekeit, és mindent tud, akkor semmire sem vállalkozik. (Bizonyára attól tartott, hogy csecsemőgyilkossággal vádolhatják.) Hosszas gondolkozás után az apátasszony elhatározta, hogy rábízza borzasztó titkát a priorissára, Vittoria úrasszonyra, aki a C... hercegek nemes családjából származott, és Bernarda úrasszonyra, P... márkí leányára. Megeskette őket a breváriumukra, hogy még a gyóntatószékben sem árulnak el soha egyetlen szót sem abból, amit bizalmasan közöl velük. A hölgyek megdermedtek rémületükben. A kihallgatás során bevallották, hogy apátasszonyuk gögös természetére való tekintettel valami gyilkosság beismerésére számítottak. Az apátasszony egyszerűen és hidegen ezt mondta nekik:

- Megszegtem a fogadalmamat, teherbe estem.

Vittoria asszonyt, a priorissát, rendkívül felkavarta és megzavarta a dolog, hiszen hosszú évek óta barátság fűzte Elenához; nem léha kíváncsiságból történt tehát, hogy könnybe lábadó szemmel felkiáltott:

- Ki az a meggondolatlan, aki a bűnt elkövette?

- Azt még a gyóntatómnak sem mondtam meg; úgy vélik, hogy önöknek elmondom?

A két hölgy tüstént fontolóra vette, hogy mi módon rejthetnék el a végzetes titkot a zárda többi lakója elől. Először is elhatározták, hogy jelenlegi helyéről, egy teljesen központi fekvésű szobából átköltöztetik az apátasszony ágát a gyógyszerárba, amelyet csak nemrég rendeztek be a zárda legeldugottabb zugában, az Elena bőkezűségéből emelt nagy épület harmadik emeletén. Itt aztán az apátasszony egy fiúgyermeket szült. A pék felesége ekkor már három hete a priorissa lakosztályában rejtőzködött. Ahogy sietve végigment a folyosón a gyerekekkel, az sírni kezdett, s az asszony rémületében a pincébe menekült. Egy óra múlva Bernarda úrasszonynak sikerült az orvos segítségével kinyitni egy kis kerti ajtót; a pék felesége gyorsan elhagyta a zárdát, s nem sokkal később a várost is. Amikor kiért a nyílt mezőre, páni félelem vett erőt rajta, s egy barlangba menekült, amelyet véletlenül fedezett fel a sziklák közt. Az apátasszony írt Cesare del Benének, a püspök bizalmasának és első komornyikjának, s az elsietett a barlanghoz, amelynek helyéről tájékoztatták; lóháton volt; karjába vette a gyereket, s elvágatott Montefiasconéba. A gyereket Szent Margit templomában keresztelték meg, s az Alessandro nevet kapta. A helyi fogadósné szerzett egy dajkát, akinek Cesare nyolc tallért adott; a keresztelési szertartás alatt egy csomó asszony gyűlt össze a templom körül, s fennhangon kérdezték Cesare úrtól a gyerek apjának nevét.

- Egy római nagyúr - felelte Cesare -, aki arra vetemedett, hogy visszaéljen egy magatokfajta szegény parasztlánnyal.

S azzal eltűnt.

Ez ideig minden jól ment a hatalmas kolostorban, ahol több mint háromszáz kíváncsi nő lakott; senki nem látott semmit, senki nem hallott semmit. De az apátasszony marékszám adta az orvosnak a zecchinókat, amelyeket csak nemrég vertek a római pénzverdében. Az orvos a pék feleségének is juttatott belőlük. Az asszony csinos volt, a férje pedig féltékeny; kikutatta a felesége ládáját, megtalálta a csillogó aranypénzeket, s minthogy azt hitte, hogy becsületének árát látja, torkára tett késsel kényszerítette az asszonyt, hogy mondja meg, honnan vette a pénzt. Némi köntőrfalazás után az asszony bevallotta az igazat, s megbékéltek egymással. A házaspár most tanakodni kezdett, mire fordítsák az összeget. A pékné szeretett volna kifizetni néhány adósságot, de a férje inkább egy öszvért akart vásárolni, s így is lett.

Az öszvér megbotránkoztatta az egész szomszédságot, amely jól ismerte a házaspár szegénységét. Ahány pletykafészek csak volt a városban, jó barát és ellenség, az mind sorra eljött a pék feleségéhez, hogy megkérdezze, ki az a bőkezű szerető, aki hozzásegítette egy öszvér megvásárlásához. A felbőszült asszony válaszul néha az igazat mondta el. Egy napon, amikor Cesare del Bene felkereste a gyereket, s visszatérve beszámolt látogatásáról az apátasszonynak, ez utóbbi, bár nagyon rosszul érezte magát, elvánszorgott a rácsig, és szemrehányást tett a férfinak a szolgálatában álló személyek fecsegéséért. A püspök viszont belebetegedett félelmébe; írt Milánóba a testvéreinek, és elmesélte nekik, milyen igazságtalan vádakkal illetik; kérte őket, jöjjenek a segítségére. Bár súlyos beteg volt, elhatározta, hogy elutazik Castróból; mielőtt azonban elindult volna, írt az apátasszonynak:

Őn is tudja már, hogy minden, ami történt, nyilvánosságra került. Ha hajlandó tenni valamit azért, hogy megmentse a jó híremet, sőt talán az életemet is, s ha el akarja kerülni a legnagyobb botrányt, vádolja Gianbattista Dolerit, aki két napja halt meg; saját becsületét ugyan nem mossa tisztára vele, de az enyémet legalább nem veszélyezteti többé.

A püspök magához hívta don Luigit, a castrói zárda gyóntatóját.

- Adja ezt az apátasszony tulajdon kezébe! - mondta neki.

Elena elolvasta a gyalázatos levélkét, majd a szobában levők füle hallatára így kiáltott:

- Így kell bánni a balga szűzekkel, akik többre becsülik a test szépségét, mint a lélekét!

A Castróban történtek híre gyorsan eljutott a rettenetes Farnese bíboros fülébe (évek óta igyekezett már annak látszani, mert remélte, hogy a legközelebbi konklávé elnyeri a zelante kardinálisok támogatását). Tüstént megparancsolta a castrói bírónak, hogy tartóztassa le Cittadini püspököt. A püspök szolgálai valamennyien elmenekültek a kínvallatástól való félelmükben. Egyedül Cesare del Bene maradt hű az urához; megígérte, hogy inkább ott hal meg a kínzókamrában, de nem vall be semmit, amivel árthatna neki. Cittadini, amikor látta, hogy örök veszik körül a palotájában, újból írt a fivéreinek, akik lóhalálában utaztak hozzá Milánóból. A ronciglionei börtönben találtak rá.

Az apátasszony első kihallgatásáról készült jegyzőkönyvből úgy látom, hogy bevallotta ugyan vétkét, de tagadta, hogy viszonya lett volna a püspök úr öméltóságával; bűntársa Gianbattista Doleri volt, a zárda jogtanácsosa.

1573. szeptember 9-én XIII. Gergely elrendelte, hogy sietve indítsák meg a pört, és járjanak el a legszigorúbban. Egy büntetőbíró, egy ügyész és egy pápai biztos szállt ki Castróba és Ronciglionéba. Cesare del Bene, a püspök első komornyikja, csak annyit vall be, hogy egy gyermeket vitt a dajkához. Vittoria és Bernarda asszony jelenlétében hallgatják ki. Két egymás utáni napon kínvallatásnak vetik alá; borzasztóan szenved, de ura szavának, csak azt ismeri be, amit lehetetlen tagadni, s az ügyész semmit sem bír kiszedni belőle.

Amikor rájuk kerül a sor, Vittoria és Bernarda asszony, akik tanúi voltak Cesare megkínóztatásának, mindent bevallanak, amit tettek. Valamennyi apácától megkérdezik, ki követte el a bűnt; többnyire azt felelik, hogy - amint hallomásból tudják - a püspök úr öméltósága. Az egyik kapus nővér beszámol a sértő szavakról, amelyeket az apátasszony intézett a püspökhöz, amikor kidobta a templomból. S hozzáteszi: „Akik így beszélnek egymás közt, azok már jó ideje szerelmi viszonyt folytatnak. A püspök úr öméltósága, aki rendszerint túlzott ön-elégültségről tett tanúságot, nagy zavarban hagyta el a templomot.”

Egy apáca, akinek megmutatják a kínzóeszközöket, azt feleli, hogy a bűnt nyilván a macska követte el, mert az apátasszony szüntelenül a karjában tartja és sokat simogatja. Egy másik apáca azt állítja, hogy a bűn elkövetője bizonyára a szél, mert szeles napokon az apátasszony boldog és jókedvű, és kiáll a kilátótoronyba, amelyet maga építtetett, hadd fújja a szél; ha itt kérnek tőle valamilyen kedvezményt, soha el nem utasítja. A pék felesége, a dajka, a montefiascone-i komaasszonyok megijednek, amikor szemük láttára kínozzák Cesarét, és megmondják az igazat.

Ronciglionében a fiatal püspök közben betegen feküdt, vagy betegnek tette magát, s ezt az alkalmat használták fel a fivérei, akiket signora di Campireali hitele és befolyása is támogatta, hogy több ízben a pápa lába elé vessék magukat, és kérjék a peres eljárás felfüggesztését, amíg a püspök meg nem gyógyul. Mire a rettenetes Farnese bíboros megkettőztette a börtönét őrző katonák számát. Minthogy a püspököt nem lehetett kihallgatni, a pápai biztosok minden tárgyalást azzal kezdték, hogy újra kifaggatták az apátasszonyt. Egy napon, amikor az anyja megüzente neki, hogy legyen bátor, és ezután is tagadjon, Elena mindent bevallott.

- Miért vádolta eleinte Gianbattista Dolerit?

- Mert szálnalmat keltett bennem a püspök gyávasága, s különben is, ha sikerül megmentenie drága életét, gondoskodhat a fiamról.

E vallomás után az apátasszonyt bezárták a castrói zárda egyik helyiségébe, amelynek fala és boltozata nyolc láb vastag volt; az apácák rettegve emlegették ezt a zárkát, amelyet a barátok cellájának neveztek; az apátasszonyt három nő tartotta állandóan szemmel.

Amikor a püspök egészségi állapota javult egy kicsit, háromszáz poroszló és katona jött érte Ronciglionéba, s hordágyon átszállították Rómába; a Corte Savella nevű börtönbe zárták. Pár nap múlva Rómába vitték az apácákat is; az apátasszony a Szent Mártáról elnevezett monostorba került. Négy apácát helyeztek vád alá: Vittoria és Bernarda asszonyt, a forgófülkét kezelő nővért és a kapus nővért, aki hallotta az apátasszonynak a püspökhöz intézett sértő szavait.

A püspököt a *kamara auditora*, a bírói kar egyik legmagasabb rangú tagja hallgatta ki. Újból megkínózták a szegény Cesare del Benét, aki semmit sem vallott be, sőt olyan dolgokat mondott, amelyek *elszomorították a közvádлот*, úgyhogy ismét kánpadra vonták. Ugyanilyen előzetes büntetéssel sújtották Vittoria és Bernarda asszonyt is. A püspök ostobán, de elismerésre méltó makacssággal tagadott; a legrészletesebben beszámolt mindarról, amit az apátasszonnyal vitathatatlanul eltöltött három este folyamán csinált.

Végül szembesítették az apátasszonyt a püspökkel; s bár Elena következetesen igazat mondott, kánnallatásnak vetették alá. S minthogy megismételte, ami mellett beismerő vallomása óta mindig kitartott, a szerepéhez ragaszkodó püspök szitkokkal halmozta el.

Miután néhány más intézkedést is foganatosítottak, amelyek alapján véve ésszerűek voltak, de magukon viselték az V. Károly és II. Fülöp óta az olasz bíróságoknál túl gyakran érvényesülő kegyetlenség jeleit, a püspököt életfogytiglani börtönre ítélték, és az Angyalvárba zárták; élete végéig tartó elzárással büntették az apátasszonyt is, s ezt Szent Mártának abban a rend-

házában kellett töltenie, ahol a tárgyalás kezdete óta tartózkodott. De signora di Campireali tüstént nekilátott, hogy föld alatti folyosót építtessen lánya megmentésére. A folyosó kiindulópontja az ókori Róma nagyszerűségére emlékeztető egyik csatorna volt, végpontja pedig egy mély pince, ahol Szent Márta lányainak földi maradványait helyezték el. A körülbelül két láb széles folyosót deszkapalánkkal bélelték ki, hogy visszatartsa a két oldalról beomlással fenyegető földet, s ahogy előrehaladtak, mindig felállítottak két-két deszkát, amely egy nagy A betű két szárára emlékeztetett, s a boltív szerepét töltötte be.

Az alagutat körülbelül harminc láb mélységben ásták. A legfontosabb az volt, hogy megfelelő irányban haladjanak; a kutak és a régi épületek alapzatai lépten-nyomon kerülőre kényszerítették a munkásokat. Nagy nehézséget okozott a kiásott föld is, amellyel nem tudtak mit kezdeni; valószínűleg éjszakánként szórták szét a római utcákban. Csodálkozott is a nép a rengeteg földön, amely úgyszólván az égből hullt alá.

Bármilyen nagy összegeket költött is signora di Campireali, miközben megpróbálta kimenteni a lányát, a föld alatti folyosót biztosan felfedezték volna, de XIII. Gergely pápa 1585-ben meghalt, s trónja megüresedésével zűrzavaros időszak kezdődött.

Elenának nagyon rossz dolga volt Szent Márta zárdájában; el lehet képzelni, hogy az egyszerű és elég szegény sorú apácák buzgón gyötörték a rendkívül gazdag apátasszonyt, aki oly nagy bűnösnek bizonyult. Elena türelmetlenül várta az édesanyja által megkezdett munkálatok befejezését. De váratlanul különös izgalom szorította össze a szívét. Hat hónap telt már el azóta, hogy Fabrizio Colonna, látva, mennyire ingatag XIII. Gergely egészségi állapota, az interregnumhoz nagy reményeket fűzve elküldte egyik tisztjét Giulio Brancifortéhoz, akit Lizzara ezredes néven jól ismertek az egész spanyol hadseregben. Visszahívta Olaszországba; Giulio égett a vágytól, hogy viszontlássa szülőföldjét. Álnéven utazva Pescarában kötött ki, ebben a kis adriai kikötőben, amely Chieti alatt, az Abruzzókban terül el, s a hegyeken át Petrellába érkezett. A herceg öröme mindenkit meglepett. Megmondta Giuliónak, hogy azért hívatta, mert utódjául szemelte ki, és meg akarja bízni katonái parancsnokságával. Mire Branciforte azt felelte, hogy elgondolása katonai szempontból semmit sem ér, s ezt könnyedén be is bizonyította: ha Spanyolország komolyan rászánná magát, fél esztendő alatt könnyűszerrel megtisztíthatná Olaszországot a szerencselovagoktól.

- De ha hercegséged úgy kívánja - tette hozzá a fiatal Branciforte -, én ennek ellenére is benne vagyok. Bármikor hajlandó vagyok a Ciampinál elesett vitéz Ranuccio örökébe lépni.

A herceg még Giulio megérkezése előtt szigorúan megparancsolta, amihez nagyon értett, hogy Petrellában senki se merjen Castróról és az apátasszony pöréről beszélni; a legkisebb fecsegésért irgalmatlan halálbüntetést helyezett kilátásba. Miközben túlárado boldogsággal fogadta Brancifortét, arra kérte, hogy ne menjen nélküle Albanóba, utazásukat pedig úgy szervezte meg, hogy ezer emberével elfoglalta a várost, és ezerkétszáz főnyi előhadat állított fel a római úton. Képzeltető, mit érzett a szegény Giulio, amikor a herceg a főhadiszállásul szolgáló házba rendelte az öreg Scottit, aki még élt, és felhívatta a szobába, ahol Brancifortéval tartózkodott. S mihelyt a két barát átölelte egymást, így szólt Giulióhoz:

- Most pedig készülj fel, szegény ezredesem, a legrosszabbra.

Azzal elfújta a gyertyát, kiment, és rázárta az ajtót a két barátra.

Másnap Giulio, aki nem akarta elhagyni a szobáját, elküldött valakit a herceghez, és engedélyt kért, hogy visszatérhessen Petrellába, a herceggel pedig pár napig ne kelljen találkoznia. De jelentették neki, hogy a herceg seregestül eltűnt. Az éj folyamán tudomást szerzett XIII. Gergely haláláról; megfélekezett barátjáról, Giulioról, s hadba vonult. Giulio körül csak mintegy harminc ember maradt, Ranuccio régi századának katonái. Elégge ismeretes, hogy abban az időben, valahányszor a pápai szék megüresedett, a törvény elnémult, mindenki csak

szenvedélyei kielégítésére gondolt, s nem volt más hatalom, mint a nyers erő; így történhetett, hogy a nap még le sem szállt, s Colonna herceg máris több mint ötven ellenségét felakasztatta. Giulio pedig, bár negyven ember sem volt vele, vakmerően megindult Róma felé.

A castrói apátasszony szolgálai valamennyien hűek maradtak úrnőjükhöz; a Szent Márta zárdával szomszédos szegényes házakban szálltak meg. XIII. Gergely haláltusája több mint egy hétig tartott; signora di Campireali türelmetlenül várta a pápa halálát követő zavaros napokat, hogy megásathassa az alagút ötven lépésnyi, utolsó szakaszát. Minthogy több lakott ház pincéjét is át kellett törni, nagyon félt, hogy nem bírja majd eltitkolni a közvélemény előtt vállalkozása végcélját.

Két nappal azután, hogy Branciforte megérkezett Petrellába, Giulio három egykori brávóján, akit Elena a szolgálatába fogadott, mintha elmebaj tört volna ki. Bár mindenki nagyon jól tudta, hogy az apátasszonyt teljesen elzárták a külvilágtól, s olyan apácákkal őriztetik, akik gyűlölik őt, Ugone, az egyik brávó, a zárda kapujához ment, s a legmeglepőbb indokokra hivatkozva nyomatékosan kérte, hogy azonnal eresszék be úrnőjéhez. Persze elutasították és kidobták. De a kétségbeesett ember nem távozott, hanem a ház szolgálatában álló személyek közül mindenkinek, aki ki- vagy belépett az ajtón, adott egy *baioccót* (egy garast), s közben szó szerint a következőket mondta: *Örüljön velem; signor Giulio Branciforte megérkezett, él; szóljon a barátainak is!*

Ugone két bajtársa azzal töltötte a napot, hogy hordta neki a baioccókat; éjjel-nappal osztogatták őket, közben mindig ugyanazokat a szavakat ismételték, s csak akkor hagyták abba, amikor az utolsó garasuk is elfogyott. De az egymást váltó három brávó továbbra is ott örködött Szent Márta zárdájának kapuja előtt, s mélyen hajlongva továbbra is ugyanazokat a szavakat intézte a járókelőkhöz: *Giulio úr megérkezett, stb.*

A derék emberek ötletét siker koronázta; még harminchat óra sem telt azóta, hogy kiosztották az első baioccókat, s a világtól elzárt, szegény Elena már tudta cellája mélyén, hogy *Giulio él*; erre a szóra szinte örvöngeni kezdett.

- Ó, anyám! - kiáltotta. - Milyen rosszat tettél velem!

A meglepő hírt pár óra múlva megerősítette a kis Marietta is, aki minden aranyékszerét feláldozva engedélyt szerzett, hogy elkísérje a kapus nővért, aki ételt szokott vinni a rabnőnek. Elena örömeiben sírva vetette magát a lány karjai közé.

- Mindez nagyon szép - mondta -, de nem maradok veled tovább.

- Azt meghiszem! - felelte Marietta. - Úgy gondolom, hogy mielőtt véget ér a konklávé, egyszerű száműzetésre változtatják börtönbüntetését.

- Ó, kedvesem! Hogy én viszontlássam Giuliót! Viszontlássam, én, a bűnös!

A beszélgetésüket követő harmadik éjszaka kellős közepén roppant zajjal beszakadt a templom padozatának egy része; Szent Márta lányai azt hitték, hogy mindjárt összedől a kolostor. Rettenetes zűrzavar támadt, mindenki földrengésről kiáltozott. Körülbelül egy órával a templom márványpadozatának beomlása után az Elena szolgálatában álló három brávó s nyomukban signora di Campireali az alagútból a zárkába nyomult.

- Győzelem, úrnők, győzelem! - kiabálták a brávók.

Elenán halálos rémület lett úrrá; azt hitte, hogy Giulio Branciforte is velük van. De megnyugodott, s arca visszanyerte szokott szigorúságát, amikor megmondták, hogy csak signora di Campirealit kísérik, Giulio egyelőre Albanóban tartózkodik, amelyet több ezer katonájával elfoglalt.

Pár perc várakozás után signora di Campireali is megjelent; nagyon nehezen lépkedett fegyvernőke karján; ez utóbbi díszruhát s az oldalán kardot viselt, de pompás öltözékét bepiszkította a ráhulló föld.

- Ó, drága Elenám! Megmenekültél! - kiáltotta signora di Campireali.

- Ki mondta, hogy meg akarok menekülni?

Signora di Campireali meghökkent; nagy szemeket meresztett a lányára; nagyon izgatottnak látszott.

- Hát, drága Elenám - mondta végül -, a sors arra kényszerít, hogy bevalljak neked valamit, ami annak idején, a családunkat érő csapások után talán nagyon is természetes volt; mégis megbántam, s arra kérlek, bocsáss meg: Giulio... Branciforte... él...

- Éppen azért nem akarok élni én!

Signora di Campireali először nem értette, mit beszél a lánya, aztán a leggyöngédebb könyörgésekkel próbálta meglágyítani, de Elena nem is válaszolt: a feszület felé fordulva imádkozott, nem hallgatott az anyjára. Signora di Campireali kerek egy órán át hiába fáradozott, hogy legalább egy szót vagy egy pillantást vessen neki a lánya. Elena végül is elveszítette türelmét, és így szólt:

- Albanói kis szobámban ennek a feszületnek márványtalapzata alatt voltak eldugva a levelei; jobb lett volna hagyni, hogy az apám leszúrjon! Menjen innen, és hagyjon itt egy csomó aranyat.

Signora di Campireali szerette volna folytatni a beszélgetést a lányával, bár a fegyvernök ijedt jeleket adott neki, de Elena ingerülten rászólt:

- Legalább egyetlen óra szabadságot engedélyezzen nekem; megmérgezte az életemet, s most a halálomat is meg akarja mérgezni.

- Két-három óra hosszat kezünkben tarthatjuk még az alagutat; remélem, hogy meggondolod magad! - kiáltotta signora di Campireali könnyekre fakadva.

És eltűnt az alagútban.

- Maradj velem, Ugone - mondta Elena az egyik brávónak -, és tartsd készenlétben a fegyvereidet, fiam, mert talán meg kell védened. Mutasd a dákosodat, a kardodat, a törödet!

A vén katona megmutatta a fegyvereit, amelyek kifogástalan állapotban voltak.

- Rendben van! Maradj a börtönöm előtt; írok Giuliónak egy hosszú levelet, te magad fogod átadni neki; nem akarom, hogy rajtad kívül bárkinek is a kezébe kerüljön, mert nincs mivel lepecsételnem. Te nyugodtan elolvashatod, ami benne van. Vágd zsebre az aranyat, amit az anyám itt hagyott, nekem mindössze ötven zecchinóra van szükségem, tedd az ágyamra.

Szavait befejezve Elena írni kezdett:

Egyáltalán nem kételkedem benned, édes Giulióm; azért megyek el, mert a karodban meghalnék a fájdalomtól, amikor látnom kellene, milyen boldog lehettem volna, ha vétlen maradok. Ne hidd, hogy rajtad kívül bárkit is szerettem; épp ellenkezőleg, szívem mélyén vadul megvettem a férfit, akit beengedtem a hálószobámba. Bűnömöt csakis unalomból, vagy ha tetszik, feslettségből követtem el. Gondold meg, hogy szellememet nagyon elbágyasztotta a hiábavaló petrellai próbálkozás, amikor a herceg, akit te szerettél, s én ezért tiszteltem, olyan kegyetlenül fogadott; gondold meg, ismétlem, hogy nagyon elbágyadt szellememet tizenkét éven át ostromolta a hazugság. Körülöttem minden hamis és hazug volt, s ezt én is tudtam. Az első időben kaptam tőled vagy harminc

levelet; képzelheted, milyen elragadtatással nyitottam fel őket eleinte! de olvasásuk közben megdermedt a szívem. Megvizsgáltam az írást, ráismertem a kezedre, de nem a szívedre. Gondold meg, hogy ez az első hazugság gyökerében ásta alá életemet, s már nem is szerzett örömet nekem, ha megláttam az írásodat egy levélen! Halálod gyűlöletes híre végleg megölt bennem mindent, ami ifjúságunk boldog idejéből még megmaradt. Első gondolatom az volt, s ez nagyon is természetes, hogy felkeresem és a kezemmel érintem a mexikói partot, ahol a vademberek állítólag lemészároltak; ha megvalósítom ezt a tervemet... most boldogok lennénk, mert Madridban, akárhány ügyes kémeket rendelt volna is mellém egy éber kéz, megindítottam volna minden lelket, amelyben maradt még némi szánság és jószág, s valószínűleg felderítettem volna az igazságot; mert nagyszerű tetteid már akkor felhívták rád, Giulióm, a világ figyelmét, s Madridban talán tudta is valaki, hogy te vagy Branciforte. Megmondjam neked, mi akadályozta meg boldogságunkat? Először is annak a kegyetlen és megalázó fogadtatásnak az emléke, amelyben a herceg Petrellában részesített; mennyi roppant akadályt kellett volna legyőznöm Castrótól Mexikóig! Látod, a lelkem máris sokat veszített bátorságából! Aztán egy hívságos gondolatom támadt. Nagy építkezéseket végeztettem a zárdában, hogy hálószobámat abban a kapusfülkében rendezhessem be, ahol menedéket találtál a harc éjjelén. Egy napon a földet néztem, amely valamikor beszívta értem ontott véredet; megvető szavakat hallottam, felkaptam a fejem, rosszindulatú arcokat láttam; bosszúból elhatároztam, hogy apátasszony leszek. Anyám, aki nagyon jól tudta, hogy élsz, eget-földet megmozgatott, hogy biztosítsa elképesztő kinevezésemet. Tisztségemből csak unalom háramlott rám, s ez végleg lealjasította lelkemet; gyakran leltem örömet benne, hogy mások boldogtalanságán mérjem le hatalmam; igazságtalanságokat követtem el. Harmincéves koromra a világ szemében érényes voltam, gazdag és tekintélyes, s közben végtelenül boldogtalan. Ekkor jelentkezett az a szegény ember, aki bármilyen jó volt is, maga volt a megtestesült butaság. Butaságának köszönhetted, hogy eltűrted első szavait. Lelkem annyira boldogtalanná tette mindaz, ami távozásod óta körülvett, hogy a legcsekélyebb kísértésnek sem bírt már ellenállni. Bevallhatok neked egy nagyon szemérmetlen dolgot? De hiszen egy halottnak mindent szabad. Amikor ezeket a sorokat olvasod, férgek fognak lakmározni állítólagos szépségemből, amelyet számodra kellett volna megőriznem. Végül mégis kénytelen vagyok elmondani, ami annyira bánt: nem láttam értelmét, miért ne tennék próbát én is, mint minden római hölgy, a legközönségesebb szerelemmel; ilyen feslett gondolatom támadt, de valahányszor odaadtam magam annak a férfinak, mindig borzadályt és undort éreztem, s ez minden gyönyört semmivé tett. Mindig ott láttalak magam mellett, albanói palotánk kertjében, amikor Szűz Mária azt a látszólag nagylelkű gondolatot sugallta neked, amely valójában, anyám után, életünk legnagyobb szerencsétlenségét okozta. Egyáltalán nem látszottál haragosnak, hanem gyöngédnek és jónak, mint mindig; csak néztél rám; ezekben a percekben én meggyűlöltem azt a másik férfit, sőt néha minden erőmből ütlegetni kezdtem. Ez a teljes igazság, édes Giulióm; nem akartam úgy meghalni, hogy el ne mondjam neked, s az is megfordult a fejemben, hogy ez a veled folytatott beszélgetés talán eltántorít a halál gondolatától. De csak még jobban látom, milyen boldog lett volna találkozásunk, ha méltó maradok hozzád. Megparancsolom neked, hogy élj, és tarts ki katonai pályádon, amely annyi örömet szerzett nekem, amikor értesültem sikereidről. Nagy Isten, mit jelentett volna, ha megkapom a leveleidet, különösen az achenne-i csata után! Élj, és idézd fel gyakran a Ciampinál elesett Ranuccio emlékét, és Elenáét is, aki meghalt Szent Márta zárdájában, hogy ne kelljen szemrehányást kiolvasnia a szemedből.

Amikor befejezte a levelet, Elena odament a vén katonához, akit alva talált; észrevétlenül ellopta a dákosát, majd felébresztette.

- Kész vagyok - mondta neki. - Félek, hogy ellenségeink megszállják az alagutat. Tedd el gyorsan a levelemet, ott van az asztalon, és saját kezűleg add át Giuliónak; *saját kezűleg*, értetted? Azonkívül add oda neki ezt a kendőt is; mondd meg, hogy ebben a pillanatban is ugyanúgy szeretem, mint mindig, érted, mint *mindig*!

Ugone felállt, de még nem indult.

- Menj hát!

- Úrnőm, jól megfontolt mindent? Giulio úr annyira szereti!

- Én is őt; fogd a levelet, és saját kezűleg add át!

- Akkor áldja meg az Isten jóságáért!

Ugone elment, s nagyon gyorsan visszajött; Elenát holtan találta; szívében ott volt a dákos.

Rubin Péter fordítása

Vittoria Accoramboni

Bracciano hercegnő

Sajnálom, és az olvasó is sajnálhatja, hogy ez nem regény, hanem hű fordítás; ezt a nagyon szomorú elbeszélést Padovában írták 1585 decemberében.

Néhány éve Mantovában jártam, vázlatokat és kisebb képeket kerestem, amire futotta kevés pénzből, de csakis olyan festőket, akik 1600 előtt éltek. Ekkoriban szakadt vége egészen az olasz eredetiségnek, amelyet Firenze bevétele már 1530-ban súlyosan próbára tett.

Egy nagyon gazdag és nagyon fukar öreg patrícius képek helyett időtől sárgult, régi kéziratokat kínált eladásra, méregdrágán; át akartam olvasni őket; nem volt ellene kifogása, de értésemre adta: bízik a becsületességemben, hogy olvasás közben nem fogom megjegyezni a sikamlós történeteket, ha nem vásárolok meg a kéziratokat.

Elfogadhatónak találtam ezt a föltételt, és a szememet jócskán megerőltetve, átolvastam három-négyszáz tekercset, amelyekre két-háromszáz évvel ezelőtt tragikus kalandok történetét zsúfolták össze, párbajra kihívó leveleket, szomszédos nemesek békeegyezségeit, mindenféle fajta emlékiratokat stb., stb. Az idős tulajdonos hatalmas árat kért a kéziratokért. Hosszas alkudozás után borsos áron vásároltam meg a jogot, hogy lemásoltassak bizonyos történetkéket, amelyek megnyerték a tetszésem, és amelyek az 1500 körüli olasz erkölcsöket példázzák. Huszonkét főlíás kötetem van belőlük, és egyik ilyen híven lefordított történetet fogja olvasni az olvasó, ha van hozzá türelme. Ismerem a XVI. századi Olaszország történetét, és azt hiszem, hogy az alábbiak pontosan megfelelnek a valóságnak. Nagyon vigyáztam, hogy ez a régi, komor, közvetlen és főségesen homályos olasz stílus, amely csupa célzás olyan dolgokra és olyan eszmékre, melyek V. Sixtus pápasága alatt foglalkoztatták a világot (1585-ben), a fordításban ne tükrözze a modern szépirodalmat és előítélettől mentes századunk eszméit.

A kézirat ismeretlen szerzője körültekintő ember, sosem ítéli meg, sosem készíti elő a tényeket, csak arra ügyel, hogy hitelesen meséljen. Ha néha önkéntelenül színesen ír, csak azért van, mert 1585 körül a hiúság nem vonta a mesterkélt dicsfényt az emberek minden tette köré; azt hitték, csak úgy hathatunk embertársainkra, ha a lehető legvilágosabban fejezzük ki magunkat. 1585 körül az udvari bolondok és a költők kivételével senkinek se jutott eszébe, hogy csak szóval kedveskedjék. Akkor még nem mondta az ember, hogy: „Felséged lábainál fogok meghalni”, ha már postalovakért küldött, hogy kereket oldjon; az effajta árulást - csak az effajta - még nem találták ki. Keveset beszéltek, és mindenki nagyon figyelte, hogy mit mondanak neki.

Így hát, kedves olvasó, ne keress itt szellemesen száguldó, divatosan friss célzásokkal teli, csillogó stílust, és főleg ne várd egy George Sand-regény magával ragadó szenvedélyeit; ez a nagy író remekművet írt volna Vittoria Accoramboni életéből és balsorsából. Ez az őszinte elbeszélés, amit eléd tárok, csak a történelem szerényebb erényeivel dicsekedhet. Ha az ember történetesen egyedül utazik postakocsin, estefelé, és rajtakapja magát, hogy az emberi szív ismeretének nagy művészetén töpreng, elgondolkozhat az alábbi történeten. A szerző mindent elmond, mindent megmagyaráz, semmit se bíz az olvasó képzeletére; írása a hősnő halála után tizenkét nappal készült.¹¹

¹¹ Az olasz kézirat a *Revue des Deux Mondes* szerkesztőségében van letétbe helyezve. (Stendhal jegyzete.)

Vittoria Accoramboni igen előkelő nemesi családból született, az urbinói hercegség Agubio nevű városkájában. Gyermekkorától fogva mindenkinek megakadt rajta a szeme ritka, rendkívüli szépsége miatt; de bájai közt szépsége volt a legjelentéktelenebb: semmi sem hiányzott belőle, ami bámulatra méltóvá tehet egy előkelő származású lányt; de annyi rendkívüli adottsága közt semmi sem volt benne olyan figyelemreméltó, és mondhatni, semmi sem volt olyan csodálatos, mint az az egészen elragadó báj, amely egy pillanat alatt megnyerte mindenkinek szívét és jóindulatát. És azt az egyszerűséget, amely még elejtett szavait is ellenállhatatlanná tette, a mesterkélttség halvány árnyéka sem zavarta; az első pillanatban bizalmat ébresztett ez a csodálatos szépséggel megáldott hölgy. Erőnek erejével ellenállhatott volna az ember ennek a bűvöletnek, ha csak látta volna; de ha már hallotta is, kiváltképpen ha el is beszélgetett vele, teljességgel lehetetlen volt kivonnia magát ez alól a rendkívüli ígézet alól.

Atyja Róma városában lakott, ott látható a palotája a Rusticuci téren, a Szent Péter tér közelében; sok ifjú római lovag óhajtotta elnyerni Vittoria kezét. Volt ott féltékenykedés meg versengés nem kevés, de végül Vittoria szülei Felice Perettit választották, annak a Montalto bíborosnak az unokaöccsét, akiből később az áldásosan uralkodó V. Sixtus pápa lett.

Felicét, Camilla Perettinek, a bíboros húgának fiát előbb Francesco Mignuccinak hívták; a Felice Peretti nevet akkor vette föl, amikor a nagybátyja ünnepélyesen örökbe fogadta.

Vittoriával önkéntelenül az a kiválóság is beköltözött a Peretti házba, amit végzetesnek nevezhetünk, és amely mindenüvé elkísérte; úgy, hogy elmondhatjuk: csak az nem imádta, aki sosem látta.¹² A férje úgy szerette, hogy szerelme valósággal az örülettel volt határos; az anyósának, Camillának, és magának Montalto bíborosnak is mintha más dolga se lett volna a világon, mint hogy Vittoria kívánságát lesse, és igyekezzék tüstént kielégíteni. Egész Róma a csodájára járt, hogy a bíboros, akiről nemcsak azt tudták, hogy csekélyke vagyona van, hanem azt is, hogy borzad mindenfajta fényűzéstől, oly kitartóan örömet leli benne, hogy Vittoria minden óhaját teljesíti. Ifjú volt, ragyogó szépség, imádta mindenki, és néha bizony elég költséges passziói voltak. Vittoria a legdrágább ékszereket kapta új rokonaitól, gyöngyöket, egyszóval mindazt, ami a legritkább volt a római aranyműveseknél, pedig azok ekkoriban dúskáltak az áruban.

Drága unokahúga kedvéért a szigoráról oly jól ismert Montalto bíboros úgy bánt Vittoria fivéreivel, mintha tulajdon unokaöccsei lennének. Ottavio Accorambonit, alighogy betöltötte a harmincadik évét, Montalto bíboros közbenjárására az urbinói herceg megtette Fossombrone püspökének, XIII. Gergely pápa pedig föl is szentelte; Marcello Accoramboni, egy izgága, vakmerő ifjú, akit több bűncselekménnyel vádoltak, és akit keresett a *corte*,¹³ csak ügyel-bajjal tudott megszabadulni olyan üldöztetésektől, amelyek az életébe kerülhettek volna. A bíboros tiszteletre méltó támogatását élvezve, valamelyes nyugtot találhatott.

Vittoria harmadik fivérét, Giulio Accorambonit, Alessandro Sforza bíboros Montalto bíboros kérésére udvara legmagasabb tisztségeivel halmozta el.

Egyszóval, ha az emberek képesek volnának, hogy ne vágyaik határtalan kielégíthetetlenségén, hanem megszerzett javaik valóságos haszonélvezetén mérjék le boldogságukat, az Accoramboni család az emberi boldogság netovábbjának tarthatta volna Vittoriának és Montalto bíboros unokaöccsének házasságát. De a mérhetetlen és bizonytalan javak esztelen vágya a szerencse legdédélgettebb fiait is furcsa és veszélyekkel teli gondolatokra ragadhatja.

¹² Ha jól emlékszem, Milánóban, az Ambrosiana Könyvtárban ott láthatók Vittoria Accoramboni művei, kedves, érzelmes szonettek és más versek. Akkoriban elég jó szonetteket írtak különös sorsáról. Úgy tetszik, hogy nemcsak bájos és szép, hanem szellemes asszony is volt.

¹³ 1580-ban ennek a karhatalmi alakulatnak volt a feladata, hogy óvja a közbiztonságot; csendőrökből és rendőrökből állt. Egy Bargello nevű kapitány volt a parancsnokuk, ő felelt személyesen a római kormányzó (a rendőrprefektus) rendeleteinek végrehajtásáért. (Stendhal jegyzetei.)

Bizony, ha Vittoria valamelyik rokona, amint Rómában sokan gyanították, a nagyobb vagyon reményében közreműködött, hogy Vittoria megszabaduljon a férjétől, csakhamar be kellett látnia, hogy sokkal okosabb lett volna beérni egy tisztas vagyon szerény javaival, amely nem-sokára minden emberi becsvágyat kielégíthetett volna.

Vittoria úgy élt otthonában, mint egy királynő; egy este, amint Felice Peretti éppen nyugovóra tért feleségével, egy levelet adott át neki egy bizonyos Caterina, Vittoria bolognai születésű szobalánya. A levelet Caterina egyik fivére hozta, Domenico d'Acquaviva, akit *Manció*-nak (balognak) is neveztek. Ezt az embert több bűncselekmény miatt száműzték Rómából, de Caterina kérésére Felice megszerezte számára bíboros nagybátyja hatalmas pártfogását, és *Mancino* gyakran megfordult Felice házában, ahol nagyon megbíztak benne.

A szóban forgó levelet Marcello Accoramboni nevében írták; Vittoria minden fivére közül ez volt a legkedvesebb a férjének. Többnyire Rómán kívül bujkált, de néha bemerészkedett a városba, és ilyenkor Felice házában talált menedéket.

A szokatlan időpontban kézbesített levélben Marcello, a sógora, Felice Peretti támogatását kérte, hogy siessen segítségére, és hozzátette, hogy rendkívül sürgős ügyben a Montecavallo palota mellett vár rá.

Felice elmondta a feleségének, milyen furcsa levelet kapott, azután felöltözött, de a kardján kívül más fegyvert nem vett magához. Egy égő fáklyát vivő inassal már-már kilépett a házból, amikor anyjával, Camillával és a ház egész asszony-népével, köztük magával Vittoriával találta szemben magát; valamennyien kérve kérték, hogy ilyen későn ne menjen el hazulról. Ő ügyet se vetett rimánkodásukra, ezért a hölgyek térdre hulltak, és könnyes szemmel kérlték, hogy hallgassa meg őket.

Az asszonyok, különösen Camilla, halálra rémültek azoktól a furcsa eseményektől, amik napjában megestek és büntetlenül maradtak XIII. Gergely pápaságának zűrzavarral és hallatlan merényletekkel teli idejében. Valami más is szöget ütött az asszonyok fejébe: ha Marcello Accoramboni bemerészkedett Rómába, sose szokta Felicét hívatni, és ez a hívás, ilyenkor éjszaka, fölöttébb gyanús volt nekik.

Felicében életkora minden tüze ott lobogott, és ügyet se vetett az ijedezésükre; amikor pedig megtudta, hogy a levelet *Mancino* hozta, akit ő nagyon kedvelt, és akinek sok szívességet tett, semmi sem tarthatta vissza: elment hazulról.

Mint említettük, egyetlen inas járt előtte, égő fáklyával, de a szegény ifjú alig lépett egyet-kettőt fölfelé a Montecavallón, összeesett, három puskagolyótól megsebezve. A gyilkosok, amikor látták, hogy a földre rogy, Felicére vetették magukat, és tördöfésekkel addig szurkálták, amíg élet volt benne. A gyászhiért rögtön elvitték Felice anyjának és feleségének, és tőlük a nagybátyja, a bíboros is megtudta.

A bíborosnak egy arcizma se rándult, a legkisebb fölindultságot sem árulta el, gyorsan magára adatta ornátusát, aztán magát és ezt a szegény (hirtelen meglepett) lelket Istennek ajánlotta. Majd elment az unokahúgához, és csodálatos komolysággal, mélységesen békés arckifejezéssel véget vetett a női sírásnak és jajveszékelésnek, amely már az egész házat fölverte. Tekintélye olyan hatással volt az asszonyokra, hogy ettől a pillanattól kezdve semmit se láttak, semmit se hallottak tőlük, ami a legkevésbé is eltért volna a legrendezettebb életű családok magatartásától a legvárhatóbb halálesetekben, még akkor sem, amikor a holttestet elvitték a háztól. Magán Montalto bíboroson a legcsekélyebb fájdalom leghalványabb jelét se tudta senki fölfedezni: életének rendjében és külsőségeiben semmi sem változott. Erről csakhamar meggyőződött Róma, mert a város a szokásos kíváncsiságával figyelte ennek a mélységesen megbántott embernek minden lépését.

Történetesen Felice erőszakos halála után másnapra volt összehíva a (bíborosi) konzisztórium a Vatikánban. Az egész városban nem volt ember, aki ne azt gondolta volna, hogy Montalto bíboros, legalábbis az első napon, távol marad tisztének nyilvános gyakorlásától. Ott csakugyan annyi és olyan kíváncsi tanú szeme előtt kellett volna megjelennie! Megláthatnák a természetes gyöngeség legkisebb megnyilvánulásait is, amelyeket oly tanácsos palástolni olyan személyiségnek, aki előkelő állásból még előkelőbbre tör; mert bizonyára senki sem kétli, hogy ha valaki minden ember fölé akar emelkedni, nem tanácsos olyannak mutatkoznia, mint a többi ember.

De akik így gondolkoztak, kétszeresen is csalódtak, először, mert szokása szerint Montalto bíboros az elsők közt jelent meg a konzisztórium termében, azután pedig mert a legélesebb szeműek sem fedezhették föl rajta a személyes érzelmek semmiféle jelét. Ellenkezőleg, amikor kollégái az iszonyú eset miatt vigasztalni próbálták, úgy válaszolt nekik, hogy mindenki elcsodálkozott. Hamarosan az egész város arról beszélt, hogy a szörnyű sorscsapás közepette látszólag milyen állhatatosságot és rendíthetlenséget tanúsít.

Igaz, hogy ott, a konzisztóriumban, az udvari tudományokban járatosabb férfiak nem érzéketlenségnek tulajdonították ezt a látszólagos szenvtelenséget, hanem merő színlelésnek; és ezt a nézetet nemsokára az udvaroncok serege is osztotta, mert nem árt, ha az ember titkolja, mennyire megrázta ez a merénylet, amelynek tettese kétségkívül hatalmas ember, és később talán meghiúsíthatja a legfőbb méltóságot.

Akármi volt is az oka ennek a látszólagos és teljes szenvtelenségnek, az biztos, hogy egész Rómát és XIII. Gergely udvarát elképesztette. De hogy visszatérjünk a konzisztóriumra, amikor minden bíboros egybegyűlt, maga a pápa is belépett a terembe; Őszentsége rögtön Montalto bíboros felé nézett, és mindenki szeme láttára könnyekre fakadt, a bíboros arcvonásai azonban meg se rezdültek, csak olyanok maradtak, mint máskor.

Még jobban csodálkoztak, amikor ugyancsak ott a konzisztóriumban Montalto bíboros is Őszentsége trónusa elé járult, és letérdelt, hogy beszámoljon neki a rábízott ügyekről; a pápa nem is engedte, hogy elkezdje, nem tudott uralkodni magán és fölzokogott. Amikor Őszentsége meg tudott szólalni, vigasztalni próbálta a bíborost, megígérte neki, hogy gyorsan és szigorúan igazságot tesz ennek az égbekiáltó merényletnek az ügyében. A bíboros nagyon alázatosan köszönetet mondott Őszentségének, de kérte, hogy ne rendeljen el nyomozást a történetek miatt, és azt hangoztatta, hogy ő jó szívvel megbocsát a merényletnek, bárki is az. A pár szavas kérelem után pedig a bíboros tüstént áttért részletesen a megbízatásaira, mintha semmi különös nem történt volna.

A konzisztóriumban minden bíboros tekintete a pápára és Montaltóra szegeződött; bár határozottan nehéz volna rászédni az udvaroncok gyakorlott szemét, egyikük sem merte volna azt állítani, hogy Montalto bíboros arca a legcsekélyebb fölindulást is elárulta, amikor látta, hogy közvetlen közelében zokog Őszentsége, aki valósággal magánkívül volt. Amíg tárgyalt Őszentségével, Montalto bíboros egy pillanatra sem cáfolt rá bámulatos szenvtelenségére. Úgyannyira, hogy maga a pápa is meglepődött, és a konzisztórium végétével nem tudta megállni, hogy így ne szóljon kedvenc unokaöccséhez, San Sisto bíboroshoz:

- *Veramente, costui è un gran frate!* (Ez aztán csakugyan talpig szerzetes!)¹⁴

Montalto bíboros magatartása a következő napokban sem változott semmiféle tekintetben. Minthogy ez volt a szokás, fogadta a bíborosok, a prelátusok és a római főpapok részvét-

¹⁴ Célzás a képmutatásra, melyet a gonoszkodók gyakorinak tartanak a szerzetesekben. V. Sixtus kolduló szerzetes volt, és üldözték rendjében. Életét Gregorio Leti írta meg, a mulatságos történetíró, aki nem hazudik többet, mint mások. Felice Peretti 1580-ban gyilkolták meg; a nagybátyját 1585-ben választották pápává. (Stendhal jegyzete.)

látogatásait, de bármilyen viszonyban volt is velük, egyikük előtt sem ragadtatta magát egyetlen zokszóra, egyetlen panaszra sem. Röviden elbeszélgetett mindegyikkel az emberi dolgok állhatatlanságáról, elmélkedését megtűzdelte és megtámogatta a szent írásokból vagy az egyházatyáktól vett szövegekkel és idézetekkel, majd gyorsan másra terelte a beszélgetést, szóba hozta, hogy mi újság a városban, vagy annak a személynek a magánügyeit emlegette, akivel éppen társalgott, mintha csak vigasztalni akarta volna vigasztalóit.

Róma különösen arra volt kíváncsi, mi történik akkor, ha meglátogatja a bíborost Paolo Giordano Orsini herceg, Bracciano hercege, mert a szóbeszéd őt tartotta Felice Peretti gyilkosának. A köznép úgy gondolta, hogy ha Montalto bíboros olyan bizalmasan, kettesben tárgyal a herceggel, valamiképpen okvetlenül jelét adja érzelmeinek.

Amikor a herceg a bíboroshoz érkezett, nagy tömeg volt az utcán és a kapu előtt; számtalan udvaronc nyüzsgött a ház minden szobájában, olyan kíváncsi volt mindenki, hogy milyen lesz a tárgyalófelek arca. De senki se látott semmi különöset, se az egyiken, se a másikon. Montalto bíboros az udvari illemszabályok szerint viselkedett; szembetűnően derűs képet vágott, és a legnyájasabb hangon szólt a herceggel.

Kis idő múlva, amikor Paolo herceg visszaszállt a kocsijába, és magára maradt meghitt udvaroncjaival, nem állhatta meg, hogy nevetve meg ne jegyezze: *In fatto, è vero che costui è un gran frate!* (Valóban, ez aztán csakugyan talpig szerzetes!) Mintha meg akarta volna erősíteni a pápa pár nappal azelőtt mondott szavait.

A bölcsek azt gondolták, hogy az a magatartás, amelyet Montalto bíboros ilyen körülmények közt tanúsít, egyenleti útját a trón felé; mert sok embernek az volt róla a véleménye, hogy akár a természete, akár az erényessége folytán nem tud vagy nem akar ártani senkinek, noha elegendő oka volna a fölháborodásra.

Felice Peretti írásban semmit sem hagyott a feleségére; ennél fogva Vittoriának vissza kellett térnie szülei otthonába. Montalto bíboros átadta neki távozása előtt minden ruháját, ékszerét, és általában minden ajándékot, amit akkor kapott, amíg unokaöccse felesége volt.

Felice Peretti halála után a harmadik napon Vittoria Orsini herceg palotájába költözött az édesanyjával. Néhányan azt mondták, hogy a hölgyeket a személyes biztonságuk miatt érzett aggodalom bírta erre a lépésre, mert a *corte*¹⁵ minden jel szerint fenyegette s bűnpártolással vádolta őket, vagy legalábbis azzal, hogy tudomásuk volt a készülő gyilkosságról; mások azt gondolták (és a fejlemények igazolni látszottak ezt a véleményt), hogy azért szánták el magukat erre a lépésre, mert nyélbe akarták ütni a házasságot; a herceg ugyanis megígérte, hogy mihamarabb Vittoria szabad lesz, feleségül veszi.

Mindazáltal sem akkor, sem azután nem tudták pontosan megállapítani, hogy ki gyilkolta meg Felicét, bár mindenki gyanakodott mindenkire. De a legtöbben Orsini hercegnek tulajdonították a halálát; mindenki tudta, hogy szerelmes volt Vittoriába, ennek elég világos jeleit adta; a bekövetkezett házasság súlyos bizonyíték volt, mert a hölgy sokkal alacsonyabb származású volt a hercegnél, és csak a szenvedélyes, zsarnoki szerelem tehetett *erre a házasságra méltóvá*.¹⁶ A köznép véleményét az a levél sem ingatta meg, amelyet Róma kormányzójához

---

¹⁵ A *corte* nem mert behatolni egy hercegi palotába.

¹⁶ Orsini herceg első felesége, akitől Virginio nevű fia született, I. Ferenc toszkánai nagyhercegnek és Ferdinando de' Medici bíborosnak a húga volt. A herceg a fivérek beleegyezésével meggyilkoltatta, mert az asszonynak szerelmi viszonya volt valakivel. Így követelte a becsület, ilyen szokásokat honosítottak meg a spanyolok Olaszországban. Az asszony törvénytelen szerelme nemcsak férjének, hanem fivéreinek is becsületébe gázolt. (Stendhal jegyzetei.)

intézkedtek, és a gyilkosság után néhány nappal hoztak nyilvánosságra. A levelet egy heves természetű fiatalember, Cesare Palantieri nevében írták, aki számkivetésben élt.

A levélben Palantieri kijelentette: fölösleges, hogy a kegyelmes úr fáradságos munkával tovább nyomozzon Felice Peretti gyilkosa után; ő maga ölette meg, mert az utóbbi időben nézeteltérés támadt köztük.

Sokan úgy vélekedtek, hogy nem az Accoramboni család beleegyezése nélkül követték el a gyilkosságot; Vittoria fivéreit vádolták, akiket talán megszáditott a becsvágy, hogy ilyen hatalmas, ilyen gazdag herceggel kerülhetnek rokonságba. Különösen Marcellót vádolták annak a levélnek az alapján, amely elszólította otthonról a szerencsétlen Felicét. Magát Vittoriát sem kímélték, amikor rögtön a férje halála után beleegyezett, hogy az Orsini palotába költözzék, mint a herceg jövődöbeli neje. Azt állították: nem valószínű, hogy valaki egy szempillantás alatt megtanulja a rövid fegyverek forgatását, ha legalább valameddig nem használt hosszabb fegyvereket.¹⁷

XIII. Gergely utasítására Monsignore Portici, Róma kormányzója vizsgálta ki a gyilkosságot. Csak az derült ki, hogy ez a *Mancinó*-nak nevezett Domenico, amikor a *corte* letartóztatta, a második kihallgatáson, 1582. február 24-én, kínvallatás nélkül (*senza esser tormentato*) ezt vallotta:

Vittoria édesanyja volt az oka mindennek, és a bolognai cameriera¹⁸ is segített neki, aki a gyilkosság után rögtön a braccianói kastélyba menekült (amely Orsini herceg birtoka, így a corte nem meri oda betenni a lábát), és hogy a büntény elkövetője a gubbiói Machione és a braccianói Paolo Barca volt, egy olyan nagyúr lancia spezzatái (katonái), akinek a nevét alapos okokból nem említették.

Azt hiszem, hogy ezekhez az „alapos okokhoz” Montalto bíboros kérése is hozzájárult, aki állhatatosan szorgalmazta, hogy ne nyomozzanak tovább; valóban nem is esett több szó a perről. *Mancinó*-t szabadon bocsátották, azzal a *precettó*val (végzéssel), hogy egyenest hazatér szülőföldjére, és külön engedély nélkül halálbüntetés terhe alatt soha ki nem mozdul onnan. 1583-ban bocsátották szabadon, Szent Lajos napján, és minthogy ekkor volt Montalto bíboros születésnapja is, ez a körülmény mind jobban megerősít abban a hitemben, hogy az ügy a bíboros kérésére végződött így. Olyan gyenge uralkodó alatt, mint XIII. Gergely, az ilyen pörnek nagyon kellemetlen következményei lehetnek volna, a haszna meg semmi.

A *corte* nyomozása így abbamaradt, de XIII. Gergely pápa mégsem akart beleegyezni, hogy Paolo Orsini, Bracciano hercege feleségül vegye az özvegyiségre jutott Accoramboni lányt. Özszentsége valami elzárásfélével sújtotta a hölgyet, és *precettó*t adott a hercegnek és az özvegynek, hogy semmiképpen se lépjenek házasságra az ő vagy utódai külön engedélye nélkül.

XIII. Gergely hamarosan meghalt (1585 elején); Paolo Orsini herceg jogtudósokhoz fordult tanácsért, azok pedig úgy vélekedtek, hogy kibocsátója halálakor érvényét veszíti a *precetto*, ezért elhatározta, hogy az új pápa megválasztása előtt feleségül veszi Vittoriát. De a házasságra nem kerülhetett sor olyan gyorsan, ahogy a herceg szeretne volna, részint mert ki akarta kérni Vittoria fivéreinek beleegyezését, és Ottavio Accoramboni, Fossombrone püspök történetesen hallani se akart a hozzájárulásról, részint pedig mert senki sem gondolta, hogy olyan gyorsan megválasztják XIII. Gergely utódját. Tény, hogy 1585. április 24-én kötötték meg a házasságot, éppen azon a napon, amelyen pápává választották az ügyben közlelőlel érdekelte Montalto bíborost; lehet, hogy ez a véletlen műve volt, de az is lehet, hogy a herceg akarta megmutatni: az új pápa alatt sem fél jobban a *cortétől*, mint XIII. Gergely alatt.

¹⁷ Célzás az egyszerre karddal és törrel folytatott párviadalra. (Stendhal jegyzete.)

¹⁸ *cameriera* - szobalány.

Ez a házasság mélységesen megbántotta V. Sixtust (mert Montalto bíboros ezt a nevet választotta); már nem úgy gondolkodott, mint egy szerzetes, lelke is méltóságának magaslatára emelkedett, ahová Isten helyezte.

A pápa azonban semmi jelét sem adta haragjának; de Orsini herceg, aki még aznap megjelent a többi római nagyúrral együtt, hogy megcsókolja a pápa lábát, azzal a titkos szándékkal, hogy megpróbálja kiolvasni a Szentatya arcvonásaiból, mit várhat, és kell-e tartania ettől az eddig oly kevésbé ismert embertől, rájött, hogy ennek már fele se tréfa. Az új pápa furcsán nézett a hercegre, egy szóval se válaszolt üdvözlő szavaira, s a herceg elhatározta, hogy tüstént kideríti, milyen szándékkal van irányában Őszentsége.

Ferdinando Medici bíboros (első feleségének fivére) és a spanyol nagykövet útján kihallgatást kért és kapott a pápától fogadószobájában: ott betanult beszédet adott elő Őszentségének, nem is említette az elmúlt dolgokat, örömét fejezte ki friss keletű méltósága alkalmából, és mint hű szolga és alattvaló, minden javait és minden erejét felajánlotta neki.

A pápa¹⁹ nagyon komolyan hallgatta, és végül azt válaszolta: nála jobban senki se kívánja, hogy Paolo Giordano Orsini élete és cselekedetei a jövőben méltók legyenek az Orsini névhez és az igazi keresztény lovaghoz; hogy a múltban hogyan viselkedett a Szentszékkal és övele, a pápával szemben, ezt senki se mondhatja meg jobban, mint tulajdon lelkiismerete; de azért valamiben biztos lehet a herceg, nevezetesen abban, hogy ha a pápa készségesen megbocsátotta is azt, amit a herceg esetleg Felice Peretti ellen és Felice Montalto bíboros ellen cselekedett, sohasem fogja megbocsátani neki, amit esetleg Sixtus pápa ellen cselekszik a jövőben. Ennélfogva kötelezi a herceget, hogy nyomban űzze ki házából és birtokaiból mindazokat a banditákat (számkivetetteket) és gonosztevőket, akiknek mostanáig menedéket adott.

V. Sixtus bármilyen hangot kívánt megütni, igen hatásosan tudott beszélni; de ha fenyegető és ingerült volt, szeme szinte szikrát szórt. Elég az hozzá, hogy Orsini herceg, aki megszokta, hogy mindig félnek tőle a pápák, a pápa szavainak hatása alatt, amihez hasonlót nem tapasztalt tizenhárom esztendeje, jónak látta, ha komolyan utánanéz a dolgainak, úgyannyira, hogy alig lépett ki Őszentsége palotájából, szaladt Medici bíboroshoz, és elmesélte neki, mi történt. Azután a bíboros tanácsára elhatározta, hogy haladéktalanul szélnek ereszt minden gonosztevőt, akinek menedéket adott palotájában és birtokain, és törte a fejét, hogy minél hamarabb valami tisztas ürügyet találjon, és késedelem nélkül elhagyja az erélyes főpásztor uralma alá tartozó országokat.

Meg kell jegyeznünk, hogy Paolo Orsini herceg rendkívüli módon meghízott; a lábszára vastagabb volt, mint egy közönséges ember dereka, és egyik hatalmas lábát a *lupa* (bőrfarkas) nevű betegség kínozza, amelyet azért hívnak így, mert sok friss hússal kell táplálni a beteg testtájakon; máskülönben a maró nedv, nem találván fölfalni való élettelen húst, a környező élő húst kezdené ki.

A herceg erre a betegségére hivatkozott, hogy elmenjen a híres albanói fürdőbe, Padova mellé, a Velencei Köztársaság területére; június közepe felé utazott el újdonsült feleségével. Albano biztos rév volt számára, mert az Orsini család és a Velencei Köztársaság közt kölcsönös szívességek folytán hosszú évek óta igen jó viszony állt fenn.

Biztonságos földre érkezve a hercegnek az volt a legfőbb gondja, hogy különböző városokban kényelmes lakást rendezzen be magának; ebből a célból kibérelt három pompás palotát: egyet Velencében, a Dandolo palotát, a Zecca utcában; a másikat Padovában, a Foscari palotát, az

---

¹⁹ V. Sixtus 1585-ben, hatvannyolc éves korában lépett trónra, öt évig és négy hónapig uralkodott: szembetűnő a hasonlóság közte és Napóleon közt. (Stendhal jegyzete.)

Arena nevű pompás téren; a harmadikat Salòban választotta ki, a Garda-tó kies partján: ez valamikor a Sforza Pallavicini családé volt.

A velencei uraságok (a köztársasági kormány tagjai) örömmel hallották, hogy ilyen előkelő herceg érkezett államaik területére, és rögtön egy igen tisztességes *condottàt* ajánlottak föl neki (vagyis tekintélyes évjáradékot arra a célra, hogy a herceg állítson fel a parancsnoksága alatt egy két-háromezer főnyi hadsereget). A herceg nagyon ügyesen hárította el ezt az ajánlatot; azt üzent a szenátoroknak, hogy természetes hajlama és családi hagyományai folytán szíve a főméltóságú köztársaság szolgálatára indítja, de jelenleg a katolikus király szolgálatában áll, és nem tartja illendőnek, hogy más kötelezettséget vállaljon. Ez a határozott válasz némiképp lehűtötte a szenátorok lelkesedését. Eleinte úgy gondolták, hogy amint Velencébe ér, az egész lakosság nevében igen tisztességes fogadtatásban részesítik; válasza után elhatározták, hogy egyszerű magánembernek tekintik.

Orsini herceg mindenről értesült, és elhatározta, hogy be se teszi a lábát Velencébe. Már Padova közelében volt; került egyet ebben a csodálatos tartományban, majd egész kíséretével elment a Garda-tó partjára, Salòban berendezett házába. Ott töltötte az egész nyarat a legkellemesebb és legváltozatosabb mulatságok közepette.

Amikor eljött a (környezet) változtatás ideje, a herceg néhány kisebb utazást tett; ezalatt tapasztalta, hogy már nem bírja úgy a fáradságot, mint azelőtt; aggódott az egészségi állapota miatt; végül úgy gondolta, hogy néhány napot Velencében tölt, de aztán lebeszélte róla a felesége, Vittoria, és rávette, maradjon továbbra is Salòban.

Egyesek úgy gondolták, hogy Vittoria Accoramboni észrevette, milyen veszedelem fenyegeti férjének, a hercegnek az életét, és csak azért tartóztatja Salòban, hogy később elmenjen vele Olaszországból, például valamelyik szabad városba, a svájciakhoz, s ilyen módon a herceg halála esetére mind tulajdon személyét, mind magánvagyonát biztonságba helyezze.

Akár volt alapja ennek a találgatásnak, akár nem, tény, hogy semmi ilyen nem történt, mert a herceg, aki november 10-én ismét gyöngélkedni kezdett Salòban, tüstént megérezte, hogy mi fog történni.

Sajnálta szegény feleségét: legszebb ifjúsága virágjában ottmarad gyér vagyonnal, gyér jóhírral, az olasz uralkodó hercegek gyűlölik, az Orsinik nem nagyon szívelik, és férje halála után nem is remélhet új házasságot. Mint szavatartó és nagylelkű nagyúr, önnön elhatározásából végrendeletet csinált, azzal akarta biztosítani a szerencsétlen asszony szerencsését. Az útjukon használt összes kocsin, lovon és ingóságokon kívül tekintélyes összeget, százezer piaszt²⁰ hagyott neki pénzben és ékszerben. Vagyona többi részét egyetlen fiára, Virginio Orsinira hagyta, aki az első feleségétől született, I. Ferenc, toszkánai nagyherceg hűgától (attól a hölgytől, akit fivérének hozzájárulásával hűtlenség miatt megöletett).

De mily bizonytalan az emberi szándék! Ezek a rendelkezések, amelyekről Paolo Orsini azt gondolta, hogy tökéletes biztonságot nyújtanak ennek a szerencsétlen fiatalasszonynak, buktatóvá lettek számára, és romlásba döntötték.

Amikor aláírta a végrendeletét, november 12-én, a herceg kissé jobban lett. 13-án reggel eret vágtak rajta, és az orvosok, akik csak a szigorú diétában bíztak, határozott utasításokat adtak, hogy semmilyen ételt ne vegyen magához.

De alig léptek ki a szobájából, a herceg rögtön megparancsolta, hogy ebédet tálaljanak neki; senki se mert ellentmondani, ő pedig evett, ivott, mint egyébkor. Alig ért véget az étkezés, elvesztette az eszméletét, és napnyugta előtt két órával halott volt.

---

²⁰ Ez 1837-ben 2 000 000-t ért. (Stendhal jegyzete.)

Hirtelen halála után Vittoria Accoramboni a fivérének, Marcellónak és az elhunyt herceg egész udvarának kíséretében elment Padovába, a Foscarini palotába, melyet Orsini herceg bérelt ki, az Aréna mellett.

Érkezése után csakhamar fölkereste a fivére, Flaminio, akit Farnese bíboros elhalmozott kegyeivel. Vittoria éppen javában intézkedett, hogy hozzájusson a férjétől rámaradt örökséghez; ez az örökség hatvanezer piasztornyai készpénzre rúgott, és ezt két év alatt kellett volna megkapnia; ezentúl megillette a hozomány, a férji nászajándék, minden ékszer és ingóság, ami a birtokában volt, Orsini herceg meghagyta végrendeletében, hogy Rómában vagy a hercegnő tetszése szerint bármely más városban vásároljanak neki egy palotát tízezer piasztérért és egy *vignát* (nyaralót) hatezerért; azonkívül elrendelte, hogy asztalánál és személye körül rangjához illően lássák el mindennel. A személyzet negyven cselédből álljon, és megfelelő számú lovuk is legyen.

Vittoria asszony nagyon bízott a ferrarai, firenzei és urbinói herceg, valamint Farnese és Medici bíboros kegyében, akiket végrendelete végrehajtóinak tett meg a néhai herceg. Meg kell jegyeznünk, hogy a végrendeletet Padovában készítették, és a jeles Parrizoli és Menochio, a padovai egyetem első professzorai vizsgálták át, akik manapság oly híres jogtudorok.

Luigi Orsini herceg Padovába érkezett, hogy elintézzze tennivalóit az elhunyt herceggel és özvegyével kapcsolatban; azután útra akart kelni, hogy átvegye Korfu sziget kormányzását, amellyel a főméltóságú köztársaság bízta meg.

Vittoria asszony és Luigi herceg a néhai herceg lovain különbözött össze először, mert a herceg azt mondta, hogy az általános szóhasználat szerint a szó szoros értelmében a lovak nem ingóságok; de a hercegnő azt bizonygatta, hogy a lovakat a szó szoros értelmében ingóságnak kell tekinteni, és elhatározták, hogy későbbi döntésig a hercegnő tovább használja őket; a hercegnő a bergamói Soardi urat tette meg kezesének, a velencei uraságok zsoldoskapitányát, hazájának egyik legelőkelőbb és igen gazdag nemesurát.

A másik nézeteltérésre néhány ezüstedénnyel kapcsolatban került sor, amit a néhai herceg Luigi hercegnek adott zálogba egy kölcsönként pénzösszegért. Mindent bírói úton döntöttek el, mert a főméltóságú ferrarai herceg közbelépett annak érdekében, hogy maradéktalanul hajtsák végre a néhai Orsini herceg végakarátát.

Ezt a második ügyet december 23-án döntötték el, egy vasárnapi napon.

A következő éjszaka negyven férfi hatolt be az Accoramboni asszonynak nevezett hölgy házába. Furcsa szabású vászonruhákat viseltek, oly módon, hogy nem lehetett fölismerni őket, csak a hangjukról; s amikor egymáshoz beszéltek, csúfneveken szölgöngyöltek egymást.

Először a hercegnőt keresték, és amikor megtalálták, egyikük így szólt hozzá: „Most meg kell halnia.”

A hölgy azt kérte, hogy Istennek ajánlhassa magát, de a férfi egy pillanatig se várt, vékony tört döfött a bal melle alá; az irgalmatlan támadó mindenfelé megforgatta a tört, és többször is megkérdezte a szerencsétlen asszonytól, hogy elérte-e már a szívét; végül a hercegnő kiadta a lelkét. Ezalatt a többiek a hercegnő fivereit keresték; az egyikük, Marcello, megmenekült, mert nem találták a házban; a másikat száz tördöfés járta át. A gyilkosok a földön hagyták a halottakat, sírt, jajveszékelt az egész ház; magukhoz vették az ékszereket és pénzt tartalmazó ládikót és eltávoztak.

Az eset híre hamarosan eljutott a padovai városatyákhoz; megvizsgáltatták a holttesteket, és jelentést tettek Velencében.

Egész hétfőn nagy tömeg tódult az említett palotába és az Eremitani templomba, hogy megnézzék a holttesteket. A kíváncsiakat számalom fogta el, különösen amikor a gyönyörű hercegnőt látták: elsiratták balsorsát, *et dentibus fremebant* (és a fogukat csikorgatták) a gyilkosok ellen; de még nem ismerték a nevüket.

A *corte* nyomós okok alapján arra gyanakodott, hogy a bűncselekményt az említett Luigi herceg parancsára, vagy legalábbis beleegyezésével követték el; megidézték a herceget, de amikor a nagyságos kapitány hivatali helyiségébe (*in corte*) negyven fegyverrel akart belépni, elállták az útját, és értésére adták, hogy csak hárommal vagy négyel mehet be. De amikor ez a néhány ember elindult befelé, a többiek is nyomukban tódultak, félretolták az öröket, és valamennyien beléptek.

Luigi herceg a nagyságos kapitány előtt panaszt tett a sérelem miatt, megállapította, hogy egyetlen uralkodó hercegtől sem volt része ilyen bánásmódban. A nagyságos kapitány megkérdezte tőle, tud-e valamit Vittoria asszony haláláról, és arról, hogy mi történt az elmúlt éjszaka, ő pedig azt válaszolta, hogy igen, és hogy utasítást adott: tudassák ezt a hatósággal, írásba akarták foglalni a válaszát; azt felelte, hogy az ilyen rangos férfiakra nem kötelező ez a formáság, és hasonlatosképpen kihallgatásnak sem kell alávetniük magukat.

Luigi herceg engedélyt kért, hogy futárt küldjön Velencébe egy levéllel Virginio Orsini herceghez, mondván, hogy beszámol neki a perről és a bűncselekményről. Elővett egy hamis levelet, bár az nem volt igazi; teljesítették a kérését.

De a városon kívül letartóztatták, és gondosan átkutatták a hírvivőt; megtalálták a levelet, amelyet a herceg mutatott nekik, de a futár csizmájába rejtve egy másik levelet is találtak; ez így szólt:

Virginio Orsini úrnak.

Nagyságos Uram!

Végrehajtottuk, amit megbeszéltünk, mégpedig oly módon, hogy bolonddá tettük Tondini nagyságos urat (nyilván így hívták a corte parancsnokát, aki a herceget kihallgatta), úgyannyira, hogy itt a világ legbecsületesebb emberének tartanak. Személyesen vittem véghez a dolgot, így feltétlenül azonnal küldje az embereket, akikről beszéltünk.

Ez a levél nagy hatással volt a városatyákra; sietve elküldték Velencébe; parancsukra bezárták a város kapuit, és éjjel-nappal katonák őrizték a falakat. Kihirdették, hogy szigorú büntetés sújtja azokat, akik ismerik a gyilkosokat, de nem közlik, amit tudnak, az igazságszolgáltatással. Azokat a gyilkosokat, akik cinkosaik ellen tanúskodnak, nem fogják felelősségre vonni, sőt pénzjutalomban részesítik. De este hét órára, karácsony estéjén (december 24-én éjfél felé) megérkezett Velencéből Aloisio Bragadin; széles körű felhatalmazást kapott a szenátustól, és utasítást, hogy letartóztathat eleveneket és holtakat, és mindenáron tartóztassa le az említett Luigi herceget minden emberével egyetemben.

Az említett Bragadin főbíró úr, a kapitány úr és a városbíró úr összeült a várkastélyban.

Akasztás (*forca*) terhe alatt megparancsolták az egész gyalogos és lovas milíciának, hogy jól fölfegyverkezve fogja körül az említett Luigi herceg házát, amely a várkastély közelében volt, a Sant'Agostino templom mellett, az Arena téren.

Amikor megvirradt (karácsony napjára), hirdetményt tettek közzé a városban, amely felszólította Szent Márk fiait, hogy fegyveresen gyűljenek Luigi úr háza elé; azokat, akiknek nem volt fegyverük, a várkastélyba hívták, hogy ott kaphatnak, amennyit akarnak; a hirdetmény kétezre dukát jutalmat ígért annak, aki élve vagy halva a *corte* kezére adja az említett Luigi urat, és ötszáz dukátot minden egyes emberéért. Továbbá elrendelték, hogy akinek nincs

fegyvere, ne menjen közel a herceg házához, ne akadályozza a harcolókat abban az esetben, ha a herceg kitörésre szánná el magát.

Egyszersmind állványos, elöltöltős puskákat, mozsárágyúkat és nehézütegeket helyeztek el a vén falakra a herceg kezén levő házzal szemben; ugyanígy az új falakra is, ahonnan az említett ház hátulját lehetett látni. Ezen az oldalon helyezték el a lovasságot is, úgy, hogy szükség esetén szabadon mozoghasson. A folyóparton serényen padokat, szekrényeket, szekereket és egyéb holmikat állítottak fel, ami alkalmas volt mellvédnek. Úgy gondolták, hogy így útjukat állják az ostromlottaknak, ha zárt rendben a nép ellen vonulnának. Ezek a mellvédek arra is jók voltak, hogy az ostromlottak puskalövéseitől megóvják a tüzéket és a katonákat.

Végül a folyón bárkákat vonultattak föl a herceg házának két oldalán és vele szemben, megrakták őket emberekkel, akik muskétával és egyéb fegyverekkel voltak fölfegyverkezve, hogy háborgathassák az ellenséget, ha kitörést kísérel meg: egyszersmind torlaszokat emeltek minden utcában.

Az előkészületek alatt a herceg egy igen udvarias hangú levelet írt, amelyben fölpanaszolta, hogy bűnösnek kiáltották ki, és ellenségnek, sőt, lázadónak tekintik, pedig még ki sem vizsgálták az ügyét. A levelet Liveroto fogalmazta. December 27-én a város legkiválóbb lovagjai közül hármat elküldtek a városatyák Luigi úrhoz, akivel negyven ember volt a házában, valamennyien harcedzett, régi katonák. Szorgoskodtak, deszkákból és nedves derékaljakból mellvédeket emeltek, és a puskáikat vizitálgatták.

A három lovag közölte a herceggel, hogy a városatyák eltökélték a letartóztatását; felszólították, hogy adja meg magát, és hozzátették, hogy ily módon, mielőtt erőszakra kerülne a sor, némi irgalomra számíthat részükről. Luigi úr azt válaszolta, ha előbb eltávolítják a háza köré helyezett őrséget, két-három embere kíséretében fölkeresi a városatyákat, hogy megtárgyalják az ügyet, azzal a kikötött feltétellel, hogy minden körülmények közt szabadon visszatérhet otthonába.

A követek írásban kérték ezeket az ajánlatokat, és visszatértek a városatyákhoz, de azok visszautasították a föltételeket, különösen a nagyságos Pio Eneának és egyéb jelenlevő nemeseknek a tanácsára. A követek visszatértek a herceghez, és jelentették neki, hogy ha nem adja meg magát feltétel nélkül kegyelemre, szétlövetik a házat tüzérséggel; azt válaszolta, hogy inkább meghal, mintsem megalázkodjék.

A városatyák jelt adtak a csatára, és bár egyetlen sortűzzel majdnem teljesen romba dönthették volna a házat, eleinte inkább némileg kíméletesen láttak az ostromhoz, hátha az ostromlottak mégis meggondolják és megadják magukat.

Tervük sikerült, és sok pénzt takarítottak meg Szent Márknak, mert az ostromolt palota romba dőlt részeinek újjáépítése sokba került volna; pedig nem helyeselték egyhangúan. Ha Luigi úr emberei nem haboztak volna, hanem kirohantak volna a házból, erősen kétes lett volna a küzdelem kimenetele. Öreg katonák voltak, nem hiányzott sem a lőszerük, sem a fegyverük, sem a bátorságuk, és főleg létkérdés volt számukra a győzelem; még a legrosszabb esetben is nem jobb-e, ha puskagolyó oltja ki az ember életét, mint ha hóhérkézre jut? Különben is kikkel volt dolguk? Fegyverforgatásban elég járatlan, nyomorúságos támadókkal. Akkor pedig az urak megbánták volna, hogy irgalmasan a szívükre hallgattak.

A ház előtt húzódó oszlopsort kezdték hát veretni; azután kissé mindig fölfelé célozva megrongálták a hátsó homlokzat falát. Ezalatt odabentről ugyancsak szaporán lövöldöztek, de csak azt érték el vele, hogy a vállán megsebeztek egy polgárembert.

Luigi úr nagy hevesen kiáltozott: „Rajta! Rajta! Csatára fel! Csatára fel!” Nagyban foglalatoskodott, hogy óntálakból és ólom ablakkeretekből golyókat öntessen. Kitöréssel fenyegetőzött, de az ostromlók újabb óvintézkedéseket tettek, és nagyobb kaliberű tüzérséget vonultattak fel.

Ez az első lövésével romba döntötte a ház jókora részét, és egy bizonyos camerinói Pandolfo Leupratti is a romok közé esett. Nagyon bátor ember volt és nagyon nagy haramia. A Szentegyház államaiból száműzték, és a nagyságos Vitelli úr négyszáz piaszter díjat tűzött a fejére Vincenzo Vitelli meggyilkolása miatt, akit kocsijában támadtak meg, s puskalövessel és tördfésszel megöltek; a puskát is, a tört is Luigi Orsini herceg bocsátotta embereinek, a főnt nevezett Pandolfónak és társainak rendelkezésére. Pandolfo egészen elkábult estében, és meg sem tudott moccanni; Caidi Lista úrék egyik inasa egy pisztollyal nekirontott, és nagy bátran levágta a fejét, majd sietve elvitte a várkastélyba, és átnyújtotta a városatyáknak.

Nemsokára egy másik ágyúlövés ledöntötte a ház egyik oldalfalát, s egyszersmind a perugiai Montemelino grófot, aki ott halt meg a romok közt, mert egészen szétroncsolta a golyóbis.

Azután azt látták, hogy kitör a házból egy camerinói nemes - név szerint Lorenzo ezredes -, dúsgazdag ember, aki több alkalommal tanújelét adta bátorságának, és akit igen sokra becsült a herceg. Eltökélte, hogy nem hal meg bosszulatlanul; el akarta sütni a puskáját; a csiholókerék forgott is, de történetesen - talán Isten ujjá volt a dologban - a puska nem fogott tüzet, és egy golyó abban a pillanatban átjárta az ezredes testét. Egy szegény ördög lőtt rá, a San Michele-i iskolamester. Az ígért jutalom reményében oda igyekezett, hogy levágja az áldozat fejét, de mások, nála ügyesebbek és főleg erősebbek, megelőzték, elvették az ezredes bugyellárisát, derékszíját, puskáját, pénzét és gyűrűjét, és levágták a fejét.

Luigi herceg ebben a két emberben bízott legjobban, és most, hogy elestek, ugyan elszontyolodott, és a kisujját se mozdította.

Filenfi úr, különben a herceg háznagya (*maestro di casa*) és titkára, egy erkélyről fehér kendővel jelezte, hogy megadja magát. Kilépett, elvezették a fellegvárba, Anselmo Suardónak, az uraságok (városatyák) hadnagyának *keze alatt*, ahogy állítólag háborúban szokás.

Tüstént kihallgatták, és azt mondta, hogy semmi része a történetekben, mert csak karácsony este érkezett meg Velencéből, ahol több napig tartózkodott, a herceg dolgaiban járva.

Megkérdezték, hány embere van a hercegnek; azt válaszolta: „Húsz-harminc embere.”

Megkérdezték a nevüket, de ő azt válaszolta, hogy csak nyolc-tíz rangos ember étkezett vele együtt a herceg asztalánál, azoknak tudja a nevét, de a többiekről, a csavargókról, akik nemrég csatlakoztak a herceghöz, semmi közelebbit nem tud.

Tizenhárom személyt nevezett meg, Liveroto testvérét is beleértve.

Hamarosan a város falain elhelyezett tüzérség is megszólalt. A katonák a hercegi palota mellett a szomszédos házakban helyezkedtek el, hogy megakadályozzák a herceg embereinek menekülését. A herceget ugyanaz a sors fenyegette, mint a másik kettőt, akinek elmeséltük a halálát; azt mondta a környezetének, hogy tartsanak ki, amíg írást nem kapnak tőle, egy bizonyos jellel ellátva; azután megadta magát a már nevezett Anselmo Suardónak. Minthogy a nagy tömeg és az utcán felállított torlaszok miatt nem tudták előírás szerint kocsin elszállítani, elhatározták, hogy gyalog vezetik el.

Marcello Accoramboni emberei közt haladt, körülötte a zsoldoskapitány urak mentek, Suardo hadnagy és a város egyéb kapitányai és lovagjai, valamennyien állig fölfegyverkezve. Nagy szakasz fegyveres és városi katona követte nyomon őket. Luigi herceg barna ruhában haladt, vitézével az oldalán, köpenyét igen tetszetősen a karjára vetve; fölényes mosollyal mondta:

„Ha harcoltam volna!”, mintegy azt fejezve ki, hogy akkor diadalt aratott volna. Amikor az urak elé vezették, tüstént köszöntötte őket, és megszólalt:

- Uraim, ennek a lovagnak foglya vagyok - Anselmo úrra mutatott -, sajnálom a történeteket, nem tehetek róla.

A kapitány elrendelte, hogy oldják le a törét az oldaláról, s ekkor a herceg kikönyökölt egy erkélyre, és az ott talált kisollóval a körmét kezdte vágni.

Megkérdezték tőle, hogy kik voltak a házában; többek közt Liveroto ezredest és Montemelino gróft nevezte meg, akiről fentebb szoltunk, és hozzátette, hogy tízezer piaszt adna az egyikükért, ha megmenthetné, a másikért meg a vérét is adná. Kérte, hogy rangjához illően helyezték el őt. Ebben megállapodtak, s a herceg saját kezűleg írt az embereinek, utasította őket, hogy adják meg magukat, s írása hitelül mellékelte a gyűrűjét. Anselmo úrnak azt mondta, hogy neki adja a kardját és puskáját, és kérte, hogy ha megtalálják a fegyvereit a palotájában, az ő kedvéért Anselmo úr annak tudatában használja őket, hogy nem közönséges katona, hanem egy nemes lovag fegyverei.

A katonák behatoltak, gondosan átkutatták a házat, és csakhamar előszólították a herceg embereit, akik harmincnégyen voltak, majd kettesével elvitték őket a palota tömlöcébe. A halottakat otthagyták a kutyáknak, és sietve jelentették a történeteket Velencében.

Észrevették, hogy Luigi herceg több katonája, a bűncselekmény cinkosa, nincs a palotában; megtiltották, hogy bárki is menedéket adjon nekik, s a tilalom megszegőit megfenyegették, hogy házukat lerombolják és javaikat elkobozzák; aki pedig a szökevényeket a hatóság kezére adja, ötven piaszt kap. Ily módon többet kézre kerítettek.

Velencéből egy fregattal parancsot küldtek Kandiába Latino Orsini úrnak, hogy igen fontos okból haladéktalanul térjen haza, hihetőleg elveszti az állását.

Előtte való nap reggel, Szent István napján, mindenki azt várta, hogy most végzik ki Luigi herceget, vagy azt hallja, hogy megfojtották a börtönben; mindenki nagyon meglepődött, hogy másképpen történt, mert az ilyen díszmadarat nem lehet sokáig kalitkában tartani. De az éjszaka folyamán lezajlott a per, és Szent János napján, valamivel hajnal előtt, híre járt, hogy az említett nemesurat megfojtották, és hogy igen férfiasan halt meg. Holttestét tüstént a székesegyházba szállították, a templom papjainak és a jezsuita atyáknak kíséretében. Egész nap kint hagyták az asztalon a templom közepén, hogy lássa a nép, és elrettentő példa legyen a meggondolatlanoknak.

Másnap átszállították a testét Velencébe, ahogy végrendeletében meghagyta, és ott temették el.

Szombaton felakasztották két emberét; az első és főcinkos Furio Savorgnano volt, a másik egy csirkefogó.

Hétfőn, az említett év utolsó előtti napján, tizenhármat akasztottak fel, köztük több igen előkelő nemest; két másikat, a Splendianónak nevezett kapitányt és Paganello gróft körülvették a téren, és kissé megcsipkedték harapófogóval; amint a kivégzés helyére értek, lebunkózták őket, betörték a fejüket, és, amikor még szinte éltek, felnégyelték őket. Ezek nemesemberek, s amíg rosszra nem adták a fejüket, igen gazdagok is voltak. Azt mondják, hogy Paganello gróf ölte meg Vittoria Accoramboni asszonyt olyan kegyetlenül, ahogy elmeséltük. Ennek azt vetik ellene, hogy Luigi herceg a főt említett levélben azt állítja, saját kezűleg hajtotta végre a gyilkosságot; de talán csak dicsekedett, mint ahogy Rómában is hetvenkedésből gyilkoltatta meg Vitellit, vagy csak jobban kedvében akart járni Virginio Orsini hercegnek.

Paganello grófot a halálos dőfés előtt többször is mellbe szúrták késsel bal felől, hogy eltalálják a szívét, ahogy ő tette a szegény hölgygel. Ezért aztán valósággal dőlt a vér a melléből. Mindenki nagy bámulatára így is több mint félóraig élt. Tagbaszakadt, negyvenöt éves ember volt.

Még állnak az akasztófák, hogy a hátralevő tizenkilencet is újukra bocsássák, ünnep után az első napon. Minthogy a hóhér nagyon fáradt, és a nép is halálra van zaklatva, hogy annyi halálesetet látott, két napig szünetel a kivégzés. De mindenki azt hiszi, hogy egyet sem hagynak életben. Luigi herceg emberei közül talán csak a háznagya, Filenfi úr lesz kivétel, aki szánja-bánja a dolgot, és minden követ megmozgat, hogy bebizonyítsa: semmi része sem volt az egészben.

Senki sem emlékszik, még a legöregebb padovaiak közt sem, hogy valaha is igazságosabb ítélettel egyszerre ennyi embert ítéltek volna halálra. És az uraságok (a velenceiek) jó hírt és nevet szereztek a legműveltebb nemzetek közt.

(Toldalék más kézírással)

Francesco Filenfit, a titkárt és *maestro di casát* tizenöt évi börtönre ítélték. A fermói Onorio Adami pohárnokot (*copiere*) és két másikat egyévi börtönre; hét másikat lábbilincses gályarabságra ítélték, és végül hetet szabadlábra helyeztek.

Benyhe János fordítása

A Cenci család

1599

Molière Don Juanja kétségkívül szoknyavadász, de mindenekelőtt társasági férfiú; enged ellenállhatatlan hajlamának, vonzódik a csinos nőkhöz, de elsősorban egy bizonyos eszményi példaképhez kíván igazodni, olyan férfi akar lenni, akit feltétlenül csodálnának egy szellemes és szoknyavadász ifjú király udvarában.

Mozart Don Juanja már közelebb áll a természethez, kevésbé franciás, kevesebbet törődik mások véleményével; nem az a gondja, hogy mindenáron „ékeskedjék”, ahogy d'Aubigné Foeneste bárója mondja. Olaszországból csak két Don Juan-képünk van, abból láthatjuk, milyen lehetett Don Juan ebben a szép országban a XVI. században, a reneszánsz művelődés kezdetén.

A két arckép közül az egyiket semmiképpen sem ismertethetem, mert századunk csupa álszemérem; gondoljunk csak arra a nagy mondásra, amelyet annyiszor hallottam Lord Byrontól: *This age of cant*²¹ Ennek a kellemetlen képmutatásnak, amely nem téveszthet meg senkit, megvan az a nagy előnye, hogy pletykával látja el az ostobákat: megbotránkoznak, ha valaki ezt vagy azt merészelt mondani, ha valaki ezen vagy azon nevetni merészelt, és így tovább. Hátránya pedig az, hogy nagyon szűk keretek közé szorítja a történelmet.

Ha az olvasóban van annyi jó ízlés, hogy megengedi, szerény történelmi képet fogok festeni a másik Don Juanról, akiről lehet beszélni 1837-ben; úgy hívták, hogy Francesco Cenci.

Don Juan csak úgy lehetséges, ha képmutatás is van a világban. Az ókorban Don Juan ok nélküli okozat lett volna; a vallás népünnepély volt, gyönyörre buzdította az embereket; hogyan ítéltette volna hát el azokat, akiknek minden gondjuk egy bizonyos gyönyörűség? Csak a kormány beszélt önmegtartóztatásról; olyan dolgokat tiltott, amelyek ártottak a hazának, vagyis a közösség jól felfogott érdekének, nem pedig olyanokat, amelyek a cselekvő személynek ártottak.

Így hát Athénban minden férfi Don Juan lehetett, aki kedvelte a nőket, és sok pénze volt, senkinek sem volt ellene kifogása. Senki sem állította, hogy az élet siralomvölgy, és az önsanyargatás érdem.

Nem hiszem, hogy az athéni Don Juan olyan könnyen bünt követhetett volna el, mint a modern monarchiák Don Juanjai; ugyanis Don Juan gyönyörűségének jó része abban áll, hogy dacol a közvéleménnyel, és ifjú korában úgy kezdte, hogy csak a képmutatással vélt dacolni.

Ha megszegjük a törvényeket egy XV. Lajos-féle monarchiában, rálövünk egy cserepesre, és lebukfenceztetjük a tetőről, ez nemde azt bizonyítja, hogy a fejedelem környezetében élünk, tudunk előkelően viselkedni, és fütyülünk a bíróra, aki csak polgárember? *Fütyülni a bíróra* - nemde minden kis kezdő Don Juannak ez az első lépése, első kísérlete?

Minálunk már kimentek a nők a divatból, ezért ritka a Don Juan; de amikor még voltak Don Juanok, mindig mindenekelőtt igen természetes gyönyöröket kerestek, és büszkén dacoltak mindennel, amit ésszerűtlen gondolatnak tartottak kortársaik vallásában. Később a Don Juan elkorcsosul, s ekkor már abban találja különleges gyönyörűségét, hogy olyan véleményekkel dacol, amelyeket maga is helyesnek és ésszerűnek tart.

---

²¹ *This age of cant* - a képmutatás kora.

Ez az átmenet ugyancsak nehéz lett volna a régieknél, és jobbára csak a római császárok alatt s Tiberius és Capri²² után találunk olyan kicsapongókat, akik önmagáért szeretik a romlottságot, vagyis azért a gyönyörűségért, hogy dacolhatnak kortársaik ésszerű elveivel.

Így én a keresztény vallásnak tulajdonítom, hogy lehetővé tette Don Juan sátáni szerepét. Kétségtől ez a vallás tanította a világnak, hogy egy szegény rabszolgának, egy gladiátornak lényegében éppen olyan lelke van, mint magának Caesarnak; így a keresztény vallásnak köszönhetjük a gyöngéd érzéseket; egyébként nem kétlem, hogy ezek az érzések előbb vagy utóbb szintén kialakultak volna a népek közt. Az *Aeneis* már sokkal szelídebb, mint az *Íliász*.

Jézus elmélete ugyanaz volt, mint kortársaié, az arab bölcselőké; Szent Pál igehirdetése csak egyetlen újdonsággal ajándékozta meg a világot, egy papi testülettel, amely teljességgel elkülönült a polgárok tömegétől, sőt érdekei is ellentétesek voltak.²³

Ennek a testületnek csak az volt a dolga, hogy a vallásos érzést ápolja és erősítse; tekintélyeket és szokásokat talált ki, hogy hasson minden társadalmi osztály szellemére, a tanulatlan pásztortól a fásult, öreg udvaroncig; emlékeit a kora gyermekkor legkedvesebb élményeihez tudta kapcsolni; a legkisebb pestist, a legkisebb elemi csapást is kihasználta, hogy növelje a félelmet és a vallásos érzést, vagy legalábbis egy szép templomot építsen, mint a Salute Velencében.

Ennek a testületnek a léte csodát művelt: Szent Leó pápa erőszak nélkül állt ellen a vad Attilának és barbár sokaságának, mely rémületben tartotta Kínát, Perzsiát és Galliát.

Így a vallás is, és ez a dalokkal enyhített abszolút hatalom is, melyet francia monarchiának hívnak, egyedülálló dolgokat hozott létre, amelyeket talán sohasem látott volna a világ, ha ez a két intézmény nem létezett volna.

Ezek közé a jó vagy rossz, de mindenképpen egyedülálló és érdekes dolgok közé, amelyek bizony csodálatba ejtették volna Arisztotelészt, Polübioszt, Augustust és az ókor egyéb kiváló koponyáit, habozás nélkül odasorolom Don Juan teljességgel modern jellemét is. Véleményem szerint ezt a Luther után uralkodó pápák aszketikus intézményei hozták létre; mert X. Leó és udvara (1506) még nagyjából Athén vallási elveit követte.

Molière *Don Juan*-ját. XIV. Lajos uralkodásának elején, 1665. február 15-én mutatták be; az uralkodó még egyáltalán nem volt ájtatos, az egyházi cenzúra mégis kihúzta a szegényember erdei jelenetét. Ez a cenzúra számítóan arról akarta meggyőzni ezt a bámulatosan tudatlan ifjú királyt, hogy janzenista azt jelenti: köztársasági.²⁴

Az eredetit egy spanyol írta, Tirso de Molina;²⁵ 1664 körül egy olasz színtársulat igen nagy sikerrel játszotta egy utánzatát Párizsban. Valószínű, hogy ezt a komédiát adták elő legtöbbször a világon, mert van ebben ördög és szerelem, pokolfélelem és nőért lángoló szenvedély, vagyis amit a legiszonyúbbnak és legkedvesebbnek tart minden ember, bármily közel áll is még a vadság állapotához.

---

²² *Tiberius és Capri* - a francia irodalomban ez a római vonatkozású utalás a kicsapongó életmódot jelképezi.

²³ Lásd: Montesquieu: *A rómaiak valláspolitikája*. (Stendhal jegyzete.)

²⁴ Saint-Simon: *Blanche abbé emlékiratai*.

²⁵ Ezt a nevet egy szerzetesi íróember, Fray Gabriel Téllez vette föl. Irgalmas-rendi barát volt, nem egy darabjában zseniális jelenetek találhatók, többek közt a *Félszeg ember az udvarnál* címűben. Téllez háromszáz komédiát írt, ezek közül hatvan vagy nyolcvan maradt fenn. 1610 körül halt meg. (Stendhal jegyzetei.)

Nem csoda, hogy Don Juan képét egy spanyol költő rajzolta meg az irodalomban. A szerelemnek nagy szerepe van ennek a népek az életében; komoly szenvedély ez ott, fölényesen uralkodik minden más szenvedély fölött, még - ki hinné? - a hiúság fölött is. Ugyanígy Németországban és Olaszországban is. Ha jól meggondoljuk, egyedül Franciaország mentes egészen ettől a szenvedélytől, amely annyi ostobaságra készíti ezeket az idegeneket; például arra, hogy feleségül vegyünk egy szegény lányt, csak azért, mert csinos, és szerelmesek vagyunk belé. Franciaországban a lányok, ha szépségben hiányt szenvednek is, hódolóknak nem szenvednek hiányt; mi körültekintő emberek vagyunk. Máshol kénytelenek apácának menni. Ezért nélkülözhetetlenek Spanyolországban a kolostorok. Ebben az országban nincs hozományuk a lányoknak, és ez a törvény mindig a szerelmet juttatja diadalra. Franciaországban nemde az ötödik emeletre költözött a szerelem, vagyis azokhoz a lányokhoz, akik a család jegyzőjének közreműködése nélkül mennek férjhez?

Lord Byron Don Juanjáról nem érdemes szót ejteni, ez csak egy Faublas, egy szép és jelentéktelen fiatalember, akire csak úgy záporoz mindenféle valószínűtlen boldogság.

Így hát Olaszországban, és csakis a XVI. században tűnhetett föl először ez az egyedülálló jellem. Olaszországban a XVII. században mondta egy hercegnő, amikor élvezettel fagyaltotzott este, egy rekkenő meleg nap után: „Milyen kár, hogy ez nem bűn!”

Véleményem szerint ez az érzés a Don Juan-jellem alapja, és mint látjuk, ehhez szükséges a keresztény vallás.

Erre mondja egy nápolyi szerző: „Hát semmi az, hogy dacol az ember az éggel, annak tudatában, hogy az ég abban a pillanatban porrá zúzhatja? Ezért olyan véghetetlenül gyönyörűséges, mondják, ha apáca az ember szeretője, áhítattal teljes apáca, aki nagyon jól tudja, hogy bűnt követ el, és ugyanolyan szenvedélyesen kér bocsánatot Istentől, amilyen szenvedélyesen vétkezik.”²⁶

Képzeljünk el egy rendkívül romlott keresztényt, aki akkor született Rómában, amikor a szigorú V. Pius ismét érvénybe léptetett vagy kitalált számtalan aprólékos vallási gyakorlatot, amelyek teljességgel idegenek az egyszerű erkölctől, mert az csak azt tartja erénynek, *ami hasznos az embereknek*. Mindenki rémületére kifejlesztették a könyörtelen inkvizíciót, mely olyan könyörtelen volt, hogy Olaszországban nem is működött sokáig,²⁷ hanem Spanyolországba kellett menekülnie. Néhány éven át igen súlyos büntetéssel sújtottak mindenkit, aki nem végezte el, vagy nyilvánosan becsmérelte ezeket az aprólékos kis gyakorlatokat, melyeket a legszentebb vallási kötelességek rangjára emeltek. Ez a romlott keresztény bizonyára csak vállat von, ha látja, hogy minden polgár reszket az inkvizíció rettenetes törvényeitől.

„Nos - mondja magában -, én vagyok a leggazdagabb ember Rómában, a világ fővárosában; én leszek a legkarakánabb is; nyilvánosan csúfot fogok űzni mindenből, amit az emberek tiszteletben tartanak, s ami oly kevésbé hasonlít a tiszteletre méltó dolgokhoz.”

Mert Don Juannak, éppen azért, mert Don Juan, helyén legyen a szíve, eleven és világos értelme legyen, amely tisztán látja az emberi cselekedetek okait.

---

²⁶ Domenico Paglietta.*

* *Domenico Paglietta* - ez a kitalált név Stendhal nápolyi barátját, Domenico di Fiore ügyvédet rejti.

²⁷ A piemontei V. Szent Pius Ghislieri, akinek sovány és szigorú alakja V. Sixtus sírján látható a Santa Maria Maggiore templomban, főinkvizitor volt, amikor 1566-ban Szent Péter trónjára emeltek. Hat évig és huszonnégy napig kormányozta az egyházat. Leveleit Potter úr adta ki, az egyetlen köztünk, aki ismeri a történelemnek ezt a fejezetét. Potter úr munkája az adatok gazdag tárháza, a firenzei, velencei és római könyvtárakban folytatott tizennégy éves, lelkiismeretes munka eredménye. (Stendhal jegyzetei.)

Francesco Cenci ezt mondhatta magában: „Én, aki római vagyok, Rómában születtem 1527-ben, éppen akkor, amikor Bourbon fővezér lutheránus katonái hat hónapon keresztül a leg-szörnyűbb módon gyalázták a szent dolgokat, miféle beszédes tettekkel mutathatnám meg a bátorságomat, és hogyan részesülhetnék a lehető legnagyobb mértékben abban a gyönyörűségben, hogy dacolok a közvéleménnyel? Hogyan ejtsem ámulatba ostoba kortársaimat? Hogyan részesülhetnék abban az élénk gyönyörűségben, hogy úgy érezzem: más vagyok, mint mindez a köznapiság?”

Egy rómainak, ráadásul egy középkori rómainak nem fért a fejébe, hogyan szorítkozhat valaki csupán szavakra. Nincs még egy ország, ahol annyira megvetnék a nagy szavakat, mint Olaszországban.

Azt a férfit, aki ezeket mondhatta magában, úgy hívták, hogy Francesco Cenci; 1598. szeptember 15-én gyilkolták meg lányának és feleségének szeme láttára. Semmi szeretetreméltó vonás nem maradt fenn erről a Don Juanról, jellemét nem enyhítette és tompította az a gondolat, hogy elsősorban társasági férfiú volt, mint Molière Don Juanja. Másokra csak azért gondolt, hogy érvényre juttassa fölényét velük szemben, kihasználja őket céljai érdekében, vagy hogy gyűlölje őket. Don Juan sosem kedveli a rokonszenvet, egy gyöngéd szív édes álmodozásait vagy ábrándjait. Elsősorban gyönyörűségre van szüksége, diadalra, amit mások is láthatnak, és amit nem lehet kétségbe vonni; az a lista kell neki, melyet a szemtelen Leporello göngyöl ki a szomorú Elvira szeme előtt.

A római Don Juan óvakodott attól a jeles számárságtól, hogy megadja jelleme kulcsát, és kiöntse a szívét egy inasnak, mint Molière Don Juanja; neki nem volt bizalmasa, s csak olyan szavakat ejtett ki, melyek céljai előmozdítását szolgálták. Senki sem tapasztalta nála az igazi gyöngédség és kedves vidámság pillanatait, amelyek miatt megbocsátunk Mozart Don Juanjának; egyszerűen iszonyú arcképet fogok felvázolni.

Magamtól nem ismertettem volna ezt a jellemet, tanulmányozásával is beértem volna, mert inkább borzasztó, mint érdekes; de megvallom, hogy olyan útítársak kértek erre, akiktől semmit sem tudtam megtagadni. 1823-ban olyan kedves emberekkel volt szerencsém meglátogatni Olaszországot, hogy sosem fogom elfelejteni őket; mint őket, engem is rabul ejtett Beatrice Cenci csodálatos arcképe, amely Rómában látható, a Barberini palotában.

Ennek a palotának a képtára csak hét vagy nyolc képből áll. De köztük négy remekmű: elsősorban Raffaello szeretőjének, a híres Fornarinának az arcképe, magától Raffaellótól. Ez az arckép, amelynek hitelességéhez semmi kétség sem férhet, mert egykorú másolatai is vannak, egész más, mint az az alak, amelyet a firenzei képtárban Raffaello szeretője arcképének tartanak, és amelyet Morghen metszett ilyen címmel. A firenzei arckép mégcsak nem is Raffaellótól van. Ilyen nagy név kedvéért az olvasó bizonyára megbocsátja ezt a kis kitérőt.

A Barberini-képtár másik értékes arcképe Guidótól van; Beatrice Cenci arcképe, melyről annyi rossz metszet készült. Ez a nagy festő valami jelentéktelen kelmedarabot helyezett el Beatrice nyakán; a fejére turbánt tett; félt, hogy a hitelesség már borzalmasságba csap át, ha pontosan megfesti a ruhát, amelyet Beatrice készítettett magának a kivégzésére, és egy szegény tizenhat éves lány rendetlen hajzatát, aki átadta magát a kétségbeesésnek. A feje szép és kedves, a tekintete nagyon szelíd, és a szeme igen nagy: olyan csodálkozó szeme van, mintha éppen abban a pillanatban lepték volna meg, amikor forró könnyeket ontott. Haja szöke és nagyon szép. Ezen a fejen semmi sincs a római büszkeségből, abból az erőtudatból, mely oly gyakran ott csillog - ahogy ők mondják büszkén magukat: - a Tiberis lányának (*di una figlia del Tevere*) magabiztos tekintetében. Sajnos, az elmosódott színek téglavörössé váltak az alatt a hosszú kétszázharmincnyolc év alatt, amely elválaszt bennünket a katasztrófától, melynek történetét itt olvashatják.

A Barberini-képtár harmadik arcképe Lucrezia Petronié, Beatrice mostohaanyjáié, akit vele együtt végeztek ki. Természetes szépségében és büszkeségében²⁸ a római matróna típusa. Vonásai élesek, a bőre ragyogó fehér, szemöldöke fekete és határozott, a tekintete parancsoló és egyszersmind kéjsóvár. Szép ellentét közte és nevelt lányának oly szelíd, oly egyszerű, szinte németes alakja közt.

A negyedik portrén a színek csillogása és hitelessége tündököl; ez Tiziano egyik remekműve, egy görög rabszolgalány, aki Barbarigónak, a híres dogénak a szeretője volt.

Ha Rómába érkezik, már sétája kezdetén majdnem minden idegen elvezeteti magát a Barberini-képtárba; Beatrice Cencinek és mostohaanyjának az arcképe csábítja őket, kivált az asszonyokat. Én is osztoztam az általános kíváncsiságban; azután, mint mindenki, igyekeztem hozzájutni a híres pör irataihoz. Ha kimódolja az ember, és elolvassa ezeket az iratokat, melyekben minden latinul van, kivéve a vádlottak válaszait, azt hiszem, el fog csodálkozni, hogy alig talál bennük helyzetismertetést. Ugyanis Rómában 1599-ben mindenki ismerte a tényállást. Megvásároltam az engedélyt, hogy lemásoljak egy akkori elbeszélést; azt hittem, hogy az illem sérelme nélkül lefordíthatom; legalábbis 1823-ban ezt a fordítást hölgyek előtt is hangosan fölolvashatták. Természetesen a fordító letesz a hűségéről ott, ahol nem lehet hű: mert a borzadály könnyen fölébe kerekednék az érdekességnek.

Itt egész borzalmasságában föltárul a tiszta Don Juan szomorú szerepe (azé, aki semmiféle eszményi példaképhez nem akar igazodni, és aki csak azért gondol a világ véleményére, hogy lábbal tiporja). Tobzódó bűnei arra készítetnek két szerencsétlen asszonyt, hogy szemük láttára ölessék meg őt; a két nő közül az egyik a felesége volt, a másik a lánya, és az olvasó bizonyára nem meri eldönteni, hogy bűnösök voltak-e. Kortársak úgy vélték, hogy nem kellett volna elpusztulniuk.

Meg vagyok győződve, hogy Galeoto Manfredi tragédiája (Monti, a nagy költő megírja, hogyan ölte meg Manfredit a felesége), és a XV. század annyi más családi tragédiája, melyek kevésbé ismertek, és amelyeknek alig van nyomuk az olasz városok önálló történetében, hasonló jelenetekkel végződtek, mint a petrellai kastélyban lejátszódott jelenet. Íme, az egykorú elbeszélés fordítása: római olasz nyelven írták 1599. szeptember 14-én.

IGAZ TÖRTÉNET

Giacomo, Beatrice Cenci és mostohaanyjuk, Lucrezia Petroni Cenci haláláról, akiket atyagyilkosság bűne miatt kivégeztek az elmúlt szombaton, 1599. szeptember 11-én, Szentatyánk, VIII. Kelemen (Aldobrandini) uralkodása alatt

A római születésű Francesco Cenci, egyik leggazdagabb polgártársunk, mindig utálatos életet élt, és ez végül is vesztét okozta. Korai halálba kergette fiait, ezeket az erős és bátor ifjakat, és a lányát, Beatricét, akit, bár alig volt tizenhat éves, amikor (négy napja) vérpadra küldtek, máris a Pápai Állam és egész Olaszország egyik legszebb lányának tartottak. Híre jár, hogy Guido Reni úr, a csodálatos bolognai iskola egyik tanítványa, meg akarta festeni a szegény Beatrice arcképét múlt pénteken, vagyis a kivégzés előtti napon. Ha ez a nagy festő úgy oldotta meg a feladatát, ahogy más képein, melyeket itt a fővárosban készített, az utókor némi fogalmat alkothat ennek a csodálatos lánynak a szépségéről. Hogy valamelyes emléke is maradjon páratlan balsorsának, és annak, hogy ez az igazán római lélek milyen bámulatos erővel viselte el a sorscsapásokat, elhatároztam, hogy megírom, amit tudok a halálát okozó cselekményről, és azt, amit dicsőséges tragédiája napján láttam.

²⁸ Ez a büszkeség nem a társadalmi rangból ered, mint Van Dyck képein. (Stendhal jegyzete.)

Azok a személyek, akik tájékoztattak, olyan helyzetben voltak, hogy a legtitkosabb körülményeket is ismerhették, amelyekről még ma sem tudnak Rómában, noha már hat hete másról se beszélnek, csak a Cenci-pórról. Elég bátran fogok írni, biztos vagyok benne, hogy ismeretésemet tiszteletre méltó levéltárakban tudom elhelyezni, s onnan csak halálom után kerül elő. Csak azt sajnálom, hogy szegény Beatrice Cenci ártatlanságát kétségbe kell vonnom, mert így akarja az igazság, bár őt mindenki, aki ismerte, úgy imádta és tisztelte, ahogy szörnyű atyját gyűlölte és utálta.

Ez az ember tagadhatatlanul bámulatosan éles elmét és egyedülálló adottságokat kapott az égtől; atyja monsignore Cenci volt, aki V. Pius (Ghislieri) alatt kincstárosi (pénzügyminiszteri) méltóságra emelkedett. A szent életű pápa, mint tudjuk, oly igen el volt foglalva jogos eretnekgyűlöletével és csodálatos inkvizíciójának újjászervezésével, hogy egyáltalán nem törődött államának világi igazgatásával, és monsignore Cenci, aki 1572 előtt néhány évig kincstárnoka volt, kimódolta, hogy százhatvanezer piaszter (körülbelül kétmillió-ötszázezer 1837-es francia frank) tiszta jövedelmet hagyott fiára, erre a szörnyű emberre, Beatrice apjára.

Francesco Cencinek nemcsak nagy vagyona volt, ifjúkorában a bátorságának és okosságának is olyan híre támadt, hogy Rómában senki sem versenghetett vele; ez a hírnév csak növelte a tekintélyét a pápai udvarnál és az egész lakosság körében, annál is inkább, mert ha suttogni kezdtek is kihágásairól, csak olyasmiket követett el, amiket könnyen megbocsát a világ. Sok római keserű sajnálkozással emlegette még, hogy milyen gondolat- és cselekvésszabadságot élveztek X. Leó idejében, akit 1513-ban vesztettünk el, és az 1549-ben elhunyt III. Pál alatt. Ez utóbbi pápa uralkodása idején kezdték emlegetni a fiatal Francesco Cencit bizonyos fura szerelmi ügyekkel kapcsolatban, amelyekben még furább eszközökkel ért el sikereket.

III. Pál alatt, amikor még elég szabadon lehetett beszélni, sokan azt mondogatták, hogy Francesco Cenci elsősorban szokatlan dolgokra sóvárog, amelyek *peripezie di nuova ideát*, új és izgató élményeket szerezhetnek neki; arra hivatkoztak, hogy pénztárkönyveiben ilyenféle tételeket találtak:

„A toscanellai kalandokra és *peripeziákra* háromezeröt száz piaszter (körülbelül hatvanezer 1837-es frank), *e non fu caro* (s nem is volt drága).”

Olaszország más városaiban talán nem is tudják, hogy itt Rómában az uralkodó pápa természetétől függ a sorsunk és az életmódunk. Így tizenhárom évig, a jó XIII. Gergely (Buoncompagni) pápa alatt, mindent lehetett Rómában; aki akarta, leszúrhatta ellenségét, s a haja szála se görbült, ha csak egy kissé is szerényen viselkedett. A túlságos elnézést a túlságos szigor követte az alatt az öt év alatt, amíg a nagy V. Sixtus uralkodott, akiről azt mondták, amit Augustus császárról, hogy bár sose jött volna, vagy maradna örökké. Akkoriban egyre-másra végeztek ki szerencsétleneket tíz esztendeje feledésbe merült gyilkosságokért, mérgezésekért, amiket tetteik annak idején szerencsétlenségükre meggyóntak Montalto bíborosnak, a későbbi V. Sixtusnak.

Kiváltképpen XIII. Gergely alatt adott alkalmat sok szóbeszédre Francesco Cenci; dúsgazdag hölgyet vett feleségül, aki ilyen előkelő úrhoz illett; a hölgy hét gyereket szült neki, azután meghalt. Neje halála után Francesco Cenci nemsokára ismét megnősült, Lucrezia Petronit vette feleségül, aki ritka szép hölgy volt - különösen ragyogó fehér bőrét csodálták -, de kissé telt idomú, ami római hölgyeinknek közös hibája. Lucrezia nem szült gyereket.

A legkisebb bűn, amit Francesco Cenci szemére vethettek, az volt, hogy kedveli az útszéli szerelmet. A legnagyobb pedig az, hogy nem hisz Istenben. Soha életében nem látták templomban.

Háromszor vetették börtönbe útszéli szerelmi ügyek miatt, s úgy szabadult ki, hogy kétszázezer piasztert adott tizenkét egymást követő pápa kegyeltjeinek. (Kétszázezer piaszter 1837-ben körülbelül ötmillió franknak felelt meg.)

Én már csak akkor láttam Francesco Cencit, amikor a haja őszbe vegyült, Buoncompagni pápa uralkodása alatt, amikor a merésznek mindent lehetett. Körülbelül öt láb és négy hüvelyk magas, igen jóképű, bár túlságosan szikár ember volt; az a hír járta, hogy rendkívül erős, de lehet, hogy ezt a hírt maga terjesztette; nagy, kifejező szeme volt, de felső szemhéja kissé alácsüngött; kissé nagy, előreugró orra volt, vékony ajka és nagyon kedves mosolya. Ez a mosoly rémítő lett, ha ellenségeire pillantott; ha csak egy kissé is felindult vagy meghatódott, olyan remegés fogta el, hogy alig tudott uralkodni magán. Ifjúkoromban, Buoncompagni pápa alatt, láttam, ahogy Rómából Nápolyba ment lóháton, nyilván szokása szerint valami szerelmi kaland után járt, átvágott a San Germanó-i és fajolai erdőn, mit se tartva a haramiáktól; úgy mondják, alig húsz óra alatt tette meg az utat. Mindig egyedül utazott, és mindig bejelentés nélkül; ha az első lova kifáradt, másikat vásárolt vagy lopott. Ha csak egy keveset is teketóriáztak vele, ő nem teketóriázott, hanem előkapta a törét. De meg kell jegyeznünk, hogy az én ifjúkoromban, vagyis amikor ő negyvennyolc vagy ötvenéves volt, senki se merészelt ellenkezni vele. Különösen abban telt öröme, ha ujját húzott ellenségeivel.

Jól ismerték Őszentsége államaiban minden országúton; bőkezűen fizetett, de ha megsértették, arra is képes volt, hogy két-három hónap múlva elküldje egyik bérgyilkosát, és megöltesse haragosát.

Egész hosszú életében az volt az egyetlen erényes cselekedete, hogy a Tevere partján, hatalmas palotája udvarában templomot építtetett Szent Tamásnak, de még erre a szép cselekedetre is az a vágya sarkallta, hogy mindig a szeme előtt legyen minden gyerekének a sírja,²⁹ akik iránt természetellenes, halálos gyűlölettel viseltetett legzsengőbb ifjúságuk óta, amikor még semmi módon meg nem bánthatták.

„Ide akarom juttatni valamennyit” - mondta gyakran keserű mosollyal a munkásoknak, akiket a templom építésére fogadott fel. A három legidősebb fiát, Giacomót, Cristoforót és Roccót Spanyolországba küldte tanulni a salamancai egyetemre. Amikor már ott voltak abban a távoli országban, gonosz örömét találta benne, hogy egy fillért se küldött nekik, úgyhogy a szerencsétlen ifjak számtalan levelet írtak atyjuknak, de valamennyi válasz nélkül maradt, végül kénytelenek voltak nyomorultul hazatérni hazájukba, apró kölcsönöket kérve és egész úton koldulva.

Rómában szigorúbbnak, zordabbnak és keserűbbnek találták atyjukat, mint valaha, hiába volt roppant gazdagsága, nem akarta őket ruházni, s még a leghitványabb eledelre se akart pénzt adni nekik. A szerencsétlenek végül kénytelenek voltak a pápához fordulni, s ő arra kényszerítette Francesco Cencit, hogy egy kis járadékot adjon nekik. Ezzel a vajmi csekély jövedelemmel külön költöztek atyjuktól.

Nem sokkal ezután Francescót harmadszor és utoljára börtönbe vetették útszéli szerelmei miatt; ekkor a három testvér kihallgatást kért Szentatyánktól, a jelenleg uralkodó pápától, és közösen kérték, hogy végeztesse ki atyjukat, Francesco Cencit, mert, amint mondták, gyalázatot hoz családjukra. VIII. Kelemen is szerette volna kivégeztetni, de nem akart engedni első gondolatának, hogy ne tegyen kedvükre ezeknek az elfajzott fiúknak, és szégyenszemre kiutasította őket.

Atyjuk, mint fentebb említettük, jókora összeget adott egy pártfogónak, és kiszabadult a börtönből. Érthető, hogy három legidősebb fiának furcsa eljárása csak növelte gyűlöletét gyermekei iránt. Lépten-nyomon átkozta őket, apraját-nagyját, és mindennap megbotozta két szegény lányát, akik vele laktak a palotájában.

Az idősebbik, bár minden lépését figyelték, addig ügyeskedett, míg el nem juttatott egy kérvényt a pápához; könyörgött Őszentségének, hogy adja férjhez, vagy helyezze el egy

---

²⁹ Rómában a templomok alá temetkeznek. (Stendhal jegyzete.)

kolostorban. VIII. Kelemennek megesett a szíve a szenvedésein, és feleségül adta Carlo Gabriellihez, a legnemesebb gubbiói család sarjához; Őszentsége kötelezte a lány atyját, hogy jókora hozományt adjon a lányával.

Erre a váratlan fordulatra Francesco Cenci iszonyúan megdühödött; meg akarta akadályozni, hogy nagyobb korában Beatricének is eszébe jusson, hogy követi nővére példáját, ezért elzárta a lányát hatalmas palotájának egyik lakosztályában. Ott senki sem láthatta Beatricét, aki akkor alig tizennégy éves volt, de máris ragyogó, elragadó szépség. Ráadásul volt benne valami vidámság, valami nyíltság, és olyan humor, amihez foghatót senki másban nem láttam. Ételét maga Francesco Cenci hordta neki. Ez a szörnyeteg hihetőleg ekkor lett szerelmes belé, vagy úgy tett, mintha szerelmes volna belé, hogy gyötörje szerencsétlen lányát. Gyakran emlegette, hogy milyen álnokul rászedte őt a nagyobbik lánya, és saját szavaitól megdühödve végül is megbotozta Beatricét.

Közben a fiát, Rocco Cencit, megölte egy mészáros, s a következő évben Cristoforo Cencit is megölte a massai Paolo Corso. Ekkor is megmutatkozott sötét irgalmatlansága, mert két fiának a temetésén egy vasat se akart költeni gyertyára. Amikor meghallotta, hogy mi lett a sorsa fiának, Cristoforónak, fölkiáltott, hogy csak abban találna némi örömét, ha már minden gyerekét a sírban tudná, és hogy ha az utolsó is kimúlik, boldogságában föl fogja gyújtani saját palotáját. Róma ámult-bámult ezekre a szavakra, de mindent lehetségesnek tartott ilyen embertől, aki büszkén dacolt mindenkivel, magával a pápával is.

(Itt teljességgel lehetetlen tovább követni a római elbeszélőt azoknak a furcsa dolgoknak kusza elbeszélésében, amelyekkel Francesco Cenci ámulatba akarta ejteni kortársait. Felesége és szerencsétlen lánya minden jel szerint iszonyatos elveinek esett áldozatul.)

De mindezzel nem érte be, fenyegetésekkel és erőnek erejével meg akarta erőszakolni tulajdon lányát, Beatricét, aki már szép nagylány lett; nem szégyellt anyaszült meztelenül befeküdni a lánya ágyába. Teljesen meztelenül sétált a lányával a palotája termeiben; azután a felesége ágyába vitte Beatricét, hogy szegény Lucrezia a lámpák fényénél láthassa, mit csinál a lányával.

Szegény lánnyal valami iszonyú eretnekséget akart elhitetni, amiről alig merek beszámolni, nevezetesen azt, hogy ha egy atya megismeri tulajdon leányát, a születő gyermekek szükségképpen szentek lesznek, és az egyház minden nagy és tisztelt szentje ily módon született, vagyishogy anyai nagyatyjuk volt az atyjuk.

Amikor Beatrice ellenállt utálatos szándékainak, kegyetlenül összeverte, úgy, hogy a szegény lány már nem bírta tovább ezt a nyomorult életet, s az a gondolata támadt, hogy követi a nővére példáját. Részletes kérvényt intézett Szentatyánkhoz, a pápához. De Francesco Cenci hihetőleg résen volt, mert nem valószínű, hogy ez a kérvény valaha is eljutott Őszentsége kezébe; legalábbis nem találták a Memoriali titkárságon, amikor Beatrice börtönben volt, és a védőjének igen nagy szüksége lett volna erre a kérvényre; valamelyest bizonyíthatta volna, hogy milyen hallatlan túlkapásokra került sor a petrellai várkastélyban. Bizonyára mindenkit meggyőzött volna, hogy Beatrice Cenci jogos önvédelemből cselekedett. Ez az emlékirat Lucreziának, Beatrice mostohaanyjának nevében is íródott.

Francesco Cenci tudomást szerzett erről a kísérletről, és gondolhatjuk, hogy haragjában még gonoszabbul bánt a két szerencsétlen nővel.

Életük teljességgel elviselhetetlenné vált, és most, hogy jól látták, mit sem remélhetnek az uralkodó igazságszolgáltatásától, mert udvaroncait megnyerték Francesco gazdag ajándékai, eszükbe jutott az a kétségbeesett terv, amely vesztüket okozta, de amelynek mégis volt annyi haszna, hogy véget vetett e világi szenvedéseiknek.

El kell mondanunk, hogy a híres monsignore Guerra gyakran megfordult a Cenci palotában. Nagyon szép, magas termetű ember volt, és a sors azzal a különös adottsággal ruházta fel, hogy bármihez fogott, egészen különleges ügyességgel vitte véghez. Úgy vélték, hogy szerelmes Beatricébe, és azt tervezi, hogy leveti a *mantelletát*, és feleségül veszi a lányt,³⁰ de, bár a legnagyobb gondossággal titkolta érzelmeit, Francesco Cenci gyűlölte, haragudott rá, mert szoros barátságban volt minden Cenci gyerekkel. Ha monsignore Guerra megtudta, hogy Cenci úr nem tartózkodik a palotájában, fölment a hölgyek lakosztályába, órákig elbeszélgett velük, hallgatta, hogyan panaszkodnak, milyen hihetetlen módon bánnak mindkettejükkel. Úgy látszik, hogy először Beatrice merészelte szóvá tenni előtte a tervet, amelyben megállapodtak. Idővel monsignore Guerra segédkezet is nyújtott hozzá; Beatrice több ízben hevesen sürgette, és végül monsignore Guerra beleegyezett, hogy közli ezt a furcsa szándékot Giacomo Cencivel, mert az ő beleegyezése nélkül semmit sem tehettek, ő volt a legidősebb testvér, és Francesco után a család feje.

Könnyűszerrel megnyerték az összeesküvésnek; nagyon rosszul bánt vele az apja, semmi módon nem segítette, és ezt Giacomo annál is inkább megsínylette, mert házasság volt és hat gyermek apja. Monsignore Guerra lakását választották ki, hogy összejöjjenek, és megtárgyalják Francesco Cenci meggyilkolását. A kellő külsőségek közepette tárgyalták a dolgot, és mindenben kikérték a mostohaanya és a lány véleményét. Amikor megállapodtak a tervben, kiválasztották Francesco Cenci két hűbéresét, akik halálosan gyűlölték urukat. Egyiküket Marziónak hívták; jószívű ember volt, nagyon szerette Francesco szerencsétlen gyermekeit, és hogy a kedvükre tegyen, beleegyezett, hogy részt vesz az apagyilkosságban. A másodikat, Olimpiót, a nápolyi királyságban a petrellai kastély várnagyának akarta megtenni Colonna herceg; de Francesco Cenci latba vetette a hercegnél mindenható befolyását, és elkergette Olimpiót.

Mindent megbeszéltek a két emberrel; Francesco Cenci bejelentette, hogy a kellemetlen római időjárás elől visszavonul a petrellai kastélyba, és ott tölti a jövő nyarat; ekkor az a gondolatuk támadt, hogy felfogadnak vagy egy tucat nápolyi haramiát. Olimpio vállalta, hogy gondoskodik róluk. Elhatározták, hogy elrejtik őket Petrella mellett az erdőben, és tudatják velük, mihamarabb Francesco Cenci útnak indul; ők majd elrabolják útközben, és értesítik a családot, hogy csak nagy váltságdíjért bocsátják szabadon. Akkor a gyerekeknek vissza kellene térniök Rómába, hogy előteremtsék a pénzt a haramiáknak. Úgy tesznek, mintha nem találnának hamarjában annyi pénzt, a haramiák pedig, látván, hogy a váltságdíj késik, beváltják a fenyegetésüket, és megölik Francesco Cencit. Így senki se gyanítaná, hogy kik a gyilkosság igazi tettesei.

De amint beköszöntött a nyár, és Francesco Cenci elindult Rómából Petrellába, a besúgó későn jelentette elindulását az erdőben várakozó haramiáknak, és nem volt idejük levonulni az országról. Cenci szerencsésen megérkezett Petrellába; a haramiák elunták, hogy ilyen kétes zsákmányra várakozzanak, elmentek másfelé rabolni, a maguk szakállára.

Cenci pedig, a bölcs és gyanakvó aggastyán, sose merészkedett ki a várkastélyból. Nem bírta elviselni, hogy a korrallal egyre gyengül, egyre mogorvább lett, és még irgalmatlanabban bánt a két szegény nővel. Azt állította, hogy örvidenek gyengeségének.

Beatrice a végsőkig elkeseredett az átélt szörnyűségek miatt, ezért a várkastély falai alá hívatta Marziót és Olimpiót. Míg atyja aludt, éjszaka beszélt velük egy alacsony ablakból, és leveleket dobott ki nekik, hogy adják át monsignore Guerrának. Levelezés útján megállapodtak, hogy monsignore Guerra ezer piasztért ígér Marziónak és Olimpiónak, ha vállalkoznak, hogy maguk ölik meg Francesco Cencit. Az összeg egyharmadát előre fizetné Rómában

---

³⁰ A legtöbb „monsignore” nem tesz rendi fogadalmat, s így házassághoz is köthet. (Stendhal jegyzete.)

monsignore Guerra, kétharmadát pedig Lucrezia és Beatrice, utólag ha kezükbe kerül Cenci pénzesládája.

Abban is megállapodtak, hogy Kisasszony napján hajtják végre a dolgot, és ebből a célból ügyesen becsempészték a két embert a várba. De Lucrezia visszariadt, úgy érezte, tisztelettel tartozik Boldogasszony ünnepének, és rábírta Beatricét, hogy halasszák el a gyilkosságot egy nappal, ne vétkezzenek kétszeresen.

Így hát anya és leánya 1598. szeptember 9-én nagy ügyességgel ópiumot adott Francesco Cencinek, ennek az oly nehezen rászedhető embernek, és ő mély álomba merült.

Éjfél felé maga Beatrice engedte be a kastélyba Marziót és Olimpiót; azután Lucrezia és Beatrice fölvezette őket a mélyen alvó aggastyán szobájába. Otthagyták őket, hogy hajtásuk végre, amiben megállapodtak; a két hölgy átment egy másik szobába, és ott várakozott. Egyszer csak látják, hogy a két férfi sápadt arccal, szinte magából kikelve jön visszafelé.

- Mi az? - kiáltottak föl a hölgyek.

- Hogy szégyen-gyalázat megölni álmában egy szegény öregembert - válaszolták. - A szánalom megbénított bennünket.

Ennek a kifogásnak a hallatára Beatrice fölháborodott, és ócsárolni kezdte őket.

- Maguk férfiak, jól fölkészültek rá, de nincs bátorságuk megölni egy alvó embert!³¹ De ha fölébredne, még kevésbé mernének szembenézni vele! Van képük fölvenni a pénzt, s aztán így viselkedni! No, ha ilyen gyávák, én magam fogom megölni apámat; de maguk sem élnek sokáig!

Ez a pár villámló szó fölrázta őket, s a gyilkosok attól is féltek, hogy némileg csökken a kialkudott bérük, ezért határozottan visszamentek a szobába, és a hölgyek követték őket. Egyiküknél egy nagy szög volt, s azt függőlegesen az alvó aggastyán szeme fölé illesztette; a másik a kalapáccsal beverte a szöget Francesco Cenci fejébe. Ugyanígy egy másik nagy szöget vertek a torkába, úgy, hogy ezt a szegény lelket, akit annyi friss bűn terhelt, elvitték az ördögök; a teste vonaglott, de mindhiába.

Amikor ez megvolt, a lány egy nagy, tömött bugyellárist adott Olimpiónak; Marziónak pedig egy aranyujtásos posztókabátot adott, ami az apjáé volt, és elküldte őket.

Amint a hölgyek magukra maradtak, először is kihúzták a nagy szöget a holttest fejéből s nyakából; azután begöngyölték a hullát egy lepedőbe, szobák hosszú során cipelték végig egy kis elhagyott, kertre néző körfolyosóig. Onnan ledobták egy bodzabokorba, mely ezen a félre-eső helyen nőtt. A kis folyosó végén illemhely volt, ezért azt remélték, hogy ha másnap megtalálják a bodzaágak közt az aggastyán lezuhan holttestét, azt fogják hinni, hogy az illemhelyre tartott, de megcsúszott és lebukfencezett.

Minden éppen úgy történt, ahogy gondolták. Reggel, amikor megtalálták a holttestet, nagy riadalom támadt a várkastélyban; a hölgyek annak rendje-módja szerint nagy jajveszékelést csaptak, siráncokoztak férjük és atyjuk szerencsétlen halálán. De a fiatal Beatricében csak a sértett szemérem bátorsága lakozott, az élethez szükséges óvatosság nem; korán reggel odaadott a kastély mosónőjének egy vérfoltos lepedőt, és azt mondta neki, hogy ne csodálkozzon ezen a sok véren, mert egész éjjel ömlött belőle a vér; úgyhogy pillanatnyilag nem volt semmi baj.

---

³¹ Mindezek a részletek bebizonyosodtak a pör során. (Stendhal jegyzete.)

Francesco Cencit tisztességesen eltemették, s a hölgyek visszatértek Rómába, hogy élvezzék az oly régóta hiába óhajtott nyugalmat. Azt hitték, örökké tart a boldogságuk, mert nem tudták, mi történik Nápolyban.

Isten igazságossága nem akarta, hogy ez a szörnyű atyagyilkosság büntetlenül maradjon: mihelyt a fővárosban megtudták, hogy mi történt a petrellai várkastélyban, a főbíró gyanút fogott, és királyi biztost küldött ki, hogy vizsgálja meg a hullát, és tartóztassa le a gyanúsítottakat.

A királyi biztos a várkastély minden lakóját letartóztatta. Mindenkit láncra verve vittek Nápolyba; a vallomásokban csak az keltett gyanút, hogy a mosónő azt mondta: véres lepedőket kapott Beatricétől. Megkérdezték tőle, hogy Beatrice próbálta-e megmagyarázni azokat a nagy vérfoltokat; azt válaszolta, hogy Beatrice természetes gyöngélkedéséről beszélt neki. Megkérdezték tőle, hogy efféle gyöngélkedés okozhat-e akkora foltokat; azt felelte, hogy nem, meg hogy a lepedőn nagyon élénkpirosak voltak a foltok.

A nyomozás eredményét nyomban elküldték a római rendőrségre, náluk mégiscsak több hónap múlva gondoltak rá, hogy letartóztassák Francesco Cenci gyermekeit. Lucrezia, Beatrice és Giacomo ezerszer is elmenekülhetek volna, akár úgy, hogy elmennek Firenzébe valami zarándokút ürügyével, akár úgy, hogy hajóra szállnak Civitavecchiában; de Isten nem adta meg nekik ezt az üdvös gondolatot.

Monsignore Guerra, mihelyt megtudta, hogy mi történik Nápolyban, azonnal embereket bízott meg Marzio és Olimpio meggyilkolásával; de csak Olimpiót tudták megölni Terniben. Marziót a nápolyi rendőrség letartóztatta, Nápolyba kísérte, és ő ott mindent bevallott.

Ezt a szörnyű vallomást azonnal elküldték a római rendőrségre, amely végre elhatározta, hogy letartóztatja és a Corte Savella börtönbe veti Giacomo és Bernardo Cencit, Francesco megmaradt fiait, valamint az özvegyét, Lucreziát. Beatricét nagy csapat rendőrlegény őrizte atyja palotájában. Marziót átszállították Nápolyból, és őt is a Corte Savella börtönben helyezték el. Ott szembesítették a két hölggyel, akik mindent állhatatosan tagadtak, kivált Beatrice nem akart ráismerni a Marziónak adott sujtásos kabátra. Marzio föllelkesült a bírónak felelgető lány csodálatos szépségétől és bámulatos ékesszólásától, mindent tagadott, amit Nápolyban bevallott. Kínvallatásnak vetették alá, de nem vallott semmit, inkább meghalt kínzatása közben; méltó tiszteletadás Beatrice szépségének!

A bűntényt nem tudták bebizonyítani, és Marzio halála után a bírák nem találtak okot, hogy kínvallatóra fogják akár Cenci két fiát, akár a két hölgyet. Mind a négyüket az Angyalvárba kísérték, és ott töltöttek több hónapot teljes nyugalomban.

Mintha minden véget ért volna, Rómában már senki sem kételkedett, hogy ez a gyönyörű, bátor lány, aki olyan élénk rokonszenvet keltett, csakhamar szabadlábra kerül, de balszerencséjére a rendőrség letartóztatta azt a haramiát, aki Terniben megölte Olimpiót; Rómába vitték, s ott mindent bevallott.

Monsignore Guerrát elég kényelmetlen helyzetbe hozta a haramia vallomása, megidézték, hogy haladéktalanul jelenjen meg a bíróság előtt; a börtön biztos, a halálbüntetés valószínű volt, de ez a bámulatra méltó férfiú, akinek megadta a sors, hogy mindent jól elvégezzen, csodával határos módon el tudott menekülni. A pápai udvar legszebb emberének tartották, s túlságosan ismerték Rómában, semhogy szökésben reménykedhetett volna; egyébként erősen őrizték a kapukat, és beidézése óta alighanem a házát is szemmel tartották. Meg kell jegyeznünk, hogy igen magas termetű volt, az arca hófehér; szép szőke szakállt viselt, és gyönyörű haja is ugyanilyen színű volt.

Hihetetlen gyorsasággal elment egy szénkereskedőhöz, és megvette a ruháját; leborotváttatta a fejét és a szakállát, befestette az arcát, vásárolt két szamarat, és sántikálva járni kezdte Róma utcáit, és szenet árult. Csodálatosan utánzott valami otromba, bárgyú modort, a szája tele volt kenyérrel és hagymával, amíg minden felé nagy hangon kínálgatta a szenet, s közben több száz fogdmeg kereste nemcsak Rómában, hanem minden országúton. Végül, amikor a legtöbb fogdmeg jól megismerte az arcát, kimerészkedett Rómából, egyre csak terelgetve maga előtt szénnel megrakott két szamarát. Több rendőrcsapattal találkozott, de azok gyanútlanul futni hagyták. Azután csak egyetlen levél érkezett tőle; az anyja pénzt küldött neki Marseille-be, s azt hiszik, hogy jelenleg katona, és Franciaországban hadakozik.

A terni gyilkos vallomása és monsignore Guerra szökése, amely zajos szenzációt keltett Rómában, olyannyira megerősítette a gyanút, sőt a terhelő adatokat a Cenci család ellen, hogy kihozták őket az Angyalvárból, s átvitték őket a Savella börtönbe.

A két fivér a kínvallatáskor távolról sem tanúsított olyan lelkiert, mint Marzio, a haramia; gyáván mindent bevallottak. Lucrezia Petroni asszony annyira megszokta a kényelmet és a kellemes fényűzést, és különben is olyannyira természetes volt, hogy nem tudta elviselni a kínvallatást: mindent elmondott, amit tudott.

De nem így Beatrice Cenci, ez a tűzről pattant, bátor leány. Moscati bíró nem ment vele semmire, se szép szóval, se fenyegetéssel. Rendíthetetlen bátorsággal, szemrebbenés nélkül tűrte a kínzást. A bíró egyszer sem tudott kicsikarni belőle valamelyest is terhelő választ. Sőt, eleven eszével egészen zavarba hozta a vallatásával megbízott bírót, a híres Ulisse Moscatit. A bíró nagyon elcsodálkozott a lány magatartásán, és szükségesnek vélte, hogy mindenről jelentést küldjön Őszentségének, a boldogságosan uralkodó VIII. Kelemen pápának.

Őszentsége látni és tanulmányozni kívánta a periratokat. Attól tartott, hogy a nagy tudásáról és roppant éles elméjéről híres Ulisse Moscati bírót levette lábáról Beatrice szépsége, és Moscati csak kíméletesen vallatta a lányt. Ennélfogva Őszentsége kivette Moscati kezéből a per irányítását, és egy másik, szigorúbb bíróra bízta. Ez a vadállat valóban nem átalott kegyetlenül megkínózni egy ilyen szép testet, *ad torturam capillorum* (vagyis úgy, hogy Beatrice Cencit a hajánál fogva felakasztották és úgy vallatták.)³²

Amíg Beatrice lógott a kötélén, az új bíró behívatta a mostohaanyját és testvéreit. Giacomo és Lucrezia asszony, mihelyt meglátták, kiabálni kezdtek neki:

- A bűnt elkövettük; bűnhődni is kell, hiú makacsságból ne töressük a testünket.
- Szégyent akartok hát hozni a családunkra - válaszolta a lány -, és gyalázatban akartok meghalni? Rosszul teszitek; de ha így akarjátok, legyen így.

A fogdmegek felé fordult:

- Oldjatok le - mondta nekik -, olvassák föl anyám vallomását, és én elismerem, amit el kell ismerni, és tagadom, amit tagadni kell.

Így is lett; mindent bevallott, ami igaz.³³ Rögtön levették a láncot mindegyikükről, s minthogy már öt hónapja nem látta a testvéreit, és velük akart vacsorázni, nagyon vidáman töltötték négyesben a napot.

---

³² Lásd a híres jelenkori jogtudós, Farinacci *Supplitiis* című értekezését. Szörnyű részletek vannak benne, amelyet a mi XIX. századi érzékenységünk olvasva sem bírna elviselni, de egy tizenhat éves római lány, akit elhagyott a kedvese, könnyűszerrel elviselte őket. (Stendhal jegyzete.)

³³ Farinacciban Beatrice vallomásának több részlete megtalálható; én megindítóan egyszerűnek érzem őket. (Stendhal jegyzete.)

De másnap ismét elválasztották egymástól őket; a két fivért a Tordinona börtönbe vitték, a nők a Savella börtönben maradtak. Szentatyánk, a pápa, áttanulmányozta a valamennyiük vallomását tartalmazó hiteles iratot, és elrendelte, hogy haladéktalanul kössék vad lovak farkához, és végezzék ki őket.

Egész Róma elborzadt, amikor értesült erről a szigorú döntésről. Sok bíboros és herceg térdelt a pápa elé, és kérlelte: engedje meg ezeknek a szerencsétleneknek, hogy előadják a védekezésüket.

- Hát ők adtak időt elaggott apjuknak, hogy előadja a magáét? - válaszolt a pápa fölháborodottan.

Végül különös kegyelemből hajlandó volt huszonöt nap haladékot adni. Róma legkiválóbb ügyvédei tüstént tollat ragadtak ebben az ügyben, amely földúlta és szájalomra bírta a várost. A huszonötödik napon valamennyien együtt megjelentek Őszentsége előtt. Niccolò de Angelis szólalt föl először, de alig olvasott két sort a védőiratából, VIII. Kelemen félbeszakította:

- Szóval Rómában vannak emberek - kiáltotta -, akik megölik atyjukat, és aztán akadnak ügyvédek, akik védik őket!

Mindannyian hallgattak, csak Farinacci mert megszólalni:

- Szentatyám - mondta -, mi nem azért vagyunk itt, hogy védelmezzük a bűnt, hanem hogy bebizonyítsuk, ha tudjuk, hogy ezek közt a szerencsétlenek közt egy vagy több is ártatlan a bűncselekményben.

A pápa intett neki, hogy beszéljen, ő pedig beszélt három álló óra hosszat; azután a pápa mindegyiktől átvette az irományát, és elbocsátotta őket. Elmenőben Altieri haladt leghátul; félt, hogy rossz ügy mellett kötelezte el magát, ezért odatértelt a pápa elé ezekkel a szavakkal:

- Én kénytelen voltam megjelenni ebben az ügyben, hiszen én vagyok az ügyvédje szegényeknek.

- Nem terajta csodálkozunk, hanem a többiek - válaszolt a pápa.

A pápa nem akart nyugovóra térni, az egész éjszakát azzal töltötte, hogy az ügyvédek védőiratait olvasta; munkájában San Marcello bíboros segítségét kérte; Őszentsége láthatóan annyira meghiúsult, hogy sokan már némileg reménykedtek, hogy a szerencsétlenek életben maradnak. Hogy a fiúkat megmentse, az ügyvédek minden bűnt Beatricére hárítottak. Minthogy a perben bebizonyosodott, hogy atyja több ízben bűnös szándékkal erőszakoskodott vele, az ügyvédek abban bíztak, hogy neki, minthogy jogos önvédelemből cselekedett, megbocsátanak a gyilkosságért; ha pedig ily módon a bűncselekmény fő tettese megmenti az életét, hogyan büntethetnék halállal a testvéreit, akiket csak ő vitt a bűnbe.

Ez után a bírói kötelességeinek szentelt éjszaka után VIII. Kelemen megparancsolta, hogy a vádlottakat kísérik vissza a börtönbe, és szigorított fogságra vessék őket. Ez a körülmény nagy reménységgel töltött el mindenkit Rómában, mert ebben az ügyben mindenki csak Beatricéért aggódott. Bizonyosra vették, hogy Beatrice szerelmes volt monsignore Guerrába, de sohasem hágtá át a legszigorúbb erényesség törvényeit; igazság szerint nem lehetett hát neki tulajdonítani egy szörnyeteg bűneit; azért érdemelne büntetést, mert él az önvédelem jogával? Mit tennének, ha engedett volna? Az emberi igazságszolgáltatás is megtéte egy oly kedves, oly szájalomraméltó és máris oly boldogtalan teremtes gondját-baját? Még tizenhat éves se volt, máris záporozott rá mindenféle sorscsapás, és ilyen szomorú élet után nem járna neki végre néhány elviselhetőbb nap? Mintha egész Róma a védelmére kelt volna!

Nemde megbocsátottak volna neki, ha leszúrta volna Francesco Cencit, amikor az először próbálta bűnre bírni?

VIII. Kelemen pápa irgalmas, szelíd ember volt. Már-már azt reméltük, hogy a pápa kissé restelkedik, hogy olyan csípős megjegyzéssel félbeszakította az ügyvédek védőbeszédét, és megbocsát annak, aki erőszakhoz folyamodott az erőszak ellen, az igazat megvallva nem a bűn első elkövetésekor, de legalább akkor, amikor ismét el akarták követni. Egész Róma csupa várakozó aggodalom volt, amikor a pápa hírt kapott Constanza Santa Croce márkiné erőszakos haláláról. A fia, Paolo Santa Croce szúrta le a hatvanéves hölgyet, mert az nem volt hajlandó a fiát minden vagyonának örökösévé tenni. A jelentés arról is hírt adott, hogy Santa Croce megszökött, és már semmi remény a letartóztatására. A pápának eszébe jutott Massiniék testvérgyilkossága, melyet nemrégiben követtek el. Kétségbeesett, hogy milyen gyakran gyilkolnak meg közeli rokonokat, ezért Őszentsége úgy vélte, hogy nem szabad megbocsátania. Amikor a Santa Croce-ügyről megkapta a végzetes jelentést, a pápa a Monte Cavallo palotában volt; ott tartózkodott szeptember 6-án, hogy másnap reggel közelebb legyen a Santa Maria degli Angeli templomhoz, ahol egy német bíborost kellett érsekké szentelnie.

Pénteken, huszonnégy órakor (délután négykor) magához hívatta Ferrante Tavernát,³⁴ Róma kormányzóját, és szó szerint ezt mondta neki:

- Kezedbe tesszük a Cenci-ügyet, gondosan és haladéktalanul szolgáltatass igazságot.

A kormányzó hazatért palotájába; a kapott parancs igen lesújtotta; rögtön kimondta a halálos ítéletet, és ülést hívott egybe, hogy megtárgyalják a kivégzés módját.

Szombat reggel, 1599. szeptember 11-én Róma első uraságai, a *confortatorék* világi rendjének tagjai elmentek a két börtönbe, a Corte Savellába, ahol Beatrice és mostohaanyja volt, és a Tordinonéba, ahol Giacomo és Bernardo Cenci tartózkodott. Péntekről szombatra virradóra egész éjjel mást se csináltak a római uraságok, akik tudtak a történetekről, csak futkostak a Monte Cavallo palotából a legfőbb bíborosok palotáiba, hogy legalább azt kieszközlőjk, hogy a hölgyeket a börtönben végezzék ki, s ne valami gyalázatos vérpadon; és hogy kegyelmezzenek meg a fiatal Bernardo Cencinek, aki alig volt tizenöt éves, tehát nem lehetett része semmilyen összeesküvésben.

A nemes Sforza bíboros különösen kitűnt buzgalmaival ezen a végzetes éjszakán, de bármily hatalmas herceg volt is, mit sem tudott elérni. A Santa Croce-ügy aljas bűncselekmény volt, amit pénzért követtek el, Beatrice pedig a becsülete védelmében követte el bűnét.

Amíg a leghatalmasabb bíborosok annyit kilincseltek haszontalanul, nagy jogtudósunk, Farinacci, egyenesen a pápáig elmerészkedett. Őszentsége elé kerülve, ez a bámulatos férfiú ügyesen Őszentsége lelkiismeretére hivatkozott, és nagy nehezen kicsikarta, hogy megkegyelmezzenek Bernardo Cenci életének.

Amikor a pápa kimondta ezt a nagy szót, reggel négy óra lehetett (szeptember 11-én, szombaton). Egész éjjel dolgoztak a Sant' Angelo-hídnál, a téren, készítgették ezt a kegyetlen tragédiát. De a halálos ítélet minden szükséges példánya csak reggel öt órára készült el, úgy-hogy csak hatkor jelenthették a végzetes hírt szegény szerencsétleneknek, akik nyugodtan aludtak.

Az első pillanatban Beatricének még annyi ereje sem volt, hogy felöltözzék. Csak sikoltozott egyre-másra, és féktelenül átadta magát a legszörnyűbb kétségbeesésnek.

---

³⁴ Később e miatt az egyedülálló eset miatt bíboros lett. (Megjegyzés az olasz kéziratban.) (Stendhal jegyzete.)

- Hogy lehet az, ó, Istenem - kiáltotta -, hogy így kell meghalnom, ilyen váratlanul?

Ellenben Lucrezia Petroni minden szava nagyon meggondolt volt; előbb térden állva imádkozott, azután nyugodtan buzdította a lányát, hogy menjen le a kápolnába, ott mindketten fölkészülhetnek erre a nagy lépésre, mely az életet választja el a haláltól.

Ezek a szavak Beatrice minden nyugalmát visszaadták; amilyen feldúlt és zaklatott volt eleinte, olyan bölcs és belátó lett, mihelyt a mostohaanyja magához térítette ezt az erős lelkű lányt. Attól a pillanattól kezdve a megtestesült állhatatosság volt, egész Róma megcsodálta.

Jegyzőt kért, hogy végrendeletet készíthessen, s ezt meg is engedték neki. Meghagyta, hogy testét a San Pietro in Montorióba szállítsák; háromszázezer frankot hagyott a stigmatikusoknak (Szent Ferenc bélyeges apácáinak) azzal, hogy ebből az összegből ötven szegény lányt házasítsanak ki. Lucrezia asszony meghatódott a példától, s ő is végrendeletet készített, úgy intézkedett, hogy testét vigyék el a San Giorgióba; ötszázezer frankot adományozott ennek a templomnak, és egyéb jámbor alapítványokat is létesített.

Nyolc órakor meggyóntak, misét hallgattak, és részt vettek a szentáldozáson. De mielőtt misére mentek, Beatrice úgy gondolta, hogy nem illik mindenki szeme láttára olyan ékes ruhában vérpadra lépniük, amelyet viselnek. Két ruhát rendelt, az egyiket magának, a másikat az anyjának. Olyan volt a két ruha, mint az apácáké: a mellén és a vállán dísztelen, egyszerű hosszú ujjú, berakott ruha. A mostohaanyja fekete pamutszövet ruhát vett föl; a lánya kék tafota ruhát, a derekán vastag zsinórövvvel.

Amikor bevitték a ruhákat, a térdelő Beatrice fölkel, és így szólt Lucrezia asszonyhoz:

- Anyámasszony, közeledik szenvedésünk órája, jó lesz készülődnünk, öltözzünk át ezekbe a ruhákba, és utoljára segítsünk egymásnak az öltözködésben.

A Sant'Angelo-hídnál, a téren nagy vérpadot állítottak fel tőkével és mannájával (nyaktiló-félével). Tizenhárom óra felé (reggel nyolckor) az irgalmasok odavitték nagy feszületüket a börtön kapujába. Elsőnek Giacomo Cenci jött ki a börtönből; áhítatosan letérdelt a küszöbön, imádkozott és megcsókolta a feszület szent sebeit. Utána Bernardo Cenci jött, fiatal öccse; az ő keze is össze volt kötve, és egy kis ellenző volt a szeme előtt. Hatalmas tömeg csődült össze, s nagy felfordulás támadt egy váza miatt, amely az egyik ablakból majdnem az egyik vezeklő barát fejére esett, aki a zászló mellett egy égő gyertyát tartott.

Mindenki a két testvért nézte, amikor egyszer csak előlépett Róma főügyésze, és így szólt:

- Bernardo úr! Urunk megkegyelmez az életének; legyen szíves, kísérje el rokonait, és könnyő-rögjön értük Istenhez.

A két *comfortatore* abban a pillanatban levette Bernardo szeme elől a kis ellenzőt. A hóhér elhelyezte a kordén Giacomo Cencit, és lehúzta a kabátját, hogy fogóval megcsipkedhesse. Amikor a hóhér odament Bernardóhoz, megnézte a kegyelmi végzés aláírását, az elítéltet feloldozta, levette róla a bilincset, és minthogy a vádlotton nem volt kabát, mert őt is meg kellett volna csipkednie, a hóhér felültette a kordéra, és beburkolta az ékes, aransujtásos kabátba. (Azt állították, hogy ugyanabba, amit Beatrice adott Marziónak a petrellai várkastélyban elkövetett gyilkosság után.) Az utcán, az ablakokban és a tetőkön nyüzsgő nagy sokaság egyszerre megbolydult. Mély és tompa zajongás támadt, rebesgetni kezdtek, hogy a gyerek kegyelmet kapott.

Fölzendült a zsoltárok dallama, és a körmenet lassan elindult a Navona téren át a Savella börtön felé. Amint a börtön kapujába értek, megálltak a zászlóval, a két hölgy kijött, imádásra járultak a szent feszület elé, majd útnak indultak gyalog, egymás után. Úgy voltak öltözve, ahogy említettük, fejüket nagy tafotafátyol borította, mely majd a derekukig ért.

Lucrezia asszony, mint özvegy, fekete fátyolt és szokás szerint, sarkatlan, fekete bársonypapucsot viselt.

A lány fejkendője kék tafotából volt, mint a ruhája; ezen kívül nagy ezüsfátyolt viselt a vállán, lila posztószoknyát és fehér bársonypapucsot, kecsesen megkötve és karmazsin szalagokkal fölerősítve. Különleges bájjal lépegetett ebben az öltözetben; minden szem könnybe lábadt, amikor meglátták, hogy ott halad lassan, a körmenet utolsó soraiban.

Mindkét hölgynek szabadon volt a keze, de a karjuk a testükhöz volt kötözve úgy, hogy mindegyikük egy feszületet vihetett; nagyon közel tartották a szemükhöz. Nagyon bő ruhájukból kilátszott a karjuk, melyet zárt kézelőjű ing fődött, ahogy errefelé szokás.

Lucrezia asszony nem volt olyan erős szívű, s majdnem szakadatlanul sírt; a fiatal Beatrice ellenben nagy bátorságról tanúskodott; és amerre a körmenet haladt, minden templom felé odanézett, egy pillanatra letérdelt, és szilárd hangon megszólalt: „*Adoramus te Christe!*”

Ezalatt szegény Giacomo Cencit fogóval csipkedték a kordén, de ő nagy önuralmat tanúsított.

A körmenet alig tudott áthaladni a tér végében, a Sant’Angelo-híd mellett, annyi kocsi és olyan nagy sokaság hömpölygött arra. A hölgyeket tüstént az előkészített kápolnába kísérték, majd Giacomo Cencit is odavitték.

A sujtásos kabátba burkolt ifjú Bernardót egyenest a vérpadra kísérték; mindenki azt hitte, hogy nem kapott kegyelmet, és ki fogják végezni. Szegény gyerek annyira félt, hogy a vérpadon a második lépésre ájultan esett össze. Friss vízzel magához térítették, és leültették a mannajával szemben.

A hóhér elment Lucrezia Petroni asszonyért. A keze hátra volt kötve, s már nem volt fátyol a vállán. Megjelent a téren, mögötte a zászló, fején a fekete tafotafátyol; megbékélt Istennel, és megcsókolta a szent sebeket. Mondták neki, hogy hagyja a kövezeten a papucsát; nagyon kövér volt, ezért csak ügyel-bajjal tudott fölmenni. Amikor fölért a vérpadra, levették róla a fekete tafotafátylat; nagyon bántotta, hogy fedetlen vállal és mellel látják; végignézett magán, azután a mannajára nézett, és lassan, lemondóan fölhúzta a vállát; könnyek szöktek a szemébe, és megszólalt:

- Ó, Istenem!... Ti pedig, testvéreim, imádkozzatok a lelkeért.

Nem tudta, mi a tennivalója, ezért megkérdezte Alessandrótól, a főhóhértól, hogy mit csináljon. Az azt mondta, hogy lovagló ülésben helyezkedjen el a tőkén. De a hölgy szeméremértőnek találta ezt a helyzetet, és jó sokáig húzódozott. (A következő részletek csak az olasz közönségnek elviselhetők, mert az mindent a legpontosabban akar tudni; a francia olvasó elégedjen meg annyival, hogy szegény asszony szemérmességből megsebezte a mellét; a hóhér felmutatta a fejét a népnek, azután begöngyölte a fekete tafotafátyolba.)

Amíg a lány számára visszaállították a mannaját, egy kíváncsi nézőkkel tele emelvény összedőlt, és sok ember ottveszett. Így hamarabb kerültek Isten elé, mint Beatrice.

Amikor Beatrice látta, hogy a zászlóvivő visszamegy érte a kápolna felé, izgatottan megkérdezte:

- Anyámasszony már halott?

Azt válaszolták neki, hogy igen; Beatrice térdre hullt a feszület előtt, és buzgón imádkozott a lelkéért. Azután hangosan és sokáig beszélt a feszülethez.

- Uram, visszajöttél értem, és én szívesen követni foglak, nem vesztetem el a reményt, hogy irgalmat találok nálad igen nagy vétkeért.

Azután több zsoltárt, imádságot mondott el Isten dicsőségére. Végül, amikor a hóhér elébe állt egy kötéllel, Beatrice így szólt:

- Kötözd meg ezt a testet, mely büntetést érdemel, és oldozd föl ezt a lelket, amelyet vár a halhatatlanság és az örök dicsőség.

S akkor fölkelt, elmondta imádságát, a lépcső alján hagyta a papucsát, fölhágott a vérpadra, ügyesen átvette a lábát a deszkán, a mannaja alá helyezte a nyakát, mindent megcsinált szépen magától, hogy a hóhér hozzá ne nyúljon. Gyors mozdulataival megakadályozta, hogy a nézők meglássák a vállát és a mellét, amikor levették a fátyolát. Jó ideig kellett várni, amíg lesújtott a bárd, mert egy kis zavar támadt. Ezalatt Beatrice hangosan hívta segítségül Jézus Krisztus és a Szent Szűz nevét.³⁵ A végzetes pillanatban teste erősen megvonaglott. Szegény Bernardo Cenci, aki egyre csak ott ült a vérpadon, most ismét elájult, és jó félóra telte, amíg a *confortatoréi* lelket tudtak verni belé. Akkor feltűnt a vérpadon Giacomo Cenci; de itt is át kell siklanunk a túlságosan is szörnyű részletek fölött. Giacomo Cencit lebunkózták (*mazzolato*).

Bernardót rögtön visszakísérték a börtönbe; magas láza volt, eret vágta rajta.

A szegény nőt beletették a koporsójukba, és a vérpadtól néhány lépésnyire helyezték el Szent Pál szobra mellett, amely az első szobor jobb felől a Sant'Angelo-hídon. Ott is maradtak dél után negyed ötig. Mindegyik koporsó mellett négy fehér viaszgyertya égett.

Azután Giacomo Cenci maradványaival együtt elvitték a firenzei konzul palotájába. Este negyed tízkor³⁶ a lány felöltöztetett és virággal telehintett holttestét elvitték a San Pietro in Montorióba. Elragadóan szép volt; mintha csak aludt volna. A főoltár és Raffaello d'Urbino képe, az *Urunk színeváltozása* előtt temették el. Ötven vastag gyertyát gyújtottak neki, és Róma minden ferences szerzetese részt vett a temetésén.

Lucrezia Petronit este tízkor elvitték a San Giorgio templomba. Megszámlálhatatlan sokaság nézte végig a tragédiát, ameddig csak a szem ellátott, az utcák telve voltak néppel és kocsival, az ablakokat, a tetőket és mindenféle emelvényeket előzönlöttek a kíváncsiak. Aznap oly hevesen sütött a nap, hogy sok ember elvesztette az eszméletét. Rengetegen belázasodtak; tizenkilenc órára (háromnegyed kettőre), mire minden véget ért, és a tömeg szétoszlott, sok embert agyonnyomtak, sokat meg a lovak tapostak le. Igen sokan életüket veszítették.

Lucrezia Petroni asszony inkább alacsony, mint magas volt, és ötvenéves létére még nagyon jól nézett ki. Nagyon szép vonásai voltak, az orra kicsiny, a szeme fekete, az arca szép hófehér, ritkás haja gesztenyebarna volt.

Beatrice Cenci, akit örökké szánni fognak, éppen tizenhat éves volt; alacsony, csinos, gömbölyded lány volt, az arcán gödröcskével; úgy tetszett, mintha csak aludna, sőt, nevetne, mint oly gyakran életében. Kis szája és szőke, természetes göndör haja volt. Halála pillanatában göndör, szőke haja a szemébe hullt, s ez éppenséggel nem állt rosszul neki, mindenkit részvétre indított.

---

³⁵ Az egyik egykorú szerző elmondja, hogy VIII. Kelemen nagyon nyugtalankodott Beatrice lelki üdvéért; tudta, hogy igazságtalanul ítélték el a lányt, és félt Beatricének valami türelmetlen megnyilatkozásától. Abban a pillanatban, amikor Beatrice a mannaja alá tette a fejét, az Angyalvárban, ahonnan jól látszott a mannaja, elsütöttek egy ágyút. A pápa a Monte Cavallóban imádkozott, és várta ezt a jelzést; azonnal megadta a lánynak a legmagasabb pápai föloldozást, *in articulo mortis*. Ez magyarázza ebben a gyötrelmes pillanatban a késlekedést, amelyről a krónikás beszél.

³⁶ Ilyenkor temetik Rómában a főrendűeket. A polgárembert napnyugtakor kísérik utolsó útjára; a kismemeseket éjjel egy órákor viszik a templomba, a bíborosokat és főrendűeket éjjel fél háromkor, és ez az időpont szeptember 11-én háromnegyed tíznek felelt meg. (Stendhal jegyzetei.)

Giacomo Cenci kövér és alacsony termetű volt, az arca fehér, a szakála fekete; amikor meghalt, huszonhat éves lehetett.

Bernardo Cenci szakasztott a nővére volt; a haja is éppen olyan hosszú volt, mint Beatricének, ezért, amikor feltűnt a verpadon, sokan a nővérenek nézték.

A nap olyan hévvel tűzött, hogy a tragédia sok szemlélője elhalálozott aznap éjszaka, köztük Ubaldino Ubaldini, egy ritka szép fiatalember, aki azelőtt a legjobb egészségnek örvendett. A Rómában jól ismert Renzi úr fivére volt. Így a Cenciek árnyai nem maradtak kíséret nélkül.

Tegnap, 1599. szeptember 14-én, a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe alkalmával a San Marcello vezeklői éltek kiváltságukkal, hogy kiszabadítsák a börtönből Bernardo Cenci urat, aki kötelezte magát, hogy egy év alatt négyszázezer frankot fizet a Ponte Sisto szent-séges háromságának.

(Toldalék más kézírással)

Őtőle származik Francesco és Bernardo Cenci, akik ma is élnek.

A híres Farinacci, aki állhatatosságával megmentette az ifjú Cenci életét, kiadta védőbeszédeit. A 66-os számú védőbeszédből, amelyet VIII. Kelemen előtt mondott el a Cenci család érdekében, csak részleteket közölt. Ez a latin nyelvű védőbeszéd hat nagy oldal terjedelmű, így, sajnos, nem tudom idecsatolni, pedig jellemző az 1599-es gondolkodásmódra; én nagyon értelmesnek találom. 1599 után sok év múlva, amikor Farinacci kinyomatta védőbeszédeit, egy jegyzetet csatolt a Cenci-ügy védelmében elmondott beszédhez: *Omnes fuerunt ultimo supplitio affecti, excepto Bernardo, qui ad triremes cum bonorum confiscatione condemnatus fuit, ac etiam ad interessendum aliorum morti prout interfuit.*³⁷ Ennek a latin megjegyzésnek a befejezése megindító, de azt hiszem, hogy az olvasó már belefáradt ebbe a hosszú históriába.

Benyhe János fordítása

---

³⁷ *Omnes fuerunt... prout interfuit* - mindet kínhalállal sújtották, csak Bernardót nem, akit gályarabságra és javainak elkobzására ítélték, és arra, hogy jelen legyen a többiek halálánál, ahol jelen is volt.

Palliano hercegnő

Palermo, 1838. július 22.³⁸

Távolról sem vagyok természettudós, elég gyatrán tudok görögül; amikor szicíliai utamra indultam, nem az volt a főcélom, hogy az Etna sajátosságait tanulmányozzam, sem hogy a magam vagy mások okulására némi fényt derítsek mindarra, amit a régi görög szerzők mondtak Szicíliáról. Elsősorban a szememet akartam gyönyörködtetni, mert ezen a páratlan földön sok gyönyörűséget talál az ember szeme. Azt mondják, hogy ez a vidék Afrikához hasonlít; én csak abban vagyok egészen bizonyos, hogy Szicília csak a pusztító szenvedélyekben hasonlít Olaszországhoz. A szicíliaiakról mondhatjuk csak igazán, hogy nem ismernek lehetetlent, ha lángra lobban bennük a szerelem vagy a gyűlölet, s a gyűlölet ebben a szép országban sohasem pénzkérdésből fakad.

Megjegyzem, hogy Angliában s kivált Franciaországban gyakran beszélnek az *olasz szenvedélyről*, arról a féktelen szenvedélyről, amellyel Olaszországban találkozunk a XVI. és XVII. században. Manapság ez a szép szenvedély halott, végérvényesen meghalt azokban a társadalmi körökben, amelyeket megfertőzött a francia erkölcs és a párizsi vagy londoni divatos életmód utánzása.

Jól tudom, az is igaz, hogy V. Károly ideje (1530) óta Nápoly, Firenze, sőt Róma is kissé a spanyol erkölcsöket utánozta; ám ezek a nemes társadalmi szokások nemde arra a végtelen tiszteletre alapultak, amellyel a lelke indulatainak tartozik minden ember, aki méltó erre a névre? Távolról sem szorították háttérbe, sőt felfokozták az erélyt, azoknak a világfiaknak pedig, akik 1760 körül Richelieu herceget utánozták, az volt a legfőbb életelvük, hogy mindig *szenvtelennek* mutakozzanak. Az angol *dandyknek*, akiket most a francia világfiak helyett majmolnak Nápolyban, nemde az az életelvük, hogy úgy tegyenek, mintha mindennek fölötte állnának és mindent unnának?

Így egy évszázada már nem található meg az *olasz szenvedély* az ottani jó társaságban.

Hogy valamelyes fogalmat alkothassak magamnak erről az *olasz szenvedélyről*, amelyről annyi meggyőződéssel beszélnek regényíróink, a történelmet kellett vállatóra fognom; de a világtörténelem tehetséges emberek műve, gyakran túlságosan fenséges, és szinte az se mond semmit ezekről a részletekről. Csak akkor méltatja figyelemre a bolondságokat, ha királyok vagy fejedelmek követik el őket. Ezért egy-egy város külön történetéhez folyamodtam; de megrémültem az anyag bőségétől. Akárhány kisváros három-négy nyomtatott negyedrést kötetnyi és hét-nyolc kézíratos kötetnyi történelemmel büszkélkedik; az utóbbiak szinte olvashatatlanok, tele vannak rövidítésekkel, a betűik szokatlan alakúak, és a legérdekesebb részek tele vannak olyan helyi szólásokkal, amelyeket húsz mérföldnyi távolságban már senki sem ért. Mert széles e szép Olaszországban, ahol annyi tragédiát hintett el a szerelem, csak három város, Firenze, Siena és Róma beszél körülbelül úgy, ahogy ír; máshol mindenütt ég és föld a különbség az írott és beszélt nyelv közt.

Amit *olasz szenvedélynek* hívnak, vagyis az a szenvedély, amely kielégülésre vágyik, nem pedig arra, hogy *egyéniségünket lenyűgöző oldaláról mutassuk meg embertársunknak*, a XII. században, a társadalom reneszánszával születik meg, és 1734 körül huny ki, legalábbis a jó társaságban. Ekkor Nápolyban a Bourbonok kerülnek uralomra Don Carlos személyében, akinek anyja, egy Farnese lány, másodszor V. Fülöphöz ment nőül, XIV. Lajos szomorú unokájához, aki olyan rettenthetetlen volt a golyózáporban, úgy unatkozott, és olyan szenvedélyesen

---

³⁸ Palermo, 1838. július 22. - kitalált keltezés.

szerette a muzsikát. Ismeretes, hogy Farinellivel, az isteni kasztrálttal huszonnégy esztendőn át mindennap elénekeltette három kedvelt áriáját, mindig ugyanazokat.

Egy bölcselő elme érdekesnek találhatja egy Rómában vagy Nápolyban föllobbanó szenvedély részleteit, de én megvallom, hogy szerintem nincs képtelenebb dolog, mint azok a regények, amelyekben olasz neveket adnak a szereplőknek. Nemde leszögeztük, hogy észak felé haladva, minden száz mérföldnyire változnak a szenvedélyek? Vajon a szerelem ugyanaz Marseille-ben mint Párizsban? Legföljebb annyit mondhatunk, hogy a hosszú időn át közös uralom alatt élő országokban valami külsőséges hasonlóság alakul ki a társadalmi szokásokban.

Akár a szenvedélyek, akár a muzsika, a tájak is változnak, ha három-négy fokot haladunk észak felé. Egy nápolyi táj képtelenség volna Velencében, ha nem volna még Olaszországban is közhely, hogy bámulni kell Nápoly természeti szépségét. Mi Párizsban nem okoskodunk annyit, azt hisszük, hogy az erdők és a szántóföldek ugyanolyanok Nápolyban, mint Velencében, és mitőlünk például Canaletto éppen olyan színekkel festhetne, mint Salvator Rosa.

Mi sem lehet nevetségesebb, mint egy angol hölgy, aki szigete minden erényével ékes, de teljességgel alkalmatlan még szigetházájában is a gyűlölet és a szerelem megfestésére: Anne Radcliffe, aki olasz nevekkal és nagy szenvedélyekkel ruházza fel híres regényének, *A fekete vezeklők gyóntatószéké-nek* szereplőit!

Egyáltalán nem próbálom kicirkalmazni néha bántó nyersségét, egyszerűségét ennek a nagyon is igaz történetnek, melyet az elnéző olvasó elé bocsátok; például pontosan lefordítottam, hogy mit válaszolt Palliano hercegnő az unokafivére, Marcello Capece szerelmi valloására. Ez a történet, egy család története, nem tudom, miért, Palermo egyik kéziratos történetében, a második kötet végén található, de erről a kéziratról semmi közelebbit nem mondhatok.

Ez az elbeszélés, amit sajnálatomra jócskán megrövidíték (rengeteg jellemző körülményt elhagyok), nem is annyira egyetlen szenvedély érdekes történetét, inkább a szerencsétlen Carafa család utolsó kalandjait tartalmazza. Az irodalmi becsvágy azt súgja, hogy részletesebb körülírással talán érdekesebb lehetett volna tenni több helyzetet, kitalálva és aprólékosan elmesélve az olvasónak, hogy mit éreztek a szereplők. De én, egy fiatal francia, aki Párizstól északra születtem, vajon eltalálhatom-e biztosan, hogy mit éreztek ezek az olasz lelkek 1559-ben? Legfeljebb abban bízhatok, hogy eltalálom: mit tarthat választékosnak és izgalmasnak a francia olvasó 1838-ban.

Az Olaszországban 1559 körül uralkodó szenvedélyes érzelmek nem szavakat, hanem tetteket követeltek. Ennélfogva az alábbi történetben nagyon kevés párbeszédet fognak találni. Ez nem válik előnyére ennek a fordításnak, mert mi hozzászoktunk regényhőseink hosszas társalgásaihoz; nekik a társalgás valóságos ütközet. Ez a történet, amelyért az olvasó szíves elnézését kérem, egy érdekes jelenséget példáz, amelyet a spanyoloknak köszönhet az olasz erkölcs. Mindvégig megmaradtam fordítónak. Szerintem ennek a tragikus történetnek az a fő érdeme, ha egyáltalán van érdeme, hogy híven kifejezi a XVI. század érzésvilágát, sőt a történetíró elbeszélésmódját is, aki minden jel szerint előkelő ember volt, és a szerencsétlen Palliano hercegnő környezetéhez tartozott.

Palliano herceg *udvarában* a legszigorúbb spanyol szertartásosság uralkodott. Ne feledjük, hogy minden bíborosnak, minden római főúrnak hasonló udvartartása volt, s ebből elképzelhetjük, milyen volt a művelődés 1559-ben Róma városában. Ne feledjük, ez volt az az idő, amikor II. Fülöp király úgy vásárolta meg két bíboros szavazatát egy politikai cselfogáshoz, hogy mindkettőjüknek kétszázezer livre járadékot adott mint egyházi javadalmat. Róma félelmetes hadsereg nélkül is a világ fővárosa volt. Párizs 1559-ben meglehetősen kedves barbárok városa volt.

EGY 1566 KÖRÜL ÍROTT RÉGI ELBESZÉLÉS PONTOS FORDÍTÁSA

Gianpietro Carafa a Nápolyi királyság egyik legnemesebb családjából származott, de olyan erőszakos, nyers és goromba természetű volt, akár egy csordás. *Szoknyát* (reverendát) öltött, és fiatalon Rómába ment, ahol kegyesen pártfogolta unokatestvére, Oliviero Carafa nápolyi bíborosérsek. VI. Sándor, ez a nagy ember, aki mindent tudott, és mindent tehetett, *camerieré-jének* választotta (körülbelül annak, amit nálunk adjutánsnak hívnak). II. Gyula chieti érsekké nevezte ki. Pál pápa bíborosi méltóságra emelte, és végül 1555. május 23-án, a konklávéra bezárkózott bíborosok szörnyű vitatkozása és civakodása közepette, IV. Pál néven pápává választották; ekkor hetvennyolc éves volt. Akik Szent Péter trónjára emelték, csakhamar maguk is reszkettek, ha frissen választott uruk könyörtelen, vad kegyességére és szigorára gondoltak.

Ennek a váratlan kinevezésnek a híre fölforgatta Nápolyt és Palermót. Néhány napon belül elárasztották Rómát a jeles Carafa család tagjai. Valamennyit állás várta; de, mint természetes, a pápa kiváltképpen három unokaöccsét, testvérének, Montorio grófnak gyermekeit tüntette ki.

Don Juan, a legidősebb, aki már házasember volt, Palliano hercege lett. Ez a hercegség, melyet erőszakkal vettek el urától, Marcantonio Colonnától, sok falura és városkára terjedt ki. Don Carlos, Öszentsége másik unokaöccse, máltai lovag és hadviselt ember volt; kinevezték bíborosnak, bolognai legátusnak és miniszterelnöknek. Igen határozott férfiú volt; családja hagyományaihoz híven, gyűlölni merészelte a világ leghatalmasabb királyát (II. Fülöpöt, Spanyolország és az Indiák királyát), és gyűlöletét nem is titkolta előtte. Harmadik unokaöccsét, Don Antonio Carafát, minthogy nős volt, az új pápa Montebello örgrófjává tette. Végül minden követ megmozgatott, hogy fivére második házasságából származó leányát feleségül adja Ferenc francia trónörököséhez, II. Henrik király fiához; IV. Pál a Nápolyi királyságot akarta hozományul adni a lánnyal, amelyet II. Fülöp spanyol királytól akartak elvenni. A Carafa család gyűlölte ezt a hatalmas királyt, akinek végül is ellenségei hibáit kihasználva, sikerült kiirtania a családot, amint látni fogjuk.

Mióta Szent Péter trónjára, a világ leghatalmasabb trónjára lépett, amely ebben az időben még a fényes spanyol monarchiát is homályba borította, IV. Pál, csakúgy, mint legtöbb utóda, minden erény példaképe volt. Nagy pápa és nagy szent volt; igyekezett orvosolni a visszaéléseket az egyházban, és ezáltal elodázní az egyetemes zsinatot, melyet mindenfelől követeltek a római udvartól, de amelyhez a bölcs politika nem járulhatott hozzá.

Ennek a manapság már olyannyira elfeledett kornak szokásai szerint, melyek nem engedték az uralkodónak, hogy olyan emberekben bízson, akiknek az övétől eltérő érdekei lehetnek, Öszentsége államait három unokaöccse kormányozta, zsarnoki módon. A bíboros miniszterelnök volt, ő irányította nagybátyja akaratát; Palliano herceget megtették a Szentegyház csapatainak főparancsnokává; Montebello örgróf pedig, a palotaőrség kapitánya, csak azokat a személyeket bocsátotta be, akik neki tetszettek. Ezek a fiatal emberek csakhamar a legnagyobb túlkapásokra ragadtatták magukat; azzal kezdték, hogy kisajátították a kormányzásukat ellenző családok javait. A népek már nem tudták, hová forduljanak, hol keressék az igazukat. Nemcsak javaikat kellett féltetniük, hanem, még kimondani is szörnyű, a tiszta Lucretia hazájában asszonyaik és leányaik becsülete sem volt biztonságban. Palliano herceg és fivérei elrabolták a legszebb asszonyokat; elég volt, ha egy hölgy - balszerencséjére - megtetszett nekik. Mindenki nagy megütközésére egyáltalán nem voltak tekintettel a nemes vérré, sőt, a szent kolostorok szentséges klauzúrája sem tarthatta féken őket. A népek nem tudták kétségbeesésükben, hogy kinek panaszkodjanak, olyan rémületben tartotta a három testvér a pápa egész környezetét; még a nagykövetekkel is arcátlanul viselkedtek.

A herceg már nagybátyja megdicsőülése előtt feleségül vette Violante de Cardonét, akinek spanyol eredetű családja Nápolyban a legelőkelőbb nemességhez tartozott.

Őt magát a *Seggio di nido*-hoz³⁹ számították.

Violante híres volt ritka szépségéről és arról, hogy milyen bájos tud lenni, ha tetszeni akar, de még inkább esztelen gögjéről. De az igazság kedvéért el kell ismernünk, hogy nehéz lett volna nála fennköltebb szellemű lényt elképzelni, s ennek ország-világ előtt tanújelét adta, amikor halála előtt nem vallott be semmit a gyóntató kapucinus barátnak. Fejből tudta és végtelen bájosan szavalta Messer Ariosto csodálatos *Orlandó*-ját, az isteni Petrarca legtöbb szonettjét, a *Pecorone* elbeszéléseit, és így tovább. De még megejtőbb volt, amikor azokkal a nem mindennapi gondolatokkal méltóztatott szórakoztatni a társaságát, melyeket szelleme sugallt neki.

Fia született, s azt Cavi hercegnek nevezték. Fivére, Don Ferrando, Alife grófja, Rómába költözött, odacsábította sógorai szerencséje.

Palliano herceg fényes udvart tartott; a legelőkelőbb nápolyi családok fiai versengtek a megtiszteltetésért, hogy bejussanak udvarába; legkedvesebb hívei közül Róma (a *Seggio di nido*-hoz tartozó) Marcello Capeccét tüntette ki bámulatával; ez az ifjú lovag híres volt Nápolyban szellemességéről, s nem kevésbé istenadta szépségéről.

A hercegnőnek Diana Brancaccio volt a kegyencnője, közeli rokona a hercegnő sógornőjének, Montebello örgrófnénak; Diana akkor harmincéves volt. Rómában azt beszélték, hogy ezzel a kegyencnővel nem érezte gőgjét; rábízta minden titkát. De ezek csak politikai természetű titkok voltak; a hercegnő szenvedélyeket támasztott, de ő maga sosem viszonzta őket.

Carafa bíboros tanácsára a pápa hadat viselt a spanyol király ellen, és a francia király hadsereget küldött a pápa segítségére Guise herceg parancsnoksága alatt.

De nekünk a Palliano herceg udvarában történt eseményekre kell szorítkoznunk.

Capece jó ideje olyan volt, mint a bolond; a legfurább dolgokat követte el; ugyanis szegény ifjú szenvedélyesen beleszeretett úrnőjébe, a hercegnőbe, de nem merte föltárni előtte érzelmeit. Mindazáltal egy csöppet se kételkedett sikerében, mert látta, hogy a hercegnőt mélységesen bántja, hogy a férje elhanyagolja. Palliano herceg mindenható volt Rómában, és a hercegnő kétségkívül tudta, hogy a leghíresebb római szépasszonyok szinte napjában látogatják meg a férjét saját palotájában, és ezzel a gyalázzal nem tudott megbarátkozni.

A szent életű IV. Pál pápa káplánjai közt volt egy tiszteletre méltó szerzetes, akivel breviáriumát szokta mondani. Ez az ember, nem törődve azzal, hogy milyen veszélybe sodorja magát, talán a spanyol nagykövet megbízásából, egyszer föl merészelt fedni a pápa előtt unokaöccsei minden aljasságát. A szent főpap belebetegedett a bánatba; kétkedni akart; de mindenütt lesújtó bizonyítékokra bukkant. 1559 első napján történt az az esemény, amely a pápa minden gyanúját megerősítette és talán öszentségét is elhatározásra bírta. Tehát éppen a Mi Urunk körülmélésének napján történt - s ez a körülmény fölöttébb súlyosan esett latba ilyen jámbor uralkodó szemében -, hogy Andrea Lanfranchi, Palliano herceg titkára, fényes vacsorát adott Carafa bíborosnak, és nem akarván, hogy a lakoma örömei mellől hiányozzanak a bujaság örömei, meghívta a vacsorára Martucciát, Róma nemes városa egyik legszebb, leghíresebb és leggazdagabb kéjhölgyét. A végzet akaratából Capece, a herceg kegyence, aki titokban szerelmes volt a hercegnőbe, és akit a legszebb férfinak tartottak a világ fővárosában, egy idő óta jó viszonyban volt Martucciával. Aznap este mindenütt kereste, ahol remélte, hogy megtalálja. Sehol se lelte, de amikor hallotta, hogy a Lanfranchi házban vacsora van, sejtette, hogy mi történt, és éjfél felé sok fegyverrel együtt megjelent Lanfranchinál.

---

³⁹ *Seggio di nido* - a nápolyi arisztokrácia színe-java.

Kaput nyitottak neki, hellyel kínálták, és hívták, hogy tartson velük a lakomán; de néhány kényszeredett szó után Capece intett Martucciának, hogy keljen föl, és kövesse őt. Martuccia habozott, nagy zavarban volt, mert sejtette, hogy mi fog történni; közben Capece fölkel a helyéről, odament a lányhoz, kézen fogta, és ki akarta vonszolni magával. A bíboros, akinek a kedvéért meghívták a lányt, hevesen tiltakozott a távozása ellen; Capece nem tágitott, és ki akarta vonszolni Martucciát a teremből.

A bíboros miniszterelnök, aki aznap este más ruhát öltött, amely nem árulta el magas méltóságát, kardot rántott, és egész Rómában közismert bátorságával és elszántságával megakadályozta, hogy a lány eltávozzék. Marcello beszólította embereit elvakult haragjában; de azok nagyrészt nápolyiak voltak, és amikor fölismerték előbb a herceg titkárát, majd a bíborost, akit eddig felismerhetetlenné tett szokatlan öltönye, visszadugták hüvelyébe kardjukat, nem akartak verekedni, és közbeléptek, hogy elsimítsák a civakodást.

Martucciát körülállták, Marcello Capece bal kézzel fogta a karját, de ebben a fölfordulásban a lány ügyesen kerekelt oldott. Mihelyt Marcello észrevette, hogy nincs ott, utánafutott, és egész csapata követte.

De a sötét éjszaka a legvadabb találgatásokra adott alkalmat, és január 2-án reggel az egész fővárost elárasztották a történetek arról a veszedelmes viadalról, amely állítólag a bíboros unokaöcs és Marcello Capece közt ment végbe. Palliano herceg, az egyházi hadsereg főparancsnoka, sokkal súlyosabbnak ítélte a dolgot, mint amilyen volt, és minthogy nem volt valami jó viszonyban a fivérével, a miniszterrel, még aznap éjjel letartóztatta Lanfranchit, és másnap korán reggel Marcellót is börtönbe vetették. Azután észbe kaptak, hogy emberéletben nem esett kár, és a bebörtönzések csak növelik a botrányt, amely mindenestül a bíboros fejére zúdul. Sietve szabadlábra helyezték a foglyokat, és a három nagy hatalmú testvér egyesült erővel próbálta elsimítani az ügyet. Eleinte remélték, hogy sikerül is; de a harmadik napon minden a pápa fülébe jutott. Elhívatta két unokaöccsét, és úgy beszélt velük, ahogy egy ilyen jámbor és mélységesen megbántott fejedelem beszélhet.

Január ötödik napján, amikor sok bíboros összegyűlt a Szent Officium kongregációjában, elsőnek a szentséges pápa említette ezt az iszonyú ügyet, s megkérdezte a jelenlevő bíborosoktól, hogyan merészték elhallgatni előtte a dolgot:

- Hallgattatok, pedig a botrány fölséges méltóságotokig csap! Carafa bíboros nem átallott nyílt utcán világi ruhában megjelenni, kivont karddal a kezében. És miért? Hogy megkaparintson egy alávaló kéjnőt?

Képzeltetjük, milyen halálos csend uralkodott az udvaroncok közt, amíg a pápa ócsárolta a miniszterelnököt. Egy nyolcvanéves aggastyán haragudott meg kedves unokaöccsére, aki eddig tetszése szerint irányította. A pápa arról beszélt felháborodásában, hogy megvonja a bíborosi kalapot unokaöccsétől.

A pápa haragját a toszkánai herceg nagykövete is szította, aki panaszt tett a bíboros-miniszterelnök legújabb arcátlansága miatt. Az egykor oly hatalmas bíboros megjelent Őszentségénél, hogy szokásos munkájához lásson. A pápa négy teljes óráig várakoztatta az előszobában mindenki szeme láttára, majd elküldte úgy, hogy be se bocsátotta kihallgatásra. Gondolhatjuk, mit kellett kiállnia mértéktelen gögijében a miniszternek. A bíboros felbőszült, de nem tört meg; azt gondolta, hogy egy korsújtotta aggastyán, aki egész életében szeretettel csüggött a családján, s aki végtére is elég járatlan a világi ügyek intézésében, rá van szorulva az ő munkájára. A szent életű pápa erényessége diadalt aratott; összehívta a bíborosokat, sokáig szó nélkül nézett rájuk, végül könnyekre fakadt, és habozás nélkül szinte nyilvános bűnbánatot tartott:

- A korommal járó gyengeség - mondta - és a vallás ügyeire fordított sok gondom, amelyekkel, mint tudjátok, minden visszaélést orvosolni akarok, arra készítetted, hogy világi hatalmam három unokaöcsémre bízom; visszaéltek a bizalmammal, ezért örökre elűzöm őket.

Azután fölolvastak egy brévét, amely minden méltóságuktól megfosztotta és nyomorúságos falvakba száműzte a pápa unokatestvéreit. A bíboros miniszterelnököt Civita Laviniába, Palliano herceget Sorianóba, az örgrófot Montebellóba száműzték; a bréve megfosztotta a herceget rendes járadékától, amely hetvenkétezer piaszterre (több mint egymillió 1838-as frankra) rúgott.

Szó se lehetett arról, hogy ne engedelmeskedjenek ezeknek a szigorú parancsoknak: egész Róma gyűlölte és ellenségesen szemmel tartotta a Carafa testvéreket.

Palliano herceg Alife gróffal, a sógorával és Leonardo del Cardinéval együtt a kis Soriano faluban telepedett le, a hercegnő és anyósa pedig Gallesebe költözött, egy nyomorúságos településre, két kurta mérföldre Sorianótól.

Ezek kedves helyek, de a száműzetés mégiscsak száműzetés, s a testvérek ki voltak tiltva Rómából, ahol hajdan hetikén uralkodtak.

Marcello Capece követte úrnőjét a többi udvaronccal együtt a szegény falucskába, ahová számkivetették. Ezt a pár napja még oly hatalmas hölgyet, aki büszkesége teljes szenvedélyességével élvezte rangját, egész Róma hódolata helyett most csak egyszerű parasztemberek vették körül, akiknek pusztá csodálkozása is bukására emlékeztette. Nem talált vigasztalást: a nagybátyja olyan öreg, hogy valószínűleg nem lesz ideje visszahívni unokaöccseit, hamarabb meglesi a halál, és mindezek tetejébe a három testvér is gyűlöli egymást. Sőt, már azt is suttozták, hogy a herceg és az örgróf, akikben nem lobogott a bíboros heves szenvedélye, megriadtak a bíboros túlkapásaitól, és nem átallozták bepanaszolni nagybátyjuknál, a pápánál.

A kilátástalan kegyvesztettség borzalmi közepette olyasmi történt, ami a hercegnőnek és magának Capeccének szerencsétlenségére világosan megmutatta, hogy Capeccét nem igazi szerelem fűzte Rómában Martucciához.

Egyszer a hercegnő behívatta, hogy parancsot adjon neki; Capece négy szemközt maradt a hercegnővel, ami kétszer ha megtörtént egy esztendőben. Amikor meglátta, hogy senki sincs a hercegnő fogadótermében, Capece csak állt és hallgatott. Majd az ajtóhoz ment, megnézte, nem hallja-e valaki a szomszédos szobában, összeszedte a bátorságát, és így szólt:

- Asszonyom, ne veszítse el az önuralmát, és ne bősziüljön fel, hogy ilyen különös szavakat merészelek mondani. Régóta jobban szeretem, mint tulajdon életemet. Ha oktanul szerelmes szemmel bátorokodtam nézni isteni szépségét, ne engem hibáztasson, hanem azt a természetfölötti erőt, amely ön felé taszít és ösztökél. Égek, szenvedek; nem kérem, hogy csillapítsa emésztő lobogásomat, csak azt, hogy nagylelkűen szánakozzék csüggedt és alázatos szolgálóján.

A hercegnő láthatóan meglepődött, s főleg megharagudott:

- Marcello - mondta neki -, mit láttál bennem, ami úgy felbátorított, hogy szerelmesen közelíts hozzá? Talán az életem, talán a beszédem olyannyira ellenkezik az illemszabályokkal, hogy ilyen arcátlanságra vetemedhetél? Hogy mertél arra gondolni, hogy férjemen és uramon kívül neked vagy bármely más férfiembernek is odaadhatom magamat? Megbocsátom, amit mondtál, mert azt hiszem, hogy elment az eszed; de óvakodjál, el ne kövess még egyszer ilyen hibát, mert esküszöm, hogy büntetéssel sújthatlak, nemcsak a második, hanem az első arcátlanságodért is.

A hercegnő dühösen távozott; Capecce csakugyan nem járt el körültekintően: nem megmondania, hanem sejtetnie kellett volna. Nem tudta, mitévő legyen, nagyon félt, hogy a hercegnő elmondja a dolgot a férjének.

De a folytatás jócskán rácsfolt félelmére. A falu magányában a büszke Palliano hercegnő nem tudta megállni, hogy el ne mondja kedvelt udvarhölgyének Diana Brancaccionak, mit merészeltek mondani neki. Diana harmincéves hölgy volt, és heves szenvedélyek marcangolták. Vörös haja volt (a történetíró több ízben említi ezt a körülményt, láthatóan ebben találja Diana Brancaccio minden örütségének magyarázatát). Eszeveszetten szerette Domiziano Fornarit, egy lovagot, aki Montebello örgróf környezetéhez tartozott. Feleségül akart menni hozzá; de az örgróf és neje, akikhez Dianát megtisztelő vérségi kötelékek fűzték, beleegyezzenek-e valaha is, hogy olyan férfihoz menjen nőül, aki jelenleg szolgálatukban áll? Ez az akadály elháríthatatlan volt, legalábbis látszólag.

Csak egyképpen remélhetett sikert; ha megszerzi Palliano hercegnek, az örgróf bátyjának támogatását; ez nem volt kilátástalan vállalkozás Diana számára. A herceg inkább rokonnak, mint cselédnek tekintette. Egyszerű, jószívű ember volt, sokkal kevesebbet törődött, mint testvérei, az üres formásokkal. Bár a herceg, mint igazi fiatalember, kihasználta magas állása minden előnyét, és minden volt, csak hű hitves nem, gyöngéden szerette nejét, és ha az csak egy kicsit is nyomatékosabban kért volna valami szívességet, láthatóan nem tudta volna megtagadni tőle.

A vallomást, melyet Capecce merészelt tenni a hercegnőnek, váratlan szerencsének tartotta a sötét lelkű Diana. Úrnője eddig kétségbeejtően kifogástalanul viselkedett; ha szenvedélyre gyúlna, ha ballépést követne el, lépten-nyomon szüksége volna Dianára, és ő mindent megkaphatna egy olyan asszonytól, akinek ismeri a titkait.

Távolról sem azt mondta el, hogy a hercegnő először is mivel tartozik önmagának, azután pedig, hogy milyen rémítő veszélyeknek teszi ki magát egy ilyen éles szemű udvarban; Dianát elkapta heves szenvedélye, és úgy beszélt úrnőjének Marcello Capeccérről, ahogy ő maga gondolkozott Domiziano Fornariról. Magányos életük hosszas beszélgetései során mindennap szerét ejtette, hogy eszébe juttassa a hercegnőnek: milyen szép és milyen kellemes ember ez a szegény Marcello, aki olyan szomorú képpel jár-ke; mint a hercegnő, ő is a legelőkelőbb nápolyi családokkal rokon, viselkedése éppen olyan nemes, mint a vére, csak vagyonra volna szüksége, amit bármely napon megadhat neki a sors szeszélye, hogy minden tekintetben illő legyen ahhoz a hölgyhöz, akit szeretni merészelt.

Diana örömmel látta szavainak első hatását, azt, hogy a hercegnő még nagyobb bizalmat tanúsít irányában.

Nem mulasztotta el, hogy Marcello Capeccét is értesítse a történetekről. Akkor nyáron rekkenő hőség volt, és a hercegnő gyakorta sétált a Gallesét övező erdőkben. Alkonyatkor az erdő közepén emelkedő dombokon várta a tengeri szellőt; a dombtetőkről alig két mérföldnyire látható a tenger.

Az illem szigorú törvényeinek megsértése nélkül Marcello is ott járhatott az erdőben; mondják, hogy gondosan el is rejtőzött ott, és csak akkor mutatkozott a hercegnő előtt, amikor Diana Brancaccio már jól telebeszélte a hercegnő fejét. Ekkor Diana jelt adott Marcellónak.

Diana, amikor látta, hogy úrnője már-már enged végzetes szenvedélyének, melyet ő ébresztett a szívében, maga is engedett heves szerelmének, mely Domiziano Fornari iránt támadt benne. Most már nem volt kétsége, hogy feleségül mehet hozzá. De Domiziano hideg fejű és tartózkodó, megfontolt fiatalember volt; tüzes kedvesének szenvedélyessége éppenséggel nem vonzotta, sőt csakhamar kellemetlennek találta. Diana Brancaccio a Carafa család közeli rokona volt; Domiziano nem kételkedett, hogy megkéselik, ha a legcsekélyebb hír is eljut

szerelmi kapcsolatukról a rettentő Carafa bíborshoz, aki, bár fiatalabb volt Palliano hercegnél, tulajdonképpen a család igazi feje volt.

Némi idő telt el azóta, hogy a hercegnő engedett Capecce szerelmének, s egyszer csak Domiziano Fornarinak nyoma veszett. Nem találták abban a faluban, ahová Montebello őrgrof udvarát száműzték. Eltűnt: később híre járt, hogy hajóra szállt a kis Nettuno kikötőben; nyilván megváltoztatta a nevét, mert soha többé nem hallottak róla.

Ki írhatná le Diana kétségbeesését? Palliano hercegnő jóságosan végighallgatta panaszait, amint átkozta a sorsot, egyszer azonban értésére adta, hogy ezt a tárgyat már kimerítettnek tekinti. Diana úgy érezte, hogy megcsalta a szerelmese; szívében kegyetlen háborgás dült; a hercegnő egy pillanatra elunta szakadatlan sirámainak hallgatását, ő pedig a legfurcsább következtetést vonta le belőle. Diana meggyőzte magát, hogy a hercegnő vette rá Domiziano Fornarit, hogy örökre hagyja el őt, sőt, a hercegnő tette lehetővé elutazását is. Ez a bolondos gondolat csak néhány szemrehányáson alapult, amit régebben intézett hozzá a hercegnő. A gyanút csakhamar bosszú követte. Diana kihallgatást kért a hercegtől, és mindent elmondott, hogy mi történt a felesége és Marcello közt. A herceg nem akart hinni neki.

- Képzeld el - mondta neki a herceg -, tizenöt év alatt a legcsekélyebb kifogásom se lehetett a hercegnő ellen; ellenállt az udvar csábításainak és Rómában élvezett fényes állásunk bővülésének; hiába próbálkoztak vele a legmegnyerőbb főurak, maga Guise herceg is, a francia hadsereg vezére. És most azt mondja, hogy enged egy közönséges csatlósnak?

A balsors akaratából a herceg nagyon unatkozott Sorianóban, abban a faluban, ahová száműzték, és amely csak két kurta mérföldnyire volt a felesége lakóhelyétől, ezért Diana nem is egy kihallgatást kapott tőle, s úgy, hogy ez nem jutott a hercegnő tudomására. Diana káprázatos tudott lenni; a szenvedély ékesszólóvá tette. Sok részletet is közölt a herceggel; a bosszú lett egyetlen öröme. Egyre azt hajtogatta, hogy Capecce minden este tizenegy óra körül bemegy a hercegnő szobájába, és csak reggel két-három órakor távozik. Ezek a beszédek eleinte oly csekély hatással voltak a hercegre, hogy sajnálta a fáradságot, hogy éjjélkor megtegyen két mérföldet, elmenjen Gallesébe, és váratlanul betoppanjon a felesége szobájába.

De egy este, amikor Gallesében tartózkodott - a nap lement, de azért még világos volt -, Diana kócosan rohant be a szalonba, ahol a herceg időzött. Mindenki távozott, ő pedig megmondta, hogy Marcello Capecce éppen bement a hercegnő szobájába. A herceg nyilván éppen rossz hangulatban volt, előkapta a törét, a felesége szobája felé szaladt, s be is lépett egy rejtekajtón. Ott találta Marcello Capeccét. Az igazat megvallva, a két szerelmes elsápadt, amikor látták, hogy belép. De különben semmi kifogásolnivaló nem akadt a magatartásukon. A hercegnő azzal foglalatostkodott az ágyában, hogy egy kis kiadását jegyezte föl; egy komorna is volt a szobában; Marcello az ágytól három lépésnyire állt.

A herceg dühösen torkon ragadta Marcellót, átvonszolta egy szomszédos szobácskába, megparancsolta, hogy dobja el a fegyvereit, egy hosszú és egy rövid tört. Azután a herceg előszólította az őrséget, és Marcellót nyomban a sorianói börtönbe kísértette.

A hercegnőt otthagyták a palotában, de szigorú felügyelet alatt tartották.

A herceg egyáltalán nem volt kegyetlen ember; láthatóan kendőzni akarta ezt a gyalázatos esetet, nem akart olyan végletes eszközökhöz nyúlni, amiket a becsület követelne tőle. Azt a látszatot akarta kelteni, hogy Marcellót egész más okból vetették börtönbe, és azzal az ürüggyel, hogy két-három hónappal azelőtt Marcello néhány óriási békát vásárolt borsos áron, azt terjesztette, hogy a fiatalember meg akarta őt mérgezni. De az igazi bűntény nagyon is ismeretessé vált, és fivére, a bíboros, megkérdezte tőle, mikor szándékozik lemosni a vétkesek vérével a gyalázatot, amellyel családjukat mérészték illetni.

A herceg maga mellé vette Alife grófot, a felesége fivérét, és Antonio Torandót, házuk barátját. Hármában, mint valami bírói tanács, ítéletet mondtak Marcello Capece fölött, akit azzal vádoltak, hogy házasságtörést követett el a hercegnővel.

Az emberi dolgok állhatatlansága folytán a IV. Pál után trónra lépő IV. Pius pápa a spanyol párthoz tartozott. Semmit sem tudott megtagadni II. Fülöp királytól, aki a bíboros és Palliano herceg halálát követelte tőle. A két testvér ellen vádat emeltek az állami bíróság előtt, és pörük részletei aprólékosan tájékoztatnak Marcello Capece haláláról:

A sok tanú közül az egyik így vall:

- Sorianóban voltunk; uram, a herceg, hosszasan tanácskozott Alife gróffal... Késő este lementünk a földszintre egy kamrába, ahol a herceg már előkészítette a vádlott kivégzéséhez szükséges köteleket. A herceg volt ott, Alife gróf, Antonio Torando úr és én.

Az első előszólított tanú Camillo Grifone volt, Capece meghitt barátja és bizalmasa. A herceg így szólt hozzá:

- Mondd meg az igazat, barátom. Mit tudsz, mit csinált Marcello a hercegnő szobájában?

- Nem tudok semmit; több mint húsz napja összevesztünk Marcellóval.

Emellett állhatatosan kitartott, ezért a herceg úr behívta őrsége néhány tagját. Grifonét a sorianói bíró felkötötte a csigára. Az örök meghúzták a kötelet, és négy ujjnyira fölemelték. A kapitány lógott egy jó negyedóraig, majd megszólalt:

- Eresszenek le, megmondom, amit tudok.

Amikor visszaeresztették a földre, az örök eltávoztak, és mi egyedül maradtunk vele.

- Igaz, hogy többször elkísértem Marcellót egészen a hercegnő szobájáig - mondta a kapitány -, de semmi mást nem tudok, mert én egy közeli udvarban vártam rá körülbelül hajnali egy óráig.

Rögtön behívták az öröket, s azok a herceg parancsára megint a levegőbe emelték Grifonét, úgy, hogy a lába nem érte a földet. A kapitány csakhamar fölkiáltott:

- Eresszenek le, megmondom az igazat. Igaz, több hónapja észrevettem - folytatta -, hogy Marcello szerelmeskedik a hercegnővel, és én szólni is akartam excellenciás uramnak vagy Don Leonardónak. A hercegnő minden reggel érdeklődött Marcello hogylétéről; apró ajándékokat adott neki, többek közt igen nagy gonddal készített és nagyon drága csemegéket, csodálatos művű kis aranyláncokat láttam Marcellónál, nyilvánvalóan a hercegnőtől kapta őket.

Vallomása után a kapitányt börtönbe vetették. Elővezették a hercegnő kapusát, aki azt mondta, hogy semmit sem tud; csigára kötötték, és a levegőbe emelték. Egy félóra múlva megszólalt:

- Eresszenek le, elmondom, amit tudok.

Mihelyt földet ért, azt mondta, nem tud semmit; megint föl húzták. Egy félóra múlva leeresztették; elmondta, hogy csak nem régóta áll a hercegnő személyes szolgálatában. Lehetséges volt, hogy ez az ember nem tud semmit, ezért visszaküldték a börtönbe. Mindez jó sokáig tartott, mert mindannyiszor kiküldték az öröket. Azt akarták, hogy az örök azt higgyék: mérgezési kísérlet miatt nyomoznak, amit a békákból kivont méreggel akartak elkövetni.

Késő éjjel a herceg elővezettette Marcello Capeccét. Az örök kimentek, az ajtót kellőképpen kulcsra zárták, és a herceg megkérdezte:

- Mi dolga van a hercegnő szobájában, hogy hajnali egy óráig, két óráig, sőt néha négy óráig ott marad?

Marcello mindent tagadott; beszólitották az öröket, és a levegőbe emelték a vádlottat; a kötél kifecakította a karjait; nem bírta a fájdalmat, és kérte, hogy eresszék le; beleültették egy székbe; ott azonban belezavarodott a mondókájába, és valósággal nem tudta, mit beszél. Behívták az öröket, és Marcellót ismét fölfüggesztették; jó idő múlva kérte, hogy eresszék le.

- Igaz - mondta -, hogy ilyen szokatlan időpontokban jártam be a hercegnő lakosztályába, de Diana Brancaccio asszonnyal szerelmeskedtem, excellenciás uram egyik udvarhölgyével, akinek házasságot ígértem, és aki mindent megadott nekem, kivéve azt, ami a becsületet sérti.

Marcellót visszavezették a börtönbe, és szembesítették a kapitánnyal és Dianával, aki mindent tagadott.

Azután visszavitték Marcellót a földszinti terembe; amikor az ajtóhoz közeledtünk, Marcello megszólalt:

- Herceg uram, excellenciád bizonyára emlékszik, mit ígért nekem: hogy megkíméli az életemet, ha elmondom a teljes igazságot. Nem szükséges, hogy még egyszer csigára húzzanak, mindent elmondok.

Akkor odalépett a herceghez, és alig hallható, remegő hangon mondta neki, hogy valóban elnyerte a hercegnő kegyeit. Ezeket a szavakat hallva, a herceg rávetette magát Marcellóra, és az arcába harapott; azután kirántotta a törét, és láttam, hogy össze akarja szurkálni a tettest. Akkor megszólaltam, hogy jó lenne, ha Marcello saját kezűleg írná le a vallomását, mert ez az irat igazolná őexcellenciáját. Bementünk az alacsony kamrába, ahol írószerszámok voltak; de a kötél úgy megsebezte Marcello karját és kezét, hogy csak ezt a néhány szót tudta leírni: „Igen, megcsaltam uramat: igen, elvettem a becsületét!”

Ahogy Marcello írt, a herceg olvasta. Ebben a pillanatban rávetette magát Marcellóra, és három tördőfessel kioltotta az életét. Diana Brancaccio is ott volt három lépésnyire, félholtan, és nyilván ezerszer és ezerszer megbánta, amit tett.

- Asszony, méltatlan vagy nemes családdra! - kiáltott föl a herceg. - Csak te okozad gyalázatomat, te munkálkodtál rajta nemtelen örömeid érdekében, meg kell hogy jutalmazalak minden árulásodért.

Ezekkel a szavakkal elkapta Diana haját, és egy késsel elmetszette a torkát. Valósággal ömlött a vér a szerencsétlen hölgyből, s végül holtan esett össze.

A herceg bedobatta a két hullát a börtön mellett egy pöcegödörbe.

Alfonso Carafa, az ifjú bíboros, Montebello örgróf fia, a család egyetlen tagja, akit IV. Pál maga mellett tartott, kötelességének érezte, hogy beszámoljon a pápának erről az eseményről. A pápa csak ennyit válaszolt:

- Hát a hercegnővel mit tettek?

Rómában mindenki azt gondolta, hogy ezek a szavak a szerencsétlen asszony halálát fogják okozni. De a herceg nem tudta elszánni magát erre a nagy áldozatra, vagy azért, mert a hercegnő áldott állapotban volt, vagy azért, mert valamikor oly gyöngéden szerette.

Három hónappal azután, hogy nagy, erényes felbuzdulásában egész családját eltaszította, a szent életű IV. Pál pápa ágyrak esett, és újabb háromhavi betegeskedés után, 1559. augusztus 18-án kiszenvedett.

A bíboros egyik levelet írta a másik után Palliano herceghez, szakadatlanul azt hajtogatta, hogy becsületük a hercegnő halálát követeli. Minthogy nagybátyjuk elhalálozott, s nem tudta, milyen szándékú ember lesz a megválasztandó pápa, azt akarta, hogy mindent a legrövidebb idő alatt végezzenek el.

A herceg egyszerű és jó ember volt, távolról sem olyan aggályos a becsületbe vágó ügyekben, mint a bíboros, és nem tudta elszánni magát arra a szörnyű, végső lépésre, amit követeltek tőle. Meggondolta, hogy maga is számtalanszor hűtlen volt a hercegnőhöz, és esze ágában sem volt titkolni előtte, s ezek a hűtlenségek szintén bosszúra sarkallhattak volna ilyen büszke hölgyet. Amikor a bíboros a konkláva indult, misét hallgatott, szentáldozásra járult, de még bevonulása előtt az utolsó pillanatban is azt írta, hogy elege van a folytonos halogatásból, és ha a herceg végre el nem szánja magát, hogy megteszi, amit családjuk becsülete parancsol, ő szavát adja, hogy többé nem törődik a fivére dolgaival, nem igyekszik segítségére lenni sem a konklávában, sem az új pápánál. Végül egy olyan ok bírhatta elhatározásra a herceget, aminek semmi köze a becsülethez. Bár szigorúan őrizték, a hercegnő állítólag addig mesterkedett, míg meg nem üzent Marcantonio Colonnának, aki esküdt ellensége volt a hercegnek, mert az kiforgatta őt Palliano hercegségéből, hogy ha Marcantonio szerét ejtheti, hogy megmentse a hercegnőt, és kiszabadítsa, ő a kezére játssza Palliano várát, mert odaadó híve a vár parancsnoka.

1559. augusztus 28-án a herceg két szakasz katonát küldött Gallésébe. 30-án Don Leonardo del Cardine, a herceg rokona, és Don Ferrando, Alife grófja, a hercegnő fivére, megérkezett Gallésébe, és behatolt a hercegnő lakosztályába, hogy megölje a hűgát. Mondták neki, hogy készüljön a halálra; a hölgy a legnagyobb nyugalommal fogadta a hírt. Először gyónni akart, és szentmisét hallgatni. Azután a két úr odalépett hozzá, de ő észrevette, hogy nincs egyetértés köztük. Megkérdezte, hogy van-e utasításuk férjétől, a hercegtől, hogy megölgék.

- Igen, asszonyom - válaszolta Don Leonardo.

A hercegnő szerette volna látni; Don Ferrando megmutatta neki.

(Palliano herceg porének aktái közt ott látom azoknak a szerzeteseknek a vallomását is, akik jelen voltak ennél a szörnyű eseménynél. Ezek a vallomások sokkal hitelesebbek, mint a többi tanú vallomásai, azt hiszem azért, mert a szerzetesek nem féltek a bíróság előtt, az összes többi tanú pedig többé-kevésbé cinkosa volt urának.)

Antonio, a paviai kapucinus barát így vallott:

- A misén áhítatosan elvégezte a szentáldozást, utána éppen bátorígtattunk, amikor Alife gróf, a hercegnő fivére lépett a szobába egy kötéllel meg egy hüvelyknyi vastag és vagy fél rőf hosszú mogorópálcával. Egy zsebkendővel bekötötte a hercegnő szemét, ő pedig hidegvérrel még jobban szemére húzta a kendőt, hogy ne lássa a testvérét. A gróf a nyakára tette a kötelet; de az nem volt megfelelő, ezért a gróf levette, és pár lépésnyire félrevonult; a hercegnő, amint meghallotta, hogy elmegy, levette a kendőt a szeméről, és megszólalt:

- Na, mi lesz már?

A gróf így válaszolt:

- Ez a kötel nem megfelelő, másikat keresek, hogy ne szenvedjen.

Ezekkel a szavakkal a gróf kiment; hamarosan visszatért a szobába egy másik kötéllel, megint a hölgy szemére kötötte a kendőt, és visszatette a kötelet a nyakára, a pálcát bedugta a csomóba, s addig forgatta, amíg meg nem fojtotta a hercegnőt. A hercegnő teljességgel úgy viselkedett, mintha köznapi társalgást folytatott volna.

Egy másik kapucinus, Antonio de Salazar barát ezekkel a szavakkal végzi vallomását:

- *Ki akartam menni a szobából, nem hagyott nyugtot a lelkiismeretem, nem akartam látni a hercegnő halálát; de a hercegnő így szólt hozzám:*

- *Ne menjen el innen, az Isten szerelmére.*

(Itt a barát elmeséli a hercegnő halálának körülményeit, pontosan úgy, ahogy az imént ismertettük.) Majd hozzáteszi:

- *Úgy halt meg, mint jó keresztény, sokszor elismételte: „Hiszek, hiszek.”*

A két barát, aki láthatóan megkapta feljebbvalóitól a szükséges felhatalmazást, ismételten azt állítja vallomásában, hogy a hercegnő mindig teljes ártatlanságát hangoztatta, valahányszor csak beszélt velük, valahányszor gyónt nekik, különösen az előtt a mise előtt, amelyen a szentáldozáshoz járult. Ha a hercegnő bűnös volt, megátalkodott dölyfösségéért egyenest a pokolba jut.

Amikor Don Leonardo del Cardinéval szembesítették, Antonio, a pavai kapucinus barát, ezt mondta:

- *Társam azt mondta a grófnak, hogy jó volna megvárni, amíg a hercegnő megszüli a gyermekét; hathónapos terhes, tette hozzá, nem kell elveszejteni annak a szegény kis teremtnének a lelkét, akit a szíve alatt hordoz, meg kell keresztelnünk.*

Alife gróf így válaszolt:

- *Tudja, hogy Rómába kell mennem, és én nem akarok ott úgy megjelenni, hogy itt ez a lárv a képemen. (Ezzel a megbosszulatlan gyalázattal.)*

Alighogy a hercegnő meghalt, a két kapucinus buzgólkodott, hogy haladéktalanul nyissák föl a hasát, hogy megkeresztelhessék a gyermeket; de a gróf és Don Leonardo nem hallgatott kérésükre.

Másnap a hercegnőt valóságos fényüzéssel temették el a helység templomában (olvastam a jegyzőkönyvet). Az eseménynek csakhamar híre ment, de nem okozott nagy meglepetést, régen felkészült rá mindenki; már többször elterjedt halálának híre Gallésében és Rómában, egyébként is olyan gyilkosságban, amelyet a városon kívül követtek el, ráadásul olyankor, amikor a pápai trón megüresedett, nem volt semmi rendkívüli. A IV. Pál halálát követő konklávé nagyon viharos volt. Nem kevesebb ideig tartott, mint négy hónap.

1559. december 26-án szegény Carlo Carafa bíboros kénytelen volt egy olyan bíboros megválasztásában közreműködni, akit Spanyolország támogatott, s akinek ennél fogva II. Fülöp minden szeszélyét teljesítenie kellett, bármilyen szigorú rendszabályokat követelt is a király Carafa bíboros ellen. Az újonnan megválasztott pápa a IV. Pius nevet vette föl.

Ha a bíboros nem száműzetésben élt volna a nagybátyja halálának pillanatában, ő irányíthatta volna a választást, vagy legalábbis megakadályozhatta volna egy ellenségének megválasztását.

A bíborost a herceggel együtt hamarosan letartóztatták; II. Fülöp nyilvánvalóan utasítást adott, hogy tegyék el őket láb alól. Tizennégy vádpontért vonták felelősségre őket. Mindenkit kihallgattak, aki fényt deríthetett erre a tizennégy pontra. Az igen jól megszerkesztett perirat két főlíans kötetre terjed: nagy érdeklődéssel olvastam, mert minden oldalon olyan érdekes részletek találhatók az akkori erkölcsökről, amiket a történetírók a történelem főnségességéhez méltatlannak ítélték. Nagyon festői részletekre bukkantam egy gyilkossági kísérlettel kapcsolatban, melyet a spanyol párt szervezett Carafa bíboros, az akkori mindenható miniszter ellen.

Egyébként őt és fivérét olyan bűnökért ítélték el, amiket mástól nem tekintettek volna bűnnek; például azért, mert meggyilkolták egy hűtlen asszony szeretőjét és magát a hűtlen asszonyt. Pár évvel később Orsini herceg feleségül vette a toszkánai nagyherceg húgát, hűtlenséggel gyanúsította, és megmérgeztette, éppen Toszkánában, a hölgy fivérének, a nagyhercegnek hozzájárulásával, de emiatt sosem indult eljárás ellene. A Medici családban több hercegnő lelte így halálát.

Amikor a két Carafa pöre véget ért, hosszú összefoglalás készült róla, és ezt több ízben átvizsgálta a bíborosok kongregációja. Nyilvánvaló, hogy ha elhatározták, hogy halállal büntetik a gyilkosságot, amely egy házasságtörésért állt bosszút - ezt a bűntényt, amellyel sosem foglalkozott az igazságszolgáltatás -, a bíboros bűnös volt, mert bűncselekményre bujtogatta testvérét, a herceg pedig azért, mert végrehajtotta a bűncselekményt.

1561. március 3-án IV. Pius pápa nyolcórás konzisztóriumot tartott, melynek végén ezekkel a szavakkal mondott ítéletet a Carafa testvérek fölött: „*Prout in schedula.*” (Úgy legyen, ahogy kell.)

Másnap éjjel az ügyész elküldte az Angyalvárba a rendőrkapitányt, hogy hajtassa végre a halálos ítéletet a két testvéren, Carlo Carafa bíboroson és Giovanni Palliano hercegen; így is lett. Először a herceget vették sorra. Az Angyalvárból átszállították a Tordinone-börtönbe, ahol minden elő volt készítve; ott fejezték le a herceget, Alife grófot és Don Leonardo del Cardinét.

A herceg nemcsak úgy viselte ezt a szörnyű pillanatot, mint egy előkelő származású lovag, hanem úgy is, mint jó keresztény, aki Istenért mindenre képes. Szép szavakat intézett két társához, buzdította őket haláluk órájában, azután a fiának írt.⁴⁰

A rendőrkapitány visszatért az Angyalvárba, kihirdette a halálos ítéletet Carafa bíborosnak, és csak egy órát engedélyezett neki, hogy fölkészüljön. A bíboros még nagyobb lelkiert tanúsított, mint fivére, mert kevesebbet beszélt; a szó mindig olyan erő, amit magunkon kívül keresünk. Amikor a szörnyű hírt jelentették neki, csak azt hallották, hogy halkan ezeket a szavakat mondja:

- Nekem meghalnom! Ó, Pius pápa! Ó, Fülöp király!

Meggyónt; elmondta a hét vezeklő zsoltárt, azután leült egy székre, és így szólt a hóhérhoz:

- Rajta.

A hóhér egy selyemzsinórral fojtotta meg, amely elszakadt; kétszer is neki kellett látnia. A bíboros csak nézte a hóhért, de egyetlen szóra se méltatta.

(Toldalék)

Néhány év múlva a szent életű V. Pius pápa felülvizsgáltatta és törölte a pört; a bíborost és testvérét visszahelyezték minden méltóságukba, a főügyészt pedig, akinek legtöbb része volt halálukban, felakasztották. V. Pius elrendelte, hogy semmisítsék meg a periratokat; minden másolatot, ami a könyvtárakban föllelhető volt, elégettek; kiközösítés terhe alatt tilos volt csak egyet is megtartani; de a pápa elfelejtette, hogy a saját könyvtárában is van egy példány, és erről a másolatról készült valamennyi, ami ma is látható.

Benyhe János fordítása

---

⁴⁰ A tudós Sismondi összezavarja ezt az egész történetet. Lásd a Michaud-féle életrajz Carafa-cikkét; azt állítja, hogy a bíboros halála napján Montorio grófot fejezték le. A gróf a bíboros és Palliano herceg atyja volt. A tudós történész összetéveszti az apát a fiúval. (Stendhal jegyzete.)

San Francesco a Ripa⁴¹

Ariste és Dorante is foglalkozott már e témával; ez adta az ötletet Éraste-nak, hogy szintén foglalkozzék vele.

Szeptember 30.

Olasz krónikából fordítom ezt az epizódot, amely egy római hercegnő és egy francia lovag szerelméről szól. 1726-ban történt, a múlt század elején. Abban az időben általános volt Rómában a rokon kapcsolatokkal való visszaélés. Az udvar még sohasem ragyogott fényesebben. XIII. (Orsini) Benedek uralkodott, jobban mondva unokaöccse, Campobasso herceg igazított el a nevében minden nagy és kicsiny ügyet. Mindenfelől özönlöttek Rómába az idegenek; tömegesen tódultak oda az olasz hercegek és az Újvilág aranyában még mindig dúskáló spanyol nemesek. Minden gazdag és hatalmas ember a törvény fölött állt. Az összeverődött sok idegent és olaszt látszólag csupán a széptevés és a fényűzés foglalkoztatta.

A pápa két unokahúga, Orsini grófnő és Campobasso hercegnő, osztozott nagybátyja hatalmában és az udvar hódolatában. Szépségük még akkor is felhívta volna rájuk a figyelmet, ha a társadalom aljához tartoznak. Az Orsini, ahogy Rómában keresetlenül emlegették, vidám volt és *disinvolta*,⁴² a Campobasso gyöngéd és ájtatos; de gyöngéd lelke a legvadabb szenvedélyekre is fogékonynak bizonyult. E hölgyek nem voltak nyílt ellenségek, bár naponta találkoztak a pápánál, és sűrűn látogatták egymást, de mindenben vetélkedtek: szépségben, befolyásban, gazdagságban.

Orsini grófnő nem annyira csinos, inkább csillogó, könnyed, tevékeny és cselszövő volt; szeretőivel nem sokat törődött, csak egy napra került hatásuk alá. Az ő boldogsága az volt, ha kétszáz vendéget láthatott maga körül a szalonjaiban, és gyakorolhatta hatalmát. Sokat tréfálkozott az unokanővérén, a Campobassón, aki három éven át mindenütt egy spanyol herceggel mutatkozott, s a végén megparancsolta neki, hogy huszonnégy órán belül hagyja el Rómát, mégpedig halálbüntetés terhe alatt.

- Mióta kiadta az útját - mondogatta az Orsini -, fennkölt unokanővérem nem mosolyog többé. Néhány hónapja pedig nyilvánvaló, hogy a szegény asszony majd meghal az unalomtól vagy a szerelemtől, és a férje nagy ügyesen mélységes áhítatnak tünteti fel ezt az unalmat nagybátyánk, a pápa előtt. Számítok rá, hogy áhítata zarándokútra fogja vezérelni Spanyolországba.

A Campobassónak eszébe sem jutott, hogy sajnálja a spanyolját, aki már legalább két éve halálra untatta. Ha sajnálta volna, már rég elküldött volna érte, mert *természetes* és szenvedélyes jellem volt, ami nem is olyan ritka Rómában. Bár alig múlt huszonhárom éves, és szépsége teljes pompájában virágzott, szertelen vallásosságában nemegyszer vetette magát nagybátyja lábához, és kérve kérte, részesítse a *pápai áldásban*, amely - bár ezt csak kevesen tudják - két-három iszonyatos bűn kivételével *gyónás nélkül is* feloldozást ad. A jó XIII. Benedek sírt a meghatottságtól.

- Kelj fel, húgom - mondta -, nincs neked szükséged az én áldásomra, Isten szemében többet érsz nálam.

⁴¹ Templom Róma Trastevere negyedében. (Stendhal jegyzete.)

⁴² *disinvolta* - fesztelen.

Ebben bizony csálhatatlansága ellenére ugyanúgy tévedett, mint egész Róma. A Campobasso eszeveszetten szerelmes volt, s bár szeretője viszonzta szenvedélyét, ő nagyon szerencsétlennek érezte magát. Néhány hónapja jóformán naponta találkozott Séneké lovaggal, Saint-Aignan hercegnek, XV. Lajos római nagykövetének unokaöccsével.

Az ifjú Séneké, minthogy Orléans-i Fülöp régens egyik szeretőjének a fia volt, a legnagyobb kegyet élvezte Franciaországban. Már régóta ezredesi rangot viselt, bár alig múlt huszonkét éves; nyegle szokásokat vett fel, de alapjában véve nem lett öntelt, holott minden oka megvolt rá. Mindig és mindenben szívesen mulatott, s ez a tulajdonsága, valamint vidámsága, szeleburdisága, bátorsága és jósága volt a legnyilvánvalóbb vonása ennek a sajátos jellemnek; nemzete dicséretére legyen mondva, fájának tökéletesen hű megtestesítője volt. Campobasso hercegnő azzal tüntette ki, hogy elfogadta látogatásait.

- Mégsem bízom önben, mert francia - mondta neki -; egy dologra figyelmeztetem: azon a napon, amikor megtudják Rómában, hogy olykor titokban találkozunk, biztos leszek benne, hogy ön mondta el, s nem fogom szeretni többé.

A Campobasso addig játszott a szerelemmel, míg igazi szenvedélyre nem lobbant. Séneké is szerette, de már nyolc hónapja tartott a viszonyuk, s az idő, amely egy olasz nő szenvedélyét megkettőzi, a francia férfiét megöli. Hiúsága megvigasztalta egy kicsit a lovagot unalmáért; már két-három arcképet is küldött Párizsba a Campobassóról. S minthogy úgyszólván gyermekkor óta elhalmozták minden jóval, és mindenféle kedvezményben részesítették, a jelleméből fakadó nemtörődomséggel mellőzte a hiúság érdekeit is, amelyek pedig rendszerint annyira nyugtalanítják honfitársai szívét.

Séneké egyáltalán nem értette szeretője jellemét, s ezért néha mulatott különbségén. Nagyon gyakran, még Szent Balbina ünnepén is - az ő nevét viselte a hercegnő -, le kellett győznie az asszony lángoló és őszinte áhítatának rajongását és lelkiismeretfurdalását. Séneké nem tudta elérni, hogy *megfelekedjék a vallásról*, ami oly gyakran megesik közrendű olasz nőkkel; erőszakkal győzte le, s a harc gyakran megújult.

Ez az akadály, az első, amellyel ez a sors kegyeitől elkényeztetett fiatalember találkozott életében, mulattatta, de egyúttal rá is szoktatta, hogy gyöngéden és figyelmesen bánjék a hercegnővel; időnként kötelességének érezte, hogy szeresse is. Volt egy másik, egyáltalán nem romantikus oka is: Sénekének csak egy bizalmasa volt, a nagykövet, Saint-Aignan herceg, akinek néha szolgálatot tehetett a mindentudó Campobasso révén. Rendkívül hízelgett neki, hogy a nagykövet fontos személynek tartja.

A Campobassót, aki nagyon különbözött Sénekétől, egyáltalán nem hatották meg szeretőjének társadalmi sikerei. Csak azt tartotta fontosnak, hogy szeretik-e vagy sem. „Én feláldozom érte örök üdvösségemet - gondolta -; ő viszont, az eretnek, a francia, semmi ehhez foghatót nem áldozhat fel értem.” De megjelent a lovag, és szeretetre méltó, kiapadhatatlan és mégis oly természetes vidámsága meglepte, elbűvölte a Campobasso lelkét. Mihelyt megpillantotta, semmivé váltak sötét gondolatai, s mindaz, amit mondani szándékozott neki. Még Séneké távozása után is sokáig megmaradt ebben a lelkiállapotban, amely annyira új volt büszke szívének. Végül belátta, hogy sem gondolkozni, sem élni nem bír Séneké nélkül.

A római divat, amely két évszázadon át a spanyoloknak kedvezett, kezdett visszatérni a franciákhoz. Kezdték megérteni jellemüket, amely gyönyört és boldogságot visz mindenhová, ahol csak megfordulnak. Ezt a jellemet akkoriban csakis Franciaországban lehetett megtalálni, az 1789-es forradalom óta pedig sehol. Az állandó vidámságnak ugyanis gondtalanságra van szüksége, s Franciaországban többé senkinek sem nyílik biztos pálya, még a lángésznek sem, ha ugyan van ilyen.

Folyik a háború a Séneké osztályához tartozó emberek és a nemzet többi része közt. Akkor még Róma is nagyon különbözött attól, amilyenek ma ismerjük. 1726-ban senki sem sejtette a hatvanhét év múlva bekövetkező eseményeket, amikor néhány pap felbélte a népet, hogy mérsárolja le a jakobinus Basseville-t, aki - mint mondta - civilizálni akarta a keresztény világ fővárosát.

A Campobasso Séneké mellett vesztette el első ízben a fejét, s hol az égben érezte magát, hol meg rettentően szerencsétlennek olyan dolgok miatt, amelyeket az ész nem helyeselhet. Ha már Séneké legyőzte a hitet, amelynek a hercegnőnél semmi köze sem volt az észhez, ebben a szigorú és őszinte lélekben a szerelem szükségszerűen és gyorsan fokozódott a legfékeltenebb szenvedélyig.

A hercegnőnek volt egy bizalmas embere, monsignore Ferraterra, akinek megalapozta a szerencsáját. Elképzelhető, mit érzett, amikor Ferraterra bejelentette, hogy Séneké gyakrabban jár az Orsinihoz, mint azelőtt, sőt, a grófnő miatta tette ki a szűrét egy híres herélt operaénekesnek, akit hetek óta a grófné szeretőjének tartottak.

Történetünk annak a napnak az estéjén kezdődik, amikor a Campobasso megtudta ezt a végzetes hírt.

Mozdulatlanul ült egy hatalmas aranyozott bőr karosszékekben. Mellette egy fekete márványasztalkán két hosszú szárú nagy ezüstlámpa, a híres Benvenuto Cellini remeke világította meg vagy inkább hangsúlyozta az árnyakat a palotája földszintjén levő roppant teremben, amelyet időtől feketült képek díszítettek; mert ebben a korban már régóta tartott a nagy festők uralma.

A hercegnővel szemben, majdnem a lábánál, egy tömör arannyal díszített ébenfa székecskén a fiatal Séneké mutogatta elegáns személyét. A hercegnő csak nézte; amikor az ifjú belépett a terembe, észébe sem jutott, hogy eléje szaladjon, s a karjába vesse magát, azóta pedig egyetlen szót sem intézett hozzá.

1726-ban Párizs már az élet eleganciájának és a cicomának királynői városa volt. Séneké a futárokkal rendszeresen meghozatott mindent, ami fokozhatta egy közismerten csinos francia férfi kellemét. De bármennyire bízott is magában - ami természetes volt egy rangjából férfi-nál, aki nagybátyjának, a hírhedt Canillacnak, a régens egyik kéjhajhász barátjának irányításával, az udvar szépséges hölgyeinél esett át a tűzkeresztségen - egy idő múlva némi zavar mutatkozott Séneké arcvonásain. A hercegnő szép szőke haja kissé zilált volt; nagy sötétkék szemét a férfira szegezte: tekintetét nehéz lett volna megfajteni. Halálos bosszúval fenyegetett? Vagy csak a szenvedélyes szerelem mély komolyságát tükrözte?

- Tehát nem szeret már? - kérdezte végül fojtott hangon a hercegnő.

Hosszú csönd követte ezt a hadüzenetet.

A hercegnőnek neheze esett lemondani Séneké elbűvölő kedvességéről, aki kész lett volna ezer bohóságot mondani neki, ha nem rendez jelenetet; de túl büszke volt, semhogy halogassa a kimagyarázkodást. A kacér nő hiúságból féltékeny, a gáláns hölgy megszokásból; az őszintén és szenvedélyesen szerelmes asszony pedig tudatában van jogainak. Jellegzetesen római szenvedélyt tükröző tekintete elgyönyörködtette Sénekét: mélységet és bizonytalanságot fedezett fel benne; úgyszólván a meztelen lélek tárult fel előtte. Az Orsiniból hiányzott ez a báj.

De ezúttal túl sokáig tartott a csend, s a fiatal francia, aki nemigen értette a módját, hogyan kell behatolni egy olasz szív rejtett érzelmeibe, higgadtan és józannak kezdte találni a hercegnő arckifejezését, s ez megnyugtatta. Pillanatnyilag különben is bosszús volt: miközben keresztüljött több pincén és kazamatán, amely a Campobasso palota melletti házból ebbe az

alacsony terembe vezetett, néhány pókháló tapadt az előző napon Párizsból érkezett csinos ruhájának vadonatúj hímzésére. A pókháló feszélyezte, egyébként is irtózott ezektől a rovaroktól.

Sénecé, aki nyugalmat vélt kiolvasni a hercegnő szeméből, arra gondolt, hogy gátat vet a jelenetnek, és válasz helyett megkerüli a szemrehányást; de bosszúsága komolyságra hangolta: „Talán éppen itt a kedvező alkalom - gondolta -, hogy megsejtessem vele az igazságot? Ő maga tette fel a kérdést az imént; lám, a nehezén már félig-meddig túl is vagyunk. Bizonyára nem születtem szerelemre. Soha életemben nem láttam ilyen szépet, mint ez a különös szemű asszony. Rossz a modora, s arra kényszerít, hogy undorító kazamatákban mászkáljak; de unokahúga az uralkodónak, akihez a király küldött. Azonfelül szőke egy olyan országban, ahol minden asszony barna; ez is megkülönbözteti a többitől. Naponta hallom, hogy egekig magasztalják a szépségét olyanok, akiknek bizonykodása nem gyanús, mert álmukban se jutna eszükbe, hogy e sok báj boldog birtokosával beszélnek. S afelől is szükségtelen nyugtalankodnom, hogy nincs meg a hatalmam, amivel egy férfinembernek a szeretője fölött rendelkeznie kell. Ha akarnám, ha csak egy szót is szólnék, megszöktethetném a palotájából, aranybútorai közül, királyi nagybátyja mellől, s magammal vihetném Franciaországba, hogy ott szármalmasan tengődjön valamelyik Isten háta mögötti birtokon. Hitemre, az ilyen önfeláldozás lehetősége csak azt a határozott eltökéltséget váltja ki belőlem, hogy sohase kérjem tőle ezt az áldozatot. Az Orsini távolról sem ilyen csinos; éppen csak egy kicsit szeret jobban, ha egyáltalán szeret, mint Butofacót, a heréltet, akit tegnap rúgattam ki vele; de jó modora van, tud élni, s hintón lehet járni hozzá. És biztos vagyok benne, hogy sohasem fog jelenetet rendezni; ahhoz nem szeret eléggé.”

Míg hosszan hallgattak, a hercegnő egy percre sem vette le merev tekintetét a fiatal francia csinos homlokáról.

„Nem látom többé” - gondolta. És hirtelen a karjába vetette magát, csókokkal borította a homlokát és a szemét, amely nem ragyogott már fel a boldogságtól, amikor meglátta. A lovag megvetette volna magát, ha nem felejtí el azonnal szakítási terveit; de kedvese túlságosan felindult volt, semhogy megfélemezhetett volna féltékenységről. Pár perc múlva Sénecé meglepetten pillantott rá; sűrűn peregtek arcán a harag könnyei.

- Micsoda! - mondta halkan az asszony. - Annyira lealacsonyodom, hogy szóvá teszem megváltozott viselkedését? A szemére vetem, pedig megesküdtem, hogy észre sem fogom venni soha! És ennyi lealacsonyodás sem elegendő, még engednem is kell a szenvedélynek, amelyet bájos arca ébreszt bennem! Ó, te hitvány, te hitvány hercegnő!... Ennek véget kell vetni.

Letörölte a könnyeit, s látszólag megnyugodott kissé.

- Lovag, ennek véget kell vetni - mondta elég higgadtan. - Ön gyakran mutatkozik a grófnénál... - E szavaknál halálsápadt lett. - Ha szereted, járj hozzá naponta, nem bánom; de ide ne gyere többé... - Elhallgatott, szinte akarata ellenére. Egy szót várt a lovagtól, de ez a szó nem hangzott el. Görcsös kis mozdulatot tett, mintha összeszorította volna a fogát, úgy folytatta: - A halálos ítéletem lesz az, és az öné is.

Ez a fenyegetés döntést csikart ki a lovag határozatlan lelkéből; eddig csak meglepte a váratlanul heves támadás, amely a teljes odaadást követte. Most nevetni kezdett.

Hirtelen pír lepte el a hercegnő arcát, amely vérvörös lett. „Megfojtja a harag - gondolta a lovag -, mindjárt megüti a guta.” Közelebb lépett, hogy kifűzze a ruháját; az asszony olyan eltökélten és olyan erővel lökte el, amihez nem volt hozzászokva. Sénecének később eszébe jutott, hogy miközben megpróbálta átölelni, félhangon mormolt szavakat hallott. Kissé távolabb húzódott, de tapintata feleslegesnek bizonyult, mert az asszony láthatólag ügyet sem vetett rá többé. Halk, fojtott hangon beszélt magában, mintha a gyóntatójának mondta volna: „Sérteget, dacol velem. Korára és honfitársaira jellemző tapintatlanságával biztosan az

Orsininak is el fogja mesélni, hogy milyen hitványságokra vetemedem... Nem bízhatom magamban; még csak arról sem kezeskedhetem, hogy érzéketlen maradok bájos arca láttán...” Szavait újabb csend követte, amit a lovag nagyon unalmasnak talált. Végül is a hercegnő felállt, és még komorabb hangon megismételte: - *Ennek véget kell vetni.*

Kibékülésük elfeledtette Sénekével, hogy komoly kimagyarázkodásra szánta el magát; két-három mulatságos szót ejtett egy kalandról, amelyről sokat beszéltek Rómában.

- Hagyjon magamra, lovag - szakította félbe a hercegnő -; nem érzem jól magam...

„Ez az asszony unatkozik - gondolta Séneké, miközben sietve engedelmeskedett -, az unalomnál pedig nincs ragályosabb.” A hercegnő a terem végéig követte tekintetével... - Kis híján meggondolatlanul döntöttem életemről! - mondta keserű mosollyal. - Otromba tréfálkozása szerencsére felnyitotta a szemem. Hogy ez az ember milyen ostoba! Hogy szerethetek valakit, aki ennyire nem ért meg? Mulatságos megjegyzésekkel akar szórakoztatni, amikor az életünk-ről van szó!... Ó, erről ráismerek az én gyászos, komor természetemre, amely mindig boldogtalanná tesz! - Dühösen ugrott fel karosszékéből. - Milyen szép volt a szeme, amikor azt a megjegyzést elejtette!... És valljuk be, a szegény lovag igazán jó szándékból tette. Ismeri szerencsétlen jellememet; ahelyett, hogy az okát kérdezte volna, feledtetni akarta velem nyugtalanító, komor bánatomat. Ó, a szeretetre méltó francia! Egyáltalán, ismertem-e a boldogságot, mielőtt beleszerettem?

Gyönyörűséggel gondolt szeretője kiváló tulajdonságaira. Majd fokozatosan felidézte Orsini grófnő bájait. Lelke kezdett mindent sötéten látni. A legborzasztóbb féltékenység kínjai kerítették hatalmukba szívét. Tulajdonképpen már két hónapja gyötörte a gyászos előérzet; csak azokat a perceket érezte elviselhetőnek, amelyeket a lovaggal töltött, pedig akkor is majdnem mindig bántó hangon szólt hozzá, ha nem volt éppen a karjai közt.

Ez az este rettenetesnek bizonyult. Amikor már kimerítette és egy kicsit megnyugtatta a fájdalom, eszébe jutott, hogy beszélnie kellene a lovaggal: „Elvégre csak azt látta, hogy ingerült vagyok, de nem tudja, mivel vádolom. Talán nem is szereti a grófnőt. Talán csak azért jár hozzá, mert egy utazónak meg kell ismerkednie annak az országnak a társas életével, amelyben tartózkodik, s különösen az uralkodó családjával. Talán ha meghívom magamhoz Sénekét, ha nyíltan eljárhat hozzám, ugyanúgy órákat tölt majd nálam is, mint az Orsininál.”

- De nem! - kiáltotta dühösen. - Lealacsonyodnék, ha beszélnék vele; megvetne, ennyi hasznom lenne az egészből. Az Orsini csapongó természete, amelyet bolond fejjel mindig megvettem, alapjában véve kellemesebb, mint az enyém, különösen egy francia szemében. Én arra születtem, hogy egy spanyollal unatkozzam. Nincs képtelenebb dolog, mint ha az ember mindig komoly, hiszen az élet eseményei amúgy is éppen elég komolyak!... Mivé lennék, ha nem volna többé enyém a lovag, hogy életet leheljen belém, hogy fellobantsa szívemben a hiányzó tüzet?

Utasítást adott, hogy senkit se engedjenek be; de ez a rendelkezés korántsem vonatkozott monsignore Ferraterrára, aki azért kereste fel, hogy beszámoljon mindarról, ami hajnali egy óráig az Orsininál történt. A prelátus eddig jóakarattal támogatta a hercegnő szerelmét, de aznap este már nem kételkedett benne, hogy Séneké hamarosan nagyon jóban lesz Orsini grófnővel, ha ugyan ez máris meg nem történt.

„Több hasznót húzhatok a hercegnőből - gondolta -, ha hitbuzgó lesz, mint ha nagyvilági hölgy marad. Valakit mindig jobban fog szeretni nálam: a szeretőjét; s ha egy napon római szeretőt választ, annak akadhat egy nagybátyja, akit bíborossá kell kineveztetni. Ha viszont megtértem, először mindig a lelkiatyjára fog gondolni, s szívének teljes hevével... Van-e, amit meg nem tehet értem a nagybátyjánál!” S a becsvágyó prelátus elmerült pompás jövője festegetésében; maga előtt látta a hercegnőt, amint nagybátyja lába elé hull, hogy kieszközölje

számára a bíbornoki kalapot. A pápa nagyon hálás lesz azért, amit tenni fog... Mihelyt megtéríti a hercegnőt, a pápa elé tárja a fiatal franciával folytatott viszonyának cáfolhatatlan bizonyítékait. Őszentsége jámbor, őszinte, és borzad a franciáktól, tehát örök hálával fog gondolni arra, aki véget vetett ennek a számára oly bántó viszonynak. Ferraterra a ferrarai főnemességhez tartozott; gazdag volt, és már ötvenéves is elmúlt... A bíbornoki kalap közeli reményétől feltüzelve valósággal csodákat művelt; megkockáztatta, hogy egyik percről a másikra új szerepben mutatkozzék be a hercegnőnél. Sénecé ugyan már két hónapja nyilvánvalóan elhanyagolta az asszonyt, mégsem mert eddig belekötni; a prelátus ugyanis rosszul ismerte Sénecét: becsvágyónak hitte.

Az olvasó nagyon hosszúnak találná a szerelemtől és féltékenységtől őrjöngő hercegnő és a nagyravágyó prelátus párbeszédét. Ferraterra azzal kezdte, hogy a legrészletesebben beszámolt a szomorú valóságról. Ilyen lélekbe markoló kezdet után nem esett nehezére, hogy felébressze a hit és a szenvedélyes áhítat érzését, amely mégiscsak ott szunnyadozott a fiatal római nő szívének mélyén, hiszen őszintén vallásos volt.

- Minden istentelen szenvedélynek boldogtalanság és becsvágy a vége - mondta a prelátus. A nap már magasan járt az égen, amikor elhagyta a Campobasso palotát. Megígértette az újonnan megtért asszonnyal, hogy aznap nem fogadja Sénecét. Ez az ígéret nem esett nehezére a hercegnőnek; ájtatosnak hitte magát, pedig valójában csak félt, hogy a lovag megveti gyöngeségéért.

Elhatározása mellett szilárdan kitartott egészen négy óráig, a lovag látogatásának várható időpontjáig. Sénecé végigment a Campobasso palota kertje mögött húzódó utcán, meglátta a jelet, amely tudtára adta, hogy lehetetlen találkozniuk, és elégedetten elvonult Orsini grófnőhöz.

A Campobasso egyre inkább úgy érezte, hogy megbolondul. A legfurább ötletek és elhatározások kergették egymást a fejében. Hirtelen mint egy őrült lerohant palotája fölépcsőjén, hintóba szállt, s odakiáltott a kocsisnak:

- Az Orsini palotába!

Végtelen boldogtalansága akarata ellenére is arra ösztökélte, hogy meglátogassa unokatestvérét, ötven vendég társaságában találta. A szellemes emberek, a becsvágyó rómaiak, mint-hogy nem szállhatták meg a Campobasso palotát, valamennyien az Orsini palotába özönlöttek. A hercegnő megérkezése nagy szenzációt keltett; tiszteletből mindenki félrehúzódott, de ezt ő figyelemre sem méltatta: a vetélytársnőjét nézte, őt csodálta. Unokatestvére minden bája tördöfés volt a szívébe. Miután üdvözölték egymást, a hercegnő gondterhelten hallgatásba burkolózott, s látva ezt, az Orsini szellemesen és *disinvolta* folytatta a félbeszakított társalgást.

„Mennyivel jobban illik a lovaghoz az ő vidámsága, mint az én balga, unalmas szenvedélyem” - gondolta a Campobasso.

Érthetetlen elragadtatásában, amelyben csodálat és gyűlölet vegyült, a grófnő nyakába ugrott. Egyebet sem látott, csak unokatestvére bájait; közelből és távolból egyaránt imádandónak találta, összehasonlította kettőjük haját, szemét, bőrét. E különös vizsgálódás eredményeként meggyűlölte és megutálta önmagát. Vetélytársnőjében mindent elragadónak, felsőbbrendűnek vélt.

A mozdulatlan és komor Campobasso bazaltszobornak látszott a hadonászó és lármás tömeg közepett. Az emberek jöttek-mentek; lármájuk zavarta, sértette a Campobassót. De mit érzett, amikor egyszerre csak azt hallja, hogy Sénecé urat jelentik be? Viszonyuk kezdetén úgy állapodtak meg, hogy a férfi társaságban csak nagy ritkán fogja megszólítani, ahogy egy

külföldi diplomatához illik, akit az uralkodó mellé akkreditáltak, s havonta mindössze kétszer-háromszor találkozik az egyházfejedelem unokahúgával.

Sénecé a szokásos tisztelettel és komolysággal üdvözölte, majd Orsini grófnőhöz lépve vidám, szinte meghitt hangot ütött meg, úgy, ahogy egy szellemes asszonyhoz szoktunk beszélni, ha az szívesen lát bennünket, s nap mint nap találkozunk vele. A Campobassót ez lesújtotta. „A grófnő megmutatja, milyennek kellene lennem - gondolta. - Igen, ilyennek kellene lennem, de sohasem leszek ilyen!” Amikor távozott, végtelenül boldogtalannak érezte magát, boldogtalanabb nem is lehetett volna; már-már elhatározta, hogy mérget vesz be. A szerelem minden gyönyörűsége, amiben Sénecé részesítette, nem érhetett fel a szertelen fájdalommal, amely egy egész hosszú éjszakán át gyötörte. Mintha a római lelkek olyan kimeríthetetlen energiával tudnának szenvedni, amivel más asszonyok nem is rendelkeznek.

Másnap Sénecé újra eljött, és meglátta a tilos jelzést. Már-már vígan odábbállt, de sértve érezte magát. „Szóval a múltkor kiadta az utamat? Könnyek közt akarom látni” - mondta a hiúsága. Egy kis enyhe, könnyű szerelmet is érzett most, hogy végleg elveszített egy ilyen szép asszonyt, a pápa unokahúgát. Kiszállt a kocsijából, nekivágott a piszkos kazamatáknak, amelyeket ki nem állhatott, és az ajtót betaszítva belépett a földszinti nagy terembe, ahol a hercegnő fogadni szokta.

- Hogyan! Ide merészelt jönni! - mondta a hercegnő meglepetten.

„Csodálkozása nem őszinte - gondolta a fiatal francia -; csak akkor tartózkodik ebben a helyiségben, ha engem vár.”

A lovag megfogta a kezét; az asszony megremegett. Szeme könnybe lábadt; a lovag olyan csinosnak találta, hogy egy pillanatra beleszeretett. Az pedig elfelejtette, hogy két napon át hányszor esküdött hűséget a vallásnak; a férfi karjába vetette magát, és maradéktalanul boldog volt. „Ezután az Orsini fogja élvezni ezt a boldogságot!...” Sénecé, mint mindig, ezúttal is félreismerte ezt a római lelket, s azt hitte, hogy jó barátságban akar elválni tőle, udvariasan akar szakítani. „Minthogy a király nagykövetségéhez vagyok beosztva, nem szabad megengednem, hogy halálos ellenségem legyen (mert az lesz) annak az uralkodónak az unokahúga, aki mellé rendelték.” Sénecét büszkeséggel töltötte el a szerencsés eredmény, amelyre hite szerint jutott, s a józanságra hivatkozott. A legkellemesebb egyetértésben fognak élni; miért ne lennének nagyon boldogok? Voltaképpen mit is lehet a szemére vetni? A szerelmet gyöngéd jó barátság fogja felváltani. Esdekelve kéri, engedtesse meg neki, hogy időnként felkeresse ezt a helyet, ahol most is vannak; viszonyuk mindig kellemes lesz...

A hercegnő először nem fogta fel, mit akar. Amikor elborzadva mégis megértette, merev tekintettel mozdulatlanra dermedt. Végül a *kellemes viszonyokról* tett utolsó megjegyzésnél félbeszakította; hangja mintha keble legmélyéről tört volna fel, miközben lassan ejtette ki a szavakat:

- Tehát mindent egybevetve elég csinosnak talál, hogy igénybe vegye a szolgálataimat!

- De drága, jó barátnőm, csak nem esett csorba az önérzetén? - vágott vissza Sénecé, aki ezúttal igazán meglepődött. - Hogyan juthatott az eszébe, hogy oka van a panaszra? Szerencsére senki sem sejtí egyetértésünket. Becsületes ember vagyok; újból szavamat adom, hogy soha senki sem fogja gyanítani, milyen boldogságot élveztem.

- Még az Orsini sem? - kérdezte az asszony, s hangja olyan hideg volt, hogy továbbra is félrevezette vele a lovagot.

- Említettem-e valaha is azokat - mondta naivul a lovag -, akiket talán szerettem, mielőtt a rabszolgája lettem?

- Bármennyire tisztelem is a becsületszavát, ezt a kockázatot mégsem vállalom - jelentette ki a hercegnő olyan elszánt arccal, hogy végül a fiatal francia is meghökkent egy kicsit. - Isten vele, lovag... - S amikor az kissé határozatlanul elindult, utánaszólt: - Csókolj meg.

Szemlátomást ellágyult; aztán szilárd hangon megismételte: - Isten vele, lovag...

A hercegnő hívatta Ferraterrát.

- Bosszuljon meg! - mondta neki. A prelátus el volt ragadtatva. „Kompromittálni fogja magát; most már végleg az enyém.”

Két nap múlva, minthogy a hőség nyomasztó volt, Sénecé éjfél tájban kiment levegőzni a Korzóra. Ott találta az egész előkelő római társaságot. Amikor újra be akart szállni a kocsijába, inasa alig bírt válaszolni: részeg volt; a kocsis eltűnt; az inas nehezen forgó nyelvvel elmagyarázta, hogy a kocsis vitába keveredett egy *ellenségével*.

- Úgy, a kocsisomnak *ellenségei* vannak! - mondta Sénecé nevetve.

Hazafelé indult, de alig ért két-három utcányi távolságba a Korzótól, amikor észrevette, hogy követik. Négy vagy öt férfi mindig akkor állt meg, amikor ő, s ha megindult, megindultak azok is. „Csak egy kis vargabetűt kellene csinálnom, s egy másik utcán át visszamehetnék a Korzóra - gondolta Sénecé. - Eh, csak nem ijedek meg ezektől a fickóktól; jól fel vagyok fegyverkezve.” Meztelen törét a kezében tartotta.

Míg ezt végiggondolta, keresztülsietett két-három félreeső és egyre néptelenebb utcán. Hallotta, hogy a férfiak is gyorsabban szedik a lábukat. Ebben a pillanatban felnézett, s az orra előtt megpillantott egy kis templomot, amelyben Ferences-rendi barátok szoktak misézni; ablakaiból szokatlan fény áradt. A kapuhoz rohant, s töre markolatával dörömbölni kezdett. Az üldözőknek vélt férfiak ötven lépésre voltak. Futni kezdtek felé. Egy szerzetes kaput nyitott; Sénecé beugrott a templomba; a szerzetes újra feltette a kapu vaspántját. Ugyanabban a pillanatban a gyilkosok rugdosni kezdték a kaput.

- Ó, az istentelenek! - mondta a barát. Sénecé adott neki egy zecchinót.

- Kétségkívül haragszanak rám - jegyezte meg.

A templomot legalább ezer gyertya világította meg.

- Hogyhogy? Ilyenkor tartanak ájtatosságot? - kérdezte a baráttól.

- Kegyelmes uram, az érseki helynök úr őeminenciája adott rá engedélyt.

A *San Francesco a Ripa*-nak nevezett kis templom szűk előterét egészen betöltötte egy pompás ravatal; énekes gyászmisét tartottak.

- Ki halt meg? Valami herceg? - érdeklődött Sénecé.

- Bizonyára - felelte a pap -, mert semmivel se takarékoskodtak; de mindez kidobott pénz és elfecsérelt gyertya; a rendfőnök azt mondta, hogy a megboldogult nem bánta meg bűneit halála előtt.

Sénecé közelebb ment; francia stílusú címerpajzsokat látott; kíváncsisága fokozódott; egészen közel lépett, és a saját címerét ismerte fel! Latin nyelvű felirat is volt:

Nobilis homo Johannes Norbertus Senece eques decessit Romae.

„Nemes Jean Norbert de Sénecé lovag, elhunyt Rómában.”

„Én vagyok az első - gondolta Sénecé -, aki abban a megtiszteltetésben részesül, hogy láthatja a saját temetését... Csak V. Károly császárról tudok, aki ezt az élvezetet megengedhette magának... De ez a templom nem tesz jót nekem.”

Még egy zecchinót adott a sekrestyésnek.

- Atyám - mondta neki -, engedjen ki a kolostoruk valamelyik hátsó ajtaján.

- Nagyon szívesen - válaszolta a barát.

Amint kiért az utcára, Sénecé, mindkét kezében pisztolyt szorongatva, teljes sebességgel nekiiramodott. Nemsokára meghallotta maga mögött üldözői lármáját. Palotája közelébe érve, észrevette, hogy a kapu zárva, s előtte egy ember áll. „Itt a támadás pillanata” - gondolta a fiatal francia; már arra készült, hogy egyetlen pisztolylövessel megöli az emberét, amikor felismerte a komornyikját.

- Nyisson kaput! - kiáltott rá.

A kapu nyitva volt; gyorsan beléptek és bezárták.

- Ó, uram, már mindenütt kerestem; nagyon rossz híreim vannak: a kocsisát, a szegény Jeant, agyonszúrták. A gyilkosai teli szájjal átkozták önt. Uram, az életére törnek...

A komornyik még be sem fejezte, amikor nyolc kartácsra töltött puska dördült el egyszerre az egyik kertre néző ablakból, s Sénecé holtan terült el a komornyikja mellett; húsznál több golyó járta át mindegyiküket.

Két év sem telt belé, s Campobasso hercegnőt úgy tisztelték Rómában, mint a legfennköltebb jámborság megtestesítőjét; monsignore Ferraterra pedig már hosszú ideje bíboros volt.

Nézzék el a szerző hibáit.

Rubin Péter fordítása

Vanina Vanini

vagy különös részletek a karbonárok utolsó titkos
összejöveteléről, amit a Pápai Államban lepleztek le

Tavaszi este 182*-ban. Egész Rómát felkavarta B. herceg, a híres bankár estélye új palotájában, a Piazza Venezián. Minden együtt volt itt, hogy ezt a palotát megszépítse, minden, ami Itália művészetében, Párizs és London pompájában a legnagyobb. Nagy volt a vetélkedés. A nemes Anglia szőke, tartózkodó szépségei törték magukat, hogy ott lehessenek ezen az estélyen; seregestül érkeztek. És Róma legtündöklőbb asszonyai versengtek velük, ki a szebb. Egy fiatal lány lépett be apja karján, szemének és ébenfekete hajának ragyogása elárulta - római; őt követte minden pillantás. Minden mozdulatából idegenszerű gőg sugárzott.

Sok külföldin látszott, hogy meghökkenti őket az estély pompája.

Egyre-másra suttozták:

- Hát van olyan európai király, aki ilyen ragyogó estélyt rendezhetne?

Mert a királyoknak nincs római stílusban épült palotájuk, és udvaruk előkelő hölgyeit kötelesek meghívni; B. herceg csak szép asszonyokat hív meg. Ezen az estén is szerencsésen válogatta meg vendégeit; elkápráztatta a férfiakat, ez rögtön meglátszott. El kellett dönten: a sok ragyogó nő között ki a legszebb? Egy ideig ingadoztak, de végül Vanina Vanini hercegnő, a fekete hajú, lobogó tekintetű fiatal lány lett a bál királynője. A sok külföldi és római aranyifjú otthagya a többi termet, mindannyian oda gyűltek, ahol ő tartózkodott.

Apja, Don Asdrubale Vanini herceg azt kívánta: először két-három német fejedelemmel táncoljon. Azután néhány nagyon vonzó és nagyon előkelő angol úr karját fogadta el; de szertartásos modoruk untatta őt. Úgy látszott, sokkal nagyobb élvezettel gyötri a fiatal Livio Savellit, akinek arcára kiült a szerelem. Livio hódító és ragyogó római ifjú volt, s ezenfelül herceg is; de ha valaki véletlenül egy regényt nyom a kezébe, ő húsz oldal után elhajítja s azzal mentegeti magát, megfájdult tőle a feje. Ez fogyatékoság, gondolta Vanina.

Éjfél tájt egy hír terjedt el az estélyen, elég nagy érdeklődést keltve. Egy fiatal karbonáró, az Angyalvár foglya, éppen ezen az estén megszökött; áruhában szökött, s a börtön legkülső őrségéhez érve, regényes vakmerőséggel törével a katonákra támadt, de ő maga is megsebesült; a csendőrök több utcán át követték véres nyomait, remélhető volt, hogy elfogják.

Míg ezt a hírt tárgyalták, Don Livio Savelli, teljesen elkábulva Vanina szépségétől és sikerétől - mert éppen vele táncolt -, helyére vezette a lányt, s a szerelemtől félőn ezt kérdezte tőle:

- De az Istenért, hát ki tudna tetszeni magának?

- Az a fiatal karbonáró, aki ma este megszökött! - felelte Vanina. - Ő legalább tett valamit, azon kívül, hogy méltóztatott megszületni.

Most Don Asdrubale indult meg lánya felé. A herceg dúsgazdag volt, de már húsz éve nem számoltatta el jószágkormányzóját, aki magas kamattal hercegi pénzeket adott kölcsön a hercegnek. Ha olvasóim az utcán találkoznak vele, azt hihetik: öreg komédiás; de ezek az olvasóim nem vették észre, hogy a hercegi ujjakat öt-hat súlyos gyűrűvel rakták meg, gyémántgyűrűkkel. Két fia jezsuita lett; később megöregültek, s megzavarodott elmével haltak meg. Ő elfelejtette őket; de bosszantja, hogy egyetlen lánya, Vanina, nem akar férjhez menni. Már tizenkilenc éves; és sorra elutasítja a legragyogóbb házasságokat. Miért? Ugyanazért, amiért Sulla lemondott; *megveti a rómaiakat*.

Az estélyt követő napon Vanina észrevette, hogy apja, a világ legkönnyelműbb embere, aki életében még nem fáradott azzal, hogy egy kulcsot vegyen a kezébe, most igen figyelmesen bezárja annak a kis lépcsőnek ajtaját, mely a harmadik emeletre, a palota egyik lakosztályához vezetett. A lakosztály ablakai narancsfákkal díszített teraszra nyíltak. Vanina néhány látogatást tett Rómában. Amikor visszatért, a palota nagykapuját éppen valamilyen kivilágításra készítették elő, kocsija emiatt a hátsó udvarra fordult be. Vanina felpillantott, és meglepetten látta, hogy annak a lakosztálynak egyik ablaka, melyet apja oly gondosan lezárt, nyitva áll. Megszabadult társalkodónőjétől, felment a palota padlására, és addig nézelődött, míg talált egy kis rácsos ablakot, mely a narancsfás teraszra nyílt. Két lépésnyire az imént feltűnt nyitott ablaktól. Kétségtelen volt, hogy abban a szobában lakik valaki; de ki? Másnap Vaninának sikerült megszerezni a narancsfás teraszra vezető kis ajtó kulcsát.

Az ablak most is nyitva állt, halkan odalopózott. Elrejtőzött a zsalu mögé. A szoba mélyén, az ágyban valaki feküdt. Vanina először visszahúzódott; de ekkor az egyik széken odavetett női ruhát pillantott meg. Amikor jobban megnézte az ágyban fekvő alakot, látta, hogy szőke, és nyilvánvalóan nagyon fiatal. Nem kételkedhetett, hogy a szoba lakója nő. A székre dobott ruha vérfoltos volt; vér száradt egy pár női cipőn is, mely az asztalon állt. Az ismeretlen megmozdult; Vanina észrevette, hogy sebesült. Mellét vérrel átitatott nagy vászondarab fedte; ezt a vászondarabot csak szalagok erősítették a testhez, sebész nem kötözhette be így. Vanina megfigyelte, hogy apja naponta négy óra tájt bezárkózik lakosztályába, majd felkeresi az ismeretlent; hamarosan visszatér, kocsiba száll, és Vitteleschi grófnőhöz hajtat. Amint a herceg távozott, Vanina felsietett a kis teraszra, ahonnan megleshette az ismeretlent. Heves rokonszenv támadt benne a szerencsétlen fiatal nő iránt. Ismerni szeretne volna történetét. Úgy látszott, hogy a székre dobott véres ruhát tör szaggatta fel. Vanina meg tudta számolni a szakadásokat. És egy alkalommal tisztábban látta az ismeretlent: kék szeme a magasba meredt; mintha imádkozott volna. A szép szem csakhamar könnyes lett; a fiatal hercegnő már-már megszólította. Másnap Vanina oly merész volt, hogy még apja érkezése előtt elrejtőzött a kis teraszon. Látta, hogy Don Asdrubale belép az ismeretlenhez. Kis kosárcát hozott magával - élelemmel. A herceg nyugtalannak látszott; alig szólalt meg. Olyan halkan beszélt, hogy Vanina nem is értette a szavait, bár a franciaablak nyitva állt. Don Asdrubale hamarosan távozott is.

„Ennek a szegény fiatal asszonynak félelmes ellenségei lehetnek - gondolta Vanina -, ha az én könnyelmű apám senkiben nem bíz, s vállalja a fáradságot, hogy százhusz lépcsőt megjár.”

Egyik este, amikor Vanina csendesen az ismeretlen fiatal asszony ablakához hajtotta fejét, tekintete találkozott az ő tekintetével - és ekkor minden kiderült. Vanina térdre esett és bekiáltott:

- Szeretem magát, segíteni akarok!

Az idegen nő intett: lépjen be.

- Bocsánatot kell kérem! - kezdte Vanina. - Mennyire sértheti ostoba kíváncsiságom! Esküszöm, hallgatni fogok, és ha úgy kívánja, soha többé nem keresem fel!

- Ki ne örülne, ha magát láthatja! - felelte az ismeretlen. - Itt lakik a palotában?

- Igen, itt lakom - felelte Vanina. - De látom, nem ismer: Vanina vagyok, Don Asdrubale lánya.

Az ismeretlen csodálkozva rápillantott, erősen elpirult, majd ezt mondta:

- Engedje remélnem, hogy mindennap meglátogat; de nagyon kérem, a herceg ne tudjon látogatásairól.

Vanina szíve erősen megdobbant; úgy érezte, az ismeretlen nő modora nagyon előkelő. Ez a szegény fiatal asszony bizonyára valamilyen hatalmasságot sértett meg! Féltékeny volt, s megölte volna szerelmesét? Arra nem is gondolt, hogy szerencsétlenségének mindennapi oka is lehet. Az ismeretlen ezután közölte: a vállán érte egy szúrás, mely egészen a melléig hatolt, s ez a seb nagyon fáj. A szája gyakran megtelik vérrrel.

- És még nem is látta sebész! - kiáltotta Vanina.

- Ó, hát nem tudja, hogy Rómában a rendőrség arra kötelezi a sebészeket, hogy pontos jelentést írjanak az eléjük kerülő sérülésekről? A herceg kegyes, és ő maga köti be sebemet ezzel a vászondarabbal, amit rajtam lát.

Az ismeretlen tökéletes gráciával elkerült minden érzékenykedő szót; Vanina szenvedélyesen megszerette ezért. De valami határozottan meglepte a fiatal hercegnőt: komolyan beszélgettek, s az ismeretlen váratlanul csaknem felnevetett.

- Örülnek - mondta neki Vanina -, ha megtudhatnám a nevét.

- Clementina vagyok.

- Hát akkor, drága Clementina, holnap öt órákor ismét meglátogatom.

Másnap Vanina aggasztó állapotban találta új barátnőjét.

- Sebészt hívok magához! - kiáltotta, amikor megölelte őt.

- Inkább meghalok! - felelte az ismeretlen. - Bajba keverjem jótevőimet?

- Róma kormányzójának, monsignore Savelli-Catanzarának sebésze az egyik szolgánk fia! - vágott közbe gyorsan Vanina. - Hű emberünk, és olyan állást tölt be, hogy senkitől sem fél. Apám nem értékeli eléggé hűségét; őt hívatom majd!

- Nem akarok sebészt! - kiáltotta az ismeretlen olyan hevesen, hogy Vanina megdöbben. - Látogasson meg ezután is, és ha Isten magához akar szólítani, boldogan halok meg a maga karjai közt.

Az ismeretlen állapota másnap még rosszabbra fordult.

- Ha szeret - mondta Vanina, amikor búcsúzott tőle -, beleegyezik, hogy sebészt hívjak.

- Boldogságomnak vége, ha ide belép!

- Én elhívatom! - erősködött Vanina.

Az ismeretlen erre már nem felelt, csak visszahúzta őt; megfogta a lány kezét, és hosszan csókolt. Jó ideig csend volt; az ismeretlen szeme könnyes lett. Végül elengedte Vaninát, és úgy mondta, mint aki a halálba indul:

- Vallomással tartozom. Tegnapelőtt hazudtam, amikor azt mondtam, hogy Clementina a nevem; szerencsétlen karbonáró vagyok.

Vanina megdöbbenve húzta hátrább székét, hamarosan felállt.

- Tudom - folytatta a karbonáró -, hogy ezzel a vallomással elveszítem az egyetlen jót, ami még az élethez kapcsol; de nem volna méltó hozzám, hogy továbbra is megtévesszem. Pietro Missirilli a nevem; tizenkilenc éves vagyok; apám szegény sebész Sant'Angelo-in-Vadóban, én karbonáró vagyok. Karbonáróösszejöveteleinkön rajtaütöttek, engem megbilincselve Romagnából Rómába hoztak. Sötét zárkába dobtak, ahol éjjel-nappal csak egy lámpa világított; tizenhárom hónapot töltöttem itt. Egy irgalmas léleknek végre eszébe jutott, hogy megment. Nőnek öltöztettek. Amikor kiszöktem a börtönből, s már az utolsó kapu őreihez jutottam, az egyik éppen a karbonárókat piszkolta; pofon ütöttem. El kell hinnie, nem hiú kötekedés volt;

egész egyszerűen szórakozottság. A könnyelmű pofon után egész éjszaka üldöztek Róma utcáin, szuronnal többször is megsebesítettek, végül már egészen erőtlenül befordultam egy házba, melynek kapuja nyitva állt. Hallottam, hogy a katonák jönnek utánam; erre beugrom a kertbe, s ott rogyok le egy asszony mellett, aki éppen a kertben sétált.

- Vitteleschi grófné volt, apám barátnője! - szólt közbe Vanina.

- Hát elmondta magának? - kiáltott fel Missirilli. - De akár elmondta, akár nem, a nevét soha nem szabad kiejteni, ő mentette meg az életemet. Amikor az üldöző katonák berontottak utánam a kertbe, a maga édesapja elvitt a kocsiján. Nagyon rosszul érzem magam; attól a szúrástól a vállamban néhány napja fulladok. Meghalok, és kétségbeesetten halok meg, mert többé nem látom magát!

Vanina türelmetlenül hallgatta, majd hirtelen otthagya őt; csodálatos szemében Missirilli a szájalom nyomát sem látta, csak a megsértett gőg villanását.

Ezen az éjszakán egy sebész jelentkezett, egymaga jött. Missirilli kétségbeesett; attól tartott, soha többé nem látja Vaninát. Faggatta a sebészt, aki eret vágott rajta, s hallgatott. Ugyanilyen hangtalanok voltak a következő napok is. Pietro állandóan a terasz ablakát figyelte, ahol Vanina azelőtt belépett; nagyon szerencsétlennek érezte magát. Egy alkalommal, éjfél tájt, úgy tetszett, valaki áll a sötét teraszon. Vanina volt?

A lány minden éjszaka megjelent, s odatapasztotta arcát a fiatal karbonáró ablakának üvegéhez.

„Ha beszélek vele - gondolta -, elvesztem! Nem, sohasem szabad vele találkoznom!”

Amikor így határozott, akarata ellenére is arra gondolt, mennyire megszerette a fiút, amikor még ostobán azt hitte - nő. Milyen kedves bizalmasság volt az, s most el kell felejtene! Legjózanabb pillanataiban Vanina megrémült, mennyire megváltoztak a gondolatai. Amióta Missirilli megmondta a nevét, mintha fátyol fedte volna el mindazt, ami azelőtt foglalkoztatta; régi világa messze került.

Egy hét sem múlt el, s Vanina sápadtan és remegve belépett a sebésszel a fiatal karbonáró szobájába. Közölnie kellett a fiúval: vegye rá a herceget, hogy ezentúl egyik szolgáját küldje fel maga helyett. Tíz percig sem maradt ott; de néhány nap múlva könnyőreletből ismét megjelent a sebésszel. Egyik este, bár Missirilli állapota sokat javult, és Vanina nem áltathatta többé magát, hogy a fiú életét félti, mégis bemerészkedett hozzá egyedül. Amikor megpillantotta Vaninát, Missirillit elöntötte a boldogság, bár szerelmét igyekezett eltitkolni; mindennek előtt az illő férfiméltóságról nem kívánt lemondani. Vanina piruló arccal, szerelmi vallomásuktól rettegve lépett be hozzá, de itt zavarba ejtette a nemes és tiszteletteljes, de kissé tartózkodó barátság, amivel a fiú fogadta. Úgy ment el, hogy Pietro meg sem kísérelte tartóztatni.

Amikor néhány nap múlva meglátogatta, Pietro viselkedése nem változott; tiszteletéről, hűségéről, örök hálájáról biztosította a lányt. S mert Vanina nem is gondolt rá, hogy elfojtsa a fiatal karbonáró lángolását, most megijedt: talán csak ő szerelmes? A régi, gőgös fiatal Vanina keserűen érezte, milyen örütségbe sodródott. Jókedvet színlelt, sőt hidegséget is, és ezentúl ritkábban látogatta; de ahhoz már nem volt ereje, hogy soha többé ne lássa fiatal betegét.

Missirilli lángolt a szerelemtől, de arra gondolt, milyen mélyről jött, meg arra, mivel tartozik önmagának, és megfogadta, hogy csak akkor beszél szerelméről, ha Vanina nyolc napra elmarad. Az ifjú hercegnő gőgje közben napról napra gyengült.

„Ej! - gondolta végül. - Ha meglátogatom, magamért teszem, magamnak szerzek örömet, és soha nem vallom be neki, mit érzek iránta.”

Látogatásai hosszúra nyúltak, és Missirilli úgy társalgott, mintha csak egy húsztágú társaságban beszélgetnének. Egy este - miután egész nap megvetéssel gondolt a fiúra, és megfogadta, hogy még hidegebb és keményebb lesz vele, mint eddig -, ezen az estén közölte vele: szereti. És hamarosan nem volt többé mit megtagadnia.

Vanina talán örült volt, de valljuk be, nagyon boldog is. És Missirilli sem mérlegelte többé, mivel tartozik férfiúi méltóságának. Szeretett, ahogyan először szeret valaki, tizenkilenc évesen, Itáliában. Megismerte a szenvedélyes szerelem kétségeit; odáig jutott, hogy a gőgös fiatal hercegnőnek politikai eszméiről is beszélt, azt remélve, így még jobban megszeretteti önmagát. S elámult, milyen határtalanul boldog. Így múlt el gyorsan négy hónap. Egyszer azután a sebész közölte vele: egészséges és szabad. „És most mi lesz velem? Továbbra is itt megbújjak Róma legszebb lányánál? A gyalázatos zsarnokok, akik tizenhárom hónapig börtönben tartottak, anélkül, hogy egyszer is felvezettek volna napfényre, még azt hihetik, megfélemlítettek! Csakugyan szerencsétlen vagy, Itália, ha fiaid ilyen könnyen cserbenhagynak!”

Vanina természetesen azt hitte: Pietro akkor a legboldogabb, ha örökre mellette maradhat, hiszen olyan boldognak látszott; de a fiatal férfinak keserűen visszhangzott Bonaparte tábornok egyik mondata, s ez a mondat szabta meg viselkedését az asszonyokkal szemben. Amikor 1796-ban a tábornok kivonult Bresciából, a városatyák elkísérték a város kapujáig, és ott azt mondták neki: Itáliában a bresciaiak szeretik legjobban a szabadságot.

- Valóban! - felelte ő. - Szeretnek róla szavalni a szeretőiknek.

Missirilli kényszeredetten fordult Vaninához:

- Mihelyt besötétedik, el kell mennem.

- Vigyázz, és még hajnal előtt gyere vissza a palotába; várni foglak.

- Amire hajnalodik, én már több mérföldnyire leszek Rómától.

- Nagyon helyes! - felelte Vanina rezzenés nélkül. - És hová még?

- Romagnába, bosszút állni.

- Elég gazdag vagyok - folytatta a legnyugodtabban Vanina -, remélem, elfogadsz tőlem fegyvereket és pénzt.

Missirilli néhány pillanatig szemrebbenés nélkül nézte; azután vadul átölelte.

- Életem értelme, mindenről elfelejtkezem érted! - kiáltotta. - Még a kötelességemről is. De te olyan nemes vagy, éppen azért meg kell értened engem.

Vanina sokat sírt, s megállapodtak, hogy Pietro csak két nap múlva hagyja el Rómát.

- Pietro - fordult hozzá másnap -, te többször is mondtad, hogy egy híres ember, például egy gazdag római herceg, a legnagyobb szolgálatokat tehetné a szabadság ügyének, ha Ausztriát egyszer - messze Itáliától - valamilyen nagy háború kötné le. Így mondtad?

- Így! - felelte a férfi csodálkozva.

- Akkor hallgass meg! Te bátor vagy, csak hatalmad nincs; felajánlom hát neked a kezemet, s évente kétszázezer livre jövedelmet. Vállalom, hogy megszerzem apám beleegyezését.

Pietro a lába elé borult, Vanina sugárzott az örömtől.

- Halálosan szeretlek! - kiáltotta a fiú. - De én a haza egyszerű szolgája vagyok; és minél szerencsétlenebb Itália, annál hívebbnek kell maradnom hozzá. Ha meg akarjuk nyerni Don Asdrubale beleegyezését, évekig hitvány szerepet kellene játszanom. Vanina, nem fogadom el ajánlatodat!

És Missirilli sietett, hogy a kimondott szóval megkösse magát. Ereje már fogytán volt.

- Milyen szerencsétlen vagyok! Jobban szeretlek, mint az életemet, s ha Rómából elmegyek, az a legnagyobb gyötrem. Jaj, ha Itália már megszabadult volna a barbároktól! Milyen boldogan szállnék veled hajóra, hogy Amerikában éljünk.

Vanina megdermedt. A gőgös lányt elképesztette, hogy valaki visszautasítja kezét; de a következő pillanatban már átölelte a fiatal férfit.

- Még soha nem éreztelek ilyen kedvesnek! - kiáltotta. - Igen, igen, te kis vidéki sebész, örökre a tied vagyok! Nagy vagy, mint a régi rómaiak.

A rossz sejtelmek, a józan ész komor intelmei mind szétfoszlottak; a tökéletes szerelem pillanata volt. Amikor már ismét értelmesen beszéltek, Vanina szólalt meg először:

- Majdnem ugyanakkor érek Romagnába, mint te. Porettóban fürdőket rendeltetek magamnak. San Niccolò-i kastélyunkban fogok lakni, Forli mellett.

- Mindig veled leszek!

- Ezentúl az lesz a sorsom, hogy mindent kockára tegyek! - sóhajtott fel Vanina. - Elzüllok miattad, de nem számít... Tudsz majd szeretni egy megbecstelenített lányt?

- Hát nem vagy-e a feleségem? - mondta Missirilli. - Feleség, akit örökre imádnak. Szeretni foglak, és vigyázok rád.

Vaníliának el kellett mennie hazulról. Alig vált el Pietrótól, a fiú máris úgy érezte, vad és esztelen volt.

„Ugyan mi a *haza*? - tűnődött. - Nem ember, akinek valamilyen jótettéért hálával tartozunk, akinek fájna hálátlanságunk, és becstelennek tarthatna érte. *Haza* és *Szabadság*, mind a kettő olyan, mint a felöltőm: olyasmi, ami hasznos, amit, ha nem örökölttem apámtól, igaz, meg kell vásárolnom, de végül is azért szeretem a hazát és a szabadságot, mert mindkettőt hasznosnak tartom. Ha nem tudok velük mit kezdeni, ha olyanok, mint egy felöltő augusztusban, miért vásárolnám meg őket, mégpedig nagyon drágán. És Vanina olyan szép! Olyan különös lélek! Igyekezni fognak tetszeni neki; és ő el fog felejteni. Van-e olyan nő, akinek életében csak egyetlen szerelem volt? Azok a római hercegek, akiket lenézek mint polgártársaimat, sok mindenben különbek nálam! Nagyon szeretetreméltóak lehetnek! Jaj, ha elmegyek, Vanina elfelejt, és örökre elvesztem őt.”

Késő éjjel a lány meglátogatta; Pietro elmondta neki, milyen kétségek támadták meg, s mert annyira szereti, milyen vitában forgatta meg a nagy szót: *Haza*. Vanina boldog volt.

„Ha mindenképpen választania kellene köztünk - gondolta -, nem a hazát, engem választana.”

A közeli templom órája hármat ütött; elérkezett a búcsú pillanata. Pietro kitépte magát szerelmese öleléséből. Már megindult a kis lépcsőn, amikor Vanina könnyeit visszafojtva elmosolyodott s utánaszólt:

- Ha egy szegény falusi asszony ápolt volna, nem tennél meg érte valamit hálából? Nem próbálnád megfizetni őt? A holnap bizonytalan, ellenségeid közt fogsz utazni: légy hálás, s adj nekem három napot, mintha egy szegény asszony volnék, és megfizetnéd gondoskodásomat.

Missirilli maradt. Végül elhagyta Rómát. Az egyik idegen követségtől vásárolt útlevél segítségével hazatért családjához. Nagy örömmel fogadták; már azt hitték, meghalt. Szerencsés hazaérkezését barátai úgy akarták megünnepelni, hogy megölnek egy-két *carabinieré*-t (így nevezik a pápai államban a csendőröket).

- Ne ölünk meg szükségtelenül egyetlen itáliait sem, ha tud fegyverrel bánni! - ellenezte Missirilli. - Hazánk nem sziget, mint a boldog Anglia: éppen a katonánk kevés, és ezért nem tudunk szembeszállni az európai uralkodók beavatkozásával.

Nem sokkal ezután Missirilli a *carabinieré*-ktől szorongatva kettőt megölt közülük. Azokkal a pisztolyokkal végzett velük, melyeket Vaninától kapott. Fejére díjat tűztek ki.

Vanina csak nem jelentkezett Romagnában: Missirilli azt hitte, elfelejtették. Hiúsága felborzódott; mostanában sokat gondolt arra, milyen társadalmi különbség választja el szeretőjétől. Egy megindult pillanatában, amikor az elmúlt boldogság oly kegyetlenül fájt, arra gondolt, visszamegy Rómába, s megnézi, mit csinál Vanina? Az örült gondolat már-már legyűrte azt, amit kötelességének hitt, amikor egy este valamelyik hegyi templom harangja oly különös módon kondult meg *Angelus*-ra, mintha a harangozó másra ügyelt volna. Jel volt ez; a karbonárokat hívták így össze gyűlésre, akikhez Missirilli csatlakozott, amikor Romagnába érkezett. Még azon az éjszakán mind együtt voltak egy remetelakban, az erdőben. Az ópiummal elkábított két remete mit sem tudott arról, mire használják a házat. A nagyon szomorúan érkező Missirilli itt tudta meg, hogy a karbonáro-csoport vezetőjét letartóztatták, és őt, az alig húszéves fiatalembert nevezték ki utódjává; olyan csoport vezetője lesz, melybe ötvenéves, idősebb férfiak tartoznak; férfiak, akik az összeesküvő szervezet tagjai voltak már Murat 1815-ös vállalkozása óta. Pietro szíve megdobbant a váratlan megtiszteltetésre. Amint egyedül maradt, elhatározta, többé nem gondol a fiatal római nőre, aki elfelejtette őt; szívével-lelkével ezentúl csak a nagy kötelességet ismeri: *Itáliát megszabadítani a barbároktól*.⁴³

Két nappal később Missirilli az érkezőkről és távozókról szóló jelentésből megtudta (a jelentést neki, a karbonáro-szervezet vezetőjének készítették), hogy Vanina hercegnő megérkezett San Niccolò-i kastélyába. Több zavart, mint örömet keltett benne a jól ismert név. Hiába hitte, hogy szilárdan hű hazájához, ha olyan erős, hogy nem röpül még aznap este a San Niccolò-i kastélyba; elég volt Vaninára gondolnia - akit semmibe vett -, s már nem tudta feladatait józanul számba venni. Másnap találkozott a lánnyal; Vanina éppen úgy szerette, mint Rómában. Utazását apja késleltette, aki mindenképpen férjhez akarta adni. Vanina kétezer zecchinót is hozott magával. A váratlan segítség megnövelte Missirilli tekintélyét. Korfuban töröket rendeltek; a karbonárok üldözésével megbízott követ magántitkárát lepénzelték. Így megszerezték azoknak a plébánosoknak névsorát, akik a kormányzatnak kémkedtek. Sok esztelen összeesküvés közt éppen ez idő tájt szervezték a legkevésbé esztelent a szerencsétlen Itáliában. Nem merülök most el az ide nem illő részletekbe. Megelégszem azzal, hogy éppen csak jelzem: ha a vállalkozás sikerül, Missirilli joggal követelhetne volna a dicsőség jókora részét. Az ő segítségével több ezer felkelő indult volna meg a megadott jelre, s fegyverben várta volna a felsőbb vezetők érkezését. Már közeledett a döntő perc, amikor - mint mindig - az összeesküvést megbénította a vezetők letartóztatása.

Alig érkezett meg Vanina Romagnába, megérezte, hogy imádott hazájáért szerelmese minden más szerelmet el fog feledni. A fiatal római lány büszkesége lázadozott. Hiába akart józan maradni, komor szomorúság uralkodott rajta: olykor észrevette, hogy már átkozza a szabadságot. És egy napon, amikor átment Forliba, hogy lássa Missirillit, nem tudta leplezni fájdalmát, amit eddig gögösen titkolt.

---

⁴³ *Liberar l'Italia de'barbari* - Petrarca szavai 1350-ből; utána megismételte II. Gyula pápa, Machiavelli és Alfieri gróf. (Stendhal jegyzete.)

- Maga úgy szeret engem, mintha a férjem volna. Nem ez jár nekem.

S már folytak a könnyei; de szégyenében sírt, mert annyira alacsonyodott, hogy szemrehányást tett. Missirilli csak szórakozottan felelgetett a lány könnyeire. Vanina hirtelen arra gondolt, hogy itthagyja a fiút, és visszamegy Rómába. Kegyetlen örömet érzett, hogy gyengeségéért - ami szóra bírta - megbüntetheti magát. Néhány pillanatig hallgatott, s már határozott is; méltatlannak tartotta volna magát Missirillihez, ha nem hagyja el. Gyönyörködve képzelte el, milyen fájdalmas meglepetéssel keresi majd a férfi - s ő nem lesz mellette. Majd mélyen elrészelyítette az a gondolat, hogy nem kapta meg Pietro szerelmét, pedig mennyi örülséget követett el miatta! Ekkor megszólalt, és mindent elkövetett, hogy legalább egyetlen szerelmes szót kicsaljon a férfiből. Pietro kifejezéstelen tekintettel gyöngéd szavakat mondogatott; de milyen más volt a hangja, az átfűtöttsége, amikor politikai vállalkozásairól beszélve fájdalmasan felkiáltott:

- Ó, ha ez sem sikerül, ha a kormányzat ezt is leleplezi, feladom a játszmát.

Vanina meg sem mozdult. Egy óra is elmúlhatott így, s ő arra gondolt: utoljára látja szerelmesét. Amit Pietro mondott, végzetes fénnyel lobbant fel benne.

„A karbonárok - gondolta - több ezer zecchinót kaptak tőlem. Nem kételkedhetnek abban, hogy az összeesküvést szolgálom.”

Eltűnődött, majd odaszólt Pietrónak:

- Nem akarsz velem jönni egy napra a San Niccolò-i kastélyba? A ma esti gyűlésen már nincs szükségük rád. Holnap reggel sétálhatnánk San Niccolòban; csillapulna nyugtalanságod, hidegvéredet is visszanyernéd, és a mai komoly helyzetben erre van a legnagyobb szükség.

Pietro igent mondott.

Vanina búcsúzott, hogy előkészítse útjukat; szokása szerint kulccsal zárta le a kis szobát, ahol a fiút rejtegette.

Sietve felkereste egyik régi szobalányát; ez a lány csak azért vált meg tőle, mert férjhez ment, és üzletet nyitott Forliban. Az asszony lakásán egy imakönyvbe - lapszélre - sebtiben feljegyezte a pontos helyet, ahol éjszaka a karbonároknak találkozniuk kellett. Feljelentését így végezte: „Ezen az összejövetelen tizenkilencen vesznek részt, íme a nevük és a címük...”

Pontosan leírta a névsort, és csak Missirillit hagyta ki, majd az asszonyhoz fordult, akiben tökéletesen megbízott.

- Vidd el ezt az imakönyvet őkegyelmességéhez, a bíboros nagykövethez; olvassa el, amit beleírtam, majd kérd vissza az imakönyvet. Nesze, tíz zecchino; ha őkegyelmessége bármikor kiejti a nevedet, meghalsz; de az életemet mented meg, ha elolvastatod vele azt az oldalt, amelyre üzenetemet írtam.

Minden a legteljesebb rendben történt. A pápa követe úgy félt, hogy a legkevésbé sem viselkedett nagyúrként. Az egyszerű asszonynak, aki beszélni óhajtott vele, megengedte, hogy álarcosan jelenjék meg előtte, és csak az volt a feltétele, hogy a kezét megkötteti. Így vezették a boltosasszonyt a magas személyiség elé, aki zöld terítővel letakart hatalmas asztal mögé sáncolta el magát.

A pápai követ elolvasta az imakönyvbe írt mondatokat, jó messze tartva magától a könyvet, mert valamilyen gyorsan ható méregtől félt. Majd visszaadta a könyvet az asszonynak, és senkit nem küldött a nyomába. Negyven perc sem telhetett el, amióta Vanina elvált szeretőjétől; megvárta, míg régi szobalánya visszatér, s már újra Missirillinél volt, azt remélve, a fiú ezentúl teljesen az övé lesz. Hírül hozta, hogy a városka szokatlanul nyugtalan; olyan utcákban is csendőrijőröket látott, melyekben különben sohasem tűnnek fel.

- Ha rám hallgatsz, rögtön indulunk San Niccolòba.

Missirilli nem tiltakozott. Elsétáltak a fiatal hercegnő kocsijáig, mely a bizalmas és jól megfizetett társalkodónővel a városkától fél mérföldnyire várakozott.

A San Niccolò-i kastélyba érve, rendkívüli tettétől nyugtalanul, kétszeresen gyengéd volt a férfival. De szerelméről beszélve úgy érezte, komédiázik. Amikor este elárulta, nem zavarta az önvád. S most, hogy átölelte eszébe jutott:

„Csak egy szót kellene neki mondanom, és ha kimondanám: rögtön és mindörökké elborzadna tőlem!”

Késő éjszaka szobájukba hirtelen benyitott Vanina egyik inasa. Ez a férfi karbonáró volt, Vanina nem is sejtette. Missirillinek tehát titkai voltak, amiket nem közölt vele, még ilyen apró titkokat sem. Vanina megremegett. Az inas jelentette Missirillinek, hogy éjszaka Forliban tizenkilenc karbonáró házát körülvették, és azon nyomban, hogy visszatértek az összejövetelről, letartóztatták őket. Bár rajtuk ütöttek, kilencen mégis megszöktek. A csendőröknek azonban sikerült tíz karbonárót a fellegrárba hurcolni. Amikor beértek, az egyik a mély kútba vetette magát és ott pusztult. Vanina remegni kezdett; szerencsére Pietro nem vette észre, mert a lány szeméből kiolvashatta volna a bűnt.

- ...Most azután - tette még hozzá az inas - a Forliban állomásozó katonaság felsorakozott az utcákon. Egy-egy katona olyan közel áll a szomszédjához, hogy még átszólhat hozzá. A járókelők nem mehetnek át az utca egyik oldaláról a másikra, csak ott, ahol egy tiszt áll.

Amint az inas kilépett, Pietro csak egy pillanatig gondolkodott:

- Egyelőre nem tehetünk semmit.

Vanina alig élt; remegett, ha szeretője ránézett.

- Veled mi történt? - szólt rá Pietro.

De rögtön más gondolat foglalta el, s nem figyelt rá.

Déltájt a lány megkockáztatta:

- Hát megint felrobbantottak egy titkos találkozóhelyet; most egy ideig nyugodt lehetsz.

- *Nagyon nyugodt* - felelte Missirilli, s mosolyától Vanina megrongorgott.

Később a lány elment; feltétlenül meg kellett látogatnia a San Niccolò-i plébánost, aki valószínűleg jezsuita kém volt. A hét órai vacsorára visszatérve üresen találta a kis szobát, ahol szeretője rejtőzött. Feldúltan mindenütt kereste a házban; sehol nem volt. Kétségbeesetten visszatért a kis szobába; s csak ekkor pillantotta meg a levélkét; olvasni kezdte:

Jelentkezem a pápai követnél, tartóztasson le; nem bírom már ügyünkben, Isten ellenünk fordult. Ki árulhatott el? Nyilvánvalóan az a nyomorult, aki a kútba ugrott. S mert életemmel nem használhatok már szegény Itáliámnak, nem akarom, hogy bajtársaim azt gondolhassák, eladtam őket, mivel csak engem nem fogtak el. Isten veled; ha szeretsz, gondoldj a bosszúra. Tedd tönkre, pusztítsd el a gyalázatost, aki elárult minket - pusztítsd el, még ha az apám is.

Vanina félájultan esett egy székre, gyötrelmesen szenvedett. Egyetlen szót sem tudott kiejteni; szeme száraz volt, égett.

Végül térdre hullt.

- Isten! Istenem! - kiáltotta. - Hallgasd meg fogadalmamat! Igen, megbüntetem a gyalázatost, aki áruló volt; de előbb ki kell szabadítanom Pietrót!

Egy órával később úton volt Róma felé. Apja már régen sürgette hazatérését. Távollétében elrendezte lánya házasságát Livio Savelli herceggel. És alig érkezett meg Vanina, apja, kissé félve, a házasságra terelte a szót. Nagyon meglepődött, amikor lánya rögtön beleegyezett. Asdrubale herceg még aznap este Vitteleschi grófnénál szinte ünnepélyesen vezette lányához Don Liviót; Vanina hosszan beszélgetett vele. A herceg kitűnő megjelenésű férfi volt, és remek lovakat tartott; mindenki tudta, hogy szellemes és okos, de azt is, hogy hiányzik belőle minden komolyság, s ezért a kormányzat ügyet sem vetett rá. Vanina úgy gondolta: ha már elcsavarta a fejét, könnyen kezelhető ügynöke lesz. A fiatal herceg unokaöccse volt monsignore Savelli-Catanzarának, Róma kormányzójának, a rendőrminiszternek; Vanina joggal remélhette, hogy a kémek nem merik majd követni.

Néhány napig igen jól bánt a szeretetre méltó Don Livióval, majd bejelentette neki: soha nem lesz a felesége, mert egészen komolytalan férfi.

- Ha nem volna zöld ifjú - magyarázta neki Vanina -, nagybátyja emberei nem titkolnának mindent maga előtt. Például azt sem, hogy mi a szándékuk a Forliban leleplezett karbonárókkal?

Két nap múlva Don Livio jelentette, hogy a Forliban letartóztatott karbonárók mind megszöktek. A lány rászegezte nagy, fekete szemét, keserűen, mély megvetéssel mosolygott, és egész este nem méltatta többé egyetlen szóra sem. Ismét eltelt két nap, s Don Livio pirulva bevallotta, hogy tegnapelőtt félrevezették.

- De megszereztem nagybátyám dolgozószobájának egyik kulcsát; az ott talált iratokból megtudtam, hogy egy kongregáció (vagy bizottság), mely bíborosokból és a legtekintélyesebb főpapokból áll, a legnagyobb titokban összeül, és megtárgyalja a kérdést, vajon az elfogott karbonárók felett Rávennában ítélkezzenek-e vagy Rómában, mi a helyesebb? E pillanatban a San Leone⁴⁴ kastélyban őrzik a Forliban elfogott kilenc karbonárót és vezérüket, bizonyos Missirillit, aki olyan ostoba volt, hogy önként jelentkezett.

Az *ostoba* szóra Vanina vadul belecsípett a hercegbe.

- Én is látni akarom ezeket az aktákat! Vezessen be nagybátyja dolgozószobájába, maga figyelmetlenül olvashatta.

Szavaira Don Livio elsápadt, Vanina szinte lehetetlent kívánt; de a fiatal lány szeszélyességétől csak még szerelmesebb lett. Néhány nap múlva Vanina férfiruhában, a Savelli palota tetszetős egyenruhájában, körülbelül félórát tölthetett a rendőrminiszter legtitkosabb iratai között. Heves boldogság öntötte el, amikor felfedezte a *Pietro Missirilli vádlott*-ról szóló napijelentést. Míg az ügyiratot tartotta, keze remegett. Amikor pillantása a névre esett, már-már elájult. Majd amikor elhagyták Róma kormányzójának palotáját, Vanina megengedte a férfinak, hogy megcsókolja.

- Jól vágja ki magát a próbákból, amelyeknek alávetem! - mondta még neki.

Ilyen szavakra a fiatal herceg hajlandó lett volna felgyújtani akár a Vatikánt, csak elnyerje Vanina tetszését. Ezen az estén bál volt a francia követnél; a lány sokat táncolt, és csaknem mindig Livióval. Don Livio megrészegeedett a boldogságtól; vigyázni kellett rá, nehogy meggondolja magát.

- Apám nagyon szeszélyes - mondta egy nap Vanina. - Ma délelőtt elkergette két emberét, akik ezután hozzám jöttek sírni. Az egyik arra kért, juttassam be a maga nagybátyjához, Róma kormányzójához. A másik, aki a franciák idején a tűzérségnél szolgált, az Angyalvárban szeretne álláshoz jutni.

---

⁴⁴ Romagnában, Rimini mellett. Ebben a kastélyban pusztult el Cagliostro; arrafelé azt beszélik, hogy megfojtották. (Stendhal jegyzete.)

- Mind a kettőt szolgálomba fogadom! - vágta rá lelkesen a fiatal herceg.

- Erre kértem magát? - felelte gögösen Vanina. - Szó szerint elismételtem magának a két szerencsétlen kérését; azt kell megadni nekik, amit kérnek, azt, és nem mást.

Ez még nehezebb ügy volt. Monsignore Catanzarát nem gyanúsíthatta senki, hogy könnyelmű ember, és monsignore csak olyan szolgát fogadott be házába, akit jól ismert.

Látszólag örömmel telezsúfolt életében Vanina lelkipurításától gyötörve szenvedett. Szinte megölte az események lassúsága. Apja jószágkormányzója pénzt szerzett neki. Vajon megszökjék-e az apai házból? Menjen Romagnába, s próbálja kiszabadítani Missirillit? Akármilyen oktan gondolat volt, már-már végrehajtotta, amikor a véletlen megkönyörült rajta.

Don Livio hírül hozta:

- A Missirilli-féle karbonáró-csoport tíz emberét Rómába hozzák, azzal az elhatározással, hogy az ítélet után Romagnában végzik ki őket. A pápai rendelkezés ma este érkezett nagybátyámhoz. Maga meg én, egyedül mi ketten tudjuk ezt a titkot Rómában. Elégedett velem?

- Magából férfi lesz - felelte Vanina. - Ajándékozzon meg arcképével.

Annak a napnak előestéjén, amikor Missirillinek Rómába kellett érkeznie, a lány valamilyen ürüggyel Città Castellanába ment. Ennek a városnak börtönébe zárják éjszakára a karbonárókat, akiket Romagnából Rómába szállítanak. Reggel látta is Missirillit, amint kilépett börtönéből: szekéren vitték, egyedül, megláncolva; nagyon sápadtnak látta, de a legkevésbé sem megfélemlítettnek. Egy öregasszony ibolyacsokrot dobott feléje; Missirilli mosolyogva megköszönte.

Vanina látta szerelmesét, és gondolatai új erőre kaptak; ismét bátor volt. Az Angyalvár papját, Cari abbét, már régebben komolyan segítette, hogy magasabbra jusson; s Pietrót éppen oda fogják zárni; ezt a derék papot választotta ő gyóntatójának. Nem jelentéktelen apróság Rómában, ha valaki egy hercegnőnek, a kormányzó unokahúgának gyóntatója.

A forli karbonárók perével gyorsan végeztek. Az ultra-párt, hogy bosszút álljon, amiért a karbonárókat Rómába szállították, és ők ezt nem tudták megakadályozni, az ítéletet hozó bizottságot csupa nagyravágyó főpapból állította össze. A bizottság elnöke a rendőrminiszter lett.

A karbonárókat üldöző törvény egyértelmű: az elfogott forli-belieknek semmi reményük sem lehetett; de azért minden lehetséges kibúvóval keményen védték életüket. Bíráik azonban nemcsak halálra ítélték őket, többen közülük kegyetlen kínzásokat is javasoltak, kézlevágást s hasonlókat. A rendőrminiszter, aki előtt már biztos jövő állt (mert az ő helyéről úgy távozik mindenki, hogy megkapja a bíborosi főveget), nem tartotta fontosnak a kézlevágást: amikor az ítéletet a pápa elé terjesztette, azt javasolta, hogy valamennyi fogoly büntetését néhány évi börtönre mérsékeljék. Csak Missirillivel tett kivételt. Ebben a fiatalemberben veszedelmes fanatizmust gyanított, s különben őt már amúgy is halálra ítélték egyszer, ő ölte meg azt a két csendőrt, akiről történetünk elején szó esett. Néhány perccel a rendőrminiszter pápai kihallgatása után Vanina már ismerte az ítéletet, az ítélet enyhítését is.

Másnap monsignore Catanzara éjfél tájt tért haza palotájába; sehol nem látta inasát; a miniszter csodálkozva többször is csengetett; végül megjelent egy öreg, bárgyú szolga: a miniszter türelmetlenül úgy határozott, hogy nem kér segítséget a levétközéshez. Kulccsal bezárta a szobáját, nagyon meleg volt: kabátját hanyagul az egyik székre vetette. Indulatos mozdulat volt, a kabát túlrepült a széken, meglebbentette az ablak muszlinfüggönyét, és a függöny mögött kirajzolódott egy férfi alakja. A miniszter gyorsan ágyához ugrott, s felkapott egy pisztolyt. Amikor visszafordult, házában egyenruhájában egészen fiatal férfi lépett elő, ő is pisztolyt tartott a kezében. A miniszter felemelte a sajátját, célzott - és már el akarta sütni. De ekkor a fiatal férfi nevetve rászólt:

- Ejnye, monsignore, hát nem ismeri meg Vanina Vaninit?

- Miféle rossz tréfa ez? - kiáltott rá a miniszter haragosan.

- Tárgyaljunk nyugodtan - ajánlotta a fiatal lány. - Először is állapítsuk meg, hogy a maga pisztolya nincs megtöltve.

A miniszter döbbenten megvizsgálta fegyverét: a lány igazat mondott; ekkor egy törst rántott elő mellényzsebéből.⁴⁵

Vanina kedves, fölényes fintorral folytatta:

- Ülünk le, monsignore.

És nyugodtan letelepedett az egyik pamlagra.

- Legalább egyedül van? - kérdezte a miniszter.

- Esküszöm, teljesen egyedül.

Szavait a miniszter alaposan ellenőrizte: körbejárt a szobában, mindenhová benézett. Végül maga is az egyik székre ült, három lépésnyire Vaninától.

- Miért is tenném azt - kezdte Vanina szelíden és nyugodtan -, hogy gyilkos szándékkal támadjak egy higgadt férfira, akit valószínűleg csak gyenge és forrófejű utód követne, olyan utód, aki saját magát s másokat is a mélybe rántana.

- Mit óhajt tehát, kisasszony? - kérdezte a miniszter rosszkedvűen. - Ez a jelenet igazán nem tetszik nekem, és gyorsan be akarom fejezni.

- Amit még mondani kívánok - felelte Vanina gőgösen, hirtelen elfeledkezve kedves modoráról -, magának fontosabb, mint nekem. Azt akarják, hogy a Missirilli nevű karbonáró életben maradjon; ha kivégzik, maga egy héttel sem éli túl. Nekem az egészhez semmi közöm. Az örültséget, amit a szememre hány, részben azért vállaltam, mert mulattat; másrészt szolgálatot akartam tenni egy barátnőmnek. És - folytatta, már ismét társalgási hangon -, és szerettem volna szívességet tenni egy kiváló úrnak, aki nemsokára a nagybátyám lesz, s minden jel arra vall, hogy családja szerencsecsillagát egyre magasabbra juttatja.

A miniszter arcáról eltűnt a bosszús kifejezés: Vanina szépsége bizonyára hozzájárult a gyors változáshoz. Rómában mindenki tudta, hogy monsignore Catanzara nagyon szereti a szép-asszonyokat, és álöltözetében, a Savelli palota inasruhájában, a lábára feszülő selyemharisnyában, ezüst sujtásos kicsi, kék kabátjában, pisztollyal a kezében - Vanina elragadó volt.

- Jövendőbeli unokahúgom nagy esztelenséget követett el - mondta a miniszter, s majdnem nevetett -, és azt hiszem, nem az utolsót.

- Remélem, hogy egy ilyen bölcs férfi nem árulja el titkomat, s elsősorban Don Livio nem tudja meg. És ha barátnőm pártfogoltjának életét megkapom magától, drága nagybátyám, maga viszont már most egy csókot kap tőlem.

---

⁴⁵ Kétségtelen, hogy egy római főpap nem tudna oly dicsőségesen hadat vezetni, mint az a hadosztálytábornok Párizsban, aki Mallet vállalkozása idejében rendőrminiszter is volt; de nem is hagyná magát egyszerűen elcsípni otthonában. Jobban tart társai gúnyolódásától. Az a római, aki tudja, hogy gyűlölik, igen jól felfegyverzi magát. Nem tartottuk szükségesnek, hogy a többi lényegtelen apróságot, a párizsi és római szavak és tettek különbözősét tovább magyarázzuk. Távol állunk attól, hogy semmibe vegyük ezeket a különbségeket, és kötelességünknek tartottuk, hogy bátran írjunk róluk. A szóban forgó rómaiak nem oly szerencsések, hogy franciák volnának. (Stendhal jegyzete.)

Ezen a félig tréfás hangon társalogtak tovább; a római hölgyek a legkomolyabb ügyeket is így tudják bonyolítani; és Vanina elérte, hogy a találkozás, melyet pisztollyal a kezükben kezdtek, egyszerű látogatásnak látszott, a fiatal hercegnő felkereste nagybátyját, Róma kormányzóját.

Monsignore Catanzara ugyan gögösen elutasította magától a gondolatot, hogy őt bárki megfélemlítheti, de elmagyarázta unokahúgának mindazokat a nehézségeket, melyek útját állnak, ha Missirilli életét meg akarná menteni. A miniszter vitatkozva járkált Vaninával a szobában. Közben a kandallóról leemelt egy limonádés üveget, és teletöltött egy kristály poharat. Abban a pillanatban, amikor már inni akart, Vanina nyúlt a pohárért, kis ideig kezében tartotta, majd - mintha csak szórakozottságból tenné - kiejtette a kertbe. Egy perc múlva a miniszter csokoládébonbont vett ki a cukortartóból, Vanina ezt is kivette a kezéből, s nevetve rászólt:

- Vigyázzon hát! Magánál mindent megmérgeztek; halálra ítélték magát. Jövendő nagybátyám számára én nyertem kegyelmet, hogy ne kerüljek a Savelli házba üres kézzel.

Monsignore Catanzara meghökkenten mondott köszönetet a lánynak, majd kijelentette: Missirilli komolyan bizakodhatik abban, hogy élve marad.

- Megalkudtunk! - kiáltotta Vanina. - És most, hogy megalkudtunk, az ellenértéket már át is adom! - s megcsókolta.

A miniszter elfogadta az ellenértéket.

- Tudnia kell, kedves Vanina - mondta még -, hogy én nem szeretem a vért. Különbösen is, fiatal vagyok még, ha maga talán öregnek lát is, élhetek még olyan korban, amikor a ma kiontott vér foltot hagy.

Kettőt ütött az óra, amikor monsignore Catanzara kikísérte Vaninát kertje kiskapuján.

Két nap múlva a rendőrminiszter megjelent a pápa előtt, s elég zavart volt attól, amit előterjeszteni készült, de először a pápa fordult hozzá:

- Mindenekelőtt valaki számára kegyelmet kérek öntől. A forli karbonárok között van valaki, akinek halálos ítéletét nem másítottuk meg. Ez a gondolat zavarja álmomat: ezt az embert meg kell menteni.

A miniszter - látva, hogy a pápa már döntött - több ellenvetést tett, s végül egy határozatot, azaz *motu proprio*-t szerkesztett, amit a szokástól eltérően a pápa írt alá.

Vanina arra gondolt: a kegyelmet talán megszerzi szeretőjének, de bizonyára megkísérlik, hogy megmérgezzék. Gyóntatójától, Cari abbétól Missirilli már előző este néhány csomag kétszersültet kapott, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a börtön ételeihez ne nyúljon.

Nem sokkal ezután a lány megtudta, hogy a forli karbonárokat a San Leone kastélyba szállítják át; megpróbálkozott, nem láthatná-e meg az úton Missirillit, amikor Città Castellánába vezetik őket; huszonnégy órával a foglyok előtt ért a városba. Ott találta Cari abbét is, aki napokkal megelőzte őt. Az abbé megegyezett a börtönőrrel - Missirilli éjfélkor misét hallgathat a börtön kápolnájában. De még ennél is többet elért: ha Missirilli beleegyezik, hogy kezét-lábát megkötözve láncra verjék, a börtönőr visszahúzódik a kápolna ajtajába, ahonnan szemmel tarthatja a foglyot, akiért felel, de nem hallaná, mit beszél.

Végre elérkezett a nap, melyen eldőlt Vanina sorsa. A lány már délelőtt bezárkózott a börtön kápolnájába. Ki mondhatná el, milyen gondolatok gyötörték ezen a hosszú nyúló napon. Szereti-e őt annyira Missirilli, hogy megbocsát neki? Feljelentette a csoportját, de megmentette az ő életét. Amikor megkínzott lelkében felülkerekedtek az érvek, abban reménykedett: a férfi is beleegyezik, hogy elhagyják Itáliát. Igen, elkövette a bűnt, de halálos szerelemből tette. Amikor négyet ütött az óra, a távolból meghallotta a csendőrök lovainak dobogását a

kövezeten. Mintha minden egyes dobbanó lépés a szívében visszhangzott volna. Nemsokára tisztán megkülönböztethette a rabszállító szekerek zörgését is. A börtön előtti kis téren álltak meg; Vanina látta, hogy két csendőr felemeli Missirillit, aki egymaga ült az egyik szekéren, s előzőleg annyira megvasalták, hogy mozdulni sem tudott. „De legalább él! - gondolta könnyezve. - Még nem mérgezték meg!” Elkínzó este volt. A komor kápolnát csak a magasan függő örökmécses világította meg, a mécs, melybe a börtönőr amúgy is nagyon fukarul mérte az olajat. Vanina tekintete középkori nagyurak síremlékein tévelygett, akik a szomszéd börtönben haltak meg. Szobraik marconák és ijesztők voltak.

Már régen elhalt minden zaj; Vanina komor gondolataiba süllyedt. Kevéssel azután, hogy az óra elütötte az éjfél, bizonytalan, könnyű neszt hallott, mintha denevér suhant volna el a magasban. Felállt, hogy pár lépést tegyen, s félájultan az oltár korlátjára bukott. Ugyanabban a pillanatban két kísérteties jelenség tűnt fel közvetlenül mellette, lépteiket sem hallotta. Az egyik a börtönőr volt, a másik Missirilli, oly súlyosan megláncolva, mintha bepólyálták volna. Az őt meggyújtotta kézilámpáját, és az oltár korlátjára állította, Vanina mellé, hogy jól láthassa foglyát. Majd hátrahúzódott, az ajtóhoz. Alig távolodott el az őt, Vanina Missirilli nyakába borult. Átölelte, de csak a hideg, szűrő láncokat érezte. Ki rakhatta rá ezeket a láncokat? Megcsókolhatta szerelmesét - és nem lett boldog. És fájdalmához még egy sokkal szaggatóbb fájdalom is társult: Missirilli oly hidegen fogadta, már-már azt hitte, ismeri bűnét.

- Kedves barátnőm - szólalt meg végül a fiatal férfi -, fáj, hogy szerelmes belém. És hiába nézek magamba, miért szeret? - nem érdemlem meg. Hallgasson rám, vissza kell térnünk keresztényibb érzésekhez; felejsük el az álmokat, amik valaha tévútra vittek minket; én nem tartózkodhatok magához. Az örökös sikertelenség és szerencsétlenség, mely minden vállalkozásomat kísérte, talán abból fakadt, hogy halálos bűnben éltem. Ha csupán a józan észre hallgatok, el kell gondolkodnom: miért nem tartóztattak le barátaimmal együtt azon a végzetes forli éjszakán? A veszély pillanatában miért nem voltam a helyemen? Távollétem miért erősíthette meg a legszörnyűbb gyanúsítást? Ó, másért lángoltam, nem Itália szabadságáért!

Vanina csak ámult, nem értette, hogyan változott ilyen nagyot Missirilli. A férfi nem fogyott le, legalábbis érzékelhetően nem, de most harmincévesnek látszott. Azzal magyarázta a változást, hogy sokat szenvedett a börtönben, bizonyára rosszul bántak vele; a gondolatra felzokogott.

- Ó, mennyire megígérték azok a börtönőrök, hogy jól bánnak veled!

Pedig a valóság az volt, hogy a halál közelsége felébresztette a fiatal karbonáró szívében a vallás minden törvényét, amit össze lehetett egyeztetni Itália szabadságának szenvedélyes szeretetével. És Vanina lassan-lassan megértette, hogy szeretőjének megdöbbentő változása - erkölcsi változás, és semmiképpen nem valamilyen kegyetlen bánásmód következménye. Néhány perce még azt hitte, fájdalma már nem fokozódhatik, és az új felismeréstől még jobban szenvedett.

Missirilli ezalatt hallgatott. Vaninát már-már zokogás fojtogatta. A férfi maga is megindultan szólalt meg végül:

- Ha valamit még szeretnék a földön, az maga volna, Vanina. De köszönöm Istennek, hogy életemnek már csak egyetlen célja van: vagy a börtönben halok meg, vagy Itália szabadságáért küzdve.

Megint csend támadt; Vanina megszólalni sem tudott, akárhogy szeretett volna. Missirilli folytatta:

- A kötelesség kegyetlen, barátnőm! De ha mindent könnyű volna teljesíteni, hol maradna a hősiesség? Adja szavát, hogy többé nem próbál velem találkozni.

Amennyire szoros láncra engedte, megmozdította kezét, és ujjait Vanina felé nyújtotta.

- Ha megengedi, hogy tanácsot adjon valaki, akit szeretett, legyen okos, menjen férjhez ahhoz a derék fiatalemberhez, akit apja választott magának. Ne tegyen neki bántó vallomást: de ne is igyekezzék találkozni velem. Legyünk ezentúl idegenek egymás számára. Maga sok pénzt áldozott a haza szolgálatára; ha Itáliánk valaha is megszabadul zsarnokaitól, azt a pénzt pontosan megfizetik magának a nemzet vagyonából.

Vanina megdermedt. Míg vele beszélt, a férfi szeme csak akkor ragyogott fel, amikor kimondta a *haza* szót.

Végül büszkesége erősítette meg szívét; gyémántokat és kis ráspolyokat hozott magával. Nem is felelt Missirillinek, csak átnyújtotta őket.

- Kötelességem, hogy elfogadjam! - mondta a férfi. - Kötelességem, mert igyekeznem kell megszökni. De soha többé nem találkozom magával; most fogadom meg, amikor újra megajándékoz jóságával. Isten áldja, Vanina! Ígérje meg, hogy soha nem ír nekem, nem akar látni; engedjen át egészen a hazának, a maga számára halott vagyok. Isten áldja!

- Nem! - csattant fel Vanina indulatosan. - Azt akarom, hogy tudjad, mit tettem érted! Mit tettem szerelemből!

És elmondta minden lépését, attól a pillanattól, amikor Missirilli otthagya a San Niccolò kastélyt, hogy jelentkeztek a pápai követnél. S amikor elbeszélést befejezte, még hozzátette:

- S ez mind semmi! Még többet tettem, mert szeretlek!

És ekkor elmondta árulását.

- Szörnyeteg, szörnyeteg! - kiáltotta Missirilli dühöngve. Rávetette magát, hogy szétzúzza láncáival.

És talán sikerül is, de az őr a kiáltásokra odafutott. Megragadta Missirillit.

- Nesze, te szörnyeteg! - lihegte a férfi. - Nem kell tőled semmi! - És amennyire láncai engedték, a lány felé hajította a ráspolyokat és a gyémántokat; sietve megindult kifelé.

Vanina ott állt megsemmisülten. Visszatért Rómába; a napilapokban hamarosan megjelent a hír, hogy felesége lett Don Livio Savelli hercegnek.

Illés Endre fordítása

Végzetes jóindulat

Történet 1589-ből⁴⁶

E történetből egy spanyol költő drámát írt, ő adta a címét is. Nem szándékozom kölcsönvenni e spanyoltól azokat a díszítőelemeket, amelyekkel képzelete élénkíteni igyekezett egy kolostor belső életének lehangoló rajzát; e lelemények egyike-másika alkalmas lehet az érdeklődés felcsigázására, én azonban - hűen abbéli szándékomhoz, hogy megmutassam a mai olvasónak a XV. század⁴⁷ egyszerű és szenvedélyes embereit, akiktől mai civilizációnk ered - sallang nélkül adom közre e történetet, úgy, amint egy kis támogatással bárki elolvashatja a ...-i püspökség levéltárában, ahol megtalálhatók az eredeti periratok, valamint Buondelmonte gróf lebilincselő elbeszélése.

Egy toszkánai városban - hogy melyikben, nem árulom el - komor és fenséges kolostor állt 1589-ben; ugyanott áll ma is. Jó ötven lábnyi magas, fekete falai árnyékba borítják az egész városnegyedet; három utcán húzódnak végig ezek a falak, a negyedik oldalon a kolostorkert terül el, mely egészen a városbástyáig ér. Magát a kertet alacsonyabb fal köríti. Az apátság, amelynek a Santa Riparata nevet adjuk, csak a legelőkelőbb nemesi családok leányait fogadja falai közé. 1587. október 20-án hosszan kongtak az apátság harangjai; dús aranybojtos, pompás vörös damaszt borította a hívők előtt is megnyitott templomot. Virgilia nővért, I. Ferdinándónak, Toszkána új nagyhercegének kedvesét, előző este nevezték ki a Santa Riparata apátasszonyává, s a város püspöke - papjai élén - most készült a beiktatására. Felbolydult a város, a kolostorral szomszédos utcákat sűrű tömeg lepte el, megmoccani sem lehetett ott.

Ferdinando de' Medici bíboros Francescót, a fivérét követte a trónon, a főpapi kalapot azonban nem tette le; harminchat éves volt, huszonöt éve bíboros: tizenegy éves korában jelölték ki e magas méltóságra. Francescót mai napig is emlegetik Bianca Capello iránti szerelméért; uralkodását ezer örülség tette emlékezetessé, csak a kéjvágy sugallhat efféléket egy állhatatosságban nem éppen kiváló fejedelemnek. Ferdinando sem volt híján fivére gyarlóságainak; Virgilia oblátus nővér iránti szenvedélyét Toszkána-szerzte emlegették, igaz, legfőképpen ártatlanságáért. A komor, erőszakos, lobbanékony Francesco nagyherceg nem sokat törődött a szerelmei okozta megbotránkozással; Virgilia nővér tündöklő erényét ellenben országszerzte csak magasztalták. Mivel az oblátus apácák, kik közé ő is tartozott, az esztendő kétharmadát a szülői házban tölthették, Virgilia naponta találkozott Medici bíborossal, míg az Firenzében időzött. Két körülmény lepte meg ezt a szerelmi kalandokhoz edzett várost a gazdag és ifjú herceg vonzalmában, aki fivére nyomán bármit megengedhetett volna magának: egyrészt, a szelíd, félénk és elég együgyű Virgilia nővér igazán nem volt szépnek mondható, másrészt, az ifjú bíboros sosem találkozott vele másként, mint a nemes Respuccio család két-három női hívének jelenlétében - ebből a családból származott ugyanis az ifjú királyi herceg különös kedvese.

---

⁴⁶ *Ártó jóindulat.* Szereplő személyek: a Fejedelem, nagyherceg és bíboros; Buondelmonte gróf; Virgilia apátasszony; Felizia, Roderico szeretője; Rodelinda, Lancilotto szeretője, Felizia barátnője; Fabiana, 17 éves, vidám, szeleburdi, ... szeretője; Celiana, ... elszánt szeretője, Fabiana barátnője; Martona, Virgilia apátasszony bizalmasa; Roderico; Lorenzo R., Fabiana szeretője; Fabiana bolondul szereti, és otthagyja érte Don Cesarét, a máltai lovagot; Pierantonio D., Celiana szeretője: a lány csak élvezetére tartja; Livia, Rodelinda nemesi komornája. (Stendhal jegyzete.)

⁴⁷ XV. század - Stendhal nyilván szórakozottságból írta „XVI. század” helyett.

1587. október 19-én este elhunyt Francesco nagyherceg. 20-án reggel, udvarának legelőkelőbb urai, valamint a leggazdagabb kereskedők (tudnunk kell ugyanis, hogy a Mediciek eredetileg csak kereskedők voltak; rokonaik és az udvar legbefolyásosabb emberei még kereskedelemmel foglalkoztak, ami megóvta őket attól, hogy a többi fejedelmi udvarban élő társaikhoz hasonló lehetetlen alakokká váljanak), egyszóval, a rangelső udvaroncok, a leggazdagabb kereskedők október 20-án reggel beállítottak Virgilia nővér szerény otthonába; ő ugyancsak elámult e nagy sokaság láttán.

Ferdinando, az újdonsült nagyherceg, bölcs, megfontolt, s alattvalói javán munkálkodó fejedelem kívánt lenni, mindenekelőtt azonban az alattomos fondorkodást akarta száműzni udvarából. Trónra lépven, megtudta, hogy az ország leggazdagabb női apátságának, amelyet mi Santa Riparatának nevezünk, nincsen főnökhasszonya; ebben az apátságban találtak otthonra azok a nemesi leányok, kiket szüleik feláldoztak a családi dicsőség oltárán; habozás nélkül kinevezte szíve hölgységét a megürült helyre.

A Santa Riparata apátság a Szent Benedek-rendhez tartozott, melynek szabályai szerint az apácáknak tilos volt elhagyniuk a zárda területét. A derék firenzeiek nagy megrökönyödésére a bíboros herceg látni sem kívánta az új apátasszonyt; igaz, egyébként sem fogadott asszonyszemélyt soha négy szemközt; a nyúl szívűségnek ez a megnyilvánulása nagy feltűnést keltett, és úgyszólván általános rosszallást váltott ki valamennyi udvarhölgyéből. Amint a herceg e viselkedése nyilvánvalóvá vált, az udvaroncok apró ajándékokkal kedveskedtek a zárdában Virgiliának, aki - úgy látták - végtelen szerénysége ellenére sem volt érzéketlen e figyelmes-séggel szemben; nagy erényessége ennél többet meg sem engedett volna az új fejedelemnek.

A Santa Riparata kolostorban napirenden voltak az igen kényes természetű ügyek: a dúsgazdag firenzei családok leányai semmi szín alatt nem akartak belenyugodni, hogy száműzzék őket a tündöklő világból, s e gazdag városból, mely az akkori európai kereskedelem központja volt: vágyó szemmel nézték e világot, amelyből ki voltak rekesztve; gyakran hangosan tiltakoztak szüleik igazságtalansága ellen, olykor a szerelemben kerestek vigasztalást, s a zárdai gyűlölködések és vetélkedések viharai gyakran megrázták a firenzei nemes társaságot. Ennek folytán a Santa Riparata kolostor apátasszonya elég sűrűn jelent meg kihallgatáson az uralkodó nagyherceg színe előtt. Ilyenkor a nagyherceg, hogy ne vétsen feltűnően a Szent Benedek-rend szabályai ellen, díszhintót küldött az apátasszonyért, két udvarhölgygel, kik elkísérték a *Via Largá*-ba, s vele mentek a nagyhercegi palota hatalmas kihallgatási termébe is. Az udvarhölgyek, a *klauzúra tanúi*, az ajtó mellett foglaltak helyet két karosszékekben, az apátasszony pedig egyedül ment tovább, s előadta mondókáját a hercegnek, aki a terem túlsó végében várta; persze, a *klauzúra tanúi*, illetéknéppen, egy szót sem érthettek a kihallgatásból.

Máskor meg a herceg ment el a Santa Riparata templomába; kinyitották előtte a szentély rácsát, s az apátasszony ott beszélt Őfelségével.

Az új nagyherceg tetszését e két kihallgatási forma egyike sem nyerte meg; tartott tőle, hogy olyan érzések lobbannak benne lángra, amelyeket legjobb elfojtani. Csakhogy az eléggé kényes természetű ügyek nem sokáig vártak magukra a Santa Riparata kolostorban: ezúttal Felizia degli Almieri nővér szeszélyei kavarták fel a kolostor nyugalmát. Az Almieri család Firenze egyik leghatalmasabb és leggazdagabb családja volt. Az ifjú Feliziát a három fivér nagyravágásának vetették áldozatul; ámde két fivér meghalt, a harmadiknak nem volt utódja: a család magán érezte az ég sújtó kezét. Az anya s a megmaradt fivér - nem törődve Felizia szegénységi fogadalmával - ajándékokkal kárpótolgatták a lányt azokért a javakért, amelyek-től megfosztották volt, hogy fennen fitogtassák fivéreinek nagyravágását.

A Santa Riparata kolostorban ez idő tájt negyvenhárom apáca lakott. Mindegyiküknek *nemesi komorna* szolgált; a nemesi komornák elszegényedett nemesi családok leányai voltak, külön asztalnál étkeztek, s kiadásaikra a kolostor kincstárnokától minden hónapban egy tallér járandóságot kaptak.

Az volt azonban a szokás - s e furcsa szokás nem nagyon használt a kolostor békéjének -, hogy a nemesi leányok csak harminc éves korukig lehettek komornák; életük e fordulóján vagy férjhez mentek, vagy apácák lettek valamelyik szegényebb rend kolostorában.

A Santa Riparata fölöttébb előkelő hölgyei akár öt komornát is tarthattak, Felizia degli Almieri nővér azonban mindenáron nyolcat akart.⁴⁸ A kolostor ledérnek kikiáltott lakói - lehettek tizenöten-tizenhatan - támogatták Felizia követelését, a többi huszonhat azonban nagyon fölháborodott, azzal fenyegetőzván, hogy panaszt emel a hercegnél.

Az új apátasszony, a jámbor Virgilia nővér, nem volt elég éles eszű ahhoz, hogy végére járjon e bonyolult ügynek; láthatólag mindkét párt arra akarta rávenni, hogy vigye a dolgot döntésre a herceg elé.

Az udvarnál az Almierik barátjai összesúgtak-búgtak: igazán furcsa volna, ha ilyen előkelő származású leánynak, mint amilyen Felizia - akit barbár módon még a családja is feláldozott -, megtiltanák, hogy arra használja a vagyonát, amire akarja, kivált, hogy amúgy is csak ártalmatlan szórakozásról van szó. Másfelől, az idősebb és kevésbé tehetős apácák családjai sem maradtak adósok a válasszal: ki hallott már olyat, hogy egy apáca, aki szegénységet fogadott, ne érje be öt szolgálólánnyal?

A nagyherceg véget akart vetni a torzsalkodásnak, mely hovatovább a város nyugalma is fenyegette. Miniszterei nógatták, fogadja kihallgatáson a Santa Riparata apátasszonyát: ez az égi tisztaságú és fennkölt jellemű leány amúgy sem fordítja ilyen kicsinyes civódások felé mennyei dolgokba merült szellemét; a legjobb, ha a nagyherceg közli vele a döntést, amelyet egyszerűen csak végre kell hajtania. „De hogyan hozzak döntést - töprengett a megfontolt fejedelem -, amikor sejtelmem sincs, hogy a két párt milyen érveket sorakoztathat fel maga mellett?” No, meg ahhoz sem volt kedve, hogy - nyomós ok híján - ellenségeskedésbe keveredjen a hatalmas Almieri családdal.

Volt a nagyhercegnek egy meghitt barátja, Buondelmonte gróf, egy évvel fiatalabb nála, azaz harmincöt éves. A bölcsőtől ismerték egymást, a dajkájuk egy szép és gazdag casentinói parasztasszony volt. A dúsgazdag és előkelő Buondelmonte gróf a város legszebb férfiainak egyike volt; jól ismerték közönyös természetét, hűvös modorát. Ferdinando nagyherceg, Firenzébe érkezése napján, felajánlotta neki a miniszterelnöki széket, amit ő nyersen visszautasított.

- Ha én Felségednek lennék - válaszolta -, még ma leköszönnék; csak nem képzelem, hogy egy herceg minisztere leszek és kihívom magam ellen a fél város gyűlöletét, amikor itt akarom leélni az életem!

A Santa Riparata-beli perlekedés okozta udvari gondok közepette a nagyhercegnek mentő ötlete támadt: a gróf baráti segítségéhez fog folyamodni. A gróf a birtokán éledgett, nagy buzgalommal irányította gazdaságát. Naponta két órát vadászott vagy horgászott, az évszak szerint; szeretőt - mint mondták - sosem tartott. Bosszankodva olvasta a herceg levelét, mely Firenzébe szőlította; bosszúsága csak nőtt, amikor a herceg tudatta vele, hogy meg akarja tenni a nemes Santa Riparata kolostor lelki vezetőjének.

---

⁴⁸ *mindenáron nyolcat akart* - később Stendhal már csak hét komornáról beszél.

- Akkor már jószerivel inkább lennék Felséged miniszterelnöke - ellenkezett a gróf. - Felséged tudja, hogy mindennél többre becsülöm a lélek nyugalma. Aztán meg mihez is kezdenék azokkal a megkerült jószágokkal?

- Az irányította a figyelmemet önre, barátom, hogy - mint köztudomású - asszonyszemély egy percig sem tartotta még igájában lelkét; én korántsem vagyok ily szerencsés; csak kicsibe múlt, hogy nem követtem el ugyanolyan örültségeket én is, mint Bianca Capellóért a fivérem.

Ezután bizalmas vallomás következett: a herceg ezzel igyekezett megnyerni barátját.

- Tudja meg - mondta -, ha megpillantom azt a szelíd leánykát, akit megtettem a Santa Riparata apátasszonyának, elvesztem a fejem.

- És az olyan nagy baj? - kérdezte a gróf. - Miért ne tartana szeretőt, ha boldog vele? Nekem csak azért nincs, mert háromnapi ismeretség után megunom bármelyik nőszemély locsogását és kicsinyességét.

- Én bíboros vagyok - vetette ellene a herceg. - Igaz, a pápa engedélyezte, hogy letegyem a bíborosi kalapot és megházasodjam, mivel rám szállt a korona; ám énnekem semmi kedvem égni a gyehenna tüzén; ha valaha megnősülök, csak olyan nőt veszek el, akit nem szeretek, csupán utódokat kívánok tőle a koronámhoz, s nem a házaselet alantas örömeit.

- Ehhez nincs mit mondanom - jegyezte meg a gróf -, de azt nem hiszem, hogy a Mindenható ilyen semmiségekre vesse a tekintetét. Tegye boldoggá és becsületessé alattvalóit, ha tudja, és tartson akár harminchat szeretőt.

- Nem kell nekem egy sem - replikázott kacagva a herceg -, márpedig nagy kísértésbe esnék, ha viszontlátnám a Santa Riparata apátasszonyát. Ez a világ legderekebb leányzója, aki nemhogy egy kolostort képtelen kormányozni, mely tömve van akarata ellenére elrabolt lányokkal, de még ájtatos vénasszonyok jámbor gyülekezetét sem tudná eligazgatni.

A herceg annyira félt a Virgilia nővérrel való találkozástól, hogy a grófnak megesett rajta a szíve. „Ha vét a fogadalma ellen, amelyet magának tett, amikor a pápától engedélyt kapott a házasságra - gondolta a gróf, a hercegen jártatva eszt -, végül még egész életére megzavarodik a lelke.” És másnap elment a Santa Riparata kolostorba, ahol a herceg képviselőjének kijáró kíváncsisággal és tisztelettel fogadták. Ferdinando előreküldte egy miniszterét, megüzenve az apátasszonynak és az apácáknak, hogy államügyek miatt nem tud foglalkozni a kolostorukkal, de egyszer s mindenkorra szóló felhatalmazást adott Buondelmonte grófnak, kinek döntései ellen nincs helye fellebbezésnek.

A gróf beszélt a jámbor apátasszonnyal, és felháborodott a herceg rossz ízlésén: a lánynak még hétköznapi józan esze sem volt, szépnek meg a legjobb akaratla sem lehetett mondani. A gróf úgy vélte, az apácák merő gonoszságból akarják meggátolni Felizia degli Almerit, hogy még két szolgát tartson. Hívatta Feliziát beszélőre. Ez szemtelenül visszaüzent, hogy nem ér rá, amin a gróf jót mulatott, kivált, hogy ez ideig meglehetősen unta megbízatását, s már-már bánta is, hogy engedett a hercegnek.

Kijelentette, hogy Felizia vagy a szobalányai, neki egyre megy, s meg is üzenté az öt komornának, hogy jelenjenek meg beszélőre. Csak három jelentkezett; úrnőjük nevében közölték, hogy az a másik kettő szolgálatait most éppen nem nélkülözheti; erre a gróf, mint a herceg képviselője, élve hatalmával, bebocsáttatta két emberét a kolostorba, kik elébe vezették a két ellenszegülő komornát; majd álló óra hosszat élvezte az öt fiatal és csinos teremtes fecsegését, kik jobbára valamennyien egyszerre beszéltek. Abból, amit így akaratlaanul is elárultak, a herceg helytartója végre kezdte megérteni, valójában milyen is az élet ebben a kolostorban. Az idősebb apácák csak öten-hatan vannak; vagy húsz a fiatalabbjából jámbor

életű; a többi azonban - fiatal és csinos valahány - szeretőt tart a városban. Csakhogy nagyon ritkán találkozhatnak a szeretőikkel. Hogy jön létre mégis a találka? A gróf nem akarta nyíltan nekiszegezni a kérdést Felizia komornáinak, de elhatározta, hogy a kolostort kémekkel veszi körül és végére jár a dolognak.

Nagy meglepetéssel hallotta, hogy az apácák közt meghitt barátságok szövődnek, s elsősorban ez az oka a belső gyűlölködéseknek és civódásoknak. Így például Feliziának bizalmas barát-nője Rodelinda de P.; Celiana - pedig Felizia után ő volt a legszebb lány a kolostorban - a kis Fabianával van jóban. Mindegyik hölgynek megvan a kedvenc nemesi komornája, ki kisebb-nagyobb kedvezményekben részesül. Martona például, az apátasszony komornája, úgy szerez kedvezményeket, hogy még úrnőjénél is buzgóbbnak mutatja magát. Minden áldott nap öt-hat óra hosszat térdel az apátasszony oldalán, imába mélyedve, bár - mint a szobalányok állították - e hosszú időnek alig bírja kivárni a végét.

A gróf azt is megtudta még, hogy valamelyik két hölgy - a jelek szerint Felizia és Rodelinda - szeretőjét Rodericónak és Lancilottónak hívják, mindamellett nem akart nyíltan faggatózni e dolog felől.

A szobalányokkal eltöltött óra hamar elröpült, Felizia számára azonban maga volt az örökkévalóság; méltóságában vérig sértve háborgott, hogy a herceg helytartója megfosztotta még őt komornájától is. Messziről meghallván a beszélőről kiszűrődő zivajt, nem bírta tovább türtöztetni magát, s közibük rontott, bár büszkesége megsúgta, hogy nyilvánvaló türelmetlenségtől fűtött, váratlan betoppanása nevetségessé teheti, kivált, hogy az imént nem volt hajlandó engedelmeskedni a hercegi küldött hivatalos felszólításának. „Majd megtanítom én azt az uracskát kesztyűbe dudálni!”, fogadkozott Felizia, akinél akaratosabb teremtményt nemigen hordott hátán a föld. Egyszerűen, betoppant a beszélőszobába, a herceg küldöttének éppen csak odabiccintett, majd ráförmedt az egyik szobalányára, hogy kövesse.

- Asszonyom - szólalt meg a gróf, - ha ez a lány engedelmeskedik önnek, én megint behívom a kolostorba az embereimet, s azok egy szempillantás alatt visszahozzák ide.

- Majd én fogom a kezét; hadd lám, az emberei mernek-e erőt venni rajta?

- Az embereim ide fogják hozni, s önt is vele, asszonyom.

- Engem?

- Önt bizony; s ha nekem úgy tetszik, tüstént elvitetem ebből a kolostorból, és majd buzgólkodhat lelke üdvösségén valamelyik nyomorúságos kis zárdában az Appenninek tetején. Hatalmamban áll mindez, és ennél sokkal több is.

A gróf figyelmét nem kerülte el, hogy az öt szobalány arcából lefut a vér; maga Felizia is elhalványodott, amitől még szebb lett.

„Szebb teremtéssel még életemben nem találkoztam - gondolta a gróf -, húzzuk még egy kicsit az időt.”

A jelenet valóban jó háromfertály órára nyúlt. Felizia fürge szellemről és nagy magabiztosságról tett tanúságot, a herceg helytartója remekül szórakozott. A tárgyalás végére a beszélgetés hangneme jócskán megszelídült, s a gróf már nem találta olyan szépnek Feliziát.

„Ingereljük fel megint” - biztatta magát. És emlékeztetve Feliziát engedelmisségi fogadalmára, figyelmeztette, ha a jövőben csak halvány jelét mutatná is az engedetlenségnek a herceg parancsaival szemben, amelyeket ő mint megbízottja ad a kolostornak, akkor - lelke épülésére - kénytelen lesz fél évet az Appenninek legunalmasabb zárdájában eltölteni.

E fenyegetésre Felizia haragosan felkapta a fejét, s azt vágta oda, hogy a vértanúk minden bizonnyal többet is szenvedtek a római császárok kegyetlenségétől.

- Asszonyom, én nem vagyok császár, de a vértanúk sem borították lángba a világot, hogy még két szobalányt kapjanak, kivált őt olyan kedves teremtéshez, mint az itt jelenlévő kis-asszonyok.

Azzal hidegen biccentett és kisietett, időt sem hagyva válaszra a haragtól fuldokló lánynak.

A gróf Firenzében maradt, nem tért vissza birtokára, most már szeretett volna a végére járni, hogy voltaképpen mi is történik a Santa Riparata kolostorban. A nagyherceg rendőrsége rendelkezésére bocsátott néhány kém, akiket a kolostor közelében és a hatalmas kolostorkertnek a Fiesoléra nyíló kapujánál állítottak fel, ezektől hamarosan megtudta, amit tudni kívánt. Felizia szeretője, Roderico L., a város leggazdagabb és legköltekezőbb nemesifja volt; hű barátja, a szelíd Rodelinda pedig Lancilotto P.-vel tartott fenn viszonyt: ez az ifjú ember nagy vitézséget tanúsított Firenzének Pisa ellen viselt hadjáratában. E két ifjú csak a legnagyobb nehézségek árán jutott be a kolostorba. Mióta Ferdinando ült a nagyhercegi trónon, nagyobb volt a szigorúság, azaz megszüntették az addigi lazaságokat. Virgilia apátasszony megkövetelte volna a szabályok szigorú megtartását, de sem értelme, sem jelleme nem érte utol jószándékát: a gróf kémei jelentették, hogy nem múlik el hónap anélkül, hogy Roderico, Lancilotto és még vagy két-három ifjú, kiknek kolostorbeliekkel van viszonyuk, be ne jutnának a szeretőjükhöz. A püspök, mivel a kolostornak igen nagy volt a kertje, kénytelen-kelletlen megtúrt két kaput, amelyek északon, a városfal mögött elterülő üres térségre nyíltak. A kötelességtudó apácák, kik túlnyomó többségben voltak a kolostorban, nem ismerték ugyan e részleteket olyan pontosan, mint a gróf, de gyanakodtak, és a nyilvánvaló szabálytalanságot kihasználva, ők is igyekeztek megszegni az apátasszony nekik szóló parancsait.

A gróf csakhamar belátta, hogy nem lesz könnyű dolog újból rendet teremteni a kolostorban, amíg olyan gyenge kezű nő kormányozza, mint az apátasszony. Szólt erről a nagyhercegnek is, aki a lelkére kötötte, hogy a legkíméletlenebb szigorral járjon el, de láthatólag nem akart bánatot okozni régi kedvesének azzal, hogy erélytelensége miatt más kolostorba helyezteti át.

A gróf visszatért a Santa Riparatába; a legkíméletlenebb szigorúságra szánta el magát, hogy minél hamarabb megszabaduljon a kellemetlen feladattól, amelyet oly óvatlanul elvállalt. Ami Feliziát illeti, ő még mindig haragudott a grófra, aki olyan fölényesen beszélt vele, és feltette magában, hogy az első adódó alkalommal ismét olyan hangot üt meg, amely méltó családja főnemesi rangjához és a világban elfoglalt helyéhez. A gróf megérkezett a kolostorba, tüstént hívatta Feliziát, hogy mielőbb túl legyen feladata legkínosabb részén. Felizia dühtől remegve ment már a beszélőre is; a gróf, ki nagy szakértője volt a női szépségnek, elragadónak találta. „Ne csúfítsuk el mindjárt ezt a gyönyörű arcot - gondolta -, vegyük előbb szemügyre egy kicsit.” Felizia meg csodálattal nézte a megfontolt és tartózkodó modorú szép férfit; a gróf valóban magára vonta a figyelmet éjfélete ruhájában, amelyet a legméltóbbnak vélt a kolostorban betöltött hivatalához. „Mivel túl van már harmincötön - tűnődött Felizia -, azt hittem, a gyóntatóinkhoz hasonló mulatságos aggastyánnal lesz dolgom, ehelyett férfit találtam, aki valóban méltó e névre. És nem is öltözködik olyan feltűnően, mint Roderico és a többi fiatal ember, akiket eddig ismertem: azoknak a cifra ruha a legfőbb értékük; az ő ruháján koránt sincs annyi bársony és aranyhímzés, mint amazokén - ebben nyilván mögöttük marad -, de ezt az előnyt, ha akarja, játszi könnyedséggel megszerezheti; ellenben amazoknak, úgy hiszem, nem csekély fáradságába kerülne utánozniok Buondelmonte gróf okos, megfontolt és igazán érdekes csevegését.” Felizia maga sem tudta volna pontosan megmondani, mi olyan különös ezen a fekete bársony ruhás, nagyszerű férfin, akivel már egy órája a legkülönfélébb dolgokról csevegett.

A gróf óvatosan került minden olyan témát, amivel felingerelhette volna Feliziát, de azért korántsem engedett neki mindenben, mint ahogy rendszerint azok a férfiak tették, akik találkoztak ezzel a szép és gögös lánnyal, akiről tudták, hogy szeretői vannak. A gróf nem

akart tőle semmit, ezért egyszerűen és természetesen bánt vele; csak éppen nem taglalta azokat a kérdéseket, amelyek a lányt felbosszantották volna. Ám végül mégiscsak szóba kellett hoznia a büszke apáca követeléseit; beszélgetni kezdtek a kolostorbeli torzsalkodásokról.

- Tulajdonképpen az a baj - kockáztatta meg a gróf -, hogy a kolostor egyik legfigyelemreméltóbb személye - bizonyos mértékig talán indokoltan - két komornával többet követel magának, mint a többiek.

- Tulajdonképpen az a baj, hogy ez a tehetségtelen apátasszony merőben új és sosem tapasztalt szigorúsággal bánik velünk. Meglehet, vannak kolostorok, ahol igazán istenfélő leányok élnek, szeretik a magányt, s igazán teljesíteni akarják szegénységi, engedelmisségi stb., stb. fogadalmukat, amelyet tizenhét éves korukban kicsikartak belőlük; minket azonban a rokonságunk azért tett be ide, hogy a család minden vagyona a fivéreinkre szálljon. Menekülnünk lehetetlen volt, mivel atyáink látni sem akartak bennünket többé palotájukban; számunkra csak a kolostor maradt: íme, csak ennyi a mi elhivatottságunk. Különben is, amikor letettük fogadalmunkat, amely - józan ésszel mérlegelve - nyilván egy fabatkát sem ért, egy vagy több éve már valamennyien bentlakók voltunk a zárdában, s mindegyikünk azt hitte, ugyanazokat a kedvezményeket élvezheti majd, mint az akkori apácák. Úgy igaz, ahogy itt lát, helytartó úr, a városfali kapu hajnalig nyitva állt, s a kertben bármelyik hölgy zavartalanul találkozhatott a kedvesével. Senki nem talált kivetnivalót ezen az életmódon, mindnyájan azt hittük, hogy apáca korunkban ugyanannyi szabadságban és örömben lesz majd részünk, mint nővéreinknek, akiket szüleink merő kapzsiságból férjhez adtak. Azóta változott meg minden, az igaz, amióta olyan hercegünk van, aki huszonöt évig bíboros volt. Helytartó úr, ön hívhat katonákat vagy akár szolgákat a kolostorba, mint a minap is tette. Erővel kényszeríthetnek minket, ahogy a szolgálai kényszerítették a szobalányaimat, annál az egyetlen nyomós oknál fogva, hogy erősebbek voltak náluk. De gőgijében azt ne higgye, hogy akár a legcsekélyebb jogai is vannak fölöttünk. Minket erővel hoztak ebbe a kolostorba, erővel vettek esküt s fogadalmat tőlünk tizenhat esztendő korunkban, végül pedig, a fogadalomtételünkkor itt lakó apácák nem azt az unalmas életet éltek, mint amilyenre ön akar kényszeríteni bennünket; de még ha feltennénk is, hogy érvényes a fogadalmunk, akkor is csak azt fogadtuk meg, hogy úgy élünk majd, mint ők, holott ön olyan életmódot erőszakolna ránk, amely tőlük merőben idegen volt. Megvallom, helytartó úr, számítok polgártársaim becsülésére. A köztársaság idején nem túrték volna el, hogy ilyen galádul elnyomjanak szerencsétlen fiatal lányokat, akiknek mindössze annyi a vétkük, hogy gazdag családból születtek, és fiútestvérük van. Már vártam az alkalomra, hogy elmondhassam mindezt a nyilvánosság előtt, vagy egy okos embernek. A szobalányaim számával nem sokat törődöm. Kettő is bőven elég lenne, nemhogy öt vagy hét; továbbra is ragaszkodhatnék a héthez, míg csak hajlandók nem lennének megszüntetni azokat az alávaló gázságokat, amelyeknek áldozatai vagyunk; néhányról beszámoltam már önnek; de mivel olyan szépen illik önre a fekete bársony öltöny, helytartó úr, kijelentem, hogy erre az esztendőre lemondok jogomról: nem követelek annyi cselédet, amennyit meg tudnék fizetni.

Buondelmonte grófot szerfelett mulattatta ez a háborgó szóáradat; még nyújtotta is, előhozakodva néhány nevetséges ellenvetéssel, ami éppen eszébe jutott. Felizia elragadó hévvel és megejtő okossággal válaszolgatott. A gróf kiolvasta szeméből az elképedést: ez a húszéves lány elhült, hogy ez az okosnak látszó férfi mennyi ostobaságot hord össze.

A gróf elbúcsúzott Feliziától, hívatta az apátasszonyt, ellátta bölcs intelmekkel, jelentette a hercegnek, hogy a Santa Riparata kolostorban lecsillapult a nyugtalanság, bezsebelt számtalan bókot mély bölcsességéért, azzal visszatért a földjét művelni. „Mégiscsak találtam egy húszéves lányt - jutott eszébe olykor -, aki a város legszebb asszonya lehetne, ha világi életet élne, és az eszejárása sem mindennapi.”

Ám a kolostorban vészjósló események történtek. Nem minden apáca látta a dolgokat olyan világosan, mint Felizia, a fiatalabbak többnyire halálosan unatkoztak. Egyetlen vigaszul gúnyképeket rajzoltak és bökverseket írtak egy bizonyos hercegről, aki huszonöt évi bíboroskodás után trónra lépve nem átalotta faképnél hagyni a szeretőjét, s rákényszeríteni, hogy apátasszonyi minőségben szerencsétlen fiatal lányokat kínozzon, akiket szüleik fősvénysége juttatott zárdába.

Mint mondtuk, Felizia barátnője a szelíd Rodelinda volt. Barátságuk láthatólag még meghittebbé vált, amikor Felizia bevallotta, hogy szeretőjét, Rodericót, meglehetősen unja, mióta gyakrabban beszélgetett Buondelmonte gróffal, ezzel a harminchat évesnél is idősebb, koros férfival. Mit szaporítsuk a szót: Felizia szerelemre gyúlt a komoly gróf iránt; hajnali kettőig meg háromig nyúló végeérhetetlen beszélgetéseket folytattak erről Rodelindával. Azonban, Szent Benedek regulái szerint - melyeket az apátasszony teljes szigorúságukban ismét visszaállított - minden apácának napszállta után egy órával már a szobájában kellett tartózkodnia; a „nyugovó” óráját harangszó jelezte. A jámbor apátasszony, azt hívén, hogy neki kell jó példával előljárnia, a harang szavára rögtön bezárkózott a szobájában, abban a szent meggyőződésben, hogy valamennyi apáca követi példáját. Az igen csinos és igen gazdag hölgyecskék között is feltűnt a tizenkilenc éves Fabiana, a kolostor legszeleburdibb nővérkéje, valamint bizalmas barátnője, Celiana. Mindketten nagyon haragudtak Feliziára, aki - mint mondták - lenézi őket. Való igaz, hogy Felizia, mióta oly érdekesítő tárgyról beszélgethetett Rodelindával, csak alig titkolt vagy talán nem is igen titkolt türelmetlenséggel viselte a többi apáca jelenlétét. Ő volt a legcsinosabb, ő volt a leggazdagabb s nyilvánvalóan sokkal eszebb valamennyiüknél. Mi kell több egy kolostorban, ahol halálos unalom terpeszkedik, hogy lángra lobbanjon a gyűlölködés parazsa? Az a szeleburdi Fabiana elárulta az apátasszonynak, hogy Felizia és Rodelinda néha éjfél után két óráig is kint időzik a kertben. Az apátasszony kieszközölte volt a gróftól, hogy a herceg egy katonája őrködjék a kolostorkert kapuja előtt, amely az északi városfal mögött elterülő szabad térségre nyílt. Súlyos zárat rakatott erre a kapura, a legfiatalabb kertész - egy hatvanéves aggastyán - a kapukulcsot a napi munka befejeztével minden este átadta az apátasszonynak. Ez tüstént elküldött egy idős kapusnővért, kit minden apáca szívből utált, hogy az csukja be a kapu másik zárját. Hogy valaki ez óvintézkedések ellenére is a kertben maradjon, az főbenjáró bűn volt az apátasszony szemében. Nyomban hívatta Feliziát, és csúnyán lehordta. Talán nem üt meg ilyen hangot az előkelő származású lánnyal, az Almieri vagyonnak immár örökösével, ha nem annyira biztos a herceg jóindulatában. Feliziát vérig sértette a szidás epés hangja, annál is inkább, mert amióta megismerte a gróft, mindössze egyszer engedte be a szeretőjét, akkor is csak azért, hogy csúffá tegye. A méltatlankodás ékesszólóvá tette; a jámbor apátasszony semmi szín alatt nem akarta megnevezni a besúgót, de olyan részleteket mondott el, amelyekből Felizia könnyűszerrel kitalálta, hogy Fabiana hozta nyakára a bajt.

Rögtön elhatározta, hogy bosszút áll. Ez az elhatározás egyszeriben visszaadta a nyugalma annak a léleknek, amely a bajból merített erőt.

- Tudja meg, asszonyom - mondta az apátasszonynak -, hogy szánandó teremtség vagyok. Vége a lelkem nyugalmanak. Nem hiába írta elő alapítónk, a nagy Szent Benedek, mély bölcsességgel, hogy hatvan évesnél fiatalabb férfiember nem teheti be lábát kolostorainkba. Buondelmonte gróf úr, kolostorunk igazgatásában a nagyherceg helytartója, több ízben hosszan beszélgetett velem, hogy eltérítsen ostoba szándékomtól, amikor több szobalányt követeltem magamnak. A gróf úr bölcs férfiú, s végtelen megfontoltságával csodálatos szellem párosul. Engem ámulatba ejtettek - jobban, mint Isten és Szent Benedek szolgálójához illett volna - helytartó urunknak, a grófnak mindeme kiválóságai. Az Ég büntetni akart ostoba hiúságomért: olthatatlan szerelemre gyulladtam a gróf iránt; kockáztatva azt is, hogy Rodelinda barátnőm megbotránkozik, bevallottam neki bűnös, ámde akaratlan szenvedélye-

met; ő ellát jótanáccsal s vigasztalga, olykor sikerül is erőt öntenie belém a Gonosz kísértése ellen: ezért maradt néha oly későig mellettem. De mindig az én kérésemre tette; erősen éreztem, ha Rodelinda otthagy, ellenállhatatlanul a grófra gondolok.

Az apátasszony hosszú szónoklatot intézett az eltévedt bárányhoz. Felizia ügyesen közbeszólogatott, még nyújtva is az intelmeket.

„Most már bizonyos - gondolta -, hogy a bosszúnk kiváltotta események visszahozzák a kolostorba azt a kedves grófot. Így jóvátehetem majd azt a hibámat is, hogy olyan hamar meghátráltam a lányok dolgában, akiket fel akartam fogadni, önkéntelenül is engedtem a kísértésnek: azt akartam, hogy megfontoltnak lásson az a férfi, ki oly megfontolt maga is. Nem vettem észre, hogy ezzel megfosztom a visszatérés lehetőségétől, s így nem töltheti be többé helytartói tisztét kolostorunkban. Ezért unom most halálra magamat. Ezt a szellelbélelt kis Rodericót, akit annyira kedveltem egykor, ma olyan, de olyan nevetségesnek látom, s az én hibám, hogy az a drága gróf nem jött vissza! Most rajtunk a sor, Rodelindán és rajtam: mindent el kell követnünk, hogy bosszúnk minél nagyobb felfordulást okozzon a kolostorban, és a grófnak sűrűn kelljen itt megjelennie. Szegény apátasszonyunk oly kevéssé tud titkot tartani; nagyon valószínű, hogy rábeszéli a grófot: fogja a lehető legrövidebbre a velem való beszélgetéseket; ez alkalommal a bíboros nagyherceg hajdani kedvese nyilván maga közli majd vallomásomat ezzel a különös és hűvös férfival. Mulatságos jelenet lesz, a grófot szóraztatni fogja, ugyanis ha nem tévedek, ő sem ül fel annak a sok ostobaságnak, amellyel csak azért tömik a fejünket, hogy féken tartsanak bennünket; a gróf egyszerűen még nem talált magához méltó nőt, márpedig vagy én leszek ez a nő, vagy inkább meghalok.”

Ezzel Felizia és Rodelinda unalmát mintha elfűjták volna, a bosszú gondolata lekötötte minden percüket.

„Mivelhogy Fabiana és Celiana ebben a fülledt melegben le-lelopakodnak hűsölni a kertbe, ki kell eszelni valamit, hogy a szeretőiknek adott első találkájuk szörnyű botrányba füljön, a kolostor komoly hölgyei meg elfelejtsék az én késői kerti bolyongásaim keltette felháborodásukat. Aznap este, hogy Fabiana és Celiana első ízben ad találkát Lorenzónak és Pierantoniónak, Roderico és Lancilotto előre elbújnak a kertkapu előtti térségen, a lerakott épületkövek mögé. Roderico és Lancilotto nem ölik meg a két lány szeretőit, csak öt-hat kisebb kardvágást ejtenek rajtuk, hogy elborítsa őket a vér. Ha hölgyeik megpillantják őket ebben az állapotban, kétségbeesnek, és mindenre inkább lesz gondjuk, mintsem hogy szerelmes szavakat sutto-gjanak a fülükbe.”

A barátnők, hogy kellőképpen előkészítsék a szépen kitervelt kelepécét, elküldték az apátasszonyhoz Liviát, Rodelinda nemesi komornáját, hogy kérjen tőle egyhavi szabadságot. A szemfüles leányzó leveleket vitt magával Rodericónak és Lancilottonak. Pénzt is vitt nekik, hogy kémekkel vegyék körül Lorenzo B.-t és Pierantonio D.-t, Celiana szeretőjét. E két fiatal ember, ki a város legelőkelőbb és legfelkapottabb ifjai közé tartozott, még aznap éjjel elment a kolostorba. Ez a vállalkozás jóval kockázatosabb volt, mióta a bíboros nagyherceg uralkodott. Legutóbb Virgilia apátasszony még azt is kieszközölte Buondelmonte gróftól, hogy ő strázsáljon a kerti kocsibejáró előtt, amely egy elhagyatott térségre nyílt az északi városfal mögött.

Livia, a nemesi komorna, naponta beszámolt Feliziának és Rodelindának a Celiana és Fabiana szeretői ellen tervezett támadás előkészületeiről. A készülődés jó hat hétig elhúzódott. Először is, ki kellett deríteni, hogy Lorenzo és Pierantonio melyik éjszakát választják ki a kolostori látogatásra, márpedig a hasonló vállalkozásokat fokozott éberséggel készítették elő, mióta be-köszöntött az új uralom, amely fölöttébb szigorúnak ígérkezett. Ezenkívül Liviának Rodericóval is meggyűlt a baja. A fiatalember már régebben észrevette Felizia kelletlen viselkedését, s most kereken kijelentette, csak akkor hajlandó bosszút állni érte Fabiana és Celiana szeretőin,

ha Felizia találkát ad neki, és előszóban maga kéri meg rá. A lány azonban Buondelmonte gróffal volt eltele, és semmi szín alatt nem akart beleegyezni a találkába.

„Azt megértem - írta Rodericónak szeleburdi őszinteséggel -, hogy valaki elkárhozik a boldogságáért; de elkárhozni azért, hogy viszontlássuk a régi szeretőnket, akivel már nincsen többé dolgunk, ez teljességgel érthetetlen számomra. Ennek ellenére, hajlandó vagyok még egyszer fogadni önt egy éjjel, hogy beszéljek a fejével, de értse meg, én nem büntetnie akarom rávenni. Így ön sem állhat elő méltánytalan követelésekkel, s nem igényelhet olyan fizetséget, mint ha egy pimasz fickó halálát kívánnák öntől. Vigyázzon, mert ha tévedésből a kelleténél súlyosabb sebeket ejtenek ellenségeink szeretőin, akkor ők nem tudnak bejönni a kertbe, hogy megjelenjenek ama hölgyek előtt, kiknek összecsisztításáról mi addig gondoskodunk. Ha elrontaná a bosszúállás örömet, én azontúl csak hebehurgya fickót látnék önben, ki teljességgel méltatlan bizalmamra. És tudja meg azt is, hogy akkor e főbenjáró vétke miatt válik érdemtelené barátságomra.”

Végre elérkezett az oly nagy gonddal tervezgetett bosszú éjjele. Roderico és Lancilotto, embereik segítségével, egész nap figyelték Lorenzo és Pierantonio minden mozdulatát: elszólásaikból teljes bizonyossággal kiderült, hogy másnap éjjel megpróbálnak átmászni a Santa Riparata falán. Egy dúsgazdag kereskedő - a háza szomszédos volt az őrséggel, amely a kolostorkert kapuja előtt strázsáló őrszemet is adta - ugyanezen éjjel tartotta a lánya lakodalmát. Élve az alkalommal, Lorenzo és Pierantonio jó házból való lakájnak álcázták magukat, s a házigazda nevében este tíz óra tájt egy hordó bort vittek az őrségnek. A katonákat nem nagyon kellett biztatni. Az éj koromsötét volt, a falmászást éjfélre tűzték ki; Roderico és Lancilotto már a fal mögött tartózkodott; tizenegy órakor elégedetten látták, hogy az előző őrszemet egy tökrészeg katona váltja fel, s pár perc múlva elalszik.

Bent a kolostorban Felizia és Rodelinda megleste két haragosát, Fabianát és Celianát, amint elrejtőznek a kertben a kolostorfaltól nem messze álló fák alatt. Kevéssel éjfél előtt Felizia összeszedve minden bátorságát elindult, hogy felébressze az apátasszonyt. Nem kis fáradságába került bejutni hozzá; de még ennél is bajosabb volt megértetni vele, hogy valóban lehetséges a bűn, amelyről jelentést tett. Végül, több mint félórás huzavona után - az utolsó percekben Felizia már attól félt, hogy rágalmazónak tartják -, az apátasszony kijelentette, hogy akár igaz a dolog, akár nem, a bünt nem tetézhetik Szent Benedek reguláinak megsértésével. A szabályzat ugyanis szigorúan tiltotta, hogy napszállta után kimenjenek a kertbe. Szerencsére Feliziának eszébe jutott, hogy nem szükséges a kerten át menni: el lehet jutni a kolostoron át is az őrzött kapu tőszomszédságában lévő alacsony falú melegház teraszának kiképezett tetejére. Míg Felizia az apátasszonnyal gyözködött, Rodelinda elszaladt, hogy felébressze öreg és szerfelett jámbor nénikéjét, a kolostor helyettes főnöknőjét.

Az apátasszony ugyan hagyta, hogy elvonszolja a melegház tetejére, de egy árva szót sem hitt Felizia meséjéből. Leírhatatlan volt méltatlankodása, amikor a terasztól kilenc-tíz lábnyira két apácát látott a szobáján kívül, e tiltott órában; a koromsötét éjszakában ugyanis nem ismerte fel Fabianát és Celianát.

- Istentelen leányzók - fakadt ki félelmetesnek szánt hangon -, elvetemült, oktalan teremtések! Hát így szolgáljátok a magasságos Mindenhatót? Vegyétek eszetekbe, hogy oltalmazótok, a nagy Szent Benedek, néz benneteket a magas mennyekekből, és elborzad, látván, hogy megtörtétek szent reguláit. Szálljatok magatokba, s mivelhogy régen elhangzott már a nyugovóra szólító harangszó, siessetek vissza szobátokba és imádkozzatok, míg holnap reggel ki nem szabom rátok a penitenciát.

Ki írhatná le Celiana és Fabiana megdöbbenését és ijedelmét, amint a fejük felett, közvetlen közelükben felcsattant a dühös apátasszony hangja. Elhallgattak és moccanni sem mertek, de ekkor még különb meglepetés érte őket és az apátasszonyt. Alig nyolc-tíz lépésnyiről, a kapun

túlról, heves viadal zaja, kardcsattogás ütötte meg a fülüket. Majd sebesült párbajozók jajszava hallatszott. Fájdalom hasított Celiana és Fabiana lelkébe, ahogy felismerték Lorenzo és Pierantonio hangját. Volt náluk tolvajkulcs a kerti kapuhoz, gyorsan kinyitották a zárat, s erejüket megfeszítve, nagy nehezen elfordították sarkain a súlyos kapuszárnyat. Celiana volt az erősebb és idősebb, ő merészkedett ki elsőnek a kertből. Kisvártatva vissza is tért, betámogatva szerelmét, Lorenzót, aki súlyosan megsebesülhetett, mert alig támo­lygott. Minden lépésnél nyögött egyet, mint a haldokló, s csakugyan, tíz lépést sem tehetett a kertben, amikor összerogyott - Celiana sem bírta tovább tartani -, és szinte azon nyomban meghalt. Celiana, feledve minden óvatosságot, hangosan szól­ongatta, s látva, hogy nem felel, zokogva borult a testére.

Mindez ott zajlott le a közelben, alig húsz lépésnyire a kis melegház lapos tetejétől. Felizia mindjárt felfogta, hogy Lorenzo meghalt vagy haldoklik; leírhatatlan kétségbeesés lett úrrá rajta.

„Ennek én vagyok az oka - gondolta. - Roderico nyilván elragadtatta magát és megölte Lorenzót. Kegyetlen természetű, és nem képes megbocsátani a hiúságán esett sérelmet, márpedig a parádékon Lorenzo lovait és embereinek ruháját több ízben szebbnek ítélték az övéinél.”

Felizia támogatta a rémülettől félig alélt apátasszonyt.

Néhány perc múlva szegény Fabiana jött be e kertbe, betámogatva szerencsétlen szerelmét, Pierantoniot, ki szintén halálos sebet kapott. Hamarosán kiszenvedett ő is, de a szörnyű jelenet okozta dermedt csendben még tisztán ki lehetett venni, mit mond Fabianának:

- Don Cesare volt az, a máltai lovag. Felismertem; megsebesített az igaz, de ő sem vitte el szárazon.

Don Cesare Fabiana korábbi kedvese volt. A fiatal apáca most úgy viselkedett, mint aki nem törődik többé a saját jóhírével; hangosan jajveszékelve hívta segítségül a Madonnát és a védőszentjét, majd hívta nemesi komornáját is, nem bánta, hogy az egész kolostort felferi; valóban szerelmes volt Pierantonióba. Ápolgatta, törölgette róla a vért, kötözte a sebeit. Ez az őszinte szenvedély szálnalmat ébresztett több apácában. Odamentek a sebesülthöz, mécesst hoztak; Pierantonio egy borostyánfa alatt ült, a fatörzsnek vetette a hátát. Fabiana előtte térdelt, becézgette. A férfi érthetően beszélt, megint elmondta, hogy Don Cesare, a máltai lovag sebesítette meg; egyszerre szétcsapta a karját és meghalt.

Fabiana kitörő fájdalmát Celiana állította meg. Látva, hogy Lorenzo valóban meghalt, a lány szinte nem is törődött többé vele; már csak a veszély foglalkoztatta, amely őt és kedves barátnőjét fenyegeti. Fabiana aléltan feküdt szerelmese holttestén. Celiana felemelte kicsit, és rázogatta, hogy magához térítse.

- Halálod, s az enyém is elkerülhetetlen, ha a gyengeségeden erőt nem veszel - súgta oda neki, fülére tapasztva a száját, hogy meg ne hallja az apátasszony, aki, tisztán látta, alig tizenkét-tizenöt lábnyra a kert fölött, a tetőterasz mellvédjének dőlt. - Térj magadhoz - biztatta -, törődj a jóhíreddel és a biztonsággoddal! Évekig senyvedhetsz majd egy sötét és bűzös börtön-odúban, ha most elmerülsz a fájdalomdban.

Ekkor az apátasszony, aki Felizia karjára támaszkodva közben lement a kertbe, odalépett a két szerencsétlen apácához.

- Asszonyom - szólította meg Celiana fölényes és határozott hangon, ami nagy hatást tett az apátasszonyra -, ha szereti a békességet, s ha kedves önnek e nemes kolostor becsülete, akkor hallgatni fog, és nem háborgatja a történekmel a nagyherceget. Ön is volt szerelmes, de mint mondják, megtartóztatta magát, és ezzel fölöttünk áll; ám szóljon e dologról csak egy szót is a

nagyhercegnek, hamarosan egyébről sem beszélnek majd városszerte, azt fogják híresztelni, hogy a Santa Riparata apátasszonyának, ki fiatalabb éveiben tudta, mi a szerelem, nincs annyi ereje, hogy féken tartsa kolostorában az apácákat. Bennünket bizonyosan elveszejt, asszonyom, de még bizonyosabban elveszíti önmagát. Vallja csak be, asszonyom - unszolta az apátnőt, aki hangosan sóhajtozott, zavaros szavakat mormolt, elképedve fel-feljajdult -, vallja csak be, hogy e pillanatban önmaga sem tudja, mit cselekedjék a kolostor javára és saját üdvösségére!

Az apátasszony zavartan hallgatott. Celiana így folytatta:

- Először is, hallgatni kell, másodszor, az a legfontosabb, hogy ezt a két hullát elvigyék innét, de tüstént, mert ha ezeket itt találják, akkor valamennyiünknek befellegzett.

Szegény apátasszony csak sóhajtozott, úgy fel volt indulva, hogy válaszolni sem tudott. Felizia már nem állt mellette; miután odavezette az apátnőt a két szerencsétlen apácához, okosabbnak vélte, ha eltűnik, mert nagyon tartott tőle, hogy felismerik.

- Gyermekeim, tegyetek meg mindent, amit szükségesnek láttok, tegyetek meg mindent, amit jónak véltok - nyögte ki végül elfúló hangon a szerencsétlen apátasszony, ki borzadva látta, milyen helyzetbe került. - Én még csak eltitkolhatom gyalázatunkat, de ne feledjétek, hogy a mennyei Bíró szeme állandóan látja bűneinket.

Celiana ügyet sem vetve az apátnő szavaira, közbevágott:

- Csak a nyelvére vigyázzon, asszonyom, csak ennyit kérünk, semmi többet - mondogatta. Azzal odafordult Martonához, az apátasszony bizalmasához, aki akkor ért oda:

- Segíts, kedves barátnőm! Az egész kolostor becsülete forog most kockán, és kockán forog az apátasszony becsülete és élete is; ha kinyitja a száját, valamennyiünket vesztőhelyre juttat, de nemesi rokonságunk sem hagyja majd bosszúlatlanul halálunkat.

Fabiana egy olajfának dőlve, térden állva zokogott; képtelen volt segíteni Celianának és Martonának.

- Te menj vissza a szobádba - szólt rá Celiana. - És gondod legyen rá, hogy mielőbb eltüntesd a ruhádról a vérfoltokat, ha vannak, mert különben megláthatják. Egy óra múlva nálad leszek, és együtt bánkodhatunk.

Celiana ezután Martona segítségével elcipelte először a szeretője, majd Pierantonio holttestét az aranyárusok utcájába, amely jó tíz percre volt a kerti kaputól. Szerencséjükre, senki nem látta őket. De még nagyobb szerencséjükre - s enélkül okos óvatosságuk mit sem ért volna -, a kerti kapu elé állított őrszem egy távolabb eső kőre ült le, és láthatólag bóbiskolt. Celiana meg is győződött erről, mielőtt nekifogtak volna a hullák elszállításának, ő és társnője, a második fordulóról visszatérve, nagyon megijedtek. Az éjszaka már nem volt olyan sötét, hajnali két óra lehetett; tisztán látták, hogy három katona ácsorog a kerti kapu előtt, s ami még rosszabb: a kapu mintha be lett volna csukva.

- Apátasszonyunk első ostobasága - jegyezte meg Celiana. - Nyilván eszébe jutott, hogy Szent Benedek regulái szerint a kerti kaput be kell zárni. A szüleinkhez kell menekülnünk, s amilyen szigorú és mogorva a hercegünk, ez a kaland bizony az életembe is kerülhet. Te, Martona, nem tehetsz semmiről; én parancsoltam meg, hogy segíts kivinni a hullákat a kertből, mivel szégyent hozhattak volna a kolostorra. Kuporodjunk le itt a kövek mögött.

Két katona jött arra, a kerti kaputól mentek vissza az őrséghez. Celiana megnyugodva látta, hogy teljesen eláztak. Beszélgettek; az, amelyik őrt állt - könnyű volt ráismerni magas termétől -, egy szót sem szólt társának az éjszakai eseményekről; és valóban, a később megindított perben is csak azt vallotta, hogy díszes öltözetű fegyveres urak vívtak pár lépésre tőle.

A koromsötétben hét vagy nyolc alakot látott, de esze ágában sem volt beleelegyedni a viszályukba; később mind bementek a kolostor kertjébe.

A két katona eltávolodott, Celiana és társnője odamentek a kerti kapuhoz, nagy örömmel látták, hogy éppen csak be van támasztva. Felizia tette, bölcs előrelátással. Amikor otthagya az apátasszonyt, hogy Celiana és Fabiana meg ne lássa, odafutott a szélesre tárt kerti kapuhoz. Halálosan rettegett, hogy Roderico, kire most iszonyattal gondolt, kihasználva az alkalmat, bejön a kertbe, hogy találkozzék vele. Ismerte, milyen meggondolatlan és vakmerő, attól tartott, a fiatal férfi szándékosan bajba keveri, hogy bosszút álljon kihűlő szerelméért; Felizia elbújt a kapu mellett, a fák mögé. Hallotta, mit mond Celiana az apátnőnek, majd Martonának, s ő hajtotta be a kerti kaput, amikor a hullát cipelő Celiana és Martona távozása után hamarosan meghallotta, hogy katonák jönnek felváltani az őrszemet.

Felizia megvárta, míg Celiana bezárja tolvajkulcsával a kaput és elmegy. Csak ekkor hagyta el ő is a kertet. „Íme, a bosszú, melyet mulatságnak szántam” - gondolta. Az éj hátralévő részét Rodelindával töltötte, együtt találgatták, mi okozhatta az események e gyászos fordulatát.

Szerencsére, nemesi komornája már pirkadatkor visszatért a kolostorba, és hosszú levelet hozott Rodericótól. Roderico és Lancilotto, virtusból, nem fogadtak fel bérgyilkosokat, akiktől pedig az idő tájt hemzsegett Firenze. Maguk támadtak rá Lorenzóra és Pierantonióra. A viadal sokáig elhúzódott: Roderico és Lancilotto állandóan hátráltak, hogy a kapott utasításhoz híven, csak könnyű sebet ejtsenek ellenfeleiken; és valóban, csupán a karjukat szurkálták meg, biztosra is vették, hogy nem halhatnak bele sebeikbe. De amikor már éppen készültek visszavonulni, elhűlve látták, hogy egy dühödt bajvívó ront rá Pierantonióra. Támadás közben hangosan üvöltött, és erről felismerték Don Cesarét, a máltai lovagot. Látván, hogy hárman vannak két sebesült ellen, ők kerekelt oldottak. Másnap nagy volt a megrökönyödés Firenzében, amikor felfedezték a két ifjú hulláját, kivált, hogy mindketten a város leggazdagabb és legdivatosabb ifjai közé tartoztak. Csak előkelő származásuk miatt figyeltek fel rájuk, tudnunk kell ugyanis, hogy a szigorú Ferdinando előtt, a feslett életű Francesco herceg uralkodása alatt, Toszkána leginkább valami spanyol tartományra emlékeztetett, ahol évente több mint száz gyilkosságot követtek el. Az előkelő társaságban, amelyhez Lorenzo és Pierantonio is tartozott, leginkább azt találgatták, vajon egymással vívtak-e, vagy bosszúnak estek áldozatul.

A nagy esemény másnapján csönd honolt a kolostorban. Az apácák nagy többségének sejtelve sem volt a történekről. Virradatkor, még a kertészek érkezése előtt, Martona kiment s felkapálgatta a vérfojtos földet, hogy eltüntesse a nyomokat. A lány, kinek magának is volt szeretője, nagyon ügyesen teljesítette Celiana parancsait, s ami a legfontosabb, egy szót sem szólt az apátasszonynak. Celiana szép gyémántkeresztet ajándékozta meg. Martona egyszerű lélek volt, megköszönte, s így szólt:

- Van valami, amit többre becsülnék a világ összes gyémántjánál. Mióta ez az új apátnő a kolostorba jött, a legalantasabb szolgálattól sem riadtam vissza, hogy megnyerjem a kegyét, és mégsem tudtam kieszközölni, hogy csak egy kevéssé is megkönnyítse találkozásaimat Giuliano R.-val, aki úgy ragaszkodik hozzám. Ez az apátnő bajt hoz mindnyájunkra. Egyszerrel, több mint négy hónapja nem láttam Giulianót; a végén még elfelejt. Úrnőm barátnője, signora Fabiana, a nyolc kapusnővér egyike; jó tettért jót várj. Nem tehetné meg signora Fabiana, hogy amikor ő őrzi a kaput, kienged Giulianóhoz, vagy őt beengedi hozzám?

- Én megteszek mindent, ami tőlem telik - válaszolta Celiana -, csak az a bökkenő, és ezt hozza majd fel Fabiana is, hogy az apátasszony észreveheti a távollétét. Túlságosan hozzászokott, hogy maga mindig ott van a közelében. Próbáljon meg elmaradozni mellőle. Bizonyosan tudom, ha az apátasszony helyett bárki máshoz szegődött volna el, Fabiana könnyűszerrel teljesíthetné a kérését.

Celiana nem minden cél nélkül beszélt így.

- Te szüntelenül csak a szeretődet siratod - korholta Fabianát -, és eszedbe sem jut, milyen szörnyű veszedelemben forgunk. Apátasszonyunk nem tud hallgatni, s ami történt, előbb-utóbb szigorú nagyhercegünk fülébe jut. Márpedig ő huszonöt évi bíborossága eszméit vitte a trónra. Bűnünk súlyos véték a vallás ellen; egy szó, mint száz: az apátasszony élete a mi halálunk.

- Mit akarsz ezzel mondani? - rémült meg Fabiana, letörölve könnyeit.

- Csak azt, hogy rá kell beszélned barátnődet, Vittoria Ammanatit, adjon néhány csepp abból a híres perugiai méregből, amelyet haldokló anyjától kapott, kit férje mérgezett meg. Betegsége hónapokig tartott, s nem sokan gyanakodtak méregre; így jár majd apátasszonyunk is.

- Elrémít a szándékod - kiáltott fel a szelíd Fabiana.

- Nem kételkedem a rémületedben, s magam sem éreznék másként, ha eszemben nem tartanám, hogy az apátnő élete Fabiana és Celiana halála. Gondold csak meg: apátasszonyunk teljességgel képtelen lakatot tenni a nyelvére; egy elejtett szava elegendő, hogy meggyőzze a nagyherceget, aki amúgy is tüntetően iszonyodik mindenféle bűnöktől, amiket a szegény kolostorainkban egykor uralkodó szabadosság rovására ír. Unokahúgod, ki a családnak 158*-ban csődbe jutott ágáról származik, meghitt viszonyban van Martonával. Martona bolondulásig szerelmes egy Giuliano nevű, jóképű, fiatal selyemszövőbe; az unokahúgod neki adja át a perugiai mérget, mintha altatószer volna az apátasszony vészes álmatlansága ellen; a méreg fél éven belül öl.

Buondelmonte gróf egy ízben ellátogatott az udvarba, Ferdinando nagyherceg elismerően szólt a Santa Riparata apátságban uralkodó példás nyugalomról. A herceg e megjegyzése arra indította a grófot, hogy megszemlélje művét. Érthető megdöbbenéssel hallgatta hát az apátasszonyt, aki elmesélte a kettős gyilkosságot, melynek maga is szemtanúja volt. A gróf csakhamar belátta, hogy Virgilia apátasszony semminemű magyarázatot sem tud adni a kettős büntény okáról. „Itt van Felizia, az az okos lány, aki fél éve, első látogatásomkor, úgy sarokba szorított az érveivel - gondolta -, csak ő deríthet fényt erre az ügyre. De őt meg úgy felháborítja az az igazságtalanság, amelyet a társadalom és a családok az apácák ellen elkövettek, hogy talán nem is lesz hajlandó beszélni.”

A nagyherceg helytartójának érkezése mámoros örömmel töltötte el Feliziát. Végre viszontláthatja ezt a különös férfit, aki az utóbbi fél évben minden cselekedetének egyedüli oka volt! Celianát és fiatal barátnőjét, Fabianát, a gróf jötte - éppen ellenkezőleg - halálra rémítette.

- Vonakodásod a vesztünket okozta - korholta Celiana Fabianát. - Az apátnő gyenge jellem, biztos, hogy árulkodott. Életünk most már a gróf kezében van. Kettő között választhatunk: elmenekülünk; de miből élünk akkor? Fösvény fivéreink a betevő falatot is megtagadják tőlünk, ürügyül használva fel a büntény ránk nehezedő gyanúját. Régen, amikor Toszkána csak Spanyolország tartománya volt, a szerencsétlen, üldözött toszkánaiak átmenekülhettek Franciaországba. Igen ám, de a bíboros nagyherceg mostanában éppen ezzel a hatalommal kacérkodik, mivel le akarja rázni a spanyol igát. Nincs menekvés, látod, szegény barátnóm, ide juttattak gyerekes aggályaid! Most aztán igazán el kell követnünk a bűnt, mert Martona és az apátnő az egyedüli veszedelmes tanúi a végzetes éjszaka eseményeinek. Rodelinda nagynénje nem fog beszélni; nem akarja bemocskolni a kolostor becsületét, mely számára szent. Martona, ha beadta az állítólagos altatószert, őrizkedni fog minden szótól, ha megmondjuk neki, hogy az altató méreg volt. Különben is, a derék lány egészen belebolondult Giulianójába.

Hosszadalmas volna elbeszélni Felizia és a gróf tudós társalkodását. A lány még élénken emlékezett rá, milyen hibát követett el, amikor olyan könnyen engedett a két szobalány dorgásának. Ennek a túlzott engedékenységnak a következménye lett az, hogy a gróf egy fél évig feléje se nézett a kolostornak. Felizia erősen feltette magában, hogy még egyszer nem esik ugyanebbe a hibába. A gróf a lehető legkedvesebben üzentte meg neki, hogy szeretné, ha beszélőre jönne. A hívás hallatán Felizia azt sem tudta, hova legyen örömeiben. Eszébe kellett idéznie, mivel tartozik női méltóságának, hogy a beszélgetést másnapra halassza. Megérkezett a beszélőre, ahol a gróf egyedül várta; Felizia, bár sűrű rostély választotta el a férfitől, érezte, hogy soha nem tapasztalt félénkség lesz úrrá rajta. Nagyon elálmélkodott ezen, s már szinte bánta ötletét, melyet egykor oly eredetinek és mulatságosnak hitt. Gondoljunk csak az apátasszonynak tett vallomásra: csupán azért árulta el a gróf iránti szerelmét, hogy az apátasszony elmondja a grófnak. De akkor korántsem szerette úgy, mint most. Akkor mulatságosnak találta, hogy levegye a lábáról ezt a komoly vizsgálóbiztost, akit a herceg küldött a kolostorba. Most azonban egészen másféle érzelmek töltötték el: tetszeni akart neki, ettől függött a boldogsága; ha nem éri el a célját, szerencsétlen lesz, és mit szól majd ez a komoly ember, ha az apátasszonytól meghallja a szokatlan vallomást? Könnyen lehetséges, hogy szemérmetlennek tartja; Feliziát halálra gyötörte ez a gondolat. És most beszélni kell. A gróf itt van, itt ül előtte, komoly méltósággal, és bókokat mond neki ragyogó szelleméről. Vajon szólt már neki az apátasszony? A fiatal apáca figyelmét teljesen lekötötte a nagy kérdés. Szerencséjére megsejtette az igazságot: az apátasszony még most is iszonyodva gondolt a két holttest látványára, ahogy felmerült előtte a végzetes éjszaka képe, és nem jutott eszébe afféle mellékes részlet, mint egy fiatal apáca hirtelen támadt szerelme.

A grófnak azonban feltűnt a szép lány nagy zavara, és nem tudta mire vélni. „Bűnös volna?” - tűnődött. Ez a gondolat megzavarta ezt az okos férfit. Gyanakvása arra készítette, hogy elmélyült figyelemmel hallgassa a fiatal apáca válaszait. Ilyen tisztességben már régen nem részesítette asszonyszemély beszédét. Csodálta Felizia fürgé szellemét. A lány ügyesen és kedvesen válaszolgatott a grófnak, amikor az a kolostor kapuja előtt lezajlott végzetes viadalról vallatta; de nagyon vigyázott, hogy feleleteivel bizonyítékot ne szolgáltatson. A másfél órás beszélgetés alatt a gróf egy percig sem unatkozott; búcsút vett a fiatal apácától, és kérte, pár nap múlva hadd beszélhessen vele ismét. Felizia lelkét mennyei boldogság töltötte el.

A gróf gondterhelten hagyta el a Santa Riparata apátságot.

„Nyilván kötelességem volna jelenteni a hercegnek e különös dolgokat, amelyek tudomásra jutottak - töprengött. - Az egész országot felkavarta annak a két rendkívül tehetséges és dúsgazdag szerencsétlen ifjúnak érthetetlen halála. Másfelől, itt van ez a félelmetes püspök, akit a bíboros herceg a nyakunkra ültetett: ha csak fél szóval említem is, mi történt, már rá is szabadítottam a spanyol inkvizíció minden dühét erre a szerencsétlen kolostorra. Ez a félelmetes püspök e szegény lányok közül nemcsak egyet juttat vesztőhelyre, hanem legalább ötöt-hatot; és ki más lesz vétkes a halálukban, ha nem én, akinek csak egy icipicit kellett volna visszaélnem a bizalommal, hogy megmentsem őket a haláltól? Ha a herceg valamilyen képpen megtudja, mi történt, és szemrehányást tesz, legfeljebb ezt mondom neki: megijedtem Felséged félelmetes püspökétől.”

A gróf nem merte egészen pontosan bevallani magának mindazon okokat, amelyek hallgatásra készítették. Homályosan sejtette, hogy Felizia bűnös, és lelkét iszonyat fogta el, ha csak rágondolt is, hogy halálos veszélybe sodorja szegény leányt, kivel oly kegyetlenül bánt el rokonsága és a társadalom.

„Ő lenne Firenze ékessége - gondolta -, ha férjhez adták volna.”

A gróf fényes vadászatot rendezett a sienai lápvidéken, melynek fele az ő birtoka volt, meghívta a hercegi udvar legelőkelőbb urait és a gazdag firenzei kereskedőket. Most azonban kimentette magát, a vadászat nélküle zajlott le, és Felizia az első beszélgetésüket követő harmadik napon meglepetten hallotta a gróf lovainak toporzékolását a kolostor külső udvarán. A nagyherceg helytartója, arra az elhatározásra jutván, hogy nem szól a hercegnek a történekről, úgy érezte, ezentúl kötelessége örködni a kolostor nyugalmán. Ehhez azonban mindenekelőtt azt kellett megtudnia, milyen szerepet játszott a kettős halálesetben a két apáca, akinek a szeretője meghalt. Az apátasszonnyal folytatott igen hosszú beszélgetés után leívatott nyolctíz apácát, köztük volt Fabiana és Celiana is. Meglepve tapasztalta - amit egyébként már az apátnőtől is hallott -, hogy a nyolc apácának sejtelve sincs a végzetes éjszakán történekről. Nyíltan a gróf csak Celianát és Fabianát faggatta, mindketten tagadtak; Celiana a legsúlyosabb bajokon is felülkerekedő lélek elszántságával, a fiatal Fabiana meg kétségbeesetten, mint a szegény lány, akinek kíméletlenül az orra alá dörgölik, hogy mitől vannak a fájdalmai. Fabiana ijesztően lesóványodott, mint akit tüdővész támad meg, vigasztalhatatlan volt az ifjú Lorenzo B. halála miatt.

- Én öltem meg - hajtogatta Celianának, hosszú beszélgetéseik során -; jobban kellett volna kímélnem elődjének, a kegyetlen Don Cesarénak hiúságát, amikor szakítottam vele.

Felizia, mihelyt belépett a beszélőterembe, mindjárt látta, hogy az apátnő egy gyenge pillanatában elárulta szerelmét a nagyherceg helytartójának; a bölcs Buondelmonte modora teljesen megváltozott. Felizia már ettől is irult-pirult, roppant zavarban volt. Maga sem igen tudta, milyen elragadóan viselkedik a gróffal folytatott hosszas beszélgetés alatt; mindamellett semmit nem vallott be. Az apátasszony mindössze annyit tudott, amennyit látott, és minden valószínűség szerint még azt is rosszul látta. Celiana és Fabiana semmit sem ismert be. A gróf nem tudta, hányadán áll.

„Ha kivallatom a nemesi komornákat és a cselédséget, ezzel úgyszólván felfedem a püspök előtt az egész históriát. Elmondják a gyóntatójuknak, és máris itt az inkvizíció.”

A gróf nagyon nyugtalan volt; mindennap visszatért a Santa Riparatába. Végül is kifaggatott minden apácát, minden komornát, minden cseléd lányt. Kiderítette az igazságot egy három éve elkövetett gyermekgyilkosság ügyében, melynek periratát a püspök felügyelete alá tartozó egyházi törvényszék offiálisa már korábban átadta neki. De legnagyobb meglepetésére, az apátság kertjébe félholtan betámolgó két fiatal ember történetét csupán az apátasszony, Celiana, Fabiana, Felizia és barátnője, Rodelinda, ismerte. Rodelinda nagynénje olyan ügyesen színlelt, hogy nem terelődött rá a gyanú. Monsignore ***-tól, az új püspöktől, annyira rettegetek, hogy az apátasszonyt és Feliziát kivéve, az összes többi apácák - hazugságoktól nyilvánvalóan hemzsegő - vallomásai mindig szóról szóra megegyeztek. A gróf a kolostorban minden egyes tanácskozás végeztével hosszasan elbeszélgetett Feliziával; a lány boldog volt, és hogy nyújtsa a beszélgetéseket, igyekezett mindennap minél kevesebbet elárulni abból, amit a két ifjú lovas haláláról tudott. Ezzel szemben kendőzetlen őszinteséggel beszélt személyes dolgairól. Eddig három szeretője volt; a grófnak, ki úgyszólván barátja lett, apróra elmesélte szerelmeit. A szellemes, szép és fiatal lány teljes nyíltsága lefegyverezte a gróft; nem esett nehezére, hogy a lány nyíltságát természetes őszinteséggel viszonzza.

- Én bizony nem tudom ezekhez fogható érdekes történetekkel szórakoztatni - mondta Feliziának. - Nem is igen merem bevallani, hogy akikkel eddig találkoztam a gyöngébbik nemből, azokat is jobbra lenéztem természetükért, nem hogy szépségüket csodáltam volna.

Celiana nyugalma megzavarták a gróf gyakori látogatásai. Fabiana mind mélyebbre merült bánatában. Már nem berzenkedett barátnője tanácsai ellen sem. Amikor ő örködött a kolostor kapujánál, kinyitotta a kaput, elfordította a fejét, és Giuliano, a selyemszövő legény, Martonának, az apátasszony bizalmasának szeretője besurran a kolostorba.

Egy álló hétig maradt benn, míg ismét Fabiana nem került ügyeletre, hogy kinyissa neki a kaput. Martona valószínűleg szeretője hosszú látogatásának vége felé adhatta be az altatószert az apátnőnek, aki éjjel-nappal igényt tartott szolgálatára; a lány szíve megesett Giulianón, aki halálra unta magát egyedül, Martona szobájába zárva.

Egy Giulia nevű, szerfelett jámbor, fiatal apáca egyik este, hogy bement a nagy hálóterembe, szavakat hallott Martona szobájából. Odalopakodott az ajtóhoz, s belesett a kulcslyukon: jóképű fiatal férfi ült az asztalnál, s vidáman nevetgélve vacsorázott Martonával. Giulia bekopogott, de ekkor eszébe jutott, mi lesz, ha Martona kinyitja az ajtót, őt összezárja a fiatal férfival, majd beárulja az apátasszonynak, aki nyilván hitelt ad a szavának, már csak azért is, mivel Martona állandóan vele van; erre nagyon megijedt. Elképzelte, mint kergeti a nála sokkal erősebb Martona az elhagyatott és sötét folyosón, ahol még nem gyújtottak világot. Ijedtében futásnak eredt, de még hallotta, hogy Martona kinyitja az ajtót, és azt képzelvén, hogy felismerték, mindent kitálalt az apátasszonynak, aki iszonyatos haragra gyúlt, és futott egyenest Martona szobájába, de Giulianót nem találta ott, mert addigra az kimenekült a kertbe. Ám az apátasszony azt vélte a legbölcsebbnek, ha aznap éjjelre Martonát - már csak a lány jóhírére való tekintettel is - a maga szobájában fekteti le és egyúttal azt is tudtára adta, hogy másnap reggel *** atyának, a kolostor gyóntató papjának segédletével, maga fogja lepecsételni a celláját, ahol a rossz nyelvek szerint férfi rejtőzködött; a haragjában reszkető Martona éppen csokoládét készített az apátasszonynak vacsorára, és jókora adagot kevert bele az állítólagos altatószerből.

Másnap Virgilia apátasszony olyan különös izgalmi állapotban volt, s a tükörbe pillantva olyan elváltozottan találta az arcát, hogy azt hitte, ütött az utolsó órája. Ez a perugiai méreg először úgy hat, hogy valósággal megőrjíti azt, aki bevett belőle. Virgiliának eszébe jutott a nemes Santa Riparata kolostor apátasszonyainak egyik kiváltsága: nevezetesen az, hogy haláluk óráján maga a püspök úr őeminenciája nyújt nekik végső vigasztalást; írt a prelátusnak, aki hamarosan megjelent a kolostorban. Virgilia nemcsak a betegségéről beszélt, hanem elmondta a két holttest történetét is. A püspök szigorúan megróta, hogy eddig nem adott hírt erről az egészen rendkívüli gonosztetről. Az apátasszony erre azt felelte, hogy a herceg helytartója, Buondelmonte gróf a lelkére kötötte, kerülje a botrányt.

- Hogy merészeli ez a laikus botránynak nevezni a szigorú kötelességteljesítést?

Celiana, meglátván a püspököt a kolostorban, így szólt Fabianához:

- Elvesztünk. Ez az elvakult prelátus, aki egyházmegyéjének valamennyi kolostorában tűzzel-vassal meg akarja honosítani a tridenti zsinat reformjait, egészen másképp fog bánni velünk, mint Buondelmonte gróf.

Fabiana sírva borult Celiana nyakába.

- A halállal nem törődöm, de kétszeresen is reménytelenül halok meg, mivel vesztedet okoztam, és ennek a szerencsétlen apátnőnek az életét sem menthettem meg.

Fabiana tüstént bement az aznap esti kapuügyeletes apáca cellájába. Egyéb részletek mellőzésével elmondta, hogy meg kell menteni Martona életét és becsületét, aki meggondolatlanul férfit engedett be magához. Hosszas rábeszélésre az apáca beleegyezett, hogy este tizenegy óra után pár perccel nyitva hagyja a kaput, és egy kis időre elmegy onnét.

Eközben Celiana megüzente Martonának, hogy a szentélyben várja. A tágas helyiséget, mely szinte felért egy második templommal, rács választotta el a hívőknek fenntartott résztől, a mennyezet főgerendája jó negyven lábnyi magasban volt. Martona a szentély közepén térdelt le, ha halkan beszéltek, senki nem hallhatta. Celiana melléje térdelt.

- Fogd ezt az erszényt, benne van minden pénzünk, amit csak Fabianával össze tudtunk szedni. Ma vagy holnap úgy intézem a dolgot, hogy a kolostor kapuját nyitva hagyják egy rövid időre. Szöktesd ki Giulianót, és magad is szökj utána minél előbb. Tudd meg, hogy Virgilia nővér mindent elárult annak a félelmetes püspöknek, ha az ítélőszéke elé kerülsz, bizonyosan tizenöt évi börtönre vagy halálra ítéltet.

Martona Celiana lába elé akart borulni.

- Mit művelsz, te oktan? - kiáltott fel emez, megakasztva a mozdulatát. - Arra gondolt, hogy Giulianót veled együtt bármely pillanatban elfoghatják. Míg ki nem tudtok szökni, rejtőzz el minél jobban, de tarts szemmel mindenkit, aki az apátasszonyhoz megy beszélőre.

Másnap a gróf nagy változásokra érkezett a kolostorba. Martona, az apátasszony bizalmasa, megszökött az éjjel; az apátasszony úgy elgyengült, hogy karszékből kellett átvitennie magát a beszélőszobába, ahol a herceg helytartóját fogadta. Bevallotta a grófnak, hogy mindent elmondott a püspöknek.

- Akkor pedig jön a kivégzés vagy a méregpohár - szörnyedt el a gróf...⁴⁹

Antal László fordítása

---

⁴⁹ *szörnyedt el a gróf...* - Henri Martineau a következő megjegyzést fűzi ehhez az elbeszéléshez: Ennél a mondatnál Stendhal 1839. április 15-én váratlanul félbeszakította az elbeszélést, a lap szélére csak annyit írt, hogy olasz kéziratok segítségével majd később fejezi be. Vázlatának néhány sora azonban utal a tervezett befejezésre. Ennek lényege a következő:

„Buondelmonte gróf meg akarja menteni Feliziát, ez azonban nem hajlandó úgy elmenekülni, hogy cserbenhagyja Rodelindát. A gróf ezért csak még jobban tiszteli. De Rodelinda meghal tüdőbajban, és ekkor Felizia megszökök. A gróf Bolognába viszi, s azontúl gyakran utazik Toszkánából Bolognába.”

Akit a többi apáca sorsa is érdekel, annak - jobb híján - itt adjuk *A baianói kolostor, krónika a tizenhatodik századból* című mű tömör foglalatát; ez az írás 1829-ben jelent meg Párizsban, Stendhal is jórészt ebből merítette a *Végzetes jóindulat* cselekményét. Jobb megértés kedvéért az apácákat nem eredeti nevükön, hanem Stendhal szerint nevezzük meg:

A nápolyi érsek helynöke titokban és nagy szigorúsággal vezeti az apácák perét. Celianát és Fabianát méregpohárra ítélik, a többieket tíz évtől életfogytiglanig terjedő börtönbüntetéssel sújtják.

Az ítélet kihirdetését iszonyú sikoltozás kíséri, egy apáca kiugrik az ablakon a kertbe, egy másik tört dőf magába.

Celiana megvető közönyt tanúsít. Felhőrpinti a bürökitalt, és buzdítja a sírángozó Fabianát is. Ez is kiissza a méregpoharat. A hatás csakhamar jelentkezik. A két fiatal nő halálos kínban vonaglik a földön, fölfedve teste rejtett szépségeit. Celiana dús haja elborítja vállát és vonaglás közben kibukó mellét. A jelenlévők nem bírják tovább a látványt, átmennek a szomszédos terembe. „Hajthatatlan lélek nem költözött még ennél szebb testbe - jegyezte meg az érseki helynök. - Mily kár érte! Micsoda szemek! Micsoda haj!”

Végül, hogy még mindig késlekedett a halál, Celiana, erejét megfeszítve fölemelkedett, az asztalon heverő bűnjelek közül felmarkolt egy tört, és a szívébe döfte.

Suora Scolastica

Történet, mely 1740-ben egész Nápolyt megdöbbenetett

ELŐSZÓ

Nápolyban, ahol 1824-ben tartózkodtam, társasági emberek említették Suora Scolastica és Cibo kanonok történetét. Amilyen kíváncsi természetű vagyok, képzelhetni, hogy érdeklődni kezdtem. De senki sem akart egyértelmű felvilágosítást adni: mindenki félt, hogy kompromittálja magát.

Nápolyban politikai kérdésekről soha nem beszélnek nyíltan az emberek. Alapos okuk van rá: egy átlagos nápolyi család, mely mondjuk három fiúból, egy lányból, az apából és az anyából áll, legalább három különböző politikai párthoz tartozik, melyeket errefelé összeesküvésnek neveznek. A lány a kedvese pártján van; mindegyik fiú más-más párton; az apa és az anya pedig sóhajtozva emlegeti az uralkodót, aki húszéves korukban ült a trónon. Az egyéneknek ebből az elszigeteltségből következik, hogy sohasem beszélnek komolyan politikai kérdésekről. Elég a legapróbb kijelentés, mely valamelyest határozottabb és kilép a közhelyek sorából, hogy két-három arc nyomban elsápadjon az ember körül.

Minthogy kérdéseim, melyek e barokkos című történetre vonatkoztak, a társaságban nem jártak semmiféle eredménnyel, azt gondoltam, hogy Suora Scolastica története alighanem az 1820-as esztendő valamelyik borzalmas eseményét idézi fel.

Egy nem szép, de igen jóra való, negyvenéves özvegyasszony adta ki nekem bérbe kis házának felét, egy apró utcácskában, száz lépésnyire az elragadó Chiaia-parktól, a hegy lábánál, mely ezen az oldalon Florida hercegnőnek, a néhai király feleségének villája fölé magasodik. Talán ez Nápoly egyetlen viszonylag csendes negyede.

Volt az én özvegyasszonyomnak egy öreg lovagja, akinek egy álló héten keresztül udvaroltam. Egy alkalommal aztán, mikor együtt jártuk a várost, s ő sorra mutogatta nekem azokat a helyeket, ahol a lazzaronék megütköztek Championnet tábornok csapataival, és azt az útke-resztesződést, ahol elevenen megégették *** herceget, váratlanul és közömbös hangon megkérdeztem tőle, hogy miért titokzatoskodnak annyit Suora Scolastica és Cibo kanonok történetével.

Nyugodtan felelte:

- A történet szereplőinek főhercegi és hercegi címeit az utódok máig is viselik, és alkalmasint kínos lenne a számukra, ha nevüket egy ilyen mindenkire nézve tragikus és szomorú esettel kapcsolatban emlegetnék.

- Szóval nem ezernyolcszázhuszban történt a dolog?

- Mit beszél? Ezernyolcszázhuszban? - kérdezte vissza nápolyi ismerősöm hangos nevetésre fakadva, hogy ilyen friss dátumot mondtam. - Mit beszél? Ezernyolcszázhuszban? - ismételte meg az itáliaiak csaknem udvariatlan élénkségével, mely a párizsi franciát ugyancsak zavarba ejti. - Ha az igazságot akarja, mondjon ezerhétszáznegyvenötöt, a velletri ütközet utáni esztendőt, mely a mi nagy don Carlosunkat megerősítette Nápoly birtokában. Mifelénk egyébként VII. Károlynak nevezték, később pedig Spanyolországban, ahol oly nagy dolgokat vitt végbe, III. Károlynak. Tőle ered királyaink jellegzetes Farnese-orra. Igazi nevén ma sem nevezné meg szívesen senki az érseket, aki akkoriban egész Nápolyt rettegésben tartotta, míg aztán Velletri végzetes nevétől ő maga is meg nem ijedt. A németek, akik Velletri körül a

hegyekben táboroztak, a Ginetti palotában, akkori lakhelyén, megkíséreltek rajtaütni a mi nagy don Carlosunkon... A históriát, amelyről ön beszél, állítólag valami szerzetes jegyezte fel. A fiatal apáca, akit Suora Scolastica néven emleget, Bissignano herceg családjának tagja volt. Ugyanez a szerző tanúbizonyságát adja az akkori érsek iránti gyűlöletének is, aki nagy politikus volt, s egyben az egész történet során Cibo kanonok irányítója. A barát pedig az ifjú don Gennarino védence lehetett, Las Flores márkijáé, aki Rosalinda szívét elvitatta magától don Carlostól, a gáláns uralkodótól és az öreg Vargas del Pardo hercegtől, akiről azt beszélük, hogy kora leggazdagabb főura volt. Nyilván voltak bizonyos dolgok ebben a szerencsétlen történetben, melyek kínosan érinthettek néhány, még 1750-ben a történet feljegyzésének állítólagos esztendejében is elég hatalommal bíró előkelőséget, mert a szerzetes ugyancsak óvakodik a világos beszédétől. Bámulatosan csüri-csavarja a szót. Mindig általánosságokban fejezi ki magát, melyek erkölcsileg feddhetetlenek, csak éppen nem mondanak semmit. Gyakran félre kell tenni a kéziratot és elgondolkozni, hogy tulajdonképpen mit is akart mondani a derék lelkiatya. Mikor például don Gennarino halálához érkezik, alig tudja az ember, hova is akar kilyukadni... Pár nap múlva esetleg kölcsönadhatom önnek a kéziratot, annyira unalmas ugyanis, hogy nem tanácsolom, hogy megvegye. Két évvel ezelőtt B... közjegyzői irodájában nem kevesebb mint négy dukátért árusították.

Egy héttel később kezembem volt az iromány, mely ebből a fajtából úgylehet a legunalmasabb volt a világon. A szerző más szavakkal pillanatonként újrakezdi a már lezárt eseményeket; a szerencsétlen olvasó azt hiszi eleinte, hogy egy egészen új dolgot mond el. A végén akkora a zűrzavar, hogy az ember azt sem tudja, miről is van szó tulajdonképpen.

Megjegyzendő, hogy 1842-ben egy milánói vagy egy nápolyi, aki esetleg egész életében nem mondott ki száz szót egyfolytában firenzei nyelvjárásban, ugyanezt a különös nyelvezetet kinyomtatva igen szépen találta. A jeles Colletta tábornoknak, a század legnagyobb történetírójának például szintén ez volt a bogara, amivel aztán gyakran megzavarta az olvasót.

A *Suora Scolastica* címet viselő rettenetes iromány nem kevesebb, mint háromszáztíz oldalra terjedt. Jól emlékszem, néhány oldalt le is másoltam, hogy biztos lehessen az értelem fölől, melyet kihámoztam belőle.

Mikor aztán már jól tudtam a történetet, óvakodtam, hogy egyenesen rákérdezzek. De miután egy hosszú csevegés során tanúbizonyságát adtam, hogy bizonyos tényeket nagyon is jól ismerek, egészen közömbös hangon néhány felvilágosítást kértem.

Nem sokkal ezután az egyik magas rangú személyiség, aki két hónappal előbb még nem válaszolt kérdéseimre, egy hatvanoldalas kis kéziratot adott, mely nem bocsátkozott ugyan az események taglalásába, de bizonyos dolgokról festői részleteket közölt. Ez a kézirat fedte fel az őrjöngő féltékenység igazi részleteit.

Gyóntatójának elbeszéléseiből, akit az érsek erre külön felbujtott, donna Ferdinanda di Bissignano hercegnő váratlanul megtudta, hogy az ifjú don Gennarino nem öbelé szerelmes, hanem a mostohalányába.

Bosszút állt tehát vetélytársnőjén, akiről eddig azt hitte, hogy a király, don Carlos szereti, s mindezzel iszonyú féltékenységet ébresztett don Gennarino de Las Floresben.

1842. március 21.

*

Bizonyára tudják, hogy XIV. Lajosnak 1711-ben, mikor a vele egy idős nagy emberek elhaláltak mellőle, Maintenon asszony pedig már öt magát is eltörpítette, az a képtelen, fennhéjázó gondolata támadt, hogy Spanyolországba egy gyermeket küld uralkodni, Anjou herceget, a

későbbi korlátolt, vakmerő és vakbuzgó V. Fülöpöt. Sokkal többet ért volna, ha - ahogy a külföldiek javasolták - Belgiumot és Milánót csatolja Franciaországhoz.

Franciaország nehézségekkel küzdött, de királya, akinek mindaddig csupa könnyű siker és valamiféle színpadias dicsőség jutott osztályrészül, a bajban igazi nagyságról tett bizonyosságot. A denaini győzelem és a Marlborough hercegnő ruhájára borított pohár víz elég dicsőséges békét biztosított Franciaországnak.

V. Fülöp, aki még mindig Spanyolország uralkodója volt, ez idő tájban veszítette el feleségét, a királynőt. Ez az esemény és szerzetesi erényei csaknem meg is őrzítették az özvegy királyt. De még ilyen állapotában is fel tudta kutatni Pármában, egy padlásszobában, a híres Farnese Erzsébetet, akit Spanyolországba hívott és feleségül is vett. Ez a nagy királynő zseni módjára viselkedett Spanyolország gögös gyerekességei közepette, melyek azóta oly híresekké lettek egész Európában, s melyeket a tiszteletre méltó spanyol etikett néven minden európai udvar utánóz.

Ez a királynő, Farnese Erzsébet, élete tizenöt évét töltötte oly módon, hogy eszelős férjét naponta tíz percnél tovább nem tévesztette szem elől. S ez az udvar, mely oly nyomorúságos volt hamis nagyságaival, megtalálta a tökéletes ábrázolóját, aki méltó volt kritikussai minden elismerésére, s akit a spanyol vérmérséklet komor zsenialitása vezetett: Saint-Simon herceget, az egyetlen történetíró, akit eddig a francia génusz felmutathat. A herceg aprólékos gonddal írja le a királynő, Farnese Erzsébet fáradozásait, hogy egy napon spanyol hadsereget állíthasson fel, s két ifjabbik fiának, akiket V. Fülöpnek szült, megszerezhesse az ország valamelyik hercegségét. Csak így kerülhette el azt a szomorú sorsot, mely Spanyolország özvegy királynőire vár, csak így találhatott menedéket V. Fülöp halála után.

A király első házasságából származó fiúk teljesen gyengeelméjűek voltak, amint illik is törvényesen született hercegekhez, akiket a Szent Inkvizíció nevelt. Valamelyik kegyenc, aki majd azt vezeti orránál fogva, aki kettejük közül király lesz, nagyon könnyen meggyőzheti ezt a leendő királyt, hogy szükséges és politikailag hasznos dolog volna börtönbe zárni a Farnese-vérből származó királynőt, akinek szigorú józansága és tettekkészsége megzavarta a spanyol nemtörődömséget.

Don Carlos, Erzsébet királynő idősebbik fia 17[34]-ben Itáliába ment. A könnyűszerrel megnyert bitontói ütközet megszerezte számára a nápolyi trónt, 1743-ban azonban Ausztria komoly támadást intézett ellene. Don Carlos 1744. augusztus 10-én kisseredményű spanyol sereg élén Velletri városkában tartózkodott, tizenkét mérföldnyire Rómától. Az Artemisio-hegy lábánál foglalt állást, alig két mérföldnyire egy szintén apró, de az övénel jobb helyzetben lévő osztrák seregtől.

Augusztus 14-én hajnalban egy osztrák század a szobájában lepte meg don Carlost. Vargas del Pardo herceg, akit a királynő az udvari gyóntató minden erőfeszítése ellenére fia mellé rendelt, megfogta don Carlost a lábánál és feltolta az ablakhoz, mely tíz lábnnyira volt a padlótól, mialatt az osztrák gránátosok puskatussal igyekeztek betörni az ajtót, a lehetőséghez mért tisztelettel, hangosan felszólítva az uralkodót, hogy adja meg magát.

Az uralkodó után Vargas is kiugrott az ablakon, kerített két lovat, nyeregbe ültette az urát, és a negyed mérföldre táborozó gyalogos sereghez futott.

- Uralkodótok elveszett - mondta a spanyoloknak -, ha most elfelejtitek, hogy spanyolok vagytok. Az a feladat, hogy megöljünk vagy kétezret ezek közül a szakadár osztrákok közül, akik foglyul akarják ejteni a ti jószágos királynőtök fiát.

Ez a pár szó felébresztette az igazi spanyol virtust. Kezdetnek mindjárt kardélre hányták a Velletriből kivonuló négy századot, melyek az előbb megkísérelték, hogy rajtaüssenek a hercegen. Szerencsére Vargas talált egy öreg tábornokot, aki - nem törődve az 1744-es eszten-

dő abszurd hadviselési szokásaival - nem igyekezett mindenféle ravasz hadmozdulattal lecsillapítani a derék spanyolok dühét. Végül is a velletri csatában az osztrák sereg háromezer-ötszáz katonáját ölték meg.

Ettől a naptól don Carlos Nápoly igazi királya lett.

A Farnese-királynő azt az üzenetet küldte egyik kegyencével don Carlosnak, aki mindaddig csak vadászszenvedélyéről volt híres, hogy a nápolyiak szemében az osztrákok különösen kicsinyességük és zsugoriságuk miatt gyűlöletesek.

- Végy el ezektől az örökké bizalmatlan kalmároktól, akiket csak a pillanat gyönyörűségei érdekelnek, néhány millióval többet, mint amennyi szükséges, de szórakoztasd őket a saját pénzükön, és semmiképp se légy nehézkes és merev fajankó.

Don Carlosból, bár a papok nevelték az etikett ezer rigolyája közt, nem hiányzott az intelligencia. Ragyogó udvart gyűjtött maga köré, különleges kiváltságokkal magához édesgette a főúri ifjakat, akik az ő Nápolyba érkezésekor járták ki az iskolát, és húszévesek lehettek a velletri csata idején. Ezek közül a fiatalemberek közül a rajtaütés alkalmával többen életüket adták Velletri utcáin, hogy királyuk, aki éppoly fiatal volt, mint ők, fogságba ne essen.

A király hasznót húzott minden összeesküvési kísérletből, melyet Ausztria pénzelt ellene. Bírái hírhedt árulónak nevezték az összeesküvő ostobákat, született pártütőit mindenféle hatalomnak, mely már néhány esztendeje fennáll.

Don Carlos nem hajtatott végre egyetlen halálos ítéletet sem, viszont beleegyezett sok szép földbirtok elkobzásába. A nápolyi szellem, mely természetből fogva kedvel mindent, ami ünnepélyes és csillogó, megtanította a főurakat, hogy ha imponálni akarnak az ifjú királynak, költekezniük kell. A király minden főurat hagyott tönkremenni, akiről minisztere, Tanucci azt állította, hogy titokban az osztrák uralkodóház híve. Terveit csak az egy Acquaviva, Nápoly érseke igyekezett keresztetni, az egyetlen igazán veszedelmes ellenfél, akivel új királyságában szembetalálta magát.

Az ünnepségek, melyeket az uralkodó 1745 telén, a velletri ütközetből visszatérve tartott, valóban nagyszerűek voltak, s a nápolyiak szívének megnyerésében éppen akkora szerepet játszottak, mint hadiszerencséje. Ismét béke és jólét uralkodott mindenütt.

Mikor eljött a nagy díszünnepség és a nagy kézcsók ideje, amelyet a palotában tartottak, hogy a király születésnapját ünnepeljék, az uralkodó, mint III. Károly, azoknak a főuraknak, akikről tudta, hogy hozzá húznak, szép földbirtokokat adományozott. Mint don Carlos, titokban - hiszen értett az uralkodáshoz - nevetséges apróságokat osztogatott az érsek szeretőinek és azoknak az idős hölgyeknek, akik visszasírták az osztrákok nevetséges uralmát.

Két vagy három hercegi címet is kiosztott a király azok között az ifjú főurak között, akikről látta, hogy többet költenek, mint amennyi a jövedelmük, hiszen természeténél fogva nagyvonalú volt és irtózott mindenkitől, aki az osztrák elvekhez híven takarékoskodott.

Az ifjú király szellemes volt, nagyvonalú és jól forgatta a szót. A nép pedig meglepődve látta, hogy a kormányzás még mindig nem terhes a király számára. Szerette az uralkodó ünnepségeit és meglehetősen hozzászólt az adófizetéshez, melynek eredményét, ahelyett, hogy félévenként Madridba vagy Ausztriába szállították volna, legalább részben kiosztották mulatozó fiatalembereknek és fiatal nőknek. Acquaviva érsek, az összes öregember és az összes ifjúságán túljutott hölgy támogatásával, hiába példálózott minden szentbeszédben, hogy az udvar életmódja a pusztulásba és nyomorúságba vezet. Valahányszor a király vagy a királyné kijött a palotából, a nép örömujjongása és éljenzése több mint negyed mérföldre elhallatszott. Vajon hogyan értelmezte az érsek e természeténél fogva is hangoskodó nép ujjongását, mely ráadásul valóban elégedett volt?...

A velletri ütközetet követő télen a francia udvarból több főúr érkezett, hogy a telet - egészségügyi okokra hivatkozva - Nápolyban töltsék. A palotában örömmel látták őket; a leggazdagabb urak pedig kötelességüknek tekintették, hogy minden ünnepélyre meghívják a jövevényeket. Úgy tűnt, hogy a hagyományos spanyol szertartásosság és az etikett megkötései, melyek teljességgel kizárták fiatal nők délelőtti meglátogatását, s a legszigorúbban megtiltották, hogy az asszonyok a férjük által kiválasztott két-három komorna jelenléte nélkül fogadjanak férfi-vendéget, valamelyest megoldódtak a lazább francia erkölcsök hatására. Egyébként minden hódolatot nyolc vagy tíz különleges szépségű asszony aratott le; de az ifjú király, aki értett a nőkhöz, azt állította, hogy az egész udvarban az ifjú Rosalinda, Bissignano herceg leánya a legszebb. A herceg, hajdani osztrák tábornok, komor, óvatos ember, a püspök leghívebb szövetségese, don Carlos uralkodásának a sorsdöntő velletri ütközet előtti négy esztendejében nem jelent meg a palotában. A király csak a két kötelező kézcsók alkalmával, azaz születése napján és neve napján látta őt. De az elbűvölő ünnepek - az egykori nápolyi kifejezéssel élve - még az osztrák érdekeket leghűségesebben kiszolgáló családokban is szereztek híveket a királynak. Bissignano herceg végül jobb meggyőződése ellenére engedett második felesége, donna Ferdinanda követelőzésének, s beleegyezett, hogy az asszony megjelenjen a palotában, s magával vigye lányát is, a szép Rosalindát, akit a király, don Carlos, a legszebb nőnek nyilvánított egész királyságában.

Bissignano hercegnek első házasságából három fia született, akiknek szárnyra bocsátása sok gondot okozott neki. A hercegi és főhercegi cím, melyet a fiúk viseltek, túlságosan magas rangot jelentett ahhoz a közepes vagyonhoz képest, melyet rájuk hagyhatott. S kínzó gondjai csak súlyosbodtak, mikor a király a királyné születésnapja alkalmából seregeihez hadnagyi kinevezéseket osztogatott: Bissignano herceg fiai nem voltak a kinevezettek között, mégpedig azon egyszerű oknál fogva, hogy nem is kérték semmit; az ifjú Rosalindának, húguknak viszont, aki mostohaanyját kísérte, mikor az a nagy ünnepség másnapján látogatást tett a palotában, azt mondta a királyné, hogy látta őt, amikor a palotában társasjátékot játszottak, és neki, Rosalindának semmije sem volt, amit zálogba adhatott volna.

- Bár a lányok nem szoktak gyémántot hordani - mondta Rosalindának -, remélem, hogy mint királynője barátságának zálogát, egyenes kívánságomra viselni fogja ezt a gyűrűt.

S átnyújtott egy többszáz dukát értékű gyémánttal díszített gyűrűt.

Ez a gyűrű sok kellemetlenséget szerzett az öreg Bissignano hercegnek: barátja, az érsek megfenyegette: húsvétkor minden papnak meg fogja tiltani, hogy feloldozza a lányát, ha a spanyol gyűrűt viseli, öreg gyóntatója tanácsára aztán a herceg azt a *mezzo terminé*-t⁵⁰ ajánlotta az érseknek, hogy a Bissignano ékszerekből kiemelt gyémánttal készíttessenek egy másik gyűrűt, amennyire csak lehet, hasonlót az eredetihez. Donna Ferdinanda mélységesen fel volt háborodva.

Az ékszeres doboza ellen tervezett merényleten megbántódva arra számított, hogy a gyémánt helyett övé lesz a királynétól kapott gyűrű. A ház egy öreg komornája, aki egyben a tanácsadó szerepét is betöltötte, telebeszélte a herceg fejét, s a herceg arra a véleményre jutott, hogy ha a gyűrűt beteszik a hercegi ékszerek közé, akkor ez az ő halála után megfoszthatja Rosalindát a gyűrű tulajdonjogától, ha pedig a királynő észrevenné a cserét, a lány még csak meg sem esküdhetne Szent Gennaro vérére, hogy a gyűrű még mindig az ő birtokában van, amit különben könnyű volna bizonyítani, csak haza kellene érte szaladnia apja palotájába.

---

⁵⁰ *mezzo termine* - itt: áthidaló megoldás.

Ez a nézeteltérés, amelyet Rosalinda egyáltalán nem vett a szívére, két héten át teljes zűrzavart támasztott a herceg házában. Végül is a gyóntató tanácsára a királyné gyűrűjét az öreg Littának, a ház legtekintélyesebb komornájának adták át megőrzésre.

A nápolyi főúri családoknak az a mániája, hogy független hercegeknek tekintik magukat, akiknek érdekei egymással ellentétesek, azt eredményezi, hogy fivért és nővért semmiféle érzelmi szál nem köt össze, s hogy érdekeiket mindig a legridegebb politikai megfontolások alapján állapítják meg.

*

Bissignano herceg⁵¹ szerelmes volt a feleségébe, ebbe a nagyon vidám, megfontolatlan asszonyba, aki harminc évvel fiatalabb volt nála. Az 1745-ös tél pazar ünnepeinek alatt, melyek a híres velletri győzelmet követték, donna Ferdinandának meglehetett az a gyönyörűsége, hogy a királyi udvar legragyogóbb fiatalemberei vették körül. Nem tagadhatjuk, hogy ezt a sikert szép mostohalányának köszönhette, aki nem volt más, mint az ifjú Rosalinda, akiről a király maga jelentette ki, hogy a legszebb az egész udvarban. A fiatalemberek, akik Bissignano hercegnőt körülvették, biztosak lehettek, hogy a király közelébe kerülnek, s hogy az uralkodó megszólítja őket, ha szellemességeikkel csak egy kicsit is élénkítik a társalgást, mert don Carlos, aki - hogy anyja, a királynő tanácsait kövesse és kiérdemlje a spanyolok megbecsülését - sohasem beszélt a neki tetsző hölgyek társaságában, ilyenkor megfélemedezett állásáról, s úgy csevegett, mint akárki más, akit nagyon komolyan kell venni.

Mindazáltal Bissignano hercegnőt egyáltalán nem az tette oly boldoggá az udvarban, hogy maga a király sűrűg-forog körülötte, hanem a fiatal Gennarino, az egyik Las Flores márkai állandó figyelmessége. Ezek a márkik igen előkelők voltak, hiszen a spanyolországi Medina Celi családhoz tartoztak, s alig egy évszázada jöttek át Nápolyba. De don Gennarino apjáról, az öreg márkiról úgy tudták, hogy ő a legkevésbé tehetős nemesember az udvarban. Fia még csak huszonkét éves volt, elegáns, jóképű fiatalember, külsejében valami komor méltósággal, ami elárulta spanyol származását. Mióta egyetlen udvari ünnepségről sem hiányzott, magára is vonta Rosalinda rosszallását, akibe szenvedélyesen szerelmes volt, de akit óvakodott akár egyetlenegyszer is megszólítani, félve, hogy Rosalinda mostohaanyja, a hercegnő, soha többet nem hozza magával a lányt az udvarba.

Hogy elkerülje ezt a szerencsétlenséget, mely iszonyú lett volna szerelmes szívének, állandóan a hercegnő körül legyeskedett. A hercegnő már kissé testesedni kezdett (igaz: harmincnégy éves volt), de mindig lelkesedő, derűs egyénisége fiatalos benyomást keltett. Ez az egyéniség megkönnyítette Gennarino dolgát, aki mindenáron szabadulni akart méltóságteljeségétől és fenségétől, mely tulajdonságait Rosalinda nem kedvelte.

Gennarino talán háromszor sem beszélt Rosalindával, mindazáltal a lány érzelmeinek egyetlen rezdülése sem maradt rejtve előtte: valahányszor megpróbálta magára venni a francia udvar fiatal nemesének vidám, nyílt, olykor már szelességszámba menő modorát, elégedettséget olvasott ki a lány tekintetéből. Sőt egyszer még egy mosolyon, egy árulkodó kis mozdulaton is rajtakapta a lányt, mikor a királynő jelenlétében egy alapjában véve szomorú történetet beszélt el, melynek részleteit azonban olyan könnyedséggel és olyannyira nem tragikus módon ecsetelte, ahogy csak egy francia tette volna.

A királyné, aki Rosalindával egyidős: húszéves volt, nem állhatta meg, hogy meg ne dicsérje Gennarinót, amért az levetkőzte a tragikus spanyol modort, s ezzel úgy elbűvölte őt. Genna-

---

⁵¹ *Bissignano herceg* - az itt következő részt Stendhal 1842. március 22-én, élete utolsó napján diktálta. Egyébként a folytatást Henri Martineau több, olykor még a szereplők nevét tekintve is eltérő változatból illesztette össze.

rino olyan pillantást vetett Rosalindára, mintha ezt mondaná: „Csak azért igyekszem megszabadulni családom természetes komorságától, hogy az ön tetszését elnyerjem.” Rosalinda megértette, s úgy mosolygott vissza, hogy ha Gennarino nem lett volna maga is fülíg szerelmes, okvetlenül megérezte volna, hogy szeretik.

Bissignano hercegnő tekintetét nem kerülte el a fiatalember csinos arca, de hogy mi zajlik benne, abból semmit sem vett észre: az efféle dolgok megsejtésére nem volt elég érzékeny; nem jutott túl Gennarino finom vonásainak, már szinte nőies lényének csodálatán. A fiatalember haja, melyet don Carlos Spanyolországból hozott divatja szerint hosszúra növesztve hordott, csillogó szőke volt, s aranyló csigákban omlott lányosan vékony és kecses nyakára.

Nápolyban nem ritka az olyan csodálatos metszésű szem, mely a legszebb görög szobrokéra emlékeztet; az efféle szemek azonban rendszerint csak egészséges elégedettséget fejeznek ki, s legfeljebb egy árnyalatnyi fenyegetést. De sohasem azt a fenséget, mely Gennarinóéban volt, szinte akarata ellenére, még ha nem is fokozódott a fenyegetésig. Ha hosszan nézte Rosalindát, mélabú jelent meg tekintetében, amiből még egy tapintatos megfigyelő is azt állapíthatta volna meg, hogy jelleme gyenge és bizonytalan, jóllehet az örületig szerelmes. Ez utóbbit egyébként elég nehéz volt megállapítani, mivel hosszú szempillái, melyeket gyakran tartott félig lehunyva, mérsékeltek kék szeme meghatott csillogását.

A király, akiből egyáltalán nem hiányzott az érzékenység azok iránt, akik a szívébe férkőztek, nagyon is észrevette, hogy Rosalinda tekintete, ha úgy érezhette, hogy mostohaanyja, akitől nagyon félt, nem figyel, gyönyörűséggel tapad Gennarino szép hajára. Azt azonban már nem merte megkockáztatni, hogy kék szeménél is elidőzzön, félt, hogy rajtakapják ezen a különös foglalatosságon.

A király elég nagyvonalú volt, semhogy féltékeny legyen Gennarinóra, talán úgy gondolta, hogy egy fiatal, nemes szívű és győztes királynak nem kell vetélytársaktól tartania. Rosalindában viszont egy igazán kifinomult ízlésű szemlélő mindenekelőtt nem a legszebb szicíliai érmék tökéletes szépségét dicsérte volna, hiszen arca inkább azok közé tartozott, melyeket nem lehet többé elfelejteni. Leginkább azt emelhetné volna ki az ember, hogy lelke valósággal ott tündökölt a homlokán és megkapó ajka finom körvonalában. Dereka törekeny volt és hosszú, mintha túl gyorsan nőtt volna; mozdulataiban, viselkedésében volt még valami gyermeki báj, arcán azonban élénk értelem ragyogott s mindenekelőtt derű, mely ritkán találkozik a görögös szépséggel, de öbelöle elűzte azt a kissé bávatag figyelmet, melyet az efféle szépségben olykor kifogásolni lehet. Simára fésült fekete haja közrefogta arcát, szemét hosszú szemöldök koronázta, s ez volt az, ami arra a bizonyos gyakorta ismételt dicséretre ragadtatta a királyt.

Don Gennarinónak volt egy igen nagy hibája: önkéntelenül is eltúlozta vetélytársai előnyös tulajdonságait, ami aztán őrzítő féltékenységet ébresztett benne. Féltékeny volt a királyra, don Carlosra, Rosalinda minden igyekezete ellenére, aki megkísérelte megértetni vele, hogy nincs oka a féltékenységre hatalmas riválisával szemben. Gennarino minden alkalommal elsápadt, ha hallotta, hogy a király Rosalinda jelenlétében valami igazán kedves dolgot mond. Ez a féltékenység volt az oka, hogy Gennarinónak oly sok örömet szerzett, ha minél többet lehetett a királlyal: tanulmányozta jellemét, Rosalinda iránti szerelmének megnyilatkozásait, melyek esetleg elkerülték a lány figyelmét. Kitartását a király ragaszkodásnak hitte, és örömmel fogadta.

Gennarino féltékeny volt Vargas del Pardo hercegre, a főkamarásra, don Carlos legbensőbb bizalmasára is, aki annak idején oly nagy hasznára volt a királynak a velletri ütközetet megelőző éjszakán. Állítólag a herceg volt a nápolyi udvar leggazdagabb főura. Mindezt a kiválóságot elhomályosította hajlott kora: hatvannyolc éves volt; ez a hátrány azonban nem akadályozta meg, hogy szerelmes legyen a szépséges Rosalindába. Igaz, meglehetősen szép férfi

volt, kecses mozdulattal szállt lóra. A pénzköltésről különös fogalmai voltak, s vagyonát ritka nagylelkűséggel szórta. Költekezésének különbségei, melyek mindig meglepetést keltettek, ugyancsak segítettek, hogy ifjú maradjon, s szüntelenül megújították irányában a király kegyeit. A herceg a Bissignano herceg elé terjesztendő házassági szerződésében olyan nagy előnyöket akart biztosítani leendő feleségének, amelyeket már lehetetlen visszautasítani.

Don Gennarino, akit az udvarnál csak *il Francese*⁵² néven emlegettek, valójában vidám és könnyelmű volt, s nem mulasztotta el, hogy meg ne szerezze minden fiatal francia főúr barátságát, aki Itáliába látogatott. A király kitüntetően bánt Gennarinóval, mert soha nem feledkezett meg róla, hogy ha a francia udvar egy napon kilép nemtörődöm könnyedségéből, mely most látszólag minden tettet irányította, a legszerényebb Rajna menti megmozdulásával könnyen magára vonhatja a mindenható és Nápolyt állandóan elnyeléssel fenyegető ausztriai uralkodóház figyelmét. Tagadhatatlan, hogy az uralkodó kegyei kissé elkapatták az amúgy is könnyelmű don Gennarinót.

Egy napon, mikor Charost márkival, aki két hónappal azelőtt érkezett Versailles-ból, a Maddalena-hídon sétáltak, amelyen át a Vezúvra visz az út, a két fiatalembernek az a szeszélyes ötlete támadt, hogy felkapaszkodnak a remetelakhoz, mely ott látszott a hegyoldalban a csúcsra vezető út felénél. Végig gyalog menni képtelenség lett volna, mert már meleg volt, valamelyikük szolgáját lóért Nápolyba küldeni túlságosan hosszadalmasnak tűnt.

Ebben a pillanatban don Gennarino vagy száz lépésnyire egy lóhátas szolgát vett észre, de a libériáját nem ismerte fel. Odament a szolgálhoz s megdicsérte a kötőféken vezetett andalúz ló szépségét.

- Add át üdvözlétemet a gazdának, és mondd meg neki, hogy két lovát kölcsönadta egy kis kiruccanásra a remetelakhoz. A lovak két órán belül urad palotájában lesznek. A Las Flores ház⁵³ egyik emberét bízom meg, hogy kifejezze köszönetemet.

A lóhátas szolga történetesen egy kiszolgált spanyol katona volt; mogorván nézte don Gennarinót és egyáltalán nem tett úgy, mint aki le akar szállni a lóról. Don Gennarino erre kabátja szárnyánál fogva lerántotta, de elkapta a vállát, nehogy a földre zuhanjon. Aztán ügyesen felugrott a lóra, melyről a szolga akarata ellenére szállt le, s a gyönyörű andalúz vezetéklövet Charost márkinak engedte át.

Miközben a márki nyeregbe szállt, don Gennarino, aki a ló gyeplőjét fogta, egy tör hideg érintését érezte bal karján. Az öreg spanyol szolga így adott kifejezést tiltakozásának azellen, hogy a két ló úticélja megváltozzék.

- Add át gazdának nagyrabecsülésemet - mondta don Gennarino szokásos vidámságával -, s mondd meg neki, hogy Las Flores márki egyik szolgája két órán belül visszaviszi a lovakat, melyekre ügyelni fogunk és nem hajtjuk őket túl gyorsan. Ez a csodálatos andalúz ló igen kellemes sétát szerez majd a barátomnak.

Mikor pedig a dühöngő szolga don Gennarinóhoz közelített, hogy törével még egyszer hozzá-sújtson, a két fiatalember hangos nevetéssel elvágtatott.

Két órával később, mikor visszatért a Vezúvról, don Gennarino megbízta apja egyik lovászát, hogy tudja meg a lovak gazdájának nevét, vigye vissza neki a lovakat, és adja át don Gennarino nagyrabecsülését és köszönetét. A lovász egy óra múlva sápadtan jelentette, hogy a lovak az érsek istállójából valók, aki azt üzeni, hogy nem tart igényt a tolakodó nagyrabecsülésére.

---

⁵² *il Francese* - a francia.

⁵³ *A Las Flores ház* - itt Stendhal kéziratában ez olvasható: a Bissignano ház. Nyilvánvaló elírás.

Az apró összekoccanás három nap alatt botránnyá dagadt; egész Nápoly az érsek haragjáról beszélt.

Az udvarban bál volt. Don Gennarino, akit az egyik legbuzgóbb táncosnak tudtak, megjelent, mint rendesen, karját nyújtotta donna Ferdinanda di Bissignano hercegnőnek, s mostohalányával, donna Rosalindával együtt végigvezette a termeken, amikor hívatta a király.

- Meséld csak el legújabb csínytevéseidet, hogyan vetted kölcsön az érsek lovait?

Don Gennarino néhány szóval elmondta a kalandot, melyet az olvasó az imént hallhatott, aztán még hozzátette:

- Igaz, nem ismertem fel a libériát, de egy pillanatra sem kételkedtem benne, hogy a két ló csakis valamelyik barátomé lehet. Bizonyosságom, hogy velem is megesett ilyesmi: a sétányon elvették tőlem apám lovait, melyeket én használok. Tavaly pedig ugyanezen a Vezúvra vezető úton én vettem el Salerno báró egyik lovát, s noha a báró jóval idősebb nálam, eszébe sem jutott, hogy bosszankodjon a tréfán, mert szellemes ember és bölcs is, mint Felsőged nagyon jól tudja. Végére is legrosszabb esetben megvívunk, hiszen én megadtam a kellő tiszteletet, s tulajdonképpen én lehetek az, aki sértve érezhetem magamat, amiért visszautasítottak, ahogy az érsek tette. Apám lovásza egyébként azt állítja, hogy a két ló nem őminenciájáé, aki soha nem is ült még rajtuk.

- Megtiltom, hogy az ügyet akárhogy is folytasd - mondta a király szigorúan. - Legfeljebb annyit tehetsz, hogy ismételt nagyrabecsülésednek adsz kifejezést, ha őminenciájában megvan a jó szándék, hogy elfogadja.

Két nappal később az ügy súlyosabbra fordult. Az érsek azt állította, hogy a király olyan hangon nyilatkozott róla, amelyre támaszkodva az ifjú udvaroncok maguk is boldogan ragadják meg az alkalmat, hogy sértegensék. Másrészt Bissignano hercegnő nyíltan a jóképű fiatalembernek fogta pártját, aki minden bálon megtáncoltatta. Fennen hangoztatta, hogy Gennarino nem ismerte fel a szolga libériáját, aki a lovakat hajtotta. Valamely érthetetlen véletlen folytán, ilyen libériája don Gennarino egyik szolgájának volt, s ez tényleg nem hasonlított az érsek szolgáinak libériájához.

Don Gennarino egyáltalán nem vonakodott tőle, hogy párbajt vívjon a lovak tulajdonosával, aki ilyen szerencsétlenül megharagudott. Don Gennarino kész volt elmenni az érsekhez és kijelenteni, hogy borzasztóan sajnálja, ha a könnyelműen kölcsönvett lovak az ő istállójából valók.

Az itt előadott események kellemetlen helyzetbe hozták a királyt, don Carlost. Az érseknek gondja volt rá, hogy Nápoly valamennyi papja a gyóntatószékekben folytatott beszélgetésekben azt a pletykát terjessze, hogy az ifjú udvaroncok, akik istentelen életmódra adták magukat, most az érsek háza népét igyekeznek megsérteni.

A király kora reggel porticibeli palotájába ment. Titokban magához hívatta ugyanazt a Salerno bárót, akit don Gennarino a királynak adott válaszában említett. A báró kiváló ember volt, nagyon gazdag, s azt beszéltek róla, hogy hazája legfényesebb elméje. Egyébként a végletekig rosszindulatú volt és szemmel láthatóan minden alkalmat megragadott, hogy a király kormányáról leszedje a keresztvizet. A párizsi *Mercur galant*-t⁵⁴ járatta, ami megerősítette azt a hírnevét, hogy egészen kiváló elme. Igen szoros kapcsolatban állt az érsekkel, aki még fiának is keresztapja akart lennie. (Csak zárójelben említjük meg: ez a fiú komolyan vette

---

⁵⁴ *Mercur galant* - 1672 óta megjelenő párizsi társasági havilap, XIV. Lajos és az előkelő világ kedvelt újságja.

azokat a liberális eszméket, melyekből az apja gúnyt űzött, ezért aztán 1792-ben fel is akasztották.)

Történetünk idejében Salerno báró a legnagyobb titokban látogatta a királyt, III. Károlyt, és sok mindenről beszámolt neki. A király gyakran kikérte a véleményét azokkal az intézkedésekkel kapcsolatban, melyek számot tarthattak a legfelsőbb nápolyi körök érdeklődésére. A báró szerint közvetlenül az események után az a pletyka járta egész Nápolyban, hogy az érsek egyik ifjú rokona, aki az érseki palotában lakott, nagy riadalommal vette tudomásul, mikor említették előtte, hogy don Gennarino a fegyverforgatásban éppoly ügyes, mint minden egyéb testgyakorlatban, s hogy már három párbaja volt, melyek ellenfeleire nézve egyformán dicstelenül végződtek, s az érsek ifjú rokonát, akinek bátorsága nem állt arányban magas származásával, s aki abba a gyanúba keveredett, hogy haragudott a lovak kölcsönvételéért, nyilván az imént említett szomorú igazságok alapos megfontolása vitte rá, hogy nagy óvatosan kijelentse: a lovak a nagybátyja istállójából valók.

Don Gennarino még aznap este elment, hogy kijelentse az érseknek: borzasztóan sajnálja, ha a lovak az ő istállójából valók. A hét végére az érsek rokona, akiről mindenki tudta, hogy kicsoda, teljesen nevetségessé vált, s kénytelen volt távozni Nápolyból. Egy hónappal később don Gennarinót a testőrség első gránátos ezredének alhadnagyává nevezték ki, s a király, aki, úgy látszik, megtudta, hogy a fiatalember vagyona nem áll arányban magas származásával, három pompás lovat is küldött neki saját méneséből.

A királyi kegynek ez a megnyilvánulása különös hatást keltett, mivel a királyt, aki sokat adakozott, az egyházi pletykák alapján zsugori embernek tartották. Az érseken ez egyszer saját rémhírei álltak bosszút. A nép láthatta, hogy egy meglehetősen szegény fiatal főúr, akiről azt beszélték, hogy megsértette az érseket, olyan fontos lehet a király titkos tervei számára, hogy az uralkodó még önmagát is megtagadja s három csodálatos szépségű lovat ajándékozik neki. El is pártoltak az érsektől, mint a bajba jutott embertől általában.

Az érsek, miután rájött, hogy minden baj, ami don Gennarinót éri, csak növeli a fiatalember népszerűségét, úgy döntött, hogy kedvezőbb alkalmat vár a bosszúállásra. Minthogy azonban ez a lobogó lélek nem élhetett úgy, hogy a belsejét mardosó haragot valamilyen tette ne váltsa, Nápoly valamennyi gyóntatója megkapta a parancsot annak a pletykának terjesztésére, hogy a király a velletri csata idején bizony nagyon távol állt attól, amit bátorságnak neveznek. Vargas del Pardo herceg irányított mindent, s heves ségével és merészségével, melyet mindenki ismer, ő kényszerítette az uralkodót azokra a veszélyes helyekre, ahol megjelenni látták.

A királyt, aki nem volt nagy hős, igen érzékenyen érintette ez az új rágalom, mely feltartóztat-hatatlanul terjedt Nápolyban. Mindez a don Gennarino iránt tanúsított kegyeket is megrendítette egy pillanatra. Hiszen az otromba tréfa nélkül, hogy valaki a Vezúvra vivő úton kölcsönveszi egy idegen lovait - mely tréfát don Gennarino elég oktanul megengedett magának -, senkinek sem jutott volna eszébe, hogy felidézze a velletri csatát, melyet a király ügyetlen módon túl sokat emlegetett a csapatok előtt mondott beszédeiben.

A király parancsot adott az ifjú alhadnagynak, don Gennarinónak, hogy tekintse meg az ***-i méntelepet s állapítsa meg, hány darab tiszta fekete lovat lehetne onnét kiválasztani a királyné könnyűlovasságának akkoriban felállított új ezrede számára.

Az állandó házi viharok, melyeket donna Ferdinanda makacs rosszkedve okozott Bissignano herceg családjában, erősen felingerelték az aggastyánt, akit már éppen eléggé bántott fiai rendezetlen anyagi helyzete is. Az ékszeres dobozból kiemelt gyémánt históriája pedig a hercegnőben hagyott rossz emlékeket; feltételezte, hogy férje nem ártallja majd elhítni papi barátaival, hogy az ifjú királyné különleges kegyei, melyekkel őt, Bissignano hercegnőt elhalmozza, megkötik a kezét, sőt hasznát is akar majd húzni a dologból, s rábeszéli a feleségét,

hogy járjon közbe mostohafiai ügyében; ezért a hercegnő mindjárt az első délelőtti látogatás alkalmával, melyet don Gennarino tett nála, közvetlenül azután, hogy tudomást szerzett az ***-i méntelepre szóló kiküldetéséről, mivel neki is megvolt a maga különös asszonyi gyengéje, s mivel megtudta, hogy a fiatalembert napokig nem fogja látni az udvarban, kijelentette, hogy nem érzi jól magát. Részben az volt a célja, hogy szembeszegüljön férjével, aki a királyné által ajándékozott gyűrű ügyében végső soron nem az ő javára döntött: bár a hercegnő harmincnégy éves volt, azaz harminc évvel fiatalabb, mint a férje, még remélhette, hogy tetszést ébreszt az ifjú don Gennarinóban. Bár kissé testesedni kezdett, még csinos volt, ám leginkább egyénisége okozta, hogy fiatalosságát megőrizhette; nagyon vidám volt, nagyon szeleburdi, és mindig nagyon heves, ha úgy érezte, hogy előkelő származását nem tisztelik eléggé.

Az 1740-es tél ragyogó ünnepei idején az udvarban a nápolyi ifjúság legjava vette körül a hercegnőt. Ő pedig leginkább az ifjú don Gennarinót tüntette ki figyelmével, akinek nemes, sőt néha spanyolosan gögös magatartásával a legcsinosabb és legderűsebb arc párosult. A fiatalember franciásan élénk és közvetlen modorát a hercegnő különösen kellemesnek találta, hiszen a Medina Celi család egyik ágának leszármazottjáról volt szó, amely ág alig százötven éve költözött át Nápolyba. Gennarinónak szép szőke haja és bajusza és kifejező kék szeme volt. A hercegnőt különösen ezek a színek bájolták el, melyeket a gót leszármazás nyilvánvaló bizonyítékának tekintett. Gyakran gondolt rá, hogy don Gennarino, mindenekelőtt a gótoknak, saját őseinek vakmerőségéhez és vitézségéhez híven, már kétszer sebesült meg holmi fivérek és férjek fegyverétől, akiknek családjában ő zavarta meg a nyugalmat. Gennarino, akit ezek az apró összezördülések óvatossá tettek, csak nagyon ritkán szólt az ifjú Rosalindához, jóllehet a lány állandóan ott volt mostohaanyja mellett. Bár Gennarino sohasem szólt Rosalindához, amikor a lány mostohaanyja nem hallhatta pontosan, hogy mit mond, Rosalinda azért nagyon is biztos lehetett benne, hogy a fiatalember szereti őt, s Gennarino éppolyan biztos lehetett azok felől az érzelmek felől, melyeket a lányban ébresztett.

Nehéz volna megértetni a mindenből gúnyt űző Franciaországgal azt a mély és vallásos szemérmességet, mely a spanyol alkirályok szeszélyének és zsarnokságának immár százöt esztendeje alávetett Nápolyi királyságban minden érzelmet elfedett.

*

A méntelepre utazva Gennarinót kegyetlen kétségbeesés gyötörte amiatt, hogy egyetlen szót sem válthat Rosalindával. Nem volt elég, hogy féltékenykedett a királyra, aki cseppet sem igyekezett a lány iránti bámulatát elrejtteni, az udvarban tett végletesen kitartó látogatásai még egy féltve őrzött titok birtokába is juttatták: ugyanaz a Vargas del Pardo herceg, aki valaha a velletri csata napján oly nagy szolgálatot tett don Carlosnak, most azt képzelte, hogy a mindenható kegyek, melyekkel az udvarnál elhalmozzák, és kétszázezer piaszteres járadékot hozó roppant vagyona elfeledteti egy fiatal lánnyal hetven esztendejét és egyéniségének vele született nyersségét. Tervet dolgozott ki Bissignano herceg lányának megkérésére, felajánlotta, hogy gondoskodik leendő sógorainak jövedelméről. Vargas del Pardo herceget, aki gyanakvó volt, ahogyan öreg spanyolokhoz illik, csak a királynak a lány iránti szerelme tartotta vissza, melynek mélységével nem volt teljesen tisztában. Vajon feláldozna-e don Carlos egy ábrándot, ha különben össze kéne vesznie miatta bizalmasával, aki az államügyek roppant terhének viselésében segíti, és akinek érdekében mindeddig egy pillanatig sem habozott feláldozni az összes minisztert, aki csak megsértette bizalmasa büszkeségét. Avagy a Rosalindából áradó, derűvel vegyes, édes melankólia igaz szenvedélyt lobbantott az uralkodóban?

A király és del Pardo herceg szerelmében való bizonytalanság akkora kétségbeesésbe taszította a méntelepre utazó Gennarinót, amihez foghatót még életében nem érzett. Ott hányódott az igaz szenvedélyek minden kétsége között. Alig telt el három nap úgy, hogy nem látta

Rosalindát, s már abban is kételkedni kezdett, ami felől Nápolyban olyan biztosnak érezte magát: azokban az érzelmekben, melyeket a lány szeméből vélt kiolvasni, ha az megpillantotta őt, s a félreérthetetlen bosszúságban, mely elfogta a lányt, ha mostohaanyja túlságosan is nyilvánvaló jeleit adta Gennarino iránti heves vonzalmának.

Az ifjú Gennarino elég ügyes volt, és meggyőzte Bissignano hercegnőt, hogy a hódolat neki szól; valójában azonban Rosalindát szerette, sőt: féltékeny volt rá. Vargas del Pardo herceget, aki a velletri ütközetet megelőző éjszakán oly nagy szolgálatot tett don Carlosnak, s aki most az ifjú uralkodó legmagasabb kegyeit élvezte, ugyancsak szíven találta az ifjú Rosalinda di Bissignano hamvas bája, s mindenekelőtt az az egyszerűség és jóság, mely tekintetében ragyogott; méltóságteljesen udvarolt hát a lánynak, ahogy egy háromszoros spanyol grandhoz illik. De tubákozott és parókat viselt. Éppen ez az a két dolog, amitől a nápolyi lányok a legjobban irtóznak, s bár Rosalindának összevissza talán húszezer frankos évjáradéka lehetett, s nem voltak egyéb kilátásai az életben, mint hogy belép a Toledo utca legfelső végében lévő San Petito zárdába, mely akkoriban divatos volt, s a legfelső nemesség leányainak sírverméül szolgált, mégsem tudta elszánni magát, hogy megértse del Pardo herceg szenvedélyes pillantásait. Annál inkább megértette, ha Gennarino meresztgette rá a szemét, valahányszor Bissignano hercegnő nem figyelt oda. S Gennarino nem tudhatta bizonyosan, olykor-olykor nem viszonozza-e pillantásait az ifjú Rosalinda.

Az az igazság, hogy ebből a szerelemből teljesen hiányzott a józan megfontolás. Az az igazság, hogy bár a Las Flores ház a legelőkelőbbek közé számított, az öreg hercegnek, don Gennarino apjának három fia volt, s az ország szokásai szerint úgy rendelkezett, hogy a legidősebb fiú tizenötezer dukátos járadékot kap (mintegy ötvenezer frankot), a két fiatalabbnak viszont havi húsz dukáttal és a városi és vidéki palotákban kijelölt lakással kellett beérnie. Anélkül, hogy összebeszéltek volna, don Gennarino és az ifjú Rosalinda minden ügyességüket latba vetették, hogy érzelmeiket Bissignano hercegnő elől eltitkolják: a hercegnő hiúsága sohasem bocsátotta volna meg a fiatal márkinak a benne ébresztett alaptalan érzéseket.

Az öreg tábornok, a hercegnő férje tisztábban látott feleségénél. Az utolsó bálon, melyet don Carlos a tél folyamán adott, világosan megértette, hogy don Gennarino, akinek hírét jó néhány kaland öregbítette már, vagy a feleségének, vagy a lányának akar tetszeni. A herceg számára az egyik éppen olyan kellemetlen volt, mint a másik.

Másnap ebéd után megparancsolta Rosalindának, hogy üljön kocsiba vele, s anélkül, hogy egyetlen szót is szólt volna a lányhoz, az előkelő San Petito zárdához hajtatott. Ezé az akkoriban igen divatos zárdáé az a nagyszerű homlokzat, melyet a Toledo utca legfelső szakaszán baloldalt látni a csodálatos Studi palota mellett. Azok a hatalmas falak, melyeket az ember oly hosszasan követ, ha az Arenella felett a Vomero-réten sétál, nem egyébért vannak ott, mint hogy az illetéktelen tekinteteket távol tartsák a San Petito zárda kertjétől.

A herceg csak akkor szólalt meg, amikor lányát bemutatta nővérének, a szigorú donna ***-nak. Rosalindának pedig azt mondta, mintegy felvilágosításképpen, melyet csak merő szívességből tett, s melyért a lánya hálával tartozik, hogy élete folyamán most már csak egyszer hagyhatja el a San Petito zárdát: a fogadalomtétel előestéjén.

Rosalindát nem érte váratlanul, ami vele történt, nagyon jól tudta, hogy hacsak csoda nem esik, nem számíthat a férjhezmenetelre, s most ráadásul éppen attól félt, hogy Vargas del Pardo herceghez adják. Különben is, mint intézeti növendék már töltött néhány esztendőt a San Petito zárdában, ahová most elhozták, s abból az időből csupa derűs, kellemes emléke maradt. Az első napon egyáltalán nem bántódott helyzete miatt. Másnap azonban rádöbben, hogy nem látja többé az ifjú don Gennarinót, s ez a gondolat, bármily gyerekes volt is egyénisége, kínozni kezdte. Bár természeténél fogva derűs és szeleburdi volt, most két hét alatt a zárda egyik legkevesebb belenyugvást mutató, legszomorúbb lánya lett belőle. Naponta

hússzor is don Gennarinóra gondolt, akit nem láthatott többé, jóllehet, míg apja palotájában élt, a kedves fiatalember képe napjában egyszer-kétszer ha felbukkant előtte.

A zárdába érkezése után három héttel sikerült az esti imánál hibátlanul elmondania a Szent Szűz litániáját, s a novíciák felügyelője másnapra megadta az engedélyt, hogy első ízben felmehessen a belvederére: így nevezték azt a hatalmas galériát, melyet az apácák versengve díszítettek aranszobrocskákkal és fogadalmi táblákkal, s mely a zárda Toledo utcai homlokzatának legfelső részét foglalta el.

Rosalinda boldogan látta viszont a gyönyörű kocsik kettős sorát, mely - sétakocsizás ideje lévén - a Toledo utca felső szakaszán húzódott végig. A legtöbb kocsit és a bennük ülő hölgyeket felismerte. Az egész látvány azonban egyszerre szórakoztatta is, búsította is.

De hogyan írjuk le megdöbbenését, mikor az egyik ház nagy kapuja alatt ráismert a fiatalemberre, aki egy csodálatos virágokból kötött csokorral hódolatteljesen integetett. Don Gennarino volt az, aki azóta, hogy Rosalindát elrabolták a társaságból, minden áldott nap idejött, remélve, hogy a lány egyszer csak megjelenik az előkelő apácák galériáján, s mivel jól tudta, mennyire szereti Rosalinda a virágot, hogy magára vonja a lány figyelmét s észrevétesse magát vele, gondosan beszerezett egy ritka szépségű csokrot.

Don Gennarinót hatalmas öröm fogta el, amikor észrevette, hogy felismerték. Aztán mindenféle jelet adott Rosalindának, melyekre a lány óvakodott válaszolni, de arra gondolt, hogy a Benedek-rend szabályai szerint, melyeket a San Petito zárdában követtek, néhány hét eltelhet, amíg megengedik, hogy ismét megjelenjen a teraszon. Odafönt egyébként egy sereg igencsak vidám apácát láthatott, mindnyájan vagy majdnem mindnyájan jeleket adtak barátaiknak, s igen feszélyezte őket ennek a fehér fátyolba öltözött lánynak a jelenléte, akit talán megbotránkoztatott az ő apacához nemigen méltó magatartásuk és a zárdán kívülre szóló jelbeszédük. Tudni kell, hogy a nápolyi lányok egészen kiskoruktól ujjak segítségével szoktak beszélgetni, az ujjak különböző állásai jelentik az egyes betűket. A szalonokban gyakran látni őket, amint így némán beszélgetnek a tőlük húsz lépésre álló fiatalemberrel, mialatt szüleik között hangosan folyik a társalgás.

Gennarino aggódott, hátha Rosalinda elhivatottsága őszinte. Egy kissé mélyebben behúzódott a kapu alá, s onnan a következőket mondta a gyermekek jelbeszédével:

- Amióta nem láthatom, boldogtalan vagyok. Ön boldog a zárdában? Gyakran van módja feljönni a teraszra? Szereti még a virágot?

Rosalinda mereven nézte a fiatalembert, de nem válaszolt. Aztán egyszerre eltűnt, akár mert a novíciák felügyelője szólította, akár mert megbántódott a néhány szótól, melyet don Gennarino intézett hozzá. A fiatalember szomorúan magára maradt.

Felkapaszkodott hát a Nápoly fölé magasodó kedves kis erdőhöz, melyet Arenellának neveznek. Odáig nyúlik fel a San Petito zárda hatalmas kertjét övező fal. Amint nagy szomorúan sétált odafent, a Vomero-rétre ért, mely Nápolyra és a tengerre néz. Innen még egy mérföldet haladt, egészen Vargas del Pardo herceg nagyszerű kastélyáig. A kastély egy középkorból származó erőd volt, csipkés oromzatú, fekete falakkal. Nápolyban híres volt komoly külsejéről s a herceg különös bogaráról, hogy tudniillik kizárólag Spanyolországból hozatott szolgákkal vette körül magát, akik éppen olyan idősök voltak, mint ő. Azt állította, hogy ha a kastélyban tartózkodik, úgy érzi magát, mintha Spanyolországban volna, s a tökéletesebb illúzió kedvéért kivágatta a környék összes fáit. Valahányszor a király körüli teendői megengedték, a herceg a San Niccolò kastélyba ment levegőzni.

A komor épület csak növelte don Gennarino szomorúságát. Mikor visszafelé indult bánatosan haladva a San Petito kertjének fala mentén, egy ötlete támadt:

„Nyilvánvaló, hogy Rosalinda még mindig szereti a virágot - gondolta. - Az apácáknak biztosan ültettek virágot ebben a hatalmas kertben. Akkor pedig kertészük is van, s én meg kell, hogy ismerkedjem vele.”

Ezen a meglehetősen elhagyatott helyen egy kis *osteria* (csapszék) állt. Gennarino betért; arra azonban nem gondolt az ötlet hevében, hogy a csapszékhez túlságosan előkelően van öltözve, s bosszankodva vette tudomásul, hogy jelenléte bizalmatlansággal vegyes meglepetést kelt. Nagy fáradtságot színlelt hát, tréfálkozott a gazdáékkal és a többi egyszerű emberrel, aki betért egy kancsó borra. Szívélyes modora elfeledtette a többiekkel a körülményekhez képest túlságosan is gazdag öltözetet. Gennarino egyáltalán nem áallott inni a gazdával és a gazda barátaival az előhozatott jobb fajta borokból. Végül egyórás igyekezet után úgy látta, hogy jelenléte már nem kelt riadalmat. Tréfálkozni kezdtek a San Petito-beli előkelő apácákon, hogy milyen látogatókat fogad egyikük-másikuk a kertfal tetején keresztül.

Gennarino meggyőződött róla, hogy ilyesmi, amiről rengeteget beszéltek Nápolyban, valóban létezik. A Vomero környéki derék parasztok tréfálkoztak a dolgon, de egyáltalán nem háborodtak fel rajta.

- Ezek a szerencsétlen lányok nem elhivatottságból jönnek ide, amint a papunk meséli, hanem mert elkergetik őket az apjuk palotájából, hogy minden vagyont a legidősebb bátyjuk kap-hasson; csak természetes, hogy szórakozni vágnak. Csakhogy a jelenlegi apátnő, a Castro Pignano márki családjából származó Angela Maria nővér alatt ez igen megnehezedett, mert ő fejébe vette, hogy kedvében jár a királynak, unokaöccse családja számára pedig megszerzi a hercegi koronát azzal, hogy meggyőtri ezeket a szerencsétlen lányokat, akik egész életükben sohasem gondolták komolyan, hogy Istennek és a Madonnának fogadalmat tegyenek. Gyönyörűség látni, milyen örömmel szaladgálnak a kertben. Azt mondaná az ember, hogy intézeti lányok, nem pedig apácák, akiket komoly fogadalmakra kényszerítenek, melyek kárhozatba döntik őket, ha nem csak fogadalmuk teljesítésén jár az eszük. Nemrégiben, magas származásuk elismeréseképpen, a nápolyi érsek megszerezte számukra a pápai udvartól azt a jogot, hogy tizenhét helyett már tizenhat éves korukban fogadalmat tehessenek, s a zárdában nagy volt az öröm a különleges megtiszteltetés miatt, melyet ez a kiváltság jelent szegény kislányoknak.

- De maguk a kertről beszélnek - mondta Gennarino. - Én úgy látom, nagyon kicsi ez a kert.

- Hogyhogy kicsi? - zúdultak fel mindenfelől. - Látszik, hogy még sose nézett át a falon. Több mint harminc hold, és Beppo mester, a főkertész, olykor tucatnál is több munkást fogad fel.

- És legalább jóképű fiatalember ez a főkertész? - kiáltott fel nevetve don Gennarino.

- Ismerheti Castro Pignano apátnőt! - válaszolták többfelől. - Nem az az asszony, aki ilyesmit eltűrne! Beppo úrnak be kellett bizonyítania, hogy több mint hetven éves; Las Flores márkiéktól lépett ki, akiknek az a szép parkjuk van Ceriben.

Gennarino felugrott örömében.

- Mi baj van? - kérdezték új barátai.

- Semmi! Nagyon kifáradtam.

Beppo úrnak apja öreg kertészére ismert. Az este további részében ügyesen megtudakolta, hol lakik ez a bizonyos Beppo főkertész úr, s hogy lehetne találkozni vele.

Valóban már másnap fel is kereste; az öreg kertész elsírta magát az örömtől, amikor felismer-te egykori gazdájának, Las Flores márkinak legkisebb fiát, akit oly sokszor hordott az ölében, s most örömében semmit sem tagadott meg tőle. Gennarino panaszkodott apja zsugoriságára, és sejteni engedte, hogy száz dukát a legnagyobb bajból rántaná ki.

Két nappal később a novíciává lett Rosalinda, akit most Scolastica nővérnek hívtak, egyedül sétálgatott a kert jobb oldalán levő virágágyak között; az öreg Beppo odalépett hozzá:

- Jól ismertem Bissignano herceg családját - mondta a lánynak. - Mikor fiatal voltam, magam is kertészkedtem náluk, s ha a kisasszony megengedi, megajándékozom egy szép rózsával, melyet szőlőlevelekbe csavargattam, de az a feltételem, hogy csak akkor kegyeskedjék kibontani a kisasszonynak, ha már a cellájába ért és egyedül van.

Rosalinda átvette a rózsát, s majdnem elfelejtette megköszönni. A keblébe rejtette és elgondolkodva indult a cellájába. Minthogy herceg lánya volt, akit arra szemeltek ki, hogy főrangú apáca legyen belőle, a cellája három helyiségből állt. Alighogy belépett, azonnal lámpát gyújtott. Elő akarta venni a szép rózsát, melyet a keblébe rejtett, de a virág kelyhe levált a szárról és a kezében maradt, magában a virágban pedig a szirmok közé rejtve egy cédulát talált; szíve hevesen dobogott ugyan, de a levelet habozás nélkül elolvasta:

Nem vagyok gazdag, mint ahogy ön sem az, szépséges Rosalinda, hiszen önt bátyjai boldogulása érdekében áldozzák fel, én meg, mint talán tudja, csak harmadik fia vagyok Las Flores márkinak. Azóta, hogy önt elveszítettem, a király kornétásnak nevezett ki a testőrséghez, s apám ebből az alkalomból kijelentette, hogy nekem, embereimnek és lovaimnak ad helyet és élelmet a családi palotában, egyébként a tizdukátos havi járadékból kell megélnem, mert hogy családukban mindig is ennyit kaptak a fiatalabb fiúk.

Így hát, kedves Rosalinda, egyformán szegények és kitagadottak vagyunk. De úgy gondolja, hogy elkerülhetetlen, és nekünk elsőrendű kötelességünk, hogy egész életünkben boldogtalanok legyünk? A reménytelen helyzet, amelybe beletaszítottak, elég vakmerővé tesz, hogy kimondjam: szeretjük egymást, s egyáltalán nem szükségszerű, hogy szüleink kegyetlen zsugorisága a mi beletörődésünkben még bűnsegédre is találjon. Végül is feleségül fogom venni. Az én származásommal mindig lehet megélhetést találni. Az egyetlen dolog a világon, amitől félek, az ön túlzott vallásossága. Ha velem levelez is, semmiképp se tekintse magát fogadalomszegő apácának. Éppen ellenkezőleg: ön fiatal nő, s el akarják szakítani férjétől, akit a szíve választott. Legyen bátor s főképpen ne nehezteljen rám. Nem az ön iránti illetlen merészségből esett mindez, hanem mert kétségbe ejt, hogy két hét is beletelhet, amíg újra látom, és szerelmes vagyok. Az ünnepségeken, melyeken életemnek abban a boldog időszakában találkoztunk, a hódolat visszatartott, hogy ilyen őszintén megfogalmazzam érzelmeimet, de most ki tudja, lesz-e alkalmam másodszor is írni önnek. *** nővér, az unokahúgom, akit annyiszor fogok meglátogatni, ahányszor csak tehetem, azt mondta, hogy két hét is beletelhet, mire ön ismét engedélyt kap, hogy felmenjen a teraszra. Minden áldott nap ugyanabban az órában ott leszek a Toledo utcában, esetleg álöltözetben, mert új bajtársaim, a gárdaezred tisztjei felismerhetnek és gúnyt űzhetnek belőlem.

Ó, ha tudná, mennyire más, elviselhetetlen az életem, amióta elvesztettem önt! Mindössze egyszer táncoltam, s akkor is csak azért, mert Bissignano hercegnő táncra kért.

Szegénységünk az oka, hogy mindenkire rászorulunk; legyen hát nagyon udvarias, sőt: kedves a cselédség minden tagjához: Beppo, az öreg kertész is csak azért vállalkozott erre a szolgálatra, mert húsz éven át apám parkjában dolgozott Ceriben.

Ugye, nem rémiti meg, amit most mondok? A tengerparton, Calabriában, nyolcvan mérföldre Nápolytól van anyámnak egy földbirtoka, melyet hatszáz dukátért ad ki bérbe. Anyám szeret engem, és ha igazán komolyan kérném, elintézné, hogy a család intendánsa ugyanezért az évi hatszáz dukátért nekem adja bérbe a birtokot. Mivel úgyis ígérték egy százhusz dukátos évjáradékot, csak négyszáznyolcvan dukátot kellene fizetnem

évente, s miénk lenne a bérlő haszna is. Igaz, ezt az elhatározást nemigen tekinténk előkelő megoldásnak, mivel fel kellene vennem a birtok nevét, ***-et.

De nem merem folytatni. Az az elképzelés, melybe most beavattam, talán megrémíti: hogyan?! - örökre elköltözni az előkelő Nápolyból? Nagy vakmerőség tőlem még csak rágondolni is! De gondolja meg, hogy ugyanígy valamelyik bátyám halálában is reménykedhetnem.

Ég önnel, drága Rosalinda. Lehet, hogy túl komolynak fog találni, de el sem tudja képzelni, micsoda gondolatok kavarnak bennem három hete, amióta öntől elszakítva élek; szinte már nem is élet ez. Kérem mindenestre, bocsássa meg örültségeimet.

Rosalinda nem válaszolt az első levélre, melyet aztán több is követett. A legnagyobb kegy, amelyet ez alatt az idő alatt Gennarinóval szemben gyakorolt, az volt, hogy egy virágot küldött neki az öreg Beppóval, aki jó barátja lett Scolastica nővérnek, talán mert mindig mesélhetett valami apróságot Gennarino gyermekkorából.

A fiatalember élete abból állt, hogy ott kószált a zárda körül, társaságba többé nem járt; az udvarban csak akkor látták, ha szolgálatban volt, komoran élt, s nem nagyon túlzott, amikor azt igyekezett elhitetni Scolastica nővérral, hogy kívánja a halált.

A lelkén elhatalmasodó különös szerelem annyira boldogtalanná tette, hogy már nem félt megírni kedvesének: ez a hűvös, pusztá levelezés útján való társalgás többé nem okoz neki örömet. Arra van szüksége, hogy élőszóban beszélhessenek, s hogy haladéktalan választ kapjon a lánytól arra az ezer kérdésre, melyet meg akar vele beszélni. Azt javasolja kedvesének, hogy elmegy ablaka alá a zárda kertjébe Beppo kíséretében.

A sok könyörgésre Rosalinda szíve végre meglágyult: Gennarino bebocsáttatást nyert a kertbe.

Ezek a találkozások olyan gyönyörűségesek voltak a két szerelmes számára, hogy sokkal gyakrabban ismételték meg, mintsem a józan ész alapján tanácsos lett volna. Később az öreg Beppo jelenlétét is feleslegesnek találták. Az öreg nyitva hagyta a kisajtot a kert hátsó kapujában, Gennarino pedig távozáskor bezárta.

Egy hagyományos szokás szerint, mely magától szent Benedektől eredt abból a zűrzavaros évszázadból, amikor mindenkinek vigyáznia kellett magára, hajnali háromkor, mikor az apácák a kórusba mentek matutinumot énekelni, körsétát kellett tenniök a kolostor udvaraiban és kertjében. A San Petito zárdában ezt a szokást a következőképpen módosították: az előkelő apácák nem keltek fel hajnali háromkor, hanem felbéreltek szegény lányokat, akik elénekelték helyettük a matutinumot, majd megnyitották a kertben álló kis ház ajtaját, melyben három kiszolgált, hetvenévesnél is idősebb katona lakott. A három állig felfegyverzett katonának aztán körbe kellett járni a kertben, s kieresztettek néhány nagy kutyát is, melyeket napközben láncon tartottak.

Ezek a körséták általában a legteljesebb nyugalomban zajlottak le. Az egyik éjjel azonban akkora lármát csaptak a kutyák, hogy az egész zárda felriadt. A katonák, akik a kutyák szabadon engedése után visszafeküdtek, lélekszakadva rohantak ki, bizonyosággal, hogy a helyükön vannak, sőt néhány puskalövést is megeresztettek. Az apátnő úgy érezte, családja hercegi címe forog veszélyben.

Gennarino volt az, aki Rosalinda ablaka alatt belefeledkezett a beszélgetésbe. Csak ügyel-bajjal tudott elmenekülni, de a feldühödt kutyák annyira a sarkában voltak, hogy képtelen volt bereteszni maga mögött az ajtót, s másnap Angela Custode apátnő mélységes felháborodással vette tudomásul, hogy a zárda kutyái végigcsatangolták az Arenella-erdőt és a Vomero-

rét egy részét is. Nem lehetett kétsége, hogy a kertkapu nyitva volt, mikor a kutyák olyan nagy lármát csaptak.

Az apátnő - gondosan ügyelve a zárda becsületére - azt állította, hogy a tolvajok az öreg éjjeliőrök hanyagsága folytán hatolhattak be a kertbe; el is csapta őket és másokat fogadott fel helyettük, ami valóságos kis forradalmat idézett elő a zárdában, több apáca panaszt emelt ez ellen a zsarnoki intézkedés ellen.

A kert különben egyáltalán nem volt elhagyatott éjszakánként. Csakhogy mindenki beérte azzal, hogy áthaladt rajta, senki nem időzött benne hosszasan. Don Gennarino, aki túlságosan szerelmes volt, semhogy kedveséhez bekéredzkedjen, most csaknem bajba sodorta a zárda összes többi szerelmespárját is. Másnap eljuttatott kedveséhez egy hosszú levelet, melyben sürgette a bebocsáttatást; mégiscsak akkor juthatott be, amikor Rosalinda kitalálta a módját, hogyan nyugtassa meg a lelkiismeretét.

Mint már említettük, Rosalinda cellája, akár a többi hercegi vérből való lányé, akiket arra szántak, hogy magas rangú apácák legyenek, három helyiségből állt. A harmadik helyiséget, melyet soha senki nem használt, csak egy deszkafal választotta el a fehérneműraktártól. Gennarinónak sikerült kiemelnie a deszkafal egyik darabját, mely körülbelül egy láb széles és ugyanolyan magas volt. Miután a kerten át bejutott a zárdába, csaknem minden éjjel ezen az ablakfélén dugta be a fejét, s hosszú beszélgetésbe merült kedvesével. Ez a boldog állapot régóta tartott már, s Gennarino újabb kegyekért esedezett, mikor két élemedettebb korú apáca - aki ugyancsak a kerten át fogadta szeretőjét, s akit meglepett az ifjú márki előkelő megjelenése - elhatározta, hogy elhódítja őt ettől a jelentéktelen kis novíciától. A két hölgy megszólította Gennarinót, s hogy a beszélgetésnek kegyes látszatot adjanak, szemére vetették, hogy behatol egy apácázárda kertjébe és megsérti a szent klauzúrát.

Mikor Gennarino megértette hátsó gondolatukat, kijelentette, hogy ő nem penitenciából szerelmeskedik, hanem a maga mulatságára, s ezért kéri őket, hogy hagyják békében.

Ez a tisztességtudónak egyáltalán nem mondható válasz, melyet ma már ugyanabban a helyzetben senki sem engedne meg magának, olyan elvakult haragra lobbantotta a két koros apácát, hogy nem törődve a szokatlan időponttal - csaknem hajnali két óra volt - felkeltették az apátnőt.

Az ifjú márkit, szerencséjére, az apácák nem ismerték fel; az apátnő Gennarino nagynénje volt, nagyapjának legfiatalabb lánya. De minthogy nagy szenvedély fűtötte a dicsőségért és családjá előmenetelért, s mert jól tudta, hogy az ifjú király, III. Károly a törvényeknek bátor és komoly védelmezője, egészen biztosan jelentette volna unokaöccsének, a hercegnek, Gennarino veszedelmes örültségeit, akit alkalmasint áthelyeztek volna Spanyolországba, de legalábbis Szicíliába.

A két apácának sok nehézséget okozott, hogy bejusson az apátnőhöz és felkeltse. De alig értette meg ez az elszánt és vakbuzgó apátnő, hogy miféle rettenetes bűnről van szó, azonnal Scolastica nővér cellájába rohant.

Gennarino meg sem említette kedvesének a két koros apácával való találkozását, s éppen nyugodt beszélgetésbe kezdett vele a fehérneműraktár melletti helyiségben, amikor meghallották, hogy nagy zajjal kivágódik az apró lakosztály hálósobájának ajtaja.

A két szerelme csak a csillagok bizonytalan fénye világította meg. Most pedig egyszerre elvakította őket annak a nyolc-tíz lámpának éles fénye, melyet az apátnő után hoztak. Gennarino nagyon jól tudta, mint ahogy Nápolyban mindenki, milyen roppant veszélynek van kitéve az az apáca, vagy akár csak egyszerű novícia, akire rábizonyítják, hogy férfit fogadott a

cellának nevezett apró lakosztályban. Habozás nélkül kiugrott hát a kertbe a fehérműraktár meglehetősen magasan elhelyezett ablakán át.

A vétek nyilvánvaló volt, Scolastica egyetlen szóval sem mentegetőzött. Angela Custode apátnő azonnal faggatni kezdte. Az apátnőben, ebben a nagydarab, száraz, sápadt, negyvenéves vénlányban, aki a királyság legmagasabb rangú családjából származott, minden tulajdonság megvolt, amire az efféle váratlan helyzetben szükség lehet. Elég bátorsága volt, hogy érvényt szerezzen a törvények szigorának, különösen azóta, hogy az ifjú király, aki kinyilatkoztatta abszolút uralkodói mivoltát, fennen hangoztatta, hogy *mindenben a törvényt akarja*, a törvényt a maga teljes világosságában; ráadásul Angela Custode apátnő a Castro Pignano családból származott, akik Szent Lajos király bátyjának, Anjou hercegének trónra lépése óta halálos ellenségei voltak Bissignano herceg családjának.

A szerencsétlen Scolastica, akit nagy hűhóval és kivilágítással rajtakaptak, hogy egy fiatalemberrel beszélget a szobájában, arcát kezébe temette, s annyira szégyenkezett, hogy a sok mindent eldöntő első pillanatban nem figyelt azokra a dolgokra, melyek később igen fontosak lehettek számára.

Az a néhány szó is, amit kimondott, csak hátrányára lehetett, kétszer is elismételte:

- De hiszen ez a fiatalember a férjem!

Ez a mondat, mely olyasmit is sejtetett, ami egyáltalán nem esett meg, a feljelentést tevő két apácát nagy jókedvre derítette, s az apátnő volt az, aki merő igazságosságból felhívta figyelmüket, hogy a helyiségek elrendezéséből nyilvánvaló: a nyomorult istentagadó, aki meg merte szentségteleníteni a zárda klauzúráját, legalább nem tartózkodott *ugyanabban a szobában*, mint az eltévelyedett novícia. Csak a fehérműraktár egyik kamrájába hatolt be, s csupán egy deszkát emelt ki a válaszfalból, amelyik a raktárt Scolastica novícia szobájától elválasztotta. Kétségkívül beszélgetett a novíciával, de egyáltalán nem ment be hozzá, hiszen a tettenérés pillanatában, amikor benyitottak Scolastica cellájának második szobájába, az istentelent a fehérműraktárban látták, s onnan is menekült el.

*

A szerencsétlen Scolastica elvesztette a fejét, hagyta, hogy elvezessék egy majdnem teljesen föld alatti börtöncellába; a cella az előkelő zárda *in pace*-jához⁵⁵ csatlakozott, melyet a meglehetősen puha sziklába vájtak ott, ahol ma a Studi család nagyszerű palotáját látni.

Ebbe a börtönbe csak azokat az apácákat vagy novíciákat zárhatták, akiket a legocsmányabb vétken kaptak rajta, vagy amiatt ítélték el. Ez a kikötés fel is volt írva a börtönajtó fölé, de mindez Scolastica novíciára semmiképpen sem vonatkozott. A túlkapás egyáltalán nem került el az apátnő figyelmét, de mindenki úgy tudta, hogy a király szereti a szigort, s az apátnő egyre családjának hercegi címére gondolt. Véleménye szerint már azzal is éppen elég szívességet tett a lánynak, hogy felhívta mindenkinek a figyelmét: Scolastica egyáltalán nem engedte be szobájába az undok tolakodót, aki megkísérelte megbecsteleníteni a nemes zárdát.

Mikor Scolastica magára maradt a sziklába vájt aprócska cellában, alig öt-hat lábnyival mélyebben a szomszédos helyiség szintjétől, melyet ugyancsak a puha kőbe mélyítettek, úgy érezte, hatalmas nyomás alól szabadul fel, hogy végre egyedül lehet, távol a villogó lámpáktól, melyek elvakították s valósággal számon kérték tőle szégyenét.

„Végtére is - gondolta - melyiknek van joga ezek közül a fennhéjázó apácák közül, hogy ilyen szigorú legyen hozzám? Igaz, éjszakánként fogadtam egy fiatalembert - bár sohasem a szobámban -, de szeretem őt és remélem, hogy a felesége leszek. Az a pletyka járja, hogy ezek

⁵⁵ (*vade*) *in pace* - életfogytiglani börtönre ítélt rabok föld alatti zárkája.

közül a hölgyek közül, akiket fogadalom köt az éghez, igen sokan fogadnak éjszakai látogatókat. Amióta a zárdában vagyok, sok olyasmit láttam, ami amellett szól, hogy magam is elhiggyem ezeket a pletykákat.

Ezek a hölgyek nyíltan kijelentik, hogy a San Petito egyáltalán nem olyan zárda, mint amilyennek a Tridenti Zsinat előírja, egyáltalán nem az önmegtartóztatás és önmegtagadás otthona. Egészen egyszerűen csak egy tisztességes menedék, ahol szerényen meghúzódhatnak azok a szegény, előkelő származású lányok, akiknek szerencsétlenségükre fítestvérük is van. Itt nem követelnek tőlük sem önmegtartóztatást, sem önmegtagadást, sem semmiféle lelki gyötrelmet, amivel csak feleslegesen súlyosbítanák azt a csapást, hogy nincs vagyonuk. Ami engem illet, eredetileg azzal az elhatározással jöttem ide, hogy engedelmeskedem szüleimnek, de Gennarino megszeretett, én is megszerettem, és bár mindketten nagyon szegények vagyunk, arra gondoltunk, hogy összeházasodunk, és egy apró birtokra megyünk lakni, mely húsz mérföldre van Nápolytól, a Salerno fölötti tengerparton. Az anyja megígérte Gennarinónak, hogy tanyástul bérbe ad neki egy apró földbirtokot, mely a családnak mindössze ötszáz dukátot hoz. Mint legfiatalabb fiú, negyven dukátos járadékot kap havonta. Ha pedig már férjhez mentem, tőlem sem tagadhatják meg azt az összeget, melyet a családom itt fizet értem, hogy megszabaduljanak tőlem; egy esetleges per után ez is tíz dukát havonta. Számításainkat már hússzor is végiggondoltuk. Meg fogunk élni ezekből a kis összegekből is, igaz, nem lesz libériás személyzetünk, de meglesz mindenünk, ami az élet fenntartásához kell. Az egyetlen gondunk most már megnyerni szüleink magas jóindulatát, hogy hagyjanak bennünket egyszerű polgárok módjára élni. Gennarino szerint elég lesz a megegyezéshez, ha atyja hercegi családjának neve helyett egy másik nevet vesz fel.”

Ilyen és ehhez hasonló gondolatokkal foglalkozott szegény Scolastica a maga megnyugtására.

De az a mintegy százötven apáca, aki a zárdát megtöltötte, úgy vélte, az előző éjszakai tettenérés kapóra jött a zárda jó hírének megvédése szempontjából. Egész Nápoly azt állította, hogy ezek a hölgyek éjszakánként barátaik látogatását fogadják, és most itt volt egy előkelő származású leány, aki nem tudott védekezni, s akit a törvény teljes szigorával el lehetett ítélni. Az egyetlen, amire vigyázni kellett, hogy az eljárás ideje alatt ne érintkezessen családjával. Mikor aztán eljön az ítélethozatal pillanata, a család tehet, amit akar, már nem akadályozhatja meg egy szigorú büntetés kiszabását, mely a zárda megingott becsületét egész Nápoly, sőt az egész királyság előtt helyreállítaná.

Angela Custode apátnő összehívta a káptalant, mely a többi apáca által, maguk közül megválasztott hét, hetven évnél idősebb apácából állt, Scolastica nővér ismét megtagadta a vallo-mástételt. Bezárták egy szobába, melynek egyetlen ablaka egy magas falra nézett. Itt lakott teljes némaságra kárhoztatva két laikus nővér személyes őrizete alatt.

A San Petito zárdában lezajlott különös eseményt, tekintve, hogy a zárdában Nápoly valamennyi családjának éltek rokonai, hamarosan mindenki megtudta. Az érsek jelentést kért az apátnőtől, aki erősen megszépítve adta elő a dolgokat, nehogy kompromittálja az előkelő zárdát. Mivel Bissignano herceg a királyság minden igazi nagyságával összeköttetésben állt, az érsek, aki a pert az érseki szék (*curia arcivescovile*) elé vitethette, kötelességének érezte kikérni a király utasításait. Az uralkodó, aki szerette a rendet, felbőszült az érsek elbeszélésétől. Azóta az is kitudódott, hogy Vargas del Pardo herceg, aki jelen volt az érseknek adott királyi kihallgatáson, mikor meghallotta, hogy egy számára ismeretlen, Scolastica nevű apáca kicsapongásairól van szó, kemény szigort tanácsolt az ifjú uralkodónak.

- Sohase tévessze szem elől felséged, hogy aki nem tiszteli Istent, nem tiszteli királyát sem.

Miután az érsek visszatért a királyi palotából, a szomorú ügyben összehívta az érseki ítélőszéket. Az ítélőszék, mely egy püspöki helynökből, két ügyészből és egy titkárból állt, kiszállt a San Petito zárdába, hogy felvegye a vallomásokat és megindítsa az eljárást. Scolastica nővérből azonban nem tudtak semmi mást kiszedni, csak ezt:

- Amit tettem, teljesen ártatlan, nincs benne semmi rossz. Mást nem mondhatok és soha nem is fogok mondani.

Miután megadták az összes törvényes haladékokat, sőt meg is toldották az apátnő kegye folytán, aki az eljárás vége felé már mindenáron meg akarta kímélni a zárdát a botránytól, bizonyíték híján és az apátnő vallomása alapján, mely szerint a tanúk nem azt látták, hogy Scolastica nővér és a férfi *ugyanabban a szobában* voltak, hanem hogy a férfi egy másik, különálló szobából elmenekült, az érseki ítélőszék úgy ítélkezett, hogy a nővér mindaddig az *in pacé*-ba zárandó, míg el nem árulja a férfi nevét, aki a szomszéd szobában tartózkodott, s akivel ő beszélgetett.

Mikor Scolastica másnap az elsőfokú ítélet meghallgatására megjelent az apátnő elnökletével összeülő *Öregek Tanácsa* előtt, úgy tűnt, az apátnőnek teljesen új elképzelése van az egész dologról. Azt gondolta ugyanis, hogy a zárda szempontjából veszedelmes volna a rosszindulatú közvéleményt beavatni a belső rendbontásba. A közvélemény azt mondaná: „Ti most itt megtoroltok egy szerencsétlenül végződött szerelmi ügyet, pedig tudjuk, hogy százával van még az efféléből. Minthogy azonban az ifjú király azt képzei magáról, hogy szilárd jelleme van, s érvényt akar szerezni a törvénynek - amit ebben az országban még soha senki nem tapasztalt -, e múltó szeszély révén valami olyasmit is elérhetnénk, ami előnyösebb volna a zárda számára, mint tíz szerencsétlen apáca felett kimondott ítélet a nápolyi érsek és az *érseki székre* összehívott összes püspök előtt. Én azt akarom, hogy a férfit büntessék meg, aki be mert hatolni a zárdába; egyetlen jóképű fiatalember a királyi udvarból, akit hosszú évekre valami erődbe zárnak, nagyobb hatást kelt majd, mint száz apáca elítélése. Egyébként is így volna igazságos: hiszen a férfi a támadó fél. Scolastica pedig tulajdonképpen be sem engedte a szobába a fiatalembert; adná Isten, hogy ennyi elővigyázatosság lenne a zárda minden apácájában! A lány majd szépen megnevezi nekünk a vakmerő fiatalembert, aki után nyilván egészen a királyi udvarig kell elmennem, s mivel a lány valójában csak alig bűnös, valami könnyű büntetést szabunk ki rá.”

Az apátnőnek elég sok fáradtságába került, amíg az *Öregek Tanácsa*-t meggyőzte; de előkelő származása s mindenekelőtt az udvarral való kapcsolatai révén akkora tekintélyt élvezett, hogy a többiek végül is kénytelenek voltak engedni. Az apátnő úgy gondolta, hogy az ítélőszék ülése mindössze egy percig fog tartani. Azonban egészen másképp történt.

Scolastica az előírás szerint térden állva és hangosan imádkozott az ítélőszék előtt, s csak annyit mondott:

- Egyáltalán nem tekintem magamat apácának. Ezt a fiatalembert még a társaságból ismerem. Bár mindketten szegények vagyunk, össze akarunk házasodni.

Ez a pár szó, mely a zárda *credó*-jának alapjait sértette meg, a lehető legnagyobb bűnnek számított, amit csak el lehetett követni a San Petito zárdában.

- A nevét! A fiatalember nevét! - kiáltotta az apátnő, türelmetlenül félbeszakítva a beszédet, melyet, úgy gondolta, a házasság mellett fog tartani Scolastica.

Scolastica így válaszolt:

- Ezt a nevet sohasem fogja megtudni. Sohasem fogok ártani, még szavakban sem, annak, aki a férjem lesz.

S valóban, akárhogy sürgette is az apátnő vagy az *Öregek Tanácsa*, az ifjú novícia nem volt hajlandó megnevezni Gennarinót. Az apátnő odáig ment, hogy kijelentette: „Mindent megbocsátok és azonnal visszaengedem a cellájába, ha ezt az egyet megmondja.” A lány keresztet vetett, mélyen meghajolt, s intett, hogy egy árva szót sem szól.

Nagyon jól tudta, hogy Gennarino ennek a szörnyeteg apátnőnek az unokaöccse.

„Ha megmondom a nevét - gondolta -, nekem megbocsátanak, amint egyre hajtogatják ezek a hölgyek; de ő! A legkevesebb, ami vele történhet, az, hogy Szicíliába vagy Spanyolországba küldik, és soha többé nem látom viszont.”

Az apátnőt annyira felbosszantotta az ifjú Scolastica megtörhetetlen hallgatása, hogy a tervezett jóindulatról teljesen megfeledkezve azonnal bejelentette a nápolyi érseknek mindazt, ami az éjszaka történt a zárdában.

Az érsek, mivel a király kegyeire pályázott, aki viszont szigort akart mutatni, az ügyet nagyon komolyan vette. De minthogy a főváros valamennyi papjának, sőt az érsek közvetlen be-súgóinak közreműködésével sem sikerült kideríteni semmit, az érsek a király elé tárta az ügyet, a király pedig sürgősen átadta rendőrmiszterének; a miniszter így szólt a királyhoz:

- Úgy vélem, véres megtorlás nélkül nem lesz képes Felséged elég elrettentő példát statuálni, olyat, hogy sokáig megemlegessék, legyen bár a fiatalember, aki behatolt a zárda fehérnemű-raktárába, az udvarból vagy a legelőkelőbb nápolyi családból való!

Miután a miniszter meggyőzte a királyt, egy kétszáznegyvenhét nevet tartalmazó jegyzéket mutatott be neki, amely nevek viselőivel szemben nem tűnt teljesen alaptalannak a gyanú, hogy behatoltak a tiszteletre méltó zárdába.

Egy hétre rá Gennarinót letartóztatták, azon egyszerű megfigyelés alapján, hogy hat hónapja mértéktelenül, szinte a zsugoriságig takarékosan él, s hogy a bűntény napja óta életvitele szemmel láthatóan teljesen megváltozott.

Hogy megítélhessék, mennyire megbízhatók ezek az áruló jelek, a miniszter értesítette az apátnőt, s az egy kis időre felhozatta Scolasticát a szinte föld alatti börtönből, ahol napjait töltötte a lány. S miközben biztatta, hogy válaszoljon őszintén, a rendőrmiszter belépett az apátnő fogadószobájába, és Scolastica füle hallatára közölte vele, hogy az ifjú Gennarino de Las Florest menekülés közben megölték a zsandárok.

Scolastica ájultan esett össze.

- Kezünkben a bizonyíték! - kiáltotta diadalmasan a miniszter. - Én hat szóval többre jutottam, mint tisztelendőségem hathónapi fáradozással.

Igencsak meglepődött azon a nagy-nagy hűvösségen, mellyel a magas rangú apátnő ezt a felkiáltást fogadta.

A miniszter, az udvarban bevett szokások szerint, valami kis ügyvéd volt, ezért aztán az apátnő illendőnek vélte, ha a legfennhéjázóbb hangon beszél vele, Gennarino az unokaöccse volt, s félt, hogy ez a feltételezés, amelyről a király is tudomást fog szerezni, árt a családjának.

A miniszter, aki tudta, hogy a nemesség utálja őt, s aki sorsát illetően csak a királyban bízhatott, egyenesen követte a megtalált nyomot, hiába könyörgött neki Las Flores márki. Az ügyről pletykálni kezdtek az udvarban; s a miniszter, aki általában került a botrányt, most maga szította.

Nagy látványosság ígérkezett, s valamennyi udvarbeli hölgy jelen akart lenni, mikor Gennarino de Las Florest, a gárdaezred kornétását szembesítik az ifjú Rosalinda di Bissignanóval, a jelenlegi Scolastica nővérrel, a San Petito novíciájával.

A zárda templomának zárdái, belső és a hívek számára szolgáló külső traktusát kárpitba vonták erre az alkalomra; a hölgyeknek maga a miniszter osztogatta a meghívót, hogy legyenek jelen Gennarino de Las Flores gárdakornétás perének egyik aktusánál. A miniszter azt is sejteni engedte, hogy a per során Gennarinóra a legfőbb büntetés vár, Scolastica nővérré pedig életfogytiglani börtön az *in pacé*-ban. De mindenki tudta, hogy a király egy ilyen apróság miatt nem meri halálba küldeni a jeles Las Flores ház egyik tagját.

A San Petito templomának zárdái fele a legnagyobb pompával van feldíszítve és bearanyozva. Az előkelő apácák közül sokan életük végére - ha csak szegénységi fogadalom nem kötötte őket - a családi vagyon egyetlen örökösei lettek volna, ezért a lelkiismeretes családokban az volt a szokás, hogy az ilyen örökösnek kiadták a neki járó vagyon negyedét-hatodát élete hátralevő részére, mely sohasem volt túlságosan hosszú.

Minden ilyen összeget arra használták, hogy még díszesebbé tegyék a templom külső traktusát, mely a hívek használatára volt szánva, és belső részét, melyben az apácák imádkoztak és szertartásaikat végezték. A San Petitóban a templom belső felét, vagyis az apácák kórusát a templom többi részétől, ahová a hívek is bemehettek, egy hatvan láb magas, aranyozott rács választotta el.

A szembesítési szertartás idejére kinyitották a rács óriási kapuját, melyet egyébként csak a nápolyi érsek jelenlétében volt szabad kinyitni; az összes főrangú hölgy bemehetett a kórusba; a templom külső részében volt az érsek trónusa, továbbá itt foglaltak helyet a nem főrangú nemes hölgyek, a férfiak s végezetül a kapu közelében keresztben kifeszített lánc mögött valamennyi többi hívő.

A hatalmas, zöld selyemfüggönyt, mely a hatvan láb magas rács felét borította, s melynek közepén a Madonna monogramja csillogott négy hüvelyk széles aranypaszomántból kivarrva, most áthelyezték a kórus belsejébe. Ott a mennyezet boltívéhez erősítve ismét felvonták. Az imázsámoly, mely előtt Scolastica nővérek kellett beszélnie, kissé odébb állott a boltív középpontjától, melyhez a nagy leplet erősítették; s mikor a lány bevégezte rövidke nyilatkozatát, a mennyezetről lehulló hatalmas függöny egy csapásra elválasztotta őt a közönségtől s egyben igen impozáns módon vetett véget a szertartásnak, ami a szívekben félelmet és szomorúságot ébresztett. Mintha a szerencsétlen lányt örökre elszakítanák az élőkől.

A szembesítési szertartás a nápolyi udvarba bejáratos szép hölgyek nagy bosszúságára egyetlen pillanatig tartott csupán. Az ifjú Rosalinda, hogy az udvarbeli hölgyek kifejezésével éljünk, soha nem volt előnyösebben öltözve, mint ebben az egyszerű novícia-ruhában. Éppolyan szép volt, mint hajdanán, amikor mostohaanyját, Bissignano hercegnőt kísérte az udvari bálokon, arca pedig még megkapóbb volt: erősen lefogyott és megsápadt.

Scolastica szavai alig hallatszottak, mikor Pergolese *Veni Creator*-a után, melyet a zárda valamennyi apácája énekelt, szerelemtől és boldogságtól ittasan, hogy viszontláthatja barátját, akit már majdnem egy teljes éve egyáltalán nem látott, kijelentette:

- Nem ismerem ezt az urat, soha nem is láttam.

A rendőrminiszter éktelen haragra gerjedt, amikor meghallotta ezt a mondatot, és látta, hogy lehullik a függöny, s ezzel váratlan és számára bizonyos mértékig nevetséges módon véget vet a nagyszabású látványosságnak, melyet ő az udvar számára rendezett. Szörnyen fenyegetőzött, mielőtt elhagyta a zárdát.

Don Gennarinót a börtönbe visszamenet a miniszter minden mondatáról tájékoztatták. Barátai egyáltalán nem hagyták magára; bár nem ez a szerelem tette őt értékessé a szemükben; ha az ember nem hisz a szenvedélyes szerelemben, melyet egy magakorabeli férfi megvall, hencegésnek tartja az egészet, ha hisz benne, irigykedik rá.

Don Gennarino kétségbeesetten mondta barátainak, hogy mint becsületes ember, köteles Scolastica nővért kisegíteni a bajból, amelybe belesodródott. Ez az érvelés tett mély benyomást don Gennarino barátaira.

A börtönben, ahol don Gennarinót fogva tartották, a börtönőrnek volt egy szépasszony felesége; ez az asszony elmondta férje protektorának, hogy férje már régóta sürgeti a romos külső börtönfal tatarozását. A dolog egyébként nyilvánvaló volt, nem lehetett kétségbe vonni.

- Nos - tette hozzá a szépasszony -, ennek a kétségbevonhatatlan ténynek a segítségével excellenciád hozzásegíthetne bennünket egy ezerdukátos adományhoz, ami egész életünkre gazdaggá tenné. Az ifjú don Gennarino de Las Floresért, akit pusztán a gyanú alapján tartanak börtönben, hogy éjnek idején behatolt a San Petito zárdába, ahol - mint ön is tudhatja - a legelőkelőbb nápolyi uraknak vannak szeretői, s ezeket az urakat nemcsak gyanúsítani lehet a behatolással, mint mondom, don Gennarinóért a barátai ezer dukátot adnának a férjemnek, ha hagyja őt megszökni. A férjemet két hétre vagy egy hónapra becsuknák. Kérjük, segítsen abban, hogy ne csapják el, s egy idő múlva visszakaphassa állását.

A protektor jónak látta, hogy valakit ily módon juttasson jelentős összeghez és beleegyezett.

Nem ez volt az egyetlen szolgálat, melyet barátai az ifjú fogolynak tettek. Mindegyiküknek voltak rokonai a San Petito zárdában; mostanában kettőzött ragaszkodással viseltettek a rokonok iránt, s don Gennarinót mindenről pontosan tájékoztatták, ami Scolastica nővérről történt.

Ezeknek a jószolgálatoknak eredményeképpen egy viharos éjszakán egy óra tájban, amikor tomboló szél és szakadó zápor viaskodott, hogy melyikük legyen az úr a város utcái felett, Gennarino egészen egyszerűen, a kapun keresztül elhagyta a börtönt, miközben a börtönőr megrongálta az épület tetejét, hogy az legyen a látszat, mintha arra szökött volna meg a fogoly.

Don Gennarino egyetlen vakmerő kísérő: egy spanyol katonaszökevény társaságában, aki a nápolyi fiatalemberek botrányos vállalkozásaiban szokott segédkezni, kihasználta az orkán mindent betöltő zúgását, s Beppo támogatásával, akinek barátsága ebben a veszedelmes helyzetben sem ingott meg, behatolt a zárda kertjébe. A zápor és a szél félelmetes dübörgése ellenére a zárda kutyái észrevették a fiatalembert és rátámadtak. Ha egyedül van, talán fel is tartóztatják, olyan erősek voltak; de így, ketten, egymásnak vetett háttal, két kutyát megölték, a harmadikat pedig megsebesítették.

A harmadik kutya nyűszítésére előjött az egyik őr. Don Gennarino hiába próbált pénzt ajánlani neki és értelmesen beszélni vele; ez az ember vakbuzgó volt, nagyon élénk elképzelései voltak a pokolról, és a bátorság sem hiányzott belőle. Védekezés közben megsebesült, akkor aztán egy kendővel betömtek a száját és egy vastag olajfa törzséhez kötözték.

A két küzdelem sok időt elvett, a vihar mintha csillapodott volna, s a legnehezebb még hátra volt: be kellett hatolni a *vade in pacé*-ba. Kiderült, hogy a két laikus nővér, akiknek minden huszonnégy órában le kellett vinni Scolasticához a kenyeret és a korsó vizet, amit a kolostor engedélyezett neki, ezen az éjszakán félelmében rátolta a reteszt a hatalmas, vaspántos ajtóra, melyről Gennarino azt gondolta, hogy valami kampóval vagy álkulccsal ki tudja nyitni. A spanyol katonaszökevény, aki ügyesen tudott falra kúszni, felsegítette őt az épület tetejére, mely az Arenella sziklájába vájt vermeket, a San Petite kolostor *vade in pacé*-ját fedte.

Annál nagyobb volt a nővérek rémülete, mikor meglátták, hogy az emeletről két, sárral borított férfi rohan le, nekik támad, betömi a szájukat és összekötözi őket.

De még mindig be kellett hatolni az *in pacé*-ba, ami egyáltalán nem volt könnyű dolog. Igaz, Gennarino elvett egy hatalmas kulcscsomót a nővérektől; de több verem volt, s mindegyiket egyformán csapóajtó fedte, a nővérek pedig nem voltak hajlandók elárulni, melyikbe van

zárva Scolastica. A spanyol már előhúzta törét, hogy megszúrkálja és így bírja szóra őket, don Gennarino azonban, aki ismerte Scolastica végtelen szelídségét, félt, hogy ez az erőszak visszatetszést kelt a lányban. A spanyol véleménye ellenére, aki egyre csak azt hajtogatta: „Uram, elvesztegetjük az időt s a végén mégiscsak vért kell ontanunk!”, Gennarino makacsul végignyitogatta a vermet és kiáltozott.

Végül több mint háromnegyed órás sikertelen próbálkozás után egy bágyadt *Deo gratias* felelt kiáltozásaira. Don Gennarino lerohant egy csigalépcsőn, mely több mint nyolcvan fokból állt, a fokokat a puha sziklába vájták, s már nagyon kopottak voltak, nehéz volt leereszkedni rajtuk, meredek ösvényhez hasonlítottak.

Scolastica nővért, aki harminchét napja, Gennarinóval való szembesítése óta nem látott világosságot, teljesen elvakította a spanyol kezében lévő apró lámpa. Semmit sem értett, mi történt vele; végül, mikor felismerte a sárral és vérfoltokkal borított don Gennarinót, ájultan dőlt a fiatalember karjába.

Ez az esemény megdöbbenetette Gennarinót.

- Nincs vesztegetni való időnk! - kiáltotta a Gennarinónál jóval tapasztaltabb spanyol.

Karjukra emelték az ájult lányt, de csak nagy ügyel-bajjal tudták felcipelni a félig romos lépcsőn. Mikor visszaérkeztek a nővérek szobájába, a spanyol ötlete volt, hogy Scolasticát, aki éppen hogy csak visszanyerte eszméletét, egy ott talált nagy, szürke köpenybe burkolják.

Félrehúzták az udvarra nyíló ajtó reteszét. A spanyol mint elővéd, karddal a kezében kilépett, Gennarino Scolasticát támogatva követte. A kertből azonban baljós láрма hallatszott: katonák voltak mindenütt.

A spanyol az előbb meg akarta ölni az őrt, de Gennarino megakadályozta.

- De gondolja meg méltóságod, szentségtörők vagyunk, amért megszegtük a klauzúrát, s ezért biztosabban halálra ítélnék, mint a gyilkosságért. Ez az ember a vesztünket okozhatja. Fel kell áldozni.

Gennarino nem tudta rászanni magát. A csak sebtében összekötözött férfi kioldozta kötelékeit, fellármázta a többi őrt és katonákért futott a Toledo utcai őrszobára.

- Innen sem lesz csekélység kijutnunk! - kiáltotta a spanyol. - S különösen nem lesz könnyű magunkkal vinni a kisasszonyt! Milyen igazam volt, mikor azt mondtam méltóságodnak, hogy legalább hárman kéne lennünk!

A beszélgetés hangjaira két katona bukkant fel előttük. A spanyol egyetlen döféssel megölte az elsőt; a másik rájuk akarta szegezni fegyverét, de egy faág egy pillanatra feltartotta, s ez elég időt adott a spanyolnak, hogy őt is levágja. Ez a katona azonban nem halt meg és kiáltozni kezdett.

Gennarino Scolasticával a karjában a kapu felé igyekezett. A spanyol a nyomában. Gennarino futásnak eredt, a spanyol pedig kardcsapásokat osztogatott a túlságosan közel merészkedő katonáknak.

Szerencsére úgy történt, hogy a vihar újra kitört. A patakokban ömlő zápor nagyban megkönnyítette a különös visszavonulást. Az történt azonban, hogy az egyik katona, akit a spanyol megsebesített, elsütötte a puskáját, s a lövedék Gennarino bal karját súrolta. A lövés zajára a kert távolabbi részeiből nyolc vagy tíz katona rohant elő.

Megvalljuk, hogy bár Gennarino bátran viselkedett a visszavonulás alkalmával, katonai érzékről a spanyol tett tanúbizonyságot.

- Több mint húszan vannak ellenünk: egyetlen hibás lépés, és elvesztünk. A kisasszonyt mint bűntársunkat, méregpohárra ítélik, sohasem fogja tudni bebizonyítani, hogy nem játszott össze méltóságoddal. Jól ismerem az efféle ügyeket. Be kell vinni őt valamelyik bozótosba és a földre fektetni. Majd letakarjuk a kabáttal. Mi pedig vétessük észre magunkat a katonákkal és csaljuk őket a kert másik végébe. Ott majd úgy teszünk, mintha elmenekülnénk a falon át, utána visszajövünk ide és kimentjük a kisasszonyt.

- Inkább veled akarok maradni - mondta Scolastica Gennarinónak. - Nem félek és boldogan halok meg veled.

Ez volt az első szó, amit kimondott.

- Tudok járni - tette hozzá.

Szavait egy két lépésnyire eldördülő puskalövés szakította félbe, amely azonban egyiküket sem sebesítette meg. Gennarino ismét a karjába vette Rosalindát. A lány vékony volt és elég kicsi, a fiatalember nehézség nélkül vitte. Az egyik villám fényénél bal felől tizenkét vagy tizenöt katonát pillantott meg. Hirtelen jobb felé kezdett futni, s éppen jókor szánta rá magát, mert szinte ugyanabban a pillanatban vagy egy tucat puska lövését szaggatta meg az egyik apró olajfát...⁵⁶

.....
.....
- Tegye le a nővért, vagy mindketten elvesztünk! - kiált rá Beppo.

A lány ájultan hever egy sűrű bozótosban, a katonák don Gennarinót követik, aztán Beppo, mikor magára marad, az utcára viszi Rosalindát, vizet fröcsköl az arcába, visszazárja a kertkaput és bemegy lefeküdni. Éjjel egy óra lehet. Három óra tájban a hideg magához téríti Rosalindát, aki ezután felkapaszkodik egészen a Vomero-rétig. Virradatkor bemenekül egy parasztházba, ahol ruhát kér. „Ha elfognak - mondja a parasztnak -, az biztos halál.” A paraszt könyörületből, mivel hallott már az *in pace* szigorúságáról, felesége egyik ruháját odaadja az apácának. Ez a paraszt történetesen Vargas del Pardo herceg kastélyának intézője.

Este, mikor a gazdája visszatér a kastélyba, az intéző mindent elmesél neki. A herceg lemegy a tanyára, s mivel egy zárdájából megszökött apácáról van szó, mint buzgó katolikus, a legszigorúbb megoldásra szánja el magát. Hatalmas meglepetés, amikor felismeri Rosalindát.

.....
.....
Vargas herceget egyre jobban foglalkoztatja a szerencsétlen Rosalinda eltűnése. Tett ugyan intézkedéseket, de ezek eredménytelenek maradtak, mert nem tudta, hogy a lány a Suora Scolastica nevet viseli.

Eljött a herceg neve napja. Ezen a napon palotája nyitva állt, ő maga valamennyi ismerős tiszt számára kihallgatást adott. A kimért, díszgyenruhás katonák ugyancsak meglepődtek, mikor látták, hogy a várokszobába egy asszony érkezik, akiben valamelyik zárda apácáját sejtették. Ráadásul azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy ruhájáról ne ismerhessék fel, az asszony hosszú fekete fátyolba burkolózott, ami bűnbánatot tartó, alsóbb néposztálybeli özvegyhez tette hasonlóvá.

Mikor a herceg lakájai megpróbálták eltávolítani, térdre hullott, zsebéből egy hosszú rózsafüzért húzott elő és mormolva imádkozni kezdett. Így várta be, hogy a herceg első inasa megragadja a karját. Akkor némán felmutatott egy igen szép gyémántot s hozzátette:

---

⁵⁶ az egyik apró olajfát - innentől már csak Stendhal tervvázlatai állnak rendelkezésünkre.

- Esküszöm a Szent Szűzre, hogy semmiféle alamizsnát nem kérek őexcellenciájától. A herceg úr erről a gyémántról tudni fogja, kinek a nevében jöttem.

Mindez a legmagasabbra csigázta a herceg kíváncsiságát; igyekezett a kihallgatásán megjelent három-négy főrangú személyt gyorsan fogadni, aztán előkelő, vérbeli spanyol udvariassággal engedelmet kért az egyszerű tisztektől, hogy őket megelőzve fogadhassa a szerencsétlen és számára teljesen ismeretlen apácát.

Az apáca azonnal térdre hullott, amint kettesben maradtak a herceggel a dolgozószobában.

- A szerencsétlen Scolastica nővér a legnagyobb bajban van. Úgy látszik, az egész világ összeesküdött ellene. Megbízott, hogy ezt a szép gyűrűt excellenciádnál hagyjam. Azt mondja, hogy ön ismeri azt a személyt, aki boldogabb időkben ezt a gyűrűt neki ajándékozta, ön elérheti ennek a személynek a segítségével, hogy valakit, aki az ön bizalmát élvez, felhatalmazzanak Scolastica nővér meglátogatására. Minthogy azonban a nővér az *in pace della morté*-ban van, az érsek úr külön engedélyét is meg kell szerezni.

A herceg felismerte a gyűrűt, s idős kora ellenére annyira felindult, hogy beszélni is alig tudott.

- A nevét, a nevét mondd meg a zárdának, ahol Rosalindát fogva tartják!

- San Petito.

- Tisztelettel teljesítem utasításait annak, aki küldött.

- Én elvesztem - tette hozzá a nővér -, ha feletteseim csak gyanítják is küldetésemet.

A herceg gyorsan végignézett íróasztalán, s felvette róla a király egy gyémántokkal övezett miniatűr arcképét.

- Soha ne váljon meg ettől a megszentelt arcképtől, mely minden körülmények között biztosítja önnek a jogot, hogy kihallgatást nyerjen Őfelségétől. Itt egy erszény, ezt adja át annak, akit ön Suora Scolasticának nevez. Itt van az ön számára is egy kisebb összeg, s minden körülmények között számítsa a védelmemre.

A derék apáca megállt, hogy egy asztalon megszámolja az erszényben levő aranyakat.

- Amilyen gyorsan csak tud, térjen vissza a szerencsétlen Rosalindához. Ne számolgasson. Azon is gondolkodom, hogy önt el kéne rejtennem. Az inasom majd valamelyik kertkapun át kiengedi, az egyik kocsin pedig át fogja vinni a város egy másik részébe. Jól vigyázzon, nehogy észrevegyék. Tegyen meg minden lehető, hogy holnap délben tizenkettő és kettő közt eljöhessen az Arenella melletti kertembe. Ott nyugodt lehetek az embereim felől, mindnyájan spanyolok.

A herceg arcán ülő halálos sápadtság elég magyarázattal szolgált mentegetőzéseiben, mikor ismét megjelent a tisztek előtt.

- Uraim, egy bizonyos ügy arra késztet, hogy azonnal távozzam. Csak holnap reggel hét órákor lehet részem a megtiszteltetésben, hogy köszöntsem és fogadjam önöket.

Vargas herceg a királynő palotájába rohan, aki zokogásba tör ki, mikor felismeri a gyűrűt, melyet hajdan ő ajándékozott az ifjú Rosalindának. A királyné Vargas herceggel a királyhoz megy. A herceg feldúlt lelkiállapota meggyőzi a királyt, s mint igazán nagy uralkodó, elsőként ad ésszerű tanácsot.

- Vigyázni kell, nehogy felkeltsük az érsek gyanúját, ha a szerencsétlen nővér a talizmánul kapott arcképem ellenére egyáltalán elkerülhette az érsek besúgóját. Értem már, mért költözött az érsek két héttel ezelőtt ***-i tanyájára.

- Ha Felséged megengedi, zárlatot rendeltetek el a kikötőben minden hajóra, mely ***-be igyekszik. Az Ovo kastélyba vitetek és jóltartatok mindenkit, aki a hajóra szállna.

- Menj, aztán gyere vissza - válaszolta a király. - Az efféle különleges intézkedések, melyek mindenféle pletykára adnak alkalmat, nincsenek ínyére Tanuccinak (don Carlos miniszterelnökének). De én egy szót sem szólok neki erről az ügyről. Már túlságosan is feldühödött az érsek ellen.

Vargas herceg utasításokat adott szárnysegédének, aztán visszatért a királyhoz, s úgy találta őt, amint éppen a királynét ápolja, aki elájult. Ez a nemes szívű királyné meg volt győződve róla, hogy ha az apácát észrevették, amint belép a herceghez, akkor Rosalindának azóta már ki kellett innia a méregpoharat. A herceg teljesen eloszlatta a királyné aggodalmait.

- Szerencsére az érsek nincs Nápolyban, s a mostani sirokkóval legalább két óra hosszat tart az út ***-be. Cibo kanonok, aki az érsek távolléte idején az *alter ego* jogát gyakorolja, a kegyetlenségig szigorú ember, de lelkiismereti kérdést csinálna belőle, hogy halálos ítéletet hozzon feljebbvalója határozott utasítása nélkül.

- Meg fogom csonkítani az érseki tanácsot, ide hívatom, és estig itt tartom Cibo kanonokot, aki a vasárnapi kihallgatáson kegyelmet kért unokaöccsének, mert az megölt egy parasztot - mondta a király.

Aztán dolgozószobájába ment, hogy kiadja az utasításokat.

- Herceg, biztos, hogy meg tudod menteni Rosalindát? - kérdezte a királynő Vargast.

- Ilyen emberrel, mint az érsek, semmiben sem lehetek biztos.

- Tanuccinak nagyon igaza van, ha meg akar szabadítani bennünket ettől az embertől azzal, hogy kinevezi bíborosnak.

- Igen ám - mondta a herceg -, de akkor római követté is ki kellene nevezni, hogy itt megszabaduljunk tőle, követként pedig még csúnyább tréfákat engedne meg magának.

E rövid beszélgetés után ismét betoppant a király s hosszas fontolgatásba bocsátkozott, melynek végén megadta Vargas hercegnek az engedélyt, hogy azonnal a San Petito zárdába siessen és ott a királyné nevében felvilágosítást kérjen Bissignano herceg lányáról, az ifjú Rosalindáról, akit halálra ítélték. Vargas hercegnek, mielőtt a zárdába ment, még arra is volt gondja, hogy meglátogassa donna Ferdinandát, akiről azt hihette, hogy tud a veszélyről, mely mostohalányát fenyegeti. A herceg annyira aggódott, hogy látogatását hamarabb fejezte be, mint ahogy a Bissignano házban kellett volna.

A herceg úgy találta, hogy az egész San Petito zárdája - beleértve a külső kapunál szolgálatot teljesítő nővért is - valami rendkívüli esemény hatása alatt áll. Mivel a királyné nevében jött, joga volt rá, hogy pillanatnyi késedelem nélkül Angela di Castro Pignano apátnő elé vezessék. Mindazáltal húsz halálos percen keresztül várakoztatták. A terem végében csigalépcsőt vett észre, mely - úgy tűnt - feneketlen mélységekbe vezet. A herceg úgy érezte, soha többé nem látja viszont a szép Rosalindát.

Végül megjelent az apátnő, teljesen feldúlt állapotban. A herceg megváltoztatta az üzenetet:

- Bissignano herceg tegnap este szélütést kapott, állapota súlyos, mielőtt meghal, minden körülmények között látni akarja lányát, Rosalindát, s öfelségéhez folyamodott a szükséges utasításért, hogy Rosalinda kisasszony eltávozhasson a zárdából. A király e nemes intézmény kiváltságai iránti tiszteletből úgy intézkedett, hogy nem kisebb személy, mint én magam, a király főkamarása, adjam át ezt az utasítást.

Ezekre a szavakra az apátnő Vargas lába elé borult.

- Öfelségének a királynénak én magam fogok beszámolni róla, hogy nyilvánvalóan megszegem a király parancsát. Az a helyzet, ahogy ön elé járulok, herceg úr, világos bizonyítéka az ön személye és méltósága iránti tiszteletemnek.

- Már halott! - kiáltott fel a herceg. - De Szent Gennaróra, látni akarom!

A herceg annyira felindult, hogy kardot rántott. Felrántotta az ajtót, s beszólította szárnysegédét, aki az apátnő egyik külső szalonjában maradt.

- Vonja ki a kardját, Atri herceg; hívja be a két kísérmestert is. Itt életről-halálról van szó! A király megbízott, hogy előállítsam az ifjú Rosalinda hercegnőt.

Angela apátnő felkelt, hogy elfusson.

- Nem úgy, asszonyom - kiáltott rá a herceg. - Ön már csak mint a Sant'Elmo kastély foglya fog elhagyni engem. Itt összeesküvés folyik!

A herceg végzetes helyzetében mentséget keresett a szent klauzúra megsértésére. Így gondolkodott: „Ha az apátnő megtagadja, hogy odavezessen, s két dragonyosom meztelen kardja sem rémíti meg, el vagyok veszve ebben a hatalmas zárdában, mely egy valóságos világegyetem.”

Szerencsére, miközben az apátnő csuklóját szorította, a herceg erősen figyelte foglya minden mozdulatát. Az apátnő egy széles lépcsőhöz vezette, melyen át egy óriási, félig föld alatti terembe jutottak. A herceg látva, hogy félig már sikert ért, s hogy nincs más tanúja, csak szárnysegéde, Atri herceg, és a két testőr, akik hatalmas bakancsukkal döngették a lépcsőfokokat, úgy gondolta, jó, ha fenyegetőzni kezd. Végül is bejutott abba a komor helyiségbe, melyről már szólottunk, s melyet egy oltáron hat gyertya világított meg. Két, még fiatal apáca a földön feküdt, és szemmel láthatóan valamilyen méregtől halálos görcsökben vonaglott. Mások, hárman, mintegy húsz lépéssel távolabb, gyóntatóik előtt térdepeltek. Cibo kanonok az oltár előtt egy karszékben ült és teljesen érzéketlennek tűnt, bár erősen sápadt volt. Mögötte két nagydarab fiatalember helyezkedett el, lehajtott fejjel, hogy ne lássa a két apácát, kiknek hosszú, sötétzöld ruhája meg-megrángott a görcsös mozdulatoktól.

Mekkora volt a herceg öröme, mikor e gyors körbepillantás után, mellyel felmérte a borzalmas jelenet valamennyi részvevőjét, hat lépésre a három gyóntató mögött egy szalmaszéken ülve meglátta Rosalindát. Páratlan elővigyázatlansággal odalépett a lányhoz és tegezve megszólította:

- Vettél be mérget?

- Nem, és nem is fogok - felelte a lány meglehetősen hidegvérrel. - Nem akarok ezeknek az ostobáknak a sorsára jutni.

- Asszonyom, ön szabad; a királyné elé fogom vezetni.

- Merem remélni, herceg úr, hogy nem feledkezik meg az érsek úr ítélőszékének jogairól - mondta Cibo kanonok a székében ülve.

A herceg, megértve, hogy kivel van dolga, az oltárhoz térdepelt s így válaszolt a kanonoknak:

- Érseki helynök és kanonok úr, a legutolsó konkordátum szerint az ilyen ítéletek csak akkor hajthatók végre, ha a király aláírta őket.

A kanonok azonnal és csípős hangon válaszolt:

- A herceg úr túl merész következtetésekre ragadtatja magát: ezeket a bűnösöket itt törvényesen ítélték el szentségtörés miatt. Az egyház pedig semmilyen büntetést sem szabott ki rájuk. Azok után, amit ön mondott, s a jelek szerint, melyeket magam is csak ebben a pillanatban vettem észre, azt kell hinnem, hogy ezek a szerencsétlenek itt méregpoharat ittak.

Vargas herceg csak félig hallotta Cibo kanonok szavait, elnyomta őket Atri herceg hangja; Atri herceg a kőpadlón vergődő két apáca mellett térdelt, akik gyötrelmükben szemmel láthatóan már nem voltak tudatában mozdulataiknak. Egyikük, egy harminc év körüli, igen szép lány, már félrebeszélte. Leszaggatta melléről a ruhát és kiáltozott:

- Velem! Velem! Egy ilyen előkelő lánnyal!...

A herceg felállt, és azzal a tökéletes testtartással, mellyel a királynő szalonjában mozgott, Rosalindához fordult:

- Biztos az, kisasszony, hogy egészségi állapotát semmilyen károsodás sem érte?

- Semmiféle mérget sem vettem be, ami persze nem jelenti azt, herceg úr, hogy ne tudnám: önnek köszönhetem az életemet.

- Semmi érdemem sincs ebben a dologban - válaszolta a herceg. - A király, miután hűséges alattvalói értesítették, hívatott és közölte, hogy ebben a zárdában összeesküvés folyik. Meg kellett előzni az összeesküvőket. Most pedig - tette hozzá Rosalindára pillantva - utasításait várom. Óhajt a királynőhöz menni, kisasszony, hogy köszönetet mondjon neki?

Rosalinda felkelt s belekarolt a hercegbe, aki a lépcső felé indult. Mikor az ajtóhoz ért, Vargas így szólt Atri herceghez:

- Utasítom, hogy Cibo urat és a jelenlévő másik két urat zárja be, mindegyiket külön helyiségbe. Zárja be továbbá Angela apátnőt is. Menjen le a börtönökbe és szállíttasson el a zárdából minden foglyot. Mindenkit zárasson be, ugyancsak külön szobába, aki ellene szegül öfelsége utasításainak, melyeket most van szerencsém átadni, öfelsége azt kívánja, hogy mindenkit, aki elébe óhajt járulni kihallgatásra, a palotába vigyenek. A jelenlévőket késedelem nélkül zárja külön helyiségbe. Orvosokat és egy testőrezredet küldök önnek.

Ezután intett Atri hercegnek, hogy négyszemközt akar vele beszélni. Mikor a lépcsőhöz érkeztek, így szólt hozzá:

- Ugye érti, kedves hercegem, nem szabad, hogy Cibo és az apátnő összebeszéljen, öt percen belül itt lesz egy testőrezred, melynek ön átveszi a parancsnokságát. Állítson őrt minden kapu elé, akár az utcára nyílik, akár a kertre. Aki akar, kimehet, de be senki. Kutassák át a kertet. Minden összeesküvőt, még a kertészeket is, zárasson külön cellába. Legyen gondja a szerencsétlenekre, akiket megmérgezték.

.....
Lefesteni a féltékenységet, mely végül is arra ragadja don Gennarinót, hogy föbe löje magát. Acquaviva érsek apátságot ígér Bissignano herceg gyóntatójának, ha az meggyőzi donna Ferdinanda hercegnőt, hogy don Gennarino Rosalindába szerelmes. Az érsek így módon riasztja meg és ejti kétségbe don Gennarinót, aki nem túlságosan mélyenszántó elme.

Elérni, hogy a stílus kilépjen az ostoba csodálat megszokásaiból, ilyesféle kifejezésekkel: Parókat hord, tubákozik stb. - ilyesféle gondolatokat beszöni: Nápolyban gyakran látni csodálatos metszésű szemeket, de ezek a szemek, akár Junóé Homérosznál, kifejezéstelenek. Kiküszöbölni a fellengzősséget (a *grandiozitást*), mely elriasztja az érzelmeket, s mely ... (olvashatatlan szó) az aprót, a természetest, az érzékelhetőt, a németes egyszerűséget.

A királyné így szól:

- Azt tanácsolom neked, hogy minél hamarabb menj férjhez, ha férjed lesz, udvarhölgyet csinálók belőled. Ha már a kíséretemhez tartozol, az egyház sem mer többé ujjat húzni veled. Gondolj rá, hogy mindenféle üldöztetésnek lehetsz kitéve. Nem akarok a mi Vargasunk

szószólója lenni, sem a házasság irányában befolyásolni a dolgokat, de a király is, én is nagyon örülnénk...

.....

.....

A királyt kellemetlenül érintette, hogy Vargas herceg a bitontói ezredet a tiszteletre méltó San Petito zárda elé küldte.

- Ha már elértük, amit akartunk, minek a botrány?

- Egy ilyen fennhéjázó egyházzal és a pápai udvarral szemben, mely megnyithatja az ellenség előtt Felséged államának kapuit, az egyetlen magyarázat a San Petito zárdában tetten ért összeesküvés vádja. Mikor megláttam Cibo kanonok komor arckifejezését és rám szegezett, kutató pillantását, éreztem, hogy mindenáron el kell kerülni még a gyanúját is, hogy mi egy novíciát akarunk megszöktetni.

A bitontói ezred jelenléte mindenkit megdöbbent Nápolyban, még a papokat is, s hihetővé teszi az osztrák összeesküvést.

- De - folytatta a király - Tanucci fel van háborodva. Hol találunk még egy ilyen derék, dolgos embert, aki még a pápai udvar millióit is visszautasította? Akarsz a helyére állni?

- Először is, én nem akarok dolgozni.

Vargas herceg támogatja az apácát, akit álnéven Genuában rejteget.

Don Gennarinót, akárcsak a szép Bocca a Capo le Casét örült ájtatossági roham keríti hatalmába.

Rosalinda nagylelkűen vissza akar térni a zárdába. Don Gennarino azt hiszi, hogy a Szent Szűz haragja van a lányon, hogy az ég átká sújtja, s teljesen kétségbeesik, amért Rosalinda visszautasította, s nem adta oda magát neki a házassága előtt, mivel félt, hogy Gennarinót ez a vétek megbotránkoztatja.

Gennarino, akit saját féltékeny gyanakvása teljesen megzavar, öngyilkosságot követ el. Rosalinda emiatt csaknem eszét veszti, s maga is úgy érzi, hogy az ég átká sújtja. Egy vakbuzgó hívő törrel le akarja szúrni.

Férjhez megy a hatvankilenc éves Vargashoz azzal a feltétellel, hogy évente három hónapot tölthet a zárdában, ahol Gennarino öngyilkos lett.

A házasság előtti napon folyton sírt és majdnem beleőrült a kétségbeesésbe. „Ha Gennarino meglát az égből, mit gondolhat rólam?”

Tellér Gyula fordítása

REGÉNYEK ÉS NOVELLÁK

Rózsaszín és zöld

ELSŐ FEJEZET

Gróf von Landeck generális 183* vége táján tért vissza hazájába, Königsbergbe; hosszú évek óta szolgált a porosz diplomáciában. Most Párizsból érkezett. Derék ember volt, annak idején, a háborúban bátorságával tüntette ki magát; most viszont úgyszólván állandóan félt, reszketett tőle, hogy nincs benne annyi szellem, amennyinek a közhit szerint egy diplomatában lennie kell - Talleyrand elrontotta ezt a pályát -, és ráadásul azzal akarta bebizonyítani szellemességét, hogy folyton beszélt. Volt azonfölül egy másik módja is rá, hogy kiválják: a hazafisága. Így például pipacsvörös lett a méregtől, valahányszor Jéna emlékével találkozott. Legutóbb is, hazatérőben, több mint harminc mérföldes kitérőt tett, csak hogy elkerülje Boroszlót, ezt a kisvárost, ahol hajdan, Jéna idején néhány francia osztag előtt egy egész porosz hadtest letette a fegyvert.

A tisztas tábornok a maga jól megszolgált hét érdemrendjével és két nagykeresztjével vajmi fogyatékosnak tartotta az olyan hazaszeretetet, amely beérte volna vele, hogy Poroszországot boldoggá és szabaddá tegye; ő másodszor is meg akarta bosszulni azt a gyászos vereséget, amelyet az imént említettünk.

Végeérhetetlen előadásainak gyors sikerük volt a königsbergi társaságban. Mindenki hallani akarta, amit Párizsról mesél. Königsberg elmés város, szíves örömet nyilvánítom a német gondolkodás székvárosának; a franciákat ugyan egyáltalán nem szeretik, de ha megtisztelnék bennünket a gyűlöletükkel, viszonzásképpen fölényesen megvetik Európa minden többi népét, s ahogy megfigyeltem, elsősorban azokat, melyeknek tulajdonságai a leginkább megközelítik a németek jótulajdonságait.

Ha valaki Bécsből vagy Madridból jön, ügyet se vetettek volna rá; a boldogan fecsegő von Landeckot ellenben elhalmozták kérdéseikkel. A legszebb nők - és szép számmal vannak arra-felé elbűvölőek - mind tudni akarták, milyen a boulevard des Italiens, a világnak ez a közepe, hogyan néz a Tüilériák kertje a Louvre palotájára, járnak-e a Szajnán is olyan vitorlások, mint a Visztulán, és főként igaz-e, hogy este csak úgy lehet látogatást tenni egy hölgnél, ha délelőtt levélkében jelezte, hogy aznap este otthon lesz.

A generális, noha szünet nélkül beszélt, sosem hazudott; igazi *német* fecsegő volt. Voltaképpen nem is a hallgatóit akarta elképesztetni, hanem inkább magának akart bizonyos költői örömet szerezni azzal, hogy ékesszólón fölidézi az utazásai során látott sok szépség emlékét. Mert soha nem vetemedett hazugságra a hatás kedvéért, nem is voltak soha egyhangúak az elbeszélései, ami a mi elméskedőinkkel nemegyszer megesik; még bizonyos szellemességet is kölcsönzött neki ez a szavahihetőség.

Hajnali három óra volt; Peter Wangen bankár bálján óriási tömeg nyüzsgött (ez volt a város leggazdagabb bálja); táncra alig volt hely, mégis legalább háromszázan jártak egyszerre a keringőt. A hatalmas terem, melyet ezer gyertya világított meg, és kétszáz kis tükör díszített, nyílt és boldog jókedv képét mutatta mindenütt. A résztvevők elégedettek voltak, és pillanatnyilag kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, ami ilyenkor nálunk szokta emésztetni az embereket: hogy tudniillik milyen benyomást keltenek a többiekben. Igaz, a tánc elragadtatását fokozta a zene is: a világ első klarinétosa, a híres Hartberg hajlandó volt néhány valcert játszani. A kiváló művész kegyeskedett leereszkedni az unalmas versenyművek fennkölt magasából. Lányának, Minnának közbenjárására Peter Wangen már-már megígérte neki azt a száz arany kölcsönt, amivel Párizsba mehet, hogy hírnevet szerezzen magának, mert tehetség-

ges művész mindenütt lehet valaki, dicsőségre azonban csak Párizsban juthat. Mégpedig azért, mert Párizsban ki-ki azt mondja és nyomtatja ki, amit akar.

Minna Wangen az egyetlen örököse volt Peternek, s egyben a legszebb lány - ahogy apja a leggazdagabb bankár - egész Königsbergben. Már vagy nyolc-tíz tökéletes megjelenésű fiatalember fölkerlte; persze német módra tökéletes: hosszúra növesztett, dús szőke hajjal, érzékeny és félelmes tekintettel. Minna azonban a generális elbeszélését hallgatta. Elengedte füle mellett a zenekar kis jeladását; Hartberg elkezdte második valcerét: elbűvölő volt. Minnát egyáltalán nem érdekelt. A fiatalember, akinek a következő fordulót ígérte, elképedve állt a közelében. Minnának végre eszébe jutott; intett neki, hogy ne zavarja őket: a generális épp a nagyszerű Saint-Cloud-i szökőkútról beszélt, az égbe szökő vízsugarakról, meg a Szajna felé ereszkedő, nagy fák árnyékolta bájos dombokról; nyájas táj ez, alig egy órányira az Opéra Buffától. Mondjuk csak meg bátran: ez az utolsó kép volt az, amitől Minna minden egyebet elfelejtett. Hatalmas erdők Poroszországban is vannak, nagyon szép, rendkívül festői erdők, de tőlük egy mérföldnyire a barbárság kezdődik, a nyomorúság, a pusztulás terhe mellett kötelező óvatosság. Csupa szomorú, durva, orvosolhatatlan dolog, ahonnét az aranyos szalonokba sóvárog a szív.

Csakhamar megjelent a második táncos; csak úgy pirult a boldogságtól: sorra szemlélte a párokat, és Minna nem táncolt; úgy látszik, valami közbejött, azért nem nyújtotta kezét első táncosának; de ő talán most majd táncolhat vele, gondolta, és szinte megrészegült az örömtől. De Minna pár kurta és szórakozott szóval értésére adta, hogy fáradt és nem táncol többet. A generális most éppen a francia társaságot szidta: csupa szikkadt lélek, a hivalkodó gunyorosság öröme megfojtja bennük az őszinte lelkesedés boldogságát; még a tizennyolcadik század német remekművét, Werther fölséges regényét sem átalították kifigurázni. E szavakra a generális büszkén fölütötte a fejét. Ezek a franciák, tette hozzá, végképp belerögződtek iróniájukba, amit pedig minden tisztességes ember lealázonak érez. Nem születtek azokra a szép érzelmekre, amelyekből csupa villamosság lesz a lélek; a mi kedves Németországunkról például legfőljebb csak azért beszélnek, hogy ócsárolják. Ami fölsőbbrendű, az *intuitív* jelenlétével ingerli őket, ahelyett, hogy a szimpátia révén fölhevítené lelküket. Tessék elképzelni, náluk egy tiszt, aki születése szerint történetesen gróf, nem írhatja ezt a címét a rangjelzése elé, míg ezredes nem lett! Ilyen jakobinus népség!

- Szóval ennek a vérengző bandának semmi sem szent! - kiáltott föl Minna második táncosa, aki bátorkodott ott maradni a lány közelében. A generális végigmérte, nem nagyon tudta, nincs-e ebben a bölcs megjegyzésben is némi jakobinizmus. A fiatalember, bár egész testében remegett Minna mellett, rebbenés nélkül állta a diplomata szigorú tekintetét. Szerelmes volt, és azt hitte, kitalálta Minna gondolatát.

A generálist elárasztották kérdésekkel a franciáknak erről a sajátos, ördögi mániájáról; nem törődött hát többé a fiatalemberrel.

- Ennek a fölszines népségnek fogalma sincs azokról a nagyszerű érzelmekről, melyeket a mélabúval eljegyzett szívek éreznek, kivált amikor jogos büszkeséggel meg is vallják, sőt egyenesen dicsőségüknek tekintik érzéseiket; bizonyára azért nem akarnak hinni bennük, mert ilyesmire egyszerűen képtelenek.

És a generális számos érveléssel bizonygatta, mennyire hiányzik a franciákból az a bizonyos *hatodik érzék*, ahogy az isteni Goethe nevezte. Észre se veszik, ha valami fölséges. Nem érzik a barátság varázsát.

- Nekem például - tette hozzá - egyetlen franciával sem sikerült benső barátságot kötnöm, noha százakkal beszéltem bizalmasan. Egyetlen kivétel van, bizonyos Claix gróf; ennek az a szerepe, vagy mint ők mondják, az *egyéniisége*, hogy ragyogó parádés lovai vannak. Hozattam

neki Mecklenburgból egy remek fogatot, két fekete sörényes pejt; egészen odavolt értük. Az utolsó longchamp-i verseny után valamennyi lapban írtak róla. A gróf boldog volt; de egyszer csak fölteszi a fogatát ezerötszáz arany ellenében; szerencsére nyert. De végtére el is vesztette volna ezeket a lovakat, pedig úgy szerette őket, hogy majd mindennap ott reggelizett az istállójukban.

Úgy látszik, ez után az épületes eset után Claix gróf kijelentette, hogy szívbeli barátja von Landeck generálisnak; büntetésül a generális viszont megvallotta neki, mi a véleménye Nagy Frigyesről, Rosbachról és persze Jénáról is.

- De hát az ördögbe is, kedves grófom! - válaszolta Claix. - Jéna után mi szálltuk meg magukat, Waterloo után maguk szálltak meg minket; ezek szerint kvittek vagyunk, és a jövőben kölcsönösen békén hagyjuk egymást a látogatásainkkal. Mindössze egyetlen embert tudok maguknál, akinek érdekében állna, hogy önt földühítse és háborúba bolondítsa, csak-hogy eszébe ne jusson valami pamfletot kiadni Berlinben. Mutassa meg, hogy helyén az esze, és ne hagyja, hogy beugrassák. Higgye meg nekem, azt a sok hazafit, aki örökké a *nemzeti becsületről* duruzsol a fülébe, jócskán megkenik a szolgálatukért.

A königsbergi kamara elnöke (s egyben a tartomány elöljárója) ott ült nagy komolyan a generális mellett; homlokát ráncolta az iménti szavakra: diplomatikusabb és tapintatosabb lett volna, ha kevésbé fennhangon közlik őket.

- Milyen kitűnő filozófus volt! - jegyezte meg Minna, és észre sem vette, hogy hangosan gondolkodik.

Az a tizenöt-husz ember, aki a generális köré csoportosult, egyszerre mind ránézett. A kamara elnöke fölhúzta az orrát; a generális is meghökkent. Minna zavarba jött, de egy szempillantás alatt összeszedte magát; először is természetes, csöppet sem félénk pillantást vetett a mellette méltatlankodó lányokra, akik közül egy sem vehette föl vele szépségben a versenyt; majd kellő hangsúllyal megkérdezte a generálistól, hogy is hívták azt a *kitűnő filozófust*, akinek pej fogatot hozatott Mecklenburgból.

- Ugyanarról a Claix grófról van szó! - hangzott a válasz. - Szavamra, az egyetlen francia, akinek tíz évi párizsi tartózkodás után kedvem volna írni. Ebből láthatja, milyen ezeknek az embereknek az érzékenysége. Ami a többit illeti, az első napok után mind jobban és jobban lehanyaglott a kapcsolatunk. De minden idegen így van velük.

Minna Hartberg valamennyi valcerét föláldozta azért az örömért, hogy kérdéseket tegyen föl a generálisnak. Von Landeck pedig azt sem tudta, hová legyen a boldogságtól: sikerült lekötnie Königsberg legszebb lányát, akinek pedig az volt a híre, hogy meglehetősen fenn hordja az orrát. A generális negyvenöt éves múlt, és lám, nemcsak egyik vagy másik táncoson diadal-maskodott, hanem az egész bálon! A jámbor még azt is elhitette magával, hogy személyi varázsával kerekedett a sima mozgású ifjúság fölé. „Mit tesz az, ha valaki világot látott és szert tett bizonyos föllépésre! - mondta magában. - Milyen kár, hogy ez a bűbajos teremtés polgári származású!”

Minna rajongott Franciaországért; a generálissal nem sokat törődött, nevetségesnek találta a kitüntetéseivel. „Nyilván mindegyiket valamilyen aljasságért kapta” - gondolta. (Amiből látni való, hogy liberális volt.) Másnap meghozatta Denner nagy könyvkereskedéséből a francia irodalom remekeinek kétszáz kötetes, aranymetszésű sorozatát. Megvoltak már neki mind, de valahányszor új kiadásban olvasta őket, mindig talált bennük valami újat. Tudnunk kell, hogy legkedvesebb tanítványa volt Königsberg talán legokosabb emberének, Eberhart professzornak és titkos tanácsosnak, aki jelenleg egy sziléziai erődben raboskodik, mint az *olcsó kormányzat* híve.

Különös nevelés egy fiatal lánynak; alighanem ebből származott minden szerencsétlensége. Ha az ország Sacré-Coeurjében nevelkedik, hódoló *örökimádásban* a keresztek előtt, melyeket derék diplomataiknak adnak az uralkodók, a *rend* őrei, bizonyára nagyon boldog lett volna, hiszen arra rendeltetett, hogy nagyon gazdag legyen.

*

Hat héttel a bál után, alig ötvenéves korában, Peter Wangen hirtelen meghalt; kétmillió tallért (mintegy hét és fél millió frankot) hagyott egyetlen lányára. Minna fájdalmát el sem lehet mondani; imádta apját, aki rajongott érte és valóban regénybe illő módon tanúskodott a szeretetéről. Meg kell jegyeznünk, hogy Németországban a vagyon nem szárítja ki egészen a szívet. A kegyetlen esemény földúlta Minna lelkét. Mindig úgy gondolta, apja egész életére szilárd támasza és barátja lesz. Anyja nagyon fiatal és nagyon csinos volt, és mintha inkább csak a nővére lett volna. Mi lesz velük, gyöngé nőkkel, kitéve a férfiak kelepceinek? Nem növeli-e majd magányos és védtelen életük kedvezőtlen kilátásait a váratlanul nyakukba szakadt, és königsbergi viszonyok közt nagyon is tekintélyes vagyon?

Minnában ez az egyetlen aggodalom élte túl az apja elvesztésén érzett mélységes kétségbeesést. A szomorúság szívébe lopta ezt a szorongást, úgyhogy egészen eltelt vele, anélkül, hogy fájdalmában lelkifurdalást érzett volna miatta. Nem csak apját siratta ezzel is?

Pár hónappal Wangen halála után mintha Észak-Németország minden pallérozottabb fiatal üzletembere Königsbergben tartott volna találkozót. Legtöbbjüknek ajánlása volt a Wangen céghez, melyet most Wilhelm, Peter unokaöccse vezetett; ilyesformán Minnának is bemutat-ták őket. Mind gyöngéd barátságot tanúsítottak a szerencsés unokaöcs iránt.

A fiatal embereknek ez a túlságosan is föltűnő, tömeges nyüzsgése egyáltalán nem hízelgett Minna hiúságának; inkább mély és keserű elmélkedésekre készítette. Női finomságában is, gyászában is súlyosan sértette a személye iránt mutatkozó figyelem, akármilyen mértéktartó volt is. Lassankint például már azt sem tudta, hol szívhat egy kis friss levegőt. Kénytelen volt kihajtatni a várostól két mérföldnyire, s még így is napról napra változtatni kellett sétája célját, ha nem akarta kitenni magát annak, hogy úton-útfélen lóháton ügető fiatalurak köszö-nését kelljen fogadnia.

- Nevetséges és visszataszító hiúság volna részemről - fordult könnyes szemmel anyjához, mikor egy-egy ilyen lovassal találkozott -, ha azt képzelem, hogy ezek az úrfik miattunk kóborolnak el ilyen messzire Königsbergtől?

- Ne túlozzunk, drágám - felelte Wangenné -, lehet, hogy mindez csupán a véletlen műve. Sétáljunk ezután minél kevésbé festői és minél békésebb helyeken, arra pedig csak a végső esetben gondoljunk, hogy a mi kedvünkért történik valami rendkívüli dolog.

De a hölgyek hiába választották a Frisches Haff (a Königsberg melletti tengernyúlvány) leg-kopárabb pusztaságait, minduntalan ragyogó lovas-fölvonulásokba botlottak, sőt a fiatalurak még Minna gyászának színét, a feketét is divatba hozták. Vesztegették Wangenné kocsisát, aki híven tájékoztatta őket az aznapi séta céljáról és időpontjáról.

MÁSODIK FEJEZET

Minna végül is kevesebbet járt el hazulról; inkább a gyönyörű lakásban bolyongott, az apai fényűzésnek ebben a remekművében, mely nemrég még a legragyogóbb társaság találkozó-helye volt, most meg csak úgy kongott a magányosságtól. A nagyszerű palotát Peter Wangen építtette; a königsbergi főutca, a *Friedrich Gasse* északi végében áll; az idegen nem győzi

csodálni itt az utcára kiugró, hét-nyolc lépcsős tornácokat a házak bejárata előtt. A ragyogóan tiszta kis lépcsőfölgézetek korlátai, úgy tudom, berlini öntött vasból készültek, s a kissé furcsa német mintázat egész gazdagságát a szemlélő elé tárják. Ez a csavaros díszítés végtére mégsem visszatetsző, előnyösen újszerű, és nagyon jól illik a háztulajdonos lakásának ablakdíszéhez. Königsbergben ez a lakás a magasföldszinten van, négy-öt lábnyira az utca szintje fölött. Az ablakok alsó felének mozgatható kerete van, a kereten pedig különös hatású fémszálas függöny. Ez a csillogó szövet igen előnyös a hölgyek kíváncsisága szempontjából, kívülről ugyanis nem lehet belátni rajta, mert a fémszövet csillámló szikrázása valósággal elvakítja azt, aki az ablak előtt elhalad; így az urak mit sem látnak a lakás belsejéből, az ablaknál kézimunkázó hölgyek viszont alaposan szemügyre vehetik a járókelőket.

Ez a furcsa szórakozás és *ülő séta*, ha szabad ezt a merész kifejezést használnunk, egyik jellegzetessége a társas életnek Poroszországban. Déltől délután négyig, ha valaki végiglovagol egy-egy városon és egy kis zajt üt a lovával, biztos lehet benne, hogy minden csinos nő ott ül és dolgozik ablakában, közvetlenül az alsó ablaktábla közelében. A szertartásnak megvan a maga sajátos elnevezésű öltözeke is; a divat előírja, hogy a hölgyek ebben jelenjenek meg a mögött az alsó ablakkocka mögött, melynek üvege a jobb házaknál rendkívül átlátszó.

Szolgálja a női kíváncsiságot egy további alkalmatosság is: tehetősebb házaknál a magasföldszinten, négy lábnyira az utca fölött, az ablakoktól jobbra és balra, kissé lehajló vaskaron egy-egy lábnyi magas tükör van a szobákban. Ezekben a ferde tükrökben a hölgyek jól láthatják az utca vége felől közelgő járókelőket, az urak kíváncsi pillantása ellenben, mint már említettük, nem hatolhat be a lakásba a fémfüggönyön át, amitől az ablakok alsó fele vakablak lesz. De ha ők maguk nem is látnak semmit, nagyon jól tudják, hogy őket viszont látják, és ez a bizonyosság gyorsítja meg olyan sajátos módon azokat a kisregényeket, amelyek a berlini és königsbergi társas életet élénkítik. A férfi biztos benne, hogy választott hölgye minden reggel és többször is látja; sőt az sem teljességgel lehetetlen, hogy a fémfüggöny kerete valami véletlen folytán elmozdul, és az arra sétáló megpillanthatja a hölgy bájos kezét, amint éppen helyére akarja igazítani a keretet. Még olyan vélemény is van, amely szerint a keret helyzetei valóságos „virágnyelvet” jelentenek. Ki érthetné meg, és ki vehetné zokon?

Így, a többihez hasonlóan volt berendezve a város legszebb lakása is, melyben Minna élt és dolgoztatott anyja mellett, és unokanővérük, egy fölöttébb mutatós özvegy, Strombeckné társaságában, aki naponta meglátogatta őket és néhány órát velük töltött.

Minna délelőttönként néha egy-egy bizalmasabb barátnőjét fogadta. A lányok nevetve újságolták neki, mint valami új diadalt a félelmetes férfinemen, hogy az ifjú uracsok fekete divatjának, amit a tiszteletére és mintegy az ő színeit öltve kezdtek, pár nap óta különleges neve lett: ezt a szoros, fekete császárkabátot az utcáról, ahol az úrfik benne parádéznek, Friedrich Gasse kabátnak nevezik.

Minna nagyon rossz néven vette ezt a semmiséget.

Wangenné észrevette, hogy Minna a königsbergi nők általános szokása ellenére egy idő óta nem figyeli többé a kis fémfüggönyön át a járókelőket. Meg is dorgálta emiatt.

A fiatal özvegy és lánya közt a legteljesebb egyenlőség hangneme uralkodott. Franciaországban az ilyesmit aligha találnák illendőnek; Minnának viszont anyja egyúttal a legjobb barátnője is volt, azonban gyerekkorától fogva azt is megszokta, hogy otthon teljesen a kedve szerint rendelkezék idejével. A németeknél a lány, ha férjhez megy, veszít a szabadságából.

Wangenné látta, hogy Minna nem felel világosan arra, miért elégelte meg ilyen hirtelen a Friedrich Gasséra és rajta túl az Amalienruhnak nevezett pompás angol parkra nyíló nagyszerű kilátást; így aztán nem is beszélt többet a dologról.

Hanem egy szép napon, amikor délután három óra tájban a téli napsütést élvezve a königsbergi fiatalság színe-java ott sétált a Friedrich Gassén, azzal a kiszámított hanyagsággal, ami nagyon jól illik a német viselethez, Minnán valóban erőt vett a rosszkedv.

- Nem mennénk át inkább a kis kék szalonba kézimunkázni? - mondta váratlanul anyjának.

- De, kedvesem, ott csak este jó; ilyen téli napokon fölöttébb barátságtalan, hiszen az udvarra nyílik! Csak nem kívánod, hogy itt hagyjuk ezt a szép tavaszi napfényt és átköltözzünk abba a pincébe? Egy éve még oda voltál ezért a szobáért, amikor boldogult apád szegény fogoly barátunk, Eberhart tanácsos tervei szerint berendezte.

Minna elpirult és nem felelt.

- Fogadni mernék - folytatta anyja egy percnyi szünet után -, hogy neheztelsz valamelyikre ezek közül a császárkabátban feszítő úrfik közül, akik föl-alá sétifikálnak az ablakunk alatt, és mintha még a hangjukat is fölemelnék egy kicsit, amikor a házunkat szegélyező gránitjárdára érnek. Ha nem csalódom, többen is táncoltak veled az utolsó bálon, amit a gyász előtt adtunk. Valaki talán nevetlenül viselkedett veled, e nagy nap óta?

Máris látom az olvasó botránykozását, de mit tegyek, ha egyszer elhatároztam, hogy ragaszkodom az igazsághoz: igen, vannak országok, ahol az emberek, sajnos, nem egészen úgy viselkednek, mint Franciaországban. Igen, vannak országok, ahol az anyák, tökéletesen megbízva lányuk feddhetetlenségében, el-eltréfálnak vele a férfiről, akit esetleg férjül kívánna. Nem kevésbé fölháborító, hogy a házasságokat ott többnyire szerelemből kötik. És a lány esztendőkön át elbeszélget a szalon sarkában, pár lépésre anyjától a férfival, aki feleségül akarja venni. Ha pedig ez a férfi, szokatlan módon, abbahagyná látogatásait, egyszer s mindenkorra becsületét vesztené. Életüknek egyébként alighanem ez a legkedvesebb korszaka.

E tisztos szabadság egyik félelmetes következményeként gyakran előfordult, hogy gazdag fiatalember szegény lányt vesz el, azzal a haszontalan indokolással, hogy a lány csinos, ő pedig fülig szerelmes belé. Ez aztán alapos hátrányt jelent a se nem szép, se nem szellemes, mazna kedélyű kisasszonyok tekintélyes osztályának; Franciaországban viszont egész íratlan házasságjogunk alapja a csúnya és gazdag lányok oltalmazása. Filozofikusan nézve a dolgot, ha nem sérteném vele közjegyző urainkat, mert ők boronálják össze nálunk azokat a gazdag házasulandókat, akik előzőleg még csak nem is látták egymást: én bizony többre becsülném a bájos ábrándok és kissé együgyű boldogság két-három esztendejét, amit országuk szokásai a német fiataloknak adnak. Az a pillanat, melyben a német ifjú a boldogsággal találkozik, nálunk éppen ellenkezőleg csupa kedvetlenség, mert akkor hallatja először hangját a könyörtelen szükségszerűség. *Vinned kell valamire*, mondja ez a hang, és a boldogtalan fiatalember elszegődik létszámfölöttinek valamilyen rideg irodába, hogy egy szép napon csakugyan legyen belőle valami. A német ifjú is jár valamilyen unalmas hivatalba, de jövet és menet napjában kétszer is elsétál az ablak alatt, melynek fémszálal függőnye mögött ott kézimunkázik anyja mellett a lány, akit szeret. Tökéletesen boldognak érzi magát, ha imádottja megengedi neki, hogy kettő helyett naponta háromszor menjen végig az utcán; ha viszont a lány megtud róla valamit és megharagszik rá, legközelebbi találkozásukkor egyszerűen megkéri, járjon eztán másfelé a dolgai után, ne az ő utcájában.

A fiatalok néha beszélnek egymással szüleik jelenlétében is, akik a *Zöld Vadász* (grün Jäger)⁵⁷ valamelyik zöldre pingált asztalánál ülnek velük. Ez az angolkert negyed mérföldnyire van Königsbergtől; valamikor az ősi quedlinburgi apátságához tartozott, és vén szilfáiról nevezetes.

⁵⁷ *Zöld Vadász (grün Jäger)* - ezt a kávéházat, melynek eredeti nevét is fölidézi Stendhal a maga felületes német nyelvtudásával, és amelyet részletesen leír a *Vörös és fehér* első részében, igazában nem Königsberg környékén, hanem Braunschweigban ismerte meg.

Nyáron, délután öt körül, hetente kétszer-háromszor itt találkoznak a város lányai és fiatal-asszonyai, és tejeskávét isznak a szabad ég alatt. Többnyire cigányzenekar játszik, kellő távolban, a hatalmas szilfák mögé rejtve, melyek egyidősek a német lovagrend utolsó nagymesterével. A fiatal nő, aki a muzsikushoz tartozik és hárfázik a zenekarukban, időnkint körbe jár kis ezüstitálcával, de egy árva *gute groschen*-t három és fél sou-s pénzdarabot sem kapna, ha a cigányoknak eszükbe jutna, hogy saját szerzeményeiket játsszák. Mindig Beethoven, Weber, Mozart, vagy még régebbi szerzők, például Bach és Händel darabjait adják elő.

A zenére és szerelemre született szívek szeretik ezeket a kissé lassú ütemben játszott fűvös harmóniákat. A szikkadt lelkek viszont: a fukar kereskedők, az Udvarnak hajbókoló vén bírák meg az orosz szövetséget magasztaló újságírók nem sokat törődnek vele. Ez a zene elég távol van ahhoz, hogy akinek nincs hangulata hozzá, akár meg se hallja; szóval ebben az édes és mélabús muzsikában nyoma sincs annak a tolakodó szemtelenségnek, amellyel egy-egy francia énekesnő lejt be glaszékesztyűs lovagja karján és telepszik a zongorához.

De hát mi ez, kérdezheti az olvasó: elbeszélést olvastatnak velem, vagy németországi útleírást? Lehet, hogy sem ezt, sem azt; valójában talán a híres Schelling tanai szerint készült, hamisítatlan transzcendentális metafizikai értekezésről van szó, melyet az író, mert tart a francia gunyorosságtól, tudós és ugyanakkor kedves párbeszédben ad elő; a csevegés színhelye a *Zöld Vadász*, résztvevői pedig egyfelől a novella hősnője, Minna Wangen, másfelől egy fiatalember, a jellegzetes, feszes császárkabátban, melyet oly előnyösen díszít a fekete bársonyhajtóka. Ha aztán túlságosan is tudományossá lesz a dialógus, Minna Wangen majd kiváló tanítómesterével fog beszélgetni, Eberhart professzorral és titkos tanácsossal, akit most saját érdekében Schweidnitzben, Szilézia egyik legszebb porosz erődjében tartanak őrizetben.

Egyelőre azonban csak Minna Wangen és anyja közt folyik a társalgás; még nem tartunk könyvünk fölséges részeinél.

Anyja megjegyzésére Minna elpirult; nyakába borult anyjának és sírva fakadt.

- Mi az? - mondta Wangenné mosolyogva. - Az én szegény Minnácskám, úgy látszik, letett róla, hogy königsbergi barátnői továbbra is *kevélynek* hívják! De nem is bánom; boldogult apád úgy szerette volna, ha férjhez mégy, mielőtt huszadik évedet betöltöd.

Minna azonban nem mosolygott.

- Szerettek, és már nem szeretnek? - folytatta Wangenné, most már komolyabb hangon. - Vagy talán megriasztottad a szerencsétlent valamelyik furcsa bogaraddal, mert bogarad aztán van elég, hála Istennek, és most kevésbé szeret?

- Megint ki fogsz nevetni, kedves anyám, vagy megint azt fogod mondani, hogy oktondi vagyok, ezért szinte ki se merem mondani, de iszonyodom ezektől a fiatalemberektől!

- Iszonyodol? - nevetett föl Wangenné. - Azt akarod mondani, talán, hogy valamelyikük megharagított, vagy hitvány barátja van, és rossz tanácsot adott neki?

- Szégyellem kimondani, amit gondolok - mondta Minna, bátorságától föllelkesülve, hogy végre sikerült megtörnie a jeget ebben a kényes kérdésben. - Iszonyodom tőlük, igen, együtt valamennyitől. Jó okom van föltételezni, hogy miattam sétifikálnak itt az ablakunk alatt; erre vall a képük, erre vallanak orgonacsokraik, mert barátnőimtől megtudták, hogy a lila a kedves színem, hogy a többi száz meg száz apróságról ne is beszéljek. Mondd, anya, boldoggá akarsz tenni?

- Hogyan, kislányom? - kérdezte Wangenné kissé ijedten, mert megriasztotta Minna hangjának rendkívüli komolysága.

- Azzal, hogy megegyezünk Wilhelm unokatestvéremmel és közzétesszük, hogy teljesen tönkrementünk.

- Mit mondasz, drágám? - kérdezte Wangenné, mert azt hitte, rosszul hallott.

- Hogy iszonyodom ezektől a fiatalemberektől, akik a milliós hozományomért csődültek ide, és hitvány céljuk érdekében úgy forgatják a szemüket, mintha szerelmesek volnának. Egyiknek se jut eszébe, hogy féltékeny legyen a másikra; és ki tudja, ha szokásom szerint kinézek véletlenül az utcára, az, aki történetesen elkapja a tekintetemet, elhenceg vele a barátainak, és aznap őt tartják a szerencsés kegyeltnek.

- Ó, hát erről van szó! Egy szép napon kitüntetted az egyik ilyen úrfit, és ő közönnyel válaszolt erre a szerencsére? A szörnyeteg!

- Én pedig sosem leszek közönyös egyikük iránt sem - mondta Minna az ártatlanság nyugalmaival. - Egyformán utálok valamennyit. Egy hónap óta mintha csak találkoztátok volna egymásnak Königsbergben ez a rengeteg észak-németországi fiatal üzletember, és ráadásul mind Wilhelmhez ajánlatták be magukat. Von Landeck generális hívta föl rá a figyelmemet.

- Igen, mert akár büszkék vagyunk rá, akár nem, mégiscsak a mi cégünk az első Königsbergben.

- De én irtózom ettől a csödülettől; nem is tudom megmagyarázni, miféle iszony ez, milyen heves undor, ezért is titkolom előled nyolc-tíz napja ezt az érzésemet. Azóta nagyon szomorú gondolatokra jutottam a jövőt illetően, és csak még keserűbbnek látom a veszteségünket. Apám, ha él, csak szerény hozományt adott volna, és akkor nem lennék úgynevezett híres jó parti. Így hát, kedves anyám - mondta Minna és mélyen elpirult -, én sosem hízelelhetek magamnak azzal, amivel a barátnőim: hogy gyöngéd érzelmeket keltettem valakiben... Szóval boldoggá tennél vele, ha beleegyeznél, hogy közhírré tegyük a tönkremenetelünket.

- Drágám, a vallás kereken megtiltja az ilyen súlyos hazugságot - felelte Wangenné igen komoly hangon.

- De, anyám, kinek árt ez a hazugság?

- Ha az ember egyszer rosszat tesz, azzal az indokolással, hogy a cél szentesíti az eszközt, semmi értelmét nem látja többé, hogy megálljon ezen az úton, és így aztán végül képes lesz mindenféle szörnyűsége.

- Anyám, életem egész boldogsága ettől a hazugságtól függ - jelentette ki Minna eltökélten. - A *millióim* miatt sose tudnám elhinni, hogy valaki szeret. Ilyesformán szerencsétlenebb vagyok, mint ha púpos lennék: egy ilyen szegény nyomorék még bízhat benne, hogy jó természetével és türelmével végül mégis magához vonz valakit, énám azonban végzetes bélyeget ütött a sorsom, nekem lehetetlen elhinnem, hogy valóban kedvelnek...

Wangenné valósággal elképedt attól, amit hallott. Wilhelm Wangen, a cég jelenlegi feje, este szokása szerint meglátogatta a hölgyeket. Minna négy szemközt akart beszélni vele, és átment a szomszéd szalonba. Ott aztán neki is azt javasolta, hogy jelentsenek csödot.

A bölcs bankár először nem értette a dolgot, majd mikor megértette, őszintén fölháborodott.

- Örület! Örület! - kiáltott föl minduntalan Minna buzdító előadása közben. Majd mikor végre szóhoz jutott: - Hogyan, kedves húgom - mondta -, hát megengedné, hogy a Wangen ház mindaddig szeplőtlen nevéhez a *csőd* fogalma tapadjon? Ne haragudjék, de ki kell mondanom: ennyire megfélemlenék róla, mivel tartozik tiszteletre méltó apja emlékének?

Wilhelm végül is határozottan megtagadta a kérés teljesítését.

- Eszerint a jötevője iránt való állítólagos hálából elárulja a jötevője lányát! - mondta Minna haragosan. - Akkor is elárulna, ha anyám tisztán szeretetből megengedné, hogy úgy tüntessem föl, mintha tönkrementünk volna?

Az üzletembernek elevenébe talált ez az *állítólagos hála*; huszonnégy óra haladékot kért, hogy gondolkodjék a furcsa ajánlaton.

- Inkább kérné tőlem, húgom, a vagyonom negyedét; nem valami nagy vagyon, igaz, de szívesen odaadnám inkább a negyedét. Akkor meglátná, mennyire *állítólagos* a hálám a Wangen család iránt.

Aznap este, életükben először, anya és lánya közt valami fagyosság volt. Minna engedélyt kért, hogy korán lefekhessék. Wangenné egyedül vacsorázott, igen kedvetlen volt, és pár sort írt Wilhelmnek: arra kérte, nézzen be hozzá másnap reggel hatkor, mielőtt Minna fölkel.

A két derék német szív másnap együtt sopánkodott Minna tébolyán. Wilhelm könnyűszerrel bebizonyította, hogy még ha érdekeiket nem is érné súlyos veszteség, ha rászánnák magukat erre a csalásra, a dolog egyszerűen kivihetetlen. Hogyan lehetne eltüntetni egy több mint két és fél millió talléros vagyont? És ha kitalálnának is valamilyen, többé vagy kevésbé valószínű mesét, az igazságszolgáltatásnak minden törvényes módja meglenne hozzá, hogy bekérje a bizonyító iratokat. Hogyan? Pár hónappal a híres, országszerte ismert bankár, Peter Wangen halála után egyetlen, kiskorú lánya koldusbotra jutott, vagy legalábbis tisztességes szegénységre?

- De, kedves és tisztelt hölgyem! - kiáltott föl az unokaöcs - okosságát is, lelkiismeretét is sérteném vele, ha csak egy percig is tovább vitatnám ezt az eszelős tervet. Gondolja meg: egy kiskorúról van szó! Lehetetlen, lehetetlen, és mindenekelőtt büntetendő cselekmény!

Wangenné sosem képzelte, hogy bármiféle fennhatóságot gyakorolhat a lánya fölött. Végző szükségben, különlegesen súlyos esetben, úgy hiszem, megpróbálta volna érvényesíteni anyai tekintélyét; de a kettejük kapcsolatában mindennél nyomósabb volt az a szenvedélyes, szinte élete föltételének számító barátság, amit a lánya iránt érzett. Egész éjjel le se hunyta a szemét, amiért az este elutasította a kérését; mindegyre azon töprengett, nem lehetne-e valamiféle törvényes módot találni Minna különös elhatározásának kielégítésére. Végére is, gondolta, a gazdagság vagy a szegénység másodrendű kérdés az életben. „Ha férjem élete utolsó éveiben tönkrement volna, és mindössze ezer tallér jövedelmet hagyott volna ránk, azért vajon kevésbé szeretném a lányomat? Kevésbé lennénk egy test, egy lélek?”

Peter Wangen unokaöccse azonban meglehetősen érzéketlen volt az effajta okoskodások iránt; egyszerűen örültségnek minősítette őket. Wangenné, látva, hogy az idő múlik, végül is így szólt hozzá:

- Kedves unokaöcsém, az ég áldja meg, menjen el a híres Willibald ügyvédhez, kérje meg, jöjjön el hozzám azonnal tanácskozásra, és vegye becsületszavát, hogy soha a világon senkinek el nem árulja, milyen kérdésben kéri a véleményét. Majd úgy intézem, hogy együtt ebédeljenek Minnával. Nem maradhat köztünk neheztelés. Apja sosem bocsátana meg nekem az égből. Boldogan halok meg, ha be tudom bizonyítani Minnának, hogy még ha beleegyezném is, a dolog fizikailag lehetetlen.

- Majd beszélek az ügyvéddel.

- A világért se, kedves barátom, nagyon kérem, semmi olyasmit ne mondjon neki, amiből azt gyaníthatná, hogy lekötölezz, ha inkább ezt feleli, mint azt. Először is, borzadok az ilyen módszerektől, másodszor pedig, Minna amúgy is kiolvasná a szeméből, hogy figyelmeztették, és nem a ténybeli lehetetlenségre, hanem jórészt rám hárítaná a dolog ódiumát. Hogy megkönyékezzem az ügyvédet, akit tanácskozásra hívok! Nem, ezt nem.

- Igaza van, Minna mindent kitalálna. Megengedi, hogy őszintén megmondjam? Túl sok esze van. Kitűnő nagybátyám voltaképpen baklövést követett el, amikor azt az örült Eberhartot választotta történelemtanárának. További hiba volt, betetőzése az előzőnek, évi ezer tallér járadékot ígérni ennek az ördögadta metafizikusnak, ha Minnának tizenhat éves korára az lesz a híre Königsbergben, hogy szellemdús lány. Hát tessék! most megvan ez a híre, többet emlegetik a szellemességét, mint a szépségét, és láthatja, mi lett az eredménye. Mit használ azzal a nagy okosságával a valódi boldogságának? Mintha nem volna elég, hogy a város legszebb lánya! Ahogy én látom, ha idáig fejlesztik, még csak nem is kíváncsi dolog az eszesség.

Reggel kilencre megjött Willibald ügyvéd, ünneplő feketében. Akik találkoztak vele az utcán, mind azt hitték, a kamarai elnök öméltósága, a prefektus hívatta.

Minna bámulatosan vitatkozott az ügyvéddel. Az anyjával való vitában a tisztelet tompította válaszai erélyét és hevesességét. Az ügyvéd, mint minden kartársa széles e világon, imádta a dagályosságot, ezért oktalan módon nem érte be azzal, hogy a dolog anyagi lehetetlenségét bizonyítsa; ügyetlenül azt állította, hogy a szóban forgó terv törvénytelen.

- Kinek árthat? - kérdezte Minna.

- Önnek, kisasszony.

- Nem én magam ítélem-e meg, hogy mi kell a boldogságomhoz?

- De, kisasszony, ilyen eljárásról a törvények még csak említést sem tesznek!

- Mit érdekel engem a törvény! Egyébként most mondta, hogy amit nem tilt, az mind szabad.

A vita egyre hevesebb lett. Az ügyvéd válaszai annál hosszadalmasabbak lettek, minél jobban belezavarodott a dologba. Végül is elköszönt, azzal az ürüggyel, hogy sürgősen el kell intéznie a berlini postát.

- Tudja, kisasszony, hogy még nekem is majdnem a torkomra forrasztja a szót, pedig huszonhét éve ügyvédkedem, és nem is sikertelenül. Nos, váltsa vagyonát gyémántokra meg angol fontra, hajózzon ki a nyílt tengerre, és ott vesse tanúk előtt vízbe az egészet. Európa minden újságja tele lesz a nevével. Az elmés emberek világszerte azt mondják majd magának, amit egy elmés athéni mondott annak idején Diogenésznek: „Kabátod lukain át látom a hiúságot!” Az lesz a híre, hogy Európa legszebb, de legműbb lánya. Márpedig a hiúság öreg hiba. Mi szükség van a többiek jóváhagyására ahhoz, hogy tudjuk, boldogok vagyunk-e...

És az ügyvéd még sokáig beszélt.

- És mondja, uram, mit szólna hozzá, ha nevet és államot változtatnék, mondjuk Smith kisasszony lennék évi ezer tallér jövedelemmel?

- Csak annyit, hogy minden szép és fiatal lány, aki nevet változtat, abba a gyanúba kerül... Mint jogász beszélek, asszonyom engedélyével - bókolt Wangenné felé az ügyvéd -, abba a gyanúba kerül, hogy szerencsétlenségére anya lett, mielőtt férjhez ment volna. Nincs más hátra, valami kémiai oldattal, például ezüstnitráttal vörös foltot kellene égettetnie az arcára, olyasfélét, mintha bőrbaja volna. De még akkor is, kedves kisasszony, sajnos olyan sudár a termete, olyan fiatalosan ruganyos a mozgása, hogy ha a német kereskedelem valamelyik fiatal üzletembere meglátná Nápolyban, vagy Párizsban, vagy New Yorkban, és hol nem fordulnak meg a mi német ifjaink, egykettőre fölismerne Wangen kisasszonyt.

Az óra négyet ütött. Az ügyvéd sápadt volt a kimerültségtől. Wangenné félrehívta, busásan megfizette, és titoktartást kért tőle. Ez utóbbit Willibald ügyvéd méltóságteljesen megígérte, és állta is a szavát.

- Nos, lányom? - kérdezte Wangenné, visszatérve a szalonba.

- Nos, anyám, mélységesen boldogtalan leszek, de olyasmit nyertem közben, amit már lehetetlennek tartottam: újabb okot rá, hogy szeresselek - mondta Minna és anyja karjába vetette magát.

Köntörfalazás nélkül beszéltek eztán Minna terveiről, ami szerintem még a legmeghittebb családokban is ritkaság, noha Németországban mégis gyakori; annyira szerették egymást, hogy mindegyikük számára szinte boldogság volt a másik boldogsága.

- Mondd, anyám - kérdezte Minna egy szép napon anyjától -, megengednéd, hogy három hónapot valamiféle *inkognitóban* Párizsban töltssek? Megszabadulnék ezeknek a német ficsúroknak a látványától; megvallom, már el sem bírom viselni őket. Párizsban takarékosan élnénk, és...

- Indulhatunk, amikor akarod, lányom; majd én gondoskodom róla, hogy ne furcsállhassák az elhatározásodat. Kúrára küldetem magam Csehországba, a pilniti gyógyfürdőbe; a királyunk is odajár évről évre. Ó, édes Minnám, olyan boldog vagyok, hogy végre örömet szerezhetek neked valamivel!

HARMADIK FEJEZET

Wangenné egy alkalommal unokaöccsénél, Wilhelmnél teázott; ez volt az egyetlen ház, ahová a hölgyek a gyász alatt ellátogattak. Egészsége megkívánja, mondta, hogy Angliába utazzék, a cheltenhami gyógyfürdőkbe. Szándéka nem keltett meglepetést. Peter Wangen éppen angliai utazásra készült a feleségével meg lányával, amikor a korai halál elragadta.

Wangenné még hozzátette, hogy néhány hónapos angliai tartózkodás után alighanem Párizson át fog visszatérni Königsbergbe.

A fiatalurakat és von Landeck generálist lesújtotta ez a hivatalos nyilatkozatként ható hír. Mindössze két ifjú akadt, aki nagy merészen kijelentette, hogy neki is Angliába kell mennie, lóversenyeket látogatni és lovakat vásárolni.

Minna és anyja néhány nap múlva útra keltek London felé, de Hamburgba érve úgy találták, *képtelenség* ilyen hosszú tengeri útra vállalkozniuk, azzal nagy merészen fől szálltak a calais-i, illetve párizsi postahajóra.

Az a bankár, aki Hamburgban a Wangen házat képviselte, az elképzelhető legmélyebb hódolattal fogadta Peter Wangen özvegyét, s még inkább a lányát, akinek hozománya hét millióra rúgott. Miután látta, hogy a hölgyek föltétlenül Párizsban akarnak tölteni három hónapot, kitűnő ajánlólevelekkel látta el őket. Jóbarátságban volt a berlini francia ügyvivővel, aki beajánlotta a hölgyeket családjánál, sőt még a külügyminiszternél is.

Hogy kellő föllépésük legyen a párizsi bankvilágban, Wangenné havi százezer frankos hitelt nyittatott. A lehető legvidámabb és legjobb német asszony volt, de azért értett hozzá, hogyan kell bemutatkozni.

- Végre meglátjuk hát a szép Franciaországot! - lelkesedett Minna örömtől mámorosan. - Párizsban olyanok leszünk, mint akárki más, Poroszországban pedig mindörökre alantas lények maradtunk volna: egy kereskedő felesége és lánya!

- De, kedves Minna, túl elfogult vagy a hazád rovására - felelte Wangenné. - Nagyon jól tudod, hogy von Landeck gróf váltig teszi neked a szépet, egy másik, jóval fiatalabb és nagyon gazdag berlini gróf pedig igen tisztas ajánlatot tett nekünk.

- Tudom, az a fiatal gróf, aki miniszter akar lenni! Egyebet sem hallanék, mint hogy szegény férjem, magas becsvágyai miatt kénytelen volt polgárlányt venni feleségül. Lépten-nyomon pirulnom kellene, és nem tudom, jövőd férjem nem próbálna-e végül téged is férjhez adni, kedves anyám, valami nemeshez, csak hogy ne kelljen unos-untalan az egyszerű Wangenné nevet hallania lakájai szájából, valahányszor a szalonjába lépsz. Ez a gondolat végül még talán rossz asszonnyá is tenne, vetélytársat látnék a férjemben, de hogy boldogtalanná tenne, az biztos, és így aztán te is boldogtalan lennél, anya.

- Nekem, kedvesem, kisebb gondom is nagyobb a kevélységnél, én mindig csak a valóságos helyzettel törődöm; egyébként már régen hozzászoktam, hogy ne legyek más, mint gazdag polgárasszony; az első tíz esztendőben, amikor apád még csak a kezdetnél tartott, ennyi se voltam, hanem egyszerűen csak polgárasszony.

- Akkor még nem tört ki a háború a nemesség és a *tiers état* közt.

- *Tiers état!* Micsoda kifejezés! Végül még tisztességes német anyanyelvedet is elfelejtet. A generális meséi alaposan elcsavarták a fejedet.

- Lehet, hogy hiba, elismerem, de idegeimre megy a mi derék poroszaink beszéd módja. Ha franciául beszélek, úgy érzem, kisiklom ennek a fojtogató német világnak a súlya alól. A generális elbeszélései pedig csak azt ültették el a fejemben, hogy Párizsban senkinél sem alábbvaló egy fiatal lány, aki három-négy nyelven beszél, és ugyanannyi milliót tud a férjének fölajánlani.

- Ismerd el, hogy szegény Eberhart tanácsos beléd plántálta néhány franciabarát előítéletét.

- Negyven esztendeje a franciák gondolkodnak és cselekszenek Európa összes többi népe helyett. Már az is elég bizonyosság a felsőbbrendűségükre, hogy úgy gyűlölik őket. Menjünk, nézzük meg ezt a nagy népet az otthonában.

- Olyan csinos vagy, édes Minnám, hogy elutazásunk nagy szerencse Kelet-Poroszország eladó lányainak; művelt vagy, elragadóan szellemes, öt millió van francia frankban, és hozzá még kettő, aminek az enyém a haszonélvezete; de eszességed megijeszt, és ijedelmemet csak tetézi, hogy soha, semmiben sem bírok ellenállni neked. Itt van például ez az ötlet is: átköltözni Párizsba, anélkül, hogy bárkinek egy árva szót szólnánk róla! Megérkezünk egy országba, ahol egy teremtetett lelket sem ismerünk! Mi lesz velünk?

Minna könnyedén elbánt válaszában ezzel az ellenvetéssel. Azok a kiadók, akik sorozatban jelentetik meg a francia nyelv remekeit, gyűjteményeikbe csak rég elhalt szerzők műveit veszik föl, akár mert így nem kell jogdíjat fizetniük, akár más okból. Így aztán Minnában fölöttébb vonzó kép élt a francia társadalomról. Főként Marivaux vígjátékai bűvölték el; úgy gondolta, ezek ábrázolják igazi mivoltában Franciaországot. S ezekben nyomuk sem volt azoknak az otromba és józan kereskedőknek, akiktől a német vígjátékok csak úgy hemzsegek.

- Mit fognak mondani rólunk? - kezdte újra Wangenné.

- Először is: egyáltalán mit lehet mondani rólunk? Kinek leszünk mi olyan érdekesek, hogy rosszat mondjon ránk? Abban a boldog városban olyan szabadon fogunk élni, mint a madár.

- Ez csak még inkább megijeszt. Ha látod, hogy szabad vagy, mint a madár, még furcsább leszel.

- Nem megmondta a generális, hogy ezek közt a kedves franciák közt csak úgy lehet némi sikert remélni, ha egy kicsit elképesztjük őket? S ahhoz, hogy gunyoros képzeletüket meg-
ragadja, nem kell-e az idegennek egy kicsit másnak lennie, mint amilyennek gondolják? Igyekeztem majd, ahogy megígérttem, tőlem telhetőleg leplezni, ami esetleg különös a gondol-

kodásomban; de ki tudja, amit mi *különösnek* nevezünk, abban az országban talán egészen természetes, s így aztán ha véletlenül észre is vesznek valamit, nem a hátrányunkra fog szolgálni, hanem a megkülönböztetésünkre.

- Akkor miért mondunk le a legelső megkülönböztetésről? Magad is tudod, hiszen eleget ismételtette von Landeck generális, hogy egy francia, mihelyt meggazdagodik, új nevet vesz föl, kevésbé közönségeset az előző nevéénél. Miért ne lennél például Wangen von Diepholtz kisasszony? Ez a legszebb föld egész Kelet-Poroszországban, negyvenezer tallért hoz; tizennyolc éve, a keresztelőd napján vette meg apád a nevedre.

- Tudom, anyám; de egy szép napon beállít Párizsba valami jámbor porosz üzletember, kijelenti, hogy Königsbergben soha, semmiféle Diepholtz kisasszonyról nem hallott, és látod, ha valaha is félnem kellene tőle, hogy rám pirítanak, azt hiszem, egyszer s mindenkorra a torkomon akadna a szó. Minden nemesi előjogot pökhendiségnek tartok. Hátat fordítok az országnak, ahol ezek az előjogok sértenek; de még mindig az uralmuk alatt állnék, ha csak azért cserélnék országot, hogy ennek örvén nemesi látszatot adjak a nevemnek. Olyan városba megyünk, ahol állítólag csak egyetlen negyedben, a Faubourg-Saint-Germainben törődnek vele, kinek milyen a származása. Nos, ne lakjunk ebben a negyedben! Tartom magam annyinak, mint akárki más.

- Még utóbb többnek is - jegyezte meg nevetve Wangenné. - Vagy meg mernél esküdni rá, hogy nem?

Így beszélgettek egymással gyors utazásuk alatt, Minna és az anyja.

Wangenné, negyvenhatodik éve küszöbén, még fiatalnak látszott; életében soha senkinek sem ártott, s ez a nyájas jóság egy kissé leplezte az eszességét. Pedig végtelenül eszes volt, és főként tökéletesen becsületes; egyenes lelkével nagyon tisztán ki tudta tapintani az emberi tettek rugóit. Mert aggasztotta, hogy ismeretségek nélkül érkeznek Párizsba, hat hűséges cselédet vitt magával és gazdag ezüstneműt. De minden józansága mellett ő maga is kezdett megbarátkozni a kellemes gondolattal, hogy rövidesen olyan országba érkeznek, ahol se templomban, se színházban, se nyilvános helyeken senkinek a hivatalos pimaszságát sem kell majd eltűrnie.

- Igen, mert Franciaországban már végbement az a forradalom, amit nálunk olyan szenvedélyesen kíván mindenki - mondta Minna. - Hányszor előfordult Königsbergben, hogy amikor be akartunk lépni egy szalonba, gyorsan vissza kellett húzódnunk, mélyet bókolva egy-egy nemeshölgynek, aki velünk egyidőben ért az ajtóhoz. Olyan szalonba, ahol valamilyen királyi Fenség tartózkodik, egyikünknek sincs bejárása; ha véletlenül megjelenik egy, nekünk azonnal odább kell állnunk.

- Párizsban is sok Fenség van? - kérdezte a jóságos Wangenné.

Végre meglátták ezt a vágyva vágyott Párizst, egy szép áprilisi estén. Fogatjuk a vámhivatal-tól bankárunk, Vintimille báró házához hajtott; ott egy megbízott várta, és a Rivoli utca egyik legszebb palotájába vitte őket, ahol a legdrágább lakosztályt tartották fenn számukra.

Minnát elbűvölte a Tüilériák látványa és a park frissen fakadó zöldje. Mindjárt sétálni is akart egyet a pompás fák alatt, a szobrok, a legnagyobb művészek remekei közt. Ki csodálkoznék rajta, hogy mindent szépségnek látott, hiszen tizennyolc éves volt, csordultig az édes örömmel, hogy azt teheti, amit kíván.

- De biztos, hogy nem vagy fáradt? - kérdezte Wangenné.

Minna kalapot vett.

- Hamburgban ez a kalap nagyon divatos volt, de Párizsban talán kicsit furcsán hat; itt mindent kifiguráznak.

- Éppen ezért a szemtelen rosszmájúságukért szeretem a párizsiakat; mi, a mi hideg königsbergi józanságunkkal ügyet se vetnénk egy idegen nő kalapjára.

Miközben nevetgélve a kalapon vitáztak, Vintimille báró jelentkezett és érdeklődött, fogadnák-e a hölgyek. A hölgyeknek pedig eszükbe sem jutott, hogy fáradságra hivatkozzanak; van a németekben és olaszokban valami természetesség és elbűvölő kedélyesség, amiről nekünk még csak fogalmunk sincs. A báró tehát belépett; mutatós férfi volt, ötven és ötvenöt közt lehetett: elegáns termetű, jó föllépésű ember, nyílt arccal, s egyáltalán nem az olyasfajta alantas és sunyi arckifejezésével, akik folyton a garasokat kuporgatják. Kitűnően, keresetlenül öltözködött. Wangenné néhány perc múltán mégis úgy találta, valami nyugalanság, már-már valami téboly lappang a tekintetében. Sokat és kellemesen beszélt. Minna elhalmozta kérdésekkel, és ő szíves örömet válaszolt.

Wangenné három vagy négy jómodorú, nem lármás cselédet kért tőle, olyat, akiben meg lehet bízni; a báró vállalta, hogy keres neki ilyeneket.

Ejtsünk néhány szót erről a bankárról, akinek szolgálatkészsége bizonyára meglepi az olvasót. Először is német volt, vallására nézve annak idején protestáns, és Isaac Wentignek hívták; most Vintimille bárónak hívatta magát, mégpedig teljes joggal. *** királya ugyanis, akinek nagy segítségére volt legutóbbi kölcsönügyletében, párizsi követe útján egy annak rendje és módja szerint aláírt, ellenjegyzett, pecséttel ellátott okiratot juttatott el hozzá, s ezen csak annak a címnek a helyét hagyták üresen, amelyet őfelsége a boldog bankárnak adományozott. Egy tudós, aki Isaac Wentignél vacsorázott, közölte vele, hogy a Vintimille család kihalt, s egyébként is ajánlatosabb olyan nevet választania, amely Franciaországban kissé idegen-szerűen hangzik.

- Egy újdonsült famíliának szerénynek kell lennie - jegyezte meg a bankár -, éppen ezért meglepszem a bárósággal.

És megkérte a követet, írja be saját kezűleg a királyi oklevélbe az egyszerű *Vintimille báró* nevet.

Az új báró hazakísérte a követet, és közben azt mondta neki:

- Gróf úr, ne lepődjék meg, ha a Vintimille bankház a mai naptól számított egy éven belül semmiféle jutalékot nem számít az ön által kibocsátott vagy leszámított váltók után.

Látom, hogy az olvasó, akinek van némi élettapasztalata, teljességgel természetellenesnek minősíti ezt a lépést. Mire jó akár csak egy fillért is költeni olyan jótett fejében, amely már megtörtént, és se visszavonni, se fokozni nem lehet? Az új báró azonban csak név szerint volt pénzember; majdnem annyi hiúság volt benne, mint egy franciában, éppen ezért a millióit tekintve nem is volt csak ötödik vagy hatodik a rangsorban. A báróságnak viszont nála jobban senki nem örülhetett volna, és mint valódi német, abban a hiszemben, hogy új báró-kollégái így szívesebben látják, egy héttel azután, hogy mint mondta, *lovagi* rangra emeltetett, a bárónéval, lányaival és a bankban dolgozó két vagy három unokaöccsével egyetemben kitért protestáns hitéből, és meglehetősen lagymatag protestánsból buzgó katolikussá lett. Egy percre sem kételkedett benne, hogy ez a fordulat erősen megrendíti hitelét régi hittestvérei körében. De több milliónyi vagyona volt, s az volt a célja, hogy földbirtokot vesz, kastélyt építtet, új társadalmi kapcsolatokat szerez, és lassacskán visszavonulva az üzleti élettől, végül is francia főrend lesz. Az igazság az, hogy személyes sértésnek érezte azt a mérhetetlen fölényt, melyet az akkor uralkodó bankár, a híres N... gyakorolt valamennyi kartársa fölött.

Most már csak alig-alig volt üzletember, így nem csodálható, ha a Wangen hölgyek iránt ilyen finom udvariasságot tanúsított; valóban kellemessé akarta tenni párizsi tartózkodásukat.

- Hölgyeim, azt ajánlom, sose tartsanak a fiókjukban ezer franknál többet, önöknek szívesen megteszem, amit senki másnak, kifizetem a költségeiket, csak küldjenek róla pár sornyis utalványt a saját kezükkel. Majd küldök önöknek erre a célra abból a merített papírból, amit Londonban csináltatok a cégem számára, ezt Párizsban nem tudják utánózni; ezen írják az utalvényaikat. Ezzel az egyszerű eljárással, hogy nem tartanak pénzt maguknál, elkerülik a komolyabb tolvajlásokat. Ami az apróbb csalafintaságokat illeti, ez a kedves népség egyfrankosokban havi kétszáz frankot fog lopni önöktől. De hallgassanak rám, hölgyeim, és sose bosszankodjanak ilyen semmisség miatt. Költségvetésükben előre számoljanak ezzel a kis összeggel; a francia cselédek az illendőség szabályai szerint lopnak, teljes bájjal és tisztelettel. Sőt, igazában csak akkor ragaszkodnak hozzánk, ha már megloptak.

- Van ma este opera? - érdeklődött Minna.

- Péntek van, nyilván francia opera.

- Csak nem akarsz operába menni? - kérdezte Wangenné.

- Nagy öröm volna számomra, ha megengednéd. A báró úr valóban rokoni jóságot tanúsít irántunk, szegény, kezdő idegenek iránt; bizonyára lesz szíves elküldeni valakit, hogy foglaljon páholyt nekünk...

Úgy is történt; és a báró csodálatosnak találta Minna gyerekességét; „milyen eszes! - mondta magában. - Sosem nevetséges, és közben mindig csak egy hajszálnyira van tőle, hogy az legyen!” Mert egy percig sem kételkedett benne, hogy a lány csak játssza ezt a kedvességet.

„Estére alaposan fáradt lesz”, és a báró diadalmasan észlelte, milyen találóan jósolt, amint látta, hogy *A zsidónő* harmadik fölvonásának élvezése közben Minnát egyszer csak elnyomja a buzgóság.

NEGYEDIK FEJEZET

Az első két hét ugyanúgy telt Párizsban, mint az első este; Minna kijelentette anyjának, hogy egész életét Párizsban fogja tölteni. Wangennének ebben a kérdésben némi különvéleménye volt; ha nem is volt ragyogó szellem, különleges éleslátással rendelkezett, mindent észrevett, és nehéz lett volna bármit is eltitkolni előle.

Minna bolondult a Francia Színházért, és nem értette, miért nincs minden este zsúfolt ház. Vintimille báró csodálata kezdett megrendülni az ifjú *lady* iránt (így hívta Minnát); úgy találta, nagy számítási hibák csúsznak abba az egyébként igen kellemes komédiába, amit annyi könnyedséggel játszik.

- Nem fog akkora hatást kelteni, mint amekkorára számít - jegyezte meg tapintatosan a feleségének.

- Én sosem osztottam a maga csodálatában - felelte a báróné. - Hebehurgya természet, nem jól számítja ki a viselkedését. Miféle mánia ez, hogy sosem akar olyan fényűzően öltözködni, ahogy a magafajta gazdag lányoknak az elemi illendőség előírja? Alatta marad annak a társadalmi helyzetnek, amelybe az ég jóvoltából került. Azt hiszem, azzal a szándékkal jött ide, hogy férjhez menjen valami francia herceghez. De szeretném látni azt a fiatalembert, aki csak egy kicsit is ad magára, és beéri ezzel az örökös pongyolával, beletörődik ebbe a folytonos, rettentően fárasztó föl-alá rohangálásba!

- Egy árva szót sem ejtettek Bonnevin barátunknak, a közjegyzőnek, akit szántszándékkal avattam a bizalmukba. Hivatalos ügyben járt Chantillyban, két álló napig tartott a dolog, s minthogy a hölgyek oda mentek, úgy vélte, valami fontos szemléről van szó a környéken. A világon mindent megtett, hogy a házasságra terelje a szót; de a hölgyek másról se beszéltek neki, mint a nagy Condéról.

- És a königsbergi levelek? Most sincs bennük semmi?

- Semmi; a legparányibb botlásról sem tudnak, sem az anya, sem a lánya viselkedésében. Vagyonuk azonban tekintélyesebb, mint amekkorának mondják, és abban az országban nincs az a fiatalember, aki boldog ne lenne, ha Wangen kisasszony őt választaná.

- Akkor valaki alacsonyabb rangút szeret, akihez nem mehet hozzá.

- Meglehet; végtére is valami oka csak van a viselkedésének, de meg kell vallanom, sejtelmem sincs erről a titkos okról.

- Megint visszautasították a meghívást a keddi vacsoránkra?

- Nem, Wangenné elfogadta.

- No, majd meglátjuk, hogy fog kiöltözni a nagyszerű Minna.

A báró nem akarta, hogy kétségbe vonhassák az ítélőképességét, ezért a Wangen hölgyeket nem is a jó társasághoz tartozó új barátaival együtt hívta vacsorára. Tudta, hogy azoknak magyarázattal kellene szolgálnia Minnáról, és nagyon is egyszerűnek, már-már szinte nevetségesnek találta az egyetlen választ, amit adhatott volna, és ami feleségét, Vintimille bárónét nyomban dühbe hozta: „Az, aminek látszik: vidám, nagyon művelt, és bolondul Párizsért.”

A vacsora, melyre meghívta, csupáncsak pénzemberek vacsorája volt.

Legtöbbjük szegénynek született, egyik-másik egyszerű munkásként kezdte, de azért a vacsora „megért vagy húszmilliót”, mint Vintimille báró mondta. Ami a jelentéktelen embereket illeti, vagyis az olyanokat, akik a milliók világában mit sem számítanak: volt ott egy dzsidás őrnagy, a házigazda egyik unokaöccse, egy belügyminisztériumi osztályfőnök, meg egy kevésbé ismert író, akinek akadémiai becsvágyai voltak. Vintimille báró, amint meghallotta a Wangen hölgyek hintáját, még egyszer megemlítette vendégeinek, hogy egy csinos lányt és egy hétmillió hozományt lesz szerencséje bemutatni nekik, azzal kisietett, hogy a lépcsőföljárónál fogadja a hölgyeket.

- Mondja meg a nevüket - kérte Minna -, és az ég szerelmére, adjon róluk valami kis jellemzést, hogy legalább valamit megértsek a beszélgetésből.

- A sima hajú, kövér, szemüveges férfi, aki Vintimille báróné jobbján fog ülni, hat hete visszautasított egy miniszteri tárcát; képviselő, gazdag gyáros, és rövidesen miniszter lesz... Vintimille-né asszony balján egy villogóan szellemes arcú férfi foglal majd helyet. Arckifejezése, sajnos, merő hazugság. Egyetlen okos szava sincs; szürke, de biztos spekulációkkal foglalkozik, legalább hárommillióra becsülöm, önök mellé, hölgyeim, Derneville urat ültetem, a híres író; ő általában bőbeszédű, de most valószínűleg meg se fog szólalni, nehogy közismert személyiségekre szórt éles nyelvű epigrammaival kompromittálja magát, mert most éppen van egy üres hely az Akadémián. Remek gyémánt nyakkendőűje van. Látni fognak továbbá, hölgyeim, egy nevetségesen tömpe orrú embert, elképesztően nagy kék szemekkel. Húsz éve még egyszerű munkás volt Richard Lenoirnál. Ma négymilliója van, és a maga szakmájában a leggazdagabb gyáros. Első vonalbeli ember.

- Kérem, őt különös gonddal mutassa be, szeretnék megismerkedni vele - mondta Minna. - Olyan ember, amilyen szegény jó apám volt.

„Hogy adja a bankot! - gondolta a báró. - Mikor volt az ő apja egyszerű munkás?”

- De nem akarom föltartani önöket, hölgyeim.

- Az ég szerelmére, mondjon még egy-két szót!

- Lesz itt egy fölöttébb előkelő úr, akinek több érdemrendje van, és egy mukkot se fog szólni, Varces generális, szép földbirtokot akar eladni. Egy másik, akinek szintén van öt vagy hat érdemkeresztje, viszont folyton fecseg, Rotal úr, a párizsi nemzetőrség egyik legbuzgóbb és legremekebb kapitánya; egyébként gyáros. A kormány támogatja minden vállalkozásában; most épp a legjobb úton van, hogy megduplázza a vagyonát, ami máris kétmillióra rúg.

Bizonyára meg fogja lepni önt, kisasszony, egy kerek fejű, szurokfekete hajú, még meglehetősen fiatal férfi. Rendkívül hiú ember, nem győzi élvezni a saját locsogását, s mintha azt mondaná a szerencsétleneknek, akiket nyakon önt üres szavai áradatával: „Boldog lehet, kedvesem, hogy magamfajta emberrel érintkezhet.” Ez az úr nem más, mint Faneau báró; annak idején ügyvivő vagy követ volt egy kis német udvarnál. Hárommilliója van, de vigasztalhatatlan, amiért elvesztette a pozícióját. Azt mondják, még diplomatahoz képest is túlságosan álnok volt. Úgy bocsátották el, mint aki szégyent hoz a szakmára. Most az iparra vetette rá magát és a legkülönbözőbb vállalatok részvényeit vásárolja össze. Híreket szállít nekünk, mert mindent tud, amit a minisztériumokban beszélnek és csinálnak.

Majdnem megfélemeztem Pomar úrról; Burgundia leggazdagabb birtokosa, ötvennégyezer frank adót fizet. Minden vasárnap elmegy misére az édesanyjával, kölcsönkér tőle két sou-t a széke megváltására, és esküszöm, hogy sosem adja meg neki. Őszintén szólva hitvány ember, rá van írva az arcára. Sok közös üzletünk van. Két évvel ezelőtt egyszer azt mondtam neki, szeretnék megvenni Paray környékén egy erdőt. Nem tudott erről az ügyről, mely magában véve is jó volt, nekem pedig kiváltképpen megfelelt, mert nem messze onnét van egy vasgyáram. Még aznap éjjel kocsiba vágta magát, és megvette az orrom elől az erdőt.

- És maga kapcsolatot tart ilyen emberrel? - jegyezte meg Minna.

- Én voltam az ostoba, minek fecsegttem neki. Megajándékoztam egy húszezer frankos kalappal, erre visszaadta az erdömet.

Az olvasó talán kissé hosszadalmasnak tartotta ezt a felsorolást. Minnát, ellenkezőleg, mulattatta; többször is megállította Vintimille bárót, aki karját nyújtotta Wangennének és be akarta vezetni őket a szalonba.

Vintimille-né meg a két lánya nagy bókolással fogadták őket. Csakhamar jelentették, hogy találva van. Minnának a gazdag szőnyeggyáros, a jövő miniszter kínálta föl a karját; a lány igen értelmes embernek találta.

Asztalhoz ültek. A beszélgetés heves és gyors vitával kezdődött a híres N... úr politikai magatartásáról, aki előző nap óriási sikerrel szónokolt a parlamentben. A nemzetörkapitány egekig magasztalta ezt a volt minisztert.

- Az ékesszólását dicsérheti, de nem a politikai állhatatosságát!

A kapitány élénken visszavágott.

- Nem érthetjük meg egymást! - kiáltott oda neki Pomar. - Ön mint vállalkozó beszél, nekem viszont nincs egyéb közöm a kormányhoz, mint az adó, amit kivasal belőlem.

Minnának úgy tetszett, a társalgás kínosan otrombán indult; ilyesmivel Marivaux vígjátékaiban sosem találkozott. Csakhamar vaskosabb dolgokat is vágtak egymás fejéhez, mintha a vitázók biztosak lennének benne, hogy sértődésre itt soha senki nem képes; az arcok kifejezése még a szavakon is túltett. A báró unokaöccse, a dzsidás őrnagy a mellette ülő Wangennéhez fordult.

- Kezd egy kicsit túl erős lenni a dolog - mondta. - Ezek az urak elfelejtik, hogy szép idegen hölgyek társaságában vannak. Kénytelen vagyok közbelépni valami ostobasággal, amiért eleve elnézést kérek.

Azzal belekezdett valami történetbe; egészen jól indult, aztán váratlanul vaskos csattanóval és ügyetlen szójátékkal ért véget.

A vendégek egymás szavába vágva nyomban kijelentették, hogy az effajta szótornák meglehetősen szármalmas tréfák. És nagy buzgalommal mind sorjázni kezdték a legfrissebb szójátékokat, abban a reményben, hogy a szomszédjuk meghallja. Minna megfigyelte, hogy kettő vagy három után, melyet valóban nem ismert senki, egy percre általános csönd támadt: a társaság szemlátomást szorogó aggodalommal igyekezett megfejteni értelmüket.

A házigazda semmiképpen sem akarta, hogy a gazdag gyáros előtt politikáról beszéljenek: egy jövőző miniszternek sehogý sem lehetett ínyére ez a téma. Elvágta tehát az épp megkezdett politikai eszmecsere fonálát, és megkérdezte a nemzetörkapitánytól, aki most jött Le Havre-ból, hogýan ússza meg a város az amerikai gazdasági válságot.

- Olcsó áron piacra dobnak mindent, csak hogý mentsék a gyapotjukat.

- De ennek Párizs fogja kárát látni.

- Tudják, hogý a *Wolf Tiger és Társa* cég kijelentette, hogý hétfőtől, azaz tegnaptól kezdve nem fogad el amerikai váltót?

Legalább hatan beszéltek egyszerre. Meg kell adni viszont, hogý senki sem kiabált; az urak minden szavukat erősen megnyomták, megjegyezve, hogý afelől, amit állítanak, tökéletesen biztosak. Ez a különös társalgás legalább tíz percig tartott. Minna a homlokát ráncolta.

- Félsz? - kérdezte tőle Wangenné németül.

- Bevallom, életemben nem láttam még ilyen otromba alakokat.

- Az a legmulatságosabb a dologban - felelte Wangenné -, hogý ugyanakkor minket, németeket vádolnak otrombasággal. Apád házánál is adtunk „húszmillió vacsorákat”, de nálunk bizony sose láthattad, hogý meglett férfiak ilyen komisz és durva képpel essenek egymásnak.

- Most már ott tartanak, hogý meghazudtolják egymást - mondta Minna a következő percben.

Valóban, a tiszteletre méltó tőkések mindegyike azt állította, hogý jobban tudja, mint a szomszédja, mi történik Londonban, és főként New Yorkban, ahol javában dühöngött a kereskedelmi válság.

- Nekem homlokegyenest ellenkező a véleményem - jelentette ki Pomar. - Mondom, hogý a New Orleans-i visszaszámlázás piaszterben történik, és senki sem fogad el olyan váltót, ami hét-nyolc százalék kamatot hozna.

A vacsora mélyen gondolkodóba ejtette Minnát; Wangenné úgy látta, lánya hallgatagságát és tünődéseit még a vacsorára következő ragyogó estély sem oszlatta el.

A vacsorán csak pénzemberek vettek részt, az estélyen viszont a bankár ismeretségi körének valamennyi fiatal hölgye megjelent. Eszükbe sem jutott, hogý Párizs egyik legpompásabb és legnépesebb szalonját mellőzzék. Jóformán mind egyszerre érkeztek, fél tíz és tíz közt. A kandallótól jobbra és balra helyezkedtek el. Minna és anyja örömmel észlelték, hogý nem formálnak szabályos kört, mint a Börzén. Az érkezések rendjében külön kis beszélgetések alakultak. Több mint százötven férfi vonult föl sorjában: a legfiatalabb és legbefolyásosabb képviselők, néhány tábornok, orvosok, pár író is, az utóbbiak, mint valami prospektust, sétáltatták meg a képüket, hogý kellőképpen forgalomba kerüljenek. Vintimille-nénél nem volt szokás bejelenteni az érkező vendégeket, így bármilyen kíváncsiak voltak is a Wangen-

hölgyek, sajnos csak később vettek tudomást egy-egy híres névről, anélkül, hogy a megfelelő archoz tudták volna társítani. Az urak közül csak kevesen társalogtak a jelenlevő nőkkel, de nyilván nem azért, mintha nem értek volna rá, hiszen többen is csak ide-oda kószáltak a lakásban és a képeket nézegették.

A báró halálosan félt tőle, hogy új címe alkalmából a zugújságok tollhegyre tűzik; védekezésül hívta meg unokaöccsét, az őrnagyot, akit a báróné sehogy sem állhatott. Ezt a harcias óvintézkedést ő találta ki.

Egy tekintélyes személyiség, akit nagy becsben tartottak a háznál, bizonyos Miossince úr azt mondta a bárónak:

- Új címével egyidőben jöttek divatba a képkiállítások. Vásároljon képeket, olyan festőktől, akiknek hitelük van az újságoknál, és akiket megdicsérnek a cikkeikben.

Vintimille bárónak tetszett az ötlet; így lett belőle okos műpártoló.

Wangenné megérdeklődte néhány lármás és közismert társasági fiatalember nevét; ezek ugyanis nyilvánvaló érdeklődést tanúsítottak Minna iránt, s a hölgyek közül egyedül őt tüntették ki figyelmükkel. A lányt azonban semmi sem tudta kizökkenteni a természetétől egyébként idegen mélységes komolyságból. Már tizenegykor haza akart menni, holott máskor semmiféle estély sem tartott számára elég sokáig.

- De hát mi bánt, kedvesem? - kérdezte Wangenné, ahogy hintóba szálltak.

- A durvaságuk - felelte sóhajtva Minna. - Csalódtam volna? - folytatta halkán, tünődve. - Ezek lennének azok a kedves franciák? Létezik egyáltalán a földön az a nyájas társaság, amelyről annyit álmodoztam?

- Édes Minnám, csak nem vagy beteg? Csak nem kaptál valami különös sebet ezen a vacsorán?

- Egyáltalán nem.

- Tudod, mekkora kő esik le a szívemről! Már attól féltem, hogy belehabarodtál a gazdag *** úrba, vagy kedves ellenfelébe, a szép ***-be.

- Mennyi faragatlanság! Jaj, anyám, ne is lássuk többet őket!

- Ne légy igazságtalan, lányom. Nem épp azokban a kézzelfogható előnyökben volt-e részünk, amiket a német társadalmi élet megtagad tőlünk? Szóba állt volna veled valaha is Königsbergben egy miniszter jelölt? Ülhetünk egy asztalnál Poroszországban olyan jelentős emberekkel, amilyen egy-egy százezer frank jövedelmű képviselő? Itt Franciaországban elég egy kis fondorkodás esténként, és máris ott vagyunk a díszhelyen, te is, én is. Láthattad, hogy ma este a társaság egyáltalán nem tartotta nálunk rangosabbnak azokat a szépasszonyokat, akikkel majd később is találkozni fogunk.

- Poroszországban sosem nehezült el úgy a szívem, mint most, anyám. Istenem, micsoda népség! Ha a magam ura lennék, azt hiszem, tüstént visszamennék Königsbergbe.

- Talán udvariatlan volt hozzád valaki, kedvesem? Soha nem láttalak még ilyen fölindultnak.

Erre Minna sírva fakadt.

- Jobb, ha engedünk az ilyen gyerekségnek... - mondta és megpróbált könnyein át anyjára mosolyogni. - Úgy hamarabb elmúlik... Bár egyvalakire lehetne panaszom! De nem, mindtől iszonyodom! - mondta kitörő sírással és anyja vállára borult.

Wangenné érezte, hogy beszélnie kell vele, s akkor könnyebben átesik ezen a kis idegrohamon.

- Észrevettem, hogy az asztalnál egyszer csak elsápadtál, pedig az ebédlő elég tágas volt, elég levegős is, egyáltalán nem volt túl meleg odabent; ami engem illet, nekem határozottan tetszettek az elegáns oszlopok, és fölöttük a kis ablakok, olyan, mint Berlinben a királyi palotában.

- Ó, anya, mit érdekelnek engem az oszlopok! Az emberek otrombasága...

- Erre magam is gondoltam, mikor láttam, hogy elsápadsz; de nem emelték föl különösebben a hangjukat, amellet elég udvarias hangnemben vitáztak.

- Inkább jöttek volna indulatba! Úgy volna mentségük, kevésbé látszanék a lelkük durvasága! Jaj, anya, láttad az arcukat? A pénz önelégültsége, az a mélységes lelki durvaság! Istenem, milyenek lehetnek otthon, a családjuk körében, ahol nem feszélyezi őket semmi! Hát hová jöttünk mi, anyám - mondta még jobban zokogva -, miféle néphez?

- Végre egyszer méltányos vagy a mi szegény Königsbergünk iránt - mondta Wangenné. - Apád neve napján ott láthattad nálunk vacsorán Jacobsenékát, Nolfrathékát, Stennebergéket, Emperiosékát, Kelet-Poroszország pénzembereinek színét-virágát. Azoknak is megvolt, nem beszélve apádról, a maguk húszmillió frankja, mint ezeknek itt ma este. De volt-e bennük ilyen édesség? Beszéltek-e ilyen mélységesen faragatlanul? Ahogy megszállta őket a szenvedélyük, ahogy mindenképpen meg akarták győzni a szomszédaikat a kiválóságukról, nem úgy festettek-e ezek a ma esti urak, mint akik mindenre képesek?

- Ez az, mama, fején találtad a szöveget! És az udvarias felszín, amivel visszataszító lelküket bemázolják, csak még undorítóbbá teszi ezeket a francia pénzembereket. Nem, bárhová képzelem is őket; mindenütt az alávaló önzés szigorú szabályai szerint járnak el! Mindenekelőtt, és mindenáron arról akarják meggyőzni a hallgatóikat, hogy *primo*, sok pénzük van, *secundo*, hogy fölöttébb nagy a tekintélyük, *tertio*, hogy rendkívül szellemesek.

- Emlékszel rá, milyen nyájasan vidám, milyen őszintén kedélyes volt barátja, Peter Wangen asztalánál egy Stenneberg, egy Wolfrath, sőt még a derék Jacobsen is?

- Ezek itt bizony szöges ellentétei a mi jó németeinknek - felelte Minna; de nem fejezte be gondolatát; hogy akkor vissza kell menni Königsbergbe, és nem is kell annál jobbat keresni. Mert bárhogy becsülte is őket, a Stennebergéket, Wolfrathokat, Jacobsenokat: olyan unalmasak voltak, s annyira a szívük mélyéig tele száz meg száz előítélettel!

- És sajnos nem pusztán csak a pénzembereivel találkoztunk ennek a szép országnak; láthattad a végén, amikor a cukorra került a szó, hogy hét közülük képviselő, és az a fekete hajú, német asszony szemében nevetségesen kurtára nyírt férfi, aki Vintimille-né jobbán ült, miniszteri tárcát utasított vissza.

- Nem is vagyok kíváncsi többé ezekre a parlamenti uraságokra - mondta Minna némi ingerültséggel.

- Akkor nincs más hátra, mint a Faubourg Saint-Germain társasága; azoknak pedig örök életedre polgárlány maradsz.

- Bocsáss meg, anya! - mondta Minna és átölelte anyját. - Azt hiszem, egy kicsit ideges voltam. Szó, ami szó: ezek a franciák egy kicsit mások, mint akiket eddig ismertem.

- Mondd inkább, hogy akikről eddig a könyvekben olvastál. Mert valljuk be...

ÖTÖDIK FEJEZET

K... párizsi követségi attasé eltékozolta a vagyonát, csak hogy *föltűnést keltsen*, és most szívesen benősült volna Minna millióiiba. Több apró szívességet tett a hölgyeknek, mielőtt meglátogatta őket. Nagy meglepetésére végül is engedélyt kapott rá, hogy tiszteletét tegye náluk. Az effajta látogatások okait illetőleg a német kedélyesség rendkívül aggályos.

K...-n kívül a hölgyeknek nem volt más ismeretségük, mint Miossince úr, egy ötvenes éveiben járó, komoly férfi.

A nevezetes „pénzember-vacsora” másnapján Miossince fölkereste őket. Ez a látogatás jelentette az első valódi vigaszt Minna sebzett szívének. A lány inkább belehalt volna fájdalmába, mint hogy akár csak egy árva szót is szóljon tegnapi gyötrelmeiről valakinek az anyján kívül. Így Miossince-nek sem tett erre vonatkozólag semmiféle célzást, annak azonban jó szeme volt, gyanította az igazságot, és korai látogatásának, délután egykor, tehát mihelyt a tegnapi vacsora után az illem megengedte, nem is volt más célja, mint megbizonyosodni a valóságról.

Minna élénk örömét lelte benne, hogy beszéltette Miossince-et. A tisztos férfiú azt bizonyította, minden szavával, hogy nem minden francia olyan, mint a tegnapi vendégek.

Minnát nagyon boldoggá tette volna, aki meggyőzi őt erről az igazságról. Így aztán Miossince egy negyedórai beszélgetés után úgy olvasott a szívében, mint egy nyitott könyvben. S ehhez igazán nem volt szüksége különösebb éleslátásra. A német lányok szíve valósággal átlátszó; francia műveltségű, ügyes embernek mi sem könnyebb, mint megmondani, mi megy végbe bennük. De az effajta ügyes ember nemegyszer elcsodálkozik rajta, mennyire képtelen kitalálni, mi történik majd e szívekben a következő percben. A túlfinomult civilizációhoz tartozó, túl eszélyes szellem az igazi naivsággal nem tud mit kezdeni.

Miossince úrnak az volt a nevezetessége, hogy visszautasította a meaux-i püspökséget, amit bizalmas barátja, Montenotte herceg kért, és kapott is meg számára XVIII. Lajostól. Vintimille bárót és családját már megtérítette; szerette volna megtéríteni Minnát is. Tagadhatatlanul tisztességes ember volt, de elsősorban a reverenda sikerére pályázott. Ifjúságáról senki nem tudott semmit. Pályáját hatezer frank jövedelemmel kezdte, és azzal a fogadalommal, hogy nyilvánosan egy kórház világi igazgatóságának adja át mindazt a pénzt, amivel e hatezer frankon fölül a véletlen esetleg megajándékozza. Ennek a türelmes, higgadt, terveiben rendíthetetlen léleknek csak egyetlen becsvágya, egyetlen öröme volt a világon: harcolni a maga egyszerű erőivel a Franciaországban elterjedt vallástalanság és *közömbösség* ellen.

Egyébként mutatós férfi volt, formás és arányos termetű; jól fésült szőke haja kezdett őszülni; arca kifejező lett volna, ha nem viseli magán a himlő kegyetlen nyomait. Mindig nagy mértéktartással beszélt, és mindig azt a benyomást keltette, hogy rendkívül eszes ember, de bizonyos okokból nem mond ki mindent, amit tud.

Sok pap kárhoztatta, amiért nem elég *papos*, ő azonban nem sokat törődött az ilyen alantas megjegyzésekkel. Szentül hitte, hogy nagy dolgot csak egyesült erőfeszítéssel lehet végrehajtani; mélységes engedelmisséget tanúsított az egység központja, Róma iránt; fölöttesei jóváhagyólag nézték, s így mi sem volt számára érdektelenebb, mint közönséges pályatársainak rágalmi és áskálódásai.

Ő csinált bárót Isaac Wentigből, a gazdag protestáns bankárból. Ebben az ügyben a ***-i király gyóntatójával is levelezett. Megriadt tőle, mennyit jótékonykodik Párizsban a protestáns bankárok testülete. *Náluk nincs közömbösség*, gondolta, és aggodalom fogta el.

Vintimille-ék áttérése egyetlen szavába került: aki nyolc-tíz évig ügyeskedik és kétszázezer frankot költ jótékony célra, azt a francia nemesség igazán eltűrheti; amellet e nemesség

idősebb és gazdag tagjait mind katolikus papok irányították, akiknek ezekben a harcias időkben lelkiismereti kötelességük volt útját állni, hogy egy protestáns család nagyobb jelentőségre emelkedjék.

Miössince titokban azt remélte, Minnát és anyját úgy elbűvöli majd a kellemes párizsi élet, hogy végleg megtelepszenek a városban; ebben az esetben Minna nyilván egy herceghez kíván majd férjhez menni; Miössince-nek pedig volt két-három, vallásilag közömbös hercege, akit szívesen horogra kerített volna, kereken kijelentve nekik egy szép napon: „A római katolikus vallás hétmilliós hozományt kínál önnek, és feleségül mellé egy elragadó és tiszta fiatal lányt; hajlandó ezen az áron a szolgálatába szegődni? Akár hívó, akár nem, erre vonatkozólag a becsületszavát kérem.”

Ez a látogatás nagy aggodalmat keltett az abbéban: attól félt, Minna haza akar menni Poroszországba. Wangennét olybá vette, mint amilyen a Minnához hasonlóan dúsgazdag lányok anyja szokott lenni: tehát intrikusnak, akinek titkos szándékai vannak a lányával, és ezért mindig azzal kezdi, hogy a lehető legálnokabban viselkedik vele. Az abbé úgy sejtette, elsősorban Wangenné kívánczik haza Königsbergbe. Halvány fogalma sem volt az anya és lánya szívének tökéletes tisztaságáról.

Az okoskodó és nyugodt lélek meglepetésével észlelte azt a szenvedélyes idegenkedést, amit a tegnapi este keltett Minnában Franciaország iránt. Olyan különös látvány volt a számára, hogy már-már attól tartott, hogy téved. Rábeszélte a hölgyeket, béreljenek fél páholyt az Operában, fél páholyt a Francia Színházban, és kilátásba helyezett nekik egy páholyt a Vígopera hátralevő előadásaira is.

Vintimille báró úgy mutatta be a Wangen hölgyeknek Miössince abbét, mint kedves és nagyvilági egyházi férfiút, akiben tökéletesen megbízhatnak; gondolhatni, hogy ezeket a bemutató szavakat maga az abbé sugallta a bankárnak.

Mikor eltávozott a hölgyektől, belépett hozzájuk valaki, akit sokkal kevésbé ajánlottak, viszont sokkal egyenesebb is volt: egy egyszerű irodalomtanár, a tiszteletre méltó Hiéky úr. Aligha lehetett volna valakiben több szellem és több belenyugvás szerény sorsába, mint ebben a vézna kis emberben, aki maga választotta magának hivatásul az óraadást. Egy-egy óráért tíz frankot kapott, és La Bruyère *Jellemrajzai*-t olvasta Minnával. Tudott valamicskét németül, és meg-meggyőződött róla, megértette-e Minna a híres francia prózaíró mondatainak gyakran rejtett rosszmájúságát. Nagy meglepetésére láthatta, hogy Minna valóban érti, amit olvas. „Különös teremtés - gondolta az öreg irodalomtanár. - Hirtelen eszébe jut és föláll, az ablakhoz megy és figyelni kezdi a két verebet, hogyan szemelik a morzsát, amit kitett nekik az erkélyre, és közben megérti La Bruyère-t.”

Hiéky professzor úgy találta, Minna aznap nagyon szomorú. Háromnegyed órája folyt a lecke, és még egyetlenegyszer sem kelt föl, hogy meglesse a Tüilériák hatalmas fáihoz ablakához röppenő verebeket. Akkor, a szöveget magyarázva, a tanár egyszer csak így szólt:

- Napóleon idején Párizsnak ötszázezer lakosa volt, ma egymillió-százezer; van köztük mindenféle ember, a legjobbtól a legrosszabbig. Törje át gondolatban egy ház szalonjának a falát: túlsó felén, ugyanazon az emeleten, egy másik szalonban az elsőnek a vendégeivel tökéletesen ellenkező jellemű embereket talál.

- Azt hiszi? - mondta Minna kipirulva.

- Föltétlenül - felelte a tanár. - Párizst most az teszi páratlanná a világon, hogy mindenből megvan benne a legjobb is, a legrosszabb is. Csak a közép-szerű, lapos és óvatos embereknek nem tetszik.

- De mondja, uram, ha az egyik szalonban ott találni mindazt, ami a világon a legotrombább, legközönségesebb, legvisszataszítóbb, nem valószínű-e, hogy a szomszéd szalonban is csak ugyanolyanok ülnek?

- Nem, kisasszony. Vagy balszerencséje volt, vagy nem figyelt eléggé; mert azért ezekben a közönséges, otromba, stb. emberekben is volt azért valami, amivel az átlag fölé emelkedtek.

- Jól van, tanár úr - szólt közbe Wangenné -, sarokba szorítja a lányomat!

- Anyának igaza van - mondta Minna. - A vagyonukkal valóban az átlag fölé emelkedtek.

- De, kisasszony, hiszen ezekből élek, és ezekkel vesződöm! Ha ez az osztály nincs, ma is három frankot kapok egy óráért, mint a Császárság idején. Párizs csak úgy hemzseg ezektől az úgazdagoktól, akik mindenáron meg akarják érteni La Bruyère-t és már az első előadáson Scribe darabjait, de képtelenek rá. Húszéves korukban egészen máson járt még az eszük, és az ember élete nem más, mint annak a kifejlődése, ami húszéves korában volt. Nincs nevetségesebb, mint ha egy tanár hízeleg a növendékének, de én ennek a látszatát is vállalom és őszintén kijelentem, mert ez a szín igazság: egyetlen tanítványom sincs, aki úgy értené La Bruyère-t, mint ön, kisasszony, és minthogy ön még nincs húszesztendő, joggal remélhetem, hogy egész életében szellemes nő lesz.

Wangenné, ha meri, megcsókolja Hiéky urat a szavaiért; bámulva nézte a fejére simuló, tisztaságtól csillogó kis parókát.

- Ha már ilyen jóindulatú irántam - mondta Minna -, kérem, magyarázza meg nekem egy kicsit, miért ilyen sokfélék a párizsi szalonok.

- Akinek van szeme, az látja, hogy nincs hasonlóbb dolog, mint a szenvedélyek, jobban mondván az egyetlen szenvedély, ami a párizsiak szívét mozgatja: valamicskével többnek *látszani*, mint amik. A java társaságot az jellemzi, hogy az is *látszani* akar ugyan, de mindig csak annak, ami. Csakhogy ez a *hiúság*, ez az egyetlen szenvedély az élet különböző helyzeteiben a legkülönbözőbb eredményeket hozza létre. Abban a szalonban, amelyet ön említ, kisasszony, mégpedig, amint látom, vajmi kevés lelkesedéssel, valószínűleg mindenki arra törekedett, hogy *gazdagnak lássék*. Nos, az ezernyolcszázharmincas forradalom után Franciaország legelőkelőbb szalonjaiban az emberek igyekeztek letörtnek, tönkrementnek, szegénynek *látszani*. Persze tetszelgés volt ez is, de ezek a szalonok homlokegyenest az ellentétei voltak annak, amely, úgy sejtem, erősen megbotránkoztatta Wangen kisasszonyt.

Az óra letelt, a tanár szerényen elbúcsúzott.

- Végre valaki, aki megmentett számunkra egy vigasztalan estét, igaz, Minna? - mondta nevetve Wangenné. - Hol lehet szert tenni Párizson kívül mindössze egyhónapi ott-tartózkodás után és potom tíz frankért ilyen társalgásra? Ez az ember Königsbergben király lenne a mi esztétikaprofesszoraink közt.

- *Hofrath*-ot⁵⁸ csinálnának belőle, egykettőre elsajátítaná a nagyképű komolyságot, bizonyos dolgokról nem merne beszélni többé, és egyszerűen elnyelné őt is az unalom. No de látom - mondta Minna vidáman -, azért még ér valamit ez az *én* Párizsom.

A porosz nagykövet bemutatta a Wangen hölgyeket a királynak, a királynénak és a külügy-miniszternek. Akikhez ajánlólevelük volt, azok szívesen fogadták és meghívták vacsorára őket; s a hölgyek az illendő időn belül visszaadták a látogatásokat.

- Tudod, Minna - mondta egy szép napon Wangenné, B. elnök feleségétől jövet (a magas rangú bíró háza egyike volt a legjobb polgári szalonoknak) -, mi azt hittük, és úgy vélem,

---

⁵⁸ *Hofrath* - udvari tanácsos (a régi Németországban és Ausztriában).

joggal, hogy jócskán fölötte állunk von Landeck generálisnak, és most mégis kezdünk az ő sorsában osztozni; mi is valahogyan *hanyatlóban* vagyunk. Persze nincs okunk panaszra, ezek a kedves franciák tökéletesen udvariasak velünk.

- Igazad van, anya, és egyáltalán nem érdemelnénk meg, hogy ilyen szellemes emberek közt éljünk, ha nem vennénk tudomásul, hogy jelenlétünk feszélyezi őket és hideg zuhanyként hat rájuk.

Lelkiismeret-vizsgálatot tartottak, azt keresték-kutatták, nem terheli-e őket valami meggondolatlan megjegyzés vétke, amit a francia szokásokra tettek.

- Ilyesmiben a franciák sokkal léhábbak, semhogy megsértődnének, ha valaki kritizálja a szokásaikat, mint az az úr, aki Itáliából jött és elmesélte a minap, mi történt vele Velencében. Különben is, nyolc házhoz járunk, és mindenütt ugyanaz a hatás.

A hölgyek Vintimille báróhoz fordultak tanácsért, de természetesen a lehető legóvatosabban. Vintimille báróné azok közé az asszonyok közé tartozott, akiknél a legnyilvánvalóbban vallottak kudarcot, és a világért sem akartak abba a látszatba kerülni, hogy panaszkodnak.

A báró is végtelen tapintattal és szokásos eljárás módjait messze meghaladó udvariassággal hozta tudomásukra, hogy nagy vállalkozása, bankári vagyonának és helyzetének átalakítása nagybirtokká és földbirtokosi pozícióvá, minden figyelmét leköti, s így semmiképpen sem mer olyan tanácsot adni a hölgyeknek, ami utóbb súlyos következményekkel járhatna. Kénytelen egyetlen szolgálatra szorítkozni, amire azonban mindig elsőrendű gondja lesz, nevezetesen a hölgyek anyagi ügyeinek intézésére, mégpedig a következőképpen: 1. hogy a Königsberg és Párizs közötti árfolyamkülönbségen minél kevesebbet veszítsenek; 2. hogy Párizsban minél kevésbé csapják be őket.

És jelentőségteljesen kurtára szabta a látogatását.

- Nos, anya, ez világos - mondta Minna, amint a bankár eltávozott. - Bélpoklosok vagyunk, ami fölöttébb furcsává teszi a helyzetünket. Élvezzük ki hát a fél páholyt, amit a Francia Színházban kaptunk Robert úr jóvoltából, járjunk el néha azokra a kémiai és csillagászati különstanfolyamokra, amelyeket a mi híres Gaussunk munkatársa nyitott meg előttünk, egy szóval élvezzük Párizsban azokat az örömeit, amelyekhez mindenki hozzájuthat, aztán a többit majd meglátjuk.

- Majd okosak leszünk és szép lassan megritkítjuk a látogatásainkat; *tépés nélkül bontjuk föl a szövetet*, ahogy a derék Hiéky mondta tegnap, amikor a francia közmondásokat magyarázta neked.

Miössince abbé végtelen, de talán kissé túl föltűnő ügyeskedéssel (mert hiszen föl is tűnt Minnának) értésükre adta a hölgyeknek, hogy rövidesen ki lesznek téve bizonyos monomániának, mely abban a mértékben harapódzik el Párizsban, amilyen mértékben Európában észreveszik, hogy mégiscsak ez az a város, amelyet a legkevésbé tettek tönkre a politikai marakodások. A leleményes abbé egy tönkrejutott fiatalemberre célzott, akinek legfőbb képessége, hogy tetszetősen tudja tékozozni azt a nagy vagyont, aminek már rég a nyakára hágott. Ez az emberfajta, mely eszményi fokon rendelkezik a majordomusi tehetséggel, csakhamar lépten-nyomon ott nyüzsgött Wangenné és a lánya körül.

- Nos, kedves abbé úr, majd meglátjuk, mit tudnak - felelte Minna, és csöppet sem bánta, hogy egy kicsit kizökkenti Miössince-et a kerékvágásából; úgy találta ugyanis, hogy az abbé kissé túlzott köntörfalazással tette meg diplomatikus közlését. Wangenné a lányára nézett: tudta, hogy Minna már-már rögeszmésen irtózik a gondolattól, hogy a milliói miatt udvaroljanak neki.

- Mama meg én ismeretlenek vagyunk Franciaországban - folytatta a lány -, számítanunk kell rá, hogy egy kicsit elhanyagolnak, sőt magunkra is hagynak bennünket. Ha eleinte néhány érdemes ember keresni fogja a társaságunkat a milliók miatt - (ezzel a kifejezéssel beszélt a vagyonáról) -, azt hiszem, anyával együtt nem fogjuk észrevenni, miféle sikerünk van, mert bármily kevésbé hízelgő is személyes érdemeinkre nézve, végül is megment a magánytól, föltéve, ha nem követik el azt a baklövést, hogy fölhívják rá a figyelmünket, és akaratunk ellenére ők maguk vétetik észre velünk.

Miössince abbé meghökkent, és hamarosan el is köszönt; ez a bölcs és politikájában tökéletesen következetes férfiú mindig így tett, ha váratlan dologgal találta szemközt magát.

- Úgy látom, lányom, egyszeriben meglehetősen közönséges érzelmeid lettek.

- Én meg úgy láttam, az abbé úrnak terve van; jobb szeretem, ha nem pillant be a mieinkbe.

- De a múltkor azt mondtuk Vintimille-nénél, hogy nem óhajtunk férjet választani neked, mielőtt huszadik évedet be nem töltöd; most meg mintha éppen az ellenkezőjét mondtad volna.

- Lehet, hogy Miössince úr nem is tud arról a múltkori kijelentésünkről; lehet, hogy a tudomására hozták, és akkor olybá vette, mint óvintézkedést a részünkről, amivel Vintimille-né nagyon is szembetűnő szorongását akartuk csökkenteni; ő ugyanis aznap mintha már-már ki is mondta volna, hogy jelenlétemmel még utóbb elütöm a lányai kezéről a szóba jöhető férjjelölteket.

Miössince abbé egyik látogatása alkalmával megpendítette Wangenné előtt, hogy - (mivel a pénz nem számít nála) - nem ártana, hogy ha egyszer ilyen fiatal és főként ilyen szemrevaló lánya van, társalkodónőt fogadna mellé; de nem valami fizetett alkalmazottra gondol, hanem egy távoli rokont kellene keresni, vagy legalábbis olyan jóra való nőt, akit rokonként lehetne bemutatni a társaságban.

Wangenné egy szót sem felelt az ajánlatra, úgy tett, mintha elengedné a füle mellett; de alighogy az abbé eltávozott, megtárgyalta Minnával a dolgot.

- Jó és okos ötlet; hívjuk el a kuzinunkat, Strombecknét; ő szeret minket, és mi is szeretjük őt; józan és eszes nő, talán kissé túl fiatal, hiszen harmincéves sincs még, de tartós balsorsában, ami egy udvari főnemessel való házasságából következett, korát messze meghaladó élet-tapasztalatra tett szert. Hol találhatnánk még egy női szívet, amely így szeretne minket? Előtte teljes nyíltsággal beszélhetünk.

- Olyan rosszul járt szegény a főrangú férjével - tette hozzá Minna -, hogy biztosan tud majd néhány jó ötletet adni nekünk, hogyan lehet illendően visszautasítani ezeket a milliókért legyeskedő követségi titkárokat.

A porosz nagykövet épp aznap este tudatta a hölgyekkel, hogy az éjszaka rendkívüli futár indul Berlinbe. Strombeckné határtalan örömmel fogadta gazdag unokanővérei meghívását. Alig volt három- vagy négyezer frank jövedelme, ennyi maradt abból a nyolcszáz ezer frankból, amit hozományba vitt Strombecknek; a berlini udvarnak ez a főura harminchat éves korában végkimerülésben és tökéletesen tönkremenve halt meg. Strombecknénak olybá tűnt, mintha visszatértek volna a régi szép idők; Königsbergből postakocsin utazott Hamburgba, s onnét a Le Havre-i gőzhajóval tíz nap alatt Párizsba érkezett.

HATODIK FEJEZET

Miössince abbé alaposan meglepődött, amikor társalkodónőre vonatkozó ajánlatát követőleg legközelebb látogatást tett a hölgyeknél: épp javában örvendeztek unokanővérük, Strombeckné megérkezésén. Magában erősen bosszankodott: ezzel lehetetlenné vált, hogy bevezesse a házba D'Arblay-nét, ezt a bámulatosan értelmes és megvesztegetően nyájas modorú asszonyt, aki már a kezére járt egyszer egy fölöttébb nyakas, dúsgazdag protestáns család megtérítésében.

Az abbét elképesztette ez a két, egymás után következő kudarc vagy legalábbis meglepetés. „Azt mondják a német jellemre, hogy egyszerű - gondolta -, holott éppen ártatlanságával és gyanútlanosságával téveszt meg, azzal, hogy a megtévesztésnek még a gondolata is hiányzik belőle. Tekintettel a kapcsolatunkra, ugyan ki ne számított volna rá, hogy közlik velem, ha olyan messziről ide akarják hozni ezt a szerencsétlen unokatestvérüket! Ha igazában vágyom a boldogságra, hogy visszavezessek ezeket az eltévedt lelkeket az Egyház anyai ölére, eztán kétszeres gonddal kell résen lennem, és legfontosabb teendőim közt kell számon tartanom ezt az ügyet. Vétkeztem, mégpedig koromhoz már igazán nem illő vétekekkel - tette hozzá magába szállva (mert mélységesen átérezte botlását) -, *túlzott bizalommal*. Talán sokkal világosabban kellett volna D'Arblay-nét ajánlanom. Ő tökéletesen ismeri a francia szokásokat; olyan előny ez, amit ki kellett volna emelnem, és ami talán döntően hatott volna ezekre a hölgyekre. Hiszen van annyi eszük, hogy észrevegyék: a bizarr és félreérthető viselkedés milyen látszataiba keveri néha őket az a jámbor meggyőződés, hogy mindenki tökéletesen jóhiszemű és jóindulatú... Okvetlenül tanulmányoznom kell, milyen a jelleme ennek a lecsúszott nagyasszonynak, akit a férje megcsalt, és aki most a nyakunkba szakad. Ez az esemény mindenestre bonyolultabbá teszi a kérdést; egy-egy eljárás, amely alkalmas lehetne arra, hogy anya és lánya lelkét befolyásolja, mindenestül csődöt mondhat ennél a harmadik személynél, aki sokáig a berlini udvarban élt. *Egy lépés* hátrányba kerültem. Nem kell annyit óvatoskodni; Königsbergben annyira mások a szokások, mint Párizsban, hogy ez eleve tompítja mindazt, ami eljárásomban túl nyersnek tünnék, ha francia nőkről lenne szó. Egy tizennyolc éves szívnél, és főként egy német szívnél miért ne játszanám ki a szerelem kártyáját? Miért ne álljak elő a fiatalemberkémmel?... Az igazi nehézség az ő meggyőzése lesz: olyan ember, aki előbb cselekszik, és csak aztán gondolkodik.”

Egy óra múlva az abbé már lóháton ült. Azt hiszem, említettem, hogy rendkívül eszes ember volt, és előjárói ennek megfelelően bántak is vele; nagyon jól tudták róla, hogy épp olyan föltétlen eszköz a kezükben, mint *vak kezében a bot*. Így hát nincs mit csodálni rajta, ha most ott üget a Boulogne-i Erdő fasoraiban; találkozni akart az ifjú Montenotte herceggel, és nem akarta, hogy úgy lássék, mintha keresné.

Csakhamar meg is pillantotta a távolban, egy remek paripán; a herceg pompásan ülte meg a lovat, mind ez ideig ez volt az egyetlen valódi érdeme. Egyébként még ebben az egyszerű tevékenységben is nyilvánvalóan szembetűnt hideg és közömbös természete. Nehezen lehetett fölfogni, hogy ez a fagyos lény annak a híres Malin-la-Rivoire tábornoknak a fia, aki egyik legnevezetesebb fegyvertársa volt Napóleonnak 1796-ban, örök emlékü itáliai hadjáratában.

A generálisból herceg és francia marsall lett, amikor gazdája megszerezte magának a császárságot. Fia éppen hogy huszonnégy esztendő volt, most végezte el a műegyetemet, és hadnagyként szolgált a tüzérségnél. Bár nem volt magas termetű, jóvágású férfinak számíthatott volna; de volt egy szépséghibája: különleges hajviselete; füle magasságában ugyanis egyenesre nyíratta a haját, olyasformán, mint a németek. Bőre igen szép volt, de a szeme kissé vöröses.

Minden iránt jegesen közönyös volt ugyan; de ha jól megnézi az ember - és az abbé tudta ezt -, azért talán mégis föl lehetett volna fedezni benne valami vonzódást az egyszerűséghez. Így

például, mikor berendezte annak a palotának az első emeletét, melyet az anyja tukmált rá, az egész, egyébként nagyszerű bútorzatot tölgyfából készíttette; anyja iszonyatosnak is találta ezt: ő a kisujja hegyéig hercegnő volt, és állandóan kiházásítási tervekkel üldözte a fiát.

Apja meglehetősen fiatalon halt meg, és Léon már ötesztendőskorára herceg lett. Huszonkét évesen, a valódi élet küszöbén, némileg feszélyezte a szerep, amire a címe kötelezte. Nyilván tüstént párbajra hívta volna a tapintatlan tolakodót, aki értésére merte volna adni, hogy belelátott a lelkébe; ténynek azonban tény, hogy - szerencsétlenségére - mégsem volt mindenestül a rangjának balejja. Nem hitt benne olyan vakon, ahogy egy igazi, ostoba herceg hitt volna.

Időnkint, mikor rózsaszínben látta az életet, Napoléon Malin-la-Rivoire mégis örült neki, hogy herceg. Ha arról a halálos szorongásról beszéltek körülötte, amely egy-egy tizenhét esztendősként szegény ifjú életét keseríti meg, és a zsenge fiatalok legszebb örömeit, legmosolygóbb illúzióit tarolja le azzal a szomorú jelszóval, hogy *el kell helyezkedni*, Léon azt mondta magában: „Nos, énhozzám mindez nem ér föl, tisztes majorátusom van, szép, időálló földbirtokok egy északi megyében, és ráadásul herceg vagyok.” De ezt csak a lustasága mondta; alapjában véve, komolyabb perceiben azért nem volt föltétlenül meggyőződve róla, hogy kivételes helyzete nem *visszaélés-e*. Ilyen kárhozatos hatásuk van az olyan zugújságoknak, mint a *Charivari*.⁵⁹

Előmozdítja-e Franciaország boldogulását, hogy hercegek vannak? Amikor inkább sötét színben látta a dolgokat, vagyis legalább öt napján a hétnek, a válasz fölöttébb kérdésesnek tűnt a szemében. Ezeken a napokon hajlamos volt rá, hogy mindenben megbántódjék, és hiába próbálta elűzni a kétségeit ezzel a maximával, melyet alighanem Duclos-ban olvasott: „A visszaélést nem én csináltam, megvolt az már előttem is; gyávaság lenne nem kihasználnom, ha egyszer kedvező számomra.”

De sokkal tisztességesebb, vagy gondolkodóbb, vagy ha tetszik, szomorúbb ember volt, sem-hogy el bírt volna szunnyadni ezen a vánkoson. A korával járó sok becsvágyon és hívságon át mégiscsak kezdte szükségét érezni az önbecsülésnek, a mások becsülése már nem elégítette ki. A töprengéseknek ebből a zürzavarából akarta kivágni magát, meg egy kicsit az apja mozgékonyágát is utánozni akarta, ezért szerette annyira a sportot: kora első vívója, első lövésze, első ugrója volt.

Egy-két évig, utolsó műegyetemi esztendőiben azt hitte, Angliában fogja megtalálni a boldogságot: ha majd átmehet oda és maga vásárolhat magának három *telivér* lovat. Nyolc hónapot töltött a szigetországon, igazi *turf*-emberré képezte magát, kitanulta a lovak minden csínját-bínját, és nem hármát vett, hanem ötöt; mind az öt pompás jószág volt, és mindegyiknek megvolt a maga kiválósága: erő, gyorsaság, stb.

Később, mert öt angol telivérjével sem érezte sokkal boldogabbnak magát, azt tervezte, Szíriába megy és valahol Arábia közelében arabs kancákat szerez. De hogyan vívja ki ehhez anyja beleegyezését, aki mindenáron meg akarta nősíteni, és utálta a nagy utazásokat? Most, amikor történetünkbe lép, kezdte megállapítani magában, hogy az embernek sok idejét elveszi és sok gondjába kerül, ha lovai vannak. Aztán meg, tette hozzá, benne a kiábrándulás, vajon mi olyasmit csinálhatna az arabs lovaival, amit az angolokkal még nem csinált? Erre nem tudott mit felelni.

Hiába jutott pár nap múltán a következő gondolatra, hogy valami elfogadható indokolást adjon a dolognak: „Meglátogatom Egyiptomban azokat a csatatereket, amelyeket apám a vérével öntözött.” Tűnődő perceiben ez a magyarázat egy hétig ki is elégítette; utána azonban ez a lesújtó meggondolás támadt benne: „Apám annyi idős korában, mint most én vagyok,

---

⁵⁹ *Charivari* - 1832-től megjelenő párizsi satirikus lap.

bizonyára jót nevetett volna rajta, ha azt ajánlják neki, fecsérelje idejét annak a helynek a meglátogatására, ahol apja kitüntette magát. De hát az én hibám - folytatta méltatlankodva -, ha a kormány ma már senkinek sem ad alkalmat rá, hogy kitűnjék?... Franciaországnak, szerencséjére, nincs már szüksége olyan nagyszerű férfiakra, akiket annak idején örök hírral övezett, és akik nélkül 93-ban porosz vagy osztrák tartományá süllyedt volna.”

Aznap, amikor Miossince abbé találkozott vele a Boulogne-i Erdőben, az ifjú herceget a következő gondolat tette tűnődővé és kevésbé kíváncsi lovaglótársá barátai számára, akikkel együtt ügetett: „Ha Lajos Fülöp kormányzatát szidom, éppolyan nevetséges vagyok, mint a falusi orvos, aki pörbe szállt a községével, mert egyetlen lakosa sem akart sárgalázat kapni.”

Míg így tűnődött, egyáltalán nem volt hallgató, ellenkezőleg; épp csak ha akadt egy-két perc, amikor nem kellett semmit mondania, gondolt el egyet-mást magában. „Ha azt akarod, hogy hazád nagy dicsőséggel koszorúzzon, keresd időszerű szükségleteit, és elégítsd ki őket. Csakhogy - tette hozzá egy benső hang a lelkében - ha hazámnak olyan megyefőnökre van szüksége, aki nem hajbókol minisztere szeszélyeinek, vagy olyan miniszterre, aki naponta legalább két órát komolyan törődik annak az ügynek az előmozdításával, amelynek nevét a tárcája viseli, ahelyett, hogy egyedül azon járna az esze, mint őrizheti meg a bársonyszékét, és mint kelthet tetszést az Udvarban anélkül, hogy visszatetszést keltsen a parlamentben; mit nyernék vele, ha én lennék az a tiszteletre méltó megyefőnök, aki csak a jót tartja szemé előtt, és nem retteg sem a püspökétől, sem attól, hogy följelentik valami száz frankos kis haszon miatt; vagy én lennék ez a páratlan miniszter? Dicsőség? Vagy tekintélyem lenne? Aligha. Ki emlegetne csak két évvel a halálom után; sőt, még életemben is, ki lenne biztos az érdemeim felől? Ki az ördög törődik azzal, hogy az a prefektus, aki 1834-ben a szerencsétlen lengyeleket üldözte, a lázadás rossz példáját akarta-e elfojtani, vagy csak azért volt *erős kezű*, hogy hízelegjen a minisztériumnak és megdarálta a helyét?”

Ebben a pillanatban a herceg nem bánta volna, ha valamilyen nehezen átugratható sorompó kerül az útjába. Miközben a legutóbbi chantillyi lóversenyekről folyt a szó, a boldogtalan fiatalembert egyfelől ezek a gondolatok háborgatták, másfelől a *nemesség kötelez* magasztos jelszava, melyet oly mélyen átértzett.

Egyetlen barátja, egyetlen bizalmasa sem volt. Egyszer-kétszer megpróbálta érinteni ezeket a súlyos kérdéseket azok előtt a pajtásai előtt, akikkel együtt szórakozott. „*Igen*”, felelték neki, ásítva egyet az ő lelke legmélyéről föltörő szavaira, és a végén még örülhetett neki, hogy nem vádolták meg komolykodó nagyképűséggel. Egyetlen érzés szerzett neki némi megkönnyebbülést: az, hogy szerette anyját; de amikor legutóbb szarvasvadászaton vett részt Belgiumban egy ottani főúrnál, akivel a lovaik révén barátkoztak össze, egyszerre eszébe ötlött egy kínos gondolat, ahogy az agyonhajszolt, kutyák marcangolta szegény szarvast nézte: „Ha hiúságomban odáig vetemedném - mondta magában mélabús mosollyal -, hogy ehhez a nemes állathoz hasonlítsam magam, azt mondhatnám, engem is így üldöznek a házasságokkal. Egyfelől anyám, aki folyton azt hajtogatja, mivel tartozom apámnak, családomnak, nem létező dinasztiaimnak -, másfelől, akárcsak ezek a falusi szelindekek, melyek egy pillanatra nemes vadászebeink falkájához csatlakoznak, a párizsi társaságban minden anya, akinek eladó lánya van.”

Ez a könyvek morálja szerint oly tiszteletreméltó lény: a dúsgazdag lányos mama - ez volt szegény Léonnak az iszonyok iszonya. Mérföldnyiről észrevette anyák és lányaik különféle praktikáit, a meghatott vagy elragadtatott csókokat, amiket a döntő pillanatban, amikor éppen látták őket, az anya adott a lányainak, vagy a lányok adtak anyjuknak, a körülmények kíváncsiaként. Meg kell mondanom, hogy ezeknél a szívre ható látványoknál sokkal jobban kedvelte az Opera kis táncosnőit, akik mindössze hét és fél frankot keresnek, ha föl-

lépnek egy-egy balettban. „Ezek legalább őszinték és nyíltak a szerepükben - gondolta -, nem rejtegetnek semmiféle hátsó gondolatot, és amellett szerepüknek megvan a kellő indoka is. Valóban szükségük van arra a parányi összegre, amit a szeretőjüktől vagy inkább barátjuktól kapnak; mert voltaképp csak ennyit érzünk irántuk: valamicske barátságot, s annak is a részvét az alapja, a szájalom azon, hogy mennyi minden hiányzik az életükből ahhoz, hogy elviselhető legyen.”

Kételyei közt, és öt nagyszerű lovával (három hónappal ezelőtt érte a balszerencse, hogy elvesztette Alida nevű csodálatos kancáját), a fiatal herceg nem nagyon tudta, ki is ő igazában, és róla sem tudta senki, hogy mi lesz belőle. Neki magának az volt a véleménye magáról, hogy fiatalemberhez képest nem szórakozik eleget. Százat lehetett tenni egy ellen, hogy végül is igen komoly, igen megfontolt, igen gondos francia főrend lesz, az év nyolc hónapját szép cossey-i birtokán tölti, esős napokon többnyire szomorú lesz, de gyakran az lesz napsütésben is. „Nem találok magamnak semmi tennivalót. Boldogok a szegények; és boldogok a gazdagok is, akik azért törik magukat, hogy báróságra jussanak!” - gondolta felsóhajtva.

Már volt néhány szalonbeli szeretője; ezeket elmondhatatlanul képmutatóbbnak, civódóbbnak, és ha szakítani akart velük, mérhetetlenül makacsabbnak találta, s három hónap múltán sokkal tűrhetetlenebbnek is, mint azokat a szegény kis operai patkányokat, akiket időnkint megvendégtelt egy-egy vacsorával. Minthogy nem voltak megállapodott elvei semmiről, még nem szögezte le magában, hogy ezek a nyomorult lányok ezerszer többet érnek, mint azok a komédiásnők, akik a szalonokban játszanak és gyapjú lábszőnyegeket hímeznek a szeretőjükhöz. „D'Épinay asszony, Rousseau és Grimm idejében ezek a komédiásnők legalább szellemesek voltak - jegyezte meg mély sóhajjal. - Diderot-k, Rousseau-k, Grimmek, Duclos-k fordultak meg a környezetükben; csupa olyan ember, akivel el lehetett beszélgetni; mulatós idők voltak.”

Mindebből látni való, hogy a herceg szerette a szellemességet, bár maga sem tudta, miért. Attól a tapasztaltságtól, hogy ezt meg is tudja magyarázni, még tíz vagy húsz évnnyire volt, s ugyanígy nem tudta még azt sem, hogy mint tűzben a bátorság, ez az egyetlen dolog, amely nem helyettesíthető mindenestül képmutatással.

Miössince abbé a fiatal hercegnek ezeken a tulajdonságain tűnődött; jól ismerte és igyekezett megfejteni őket magának. Minduntalan visszatért valamire, ami mehökkentette és azt az aggodalmat keltette benne, hogy mégsem irányíthatja úgy kedvére a fiatalembert, ahogyan szeretné. Ez a dolog bizonyára azokat a fiatalembereket is meglepi, akiknek az a legfőbb boldogságuk, ha bérelt hátszalonon parádézhatnak a Boulogne-i Erdőben, vagy ha meghívást kapnak báljára.⁶⁰ Léon ugyanis általában jobban örült volna neki, ha inkább egyszerűen csak Malin-la-Rivoire úrnak jelentik be, mikor egy szalonba lép, azon a néven, aminek apja éppen elég fényt adott, nem pedig úgy, mint Montenotte herceget; vagyis inkább azzal a névvel illetik, melyet apja viselt dicső életének háromnegyed részében, mintsem azzal a pompázatos címmel, melyet apja halála után ő örökölt tőle, és mely szemlátomást arra kötelezte, hogy „véleményei” legyenek, és bizonyos tréfákon megsértődjék.

Azonfölül, gondolta az abbé, ha sarokba szorítják, még vad is, amilyen az apja volt. Ez a faragatlanság meglehetősen kellemetlen ezeknél az újszülött arisztokrata ifjaknál; az Udvarnak még nem volt elég ideje rá, hogy lecsiszolja őket.

---

⁶⁰ *bájlára* - az előbbi szó Stendhal kéziratában olvashatatlan.

HETEDIK FEJEZET

Az abbé, miközben az utóbbi, kétségkívül érdek nélküli sajnálkozást fogalmazgatta magában, egy pillanatra fölbukkant egy fasor végében a herceg szeme előtt, aztán megint eltűnt. Léon egy csöppet sem ragaszkodott barátaihoz, akikkel együtt ügetett; megsarkantyúzta lovát és bevágatott a fasorba, amelynek túlsó felén az abbét eltűnni látta. Az az öröm ösztökélte, hogy most egy kellemes negyedórát tölthet valakivel, aki valóban egészen más, mint akiket faképnél hagyott. „Miössince úr inkább meghalna, mint hogy fondorlatoskodva tegyen szert tízezer frankra - gondolta -, ezek a barátaim pedig, akiknek most hátat fordítottam, egyébről sem beszélnek, mint a pénzről, imádják a pénzt, s azt hiszik, az érvényesülésnek egyetlen módja van: a pénz; alapjában véve sok mindenre hajlandók lennének tízezer frankért.”

- Hogyan, herceg úr - mondta az abbé és lassúbb ügetésre fogta a lovát, amint látta, hogy Léon feléje tart -, ott hagyja ragyogó fiatal társaságát egy aggastyánért, aki szomorú testgyakorlatait végzi az egészsége érdekében?

- Azok a fiatalurak a legjobb barátaim, és ráadásul, azt hiszem, Párizsban a legkülönbek, csak az a baj, hogy mindenáron csillogni akarnak. Kiütközik rajtuk az erőlködés, úgyhogy az ember egy órán belül belefárad; Miössince úr társasága viszont még soha nem fárasztott senkit, s ami engem illet, nekem sokszor épülésemre szolgált.

Mindezt amolyan matematikus hangnemben, majdnem mogorván mondta.

Az abbé elvből soha nem irányította a társalgást; mindig a válaszaival bizonyult szellemesnek és érte el a célját. A fiatal herceg, ahogy az unatkozók szokták, egy negyedóra alatt tücskötbogarat összehordott. Egyik ilyen kijelentése volt a következő:

- A kormány nagyon jól tenné, ha nyolcvanezer embert Spanyolországba zúdítana; ez fölrázná egy kicsit a hadsereget, mert most olyan falkához hasonlít, amely csak a gazdája kedvéért szalad, nem a vad után. A vén tisztek szépen nyugalomba mennének, az altisztek előlépnének és tiszti rangot kapnának, én pedig, ha nem is utánoznám az apámat, átesnék végre a vérkeresztségen, ahogy a nevemhez illik, s aztán nyugodt lélekkel fordíthatnék hátat az egésznek.

- Mi sem lenne bölcsebb a hercegasszony halála után, de életében otthagyni a világot és a közügyeket annyi lenne, mint halálos tört döfni a szívébe. Amit mondok, nem azért mondom, hogy bármiféle tanácsot adjak önnek, hercegem. Én ebben az esetben évente hat hónapot Cossey-ban tölténék a hercegasszonnyal, hogy elviselhetőbbé tegyem számára ezt a keserűséget.

- Abbé úr, ön tökéletes, és ez csak fokozza elégedetlenségemet saját magammal. Ha ön, aki semmivel sem tartozik anyámnak, meghozná érte az áldozatot, hogy fél évre búcsút mond Párizsban és a hitetlenség elleni harcnak, amelybe olyan szenvedélyesen belevetette magát: mi mindent nem kellene tennem nekem, aki elsőszülött fia vagyok ennek a nagyszerű asszonynak! Megvallom, úgy érzem, messze alatta maradok a kötelességeimnek. Tudja, hogy tegnapelőtt megint új házasságról volt szó? Higgye meg, uram, vannak napok, amikor címemet és majorátusomat legszívesebben átruháznám az öcsémre, és egyszerűen Malin-la-Rivoire tüzértisztnak hívatnám magam? Akkor én se lennék más, mint a többiek, és anyám a testvéreimet boldogítaná a kiházásítási terveivel.

- Két főbenjáró tévedés, és ráadásul egy matematikus szájából! Ó, D'Alembert! Ó, La Grange! Hiszen azzal, hogy lemond a hercegségéről, föltéve, hogy a dolog egyáltalán kivihető, csak még rendkívülibb és még híresebb ember lenne. Most, ha egy szalonba lép, a korombeliek többségének szeme nem az ifjú herceget keresi, akit az inas bejelentett; mindössze az egyszerűség és a nemes modor többé vagy kevésbé hangsúlyozott árnyalatára számítunk. Azt a fiatalembert ellenben, aki egy hercegséget dobott sutba, megvallom, magam is megnézném, mégpedig alaposan, „őszintén republikánus? - kérdezném magamban. - Vagy

ami valószínűbb, a republikanizmus hipokritája? Esetleg az egyszerűség álszentje?” Végelethetetlen föltételezések következnek. És a társaság, miután egy ideig habozott a sokféle föltevés közt, végül is olyasmire lyukadna ki, amit nem is akarok a nevének nevezni.

- Majd én a nevének nevezem, abbé úr, nem vagyok mimóza; a világ végül is a megvetésnél kötne ki. Semmi kétségem fölöle, kicsiben, nagyon kicsiben olyan lennék, mint Cromwell megvetett és háromszor is megvetendő fia, a szerencsétlen Richard, akinek már a neve hallatára elfog a szájalom.

- El lehetne menni Amerikába, vagy három évig tartó világ körüli utat tenni.

- Erre is gondoltam már. De mitévő lennék, ha mire visszatérek, anyám meghalna bánatában?

És az ifjú herceg homloka hirtelen ráncba szaladt.

- Higgye meg, herceg úr - jegyezte meg az abbé egy percnyi hallgatás után -, minden tisztességes embernek megvan a maga terhe ezen a világon. Aki pedig nem tisztességes, az még nagyobb, még súlyosabb terhet hurcol: a rossz lelkiismeretét.

Hosszú csönd következett; az abbé azt szerette volna, ha a következtetés következő lépését az ifjú herceg teszi meg; becsülte annyira az eszét, hogy ezt többé-kevésbé várhatta is tőle.

De furcsa dolog és szomorú tünete a tizenkilencedik század mogorvaságának: ez a szép, gazdag, már fiatalon az átlag fölé emelkedett ifjú, aki rangelsőnek került a műegyetemre, most ahelyett, hogy a lelkifurdalásra gondolt volna, egyébbel sem törődött, mint azzal, hogy átérezze a szerencsétlenségét és boncolgassa a boldogtalanságát. „Milyen más volt az apja! - gondolta az abbé. - Igaz viszont, hogy az apjának ennyi idős korában korántsem volt ilyen vonzó a modora.”

Aztán, mintha valami váratlan dolog jutna eszébe:

- Amit most itt a helyzetéről kifejtett - mondta hirtelen -, egyszerre fölidézi bennem annak a háznak az emlékét, ahol tegnap jártam. Sejtetek valami megoldást. Ha már úgysem bírunk másra gondolni, hát inkább szálljunk harcba a melankóliával. A hercegasszony úgy szereti önt, mint kedves gyermekét...

- Ez az, *kedves* - jegyezte meg a herceg keserű mosollyal.

- *Kedves*, legalábbis az ő szemében meg az enyémben, és főként olyan, aki meg is érdemli, hogy szeressék. Csakhogy a hercegasszony öméltósága nagyon, már-már kissé túlságosan is szereti a családját dicsőségét is. Úgy érzi, férje emlékének tartozik ezzel a szenvedéllyel. Nos, vegyen el egy dúsgazdag lányt; legyen tőle fia (esetleg több is, egy vagy másfél év kérdése az egész), és akkor Montenotte hercegné könnyű szívvvel megengedi önnek, hogy három évig Párizstól ötszáz mérföldnyire időzzék. Három év múltán már nem lesz olyan fiatal, és már jobbára elfelejtették...

És még sokáig beszélhetett volna: a herceg kerekre nyílt szemmel figyelte, és ami csak nagyon ritkán fordult elő, valami boldog mosolyféle rajzolódott ki a szája szögletében.

- Uram, szívből hálás vagyok önnek, amiért szíves volt foglalkozni a helyzetemmel, meg azzal, amitől mindennél jobban félttem: hogy szóbeszéd tárgya leszek. Csakhogy, uram, ez a lány, aki ugyanúgy fogadkozik, mint a többiek, hogy ha a feleségem lesz, imádni fogja a magányt és az egyszerűséget, nyilván azért jön hozzám, hogy hercegnéhez illő életet élhessen mellettem! Vígopera, bálók, meg az udvar, ha egyáltalán van még, vagy legalábbis valami kis tudószkodás, és Bon abbé prédikációi; egyszerűen elvárja, hogy akár így, akár úgy, az elképzelhető legragyogóbb világban ragyogó életet biztosítsak neki. Hát hitvány csaló vagyok én, abbé úr? - és Léon arca egyszeriben ékesszólóan kifejező lett.

„Helyes - gondolta az abbé -, kezdi őszintén kifecsegni végre, ami a szíven fekszik.”

- Hitvány csaló vagyok én, és a hercegi élet helyett, amit ez a lány teljes joggal elvárna tőlem, úgy tegyek vele, mint Byron tett a feleségével: kárhóztassam jelentéktelen, magányos életre, paszomántos lakájok, lakkozott szép hintók nélkül? Jelenetet rendezne miatta, faképnél hagyna, és anyja, mint egy hiéna, teleüvöltené vele a világot, hogy közönséges szörnyeteg vagyok! De nem, mondjuk, hogy ő is, anyja is, mint a lemondás angyalai, elfogadnak olyan-nak, amilyen vagyok, valami szükségszerű, kikerülhetetlen balvégzetnek; viszont én, uram, én mit gondolok majd magamban? Ha már most sem vagyok az eszeveszett vidámság iskolapéldája, milyen leszek mint férj, ha halálra gyötör a feleségem, mert hercegnősködni akar, és ha csak tetézi a lelkifurdalásomat, hogy úgy csinállok, mint lord Byron?

- Egy hete ismerek egy lányt - mondta az abbé, és tökéletes nyugalma pompás ellentéte volt annak a szenvedélyességnek, ami fiatal barátjának szemében izzott -, ismerek egy dúsgazdag lányt, akinek egyetlen vágya, hogy szegénynek lássék. Birtoka Párizstól négyszáz mérföldnyire fekszik, és egy férjnek mindig joga van hozzá, hogy fontos javításokat végeztesen a felesége birtokain. Ezt elsősorban a hercegasszony fogja megérteni, hiszen jövedelme háromnegyedét az ön földjeinek javításába fekteti.

- Ámulatba ejt - mondta a herceg elképedve. - De nemcsak mese és káprázat mindez?

- Tudja, mi jutott eszembe - folytatta az abbé ártatlanul -, ahogy azt a rendkívül okos dolgot mondta, azt a pár találó mondatot a barátainkról, az egyszerűségről, meg a most dívó ostobaságokról? Elsősorban azt kell megígérnie a feleségének, hogy olyasfajta életet nyújt neki, amilyennek a divatjára majd két esztendő múlva kapnak rá a hercegasszonyok. És hol van az az asztrológus, aki meg tudja mondani, mi lesz a divat két év múlva? Nos hát, ennek a lánynak a Visztula mentén vannak a birtokai. Érti: a Visztula mentén! Volt valaha kedvesebb folyó a Visztulánál? Ha kedve tartja, kitalál valami mesét, hogy a folyó előnti a kastélyát. Én ezt, kedves hercegem, egyenesen eszményinek látom az ön számára. Csak az a bökkenő, hogy mindössze egy hete ismerem ezeket a hölgyeket, és mit sem tudok a szándékaikról, meg hogy nem ígérkezett-e el már valakinek a lány, és így tovább. Egyszóval semmi egyébről sincs szó, mint egy kalandról, amit meg kell kísértetni, egy hadjáratról, amit meg kell indítani, egy csatáról, amit meg kell kockáztatni. Én igazán csak egy ötletet pendítettem meg önnek, pusztán csak egy ötletet, azon nyersen, ahogy tíz perccel ezelőtt fölbukkant bennem.

A herceg belepirult az örömbbe, hogy hadjáratot vezethet, hogy végre van valami célja. Az abbé egy percre hallgatott: nézte, hogyan terebélyesedik ki, hogyan állandósul ez a boldogság a fiatalemberben, hogyan tölti el öntudattal. Aztán minden szavát megfontolva hozzátette:

- Mit jelent, ha valakinek valamilyen tökéletesen ésszerű dolga van Párizstól négyszáz mérföldre, a Visztulán túl? *A szabadságot!* Igaz, mindennek van egy meglehetősen sajátos föltétele, de annak egyetlen letéteményese én leszek, és tudom, hogy engem becsül...

- Igen, becsülöm, uram - felelte a fiatal herceg szinte meghatottan -, és meg kell vallanom, most őszinte becsülésem még a legmélyebb hálával is párosul. Mire kell köteleznem magamat?

- Hogy mindig úgy fog viselkedni, ahogy jó és hű római katolikushoz illik.

- Értem - vágott közbe a herceg, és arcáról egyszeriben eltűnt minden élénkség, vonásai megnyúltak, s a remény kifejezését egyetlen szempillantás alatt fölváltotta rajta az unalom. - Az a bizonyos ifjú hölgy vakbuzgó katolikus, azok közül való, akiket az *erény angyalainak* neveznek; olyan lesz, mint Madame de Bérulle, nekem meg csupa *ájtatosság* lesz az életem; máris látom, hogy ott lakunk az Aquinói Szent Tamás templommal szemben.

- És ha így lenne? - kérdezte az abbé, és gyűlölet lobbant a szemében; a herceg mélyen megsértette. - És ha így lenne? Az a hölgy akkor is föltétlenül becses személy. S ezen az áron

akkor is biztosítja önnek a sza-bad-sá-got az első fiúgyerek megszületése után - mondta, jól megnyomva minden szót. - Sőt - tette hozzá, most már újra nyájas, udvariasan bársonyos tekintettel; ami ritkán fordult elő vele: lelkipurdalást érzett, fölülkerekedett benne a szíve. - A hölgy, aki szabaddá teheti, egyelőre még protestáns; családjá még csak tervezi, hogy áttéríti a katolikus hitre, öntől pedig nem kérnek egyebet, mint hogy: 1. mozdítsa elő ezt az áttérést; 2. mint már mondtam, viselkedjék mindig jó és hű római katolikushoz illően.

- Ó, Miossince úr! - kiáltott föl a fiatalember, és bár arcán általában a húszéves ifjak viruló egészsége piroslott, most halálosan sápadt volt; roskadozott a boldogsága alatt.

- Az egyetlen föltétel - folytatta az abbé diadalmasan és hangsúlyozottan -, hogy becsület-szavát adja nekem, szó szerint a következőképpen: „Ígérem, hogy mindaddig, amíg közvetlen vagy közvetett hasznom van M. kisasszonnyal kötendő házasságomból, úgy fogok viselkedni, ahogyan jó és hű római katolikushoz illik, és sosem szakadok el Rómától.”

- Az ördögbe is, mit érdekel engem Róma! - csattant föl Léon. Ezt a nyersséget apjától örökölte; az abbé ismerte ezt a családi vonást, és nem is vette zokon. Egy ilyen örökletes hiba kellett hozzá, hogy a fiatal herceg megfeleldkezzék arról a tökéletes pallérozottságról, amiből Miossince abbé olyan szép példát adott neki. De most egyszerűen elborította a boldogság; több mint egy éve nem volt ilyen szép perce. - Bocsánat, uram - mondta hirtelen; elpirult és lovával szorosan odaléptetett az abbé mellé. - Kérem, nyújtson kezét. Gorombasággal fizettem érte, hogy nagylelkűen megpróbálja levenni szívemről a fojtogató terhet. De átkozott természetem van; minduntalan ráakadok magamban apám érdességére; állítólag neki is föl-rótták, pedig ő csatákat nyert. Ön nyilván ismeri ezt a hevesiséget, hiszen gyakran tett szolgálatot az apának is, meg a fiának is. Megbocsát, uram?

- Annyi baj legyen: mintha csak a generálist láttam volna - felelte az abbé a lehető legatyaiban; és a fiatal herceg azt sem tudta, hová legyen a hálától. Megragadta és lelkesen megszorította az abbé kezét. Az abbé pár percre átengedte őt ennek az érzésnek, majd bölcsen megjegyezte:

- Szép, nemes lelke van, Léon, apjának öröme telnék benne. De bizonyos becsületbeli fogadalomról beszéltünk az imént.

- De uram, mit tehetek én a római vallásért?

- Kedves, fiatal barátom, mondja csak minden jelző nélkül úgy, hogy a vallásért, ennél tisztesebb címet úgysem adhat neki. Egy szép napon majd főrend lesz, vagy tábornok, mert a monarchiának előbb-utóbb föl kell hagynia azzal, hogy jöttmenteket állítson annak az erőnek az élére, amely puszkaporos hordóként mindent fölrobbanthat az államban. Mindezt nagyon valószínűnek látom, s ha megvalósul, ön mint nagybirtokos, házasságával kapott vagyron révén, döntő befolyással lehet a megyéjében egy sereg jegyzőre, orvosra, tehetős gazdára. Így olyan embereket küldhet a parlamentbe, vagy olyan emberek képviselőségéhez járulhat hozzá, akik a civilizáció szent ügyére, azaz Róma ügyére nézve előnyösek. Nos, látja már, milyen széles körű és nagy horderejű a kötelezettség, amit önnek kínálok?

- Tudom, hogy annak idején keményen harcolnia kellett a hitetlenséggel.

- Erre tettem föl az életemet; most azonban elsősorban arra kell ügyelni, hogy ne fokozzuk az elmék izgatottságát; ezért kérem is, soha ne is beszéljen rólam, se jót, se rosszat. De térjünk vissza a tárgyunkra. Attól még nagyon messze vagyunk, hogy befejezett dolognak tekintsük ezt a házasságot; sajnos, sem a lány, sem az anyja, sem egy unokanővérük akarásával nem rendelkezem. Ez az ötletem csak félórája támadt. De csak ezt a három akaratot kell meghódítani; apa nincs, fiútestvér nincs, más férfi sincs a családban.

- Óriási előny - jegyezte meg Léon (így hívatta magát, Léonnak; káromlásnak érezte volna, ha az élet apró körülményeibe minduntalan belekeveri Napóleon nagy nevét; mert igazában így

hívták: a császár volt a keresztapja). - Óriási szerencse, uram, így senki sem lesz, aki miatt pirulnom kellene, ha hasznos, sőt talán alantas ügyeskedését látom.

- Tehát holnapra várom a választ! - mondta az abbé. - És minderről senkinek egy szót sem! Nem tőlem függ a dolog; meg fog lepődni rajta, milyen kevés befolyást ajánlhatok föl a támogatására. Pusztán lehetőség az egész; hihetetlen véletlen, hogy egyáltalán az eszembe ötlött. Éppen ezért nem is kérem a becsületszavát, amiről beszéltünk, csak ha mégis lenne valami ebből a találomra fölvetett ötletből.

- Akár sikerül, akár nem - felelte Léon rendkívül komolyan -, azt hiszem, döntően le vagyok kötelezve önnek. Tehát holnap hatkor.

- Rendben van, és föltétlen hallgatás, még a hercegasszony öméltósága előtt is.

- Hogyan, hát neki sem említette? - kérdezte Léon meglepődve és elbűvölten.

- Nem is fogom, mielőtt öntől választ nem kapok. Hiszen mondtam, hogy váratlan ötlet volt!

- Ó, kedves abbé úr, milyen sokkal tartozom önnek! - mondta Léon őszinte érzéssel.

„Nos, elég jól megdolgoztam a fiatalemberkémet - gondolta az abbé. - Ráismertem arra a bizonyos Malin-la-Rivoire-i *furorra*; de az apja, ahelyett, hogy elábrándoznék, vagy mit tudom én, milyen hiábavalóságot művelne, vaktában nekirontott volna a dolognak, tövel-heggyel mindent fölforgatott volna, lakást bérelt volna a lány házában, egyszóval *cselekedett* volna. Ez a nemzedék már úgy látszik, más töről sarjadt.

De adná Isten - tette hozzá, és gondolata visszakanyarodott az ügyére -, hogy a kisasszonynál is ennyire lennék!... Az az igazság, hogy őt sokkal kevésbé ismerem, mint Léont... Ó, Léon az enyém; megajándékoztam egy boldog pillanattal, amit sokáig nem fog elfelejteni... De nyomban milyen őszintén megrémül ez a hitetlen nemzedék még a gondolatára is, hogy az Aquinói Szent Tamás templom tövében lakják. Ó - tette hozzá sóhajtva -, mennyi, de mennyi még a tennivaló!”

NYOLCADIK FEJEZET

A fiatal herceg gyorsan megfordította a lovát és sebesen a *groom*-jához vágatott, aki ötszáz lépésnyi távolságból követte; üzenetet küldött vele anyjának, hogy aznap vidéken vacsorázik. Ahogy lerázta magáról ezt az embert, újra vágatni kezdett, s úgy hajszolta a lovát, mint egy őrült. Mielőtt átadta volna magát a boldogságnak, hogy az abbé ötletén gondolkodjék, biztos akart lenni benne, hogy senki sem zavarja meg az alkalmatlankodásával. Sajnos, túl sok barátja volt.

Végül is Meudonon túl, Jouyban állította meg a lovát; bekötötte egy jó istállóba és gyalog vágott neki az erdőnek, de előbb eldugta a rendjelét és erősen föltette magában, hogy bárki közeledjék hozzá, nem ismer meg senkit.

„Szóval utazhatom! - mondta aztán mély sóhajtással, amikor egy sötét fasorba ért. - Utazhatom, anélkül, hogy elmulasztanék valamit abból, amivel anyámnak tartozom! Egy éven belül letelepedhetem valahol! Messze Párizstól!... És *azt tehetem, amit akarok!* - ismételte fennhangon, ahogy ide-oda sétált az erdőben. - Egy évig, kettőig, háromig is távol maradhatok Párizstól! És mindezt egyetlen föltétel árán: hogy jó és hű katolikusként viselkedem! Vigye az ördög a katolikusokat! Mit érdekel engem a mások dolga! Főrend vagyok, de nincs szavazati jogom, talán nem is lesz soha. Egyébként világosan le fogom szögezni, hogy tíz éven át, és ha tetszik, egész életemen át, jogom van utazni. Igaz is: ha anyám boldog, mi egyébre kell még tekintettel lennem a világon? Ami pedig az abbét illeti, igen jóézésű ember; engem szeret, már csak azért is, mert apám püspököt akart csinálni belőle, és mindig csak olyasmit mond, ami egyrészt kivihető, másrészt nem sérti anyám boldogságát.”

Erre a gondolatra, életében először, ugrott egyet örömében; huszonkét éves volt. És sokkal boldogabb, semhogy terhére ne lett volna a társaság; este megbújt az Olasz Színházban, hátul, a negyedik páholysorban, s ott a zene varázsára egész este légvárat szőtt magában a boldogságról, amit az abbé ígért neki. Cselekedni fog végre, életcélja lesz; de a helyzetét azért nem tisztázta elég világosan magában. Minden matematikai tudománya ellenére mégiscsak inkább az érzelmek, mint a gondolkodás embere volt. És a legkevésbé sem volt filozófus.

De ideje bemutatnunk az özvegy Montenotte hercegnét is, Léon anyját, mivel neki is jelentős szerepe van a fia életében.

Két héttel azelőtt, hogy Miossince abbé sétalovaglást tett a Boulogne-i Erdőben, Montenotte hercegné együtt volt egy szalonban barátnőjével, Dalvel grófnéval; részt vett a társaságban Rufec hercegné is. Dalvel grófné hallatlanul szellemes asszony volt, ő vitt némi életet ebbe a meglehetősen kedélytelen szalonba, melyben valami téves számítás azokat a férfiakat gyűjtötte egybe, akik 1800-ban az Első Konzul udvarának színét-virágát alkották, most 1837-ben azonban már bizony szomorú aggastyánok voltak.

Annak idején a császári udvarban, ebben az újjgazdag udvarban, ahol a házigazda, olyan erőszakosan hangsúlyozta a rangokat, hogy az már nemcsak a vidámsággal, hanem a szellemességgel sem fért össze, Dalvelnénak, aki csak egy egyszerű tábornoknak volt a felesége, eszébe sem jutott volna, hogy fesztelen bizalmassággal beszéljen egy marsallnéval, amilyen Montenotte hercegné volt.

Most Dalvel grófné, kellő eszességgel, hírhedt szentasszony lett, a marsall rég meghalt, a rangbeli különbségek erősen tompultak...

- Hogyan! - jegyezte meg egy alkalommal Montenotte hercegné - így mer beszélni... ilyen fesztelenül... egy *valódi* hercegasszonnyal?

- Jaj, kedves marsallné - felelte nevetve Dalvel grófné -, nem vagyunk már a Császárnál a Tüülériákban! Egy *igazi* hercegné ma már egyébre sem gondol, mint hogy szórakozzék és udvaroltasson magának; és ha egyéb igényei lennének velem szemben, két szót nem szólnék hozzá az egész évadban.

Montenotte hercegné elképedt, és talán máig sem emésztette meg Dalvelnénak ezt a kis megjegyzését.

Ilyen volt hát az anya, akinek a fiatal herceg még a gondolatát is igyekezett ellesni; úgy szerette, mintha ez volna a világon az egyetlen kötelessége. A hercegné apja fakereskedő volt Clamecyban; ez volt élete legnagyobb fájdalma. Ettől a rangkórságtól eltekintve, megvolt a magához való esze, kivételes pillanatokban még szellemes is tudott lenni. Szerette a fiait, az elsőszülöttért, Léonért pedig egyenesen rajongott, holott voltaképpen ő volt köztük a legkevésbé szeretetreméltó és a legborúsabb kedélyű; de hát herceg volt, mégpedig a *második* Montenotte herceg, mint anyja mondta, mikor megjött Angliából, ahol azt tanulmányozta, hogyan kell egy hercegnőnek rangjához illően viselkednie.

Tekintettel erre a hercegi minőségre, noha gazdag volt, anyja, aki még nála is sokkal gazdagabb volt, és a herceg halálakor állítólag óriási halom értékpapírt kerített a birtokába, minden újévkor kis albumot ajándékozott neki, nagyszerű kötésben, mindkét fedelén kovácsoltvas családi címerrel, és rajzok helyett huszonöt darab ezerfrankossal a tasakjában. Ez a periodikus ajándék, amiből két hónapon át az utca valamennyi kis boltosa jól élt, semmi különösebb örömet sem szerzett a *második* Montenotte hercegnek, öccsei viszont, akik többnyire fuldokoltak az adósságban, szívből dühöngtek miatta.

Másnap Léon már ötkor kint volt a Boulogne-i Erdőben. Életének azon a szomorú útján, amit fennhéjázásunk vagy szokásaink egy fiatal herceg számára megszabtak, talán azóta sem volt

ilyen huszonnégy órája, amióta a Műegyetemre belépett. Egész lelke újjászületett, egyetlen gondolata sem volt, ami undort vagy csömört sugallt volna neki.

Csakhamar föltűnt az abbé; a herceg néhány, kissé keresetten udvarias mondatot intézett hozzá, majd így folytatta, élvezve a saját szavait:

- Azt mondják, a megboldogult Montmorency herceg, aki egy nagypénteken a szentség hírében hunyt el a Szent Tamás templomban, vagy a Szent Valeriusban, derék ember volt, sőt többé-kevésbé még szellemes is. Azt is mondják, de nekem, uram, eszem ágában sincs, hogy bővebb felvilágosítást kérjek erre vonatkozólag öntől; szóval azt is mondják, hogy mikor a parlamentben a szentségtörési törvény vitája folyt, a tiszteletre méltó herceg már reggel hétkor hintóba ült és sorra járta nemes kollégáit, hogy rábeszélje őket a kézlevágásra. Mindenáron el akarta érni, hogy azoknak, akiket szentségtörésért halálra ítélnék, kivégzés előtt még vágják le tőlük a kezüket a vesztőhelyen; így kívánta módosítani a törvényjavaslatot...

Az abbé egyébként mindig mozdulatlan és tökéletesen óvatos szemében furcsa kifejezés jelent meg.

- Nem kérek öntől semmiféle magyarázatot erről az anekdotáról - folytatta a herceg némi élénkséggel -, és vajmi kevésbé érdekel, hogy igaz-e, vagy sem; éppen csak példának hoztam elő, világosan leszögezni vele, hogy én ilyesmire sosem leszek kapható. Egyébként azonban becsületszavamat adom, úgy, ahogyan tegnap óhajtotta.

Az abbé arca fakó volt; nem válaszolt. Becsvágya az első pillanatban félelmesen elsápasztotta önérzetét, pedig Franciaország egyik leglobbanékonyabb embere volt, és ráadásul akkor volt a legszellemesebb, ha indulatba jött. De tüstént meg is ijedt, hogy hallgatása esetleg túl nagy súlyt ad a fiatal herceg lelkében az imént elhangzott ellenvetésnek.

- Kedves hercegem, mi sem volna könnyebb számomra, mint megmagyaráznom önnek azt a híres vitát, amelyre célzott, és akkor nyomban mindent más színben látna... és így tovább.

A herceg észrevette, hogy az abbé, aki máskor olyan szenvtelen volt, most sokkal jobban megnyomja a hangsúlyt, és sokkal erélyesebben beszél, mint ahogyan szokott; de mert meg akarta kísérelni ezt a házasságot, óvakodott tőle, hogy elmérgesítse a vitájukat. Az abbé hangoztatta, hogy nem akarja fölleveníteni a kézlevágási törvényjavaslatot, de azért figyelmébe ajánlotta XVIII. Lajos egy kötelező ígéretét, miszerint a büntetésnek ezt a részét kegyelmi úton mindig elengedi; így ez a törvényben nem is volt egyéb, mint fenyegetés, azzal a célzattal, hogy elrettentse a kegytárgy-tolvajokat és ezzel számos bűnténynek elejét vegye.

- Tudni kell - tette hozzá -, és ez az, amiről a hitetlenek megfeledkeznek, hogy éppen a kiváló Montmorency hercegnek kötelezte magát saját kezű írásával XVIII. Lajos arra, hogy a szóban forgó kegyelmet mindig gyakorolni fogja.

Az abbé látva, hogy az ifjú herceg sokkal óvatosabb, semhogy tovább firtatná a dolgot, még azt a kijelentést is megkockáztatta, hogy a Restaurációról csak cinikus szellemben írt történeti művek vannak, és a herceg is nyilván ezek közül olvasta valamelyiket.

Ez az ellenvetés nagy öröme szolgált a hercegnek, és szembeszökő képtelenségével jelentősen megkönnyítette, hogy szót értsenek; Léon boldog volt, életében először érezte, hogy némi kis fölényben van az abbéval szemben, és elhatározta, hogy a további tárgyalásokban már engedékenyebb lesz. Végtére is nem tudhatni, gondolta, nem anyámmal egyetértésben cselekszik-e, noha szavát adta az ellenkezőjére. „Hiába, aki pap, az pap” - fejezte be a kézlevágás kegyes igazolását.

Ez a kínos zökkenő arra készítette az abbét, hogy jó negyedórán át egymaga beszéljen; hanem utána aztán ment minden, mint a karikacsapás. A herceg az előző napi megállapodás szerint becsületszavát adta, hogy jó és hű katolikusként fog viselkedni; csupán azzal toldotta meg, hogy *minden megengedhető dologban*. Az abbé viszont hozzátette, hogy fogadalma beváltá-

sakor mindig csak egyetlen személlyel, övele, Miossince abbéval lesz kapcsolatban; ha ő eltávoznék, vagy meghalna, előzőleg majd másvalakit jelöl ki maga helyett.

Léonnak egy kicsit sebesebben vert a szíve; kíváncsian várta, ki is az a bizonyos eladó lány. Megborzongott a gondolattól, hogy esetleg valami parlagi nemesnek a lánya, aki azt hiszi, hogy *alább adja*, ha olyasvalakihez megy hozzá, akinek az apja fiatal ügyvédből lett marsallá és herceggé. Nagy meglepetésére és őszinte megkönnyebbülésére szolgált, amikor fogadalma után az abbé *Minna Wangent* nevezte meg, egy külföldi bankár protestáns lányát. Ő valami bírói családra számított; ki tudja, miért, gyanakvó fiatalsága teljes képtelenségével azt képzelte, toulouse-i család lesz, és Calas⁶¹ pörében tüntette ki magát. Amilyen fiatal volt, nem bírta megállni boldogságában, hogy mindezt ki ne kottyantsa az abbénak; mire az bizonygatni kezdte neki, hogy Calas-t jogosan ítélték el.

- Láthatja - mondta az abbé -, hogy ez az egész dolog csak úgy rögtönzésszerűleg jutott az eszembe, amikor megemlítette, mennyire szeretne utazni. A hölgyektől nincs semmi megbízatásom, ismerni is éppen csak hogy ismerem őket. Kapcsolatunk mindössze azon az élénk vágyamon alapszik, hogy visszavezzem őket az Egyház ölébe, mint ahogy sikerült visszavezetnem, hála Istennek, Isaac Wentig bankár, jelenleg Vintimille báró családját is. Nekem ebben az ügyben mindenekelőtt az a kötelességem, és amit teszek, elsősorban azért teszem, hogy Minna áttérjen; és ebben egyik döntő eszközöm lesz az a hatás, amit ön fog gyakorolni az ifjú hercegasszonyra.

Minthogy ennek a föltételnek a kijelentésére Léon erősen elkomolyodott, Miossince abbé éppen idejében juttatta eszébe, hogy a jövőendő hercegné birtokai Königsberg mellett fekszenek, hogy bizonyára jelentős eladásokra kerül majd sor, és hogy ezeknél neki is ott kell majd lennie...

- Anyám pedig, aki maga a megtestesült józan okosság, helyeselni fogja a távollétemet... Ezek után, kedves jótevőm - tette hozzá a herceg vidám képpel -, most már csak egyet vethetnek a szemünkre: hogy előre iszunk a medve bőrére.

- Amire azt felelhetném - mondta az abbé szintén mosolyogva -, hogy az egész ügybe nem fektettünk többet egy igen kellemes, legalábbis számomra fölöttébb kellemes sétánál a Boulogne-i Erdőben; és azt hiszem, ha Malin-la-Rivoire lát minket, elégedett egykori barátjával. Ha most velünk lehetne, nyilván azt mondaná, szinte hallom a hangját: „*Elég volt a szavakból, lássunk tettehez!*” Mondja, kedves barátom, szokott az angol követségre járni?

- Ritkán.

- Nos, menjen el minden hétfőn. Valószínűleg ott találja a Wangen hölgyeket, ha az első hétfőn nem, hát a következőn. Bár nem nagyon illendő, hogy ilyen helyeken megforduljak, nem bánom, *meghozom ezt az áldozatot*, és én is elmegyek.

Ezt azért mondta, hogy ellensúlyozza vele a kézlevágásról és a Calas-porról előadott, kissé hosszadalmas értekezését; kezdte úgy érezni, hogy elég esetlenek voltak a fejtegetései; Léon hallgatását gyanúsna találta, számításán kívül hagyta, hogy a fiatalembernek elsőrendű tanára volt a modern történelemben.

- Föltétlenül rá fog ismerni Wangen kisasszonyra - folytatta. - Magas és nagyon formás. Arca kerek, haja gesztenyebarna; arckifejezése csupa jóság és ártatlanság. De ha elejtenek előtte egy szót, ami fölszítja a képzeletét, mindezt azon nyomban fölváltja valami szellemes, már-már gunyorkás kifejezés. Ha nem is kimondottan szép, mindenesetre nagyon tetszetős.

---

⁶¹ *Calas* - toulouse-i protestáns kereskedő, akit koholt vádakkal, egy botrányos per után 1762-ben vesztőhelyre juttatott a rendi-egyházi bíróság. Pár év múlva Voltaire heves polémiában kiharcolta Calas rehabilitását.

- És a jelleme, abbé úr?

- Nagyon regényes, amolyan német módra, vagyis a lehető legnagyobb mértékben; bármikor hátat fordít a valónak, hogy a tökéletesség ábrándjait kergesse; de végtére ön sem holmi szatócs, akinek a felesége kénytelen egész nap a kasszában ülni. Mit számít önnek, hogy a felesége kissé képzelgő? Csak unalmas ne legyen. Én legfőljebb ha hússzor találkoztam Wangen kisasszonnyal, de nagy meglepetés lenne számomra, ha untatná azt, aki a kedvére akar lenni.

- És Wangenné?

- Mintha csak a nénje lenne a lányának; ő kissé természetesebb, és a színei nagyon szépek. Nagy fekete szeme van, sokkal szebb, mint a lányának, akit egyébként Minnának hívnak. Még mindig szép nőnek lehetne mondani, épp csak a fogai rendetlenek egy kicsit. Lesz velük alighanem egy fiatalasszony is, aki jártasabb a nagyvilágban, mint Wangenné: unokanővérük, bizonyos Strombeckné, egy berlini udvari főúr tönkrejutott özvegye. Arcán talán túlságosan nyomot hagyott a himlő; de még fiatal, elég csinos és érdekes. Bár a helyzetük különböző, úgy beszélnek egymással, mintha testvérek volnának; aki együtt látja a két fiatalabbikat, aligha sejtene, hogy az egyiknek hétmilliója van, a másiknak meg talán még kétszáz frank jövedelme sincs.

- Ez csak a dicséretükre szolgál.

- Ami ennél is fontosabb - folytatta az abbé -, bizonyos königsbergi személyek levelei szerint, akiknek a szavahihetőségéről kezeskedem, Minna Wangen kisasszonynak legalább hétmillió frankot kitevő vagyona van, ebből négymillió földbirtokban, a többi betétként egy megbízható és jó hírű bankban, ahonnan egy évnél rövidebb időn belül az egész összeget ki lehet venni. Az anyát mindössze kétmillió haszonélvezete illeti meg. Így hát, kedves Léon, csak látogassa szorgalmasan az angol követség estélyeit. Minden nehézség nélkül elvihetem ugyan Vintimille báróékhoz is, csakhogy ott van két eladó sorban lévő lány, és ráadásul az anya, ez a pokolian polgári asszony, mindenáron férjet akar fogni nekik. Tüstént arról ábrándoznék, hogy valamelyikből hercegné lehet.

- Nem állom ezeket a lányokat és lányos mamákat! - kiáltott föl Léon. - Undorítóak.

- A követségen majd próbálja meg táncra kéri Wangen kisasszonyt. Én majd, ha ott vagyok, keresni fogom az alkalmat, hogy a lehető legegyszerűbben bemutassam a hölgyeknek. Ebben az esetben a bemutatás után félórával tűnjék el. Ezek a hölgyek, figyelmeztetem rá, fiatal barátom, nem akadnak fenn semmiféle francia kellemkedés horgán. Szeretik Párizst, de azért mégsem adóznak vak hódolattal mindennek, ami Párizsban történik. Számítson rá, hogy nagyon is éberén nyitva tartják a szemüket. Ugyanakkor viszont olyan naivságokat mondanak és olyan kérdéseket tesznek föl, hogy az ember majd megpukkad nevéttében.

- Szívesen elnézem nekik, ha nem úgy nevetségesek, mint nálunk a vidékiek, meg azok a párizsi anyák, akik unos-untalan bárgyú történetkéket mesélnek, hogy fölhívják a figyelmet a lányaikra.

- A hölgyek körül, mint majd látni fogja, ott legyeskedik Landeck úr, ez a tábornok-diplomata, és rajta kívül még egy sereg tönk szélén álló német uraság; nyilván szimatot kaptak levelezőik útján a hétmillió hozományról. És amennyiben nem járunk sikerrel, kedves hercegem, azért az ön vagyona sem megvetendő, ha nem is akkora: még a königsbergi milliók mellett is megállja a helyét; a hölgyek nehezen találhatnak önnél jobb partit Franciaországban. Ön nem azért száll síkra, mintha olyan nagyon odavolna azokért a milliókért. Végül pedig, minderről senkinek egy árva szót sem; nem is tudom, mit veszthetünk, ha netán kudarcot vallunk.

KILENCEDIK FEJEZET

Az ifjú herceg úgy vált el az abbétól, hogy valósággal szerelmes volt Königsbergbe. Sorra járta a könyvkereskedőket, valami poroszországi útleírásért; egyet sem talált, s aznap estére kénytelen volt beérni egy földrajzi lexikon cikkével. Elment a kaszinójába és lecövekelte magát Poroszország térképe elé.

Egész este egy szót se szólt, s abból, amit őhozzá szóltak, csak az a pár mondat érdekelte, amit az egyik kaszinói tag, egy tábornok mondott neki, amikor ott találta a térkép előtt:

- A heilsbergi csatában, itt a szögletében,⁶² hercegem, az ön apja olyan nagyszerű rohamot vezetett, hogy a Császár egy hétig másról se beszélt, mint róla.

„Ha ez az egyelőre még fölöttéb regényes ügy jól végződik - gondolta Léon -, elmegyek és megnézem azt a harcmezőt; és csak azért fogok eladni egy darab földünket, hogy a heilsbergi harctéren vegyek helyette másikat. Kétszáz láb magas tornyot emeltetek rajta, fölírat nélkül, mert azt az ottani kormányzó úgysem tűrné el. Anyámnak azonban majd megsúgom a dolgot, és ő el lesz bűvölve tőle.”

Az angol nagykövet bálján Minna Wangen körül folyton ott nyüzsgött nyolc-tíz honfitársa; mind szidták Franciaországot, mind németül beszéltek, és mind mélységes érzelmekről és meghitt érzésekről beszéltek. Többen még attól sem riadtak vissza, hogy a végsőkéig nevetéssé tegyék magukat: világos célzásokat tettek rá, mennyit szenvednek.

- Ezek az urak még azt sem tudják, hogy az érzelmeknek szemérmeseknek kell lenniük - jegyezte meg anyjának Minna.

- Ha egy férfi a szerelméről fecseg - mondta Strombeckné -, ezzel azt bizonyítja, hogy nincs benne szerelem, és csak a hiúsága ösztökéli.

- Nem furcsa, hogy franciául beszélünk magunk közt? - mondta Wangenné. - Ez is hiúság?

- Nem - felelte Minna. - Csak azért van, mert torkig vagyunk a némettel, meg ezeknek az uraknak a tüzes érzelmeivel.

- Hálátlan! - mondta Strombeckné. - Hiszen ezek a *dandyk*, akik alapjában véve szeretik Párizst, és uzsorakölcsönöket vesznek a nyakukba Poroszországban, csak hogy évente hat hónapot Párizsban tölthessenek, ma este mind a te kedvedért magasztalják a *német hazát*.

- Ebben az esetben - felelte Minna - az szeret a legjobban, aki a legnevetésesebb és a legdagályosabb volt; őt fogom tehát páromul választani a táncban. Mondd csak, nem Rechberg gróf volt a legepekedőbb, a legszónokiasabb és a legunalmasabb?

- Kétség sem fér hozzá.

- Nos, akkor közlöm vele, hogy már nem fáj a fejem ettől a hőségtől itt a teremben.

A következő percben Minna együtt járta a négyest a szép Rechberg gróffal. Magas, nagyon jó alakú, nagyon jól öltözött férfi volt, de Minna szerint volt valami durvaság a szája metszésében meg a mozgásában. Ha beállt volna kapitánynak a dzsidásokhoz és szerzett volna egy kardvágást a homlokára, akkor talán megjárná, mondta Minna az anyjának, akitől pár lépésnyire táncolt.

Miközben a gróffal lejtett, egyszer csak megpillantotta Mióssince abbét. „Végre egy értelmes ember - gondolta örömmel -, ő majd csupa olyasmit fog mondani, ami valódi, megfelel az igazságnak, és mentes a túlzástól. Különben is, szeretnék egyet-mást kérdezni tőle. Lám, egy abbé a bálban; azt mondták, a francia papok sosem fordulnak meg ilyen helyeken. Persze, ez józan ember, nem hajszol túl semmit.” Egy pillanat múlva, ahogy szemével az abbét kereste,

---

⁶² szögletében - előtte Stendhal egy szót (nyilván egy később megállapítandó földrajzi nevet) kihagyott.

észrevette, hogy éppen belekarol egy fiatalemberbe; az illető laposra kötött fekete nyakkendőt viselt, és szép haját egészen egyszerűre nyíratta. „Talán német?” - gondolta Minna. Később táncolni látta a fiatalembert; nem ugrált, nem handabandázott. „Mégse német” - gondolta.

Sokat táncolt; aztán egy jó óra múlva, amikor körbesétált anyjával a teremben, megint a szemébe tűnt az abbé: most is a különös hajviseletű fiatalemberrel beszélgetett.

Miössince csatlakozott a hölgyekhez; s mivel a fiatalember szótlanul álldogálva magára maradt, hirtelen ötlettel bemutatta nekik. - *Montenotte úr* - mondta, és volt annyi jóízűség benne, hogy semmiféle címet és rangot sem tett hozzá.

„Franciának mindenesetre nem francia - gondolta Minna -, mert a név olasz.”

A frissiben bemutatott ifjú táncra kérte Minnát, és tánc közben szokása ellenére meglehetősen beszédes volt. Elmondta, hogy Miössince abbé az édesapjának jóbarátja volt.

A tánc folyamán Minna a Vintimille lányokkal is találkozott; őket csak pár napja érte a megtiszteltetés, hogy meghívót kaptak az angol nagykövetség báljára. Minnának úgy tetszett, jelentős pillantásokkal méregetik. Alig tért vissza anyja mellé, máris megjelentek anyjuk kíséretében a Vintimille kisasszonyok.

- Ugyan, kedvesem - lelkenedeztek egymás szavába vágva -, hát honnét ismeri Montenotte herceget?

- Nem ismerek én semmiféle herceget.

- Jaj, ne alakoskodjék - mondta az idősebbik Vintimille lány. - Hiszen az a fiatalember, akivel táncolt, és aki annyit beszélt magával, a fiatal Montenotte herceg, a híres tábornoknak, a Császár barátjának, Malin-la-Rivoire marsallnak az idősebbik fia!

„Ahhoz képest, hogy ilyen híres katonának a fia, elég fagyos képe van - gondolta Minna. - Sosem hittem volna, hogy egy francia ilyen hűvös legyen; ugyanolyan higgadtnak és hidegnek látszik, mint azok a tisztviselők, akiket apám annak idején azzal dicsért nekünk, hogy *jó fejek*.”

A Vintimille hölgyekből csak úgy ömlött a szó, és ebben az áradatban minduntalan fölbukkant egy-egy *herceg, hercegnő, hercegség*. Aztán végre fölkerekedtek és elvonultak.

- Most aztán - jegyezte meg Strombeckné - szinte ezer franknyi pontossággal tudjuk a fiatal herceg vagyoni helyzetét: hogy miye van most, meg hogy miye lesz, ha meghal az anyja, aki egyébként még csak ötvenöt éves, és csak egy gazdag clamecyi fakereskedőnek a lánya. Istenem, milyen kispolgárok ezek a Vintimille bárónők!

- Szabályszerű cselédpletykálkodás - mondta Minna.

- De miért nem említette Miössince abbé a fiatalember rangját, amikor bemutatta?

- Szent ég, csak nem egy újabb hozományvadász! - mondta Minna.

- Abban az esetben, azt hiszem, nem elhallgatják, hanem inkább túlozzák a rangot - mondta Strombeckné. - Figyeld csak meg ezeket a német grófokat: mindegyik elmagyaráztatja valamelyik odaadó barátjával, hogy milyen ősi eredetű a grófsága.

- Kiváló barátunk, Miössince abbé, ahogy én látom, igen körmönfont ember - mondta Wangenné. - Még nem ismerem eléggé a francia szokásokat ahhoz, hogy megállapíthassam, nem valamilyen negélyeskedés volt-e a fiatalember címének elhagyása. De ha az volt, bizonyosan megvan a maga jól kiagyalt miértje.

- Egy bizonyos: csak akkor követném el azt az örültséget, hogy húszéves korom előtt urat és parancsolót válasszak magamnak, ha ellenállhatatlanul lelkesedném az illető kiválóságáért; márpedig ez iránt a szép fiatalember iránt semmi ilyesmit sem érzek. Hasonlít a fiatal Buhlra - mondta anyjának (ez a Buhl apja kedvelt pénztáros-helyettese volt).

- Ó, kedvesem, igazságtalan vagy! Buhl tenyeres-talpas medve, ez meg inkább amolyan halvé-rűnek látszik. De majd még találkozunk vele, nyilván mutatkozni fog még, mielőtt vége a bálnak.

Nem így történt; nyomban azután, hogy Minnával táncolt, a fiatal herceg eltávozott. Erősen a gondolataiba mélyedt. „Azt mondják - tűnődött -, mindig az első benyomás a legbiztosabb. Nos, ebből a szép kisasszonyból erőszakos asszony lesz.” De nyomban ki is nevette magát. „Hát a birtok, amit Heilsbergben akarok vásárolni, meg a torony...”

Anyja iránt való tiszteletből nem fejezte be ilyen világosan a gondolatát; de nagyjában ezt gondolta vagy inkább csak érezte: „Amellett éppen elegendem van az erőszakos nőkből.”

Tény, hogy szellemi fölénye, meg az, hogy semmiféle érdek nem kötötte a dolgokhoz, Minna minden állásfoglalását rendkívül határozottá tette; így aztán gyakran úgy hatott, úgy mozgott, úgy nézett körül, mint valami királykisasszony, aki megszokta, hogy egy szempillantás alatt megértsék és engedelmeskedjenek neki. Ami az életben közönséges, az mind tökéletesen közöm-bös volt nemes lelke számára, melyet még sosem borzolt föl mélyebb érzelmi megindultság.

Őszintén szólva sem ő, sem más nem tudhatta, mi lehet belőle egy szép napon, ha majd végre igazában kívánni fog valamit, vagy félni fog valamitől. Mindeddig nem volt hajlandó odáig leereszkedni, hogy a mindennapi eseményekkel foglalkozzék. (Mindig és vita nélkül azt tette, amit helyesnek tartott.) Ami e mindennapi dolgokat illeti, azoknak az irányítását tiszteletből és barátságból átengedte anyjának és unokanővérének, Strombecknének. Sokkal emelke-dettebben gondolkodott, semhogy anyja tekintélyét valaha is zokon vette volna.

- Egyszer majd én is rabsorsra jutok, igen, aznap, amikor férjet választok magamnak. Milyen kegyetlen csapás, hogy elvesztettem apámat, ezt a bölcs és okos embert! Először is, kevésbé lennék gazdag, másodszor pedig az ő tekintélye ellensúlyozta volna a férjemét. Ki tudja, milyen befolyása lesz majd két gyöngé nőre, akik közül az egyik ráadásul nyilván szerelmes is lesz belé!

Eddig, apja halálán és anyja iránt érzett szenvedélyes szeretetén kívül, szíve voltaképpen nem is érzett, nem is élt át mélyebb élményt, hacsak olyan események miatt nem, amiket a képze-lete szőtt.⁶³

Rónay György fordítása

---

⁶³ *a képzelete szőtt* - Stendhal a kézirat utolsó lapjait 1837. május 18-án írta. Három nap múlva, május 21-én a következő tervet készítette a folytatásról:

SZERELEM

„Minna a kellő női tartózkodással azt mondta a hercegnek:

- Nézze, sose essék szó köztünk se szerelemről, se házasságról, és akkor kész vagyok rá, hogy a barátja legyek.

Ez tetszett a hercegnek; így, ha gyakran jár Minnához, nem fogja tovább gyötörni az anyja (akinek egyre a Minna milliói járnak a fejében). (Az abbéval való jelenetben: »Négy házasságot mulasztott el az anyám; minden erőm elhagyna, ha színt kellene vallanom.«)

Meglátogatja Minnát. A lány azt mondja neki:

- Túlságosan hallgatag, mihelyt mások is vannak a szalonban. Beszéljen...

Így csipkedi Léont:

- Az egyiptomi múmiákat két hüvelyk vastag fügefá burok veszi körül. Ilyen burok magának a hercegsége; a kéreg lassacskán egybeforr a testével, és a szíve kezd *megfásodni*.

A hercegnek megjön a szava; először rosszul beszél, aztán jól, aztán nagyon jól... Most, hogy hercegi körén kívül találja magát, elbűvölt szeme előtt óriási, új, vidám látóhatár tárul ki. Öröme. Újjászületik.

- Mindenestül megváltoztatott - mondja Minnának.

Beleszeret a lányba.

A lány is öbelé.

Minnát szomorúság keríti hatalmába; valami társasági eset folytán azt gondolja: »Ki tudja, szeret-e; talán csak el akarja csavarni a fejemet.«

Léon, balszerencsés módon, új ékesszólásával egy napon a következő verset idézte neki:

Si vis amari, ama.

Ez a vers aztán betetőzte Minna kétségbeesését.

(Akkor azt találja ki, hogy bronz tintatartót ajándékoz Léonnak, ennek kettős aljába elrejtí Léon egy hozzá írt levelét, amelynek a hátlapjára ezt írja: »Bocsássa meg a hazugságomat, undorító valótlan-ságot fogok mondani magának, de nem bírok szabadulni a képzeletemet üldöző szörnyű kísértettől: hogy csak a millióimért vesznek el... Gyerekem van...« Aztán befalaztatja Léonnal a tintatartót.)

Akkor Minna bevallja, hogy gyereke van.

Léon vívódása; kijelenti, hogy ennek ellenére feleségül veszi. Minna kétségbeesése: megfogadta, hogy szakít vele, ha nem utasítja vissza.

Lemond róla, hogy beváltsa ezt a magának tett fogadalmát; továbbra is úgy akar lenni Léonnal, mintha mi sem történt volna.

Egész kapcsolatuk megmérgeződik. Egy szeszélyes pillanatban Minna szerelmén diadalmaskodik az eltökéltsége. Imádja ugyan Léont, de kiadja az útját.

Az, sértett önérzettel, beleegyezik az ötödik házasságba, amit anyja, a hercegné tervez. (Elintézni a dolgokat női vonalon, és az illendőség szerint.) Minna újra találkozik Léonnal. Léon nem tud nélküle élni, elsenyved unalmában. Felesége mellett visszatér a régi természete. Titokban találkozik Minnával. Annak bánatában megvan az az édes vigasza, hogy most már biztosan tudja: nem *a milliókért* akarják elvenni.

- Hogyan akarhatott feleségül venni olyan lányt, aki megfeledkezett magáról?

- Bár a feleségem lehetett volna! Meglehetősen rosszul ítélem meg magamat is, másokat is, azt azonban mégis sejtettem: ennek a gyereknek az anyja számomra még ezzel a ballépésével is az egyetlen nő a világon.

- Nos hát - mondta Minna boldogságtól ittasan -, keresse elő a tintatartót, amit három hónapja adtam magának. Kettős feneke van; ott találja egyik hozzám írt levelét, aminek a hátára én is írtam valamit.

(A herceg elrohan, előkeríti a tintatartót, örömtől részegen tér vissza Minna néptelen utcájába.)

Minna az övé lesz. A dolog kiderül, illetve megsejtik a társaságban. Vintimille báróné jelenetet akar rendezni, rá akar pirítani Minnára, fegyelmeztetten, de félreérthetetlenül.

Miószt abbé tudtul adja a dolgot Minnának. Egyetlen megoldás lehetséges. Minna áttér.

Mi lesz Wangennéval?

Ha egyszer a bűn útjára léptünk, nincs megállás. Illetve a szerencsétlenség olyan súllyal nehezedik egy tiszta lélekre, hogy új bűn szükséges.

Megvesztegeti az új Montenotte hercegné környezetét (a hercegné már szült egy fiút az urának).

Szörnyű, ami következik?

A hercegné, akit az ura kegyetlenül elhanyagol, végül is szeretőt tart. Hogy kissé szabadabban mozogjon, Szavojába utazik, az aixi fürdőkhöz. Wangenné és a lánya is oda mennek. A herceg Svájcba megy, de iszonyúan unatkozik, három napot Aixben tölt. Minna lepéngeli a hercegné szeretőjét, ezt a lecsúszott, hiú fajankót: *hagyja, hogy meglássák, amikor éjszaka kijön a hercegnétől*, egy kerti folyosón (mint Échelles-ben).

Minna a guiers-i gátra vezette a herceget; az rá akar támadni a szeretőjére.

- *Hogyan! Szégyenbe hozni a feleségét!* - mondja Minna. - Milyen ostobaság. Ígérje meg, hogy három hónapig nem csinál semmit. Akkorra, remélem, megjön annyira az esze, hogy ugyanazt mondja, amit Richelieu herceg: »Ej, asszonyom, ha legalább más lett volna!«

A herceg beleegyezik. Aztán? (Folytatni a tervet...)»

*

Egy másik lapon a regény végére vonatkozólag a következőket jegyezte föl:

„A befejezés terve, május 23. Fior úr.

Saint-Maurice, negyvenéves világfi, sokáig volt a szeretője Fauchet-nének. Tudja, hogy Fauchet meg akar szabadulni a feleségétől; följánlja neki, hogy 20000 frankért kiszolgáltatja azokat a szerelmes leveleket, melyeket a boldogtalan asszony írt neki. Ez meg is történik, és Fauchet, volt firenzei prefektus, megszabadulhatott a feleségétől.

Minna százezer frankot kínálhat a tönkrement fajankónak (akinek egyetlen érdeme a szépen kötött nyakkendője), hogy tetten értesse magát Montenotte hercegné karjában. A hercegné jószívű nő, megvédi és kegyelmet kér számára a férjétől.

...Hamis vallomásában Minna azt mondja a hercegnek, hogy teherbe esett a táncmesterétől, és imádja a gyerekét, akit Diepholtzban tart dajkaságban.

F. röviden) azt ajánlja:

Minna vagyona, mint L... úré is, legyen 1. értékpapírokban, 5 millió; 2. hajókban, 2 és fél millió.

P. Wangen nem biztosította, vagy a maga bankjánál biztosította a hajóit. Minna azt mondja az ifjú hercegnek, hogy többé-kevésbé tönkrement, hajói odavesztek a viharokban, papírjainak értéke erősen megcsappant a különféle csődök következtében, végül egyes államok (például Spanyolország) nem fizetnek kamatot. A herceg egy időre elhiszi neki ezt a mesét, és azt mondja: Sebaj, annál nagyobb örömmel veszem feleségül. Végül egy napon, amikor négy szemközt maradnak, Strombeckné kifecsegi a hercegnek, hogy egy szó sem igaz az egészből.

Minna ezt később megtudja; de azt hiszi, a herceg az első pillanattól fogva tudta, hogy vallomása hamis. Így hát a próbatétel *kudarcot* vallott.

Ha szükségem van *igaz*, természetes, rút dolgokra, stb. Strombeckné arról ábrándozik, hogy ha Léon elvénne, ő hercegné lehetne, ezért mindent megtesz, hogy összevesztse Minnával.”

Minna von Wangel

Minna von Wangel a filozófia és a fantázia hazájában, Königsbergben született. A franciaországi hadjárat vége felé, 1814-ben, gróf Wangel porosz tábornok hirtelen otthagyta az udvart és a hadsereget. Miután a parancsnoksága alatt álló csapatok a champagne-i Craonne-ban kicsikarták a győzelmet, a véres ütközetet követő este kétely lopózott szívébe: vajon joga van-e egy népnek megváltoztatni *azt a bensőséges és ésszerű módot, ahogy egy másik nép a saját anyagi és erkölcsi létét szabályozni akarja*? A nagy problémán töprengő tábornok úgy határozott, hogy nem ránt többé kardot, amíg ezt a kérdést meg nem oldja, s visszavonult Königsberg melletti birtokára.

A berlini rendőrség állandó megfigyelése alatt álló Wangel gróf csak filozófiai elmélkedéssel és egyetlen lányával, Minnával foglalkozott. Pár év múltán, aránylag fiatalon meghalt, hatalmas vagyont, gyöngé szívé anyját és az udvar neheztelését hagyva lányára - ami nem csekélység a büszke Germániában. Igaz, hogy a balsors villámhárítójaként Minna von Wangel Kelet-Németország egyik legelőkelőbb nevét viselte. Tizenhat éves volt csak, de az érzés, amelyet az apja társaságához tartozó fiatal katonatisztekben ébresztett, máris a tisztelet és lelkesedés határait súrolta; ezek az ifjak szerették romantikus és komor jellemét, amely gyakran felvillant tekintetében.

Eltelt egy esztendő; Minna levetette gyászát, de apja halálán érzett fájdalma egyáltalán nem enyhült. Wangelné barátai egy rettenetes szót kezdtek hangoztatni: *mellbetegség*. Pedig a gyászév leteltével Minnának máris be kellett mutatkoznia egy uralkodó herceg udvaránál, aki távoli rokonságával szerencsétlente. Amikor elindultak C...-be, a nagyherceg tartományainak székvárosába, Wangelné, akit megijesztett lánya romantikus gondolkozása és mély fájdalma, titokban azt remélte, hogy egy rangjához méltó házasság és talán egy kis szerelem visszavezeti Minnát a korának megfelelő gondolatokhoz.

- Mennyire szeretném - mondta a lányának -, ha ebben az országban menne férjhez.

- Ebben a hálátlan országban! - felelte Minna tűnődő arccal. - Egy olyan országban, ahol az apámat sebei és húszévi odaadó szolgálata jutalmául felügyelet alá helyezte a legocsmányabb rendőrség, amely valaha is létezett! Nem, inkább kitekerek a hitemből s apácaként halok meg egy katolikus kolostor mélyén!

A fejedelmi udvarokat Minna csak honfitársa, Auguste Lafontaine regényeiből ismerte. Ezekben az Albani stílusában fogant életképekben gyakran esik szó valamilyen gazdag örökös nő szerelméről, aki a sors rendeléséből ki van téve egy fenegyerekeskedő, de jószívű fiatal ezredes, a király szárnysegéde csábításának. Minna irtózott az ilyen pénz-ihlette szerelemtől.

- Van-e közönségesebb és ízetlenebb dolog - mondta olykor az anyjának -, mint az ilyen házaspár élete egy évvel az esküvő után, amikor házassága révén a férj tábornagy lett, a feleség pedig a trónörökös nő udvarhölgye! Mi marad a boldogságukból, ha tönkremennek?

A C...-i nagyherceg nem gondolt rá, hogy Auguste Lafontaine regényei keresztezhetik számításait, s szeretne volna biztosítani udvarának Minna hatalmas vagyonát. S ami még nagyobb baj volt, egyik szárnysegéde, talán éppen *legfelsőbb engedéllyel* kezdett udvarolgatni Minnának. A lánynak több sem kellett; elhatározta, hogy megszökik Németországból. Vállalkozása egyáltalán nem ígérkezett könnyűnek.

- Mama - szólt egy napon az anyjához -, el akarom hagyni ezt az országot, szeretnék külföldön letelepedni.

- Reszketek, amikor így beszélsz - felelte Wangelné -, a szemedről szegény apádra ismerek. Nos, én semleges maradok, nem hivatkozom anyai tekintélyemre; de egy percig se számíts rá, hogy könyörögni fogok a nagyherceg minisztereinek a külföldi utazáshoz szükséges engedélyért.

Minna nagyon szerencsétlen volt. Sikere, amelyet édesen kéklő nagy szemének és választékos megjelenésének köszönhetett, gyorsan csökkent, amikor az udvarnál megtudták, hogy nézetei nem egyeznek öfensége felfogásával. Több mint egy év telt el így; Minna már nem is remélte, hogy elnyerheti a nélkülözhetetlen engedélyt. Kitervelte tehát, hogy férfinak öltözve utazik Angliába, ahol gyémántjai árából fog élni. Wangelné rémülten vette észre, hogy Minna különös kísérleteket folytat bőre színének elváltoztatására. Hamarosan azt is megtudta, hogy lánya férfiruhákat csináltatott magának. Minna megfigyelte, hogy valahányszor kilovagol, mindig találkozik a nagyherceg egyik-másik csendőrével; de apjától német fantáziát örökölt, s a nehézségek egyáltalán nem riasztották el vállalkozásától, sőt vonzóbbá tették azt.

Bár nem törte magát utána, Minna megtetszett D... grófnőnek; ez a különös és mindenkinél romantikusabb gondolkozású asszony a nagyherceg szeretője volt. Egy napon, amikor kilovagoltak, Minna találkozott egy csendőrrel, aki bizonyos távolságból követni kezdte. Minnát felingerelte a férfi viselkedése, és beavatta a grófnőt szökési terveibe. Pár óra múlva Wangelné saját kezűleg írt levelet kapott a nagyhercegtől, aki megengedte, hogy fél évet töltsenek a bagneres-i fürdőben. Esti kilenc óra volt; tízkor a hölgyek már útnak is indultak, s másnap, mielőtt a nagyherceg miniszterei felébredtek volna, szerencsésen átkeltek a határon.

Wangelné és lánya 182* telének első napjaiban érkeztek Párizsba. Minna sok sikert aratott a diplomatabálokon. Azt beszéltek, hogy a követségi urak parancsot kaptak: szép csendesen meg kell akadályozni, hogy egy többmillióos vagyon holmi francia csábító ölébe hulljon. Németországban még mindig azt hiszik, hogy a párizsi fiatalurakat érdeklik a nők.

Minna közben tizennyolc éves lett, s német képzelgéseinek ködén egy-egy pillanatra áttört a józan ész fénye; megfigyelte, hogy egyetlen francia nővel sem tud tartós barátságot kötni. Valamennyiüknél végtelen udvariasságot tapasztalt, s hatheti ismeretség után sem került közelebb hozzájuk, mint az első napon. Bánatában Minna azt képzelte, hogy udvariatlan és kellemetlen a modora, ez bénítja meg a francia kifinomultságot. Sohasem párosult még ekkora szerénység ilyen tényleges felsőbbrendűséggel. Bár erélyes és váratlan döntésekre volt képes, ezt ingerlő ellentmondásként gyerekes naivságot és bájt tükröző vonások leplezték, s arckifejezését sohasem dúlta fel a józanságot tükröző komolyság. A józanság persze sohasem volt erős oldala jellemének.

Lakóinak udvarias ridegsége ellenére Párizs nagyon megtetszett Minnának. Szűkebb hazájában gyűlölte, ha köszöntötték az utcán, és felismerték a fogatát; C...-ben rendőrként vélt minden rosszul öltözött férfit, aki kalapot emelt előtte; a Párizsban nevezett köztársaságban ismeretlen maradhatott, s ez elbűvölte sajátos jellemét. Ha hiányzott is a meghitt társaság kedvessége, amit Minna kissé túlzottan német szíve még mindig sajnált, felfedezte, hogy Párizsban minden este talál bált vagy mulattató látványosságot. Megkereste a házat, ahol az apja 1814-ben lakott, s amelyről oly sokat beszélt neki. Mihelyt beköltözött ebbe a házba, amelynek bérlőjét csak nagy fáradsággal tudta kitenni, Párizs nem volt többé idegen város; Wangel kisasszony sorra felderítette a lakás legkisebb zugait is.

Bár mellét kereszttek és érdemrendek borították, Wangel gróf alapján véve mindig filozófus maradt, álmodozó, mint Descartes, vagy Spinoza. Minna úgy szerette a német filozófia homályos törekvéseit és Fichte nemes sztoicizmusát, mint egy gyöngéd lélek valamely szép táj emlékét. Kant legérthetlenebb szavai is csak azt a hangsúlyt juttatták Minna eszébe, amellyel apja ezeket a szavakat kiejtette. Melyik filozófiát nem tenné meghatóvá, sőt érthetővé az ilyen ajánlás! Rábírt több kiváló tudóst, hogy tartson előadást náluk; az előadásokon csak ő maga és az anyja vett részt.

Miközben élete délelőtti tudósok közt, este nagykövetek báljain telt, a szerelem még csak nem is érintette a gazdag örökös nő szívét. A franciák mulattatták, de nem hatották meg.

- Nem vitás - mondta az anyjának, aki gyakran dicsérte őket -, hogy keresve sem találni szeretetreméltóbb embereket. Csodálom ragyogó szellemüket, kifinomult iróniájuk mindennap újra meglep és szórakoztat; de nem találja, hogy rögtön kényszeredetté és nevetségessé válnak, mielőtt meghatottságot próbálnak színlelni? Vajon sohasem képesek önfeledt érzelmekre?

- Mire való kritizálni őket? - válaszolt a bölcs Wangelné. - Ha Franciaország nem tetszik neked, térjünk vissza Königsbergbe; de ne felejtse el, hogy tizenkilenc éves vagy, s egy napon itt hagyhatlak; gondolj arra, hogy támaszt kell találnod. Ha meghalnék - tette hozzá mélabúsan mosolyogva -, a C...-i nagyherceg hozzáadna a szárnysegédéhez.

Egy szép nyári napon Wangelné és a lánya elment Compiègne-be megnézni, hogyan vadászik a király. Az erdő közepén Minna váratlanul meglátta Pierrefonds romjait, amelyek rendkívül megdöbbentették. Még mindig rabja volt a német előítéleteknek, s úgy érezte, hogy Párizs, az *új Babilon*, minden műemlékében van egy kis *száraz és gunyoros rosszindulat*. Pierrefonds romjait ugyanolyan meghatónak találta, mint a Brocken⁶⁴ ormait koszorúzó ódon kastélyok omladékait. Minna esdekelve kérte az anyját, hogy töltsenek pár napot Pierrefonds-ban, a falu kis fogadójában. Itt nagyon rosszul látták el a hölgyeket. Jött egy esős nap. Minna, aki ugyanolyan szeles volt, mint tizenkét éves korában, kiállt a fogadó kapujába, s nézte, hogyan esik az eső. Egy hirdetőményen felfedezte, hogy eladó birtok van a közelben. Egy negyedóra múlva már meg is jelent a közjegyzőnél, a fogadás egyik szolgája vezette oda, esernyőt tartva a feje fölé. A közjegyzőt nagyon meglepte, hogy egy egyszerűen öltözött lány többszázezer frank értékű birtokról tárgyal vele, aztán megkéri, írjon alá egy kötelezvényt, és vegyen át foglалónak néhány ezerfrankos bankjegyet, amelyet a Francia Nemzeti Bank bocsátott ki.

Egy véletlen folytán, amelyet óvakodok különösnek nevezni, Minnát csak egy kicsit csapták be. A birtokot *Petit-Verberie*-nek nevezték. Az eladó egy bizonyos Ruppert gróf volt, akit jól ismertek Pikardia minden kastélyában. A magas és nagyon jóképű fiatalembert az első pillanatban mindenki megcsodálta, de pár perc múlva már azt érezte az ember, hogy visszataszító durvaság és közönségesség árad belőle. Ruppert gróf hamarosan kijelentette, hogy barátja Wangelnénak, s az mulattatónak találta őt. Talán valamennyi ifjú kortársa közül egyedül ő emlékeztetett azokra a szeretetre méltó kéjhajhászokra, akikről olyan megszépített leírásokat olvashatunk Lauzun és Tilly emlékirataiban. Ruppert úr éppen ekkoriban verte el egy nagy vagyon utolsó maradványait; utánozta XIV. Lajos századának nagyúri hóbortjait, és nem értette, miként lehetséges, hogy Párizs nem csak vele foglalkozik. Minthogy dicsvágyát nem elégíthette ki, halálosan beleszeretett a pénzbe. Egy Berlinből kapott válasz végletekig fokozta Wangel kisasszony iránt érzett szenvedélyét. Fél évvel később Minna így szólt az anyjához:

- Valóban földbirtokot kell vásárolni, ha barátokra akar szert tenni az ember. Talán veszténénk néhány ezer frankot, ha el akarnánk adni a *Petit-Verberie*-t; de ezen az áron egész sereg rokonszenves hölgyet számíthatunk meghitt ismerőseink közé.

Minna egyáltalán nem utánozta a fiatal francia nők viselkedését. Csodálta csábító bájukat, de megőrizte természetes és szabad német szokásait. Cély asszony, legmeghittebb új barátnője, azt szokta mondani Minnáról, hogy *más*, mint a többiek, de nem rendkívüli: kedves bája miatt mindent meg kell bocsátani neki; szeméből nem lehet kiolvasni, hogy milliói vannak; nem *egyszerű*, mint a nagyon jó társaság tagjai, hanem igazán elbűvölő.

---

⁶⁴ A Brocken hegy Németországban, a Harz-hegység középpontjában van, s 1095 méter magas. (Stendhal jegyzete.)

Csendes életüket villámcsapás zavarta meg: Minna elveszítette az édesanyját. Mihelyt fájdalma időt engedett rá, hogy helyzetéről gondolkozzék, megállapította, hogy az a lehető legkényesebb. Cély asszony magával vitte a kastélyába.

- Haza kell utaznia - mondta a barátnője, ez a harmincéves fiatalasszony -, haza kell utaznia Poroszországba, ennél okosabbat nem tehet; ellenkező esetben férjhez kell mennie, mielőtt letelik a gyászidő, s addig is gyorsan társalkodónőt kell hozatnia Königsbergből, lehetőleg valami rokonfélét.

De volt egy nagy bökkenő: a német lányok, még ha gazdagok is, azt hiszik, hogy csak olyan férfihoz mehetnek feleségül, akit imádnak. Cély asszony tíz megfelelő partit is ajánlott Wangel kisasszonynak; ezeket a fiatalembereket Minna kivétel nélkül közönségesnek, gunyorosnak, kis híján gonosznak találta. Élete legkeservesebb évét töltötte így; egészsége megingott, szépsége szinte elhomályosult. Egyszer, amikor látogatóba ment Cély asszonyhoz, közölték vele, hogy ebédnél a híres Larçay-néval fog találkozni, aki a leggazdagabb és leg-szeretetreméltóbb nő az egész tartományban; gyakran hangoztatták, hogy milyen előkelő mulatságokat rendez, és milyen hibátlanul méltóságteljesen, vonzóan és a nevetségességnek még az árnyékától is mentesen vert el egy jelentékeny vagyont. Minnát meglepte, hogy mennyi közönséges és prózai vonást fedez fel Larçay asszony jellemében. „Itt tehát ilyennek kell lennünk, ha szeretetre vágyunk!” Fájdalmában - mert a német szíveknek fájdalmat okoz, ha csalódnak a *szépben* - elfordult Larçay-nétől, és udvariasságból a férjével kezdett társalogni. Az nagyon egyszerű ember volt, s csak az szólt mellette, hogy az oroszországi visszavonulás idején Napóleon császár apródjaként korát meghaladó vitézségével tüntette ki magát ebben a hadjáratban és a következőkben. Nagyon jól és nagyon egyszerűen beszélt Minnának Görögországról, ahol a görögök oldalán harcolva töltött el egy-két évet. Társalgása megtetszett Minnának; olyan hatást tett rá, mintha hosszas távollét után meghitt barátjával találkozott volna.

Ebéd után megnézték néhány híres tájat a compiégne-i erdőben. Minna többször is gondolt rá, hogy feltárja Larçay úr előtt kényes helyzetét, és tanácsot kér tőle. Ruppert gróf ezen a napon lóháton követte a hintókat, s keresett viselkedésével csak még szembeszökőbbé tette a másik férfi természetes, sőt naiv modorát. A nagy események, amelyek közt Larçay úr a szárnyait próbálgatta, a maga valójában mutatták meg neki az emberi szívet, s hozzájárultak hajthatatlan, hideg, tárgyilagos és elég derűs, de fantáziátlan jelleme kialakulásához. Az ilyen karakter meglepő hatást gyakorol a fantáziadús lelkekre. Minnát meghökkentette, hogy ennyire egyszerű is lehet egy francia férfi.

Este, Larçay úr távozása után, Minna úgy érezte, hogy olyan barátjától vált el, aki évek óta összes titkát ismeri. Mindent ridegnek és bosszantónak talált, még Cély asszony gyöngéd barátságát is. Minnának nem volt szüksége rá, hogy bármelyik gondolatát is álruhába öltöztesse új barátja jelenlétében. A könnyed francia gúnytól való félelem sem kényszerítette, hogy minden pillanatban fátyolt borítson őszinte német gondolataira. Larçay úr függetlenítette magát egy sereg kis szótól és taglejtéstől, amit az elegancia megkövetelt volna. Ettől nyolc-tíz évvel öregebbnek látszott; de éppen ezért foglalkoztatta Minna gondolatait a távozását követő első órában.

A lány másnap még Cély asszonyra is csak nagy erőfeszítéssel tudott figyelni; mindent ridegnek és gonosznak érzett. Nem tekintette többé elvetendő és képtelen ábrándnak azt a reményét, hogy őszinte és nyílt szívre talál, amely nem keres a legegyszerűbb megjegyzésben is okot a tréfálkozásra; egész nap csak merengett. Este Cély asszony említést tett Larçay úrról; Minna összerázkódott, felállt, mintha szólították volna, fülig pirult, s csak nagy nehezen bírta megmagyarázni különös viselkedését. Zavarában nem tudta tovább titkolni önmaga előtt, amit mások elől annyira el akart rejtetni. A szobájába menekült. „Bolond vagyok” - gondolta. E

pillanattal kezdődött boldogtalansága, amely óriásléptekkel tört rá; pár másodperc múlva már furdalta a lelkiismeret. „Szerelmes vagyok, s házasembert szeretek!” Egész éjjel a lelkiismeretével viaskodott.

Larçay úr, aki feleségével együtt a szavojai Aix fürdővárosba készült, ott felejtett egy térképet, amelyen megmutatta a hölgyeknek, milyen kis kerülővel óhajt Aixbe utazni. Cély asszony egyik gyermeke megtalálta a térképet; Minna magához vette, s elszökött a kertbe. Egy órát töltött a Larçay úr tervezte utazás elképzelésével. Nemesnek és figyelemre méltónak találta azoknak a városkáknak a nevét, amelyeket a férfi fel akart keresni. A legfestőibb képzetei támadtak fekvésükről; irigyelte lakóik boldogságát. Ez az édes örület oly erős volt, hogy felfüggesztette lelkifurdalásait. Pár nap múlva valaki megjegyezte Cély asszonyéknál, hogy Larçay-ék elindultak Szavojába. Ez a hír valóságos forradalmat robbantott ki Minna lelkében; heves vágyat érzett az utazásra.

Két héttel később Genfben bérelt kocsiján egy koros német hölgy érkezett a szavojai Aixbe. Vele jött a szobalánya is, akivel annyit zsémbeskedett, hogy Toinod-né, a szálláshelyükül választott kis fogadó tulajdonosnője is megbotránkozott rajta. Cramerné - így hívták a német hölgyet - behívatta Toinod asszonyt.

- Szeretnék felfogadni egy idevalósi lányt - közölte vele -, aki ismeri Aix városának és környékének *körülményeit*; nem tudok mihez kezdeni ezzel a szép kisasszonnyal, akit ostobaságomban magammal hoztam, pedig semmit sem ismer itt.

- Uramisten, az asszonya, úgy látszik, nagyon haragszik magára! - mondta Toinod-né a szobalánynak, mihelyt kettesben maradtak.

- Ne is említse! - felelte Aniken könnybe lábadt szemmel. - Igazán kár volt magával hoznia Frankfurtból, ahol a szüleimnek jól menő műhelye van. Anyám a város legjobb szabászait alkalmazza, s csakis párizsi módi szerint dolgozik.

- Az asszonya azt mondta, hogy bármikor adna magának háromszáz frankot, ha hazautazna Frankfurtba.

- Otthon rosszul fogadnának; anyám sohasem hinné el, hogy Cramerné ok nélkül adta ki az utamat.

- Na jó, maradjon Aixben, találok én magának állást. Van nekem egy kis helyszerző irodám is, én látom el cselédséggel a fürdővendégeket. Hatvan frankot fizet a fáradságomért, s még marad is tíz szép lajosaranya Cramerné háromszáz frankjából.

- Nem hatvan frankot fizetek, hanem százat - mondta Aniken -, ha elhelyez egy francia családnál; szeretnék tökéletesen megtanulni franciául, hogy Párizsba mehessek szolgálni. Nagyon jól tudok varrni, s hűségem zálogául letétbe helyezek a gazdáimnál húsz Lajosaranyat, amit Frankfurtból hoztam magammal.

A sors kedvezett Wangel kisasszony regényének, amely máris két-háromszáz lajosaranyába került. Larçay úr és neje megérkezett a *Szavojai kereszt*-be: ez volt a divatos szálló. Larçay-né azonban úgy találta, hogy nagyon lármás, s lakást bérelt egy tóparti bájos házban. A fürdőélet ebben az évben felettébb vidáman indult: sok gazdag ember verődött össze, gyakran rendeztek igen szép bálakat, ahol Párizshoz méltó estélyi ruhák vonultak fel, s minden este sokan összejöttek a *Redut*-ban. Larçay asszonyt nem elégitették ki az ügyetlen és felületes aixi varrónők, olyan szobalányt szeretett volna, akinek kezében ég a munka. Toinodné irodájához fordult, s az késlekedés nélkül elküldött hozzá néhány nyilvánvalóan balkezes falusi leányzót. Végül megjelent Aniken, aki száz frankjával megkettőzte Toinod-né vele született ügyességét. A fiatal német lány komoly külseje megnyerte Larçay asszony tetszését; mindjárt felfogadta, és elküldött a poggyászáért.

Aznap este, miután gazdái elmentek a *Redut*-ba, Aniken álmodozva sétálgatott a tó partján húzódó kertben. „Végre megvalósult örült ötletem! - gondolta. - De mi lesz, ha valaki felismer? Mit szól majd Cély asszony, aki azt hiszi, hogy Königsbergben vagyok?”

Minna kezdte elhagyni a bátorsága, pedig amíg cselekednie kellett, egy percig sem hagyta cserben. Lelke hevesen háborgott, lélegzete meggyorsult. A megbánás és a szégyentől való félelem nagyon szerencsétlenné tette. Végül azonban felkelt a hold a Haute-Combe hegység mögött; ragyogó korongját visszatükrözte a tó vize, amelyet szelíden borzolt az északi szellő; különös alakú, nagy, fehér felhők siettek el a hold előtt, Minna roppant óriásoknak látta őket „Hazámból jönnek - gondolta -, látni akarnak, hogy bátorságot öntsenek belém, míg különös szerepemet játszom.” Figyelmes és szenvedélyes tekintete nyomon követte gyors mozgásukat. „Őseim árnyai - mondta magában -, ismerjétek fel véretek; bátor vagyok, mint ti. Ne ijedjete meg a különös ruhától, amelyben láttok; hű maradok a becsülethez. A becsület és a hősiesség titkon égő lángja, amelyet töletek örököltem, semmit sem talál méltónak magához ebben a prózai évszázadban, ahol a sors rendeléséből élnem kell. Megvetnétek, amiért olyan végzetet teremtek magamnak, amely illik a bennem égő tűzhöz?” S Minna már nem volt boldogtalan.

A távolban halk ének csendült; a hang nyilvánvalóan a tó túlsó partjáról jött. A figyelmesen hallgató Minna füle alig vette ki az elhaló dallamot. Gondolatai másfelé csapongtak, elérzékenyült önnön sorsán. „Mit ér minden erőfeszitésem? A legjobb esetben is csak bizonyosságot szerezhettek róla, hogy valóban létezik ezen a világon olyan tiszta, égi lélek, amilyenről álmodtam! De láthatatlan marad előttem. Ugyan mikor szoktam én beszélni a szobalányom előtt? Ennek a szerencsétlen álöltözetnek az lesz egyetlen eredménye, hogy részem lehet Alfred szolgálinak társaságában. Sohasem fog arra méltatni, hogy megszólítson.” Sokáig sírt. „Legalább mindennap látni fogom... - mondta hirtelen bátorságra kapva - nagyobb boldogságra nem tarthatok igényt. Igaza volt szegény anyámnak. Mennyi bolondságot fogsz elkövetni - mondta nekem -, ha egyszer szerelmes leszel.”

Újra felcsendült a tó fölött éneklő hang, de most már sokkal közelebből. Minna ekkor jött rá, hogy egy bárkán énekelnek, amelyet csak a hold ezüstjében fénylő hullámok mozgásáról lehetett felismerni. Minna jól hallotta a Mozarthoz méltó csendes dallamot. Egy negyedóra múlva már megfélemedezett róla, milyen szemrehányásokkal kellene illelnie magát, s csak arra a boldogságra gondolt, hogy mindennap láthatja Alfredot. „Vajon nem szükségszerű-e - gondolta végül -, hogy minden élőlény betöltse rendeltetését? Bár a szerencsés véletlen előkelő származással és vagyonnal ajándékozott meg, sorsom nem azt rendelte, hogy az udvarnál vagy bálokban tündököljek. Magamra vontam mások tekintetét, láttam, hogy csodálnak - s unalmam a legsötétebb mélabúig fokozódott a tömegben! Mindenki beszélni igyekezett velem, és én unatkoztam. Szüleim halála óta azok voltak egyedüli boldog pillanataim, amikor unalmas szomszédok nélkül hallgattam Mozart muzsikáját. Az én hibám, ha a boldogság keresése, minden embernek e természetes törekvése, erre a furcsa eljárásra készlet? Valószínűleg becsületemtől is megfoszt még; sebj, a katolikus egyház zárdái akkor is menedéket nyújtanak.”

A tó túlsó partján éjfelet ütött az óra egy falusi templom harangtornyában. Minna megrázódott az ünnepélyes pillanattól; a hold már nem világított; a lány bement a házba. A köznapi Aniken név alatt rejtőzködő Minna a tóra és a kis kertre néző veranda korlátjára támaszkodva várta *gazdái* hazatértét. A muzsika visszaadta minden bátorságát. „Őseim elhagyták pompás königsbergi kastélyukat - gondolta magában -, hogy elzarándokoljanak a Szentföldre; pár évvel később ezer veszéllyel dacolva egyedül jöttek vissza, s olyan álruhát viseltek, mint én. Az őket lelkesítő bátorság kényszerít engem is, hogy kitegyem magam az egyetlen veszélynek, amely gyerekes, ízetlen és közönséges századunkban nememre leselkedik. Ha becsülettel

megbirkózom vele, a nemes lelkek talán csodálkozni fognak örültségemen, de titokban megbocsátják.”

A gyorsan múló napok csakhamar egy sorsával megbékélt Minnát köszöntötték. Kénytelen volt sokat varrni; derűsen vállalta az új helyzetéből fakadó feladatokat. Gyakran érezte, hogy komédiát játszik; mulatott magán, valahányszor szerepéhez nem illő mozdulatot tett. Egyszer ebéd után, amikor elérkezett a sétakocsizás ideje, s a lakáj a hintó ajtaját kinyitva leengedte a hágsót, Minna fesztelenül odasétált, hogy kocsiba szálljon.

- Ez a lány megbolondult - mondta Larçay asszony.

Alfréd gyakran felejtette rajta a szemét; tökéletes bájfedezőt fedezett fel benne. Minnát egyáltalán nem nyugtalanította a *kötelességérzet* vagy a nevetségességtől való félelem. Fölötte állt az ilyen, *emberi óvatosságot* tükröző gondolatoknak; csak akkor tett szemrehányást önmagának, ha attól kellett félnie, hogy gyanút kelt Larçay-néban. Alig telt el hat hét azóta, hogy egy egész napot töltött vele teljesen másféle szerepben.

Minna mindennap hajnalban kelt, hogy két órát szentelhesse önnön elcsúfításának. Szép szőke hajával, amelyről oly gyakran mondták, hogy nehéz elfelejteni, néhány nyisszantás, s már el is bánt az olló; egy vegyszer segítségével azt is elérte, hogy kellemetlen, felemás színt öltön, amelyben a sötét gesztenyebarna volt az uralkodó árnyalat. Minden reggel magyallevélből készült enyhe oldattal dörzsölte be gyöngéd kezét, s ettől látszatra eldurvult a bőre. Üde arcszíne is kellemetlen tónust kapott reggelenként, olyan lett, mint a gyarmatokról hazatérő fehéreké, akiknek a véréhez a néger fájnak is van némi köze. Minnát kielégítette elváltoztatott külseje, amely éppen elég csúffá tette, s most már csak arra ügyelt, nehogy túlságosan figyelemreméltó gondolatokat hangoztasson. Eltelve boldogságával, amúgy sem volt kedve beszélni. Miközben Larçay-né szobájában, az ablak mellett estélyi ruhák rendbe hozásával foglalkozott, naponta hússzor is hallhatta Alfredot, s egyre több alkalma támadt megcsodálni jellemét. Meg merjük mondani?... Miért ne, elvégre német szívet rajzolkunk. Akadtak olyan boldog, rajongó pillanatai, amikor emberfeletti lénynek képzelte a férfit. Az őszinte és lelkes buzgalom, amellyel Minna ellátta új feladatkörét, a szokásos hatást érte el Larçay asszonynál, aki köznapi lélek volt: fensőségesen bánt Minnával, s olyan szegény lánynak tekintette, aki boldog lehet, hogy munkát kapott. „Ezek az emberek sohasem fogják értékelni, ami őszinte és szívből jövő?” - kérdezte önmagától Minna. Azt a látszatot keltette, hogy szeretne újra beférkőzni Cramerné kegyeibe. Jóformán mindennap engedélyt kért, hogy meglátogathassa.

Minna eleinte attól tartott, hogy modora különös gondolatokat ébreszthet Larçay asszonyban; de örömmel állapította meg, hogy új úrnője egyszerűen olyan cselédnek tartja, aki ügyetlenebbül varr, mint Párizsban hagyott szobalánya. Dubois úr, Alfred komornyikja, több nehézséget okozott. Negyven év körüli, jól ápolt párizsi ember volt, aki kötelességének érezte, hogy udvaroljon új társnőjének. Aniken rábírta, hogy önmagáról beszéljen, s észrevette, hogy szerencsére csak egyetlen szenvedélye van: összeszedni egy kis pénzt, hogy kávéházat nyithasson Párizsban. Ettől kezdve fesztelenül elhalmozta ajándékokkal. Dubois nemsokára ugyanolyan tisztelettel szolgált, mint magát Larçay-nét.

Alfred megfigyelte, hogy ez a fiatal német lány, aki néha annyira félszeg és félénk, nagyon ellentmondásosan viselkedik, s vannak olyan helyes és éles elméjű gondolatai, amelyeket érdemes meghallgatni. Minna látta a szemén, hogy figyel rá, s megengedett magának néhány szellemes és találó megjegyzést, különösen ha számított rá, hogy Larçay asszony nem hallja vagy nem érti.

Ha aixi tartózkodásának első két hónapjában egy filozófus megkérdezte volna Wangel kisasszonytól, mi a célja, meglepődött volna válaszának gyerekességén, és némi képmutatással is

meggyanúsította volna. Minden pillanatban látni és hallani a férfit, akibe belebolondult - ez volt élete egyetlen célja; másra nem vágyott, s túlságosan boldognak érezte magát ahhoz, hogy a jövővel is gondoljon. Ha a filozófus azt mondta volna neki, hogy szerelme talán nem lesz mindig ennyire tiszta, haragja még meglepetésénél is nagyobb lett volna. Minna gyönyörűséggel tanulmányozta az imádott férfi jellemét. A nyugodt Larçay karaktere különösen akkor tűnt ki, ha összehasonlította Alfredot az előkelő társasággal, amelyhez apjának, a felsőház tagjának vagyona és rangja jóvoltából Minna tartozott. Ha a férfi polgárok közt élt volna, egyszerű modora, minden kényeskedéstől és nagyzsolástól irtózó természete miatt tökéletesen középszerű embernek tartották volna. Alfred sohasem igyekezett csípős megjegyzéseket tenni. Ez a szokása már az első napon döntően hozzájárult ahhoz, hogy szertelen érdeklődést ébresszen Minnában. A lány hazája előítéletein keresztül nézte a franciákat, s ezért úgy érezte, hogy társalgásuk mindig valami gúnydal refrénjére emlékeztet. Alfred éppen elég kiváló emberrel találkozott életében, hogy szellemességeket merítsen emlékezetéből; de hitványságnak tartotta volna, ha olyan szavakkal gyönyörködteti a társaságot, amelyeket nem abban a pillanatban talált ki, s azokat rajta kívül valamelyik hallgatója is ismeri.

Alfred minden este elkísérte feleségét a *Redut*-ba, s aztán hazament, hogy hódoljon a botanika iránt támadt szenvedélyének, amelyet annak a vidéknek közelsége ébresztett benne, ahol Jean-Jacques Rousseau az ifjúságát töltötte. Alfred kirakta a kartonjait és a növényeit a szalonban, ahol Aniken dolgoztatott. Estéről estére egész órákat töltöttek így kettesben, anélkül, hogy bármelyikük is megszólalt volna. Mind a ketten zavarban voltak, s mégis örültek. Aniken mindössze annyi szívességet tett Alfrednak, hogy a mézgát előre elkeverte vízzel, s a férfi mindjárt beragaszthatta herbáriumába a száraz növényeket, de még ennyi előzékenységet is csak azért engedett meg magának, mert ez a kötelességei közé számíthatott. Ha Alfred nem volt ott, Minna megcsodálta a csinos növényeket, amelyeket a Bourget-tó partját körülvevő festői hegyekben tett kirándulásairól hozott haza a férfi, őszinte szerelemre lobbant a botanika iránt. Alfred ezt kényelmesnek, majd különösnek találta. „Szeret - gondolta Minna -, de már tapasztalom, hogy az állásommal járó feladatok buzgó teljesítésével milyen sikert arattam Larçay asszonynál.”

Cramerné úgy tett, mintha megbetegedett volna; Minna engedélyt kért és kapott, hogy régi úrnőjénél töltsen az estét. Alfred meglepetten állapította meg, hogy a botanika iránti érdeklődése csökken, sőt már-már egészen megszűnik; esténként a *Redut*-ban maradt, felesége pedig arról tréfálgozott, hogy férje unja a magányt. Alfred megvallotta önmagának, hogy az a lány megtetszett neki. Bosszantotta a féltékenység, amelyet jelenlétében érez, s egy pillanatra felülkerekedett benne az önteltség: „Miért ne tennék úgy - mondta magában -, mint bármelyik barátom? Elvégre csak szobalány.”

Egy esős este Minna otthon maradt. Alfred csak egy percre jelent meg a *Redut*-ban. Amikor hazaért, úgy tett, mintha meglepné, hogy Minnát a szalonban találja. Minna észrevette hamiskodását, s ez megfosztotta minden boldogságtól, amit ettől az estétől remélt. Talán ennek a lelkiállapotának tudható be, hogy őszinte felháborodással utasította el Alfred közeledését. Visszavonult a szobájába. „Csalódtam - gondolta sírva -, minden francia egyforma.” Egész éjszaka azt tervezgette, hogy visszautazik Párizsba.

A megvető tekintet, amellyel másnap Alfredot méregette, nagyon is szívből jött. Alfred megsértődött; ügyet sem vetett többé Minnára, s minden estéjét a *Redut*-ban töltötte. Bár nem is sejtette, a legjobb megoldást választotta. Hidegsége elfeledtette a lánnyal, hogy vissza akart utazni Párizsba. „Ennél a férfinál nem fenyeget veszély” - gondolta Minna, s egy hét sem telt belé, máris úgy érezte, hogy megbocsátja neki, amiért egy pillanatra kiütközött belőle a francia jellem. Alfred viszont unni kezdte a *Redut*-ba járó előkelő dámákat, s ebből megérezte, hogy szerelmesebb, mint gondolta. De azért keményen tartotta magát. Vagyis tekintete gyö-

nyörúséggel időzött el Minnán, beszélgetett is vele, de esténként nem jött haza. Minna boldogtalan volt; jóformán észre sem vette, de már kevesebb gondot fordított mindennapi toalettjére, amellyel el kellett volna csúfítania magát. „Álmodom? - kérdezte magától Alfred. - Lassan Aniken lesz a legszebb nő, akivel valaha is találkoztam.” Egy este, amikor véletlenül hazatért, nem bírta ellenállni szerelmének, és bocsánatot kért Anikentől, amiért nem vette elég komolyan.

- Észrevettem, hogy olyan érdeklődést ébreszt bennem - mondta neki -, amelyet még sohasem éreztem; megijedtem, elhatároztam, hogy vagy meggyógyulok, vagy összeveszem magával, s azóta én vagyok a legszerencsétlenebb ember.

- Ó, Alfred, milyen boldoggá tesz! - kiáltott fel Aniken mélységes elragadtatásában.

Ezt az éjszakát és a következőket azzal töltötték, hogy bevallották egymásnak eszeveszett szerelmüket, s kölcsönösen ígéretet tettek, hogy mindig józanul fognak viselkedni.

Alfredot józansága megakadályozta a képzelgésben. Tudta, hogy a szerelmesek különös jó tulajdonságokat fedeznek fel annál, akit szeretnek. Minnában rengeteg szellemességet és lelki finomságot talált, s ez meggyőzte, hogy valóban szerelmes. „Lehetséges volna, hogy mindez merő képzelgés?” - kérdezte magától naponta, s összehasonlította Minna előző napi megjegyzéseit azokkal a kijelentésekkel, amelyeket a *Redut*-ban társaságbeli hölgyektől hallott. Minna viszont arra gondolt, hogy kis híján elveszítette Alfredot. Mi lett volna belőle, ha a férfi továbbra is a *Redut*-ban tölti estéit?

Óvakodott tőle, hogy ezután is az egyszerű fiatal lány szerepét játssza: még sohasem igyekezett ennyire tetszeni. „Bevalljam Alfrednak, hogy ki vagyok? - tűnődött magában. - Alapvetően józan szelleme helyteleníteni fogja, hogy hóbortosan viselkedtem, még ha az ő kedvéért tettem is. Sorsomnak különben is itt kell eldőlnie - folytatta Minna. - Ha megmondom neki, hogy Wangel kisasszony vagyok, s a birtokom pár mérföldre van az övétől, biztos lesz benne, hogy Párizsban viszontláthat. Pedig arra kell számítania, hogy többet nem találkozik velem, mert csak akkor szánja rá magát azokra a szokatlan lépésekre, amelyek, sajnos, szükségesek boldogságunkhoz. Különben hogyan határozná el ez a józan férfi, hogy kitér hitéből, törvényesen elválik a feleségétől, és eljön innen, hogy mint a férjem éljen velem kelet-poroszországi szép birtokaimon?” A nagy szó, hogy *törvénytelen*, nem tornyosult áthághatatlan akadályként Minna új tervei elé; azt hitte, hogy nem tántorodik el az erénytől, mert habozás nélkül akár ezerszer is feláldozta volna az életét, ha ezzel hasznára lehet Alfrednak.

Larçay-né lassanként határozottan féltékeny lett Minnára. Nem kerülte el a figyelmét a lány arcának különös változása, amit hallatlan kacérságának tulajdonított. Nagy harc árán elérhette volna, hogy elküldjék. Barátnői megmagyarázták, hogy nem szabad fontosnak tartani egy ilyen szeszélyt: el kell kerülni, hogy Larçay úr Párizsba vigye Anikent. Legyen óvatos - ezt mondták neki -, s a fürdőévaddal együtt gondjai is véget érnek.

Larçay asszony szemmel tartotta Cramernét, s megpróbálta elhitetni a férjével, hogy Aniken közönséges kalandornő, akit valamilyen törvénybe ütköző cselekedetért már üldöznek is Bécsben vagy Berlinben, s most az aixi fürdőhelyen rejtőzve valószínűleg bűntársának, egy szélhámosnak a megérkezésére vár. Ez az ötlet, amelyet mint nagyon valószínű, de további tisztázást nemigen érdemlő feltevést adtak elő, megzavarta Alfred egyenes lelkét. Magától értetődőnek tartotta, hogy Aniken nem szobalány; de milyen komoly érdek bírhatta rá akkor, hogy ilyen keserves szerepet vállaljon? Csakis a félelem. Minna könnyen kitalálta az Alfred tekintetében tükröződő zavar okát. Egy este megfontolatlanul faggatni kezdte a férfit; az mindent elmondott, Minna zavarba jött. Alfred olyan közel járt az igazsághoz, hogy a lány először csak nagyon nehezen bírta védekezni. Az ál-Cramerné egy alkalommal kiesett a szerepéből, és sejteni engedte, hogy a pénz nemigen játszik szerepet Minnánál. Minna kétségbe-

esetben vette tudomásul, hogy Cramerné szavai milyen hatást gyakoroltak Alfred lelkére, s már-már rászánta magát, hogy felfedi kilétét. A férfi, aki bolondulásig szereti Anikent, nyilvánvalóan szeretné Wangel kisasszonyt is; de akkor Alfred biztosra venné, hogy viszontláthatja Párizsban, s a lány sohasem bírhatná rá, hogy meg hozza a szerelmükhöz feltétlenül szükséges áldozatokat.

Ilyen halálos nyugtalanságban töltötte el Minna az egész napot. És milyen nehéz lesz átveszelnie az estét! Vajon talál-e magában elég bátorságot, ha majd kettesben marad Alfreddal, hogy ellenálljon a férfi szeméből sugárzó szomorúságnak, és eltűrje, hogy a nagyon is természetes gyanú aláássa vagy éppenséggel megölje szerelmét? Este lett, Alfred elkísérte feleségét a *Redut*-ba, és nem jött vissza. Ezen a napon álarcosbált rendeztek, nagy volt a láрма és a tömeg. Aix utcáin egymást érték a Chambéryből, sőt Genfből érkező kíváncsiak fogatai. Az általános öröm fénye megkettőzte Minna komor mélabúját. Nem bírt megmaradni a szalonban, ahol órák óta hiába leste a túlságosan is szeretetreméltó férfit, aki még mindig váratott magára. Társalkodónőjéhez menekült. Ott is baj várta; az asszony szenvtelenül engedélyt kért tőle, hogy elutazhasson; magyarázatképpen hozzátette, hogy bármilyen szegény is, nem hajlandó tovább játszani a kevésbé épületes szerepet, amelyet kiosztottak rá. Minnát jelleme egyáltalán nem tette alkalmassá rá, hogy rendkívüli helyzetekben megfontoltan döntsön, sőt egyetlen szó is elég volt neki, hogy teljesen új szemszögből ítélje meg életének egy egész szakaszát. „Valóban - gondolta, mihelyt rádöbbsen a társalkodónő megjegyzésének igazságára -, álöltözékem már senkit sem téveszt meg, elveszítettem a becsületemet. Kétségtelenül kalandornőnek tartanak. Miután mindent elveszítettem Alfred kedvéért - tette hozzá kisvártatva -, örülség volna megfosztani magamat a gyönyörűségtől, hogy láthassam. A bálon legalább kedvemre szemügyre vehetem, és tanulmányozhatom a lelkét.”

Álarcot és dominót rendelt; felvette Párizsból hozott gyémántjait, akár, hogy jobban leplezze magát Alfred előtt, akár, hogy jobban kitűnjék a maszkák tömegéből, s talán elérje, hogy a férfi megszólítsa. Minna a társalkodónője karján megjelent a *Redut*-ban, s mindenkit kíváncsivá tett hallgatagságával. Végül meglátta Alfredot, akit nagyon szomorúnak talált. Boldogan követte a tekintetével, amikor egy hang nagyon halkán így szólt: „A szerelem álruhában is felismeri Wangel kisasszonyt.” Minna összerázkódott. Megfordult: Ruppert gróf volt az. Képzelné sem lehetett volna végzetesebb találkozást.

- Felismertem berlini foglalatú gyémántjait - mondta a gróf. - Bejártam Töplitzet, Spát, Badent; végigrohantam Európa valamennyi fürdőhelyén, hogy megtaláljam önt.

- Ha még egy szót szól - felelte Minna -, nem lát többé ebben az életben. Holnap alkonyatkor, este hétkor, legyen a Chambéry utca 17. szám előtt.

„Hogyan akadályozzam meg Ruppert urat, hogy elmondja titkomat Larçay-éknak, akiket nagyon jól ismer?” Ez volt a nagy kérdés, amely egész éjszaka a legkínosabb nyugtalanságban tartotta Minnát. Kétségbeesésében többször is majdnem elhatározta, hogy lovakat rendelt, s azonnal elutazik. „De Alfred egész életében azt fogja hinni, hogy Aniken, akit annyira szeretett, becsstelen nőszemély volt, aki álruhába bújt valamilyen bűnös cselekedet következményei előtt. Sőt mi több: ha megszököm, és nem tájékoztatom Ruppert urat, az, bármennyire tiszteli is vagyonomat, képes újra verni titkomat. De ha maradok, hogyan oszlassam el Ruppert úr gyanakvását! Milyen mesét találjak ki?”

Az álarcosbálon, ahol Minnának ilyen kellemetlen találkozásban volt része, a szellemtelen nagyvilági férfiak, akik fürdőhelyeken sétáltatják unalmukat, szokásukhoz híven valamennyien körülvették Larçay asszonyt. Nemigen tudták, hogy mit mondjanak neki ezen az estén, mert a szalonokban megfelelő közhelyek nem valók álarcosbálba, így hát német szobalánya szépségéről beszéltek neki. Sőt akadt köztük egy merészebb fajankó, aki néhány tapintatlan célzást is megengedett Larçay-né feltételezett féltékenysége miatt. Egy végleg goromba

maszka arra biztatta az asszonyt, hogy álljon bosszút a férjén, és válasszon magának szeretőt; ez a megjegyzés villámcsapásként érte a nagyon józan és a hízélgés glóriájához szokott asszonyt, akinek magas rang és nagy vagyon burkolta be életét.

A bált követő napon sétahajózást rendeztek a tavon. Minna szabad volt, elmehetett Cramerné-hoz, és fogadhatta Ruppert urat. Az még ekkor sem tért magához meglepetéséből.

- A helyzetemet megváltoztató súlyos csapások szerelme méltánylására készítenek - mondta neki Minna. - Hajlandó feleségül venni egy özvegyasszonyt?

- Titokban férjhez ment! - kiáltott fel a gróf elsápadva.

- Igazán kitalálhatta volna - válaszolta Minna -, amikor azt tapasztalta, hogy visszautasítom önt és Franciaország legragyogóbb partijait.

- Különös, de csodálatos jellem az öné! - kiáltotta a gróf, aki igyekezett elfeledtetni meglepetését.

- Olyan emberhez vagyok láncolva, aki méltatlan hozzám - folytatta Wangel kisasszony -, de protestáns lévén, boldog lennék, ha ön is áttérne, vallásom megengedi a válást. Ne higgye azonban, hogy e pillanatban képes lennék szeretni valakit - még akkor sem, ha az a férfi az elképzelhető legnagyobb becsülést és bizalmat sugallná nekem; csak a barátságomat ajánlhatom fel önnek. Szeretek Franciaországban élni; ki felejtetheti el Franciaországot, ha egyszer megismerte? Szükségem volna egy védelmezőre. Önnek fényes neve, ragyogó szelleme van, s mindennel rendelkezik, ami szép pozíciót biztosít a világban. Egy nagy vagyon Párizs első palotájává varázsolhatja házáat. Hajlandó gyermekként engedelmeskedni nekem? Ezen az áron, de csak ezen az áron, egy év múlva önnek nyújtom a kezem.

E hosszú beszéd közben Ruppert gróf a kellemetlen és nehezen elviselhető regény várható hatásait számítgatta, figyelembe véve, hogy nagy vagyon és alapjában véve igazán jó asszony is tartozik hozzá. Rendkívül készségesen fogadott engedelmességet Minnának. De minden módon megpróbálta felderíteni titkát.

- Erőfeszítése a lehető leghaszontalanabb - válaszolta Minna nevetve. - Lesz-e olyan bátor, mint egy oroszán, és olyan szófogadó, mint egy gyermek?

- A rabszolgája vagyok - felelte a gróf.

- Aix környékén rejtőzködöm, de mindenről tudok, ami a városban történik. Nyolc-kilenc nap múlva, amikor a plébániatemplom órája elüti az éjfelet, figyeljen a tóra: világító bóját fog látni a hullámokon lebegni. Másnap este kilenckor újra itt leszek, s megengedem, hogy ön is eljöjjön. De ha kiejti a nevemet, ha csak egy szót is szól valakinek, nem lát többé ebben az életben.

A tavi kirándulás után, ahol többször is szó esett Minna szépségéről, Larçay-né olyan ingerülten tért haza, ami teljesen idegen volt méltóságteljes és megfontolt jellemétől. Azzal kezdte, hogy néhány nagyon rideg szót intézett Minnához, akinek mintha tört döftek volna a szívébe, mert mindez Alfred jelenlétében történt, s az nem kelt védelmére. Minna először felelt vissza választékosan és csípősen. Larçay-né meggyőződése szerint ez a magabiztos hang arról tanúskodott, hogy a lány félreismeri helyzetét, mert szerelemre lobbantotta gazdáját; az asszony haragja nem ismert határt. Megvádolta Minnát, hogy találkát ad bizonyos személyeknek, mégpedig Cramernénál, aki a látszólagos összeveszésükről terjesztett mese ellenére egy húron pendül vele.

„Ez a gaz Ruppert máris elárult volna?” - töprengett Minna.

Alfred mereven nézte, mintha az igazságot akarná kideríteni. Tapintatlan tekintete a kétségbeesés bátorságát kölcsönözte Minnának: hűvös hangon utasította vissza a rágalmat, majd

némaságba burkolózott. Larçay asszony elkergette. Minthogy hajnali két óra volt, Minna elkísértette magát Cramernéhoz a hűséges Dubois-val. Szobájába zárkózva dühében sírva fakadt, amikor arra kellett gondolnia, hogy sajátos helyzete miatt, amit maga idézett elő, milyen kevés eszköze van a bosszúra. „Eh, talán legjobb volna mindent itthagyni - gondolta -, és visszatérni Párizsba. Többre vállalkoztam, mint amennyire szellemem képes. De Alfred mindig csak megvetéssel fog emlékezni rám, Alfred egész életében meg fog vetni” - tette hozzá, s zokogásban tört ki. Érezte, hogy ezzel a kegyetlen gondolattal, amelytől sohasem szabadulhat, még boldogtalanabb lesz Párizsban, mint Aixben. „Larçay asszony rágalmaz; Isten tudja, mi mindent beszéltek rólam a *Redut*-ban. Ezek a mindenkitől szajkózott szavak vesztetet okozzák Alfred lelkében. Hát elvárható egy franciától, hogy ne gondolkozzon úgy, mint *mindenki*? Képes volt mindent végighallgatni a jelenlétemben, s nem mondott ellent, egyetlen vigasztaló szót sem intézett hozzám! De mi az? Még mindig szeretem? Ez a borzasztó indulat, ez a gyötrellem talán utolsó erőfeszítése szerencsétlen szerelmemnek? Gyalázat volna, ha nem állnék bosszút!” Ez volt Minna utolsó gondolata.

Mihelyt megvirradt, elhívatta Ruppert urat. Várakozás közben izgatottan sétált a kertben. Lassan felkelt a szép nyári nap, s megvilágította a tó környékén húzódó kacagó dombokat. A természet vidámsága megkettőzte Minna haragját. Végre megjött Ruppert úr. „Önhitt alak - gondolta Minna, amint meglátta közeledni -; először is hagyni kell, hadd beszéljen egy óra hosszat.”

Ruppert urat a szalonban fogadta, s komor szeme az ingaórán számlálta a perceket. A gróf el volt ragadtatva; a kis idegen először hallgatta azzal a figyelemmel, ami kijár a szeretetreméltóságnak.

- Hisz-e legalább érzelmeimben? - kérdezte Minnától éppen abban a pillanatban, amikor a mutató a türelem órájának végét jelző perchez ért.

- Bosszuljon meg, s mindenben hiszek - mondta Minna.

- Mi a teendőm?

- Kedveltesse meg magát Larçay asszonnyal, és juttassa a férje tudomására, hogy megcsalják, de úgy, hogy az ne is kételkedhessen benne. Akkor ugyanolyan boldogtalanná teszi majd a feleségét, mint az engem, amióta rágalmai megmérgezik az életemet.

- A maga kis terve szörnyű - jelentette ki a gróf.

- Mondja inkább, hogy nehéz végrehajtani - felelte Minna gúnyosan mosolyogva.

- Nehéznek nem nehéz - vágott vissza a gróf sértetten. - Annak az asszonynak vége! - tette hozzá könnyedén. - Kár érte, jó asszony.

- Vigyázzon, uram - mondta Minna -, arra egyáltalán nem kötelezem, hogy tényleg meglessék Larçay-nének. Én csak egyet akarok: a férje ne kételkedhessen benne, hogy ön tetszik neki.

A gróf távozott; Minna máris kevésbé szerencsétlennek érezte magát. A bosszú cselekvés, a cselekvés remény. „Ha Alfred meghal - gondolta -, meghalok én is!” És elmosolyodott. A boldogság, amelyet e percben érzett, végleg eltántorította az erénytől. Az éjszakai megpróbáltatás erősebbnek bizonyult jelleménél; nem volt felkészülve rá, hogy Alfred jelenlétében megrálmazzák, s az a szeme láttára hitelt ad a rágalomnak. Ezután is kiejtheti még az erény szót, de akkor félrevezeti vele magát: egész szívét a bosszúvágy és a szerelem kerítette hatalmába.

Minna gondolatban aprólékosan kidolgozta bosszútervét; vajon végrehajtható-e? Más kétely nem aggasztotta. Egy ostoba férfi engedelmessége és sok pénz - ez volt minden eszköz, ami rendelkezésére állt.

Larçay úr toppant be.

- Mit keres itt? - kérdezte Minna fensőségesen.

- Nagyon boldogtalan vagyok; együtt könnyeztem valakivel, akinél jobb barátnőm nincs kerek e világon.

- Hogyan? Nem azzal kezdi, hogy egy percig sem hisz a reám szórt rágalomban? Távozzon!

- A hazug vádaskodásokra válaszolok akkor - viszonzta Alfred fölényesen -, ha azt mondom magának, márpedig azt mondom, hogy csak maga mellett tudom elképzelni a boldogságot. Ne haragudjon, Aniken - tette hozzá könnyes szemmel. - Találjon valamilyen ésszerű megoldást, hogy együtt lehessünk, és én mindenre hajlandó vagyok. Rendelkezzen velem, húzzon ki a szakadékból, amelybe a végzet beletaszított; ami engem illet, én nem látok megoldást.

- Az ön itteni jelenléte Larçay asszony minden rágalmát igazolja; hagyjon magamra, ne is lássam többé!

Alfred inkább haragos volt, mint bánatos, amikor távozott. „Semmit sem tud mondani nekem” - gondolta Minna; kétségbeesés lett úrrá rajta; kis híján kénytelen volt megvetni az imádott férfit.

Hallatlan! Nem talál megoldást, hogy a közelébe jusson! Egy férfi, egy katonaviselt ember! Ő bezzeg fiatal lány létére mindjárt talált megoldást, mihelyt beleszeretett, félelmetes megoldást: az álöltözéket, amely visszavonhatatlanul megfosztja becsületétől, ha felismerik!... De Alfred így szólt: *Rendelkezzen velem, találjon valamilyen ésszerű megoldást...* Úgy látszik, Minnát még mindig furdalta egy kicsit a lelkiismeret, mert ezek a szavak megvigasztalták: mégis van mód a cselekvésre. „De Alfred nem mondta - vágott vissza a boldogtalanság szószólója -, hogy nem hiszek a rágalomban. Valóban - gondolta Minna -, örülségem hiába túlozza el a német és a francia modor közti különbséget, egyáltalán nem látszom szobalánynak. S ha ez így van, akkor egy korombeli lány miért jönne álöltözékben egy fürdőhelyre? Ha olyan, amilyen... nem lehetek boldog vele. Találjon valamilyen megoldást, hogy együtt lehessünk - ezt mondta -, és én mindenre hajlandó vagyok. Alfred gyöngé, s reám hárítja boldogságunk gondját. Vállalom terhét - gondolta, miközben felállt, és izgatottan sétálgatott a szalonban. - Először is nézzük meg, tud-e dacolni szenvedélye a távolléttel, vagy olyan férfi-e, akit mindenképpen meg kell vetni, akit a sors gúnyból teremtett. Mert akkor Minna von Wangel el fogja felejteni.”

Egy óra múlva elutazott Chambérybe, amely csak néhány mérföldre van Aixtől.

Alfred, bár nem nagyon hitt a vallásban, úgy vélte, hogy nem illik vallástalannak lenni. Chambérybe érve Cramerné felfogadott egy genfi fiatalembert, aki protestáns papnak készült, hogy minden este jöjjön el hozzájuk, és tartson bibliaórát neki és Anikennek, akit e naptól fogva - barátságából és kárpótlásul elmúlt haragjáért - unokahúgának nevezett. Cramerné a legjobb fogadóban szállt meg, s mi sem volt könnyebb, mint megmagyarázni viselkedését. Betegnek érezte magát, s elhívatta Chambéry legjobb orvosait, akiket nagyon jól megfizetett. Alkalomadtán Minna is érdeklődött náluk egy bőrbetegségről, amely olykor megfosztotta szép arcszínétől, s egy *negyedvérű nő* arcbőrével verte meg.

A társalkodónő egyre kevesebbet zúgolódott a Cramer név miatt, amelyet kényszerből vett fel, és általában Wangel kisasszony viselkedése miatt, akit egyszerűen bolondnak hitt. Minna kibérelte a *Charmettes* nevű falusi lakot, amely Chambérytől egy negyedóránnyira eső kies völgyben feküdt; Jean-Jacques Rousseau saját bevallása szerint itt töltötte élete legboldogabb perceit. E szerző műveinek olvasása volt egyedüli vigasza. Egy napon ritka boldog pillanat jutott osztályrészéül. Ahogy a szerény Charmettes-tel szemközt fekvő kis gesztenyésben befordult egy ösvényen, Alfreddal találkozott. Két hét óta nem látta. A férfi félénken azt

javasolta Minnának, akit ez a félénkség elbűvölt, hogy lépjen ki Cramerné szolgálatából, és fogadjon el tőle egy kis évjáradékot.

- Ahelyett, hogy szolgálna, saját szobalánya lesz, s én mindig csak a szobalánya jelenlétében fogok találkozni magával.

Aniken vallási okokra hivatkozva elutasította ajánlatát. Azt mondta, hogy újabban Cramerné kitűnően bánik vele, s láthatólag megbánta, hogy Aixbe érkezve olyan csúnyán viselkedett.

- Nagyon jól emlékszem még a rágalmakra - jelentette ki végül -, amelyeket Larçay asszony szórt rám; ezért kötelességemnek tartom nyomatékosan felkérni, hogy ne jöjjön többé Charmettes-be.

Pár nappal később Minna átment Aixbe; nagyon elégedett volt Ruppert úrral. Larçay asszony és új barátnői kihasználták a szép időjárást, és több kirándulást tettek a környéken. Egy alkalommal, amikor a hölgyek Haute-Combe-ban mulatoztak (ez az apátság a Bourget-tó túlsó partján, Aixszel szemben terült el, s a szavojai hercegek Saint-Denis-jének tekinthető), észrevették, hogy Ruppert úr, aki Minna utasítása értelmében került Larçay-né társaságát, a Haute-Combe körüli erdőkben bolyong. Larçay asszony barátai sokat beszéltek róla, hogy a merészségéről ismert férfi egyszerre milyen félénk lett. Nyilvánvalónak tartották, hogy nagy szenvedélyre lobbant az asszony iránt. Dubois közölte Minnával, hogy gazdája a legsötétebb melankólia rabja. „Hiányolja valakinek kedves társaságát - tette hozzá Dubois -, és más oka is van a bánatra. Ki hitte volna egy ilyen józan eszű emberről? Féltékeny Ruppert gróf úrra.”

Ez a féltékenységi mulattatta Ruppert urat.

- Hajlandó megengedni - kérdezte Wangel kisasszonytól -, hogy a szegény Larçay kezébe juttassak egy szenvedélyes levelet, amelyet a feleségének írok? Mulatságosabbat el sem tudok képzelni Larçay-né tagadásánál, ha a férje elhatározza, hogy szóvá teszi a dolgot.

- Rendben van - mondta Minna -; de feltétlenül ügyeljen rá - tette hozzá nagyon ridegen -, hogy lovagias ügybe ne keveredjen Larçay úrral; ha meghal, sohasem megyek feleségül önhöz.

Mindjárt meg is bánta, hogy ilyen szigorú hangú kijelentést tett, s igyekezett bocsánatot nyerni érte. Észrevette azonban, hogy Ruppert úr nem is fogta fel véletlenül kicsúszott megjegyzése ridegségét, s csak még jobban eltávolodott a férfitől. Ruppert úr elmesélte, hogy Larçay-né talán nem is maradt volna egészen érzéketlen figyelmességei iránt; de míg a legkitartóbban udvarolt, gondosan ügyelt rá, hogy valahányszor alkalmuk nyílt négy szemközt beszélgetni, mindig csak a legközömbösebb szavakat és a legbágyadtabb kifejezéseket intézze az asszonyhoz, s ezt remek tréfának találta.

Minna elégedett volt eljárásával. Hozzá tartozott jelleméhez, amely szöges ellentétben állt a józan ésszel, bár megőrizte némi látszatát, hogy ne érezzen félmegvetést. Merészen megkérdezte Ruppert úrtól, mit szólna hozzá, ha jelentős összeget fektetne be a francia államadóssági kötvényekbe, s elolvastatta vele königsbergi ügynöke és párizsi bankárja leveleit. Észrevette, hogy ezek a levelek elháríthatnak felőle egy megjegyzést, amelyet nem akart hallani: hogy érdeklődik Larçay úr iránt.

„Micsoda különbség! - gondolta, miközben Ruppert úr hosszan fejtegette a tőkebefektetésekkel kapcsolatos nézeteit. - S még vannak, akik azt hiszik - tette hozzá -, hogy a gróf szellemesebb és rokonszenvesebb Alfrednél! Ó, durva lelkű nemzet! ó, gúnydalszerzők nemzete! Ó, mennyivel jobban tetszene nekem derék németjeim vaskos kedélyessége, ha nem párosulna azzal a szomorú kötelességgel, hogy az udvarnál forogjak, és hozzám menjek a király kedvenc szárnysegédéhez!”

Dubois megjött, és közölte, hogy Alfred elfogott egy különös levelet, amelyet Ruppert gróf Larçay asszonynak írt; Alfred megmutatta a feleségének, aki azt állította, hogy a levél rossz tréfa csak. Ezt hallva, Minna nem bírta úrrá lenni nyugtalanságán. Ruppert úr bármilyen szerepet eljátszhatott, kivéve a túlságosan türelmes emberét. Minna azt javasolta neki, hogy töltsön egy hetet Chambéryben; a férfi nem nagyon lelkesedett az ötletért.

- Így is éppen elég nevetséges dolgokat művelek; olyan levelet írok, amely komikus színben tüntethet fel; legalább ne keltsük azt a látszatot, hogy el akarok bújni.

- Pedig éppen arra van szükség, hogy elbújjon - jelentette ki Minna fölényesen. - Meg akar bosszulni, igen vagy nem? Nem akarom, hogy Larçay-né nekem köszönhesse özvegyi boldogságát.

- Inkább szeretné, fogadom, ha a férje köszönhetné önnek ugyanazt!

- Mi köze hozzá? - vágott vissza Minna.

Nagyon heves jelenetre került sor Ruppert úrral, aki dühösen távozott; de nyilvánvalóan rájött, hogy aligha fogják azzal a rágalommal illetni, amelytől félt. Hiúsága emlékeztette rá, hogy bátorsága közismert. Egyetlen lépéssel jóváteheti ifjúsága minden bolondságát, s egy szempillantás alatt nagyszerű pozíciót teremthet magának a párizsi társaságban; ez többet ér egy párbajnál.

Ruppert úr volt az első ember, akivel Minna Aixből való visszatérésének másnapján Charmettes-ben találkozott. Megérkezése boldoggá tette; este azonban nagy zavarba jött; Larçay úr látogatta meg.

- Nem keresek sem mentséget, sem ürügyet - mondta egyszerűen. - Nem bírom ki, hogy két hétig ne lássam, s tegnap volt két hete, hogy utoljára láttam.

Minna is számolgatta a napokat; még sohasem érezte, hogy ilyen bűvös erő vonzza Alfred-hoz; de remegett, hogy a férfi párbajra kényszerülhet Ruppert úrral. A világon mindennel megpróbálkozott, hogy vallomást csaljon ki belőle az elfogott levél ügyében. Alfred gondterhelt volt, de hallgatott; Minna csak a következő kijelentésre tudta rábírni:

- Keservesen bánt valami - ezt mondta a végén -; nem becsvágy és nem anyagi gond, s szomorú helyzetem legnyilvánvalóbb következménye, hogy megkettőzi a maga iránt érzett szenvedélyes barátságomat. Elkekerít, hogy a kötelességnek semmi hatalma szívemen. Kétségtelen, hogy nem élhetek maga nélkül.

- Én pedig sohasem fogok maga nélkül élni - mondta Minna, miközben megfogta a kezét, csókokkal borította, s megakadályozta a férfit, hogy a nyakába boruljon. - Ne felejtse el, hogy óvnia kell az életét, mert egyetlen órával sem fogom túlélni.

- Ó, maga mindent tud! - kezdte újra Alfred, s nagy önuralomra volt szüksége, hogy ne folytassa.

Az Aixbe való visszatérését követő napon Larçay úr egy második névtelen levélből megtudta, hogy mialatt legutóbb kirándulást tett a hegyekbe (vagyis elment Chambérybe), Ruppert úr meglátogatta a feleségét. A névtelen figyelmeztetés így végződött:

Ma este, éjfél tájban, R... úr újra látogatást tesz. Nagyon jól tudom, hogy ön nem bízhat bennem, tehát ne cselekedjen megfontolatlanul. Ne haragudjon, ha oka lesz haragudni, csak miután mindent látott. Ha csalódom, és önt is megcsalom, legfeljebb egy rejték-helyen tölti az éjszakát Larçay-né hálószobája mellett.

Alfrédot nagyon megzavarta ez a levél. Kisvártatva üzenetet kapott Anikéntől. *Megérkeztiünk Aixbe; Cramerné visszavonult a szobájába. Szabad vagyok; jöjjön!*

Larçay úr úgy vélte, hogy mielőtt lesbe áll háza kertjében, lesz annyi ideje, hogy tíz percet töltsön Anikennél. Rendkívül gondterhelten érkezett oda. Ez az éjszaka, amely már megkezdődött, ugyanolyan döntő lesz Minnának, mint neki; de a lány nyugodt maradt. Eszének minden ellenvetésére egyetlen válasza volt: a halál.

- Maga hallgat - mondta Minna -, pedig világos, hogy valami rendkívüli dolog történt. Nem kellett volna azzal keserítenie, hogy meglátogat. De ha már eljött, egész este magával maradok.

Minna várakozása ellenére Alfred könnyen beleegyezett. Döntő pillanatokban az erős lélek olyan nagyságról tesz tanúságot, ami maga a boldogság.

- A férjek ostoba mesterségére kényszerülök - mondta végül Alfred. - Elbújok a kertemben; úgy érzem, ez a legkevésbé kínos módja, hogy szabaduljak a boldogtalanságtól, amit egy névtelen levél zúdított rám. - És megmutatta.

- Milyen joga akarja megfosztani Larçay asszonyt becsületétől? - kérdezte tőle Minna. - Nem nyilvánvaló-e, hogy maguk közt már megtörtént a válás? Mindig egyedül hagyja őt, lemond a jogáról, hogy elfoglalva tartsa a lelkét; barbár módon átengedi az unalomnak, amely természetes sorsa egy harmincéves gazdag asszonynak, akinek az égvilágon semmi gondja-baja; vajon nincs-e joga rá, hogy elűzze unalmát? Maga, aki azt mondja, hogy szeret engem, maga bűnösebb a feleségénél, mert előbb lazította meg a kettőjük közti kapcsolatot, s azonfelül bolond is; maga örök unalomra akarja ítélni!

Ez a gondolkozásmód túl magasrendű volt Alfrednak; de Minna hangjának csengése új erőt öntött belé. Csodálta, hogy milyen hatalma van a lánynak fölötte, sőt el volt ragadtatva tőle.

- Amíg hajlandó megengedni, hogy a közelében legyek - mondta végül -, sohasem fogom ismerni az unalmat, amiről beszél.

Éjfélre már rég elcsendesült minden a tó partján; egy macska lépteit is meg lehetett volna hallani. Minna és Alfred ott állt egy gyertyánlugas mögött, amelyhez hasonlók még ma is láthatók a szavojai kertekben. Az egyik fal tetejéről hirtelen egy ember ugrott be a kertbe. Alfred oda akart rohanni; Minna erőszakkal visszatartotta.

- Mit tud meg, ha végez vele? - kérdezte tőle nagyon halkán. - Hátha csak tolvaj vagy egy másik asszony szeretője, s maga bánkódhat, hogy megölte!

Alfred felismerte a grófot; őrzöngött dühében. Minna nagy nehezen bírta csak visszatartani. A gróf előszedett egy létrát, amelyet valamelyik fal tövében rejtettek el, gyorsan nekitámasztotta egy nyolc-tíz láb magasan levő fatornácnak, amely a ház első emeletét szegélyezte. Larçay-né hálósobájának egyik ablaka a tornáczra nyílt. Ruppert úr a szalon ablakán át hatolt be a lakásba. Alfred odafutott egy kis földszinti ajtóhoz, amely a kertre szolgált; Minna követte. Pár pillanatig megakadályozta a férfit, hogy tűzszerszámot vegyen elő és gyertyát gyújtson. Sikerült elszednie tőle a pisztolyait.

- Pisztolylövéssel akarja felébreszteni a ház többi emeletén lakó fürdővendégeket? - kérdezte tőle. - Mulatságos anekdota kerekedne belőle holnap reggelre! Ha éppen bosszút akar állni, amit a magam részéről nevetségesnek tartok, akkor is jobb, ha a rosszhiszemű naplopók nem értesülnek a bosszúval egyidőben a sértésről is.

Alfred a felesége hálósobájának ajtajához sietett; Minna továbbra is a nyomában volt.

- Mulatságos volna - mondta -, ha a jelenlétemben merésznél bántalmazni a feleségét!

Az ajtóhoz érve Alfred hevesen feltépte. Mindjárt észrevette Ruppert urat, aki ingujjban ugrott elő Larçay asszonynak a szoba mélyén levő ágya mögül. Ruppert úrnak hat lépés előnye volt, idejében kinyitotta az ablakot, nekiiramodott a fatornácnak, a tornáczról pedig a

kertbe szökött. Larçay úr gyorsan utánavetette magát; de mire odaért a mellvéd magasságú falhoz, amely a tó felől határolta a kertet, a Ruppert úrral távozó bárka öt-hat ölnyire volt már a parttól.

- A holnapi viszontlátásra, Ruppert úr! - kiáltotta utána Larçay.

Nem kapott választ. Larçay úr visszasietett a feleségéhez. De Minnával találkozott, aki izgatottan járkált a hálószoza előtti szalonban. Amikor tovább akart menni, a lány megállította.

- Mit akar tenni? - kérdezte tőle. - Meggyilkolni Larçay asszonyt? Milyen jogon? Ezt nem tűröm. Ha nem adja ide a törét, fennhangon figyelmeztetem, hogy meneküljön. Igaz ugyan, hogy jelenlétemmel csúnyán kompromittálom magam a cselédei előtt.

Minna látta, hogy ez a kijelentése nem maradt hatástalan.

- Hogyan? Szeret, és meg akar fosztani a becsületemtől! - tette hozzá felindultan.

Larçay úr odadobta a törét, és dühösen berontott a felesége szobájába. Heves jelenet következett. Larçay-né, aki teljesen ártatlan volt, azt hitte, hogy tolvajt kergettek; Ruppert urat nem látta, és nem is hallotta.

- Ön bolond - mondta végül is a férjének -, és Isten adja, hogy csak bolond legyen! Nyilvánvalóan el akar válni; meglesz. Legalább annyi esze legyen, hogy hallgasson. Holnap visszamegyek Párizsba; azt fogom mondani, hogy elutazott Olaszországba, és én nem akartam elkísérni.

- Holnap reggel hánykor szándékozik párbajozni? - kérdezte Wangel kisasszony, amikor újra együtt volt Alfreddal.

- Mit beszél? - mondta Larçay úr.

- Felesleges alakoskodnia előttem. Azt akarom, hogy mielőtt találkozik Ruppert úrral, nyújtsa a karját, s ültessen fel egy hajóra; hajókázni akarok a tavon. Ha elég ostoba ahhoz, hogy megölse magát, a tó vize megszabadít boldogtalanságomtól.

- Akkor, drága Aniken, tegyen boldoggá ma este. Ez a szív, amely csak magáért ver, amióta ismerem, és ez a bájos kéz, amelyet a keblemhez szorítok, talán már holnap egy halott szíve és egy halott keze lesz; a két halottat gyertya világítja majd meg, s két szavójai pap őrzi egy templom sarkában. Ez a szép nap a legfontosabb életünkben, legyen a legboldogabb is!

Minna csak nagy nehezen állt ellen Alfred szenvedélyének.

- A magáé leszek - mondta végül -, de csak ha életben marad. Ebben a pillanatban túl nagy lenne az áldozat; jobban szeretném, ha megmaradna olyannak, amilyen.

Ez a nap volt a legszebb Minna életében. A fenyegető halál és a nagylelkű áldozat valószínűleg maradék lelki furdalását is megszüntette.

Másnap már jóval napkelte előtt eljött érte Alfred, és karját nyújtotta, hogy felültesse egy csinos sétahajóra.

- Álmodhat-e nagyobb boldogságról, mint amit élvezünk? - kérdezte Minna Alfredtől, miközben a tó felé tartottak.

- Ettől a perctől fogva maga az enyém, a feleségem - mondta Alfred -, és én megígérem, hogy életben maradok, és lejövök a partra, ahhoz a keresztfához, onnan fogok inteni a hajónak.

Hatott ütött az óra, amikor Minna már-már bevallotta, hogy kicsoda. Nem akart eltávolodni a parttól, s a hajósok horgászni kezdtek, ami megszabadította pillantásaiktól, s örömet szerzett neki. Amikor elűtötték a nyolcat, megpillantotta Alfredot, aki futva közeledett a part felé. Nagyon sápadt volt. Minna partra szállította magát.

- Megsebesült, talán veszélyesen - jelentette ki Alfred.

- Szálljon fel a hajóra, barátom - mondta Minna. - Ez a baleset kiszolgáltatja magát a helyi hatóságok kényének-kegyének, tűnjön el két napra. Menjen Lyonba; állandóan tájékoztatni fogom a fejleményekről.

Alfred habozott.

- Gondoljon a fürdővendégek pletykáira.

Ez a megjegyzés döntésre bírta Larçay urat; hajóra szállt.

Másnapra Ruppert úr túl volt a veszélyen; de számítani kellett rá, hogy egy-két hónapot is ágyban tölthet. Minna éjjel meglátogatta, s végtelenül elbűvölően és barátságosan viselkedett vele.

- Vajon nem a *jegyesem*-e? - mondta nagyon őszintének ható álnoksággal. Rábeszélte, hogy fogadjon el egy nagyon jelentős összegű utalványt frankfurti bankárjához.

- Lausanne-ba kell utaznom - jelentette ki Minna. - Azt akarom, hogy még házasságunk előtt vásárolja vissza ősei nagyszerű palotáját, amelyet örült költekezése miatt kényszerült eladni. Ehhez áruba kell bocsátani egy nagybirtokomat Küstrin közelében. Mihelyt járni tud, adja el; Lausanne-ból majd elküldöm önnek a szükséges meghatalmazást. Ha kell, adjon engedményt a birtok árából, vagy számíttassa le a kapott váltókat. Szóval mindenáron szerezzen készpénzt. Ha feleségül megyek önhöz, az illendőség megkívánja, hogy a házassági szerződés aláírásakor ugyanolyan gazdag legyen, mint én.

A gróf egy pillanatig sem gyanította, hogy Minna alárendelt ügynökként bánik vele, akit pénzzel jutalmaznak meg.

Lausanne-ban Minna boldog volt, mert minden postával kapott levelet Alfredtól. Larçay úr kezdte megérteni, hogy párbaja egyszerűbbé tette kapcsolatát Minnához és a feleségéhez.

- Larçay asszony nem vétkezett maga ellen - mondta neki Minna többször is -; maga hagyta el elsőnek; talán tévedett, amikor annyi rokonszenves férfi közt éppen Ruppert urat választotta; de Larçay asszony boldogságát nem szabad anyagi gondokkal beárnyékolni.

Alfred ötvenezer frankos tartásdíjat biztosított a feleségének; ez több volt, mint egész jövedelmének a fele.

Mire lesz szükségem énnekem? - írta Minnának. - Úgy tervezem, hogy csak pár év múlva térek vissza Párizsba, amikor már elfelejtették ezt a nevetséges kalandot.

Ez az, amit nem akarok - válaszolta Minna -; visszatérésével szenzációt kell keltenie. Legyen szem előtt két héten át, amíg a közvélemény foglalkozik magával. Gondoljon arra, hogy a felesége egyáltalán nem hibás.

Egy hónap múlva Larçay úr csatlakozott Minnához, aki a Maggiore-tó partján, a Borromei-szigetektől néhány mérföldre egy Belgirate nevű bájos faluban tartózkodott. Minna álnéven utazgatott; olyan szerelmes volt, hogy így szólt Alfredhoz:

- Ha akarja, mondja meg Cramernének, hogy a vőlegényem, a *jegyesem*, ahogy Németországban mondani szoktuk. Mindig boldogan látom magamnál, de sohasem Cramerné távollétében.

Larçay úr úgy vélte, hogy hiányzik valami a boldogságához; de férfi életében nem volt még boldogabb időszak, mint az a szeptember, amelyet Minnával a Maggiore-tónál töltött. Minna úgy találta, hogy a férfi jól viselkedik, s lassanként leszokott róla, hogy Cramernét is magával vigye sétáikra.

Egy napon, amikor a tavon hajókáztak, Alfred nevetve így szólt hozzá:

- De hát kicsoda maga, varázslónő? Azt semmiképpen sem hihetem, hogy szobalány, és még kevésbé, hogy Cramerné szobalánya.

- Nos, lássuk: mit akar, ki legyek? - válaszolta Minna. - Színésznő, aki nagy összeget nyert a lutrin, és Tündérországból akarja eltölteni néhány fiatal évét, vagy kitartható nő, aki szeretője halála után új életet szeretne kezdeni?

- Akár az volna, akár még rosszabb, ha holnap meghallanám Larçay-né halálhírét, holnapután megkérném a kezét.

Minna a nyakába ugrott.

- Minna de Wangel vagyok, akivel Cély asszonynál találkozott. Hogyan lehetséges, hogy nem ismert fel? Hát persze, a szerelem vak - tette hozzá nevetve.

Bármennyire boldognak érezte is magát Alfred, hogy becsülheti Minnát, Minna boldogsága bensőségebb volt. De hiányzott zavartalanságához, hogy rejtegetnivalója volt barátja előtt. Ha szeretünk, a csalás szerencsétlenné tesz.

Pedig Wangel kisasszony jól tette volna, ha nem mondja meg a nevét Larçay úrnak. Eltelt pár hónap, s Minna lappangó melankóliát fedezett fel Alfrednál. Lementek Nápolyba, hogy ott töltsék a telet egy olyan útlevével, amelyben férj és feleségként szerepeltek. Minna egyetlen gondolatát sem titkolta el a férfi elől; szelleme megijesztette Alfredot. Minna azt képzelte, hogy barátja Párizst sajnálja; térden állva könyörgött neki, hogy utazzon oda egy hónapra. Alfred megesküdt, hogy nincs rá kedve. Melankóliája tovább tartott.

- Nagy kockázatnak teszem ki életem boldogságát - mondta egy napon Minna -; de mélabúsna látom, s ez többet nyom a latban az én elhatározásomnál.

Alfred nem nagyon értette, mit akar mondani, de semmi sem múlhatta felül örömmámorát, amikor délután Minna így szólt hozzá:

- Vigyen el Torre del Grecóba!

Azt hitte, hogy kitalálta az Alfrednál tapasztalt lappangó szomorúság okát, mert amióta a lány egészen az övé lett, a férfi maradéktalanul boldog volt. A boldogság és a szerelem lázában Minna minden eszméjéről megfeledkezett.

„Ha holnap eljönne értem a halál - gondolta magában -, ha ezer halál jönne értem, az sem volna túl nagy ár azért, ami azóta történt velem, hogy Alfred párbajt vívott.” Gyönyörűségét és boldogságát lelte benne, hogy mindent megtegyen, amit Alfred kíván tőle. Szeretelen boldogságában nem ügyelt rá, hogy elfátyolozza jellege lényegét alkotó merész gondolatait. Az a mód, ahogy a boldogságot kereste, különösnek látszatott egy köznapis lélek előtt, sőt meg is botránkoztathatta. Eddig gondosan kímélte Larçay úrból mindazt, amit francia előítéletnek nevezett; szükségesnek tartotta ugyanis, hogy nemzeti sajátosságokkal magyarázza, amit nem csodálhatott a férfin; Minna megérezte, hogy e ponton hátrányára válik az apjától kapott szabadelvű nevelés; neveltetése könnyen gyűlöletessé tehetné.

Elragadtatásában elkövette azt a vigyázatlanságot, hogy hangosan gondolkozott Alfred jelenlétében. Boldog, aki szerelmének ebben a szakaszában szánalmat kelt abban, akit szeret, és nem bosszúságot! Annyira belebolondult Alfredba, szerelmese olyan tökéletes megtestesí-

tője lett számára mindannak, ami nemes, szép, szeretetre méltó és csodálatos csak létezik a világon, hogy akarva sem lett volna képes elrejteni előle egyetlen gondolatát is. Már régóta majdnem meghaladta az erejét, hogy titokban tartsa az aixi éjszaka eseményeit előkészítő végzetes intrikát.

Abban a pillanatban, amikor az érzéki mámor úgy magával ragadta Minnát, hogy többé semmit sem bírt leplezni Larçay úr előtt, ritka tulajdonságai ellene fordultak. Minna gyakran tréfálkozott azon a lappangó szomorúságon, amit megfigyelt a férfinál. A szerelem, amelyet Alfred ébresztett benne, hamarosan szélsőséges őrjöngéssé fajult. „Bolond vagyok, hogy emésztsem magam! - gondolta végül is Minna. - Annyi az egész, hogy jobban szeretem, mint ő engem. Bolond vagyok, hogy így gyötörődöm olyasmin, ami mindennapos velejárója a földön elképzelhető leghevesebb boldogságnak! Szerencsétlenségemre nyugtalanabb természetű vagyok nála, s különben is Isten igazságos - tette hozzá sóhajtva (mert amióta boldogsága határtalan volt, gyakran megzavarta a lelki furdalás) -, nagy bűnnel kell vádolnom magam: az aixi éjszaka árnyékot vet életemre.”

Minna beletörődött a gondolatba, hogy Alfred természeténél fogva nem szerethet olyan szenvedélyesen, mint ő. „Ha ennyire sem volna gyöngéd - gondolta -, sorsom akkor is arra kényszerítene, hogy imádjam. Nagyon boldog vagyok, hogy nincsenek gyalázatos hajlamai. Határozottan érzem, hogy könnyű szívvel beleegyeznek, ha bűnözésre akarna csábítani.”

Hiába áltatta magát Minna, egy napon mégis megdöbbenette az Alfredot mardosó sötét nyugtalanság. A férfi már régóta hozzászokott a gondolathoz, hogy birtokainak minden jövedelmét átengedi Larçay asszonynak, protestáns hitre tér, és feleségül veszi Minnát. Ezen a napon S... herceg mulatságot rendezett, amely egész Nápolyt lázba hozta, s őket persze nem hívták meg; Minna azt képzelte, hogy szeretője a nagy vagyonnal együtt járó fényt és élvezeteket sajnálja. Hevesen sürgette, hogy mihelyt lehet, utazzanak el Königsbergbe. Alfred lesütötte a szemét, és nem felelt. Végre hirtelen felpillantott, és tekintete a legkínosabb gyanút fejezte ki, nem a szerelmet. Minna le volt sújtva.

- Mondjon meg valamit, Minna. Azon az éjszakán, amikor Ruppert urat megleptem a feleségemnél, tudott maga a gróf terveiről? Egyszóval: vele egyetértésben járt el?

- Igen! - felelte Minna szilárdan. - Larçay asszonyt egy percre sem érdekelte a gróf; úgy gondoltam, hogy maga az enyém, mert szeretem. A két névtelen levelet én írtam.

- Gyalázatosan viselkedett - viszonozta Alfred fagyosan. - Az ábrándoknak vége, visszatérek a feleségemhez. Szánom magát, és nem szeretem többé.

Sértett hiúság csengett a hangjában. Távozott.

„Lám, mi mindennek vannak kitéve a nagy lelkek, de azért megoldást is tudnak találni” - gondolta Minna, míg az ablakhoz ment, s az utca sarkáig szemmel kísérte szeretőjét. Amikor eltűnt, bement Alfred szobájába, s pisztolygolyót röpített a szívébe. Hamis számításra alapozta életét? Nyolc hónapig tartott a boldogsága. Túlságosan hevesen lobogott a lelke, semhogy megelégedjen az élet valóságával.

Rubin Péter fordítása

Egy olasz ifjú emlékei

Rómában születtem, szüleim tekintélyes embereknek számítottak a városban; hároméves koromban súlyos csapás ért, elvesztettem apámat, és mivel anyám még élete virágjában volt, s másodszor is férjhez akart menni, nevelésemet egyik gyermektelen nagybátyámra bízta. Az szívesen vállalta, sőt, kapott rajta; mert elhatározta, hogy gyámfiát a papok odaadó hívévé neveli, s remélte, hogy gyámi minőségében ezt leginkább megteheti.

Dufaon tábornok halála után - akinek története oly közismert itt, hogy nem kell foglalkoznom vele - a papok, látva, hogy a francia csapatok előzönléssel fenyegetik az Egyházi Államot, itt is, ott is elhíresztelték, hogy Jézus meg a Szent Szűz faszobra kinyitotta a szemét; a hiszékeny nép elhitte a kegyes hazugságot; körmeneteket tartottak; kivilágították a várost, a hívők siettek adakozni az egyház javára. Nagybátyám maga is kíváncsi volt a csodára, ami akkora port vert fel; háza népéből körmenetet alakított, gyászöltözetben és egy feszülettel a kezében élére állt a menetnek, én mentem utána fáklyával. Mind mezítláb voltunk, abban a szilárd meggyőződésben, hogy mennél jobban megalázkodunk, a Szent Szűz és fia annál kegyesebb lesz hozzánk, és annál nagyobb kedvük lesz megmutatni nekünk a nyitott szemüket. Így sorban, elmentünk a San Marcello templomba, ahol már hatalmas tömeg volt, és szakadatlanul kiáltottak: „*Éljen Mária! Éljen Mária és az ő szent Teremtője!*” A kapuban katonák örködtek, elállták az útját a templom köré gyűlt tömegnek, csak a processziókat engedték be. Nekünk azonnal utat nyitottak, hamarosan ott voltunk az oszlopos korlát mellett, és leborultunk a Szent Szűz és fia képmása előtt. A nép kiabált: „Látjátok, most nyitották ki a szemüket!” Többségük olyan helyen volt, ahonnan semmit se lehetett látni, de azért bizalommal utánamondták, amit a szomszédjuk kiabált; ami a hitetleneket illeti, azok óvakodtak hangot adni tamaskodásuknak, mert irgalmatlanul lemészárolták volna őket. Nagybátyám, szemét a szentképekre függesztve, eksztatikus elragadtatással kiáltott fel: „Láttam! Kétszer kinyitották és behunyták a szemüket!” Én, szegény gyerek, elfáradtam az ácsorgásban, meg főleg abban, hogy olyan sokáig kellett mezítláb menni, és sírva fakadtam; nagybátyám egy nyaklevessel csendre intett, és azt mondta, hogy a Szűzanyára kell gondolni, nem a lábamra. Még ott voltunk a templomban, mikor belépett egy Badaschi nevű szabó a feleségével meg a gyerekével, aki annyira sántított, hogy még két bottal is alig tudott járni; jó szülei feltették az oltárra, és kiabálni kezdtek: *Grazia, grazia!*⁶⁵ Így kiabáltak egy fél óráig, hol Jézushoz, hol meg a Szűzanyához fordulva, akkor azt mondta az anya a fiának: „Bízzál, gyermekem, bízzál!” És elmentek a beteg mellől, rábízva őt a Gondviselésre s mindegyre kiabálva: „Bízzál, gyermekem! Dobd el a botot!” A szegény gyermek szót fogadott, s elveszítve támasztékát, négy lépcső magasából fejjel a köre zuhant. A zuhanás zajára anyja odarohant hozzá, fölemelte, és nyomban elvitte a Consolazione kórházba, hogy kötözzék be a sebét: a szegény gyereknek a sántítása mellé volt most már egy zúzódása is. Ez után a közjáték után elhagytuk a templomot, és processzióink a szokásos kiáltásokat hallatva hazatért. Mikor hazatértünk, szerényen megkérdeztem nagybátyámat, vajon Szűz Mária miért engedte, hogy az az ártatlan teremtés ilyen nagyot essen; azt felelte: „Azt gondolja, fiam, hogy Isten meg a Szűzanya akárkiért csodát tesz? Ne higgye; ekkora kegyben csak a makulátlanul tiszta lelkiismeretű embernek lehet része.”

Ha mind el akarnám mondani a csodás eseteket, több kötet se volna elegendő, hogy kimerítsem a tárgyat. Csak egyet idézek fel: van Rómában a Pollarola téren egy *Saponarói Madonna* című kép; azt mondják, hogy a lámpákat, amelyek megvilágítják, nem olaj táplálja, hanem a Szűzanya teje, és hogy a nép bedöljön, valami fehéres keveréket tettek a lámpák kris-

⁶⁵ *Grazia, grazia!* - Irgalom, irgalom!

tályába. Stólás-karinges papok mártogatták a szent folyadékba a rózsafüzéreket, amelyeket a nép átnyújtott nekik. Mi is elmentünk precesszióban nagybátyámmal kifejezni tiszteletünket a madonnának, s mikor alkalom kínálkozott, odaférfőztünk a paphoz, és megkértük, vegye el a mi rózsafüzérünket is; elég hosszú ideig küszködünk vele, míg ráállt, de nem tej volt rajta, mikor visszaadta, hanem olyan sűrű olaj, hogy sok időbe beletelt, míg visszatehettük a zse-bünkbe.

1797-ben a francia hadsereg elfoglalta Rómát, hogy ott is megszervezze a köztársasági rendet, és nyomban létrehozták a nemzetőrséget. Nagybátyám korántsem osztotta a győztesek érzel-meit és nézeteit, de legnagyobb sajnálatára kénytelen volt leplezni meggyőződését és kérni a kapitányi rangot, s ez azt a szomorú kötelességet róta rá, hogy részt kellett vennie a szövetség ünnepségének előkészületeiben és engem elküldeni a felvonulásba, amely a Vatikán térre ter-vezett köztársasági ünnepet bevezette. Ókori ruhát öltöttem, csakúgy, mint a többi gyerek; fejünkön koszorú, nyakunkban babérfüzér. Ebben az új hazafiasságban több örömöm telt, mint a Szent Szűz körmeneteiben; társaim éppoly boldogok voltak, mint én, a szertartást befejező nagyszerű vacsora meg, amelyet a Szent Péter téren tartottak meg, a lelkesedés mámorával töltött el bennünket. Hanem hát a nagybátyám intelmei megzavarták a boldog-ságomat; mikor hazatértünk, nem győzött prédikálni nekem, hogy szent borzadályt ébresszen bennem az ilyen szentségtörő ünnepségekkel szemben, amelyek a pogány szertartásokat idézik, mint mondotta, s valódi céljuk az, hogy a keresztény világ fővárosában visszaállítsák a szabadosság és romlottság uralmát. Valahány ilyen szertartás, tette hozzá, mind megannyi diadalünnep a gonosznak; nem is marad más hátra nekünk, mint hogy bocsánatot kérjünk az égietől ezért az istentelenségért: inkább a halál, mint ez a gyalázat; és azzal fejezte be, hogy még ha erőszakkal kényszerítenek rá, ezentúl akkor sem tűri, hogy a bűnösök között kelljen látnia bennünket. Szavának is állt derekasan, és hamarosan a hadiszerencse, arra kényszerítve a franciákat, hogy hagyják el Rómát, véget vetett aggodalmainak, és megszerezte neki azt az édes elégtételt, hogy megérhette a pápai kormány visszaállítását. Ez után a forradalom után, mely felülmúlta legszebb reményeit, egy tanító gondjaira bízott, hogy ismertessen meg a latin nyelv alapjaival, mert csak úgy iratkozhattam be nyilvános iskolába, vagyis a római gimná-ziumba, ha legalább az elemeit ismerem a latin nyelvnek. Nagyon nehezen haladtam, hála annak az utálatos, lassú módszernek, meg annak a szokásnak, hogy a boldogtalan diák fejét prédikációkkal meg imákkal tömik tele. Hogy eszébe ne jusson olyan kérdéseket feltenni, amelyek meghaladják a mestere képességeit! Gondolkozni bűn, és mindaz, amit a papok kiejtenek a szájukon, hittétel. Két esztendei tanulás után lettem elsőáldozó; háromhónapos vezekléssel kellett felkészülnöm rá. Mikor a kemény megpróbáltatások után hazatértem, bátyám és a felesége, akik vajmi keveset gondoltak tanulmányi előmenetelemmel, mert, mint mondták, csak a lelkem üdvösségével törődnek, könnyes szemmel csókoltak meg, és dicsér-tek, hogy ily jámborul járom a vallás útjait. Hanem hát sajnos a tudomány útjairól meg letér-tem, s mire visszamentem az iskolába, azt a keveset is elfelejtettem, amire érdemes tanárain megtanítottak.

Volt a kollégiumban egy vallásos egyesület, úgy hívták, hogy *Szent Lajos szövetség*. Vala-mennyi ott tanuló ifjú köteles volt ünnepnapokon reggel prédikációt hallgatni, meggyónni, megáldozni; utána elmentek ebédelni, majd két óra múlva visszatértek. Akkor néhány pap ve-zetésével valamennyi tanuló kiment egy város környéki kertbe labdázni, egy-egy játszma ára tíz *Miatyánk* volt, amit térdünkön nyugtatott kézzel kellett elmondani. A játékra szánt óra le-teltével visszatértünk a városba, ahol prédikáció várt bennünket; utána két pap valamennyiün-ket megkorbácsolt, eloltották a világot, hogy a legbuzgóbbak pucéran fogadhassák a jó atyák fenyítését. A *Miserere mei, Deus* kezdetű zsoltár felhangzásakor működésbe léptek a korbá-csok, és a testgyakorlat addig tartott, míg az éneklést be nem fejeztük. Mikor vége lett a zsol-tárnak, véget ért a korbácsolás is; azoknak a vezeklőknek, akik levetkőztek, adtak rá időt,

hogy eltakarják meztelenségüket; azután meggyújtották a lámpákat, és hosszú imádkozás után szétszéledtünk, minden ízünkben az ördög és a pokol iszonyatával. Hetenkint egyszer vagy kétszer megismétlődött ez a szertartás, lelkünk javára, de értelmünk kárára. Tanárainkat egyáltalán nem érdekelte, hogy mit tanulunk: épp hogy inkább arra törekedtek, hogy tudatlanságban tartsanak bennünket, s a büntetések méltánytalan szigorával csirájukban elfojtsák szívünkben a képességeket. Szerencsére azonban számomra betelt a pohár, s ez határt szabott szenvedéseimnek. Egyszer elkéstem az iskolából, és szokásom ellenére a leckét se tudtam jól; tanárom tüstént hívatta a büntetőt, aki valami *zsandárféle* volt, és a vezetőség megbízásából az volt a tiszte, hogy végrehajtsa a tanárok ítéletét. Kaptam húsz körmöst, kegyetlenül fájt, és mikor az ítélet végrehajtása után visszaültem a helyemre, nem tudtam leplezni fájdalmamat és méltatlankodásomat. Meggondolatlan voltam, mert tanárom, elégedetlenségemet látva, új büntetésre ítélte. A ráadás nem volt ínyemre, nem voltam hajlandó kiállni; de bírám megfenyegetett, hogy erőszakhoz folyamodik, ha makacskodom. Erre a fenyegetésre, minthogy csak a futásban kereshettem menedéket, sebesen felkaptam tollat, papírt, tollkést, tintatartót, és az egész tanárom fejéhez vágtam, akinek az ijedségen kívül egyéb baja nem esett. Így búcsúztam el tőle. Társaim nevetésben törtek ki. Hanem azért a tanár parancsára kergetni kezdtek; féltem, hogy utolérnek, berohantam egy templomba, ami Itáliában sérthetetlen menedék, s az elkésett üldözők megtorpanak előtte. Dacos tettem után töprengeni kezdtem, hogy mitévő legyek: nagybátyámnak nem szólhatok, mert az nyilván egy követ fűj ellenségeimmel; jobbnak véltem anyámhoz fordulni, mert csak ő foghatta pártomat. Meg is érkezett nemsokára rémülten, meg volt győződve róla, hogy valami nagy bűnt követtem el; elmondtam neki kalandomat, az egy kicsit megnyugtatta. Elvitt a férje házába, s hosszas utánjárásokkal eligazította a dolgomat: kieszközölte, hogy a sértett megbocsát nekem, ha nyilvánosan, térden állva kérem a bocsánatát, és egy hónapig vezekelek a Szent János és Szent Pál kolostorban, egy javítóintézetféleiben, ahol a foglyok a saját költségükön élnek. Nagybátyám el volt ragadtatva ettől az egyezségtől, azt remélte, hogy a kolostor atyáinak leckéi üdvös hatással lesznek a lelkemre. „Isten várja - mondta nekem -, fordítsa hasznára előlegezett bizalmát, és gondoljon arra, hogy a pokol tátongó torka elnyeléssel fenyegeti.” A prior figyelmébe ajánlott, pénzt is adott neki, hogy mondjon misét értem; azután otthagytott. Nem tudom én azt elmondani, mennyit szenvedtem attól az atyától, akire rábízták, hogy kibékítsen az Istennel; pontról pontra bebizonyította nekem, hogy kárhozott vagyok, és bűnöm megbocsáthatatlan. Fiatal voltam és hiszékeny, elhittem mindent, amit mondtak nekem, őszintén és mélységesen bántam bűnömet. Minden reggel alázatosan odatartottam hátamat a fenyítésnek, és hogy a jóvátétel arányában álljon a botránnyal, amit okoztam, apró vasszőgekkel kivert szőrcsuhát hordtam. Megnyugvással vetettem alá magam mindennek, egyre arra gondoltam, amit tanácsadóim mondtak, hogy az ördög a sarkamban van. Félelmem oly erős volt, hogy minden éjszaka ijesztő látomások zaklattak álmomban. Rávettek, hogy általános gyónást tegyek, és én megvallottam, hogy társaim többször adtak kölcsön nekem erkölcstelen könyveket. A pap biztosított felőle, hogy kárhozott lélek vagyok, és a gonosz elragadja testemet-lelkemet, ha bűneimet imádsággal és alamizsnálkodással meg nem váltom. Úgy kellett cselekednem, ahogy mondta; erszényemet a jó atya markába ürítettem, és böjttel és mindenféle szigorú vezekléssel igyekeztem kifogni az ördögön. „Látja, fiam - mondta a gyóntatóm -, ezért a négy tallérért, amit átadott nekem, négy misét mondok a lelke üdvösségéért annál az oltárnál, amit Őszentsége V. Pius pápa szentelt meg; hanem azért csak sanyargassa a testét.” Megígértem neki, és szavamnak álltam. Szerencsére büntetésem vége felé járt. A szabadulásom előtti napon meggyóntam, megáldoztam, az egész szertartás alatt sűrűn hullottak a könnyeim. Másnap megérkezett nagybátyám, és leplezve megdöbbenését, hogy milyen beesett az arcom, így szólt: „A vallásgyakorlatok javára váltak; most már nincs a halálos bűn állapotában, és az arca is szelídebb, érzékenyebb kifejezést öltött.” Elhagytuk a kolostort, kocsin elvitt az iskolába, ahol térden állva, nyilvánosan kértem bocsánatot tanáromtól, ő pedig élt az alkalommal, és

emlékeztette a tanulókat, hogy mekkora tisztelettel tartoznak az ő méltóságának és egyéniségének. Néhány hasonló formáság után nagybátyám hazavitt; mikor a felesége meglátott, felkiáltott: „Mi történt vele, hogy így lefogyott?” A férje azt felelte: „Bűneiért vezekelt.” Gyámom szeretett volna visszaküldeni az iskolába, de én ellenálltam, s hogy semmiképp se akartam, hát végül elküldött egy Burner nevű ügyvédhez, akinek az volt a tiszte, hogy a Spanyolországba küldendő pápai brévék hiteles másolatát készítette. Már két esztendeje ágyhoz kötötte a reumája, munkájából már csak annyit tudott elvégezni, hogy aláírta a másolatokat, amelyeket két öregember készített helyette. Mikor én megkezdtem nála a tanulást, egyedül lakott egy cselédjével. Nagynéném, idősebb asszony, sokszor eljött hozzá beszélgetni, s este, ha elvégeztem a feladatomat, együtt mentünk haza. A boldogtalan ügyvéd, akit fájdalmai örökre az ágyhoz láncoltak, káromolta az Istent és a szenteket, mondván, hogy ha a Gondviselés igazságos lenne, egyenlően osztotta volna el a jót és a rosszat. Jámbor nagynéném felháborította az istenkáromlás, s egyszer szemére is vetette a szenvedőnek, aki igen rosszul fogadta az ő kegyes vélekedéseit. Hazatérőben a jó asszony megígértette velem, hogy nem megyek többet közsvényes öregünkhöz: „Nem engedi a lelkiismeretem, mondta, hogy hallgassam az istenkáromlásait; ha én nem megyek el többé hozzá, magának is követnie kell a példámat, hiszen amúgy se sok hasznát veheti egy istentelen ember oktatásának.” „Én nem félek, hogy rám ragad” - feleltem. Ha nagybátyám megtudja a dolgot, megtiltja, hogy Burnernél tanuljak, s az engem nagyon lesújtott volna, mert mikor négyszemközt voltam a hitelennel, felvilágosított bizonyos dolgok felől, amikről, hála tanáraink óvatosságának, mit sem tudtam; azonkívül remek könyveket adott kölcsön nekem, amelyeket elbűvölten olvastam, s mindig róluk beszélgettünk. Hitem megrendült, nem tudtam összeegyeztetni papjaim tanításait az ügyvéd elveivel, mert erőteljes érveit napról napra meggyőzőbbnek láttam. Nagynéném mégiscsak eljárt hozzá továbbra is. Egyszer, mikor Burnert épp egy iszonyú közsvényroham gyötörte, kérlete, hogy viselje el fájdalmát Isten nevében; az ügyvédnek, akinek amúgy is csekély hite volt, elvette az eszét a szenvedés, és oly vad istenkáromlással utasította vissza a kegyes tanácsokat, hogy szegény nagynéném még a kendőjét meg a fejkötőjét se vette fel, úgy rohant el, hússzor is keresztet vetve és esküdözve, hogy többet be nem teszi a lábát abba a gyalázatos házba. Este Burner nevetve elmesélte nekem a kalandot, de nagynéném egy szót sem szólt a történekről, mikor hazatértem. A következő vasárnapon elment gyónni, és gyóntatója, egy dominikánus, aki kapcsolatban állott az Inkvizícióval, azt mondta neki, hogy addig nem oldozza fel, míg fel nem jelenti az istenkáromlót. Másnap elment az Inkvizícióhoz és megtette bejelentését, azután felkereste gyóntatóját, aki engedelmessége jutalmául feloldozta.

Két hét múlva hívatott az Inkvizíció, nagyon megijedtem, azt gondoltam, valamelyik álnok atya feljelentett tiltott könyvek terjesztéséért. Gondosan eltitkoltam nagybátyám előtt, hogy idézést kaptam, és halálos izgalomban töltöttem a napot és az éjszakát; nyilvánvaló, hogy helyzetem kényes volt, s hogy az egész ügy épp elég ahhoz, hogy feldúljon egy szegény ifjú embert, aki oly járatlan a világban és fondorlataiban. Elérkezett a végzetes nap, megjelentem a szent bíróságon, váratlak egy óráig az előszobában, a szívem vadul vert; végül bevezettek egy fekete tapétával bevont szobába: egy fekete szőnyeggel leterített asztal mellett három dominikánus atya ült; ez a látvány megkésztetett rémületemet; szerencsére a három inkvizítor titkára, egy derék ismerős atya, titkon barátságosan intett nekem, ami egy kicsit megnyugtató volt. Fellélegeztem, és még mielőtt megkezdődött volna a vallatásom, volt rá időm, hogy összeszedjem magam. Láttam, hogy egy nagy feszület függ az atyák feje felett, az asztalon pedig egy másik, kisebb feszület áll, mellette egy nyitott könyv: az Újtestamentum. Az első inkvizítor megkérdezte vezeté- és keresztnévemet, meg hogy idéztek-e már életemben a Szent Officium elé: az utóbbi kérdésre tagadóan válaszoltam. „Ismeri Burnert, az ügyvédet?” - kérdezte tőlem. „Ismerem.” „Hallotta valaha káromkodni?” Azt feleltem, hogy súlyos beteg, és én dolgozni járok hozzá, nem azért, hogy azt hallgassam, amit esetleg mond. Válaszomat

gyanakvó pillantással fogadta, és azzal fenyegetett, hogy szigorú büntetés vár rám, ha köntőrfalazás nélkül el nem mondom, amit tudok, és a Szentháromság és a Szentírás nevében felszólított, mondjam el mindazt az istenkáromlást, amit a bűnös kiejtett előttem. „Nem volt valami különös beszélgetése azzal az emberrel?” - tette még hozzá. „Soha.” „Ajánlom, hogy kerülje az istentelen társaságát, lelkére a pokol kínjai várnak; mi mindent megteszünk, hogy kieszközöljük számára a kegyelmet, de nincs rá reményünk; no, fiatalember, esküdjön meg erre a feszületre, hogy nem mondja el senkinek, hogy bíróságunk elé idéztük, se azt, hogy miért.” Én mindent megígértem, amit csak akartak, és a szokott formások közepette elbocsátottak. Kifelé menet megpillantottam az előszobában azt a két szegény öreget, akik a másolatokat írták az ügyvédnek; minden ízükben reszkettek szegények, bizonygatták ártatlanságukat, azt hajtogatva, hogy soha életükben semmi dolguk nem volt az Inkvizícióval. Eloszlattam aggodalmukat, megmondtam nekik, miért hívták őket. Hazatértem és elmondtam az egészet nagybátyámnak, aki heves szemrehányásokkal illette feleségét fecsegéséért. Nagynéném mentegetőzött, hogy engedelmeskednie kellett a gyóntatója parancsának.

Még aznap este meglátogattam a mi hitetlenünket, szokásom szerint. Nagyon izgatott volt, megkérdeztem az okát. „Igazán nincs minek örülnöm - felelte -, feljelentettek az Inkvizíciónak; nem tudom, mit akarnak egy nyomorult közsvényestől. Ide várom őket, az ágyamhoz.” Kis idő múltán megjelent egy inkvizítor és négy óra hosszat faggatta az öreget; de a hidegvérű vádlott kifogott a dominikánusok valamennyi fondorlatán. Egy hónappal ez után a jelenet után a nagy inkvizítor látogatta meg ügyvédünket, de az se járt jobban a követénél, és távozásban megfenyegette a beteget, hogy ágyastól börtönbe hurcoltatja. Mikor elment, Burner azt mondta nekem: „Mit képzelnék? Jobb teológus vagyok bármelyiküknél; börtönbe vethetnek, megkínozzhatnak, de azt meg nem érik, hogy ne a lelkiismeretem szerint beszéljek.” Azután megfogta a kezemet, és hozzátette: „Tudja, barátom, az Inkvizíció jó a közönséges embernek, de már a művelt ember szemében nincs hitele, azon nincs hatalma az okoskodásának.” Két hónap múlva kiadták ellene az elfogatóparancsot, de mivel már a végét járta, fel kellett függeszteni az ítélet végrehajtását; betegsége most már gyors ütemben hatalmasodott el rajta, és Burner néhány nap múlva meghalt végső töredelmetlenségben.

Amint a franciák 1807-ben visszafoglalták a világ hajdani fővárosát, a még mindig éppoly hiszékeny római ifjúság megint megszédült a Napóleon szép ígéreteitől. Engem az Isten is arra teremtett, hogy a becsapottak első sorában legyek, s bevallom, nagy kedvem is volt hozzá; de mivel még mindig a nagybátyám gyámsága alatt voltam, akiről már mondtam, hogy elszánt pápapárti volt, egy ideig hiábavaló volt a jó szándékom. Gyámom szemmel tartott; hanem egyszer elintéznivalói arra kényszerítették, hogy egy kis utazást tegyen, engem Rómában hagyott, megparancsolva, hogy ki ne tegyem a lábam a házból, ne érintkezzem mással, csak azzal a pappal, akit ő kijelölt, és akit megbízott vele, hogy legyen a mentorom, s főképp hogy bele ne ártsam magam a politikába, a szenvedések és csalódások kimeríthetetlen forrásába. Habozás nélkül megígértem mindazt, amit kívánt: üres fogadkozások! Néhány mérföldnyire is alig járt Rómától, mikor én már barátaimnál tudakozódtam a dolgok állapota felől. Néhányuk már az új hadseregben szolgált; némelyikük meg az adminisztrációban kapott jó állást; mindnyájan arra biztattak, hogy hagyjam ott nagybátyámat és lépjek katonai pályára: az alhadnagyi rangot könnyűszerrel elérhetném. Én szabódtam egy kicsit, azzal érveltem, hogy a pápa kiátkozással sújt mindenkit, aki a francia kormány szolgálatába lép. Aggályaim derűtséget keltettek barátaim körében: „Nagybátyád tudatlanságban tartott - mondták nekem -, és a tanáraid betetőzték a művét; tarts velünk, megtudod hamarosan, mit ér a kiátkozás.” Ellenállásomat megtörték biztatásaik, meg az a vágyam is, hogy élére állhassak egy csapatnak; meg voltam győződve róla, hogy ha nagybátyám meglátja a váll-lapomat, beadja a derekát, és mivel tudtam, hogy csak két nap múlva jön haza, tüstént határoztam; megtakarított pénzemen egyenruhát vettem, és barátaim Miollis tábornoktól, Róma kormányzójától kieszközölték

számomra a tiszti kinevezést. Büszke voltam az új jelmezemre, s a parvenük hiúságával tüstént parádézni kezdtem benne; de újdonsült önállóságomban nem vettem bele magam fenntartás nélkül a szabadság örömeibe, mert még nem értettem meg a szabadságot. Másnap teljes díszben megjelentem Miollis tábornoknál, hogy megköszönjem a kegyet, amiben részesített, és letegyem a hűségesküt a Császárnak. A tábornok szívélyesen fogadott, és biztosított felőle, hogy a francia kormány méltó elismerésben részesíti azokat, akik elsőként siettek zászlai alá; azután elküldött Cesare Marucchihoz, az első légió egyik zászlóalj parancsnokához, aki nyomban tényleges szolgálatba helyezett. Nagybátyám tudomást szerzett cselekedetemről, és sebesen elintézve ügyeit, visszatért Rómába. Hiába is próbálnám leírni meglepetését és haragját; mikor látta, hogy a dolgok ily előrehaladott állapotban vannak, azonnal kijelentette, hogy el kell hagynom a házát, ő meg nem tűr egy lázadót, egy kiátkozottat! Próbáltam csillapítani a mérgét, elmondtam, milyen okok befolyásoltak elhatározásomban, és bizonygattam, hogy attól még jó katolikus lehet az ember, amiért Napóleont szolgálja. Ékesszólásom hiábavaló volt: „Nem - kiáltotta -, nem, két úrnak nem lehet szolgálni; mondj le terveidről, semmisítsd meg bűnös szerződésedet, még nem késő; eredj vidékre, hogy elkerüld a züllöttek csábításait.” Ami engem illet, én is hajthatatlan voltam, belekóstoltam a világba és gyönyöreibe, és ez a röpke kóstoló megszilárdította elhatározásomat. Nagybátyám csak azért nem mert erőszakhoz folyamodni, mert félt, hogy gyanús személy lesz a francia kormány szemében; letette a fegyvert, és ráállt, hogy ad négy tallért minden hónapban azzal a feltétellel, ha elköltözöm tőle, amit másnap meg is tettem.

A franciák, amióta csak megérkeztek Rómába, egyre-másra követték el a túlkapásokat, habár a Pápai Állam titkára szüntelenül tiltakozott levélben a visszaélések ellen. A francia kormány kitérően válaszolt, s továbbra is tette, ami céljainak megfelelt. Azon kezdte, hogy rátette a kezét a kolostorok nagy részére, és kaszárnját csinált belőlük. A pápai kormány nyilvánosan tiltakozott az emberi jogok ilyen durva megsértése ellen; hanem Miollis tábornok rá se hederített. A pápa, látva, hogy intelmei mit sem használnak, elhatározta, hogy kiátkozza mindazokat, akik egy követ fűjnek a franciákkal, és a kiátkozó bullákat éjjel kiragasztották a szokott helyekre Rómában és mindenfelé a Római Államok egész területén. A tábornok, válaszul ezekre az ellenszenvtűntetésekre, francia katonákkal váltotta fel a Monte-Cavallo palotát őrző svájciakat, és megtiltotta, hogy bárki látogatót beengedjenek. A Szentatya, látva, hogy tekintélyét így semmibe veszik, őt magát pedig fogságban tartják, bezáratta a palota kapuit, és elzárkózott a külvilággal való mindenfajta érintkezéstől. Biztosra vette, hogy a franciák igyekezni fognak elrabolni őt, ezért előkészítette főpapi öltözkését, hogy tüstént felvegye, ha valaki megsértené menedékét, és szentségtelen kezét megszentelt személyére merné emelni, és halált kiáltson a vakmerőre. A nép nyomban felbolydult, mihelyt tudomást szerzett a franciák tervéről, és Miollis tábornok, bármilyen sok katonája volt is, okosabbnak látta, ha a legnagyobb titokban rabolják el a pápát, és minden szükséges óvintézkedést megtett, hogy biztosítsa a terv végrehajtását, amely szinte legyőzhetetlen nehézségekkel járt abban az országban, ahol a nép a valláson kívül egyebet sem ismer, és a pápát nemcsak mint uralkodót, hanem mint földön járó Istent tiszteli. A dráma kibontakozása előtt három nappal a Trastevere valamennyi előkelősége, Monti, Popolo és Borgo, megjelent a palota kapuja előtt, azzal az ürüggyel, hogy egy szokatlanul nagyra nőtt, százötven kilós tokhalat visznek Őszentségének ajándékba. A palotába való belépési tilalom még érvényben volt; de a franciák attól tartottak, hogy ha akadékoskodnak, csak megerősítik a nép gyanakvását, és engedélyezték a látogatást. Így hát bevezették a küldöttséget a hatalmas hallal együtt a pápához, aki szívesen fogadta a tiszteletadást, és megköszönte az uraknak, hogy tanújelét adták uralkodójukhoz való ragaszkodásuknak, akit az Egyház ellenségei üldöznek. Ekkor az egyik küldött átvette a szót, és elmondta a pápának jövetelük valódi célját: „Ebben a nehéz helyzetben cselhez folyamodtunk, hogy kijátsszuk szentséged börtönőreinek éberségét; húszezer ember áll fegyverben, hogy kimentse szentségedet ellenségei kezéből; bízhat odaadásukban; és ha utolsó csepp

vérüket is el kell hullajtaniuk szentségedért, boldogok lesznek, hogy ilyen nemes ügyért halhatnak vértanúhalált.” A pápa maga sem volt egészen tisztában Franciaország szándékaival, és nem is gyanította, hogy ilyen közvetlen veszedelem fenyegeti; így hát csupán köszönetet mondott a küldöttségnek, és így szólt: „Térjenek haza, a cselekvés ideje még nem érkezett el, tudatni fogom, ha szükségem lesz szolgálataikra; legyenek nyugodtak, nem hagyom el önöket; sohasem merészelnek kezet emelni rám.” Azután megáldotta őket, megengedte, hogy megcsókolják a lábát, és elbocsátotta a küldöttséget.

Miollis tábornokot nyugtalanította a nép háborgása, és hogy kijátssza a szeme előtt érlelődő ellenállás terveit, elhatározta, hogy siettetni a pápa elrablását; a kényes feladattal a csendőrség parancsnokát, Radet tábornokot bízta meg. Minthogy a rajtaütésnek éjjel kellett megtörténnie, megparancsolta, hogy valamennyi rendőrtiszt a helyén legyen, száz rendőr és ötven csendőr fegyverben töltsse az éjszakát, és a nemzetőrség száz katonája létrákkal felszerelve a pápai kert falának tövében várakozzon. A kormányzó kiadta napiparancsban a művelettel megbízott katonáknak, hogy halálbüntetés vár arra, aki a palotában a legkisebb rendbontást is elköveti. Radet tábornok éjfélkor érkezett meg, vele Bonom, a csendőrség lovassági őrmestere, mindketten polgári ruhában. A fal ostromának rendjét így állapították meg: elsőnek a rendőrök másznak fel, azután a nemzetőrök, végül a tábornok néhány csendőrrel. Az egyik nemzetőr, egy Mazzolini nevezetű lánglelkű hazafi, arra a dicsőségre vágyott, hogy ő mássza meg elsőnek a falat; drágán fizetett meg buzgalmaért, leesett és kitörte a lábát; zuhanása lehűtötte egy kicsit a társai lelkesedését, Isten ítéletét látták a balesetben. A rendőrök tudatlan emberek voltak, s amúgy sem a maguk jószántából mentek oda - nem voltak hajlandók felmászni. Erre a tábornok a csendőrökhöz fordult: „Vitézeim - szól hozzájuk -, mutassátok meg ezeknek az embereknek, hogy vajon istenítélet-e ez, vagy pedig közönséges baleset: előre!” A csendőrök nyomban felmáshoztak a falra: a nemzetőrség meg a tábornok követte őket, és a rendőrök zárták le a menetet. A tábornok maga mellé vett vezetőnek egy embert, aki ismerte a kertből a palotába vezető alagsor zezzugait. Mindkét kezükben pisztollyal végigmentek ezen az úton, amelynek végén egy cinkosuk várta őket és kinyitotta nekik a palota díszudvarára vezető ajtót. A tábornok összegyűjtötte kis csapatát, és megparancsolta nekik, hogy fegyverezzék le a svájci gárdát; tizenöt ember elegendő volt a parancs végrehajtására. Ez után a biztonsági intézkedés után visszatértek találkozóhelyükre, és biztosították a tábornokot, hogy a pápa testőrei nem fognak ellenállást tanúsítani. A tábornok meghagyta kíséretének, hogy néma csöndben legyenek, és megparancsolta a vezetőnek, hogy őt meg a lovassági őrmestert vezesse a pápa szobájának ajtajához, ahová akadálytalanul meg is érkeztek. A tábornok kétszer bekopogott, a második kopogásra kiszólt a pápa: „Ki az?” „Radet tábornok, Napóleon császár követe.” Erre a szóra kinyitotta az ajtót a pápa. Fel volt öltözve, és feltehetően le se feküdt: némelyek azt állítják, hogy számított erre a látogatásra, és várta az elmenetelére kijelölt pillanatot. Akárhogy van is, a Szentatya behívta szobájába a tábornokot és a lovassági őrmestert. A tábornok kifejezte tiszteletét a pápa iránt, majd így szólt: „Öt perc gondolkodási ideje van Szentségednek: vagy aláírja ezt az egyezményt (a császár iránti hűségeskü volt benne, a Napóleon Törvénykönyv elismerése meg néhány jelentéktelen cikkely), vagy azonnal elhagyja a Vatikánt.” A pápa elolvasta az egyezményt, és míg az öt percben tartott, állt és a dohányszelencéjével játszadozott. A lovassági őrmester oly vakmerő volt, hogy kért tőle egy csipetnyit; a pápa mosolyogva odakínálta neki a szelencét. „Micsoda remek dohány!” - kiáltott fel a csendőr, miután megkóstolta; a pápa szó nélkül intett, hogy vegyen el belőle egy csomaggal az asztalról. Mikor letelt az öt perc, a tábornok megkérdezte a Szentatyát, hogy mit határozott: „Elmegyek - mondta a pápa -, de magammal óhajtom vinni az államtitkáromat és a kamarásomat.” A tábornok beleegyezett, és mindjárt kiadta a megfelelő parancsokat: kinyílt nyomban a palota főkapuja is, hogy bemehessen a két utazó hintó, amely elé postalovak voltak fogva, és hat fegyveres csendőr kísérte őket. Consalvi bíboros rögtön ott termett, méltóságteljesen tiltakozott a merénylet ellen, egyébként pedig kért egy kis haladéket, hogy

felkészülhessen az útra. Radet tábornok vidáman azt felelte neki, hogy a tárgyalások és viták ideje elmúlt, és útnak kell indulni. A kocsik odaálltak a lépcső aljához; a pápa felszállt abba, amelyik neki volt szánva, és kifejezte óhaját, hogy államtitkára ott lehessen mellette; ezt a kedvezményt megtagadták tőle, s a biztonság kedvéért a másik fogat ajtaját rázárták a kamarásra meg Consalvi bíborosra. A lovassági őrmester a bíboros hintaja mögött lovagolt, Radet tábornok meg a pápáé mögött.

Így hagyták el a palotát, s úgy vágtak át a városon, hogy a gyanú árnyéka se vetődött rájuk. Mihelyt elindult a pápa, egy tiszt kiadta a parancsot valamennyi őrszemnek, hogy nyomban hagyják el a palotát; ki-ki csöndesen visszatért a körzetébe. Hanem a létrákat otthelyezték, reggel észrevették, és elterjedt a hír, hogy bemásztak a pápához és elrabolták. A papok kiaknálták a vallás javára a szegény Mazzolini zuhanását; azt állították, hogy a pápa halálra sújtotta volna valamennyi elrablóját, de beérte annak az egynek az alábuktatásával, hogy azzal gondolkodóba ejtse a többi; ezer hasonló mesét találtak ki, amit a hiszékeny nép mind tüstént elhitt.

A francia kormány átvette a hatalmat a palotában, és sorban elűzte azokat a bíborosokat, akik nem voltak hajlandók letenni a hűségesküt a császárnak.

El kell mondanom egy epizódot, amely majdnem megghiúsította a vállalkozást. Monterosiban, huszonöt mérföldre Rómától, a váltásnál, amely a tábornok előrelátásának hála, már elő volt készítve, a pápa kinyitotta a hintó egyik ablakát, és a postás, aki Baccanótól hajtotta a kocsit, felismerte; azon nyomban térdre hullott és felkiáltott: „Szentatyám, áldjon meg! Nem vagyok bűnös! Én semmiről se tudtam, különben inkább elpusztulok, semhogy segédkezet nyújtsak szentséged elrablásához!” A postások, akik épp lóra akartak szállni, nem voltak hajlandók elindulni; a csöcselék ordítózni kezdett: „Szentatyám, áldjon meg! Meg akarjuk szabadítani!” A tábornok látta, hogy itt mindjárt felkoncolják őket, megparancsolta a hintót kísérő csendőröknek, hogy távolítsák el a postakocsisokat, kettejük szálljon fel a postalovakra, és sebes vágásban induljanak útnak. Ő maga elővette pisztolyait, és kijelentette, hogy aki megpróbálja útját állni a kocsiknak, annak golyót röpít a fejébe, így vágta ki magát a gonosz helyzetből. Egyfolytában vágattak a toszkánai Peggibonziig, ott megpihentek néhány órára, mielőtt folytatták volna az utazást. Később Peggibonziban jártamban a következő történetet hallottam a fogadósnetől, akihez a pápa betért: Őszentsége mellényéről leszakadt egy gomb, s mivel másik mellénye nem volt, kamarása híján a fogadósnet hívatta be, hogy hozza helyre a hibát; az nyomban teljesítette a kívánságát, de mivel a pápának nem volt pénze, hogy viszonzozza ezt a kis szívességet, Radet tábornokhoz fordult, aki tüstént átnyújtott neki egy lajosarannyal megtömött tárcát; a pápa elővett belőle négy aranyat, és odaadta a fogadósnetnek.

A Szentatya távozása után teljesen megváltozott a helyzet; az emberek megfélemedtek a kiátkozásról, amivel a pápa fenyegette őket, és csak úgy tülekedtek a francia kormány által felajánlott állásokért. Hanem azért a pápa néhány lelkes híve mégiscsak többre becsülte az elvhűség dicsőségét a behódolással járó haszonnál. Köztük volt nagybátyám is: az Egyház sújtó villámaitól való féltében elszalasztott egy jövedelmező állást. Én nem osztottam kegyes aggályait, elmentem Foligno városába, amely mintegy száz kilométerre volt Rómától, hogy a francia kormány megbízásából a nemzeti birtokokat irányítsam. Lemondtam alhadnagyi rangomról, s elutazásom előtt elbúcsúztam nagybátyámtól és anyámtól, és közöltem velük elhatározásomat. Anyám férje osztotta nagybátyám nézeteit, s maga is hasonló áldozatokra szánta el magát. Nagyon hideg fogadtatásban részesültem, s megijósolták nekem, hogy nem-sokára megbánom, amit teszek, Napóleon valamennyi hívével együtt. Roppant mulatságosnak találtam a jóslatot, és miután hasztalanul próbáltam meggyőzni igazamról az én kedves hozzátartozóimat, elhagytam őket és útnak eredtem. Útitársaim megérdemlik, hogy szóljak róluk néhány szót. Egy öregedő ügyvéd, aki hivatali tisztségét elfoglalni ment Folignóba ifjú

feleségével, meg egy kapucinus barát, aki perugiói rendházába tért vissza. A barát lehetett vagy hatvanesztendő. Nem kerülte el a köszvény, de szenvedései közt is oly jókedvű volt, hogy egész úton mulattatott bennünket; különben kitűnő ember, a nápolyi királynénak, IV. Ferdinánd hitvesének volt prédikátora és gyóntatóatyja. Mikor a fejedelem visszavonult Szicíliába, kapucinusunk ráunt Palermóra, és elindult vissza a kolostorába. Attól tartok, sértené az érzékeny füleket, ha elmondanám, amit mesélt; kivált királyi gyónójának hírnevét tépázta meg. Íme, az ezer történet közül egy, ami nagyon tetszett nekem. A királynénak volt egy szeretője; erről az élvezetről, időtöltésről nem tudott lemondani. A barát megtiltotta, még feloldozni se akarta addig, míg meg nem változtatja az életét. A királyné nem csüggedt, újra csak előállt a kérésével; ugyanaz a válasz; a gyóntató hajthatatlan volt. „Nem oldozhatom fel, mert nem akar megjavulni, szüntelenül újra és újra visszaesik ugyanabba a bűnbe.” A kapucinus megkötötte magát; erre a királyné kinyitotta az erszényét, és elővett ennyi meg ennyi aranyat: „Ha lenne olyan kedves, és feloldozna, odaadnám ezt a pénzt, és akkor mondhatna néhány misét, hogy az Úr javítson meg engemet.” Nyomós érv volt, a kapucinus nem is tudott neki ellenállni, elfogadta a pénzt, megadta a feloldozást, és megígérte, hogy imádkozik a fejedelemnő megtéréséért. „Így szereztem a vagyonomat - mondta nevetve -: eladogattam a feloldozást; mind a ketten jól jártunk a vásárral; én meggazdagodtam, a királyné meg megtarthatta a szeretőit. Ha én nem nyújtok segédkezet ehhez a békés kiegyezéshez, hát elküld, és másnap száz gyóntatót is talál, aki jó lélekkel megad neki minden feloldozást, amit csak akar.” Ez a beszélgetés meggyőzőtt róla, hogy milyen igaza volt szegény Burnernak.

Mihelyt megérkeztem Folignóba, hivatalba léptem. A legelső intézkedések egyike a női és férfi kolostorok megszüntetése volt, én foglaltam lajstromba a jövedelmeiket meg a birtokait. Hogy belülről is megismerkedtem a kolostorokkal, akkor láttam, hány olyan teremtsél él bennük bezárva, akiket a családjuk feláldozott a tulajdon szeszélyeinek és nagyravágyásának, s csak azért, hogy elsőszülött gyermekük nagyobb hozományt kaphasson, a többi az örökös rabság kínjaira ítélték. Az igaz, hogy az öreg apácák határtalan fájdalommal vették tudomásul, hogy el kell hagyniuk menedéküket, ahol királynőként uralkodtak, hanem a fiatal nővérek, akiket erőszakkal kényszerítettek rá, hogy lemondjanak a világról, nem leplezték örömüket, s némelyikük halkan meg is kérdezte tőlem, mikor jövök el újra, hogy megszabadítsam őket. Mosolyogtam együgyűségükön, de ha elgondolkodom rajta, kedvem támad szigorú törvényt ülni azokon az elvetemült szülőkön, akik így a tulajdon gyerekük gyilkosává lettek. Nem tudom felbecsülni azt a hatalmas gazdagságot, amit a kolostorokban találtam: némelyik több tucat családot is eltartatott volna, és hét vagy nyolc szerzetes emésztette fel a jövedelmeket. Bármilyen szigorúan el kell ítélnem is Napóleon bizonyos cselekedeteit, ebben az egyben meg nem tagadhatom tőle elismerésemet. Üdvös intézkedés volt ez, visszaadta a munkának és a társadalomnak ezeket a kegyes semmittevőket, akiknek élvhajhászó tunyaságukban csak az volt a gondjuk, hogy minél jobban éljenek. Szívesen megakadályoztam volna, hogy életjáradékot adjon nekik. Ha az én kezemben van a hatalom, nyilván elkövetem ezt a politikai hibát; de mivel én a tulajdon szememmel láttam, hogy milyen züllöttek és képmutatók, én bizony egy vasat se adtam volna nekik: mennél jobban beleláttam a dolgokba, annál több aljasságot fedeztem fel. Néhány világi testvér feltárta nekünk a szakma titkait, a barátok szerelmi regényeit a város legelső asszonyaival, akik csak azért dörgölöztek hozzájuk, hogy részesüljenek vagyonukban és hitelükben; mert a papok védelme alatt álló házak minden kegyet megkaptak a pápai kormánytól; az apácák is megtalálták a módját, hogy megédesítsék a zord kolostori életet; de hát ők arra voltak kárhoztatva, hogy sohase mehessenek ki a házból, s így nem volt könnyű a dolguk, a szerzetesek viszont teljesen szabadok lévén, kedvükre hódolhattak a legbotrányosabb kicsapongásoknak. Mikor én befejeztem a munkámat a kolostorokban, az értéktárgyakat elárverezték: minthogy nem nagyon verték fel az árakat, a polgárok csak úgy tülekedtek értük, nem törődtek vele, hogy honnan származnak. Pedig hát a folignói nép egyáltalán nem ment az előítéletektől; egyetlen példából is fogalmat alkothatunk magunknak

a lakosság babonásságáról. Mesélik, hogy egyszer farsangkor a jelmezbálok idején ördögöket láttak táncolni a San Felice templom előtti téren. A tudatlan nép nyomban körmeneteket tartott, hogy megtörje a varázslatot, és elhatározták, hogy minden esztendőben megszakítják egy hétre a farsangot; ezt a szünetet úgy hívják, hogy a *Cucugnaio* hete. Megtettünk mindent, hogy kigyomláljuk ezt a hiedelmet, de hasztalan; a boldogtalanok továbbra is szentül hiszik, hogy ha valaki azon a végzetes héten maskarában mutatkozik, menten táncra perdülnek az ördögök a templomtéren.

Gyakran utaztam Rómába, olykor kedvtelésből, de leginkább kötelességből. Csináltattam magamnak egy egészen kicsi, egyszemélyes kocsit, volt egy nagyszerű lovam, az oly gyorsan járt, hogy nem volt hosszú az út. Nem féltem egyedül, éjszaka nekivágtam a Róma környéki vidéknek, pedig figyelmeztettek, hogy legyek óvatos azon a rablók dúlta tájon. Minthogy soha nem ért semmi baj, csak nevettem az aggályoskodó tanácsokon; hanem egyszer, mikor a Szent Napóleon napi ünnepségekre mentem Rómába, Nepi és Monterosi közt nyolc fegyveres ember rohant elébem, és azt kiabálták: „*Ferma! Ferma!*” (Állj! Állj!) Éjfél elmúlt; kiabálásukra megálltam, és megkérdeztem, mit akarnak. Leszállítottak a kocsiról, és arccal lefelé lefektettek a földre. Amikor szálltam lefelé, kértem őket, hogy el ne eresszék a lovam gyeplőjét, mert megbokrosodik: szót fogadtak; azután megkérdezték, ki vagyok; őrizkedtem tőle, hogy megmondjam nekik az igazat; ha bevallom, hogy a francia kormány alkalmazottja vagyok, nyomban megölnek.

- Kereskedő vagyok - mondtam nekik -, a dolgaim után járok.

- Honnan jön?

- Folignóból.

Erre tanácskozni kezdtek, hogy mit tegyenek, egyikük azt mondta:

- Azt hiszem, becsap bennünket; biztosan a kormány megbízottja.

- Nem - felelte a másik -, ha az volna, nem merne egyedül utazni éjnek idején.

A harmadik is megszólalt:

- Nyilván csakugyan kereskedő, és azért utazik éjszaka, hogy megtakarítsa a fogadó árát.

Ez után a beszélgetés után egyikük hozzám fordult:

- Maga valóban kereskedő?

- Hát persze, barátaim - feleltem -, egészen nyugodtak lehetnek. Nemhogy a francia kormány megbízottja lennék, hanem épphogy nekem magamnak is nagy áldozatok árán sikerült csak kihúzni magamat a sorozás alól.

- Na látjátok - kiáltott fel egyikük -, be volt sorozva! - Azután hozzám fordulva hozzátette:

- Nyugodjon meg, mi is szökött sorkötelesek vagyunk, nem gyilkosok, bevettük magunkat a hegyek közé, mert nem akarjuk Napóleont szolgálni. Ha egy kormány megbízottal akadunk össze, vagy csendőrrel, katonával, nem sokat teketóriázunk; hanem az egyszerű utasoktól csak egy csekély kis pénzösszeget kérünk, annyival is beérjük; így magától nyolc tallért kérünk, avval el van intézve: fejenként egyet.

Elővettem az erszényemet, amelyben tizenöt lajosarany volt.

- Tessék, itt ez az erszény - mondtam nekik -, a maguké.

Bőkezűségemet méltatlankodva fogadták.

- Nem vagyunk mi gyilkosok - kiabálták -, nem kell nekünk az erszénye, nyolc tallért kértünk, többet nem akarunk.

Jószívvvel odaadtam nekik; utána azt mondták nekem:

- Menjen, az Isten legyen magával, fel ne keljen, míg kétszáz lépésnyire nem leszünk.

Rögtön arra gondoltam, hogy ha eleresztik a lovam gyeplőjét, akkor nekem nem lesz lovam, mert az a szokása, hogy rögtön vágta be fog, ha érzi, hogy szabad, és azt mondtam:

- Barátaim, ha már ilyen nagylelkűen bántak velem, tegyék meg még azt a szívességet nekem, hogy fogják a lovamat, míg fel nem szálllok a kocsimba, ígérem, hogy nem nézek magukra, és becsületszavamra kijelentem, hogy nincs szándékomban se megjegyezni magukat, se a vesztükre törni.

- Takarja hát el a szemét a zsebkendőjével a biztonság kedvéért.

Úgy is tettem, és gyorsan felszálltam a kocsimra, jó estét kívántam új barátaimnak, és elhagytam őket. Ösztökéltem lovamat, s alig tértem magamhoz az ijedségből, már Monterosiban is voltam; ott elmondtam kalandomat, azt mondták, ugyan jól tettem, hogy eltitkoltam a foglalkozásomat, az életembe került volna.

Úgy gondoltam, hogy az augusztus 15-i ünnepek után visszatérek Folignóba, mert teendőim visszaszólítanak; de megtudva, hogy nemsokára ítélkeznek Spatolino, a négy hónappal ezelőtt letartóztatott híres haramia felett, akinek pörére Itália minden zugából csak úgy sereglenek elő a terhelő tanúk, Rómában maradtam, hogy figyelemmel kísérjem az ügyet, és meglássam, vajon a szerencsétlen megtartja-e ígéretét, amit a börtönben tett, hogy jó kis komédiát fog rendezni a törvényszéki tárgyaláson.

Ez a Spatolino tizennyolc esztendőn át sajnálatos sikerrel üzte haramia-mesterségét; a francia kormány letett a reményről, hogy elfogja, s egy rendőrtisztet bízott meg ezzel a feladattal, Angelo Rotolit, aki tevékeny és ravasz ember volt, alkalmas arra, hogy sikeresen irányítson egy ilyen kényes ügyet. Látva, hogy erővel itt semmire se megy, cselhez folyamodott. Titkon értesítette Spatolinót, hogy egy rendőrtiszt találkozni szeretne vele, és kéri, jelöljön ki egy időpontot, ahol ő teljesen egyedül és fegyvertelenül fog megjelenni; hozzátette azt is, hogy bízik a jóhiszeműségében, és hogy a megbeszélést magasabb érdekek sürgetik. Spatolino elfogadta az ajánlatot, és meghatározta a találkozó helyét. Rotoli ígéretéhez híven egyedül és fegyvertelenül jelent meg, ott találta Spatolinót, aki így szólt hozzá:

- Azért jött ide, Rotoli úr, hogy törbe csaljon, vagy igaz, amit írt, hogy valami fontos dologról akar beszélni velem?

- Nem vagyok hitszegő - felelte Rotoli -, a francia kormány a maga segítségével rá akarja tenni a kezét a maga cinkosaira; cserébe kegyelmet kínál magának, s hagyja, hogy békén élvezze a vagyont, amit összeharácsolt.

A haramia belefáradt már kalandos életébe, nyugalomra vágyott, ráállt, hogy így rendezzék el a dolgot, megígérte, hogy kezére adja a bandáját, ha védelmet és biztonságot nyújtanak neki; a rendőrtiszt szavát adta rá. Ezt a biztosítékot elegendőnek vélte a hiszékeny Spatolino:

- No hát akkor - mondta - még ma este nyolc órakor legyen itt húsz csendőrrel meg néhány paraszttal; eljövök ide hét-nyolc emberemmel, többet nem tehetek; a feleségem is itt lesz, és kérem, hogy az ő szabadságát is biztosítsák, csakúgy, mint az enyémet.

Ez a kikötés nem ütközött akadályba. Miután a szerződést így megkötötték, a két parlamentert együtt távozott; ütközben a haramia kétezer tallért ígért a rendőrtisztnek a szabadsága fejében, hozzátéve, hogy tekintélyes vagyona van biztos helyen. Hosszú beszélgetés után elváltak.

Rómába visszatérve Rotoli értesítette főnökei alkudozása sikeréről, és este, híven a megbeszéléshez, visszatért a csendőreivel. Spatolino maga sem késlekedett; odaszólt Rotolinak:

- Menjünk, embereink épp vacsoráznak.

Azután hozzáfűzte:

- El ne felejtse, hogy számítok az adott szavára; hanem, bevallom, azt nemigen hiszem, hogy a francia kormány oly szívesen megkegyelmez nekem.

- Ne féljen semmit, én jótállok magáért.

Így társalgott a rendőrtiszt meg a jó bolondja, karonfogva, mögöttük csöndesen mendegéltek a csendőrök. Mikor a házhoz értek, Spatolino fűttyentett, és a kapu tüstént kinyílt. Spatolino lépett be elsőnek; a haramiák azt hitték, új társakat vezet hozzájuk, nyugodtan ültek hát a helyükön; ez a félreértés lehetővé tette, hogy a csendőrök szépen odamenjenek hozzájuk és elfogják őket. Négyen nekiugrottak Spatolinónak, és őt is lefegyverezték és megláncolták, akárcsak a többi.

- Rászedtek! - ordította.

- Dehogyan - felelte hidegen Rotoli - ez pusztán formaság; holnap szabadon eresztjük.

Hiába volt minden! Spatolinónak leesett a hályog a szeméről, nem hitt már neki:

- Tizenhét esztendeig loptam, raboltam, gyilkoltam, és senki ember fia nyakon nem csíphe-tett; álmomban se jutott volna eszembe, hogy Rotolinak jut ez a tisztesség. De el kell visel-nem, túl becsületes voltam; azt hittem, számít a becsületszó. Látom már, hogy becsaptak; ó, én vigyázatlan! A társaimat akartam a kezükre adni, s magam estem a csapdába.

Azután, látva, hogy a feleségét is megláncolják és hurcolják a börtönbe, felkiáltott:

- A feleségem ártatlan! Ne félj, feleségem, megmentelek; nem, te nem halsz meg, védelmeződ leszek.

Az egész bandát börtönbe vetették. Egy bizottság folytatott vizsgálatot az ügyben, öt hónapig gyűjtötték az adatokat, ezalatt mintegy négyszáz tanúvallomás gyűlt össze, amelyek teljes fényt derítettek a vádlott valamennyi gyilkosságára, ekkor került a per a törvényszék elé. Spatolino nyolc cinkosával és a feleségével megjelent a bíróság előtt. Ahogy megnyitották a tárgyalást, Spatolino felállt, és a következő szavakat intézte az elnökhöz:

- Uram, tudom, hogy tudnak mindent, semmit se akarok letagadni. Megbocsáthatatlan hiba volt, hogy bíztam a Rotoli adott szavában. Most már nincs orvosság, a jóhiszeműségem lett a vesztem, s viselnem kell a következményeit; hanem azért megpróbálok pontosan és részlete-sen beszámolni bűneimről; egy kérésem van csak, hogy halálom előtt hadd beszélgessek egy órát a feleségemmel.

Az elnök szavát adta rá.

- Bízom benne; nyilván többet ér, mint a Rotolié, aki életet ígért nekem, és a halált hozta rám.

- Biztosra veheti, megígérem.

- No jó, majd meglátjuk, mennyit ér az az ígéret.

Mindezt vidáman mondta, majd még azt is hozzátette:

- Tíz-en vagyunk itt vádlottak; de nem mind érdemlünk halált; majd én felvilágosítom a bíróságot, rajta leszek, hogy meg tudják különböztetni az ártatlant a bűnöstől.

Ez után a bevezető jelenet után megkezdődött a tanúkihallgatás. Spatolino minden vallomás-ban felfedezett valami pontatlanságot:

- Nem jó az emlékezőtehetsége - mondta a tanúnak -, én azt a gyilkosságot így meg így követtem el - és a legapróbb részleteket is elmondta, a súlyosbító körülményeket se hallgatta el, csak arra volt gondja, hogy magával rántsa négy társát, és mentse a másik négyet meg a feleségét, akiről kijelentette, hogy ártatlan. Ki volt szolgáltatva neki, csak az ő parancsait teljesítette, éppúgy, mint az a négy társa, akiket ő vitt a bűnbe. A védelemnek ez a sajátságos módszere roppant mulattatta a hallgatóságot, s mikor a vádlott megneveztette a gyülekezetet, gyakran megesett, hogy odafordult a nevetőkhöz, és azt mondta nekik:

- Most nevetnek, de nem nevetnek majd három vagy négy nap múlva, ha meglátják azt a négy golyót a szegény Spatolino mellében!

Egyszer, mikor így dorgálta a közönséget, feltűnt neki a rá vigyázó csendőrök közül az egyik; megismerte, hogy valamikor tagja volt az ő bandájának. Hosszasan nézegette, félt, hogy tévedni talál:

- Sose gondoltam volna - kiáltott fel -, hogy a francia kormány így verbuválja a csendőreit!

- Mit beszél? - kérdezte az elnök.

- Látok itt egy csendőrt, aki velem dolgozott tizenöt évig; együtt öltük meg ezt meg ezt az embert, megbizonyosodhat felőle, ha megkérdezi ezt meg ezt a tanút; az ő szolgáját öltük meg, ő meg fogja ismerni ezt az embert.

Behívták a tanút, akit Spatolino mondott; szembesítették a csendőrrel, és ráismert, hogy ő volt a cselédje gyilkosa. De már e nélkül a tanúvallomás nélkül is oly nagy zavarban volt a csendőr, hogy a legkevésbé éles szemnek is elárulta a bűnösségét. Erre aztán elvették a fegyverét és odaültették a vádlottak padjára.

- Nagyszerű! - kiáltotta Spatolino. - Odajutottál hát, ahová való vagy; annak idején együtt szolgáltunk, és most egyszerre tesszük le a szolgálatot.

A boldogtalan csendőr egy szót se szólt, csak lehorgasztotta a fejét; annyi ereje se volt, hogy felmenjen az emelvényre. Egy álló hétig tartott a per, és nem hinném, hogy valaha látott volna valaki vádlottat, aki ilyen hidegvérrel sorolta volna el apróra minden bűnét, s ekkora élvezettel derített volna fényt rájuk. Sőt, mi több, még azt is megmondta, hogy sajnálja, amit el nem követhetett: a Civitá Castellana-i postamester esetében. Mikor behívták tanúvallomásra azt az embert, Spatolino felállt, és azt mondta:

- Elnök úr, háromszor odavágtam neki, a tulajdon kezemmel, ennek a derék úriembernek; harmadjára megsebesítettem a karján, olyan alaposan, hogy nem is tudja használni; de halálom óráján is sajnálni fogom, hogy nem öltem meg, mert nála nagyobb ellenségem nem volt életemben és nem lesz halálom után sem.

A bíróság halálra ítélte Spatolinót, négy társát meg a csendőrt; Spatolino feleségét négyévi börtönre, a négy másik haramiát tíz- és húszévi kényszermunkára ítélte. Mikor kihírdették az ítéletet, Spatolino emlékeztette az elnököt az ígéretére, amit neki tett, és meg is kapta az engedélyt, hogy másfél óráig beszélgethessen a feleségével: arra használta fel az együttlétet, hogy megmondta neki, hová rejtette el a kincseit; azután azt kérte, hajtsák végre az ítéletet a börtönben, mert attól tartott, hogy ha a *Bocca di Verità*-ra, viszik, ahol az elítélteket ki szokták végezni, útközben megaláztatásokban lesz része. Kijelentette, hogy pap be ne tegye hozzá a lábát, ha valamelyik megszegné az ő tilalmát, nyomban megöli. Nevettek a fenyegetőzésen, pedig komoly volt; és csakugyan, téglákat szedett ki a kürtőből, és halomba rakta az ajtónál, hogy agyonveri a vakmerőt, aki át meri lépni a küszöböt. Tudni való, hogy Rómában a magánzárkás foglyok nincsenek megkötözve, szabadon jöhetnek-mehetnek abban a helyiségben, amelybe be vannak zárva; így aztán foglyunk felkészülhetett a védelemre. A börtönőrök meg-

próbáltak bemenni, de az egyiküket olyan durván megütötte, hogy a többinek nem volt kedve követni példáját; megpróbálták meggyőzni, de kárba veszett a fáradságuk.

- Holnap reggel tíz órakor akarok meghalni, semmivel se korábban - mondta -; kilenckor jöjjenek értem, akkor rendelkezésükre állok.

Megjelent néhány pap az ajtóban, s megkérdezték, nem akar-e meggyónni.

- Ha idehozzák nekem a Cività Castellana-i postamestert meg azt a hitszegő Rotolit - mondta - , és elküldhetem őket a másvilágra, akkor majd tiszta szívből meggyónok.

Sokáig igyekeztek rábeszélni; dühe lecsillapodott, végül már nem is felelt senkinek.

Másnap reggel, mikor közölték vele, hogy kilenc óra van, azt felelte:

- Kitűnő; készen vagyok.

A börtönőrök nem mertek bemenni hozzá, de ő azt mondta nekik:

- Jöjjenek csak be, nem bánom magukat.

Hogy így megnyugtatta őket, megkötözték és elvezették a kivégzőhelyre. Útközben újra feltűntek a papok, de ő elküldte őket, mondván, hogy zavartalanul akar gyönyörködni a szép nőkben, akik az ő látására az ablakokba gyűltek; azután vígan folytatta útját, nézegette a lányokat és szidta a társait, akik hajtottak a papok szavára. Hanem mikor a kivégzőhelyre értek, azt mondta:

- Gyerünk, barátaim, eleget gyötörtük ezt a szegény népet, úgy dukál, hogy most miránk kerüljön a sor; ne rugódozzunk hát a sorsunk ellen, haljunk meg zokszó nélkül.

Azután a nép felé fordult:

- Ne feledjétek el, hogy Spatolino sajnálja, hogy meg kell halnia, mielőtt bosszút állhatott volna a Cività Castellana-i postamesteren meg azon a hitszegő Rotolin, akinek az árulása viszi a sírba.

A rövid szónoklat után kiadta a rendeletet a katonáknak, hogy tüzeljenek, megparancsolta nekik, hogy négy jól irányzott golyót küldjenek a mellébe, nem engedte, hogy bekössék a szemét, és rezzenéstelenül várta a halálos lövést. Így végezte a haramia, akinek kalandjai nagy port vertek fel Rómában, és bőségesen ellátták drámai anyaggal a kor költőit.

A pör befejeztével visszatértem Folignóba; öt éve voltam már ott, mikor a franciákat megverték Oroszországban. Joachim Murat tüstént hatalmába kerítette az egész Egyházi Államot, és engem egy kis időre megerősítettek hivatalomban. Hanem a nép napról napra hangosabban suttogott a pápai kormány visszatéréséről; úgy gondolták, hogy a fogság meg a szenvedés megsokszorozta a pápa erényeit, és szerető atyaként, tárt karokkal jön vissza kedves gyermekeihez. A jámborok! Azt gondolták, hogy a Szentatya majd csökkenti az adót, véget vet az erőszakoskodásoknak, és hiú ábrándjaikban még azt is elképzelték, hogy a papság módosítja az elveit. Elfelejtették Franciaország jótéteményeit, alkalmazottaikat megvetették. Gyakran hallottuk, hogy a hátunk mögött azt mondták: „Az ő idejük lejárt, majd meglátjuk, hogyan tudnak számot adni viselt dolgaikról!” Valamennyi barátunk ellenünk fordult, s ha nyilvánosan mutatkoztunk, mindig éreztették velünk ellenszenvüket. Ily módon juttatták kifejezésre, hogy hívek a pápa ügyéhez, akinek győzelme napról napra közeledni látszott.

A nápolyi csapatok elértek Folignóba, és néhány száz lovat rekviráltak a málháik szállítására. Az osztag őrnagya az én lovamért is elküldött, így akart beférközni a pápai párt kegyeibe; én azt feleltem, hogy forduljon máshoz, velem a kormány rendelkezik, bármelyik pillanatban megparancsolhatja, hogy induljak útnak, nekem szükségem van a lovamra. Néhány nap múlva, mikor épp a köztéren haladtam át, letartóztattak ennek a tisztnek a parancsára, s

míg a nemzetőrség a börtön felé kísért, a nép hangosan kiabált: „Ez az első, ez nyitja meg a menetet, de hamarosan megy utána a többi is.” Hanem a barátaim nyomban erélyesen tiltakoztak az őrnagynál ez ellen az intézkedés ellen, amely életemet veszélyeztette; az őrnagy mentegetőzött, azt mondta, hogy ő nem adott ki ellenem elfogatóparancsot; maga jött értem, hogy szabadon bocsásson, és érzelmesen megszorította a kezemet. Én nem állhattam meg, hogy ne éreztessem vele, mennyire nem méltó a rangjához ez a szeszélyes, könnyelmű viselkedés.

Közben csakugyan elhatározták, hogy a pápa visszatér. A nép készülődött az ünnepélyes fogadtatásra. Diadalíveket emeltek, olyan volt az út Cesenától Rómaig, mint valami hatalmas kert. Egy szép reggelen eljött hozzám egy prelátus, rátette a kezét valamennyi könyvemre, és bejelentette, hogy kitudtak a hivatalomból. Látva, hogy a nép ellenséges indulatokat táplál irántunk, elhatároztam, hogy Angliába megyek egyik barátommal, felajánlottam neki, hogy megosztom vele a kocsimat. Nagy keservesen szereztünk is útlevelet Firenzébe. Amint megkaptam, tüstént elhagytam szülőföldemet, annak a sok bajnak az előérzetével, ami majd rázúdul, és erősen eltökélve, hogy soha többet vissza nem térek. Amit később megtudtam a pápai kormány restaurációját kísérő eseményekről meg a Pacca bíboros ösztönzésére végrehajtott megtorlásokról, szükségképpen csak még jobban megerősített elhatározásomban, sokszor áldottam óvatosságomat abban a vendégszerető országban, amely befogadott.

Pór Judit fordítása

A zsidó

(Filippo Ebreo)

Azokhoz, akiket érdekel

Trieszt, 1831. január 14. és 15.

Nincs olvasnivalóm, hát írok. Ugyanaz a fajta gyönyörűség, csak ez még fokozottabb. - A kályhám sok bosszúságot okoz. Fázik a lábam, fáj a fejem.

- Akkoriban meglehetősen szép férfi voltam...

- De hiszen ön még most is igen figyelemreméltó...

- Micsoda különbség! Most negyvenöt éves vagyok; akkor pedig csak harminc voltam. Ezer-nyolcszáztizennégyet írtunk. Semmim sem volt, csak a jó alakom és ritka szépségem. Egyébként zsidó vagyok, akit önök, keresztények lenéznek, sőt akkoriban még a zsidók is lenéztek, mert hosszú időn át koldusszegény voltam.

- A legkevésbé sincs igaza, aki lenézi...

- Ne fárassza magát udvarias mondatokkal: ma este van hangulatom a beszédhez, márpedig én vagy egy szót se szólok, vagy nagyon őszinte vagyok. A hajónk jól halad, a szél prima; holnap reggelre Velencében leszünk... De hogy visszatérjek az *átok* témájára, amelyről beszélgettünk, s franciaországi utazásomra, ezernyolcszáztizennégyben nagyon szerettem a pénzt. Ez volt az egyetlen szenvedély, mely valaha is hatalmába kerített.

Egész nap Velence utcáin mászkáltam, egy apró ládikával, melyre aranyékszerek voltak kirakva; egy titkos fiókban azonban pamutharisnyákat, zsebkendőket és mindenféle más angol csempészárut is tartottam. Mikor apám meghalt, a temetés után egyik nagybátyám kijelentette, hogy egyre-egyre közülünk - hárman voltunk - mindössze öt franknyi tőke maradt. Ez a derék nagybácsi megajándékozott egy napóleonnal (húsz frank). Éjjel anyám elszökött és magával vitt huszonegy frankot. Mindössze négy frankom maradt. Az egyik szomszédasszonytól egy hegedűtokot loptam, melyről tudtam, hogy a szobájában tartja; vásároltam nyolc vörös vászonzsebkendőt. Tíz sou-mba került az egész, tizenegyért adtam tovább. Az első napon négyszer adtam el teljes készletemet. A zsebkendőket az arzenál melletti matrózokra sóztam rá. A kereskedő, akit meglepett szorgalmam, megkérdezte, mért nem veszek egyszerre egy tucat zsebkendőt: üzlete egy jó fél mérföldre volt az arzenáltól. Bevallottam neki, hogy négy frank az egész vagyonom, s hogy az anyám ellopott tőlem huszonegy frankot... Akkorát rúgott belém, hogy kiestem az üzletből.

Másnap reggel nyolckor azért éppúgy megjelentem nála: az előző esti nyolc zsebkendőt már eladtam. Minthogy meleg volt, a helytartói palota árkádjai alatt aludtam. Jól éltem, khioszi bort ittam, s volt öt sou megtakarított pénzem az előző napi üzletelésből... Így éltem ezernyolcszázttól ezernyolcszáztizennégyig. Valósággal az Isten áldása volt rajtam.

S a zsidó gyöngéd tisztelettel kalapot emelt.

- Oly sikeresen kereskedtem, hogy több ízben egyetlen nap alatt megkettőztem a tőkémét. Gyakran gondolat béreltem, s harisnyát árultam a matrózoknak a hajókon. De alig szedtem össze valami kis pénzt, az anyám vagy a nővérem azonnal talált ürügyet, hogy kibéküljön

velem s elszedje a pénzem. Egy alkalommal egy ékszerészhez vittek, fülbevalókat meg egy nyakláncot szedtek fel, kiléptek az üzletből, mintha csak egy pillanatra tennék, s nem jöttek vissza, otthagytak zálogban. Az ékszerész ötven frankot követelt tőlem; sírva fakadtam, csak tizennégy frank volt nálam; megmondtam neki, hol tartom a ládikámat; érte küldetett; de amíg az ékszerésznél vesztegettem az időt, anyám a ládikát is elvitte... Az ékszerész irgalmatlanul elvert.

Mikor belefáradt a verésbe, elmagyaráztam, hogy ha meghagyná a tizennégy frankomat, s adna valami kisebbfajta asztalfiókot, melybe egy kettős aljat szerkeszthetek, megígérem, hogy tíz sou-t fizetek neki naponta: ezt az ígéreteket nem is szegtem meg. Az ékszerész végül még fülbevalókat is bízott rám, némelyike húsz frankot is megért; de darabonként nem nyerhettem rajtuk többet öt sou-nál.

1805-ben már ezer frank tőkém volt. Akkor aztán elgondoltam, hogy törvényeink megparancsolják a nősülést. Úgy véltem, teljesítenem kell ezt a kötelességemet. Szerencsétlenségemre beleszerettem egy nemzetségembéli lányba, akit Stellának hívtak. Két bátyja volt, az egyik szállásmester a francia seregnél, a másik pénztáros az adóhivatalban. A lányt éjszakára gyakran kitették a földszinti szobából, melyben közösen laktak a San Paolo közelében. Egy este úgy találtam rá, amint sírt. Azt hittem, valami jóféle, láttam, hogy csinos; felajánlottam, hogy veszek neki tíz sou-ért khioszi bort. Erre még jobban rákezdte a sírást. Megmondtam neki, hogy ostoba, és otthagytam.

De hát nagyon is csinosnak találtam! Másnap ugyanabban az időben: este tíz órakor, miután az üzletelést a Szent Márk téren befejeztem, ismét arrafelé mentem, ahol az előző este találkoztam vele; nem volt ott. Három nap múlva több szerencsével jártam; hosszasan beszéltem hozzá: ő rémülten utasított vissza.

„Látta, hogy aranyékszerekkel teli ládával mászkálok - gondoltam -; azt szeretné, hogy ajándékozzam meg az egyik nyakláncsal, én meg persze, éppen ezt az egyet nem teszem.” Kényszerítettem magam, hogy többé ne menjek végig azon az utcán; de valósággal akaratom ellenére és önmagamnak szinte be sem vallva abbahagytam a borivást, s a megtakarított összeget *külön erszénybe* gyűjtöttem. Elég bolond voltam, hogy ezzel az összeggel még csak nem is kereskedtem. Akkoriban, uram, hetenként megháromszorozódott a tőkém.

Mikor megtakarítottam tizenkét frankot, ennyibe került ugyanis a nálam kapható legolcsóbb arany nyaklánc, többször végigmentem Stella utcáján. Végül összetalálkoztam vele. Közeledésemet rémülten utasította vissza. De én voltam a legjóképűbb fickó egész Velencében. Beszélgetés közben elmondtam neki, hogy három hónapja nem iszom bort, mert csak így tudtam megtakarítani a nyaklánc árát, hogy megajándékozhassam vele. Erre nem válaszolt, viszont elmesélte, milyen szerencsétlenség érte, amióta nem találkoztunk.

Bátyjai összeszövetkeztek, hogy megcsónkítanak minden aranypénzt, ami csak a kezükbe kerül. (Választóvízbe mártották a zecchinókat és napóleonokat.) A szállásmestert börtönbe zárták, az meg, aki a *pagatoré*-nál volt pénztáros, félve, hogy maga is gyanússá válik, egyetlen lépést sem tett fivére érdekében. Stella nem kért rá, hogy menjek a citadellába, ami engem illet, ezt a szót ki sem ejtettem, csak arra kértem a lányt, hogy várjon rám másnap este...

- De - mondtam én - ugyancsak messze vagyunk attól az *átoktól*, melynek ön Franciaországban áldozatául esett.

- Igaza van - felelte a zsidó. - De ha nem akarja, hogy néhány szóval, biztosíthatom, hogy valóban csak néhány szóval, elmondjam házasságom történetét, többé meg se szólalok; nem tudom, miért, ma szívesen beszélek Stelláról.

Mindenféle büntetések lefizetése árán kiszabadítottam bátyját, a szállásmestert. Ők pedig nekem adták a húguk kezét, s elhívták apjukat, egy szegény innsbrucki zsidót. Kivettem egy lakást, melynek bérét szerencsére előre kifizettem; összeszedtem bele néhány bútort. Leendő apósom végiglátogatta valamennyi velencei rokonát, s bejelentette, hogy férjhez adja a lányát... Végül, egy esztendei lótas-futás után, közvetlenül a házasságkötés előtt megszökött a rokonoktól összegyűjtött több mint hatszáz frankkal. Muranóba mentünk, hogy hármasan: a lánya, ő és én *egy salátát együnk*; ott tűnt el az öreg. Ezalatt a két sógorom kilopta szobámból a bútort, melyet szerencsétlenségemre még nem is fizettem ki teljesen.

A hitelem végképp összeomlott; két sógorom, akiket egy esztendeje állandóan velem láttak, elment a kereskedőimhez s elmondta, hogy Chiazziában vagyok, ahol azt adok el, amit akarok; s hogy onnan küldtem őket áruért... Egyszóval: mindenféle csalással több mint kétszáz frankot loptak el tőlem. Beláttam, hogy menekülnöm kell Velencéből; Stellát elhelyeztem szárazdajkáknak az ékszerészhez, aki a nyakláncait szokta eladatni velem.

Másnap kora reggel, miután mindent elintéztem, átadtam húsz frankot Stellának, magamnál csupán hat frankot tartottam, s odébbálltam. Ez volt életem legnagyobb anyagi összeomlása, hiszen még tolvajnak is számítottam. Szerencsére, mikor Padovába érkeztem, nagy kétségbeesésemben az az ötletem támadt, hogy megírom az igazságot a velencei kereskedőknek, akik-től sógoraim árut vettek fel. Másnap megtudtam, hogy elfogatási parancsot adtak ki ellenem, s az Itáliai Királyság zsandárai nem ismernek tréfát.

Egy híres padovai ügyvéd megvakult: szolgára volt szüksége, aki vezeti. Szerencsétlensége azonban annyira gonosszá tette, hogy szolgáit havonta váltogatta. „Lefogadom - gondoltam magamban -, hogy engem nem fog elkergetni.” Beléptem hozzá, s mivel látogatók híján unatkozott, mindjárt másnap elejétől végéig elmondtam neki történetemet. „Ha nem ment meg - mondtam neki -, akármelyik nap letartóztathatnak.” „Az én szolgámat letartóztatni! - kiáltotta. - Azt én nem engedem!”

Végül is kegyeibe férkőztem. Mindig korán feküdt le; egy idő múlva azt is megengedte, hogy üzletelgessek a padovai kávéházakban, este nyolctól, amikor lefeküdt, hajnali kettőig, amikor a gazdagok hazaindulnak.

Tizenhét hónap alatt kétszáz frankot szedtem össze. Kértem, hogy bocsásson el: azt válaszolta, hogy végrendeletében jelentős tőkét fog rám hagyni, de csak ha soha nem megyek el tőle. „Ha így van - gondoltam -, mért hagyta, hogy üzleteljek?” Elszöktem. Kifizettem velencei hitelezőimet, amivel nagy megbecsülést szereztem magamnak; feleségül vettem Stellát; megtanítottam üzletelni: már jobban tud eladni, mint én.

- Az ön felesége igazi Filippóné! - jegyezte meg a hallgatóság.

- Úgy van, uraim, most pedig végtére hallják utazásaim történetét s az *átokét*.

Több mint száz lajosarany tőkém volt. Elmondhatnám anyámmal való újabb kibékülésemet is, aki megint meglopott, aztán rávette a nővéremet, hogy ő is lopjon meg. Elhagytam hát Velencét, mert jól láttam, hogy amíg ott élek, nem leszek más, csak a család balekja. Zárában telepedtem meg, ahol valósággal csodát műveltem.

Egy horvát kapitány, akinek én szállítottam ezrede számára az egyenruhák egy részét, egy nap így szólt hozzám: „Filippo, akar meggazdagodni? Az ezred Franciaországba megy. Egy dolgot elárulok: a látszat ellenére jó barátja vagyok Bradal bárónak, az ezred parancsnokának. Jöjjön velünk mint kantinos. Rengeteget fog keresni. De ez a mesterség csak ürügy lesz. Az ezredes, akivel látszólag haragban vagyok, engem bízott meg az ezred teljes ellátásával; egy értelmes emberre van szükségem, ön lesz az.”

Mit akarnak, uraim, hiszen már nem szerettem a feleségemet.

- Hogyhogy? - szoltam közbe, - Nem szerette szegény Stellát, aki oly hűséges volt önhöz?
- Az az igazság, uraim, hogy én már csak a pénzt szerettem. *Ó, de azt aztán nagyon!*

Az egész társaság felnevetett, annyira őszinte volt a zsidó érzelmi kitörése.

- Kineveztek kantinosnak; otthagytam Zárát.

Negyvennyolc napi menet után elértük a Simplont. Az ötszáz frankból, melyet Zárában magamhoz vettem, ezeröttszáz frank lett, ezen felül volt egy szép ekhós szekerem és két lovam is. A Simplonnál kezdődtek aztán a viszontagságok: majdnem elpusztultam, több mint huszonkét éjjel aludtam szabad ég alatt a hidegben.

- Ah! - jegyeztem meg. - Önnek táboroznia kellett.

- Ötven-hatvan frank volt a napi hasznom; de éjszakánként a halál kerülgetett az iszonyú hidegtől. Végre átkeltünk ezen az iszonyatos hegységen; megérkeztünk Lausanne-ba; ott társultam Perrin *úrral*. Ah! Micsoda nagyszerű ember volt! Előzőleg pálinkával kereskedett. Én hat nyelven tudok elárusítani; ő meg a beszerzésben ügyeskedett. Ah! Micsoda kiváló ember volt! Csak túlságosan indulatos természetű! Ha valamelyik kozák nem akarta kifizetni, amit fogyasztott, s történetesen egyedül volt a butikban, Perrin úr véresre verte. „De Perrin úr, kedves barátom - mondtam neki -, napi száz frankot keresünk; mit számít az, ha valamelyik részeg disznó két-három frankkal megkárosít?” „Mit csináljak, ha egyszer előnt a düh - felelte. - Nem szeretem a kozákokat.” „A végén még megölet bennünket. Akkor aztán, Perrin úr, együttműködésünknek is vége szakad.”

A francia markotányosok nem mertek visszatérni a táborba, mert sohasem kapták meg a pénzüket; a mi üzletünk viszont nagyszerűen ment. Mikor Lyonba érkeztünk, tizennégyezer frank volt a kasszámban. Ott, hogy megkönyörüljek a szegény francia kereskedőkön, csempezésre adtam magam. A kereskedőknek sok dohányuk volt a Saint-Clair kapun kívül; eljöttek hozzám, és megkértek, hogy vigyem be nekik a városba. Megmondtam, hogy várjanak negyvennyolc órát, míg az ezredes barátom át nem veszi a parancsnokságot. Akkor aztán ekhós szekeremet öt egymást követő napon szíinig töltöttem dohánnyal. A francia hivatalnokok morogtak a kapunál, de nem mertek megállítani. Az ötödik napon egyikük, aki éppen be volt rúgva, megütött; közé csaptam a lovaknak és tovább akartam állni, de a többiek, akik látták, hogy verekedtem, elfogtak. Csupa vér voltam, követeltem, hogy vezessenek az ott állomásozó őrség parancsnoka elé; a mi ezredünkben való volt, de nem akart felismerni és bezáratott. „A kicsit ki fogják fosztani, a szerencsétlen kereskedőknek pedig végük!” - futott át rajtam. A börtönbe menet két aranytallért adtam a kísérőimnek, így akartam elérni, hogy az én ezredesem elé vigyenek. Az ezredes a katonák előtt alaposan lehordott, s megfenyegetett, hogy felakasztat.

Alighogy magunkra maradtunk, így szolt: „Bátorság! Holnapra majd egy másik kapitányt rendelek őrpáncsnoknak a Saint-Clair kapuhoz, egy szekér helyett hozz be kettőt.” Én azonban húzódoztam. Odaadtam a részét, kétszáz tallért. „Hogyan! - mondta. - Ilyen kevés pénzért bajlódtál ilyen sokat?” „Meg kell könyörölni ezeken a szegény kereskedőkön!” - feleltem.

Az üzlet, Perrin úré és az enyém Dijonig csodálatosan ment. Ott aztán, uram, egyetlen éjszakán több mint tizenkétezer frankot veszítettünk. A napi forgalom pompás volt; díszszemlét tartottak, és csak mi voltunk markotányosok; a tiszta nyereségünk több mint ezer frankra rúgott. Ugyanazon a napon, éjfélkor, mikor már mindenki aludt, egy átkozott horvát fizetés nélkül akart odébbállni. Mikor Perrin úr meglátta, hogy egyedül van, nekiugrott, leütötte és véresre verte. „Bolond vagy, Perrin úr - mondtam neki -; igaz, ez az ember hat frank ára italt megivott; de ha elég ereje marad, hogy kiáltson, kitör a botrány.” Perrin úr kidobta a butikból

a horvátot: halottnak hitte, pedig csak elkábult; a horvát egyszerre kiáltozni kezdett; a közeli sátrakban lakó katonák meghallották, odajöttek s ott találták társukat vérbe fagyva, erre ránk törték az ajtót. Perrin úr, aki védekezni próbált, nyolc kardvágást kapott.

Odakiáltottam a katonáknak: „Nem én vagyok a hibás, hanem ő; vezessenek a horvát ezred parancsnoka elé.” „Nem fogjuk az ezredest a te kedvedért felébreszteni!” - válaszolta az egyik katona. Hiába léptem közbe, a szerencsétlen butikot pillanatok alatt három-négyezer katona rohanta meg. A tisztek, akik kívülrekedtek, nem tudtak befurakodni a tömegbe, hogy tekintélyüknek érvényt szerezzenek. Perrin urat már halottnak hittem; magam is siralmas állapotban voltam. Végül is, uram, több mint ezerkétszáz frank ára bort és pálinkát raboltak el tőlünk.

Hajnalba aztán sikerült elszöknöm; az ezredes mellém adott négy embert, hogy kiszabadítsam Perrin urat, ha még életben van. Az egyik őrségen találtam rá, s elvittem egy seborvoshoz. „Barátom, Perrin úr, el kell válnunk egymástól - mondtam neki -; az lesz a vége, hogy engem is megölnek miattad.” Ő pedig szemrehányást tett, hogy magára hagytam és azt mondtam a butikot megrohanó katonáknak, hogy egyedül ő a hibás. Szerintem viszont ez volt az egyetlen lehetőség, hogy véget vessünk a fosztogatásnak.

Végül Perrin úr annyira erősködött, hogy másodszor is közös üzletbe fogtunk, katonákat fogadtunk, hogy őrizzék a bódét. Két hónap alatt tizenkétezer frankot kerestünk fejenként; szerencsétlenségünkre Perrin úr párbajban megölte az egyik katonát, aki az üzlet újrakezdése óta őrzött bennünket. „A végén engem is megölnek miattad” - mondtam újra, s otthagytam szegény Perrin urat. Később majd elmesélem, hogyan halt meg.

Lyonba mentem, s órát és gyémántot vásároltam, ami akkor nagyon olcsó volt; merthogy én mindenfajta áruhoz igen jól értek. Bármelyik országba elküldhetnének, ötven frankkal a zsebemben: hat hónap alatt, amellet, hogy megélnék, megháromszoroznám a tőkémet.

A gyémántokat egy titkos rekeszbe dugtam, melyet a kocsimra szereltem. A sereg Valence-ba és Avignonba indult, én pedig, miután három napra megálltam Lyonban, a nyomába eredtem.

Valence-ba este nyolc órakor érkeztem, már sötét volt, és esett az eső. Bezörgettem egy fogadóba; semmi válasz; erősebben zörgetek; erre kiszólnak, hogy *kozáknak* nem adnak szállást; tovább zörgetek, erre a második emeletről köveket hajigálnak a fejemre. „Most már biztos, hogy ma éjjel itt pusztulok ebben az átkozott városban” - gondoltam. Azt sem tudtam, hol találom a térparancsnokot; senki sem válaszolt, ha kérdeztem; senki sem akart vezetőmül szegődni. „A végén még a parancsnok is lefekszik, mondtam magamban, és nem fogad.”

Inkább az árut áldozom fel, mint hogy meghaljak, határoztam el végül; adtam az őrnöknek egy pohár pálinkát; magyar volt. Mikor meghallotta, hogy magyarul beszélek, megkönyörült rajtam, s azt mondta, várjak, amíg leváltják. Majd halálra fagytam; végre leváltották. Megittam a káplárt is, aztán az egész őrséget. A végén az őrmester elvezetett a parancsnokhoz. Ő, micsoda derék ember volt az, uram! Nem ismertem, de azonnal maga elé hívatott. Elmagyaráztam neki, hogy a *king* iránti gyűlöletből egyik fogadás sem akar szállást adni, még fizetségért sem. „No, majd adnak ingyen!” - kiáltotta. Adatott nekem egy két éjszakára szóló szállásutalványt és négy embert rendelt mellém kíséretül.

Visszamentem a főtéren álló fogadóhoz, ahonnan kövel hajigáltak; kétszer bezörgettem, s beszóltam franciául, mert ezt a nyelvet igen jól beszélem, hogy négy ember van velem, s ha nem engednek be, betöretem a kaput: semmi válasz. Erre kerestünk egy jókora gerendát s hozzáfogtunk, hogy betörjük a kaput. Már több mint félig bevertük, mikor egy férfi hirtelen kinyitotta. Nagydarab, hat láb magas fickó volt. Egyik kezében meztelen kardot, a másikban égő gyertyát tartott. „Verekedés lesz, és a végén még kirabolják a kocsimat” - gondoltam. És bár volt egy érvényes, ingyenes szállásutalványom, odakiáltottam: „Előre fizetek, uram, ha

óhajtja.” - „Ó, te vagy az, Philippe? - kiáltotta a férfi leeresztve a kardját, és a nyakamba borult. - Hogyan, kedves Philippe, hát te vagy az, nem ismered meg Bonnard-t, a huszadik regiment káplárját?”

Mikor meghallottam a nevét, én is megöleltem őt, a katonákat pedig visszaküldtem. Bonnard hat hónapig lakott apámnál Vicenzában. „A saját ágyamat adom neked -, mondta.” „Éhen halok - feleltem én. - Már három órája rovom Valence utcáit.” „Felköltöm a szolgálot, mindjárt kapsz valami jó vacsorát.” Újra csak megölelt, fáradhatatlanul nézegetett és faggatott. Lementem vele a pincébe, ahonnan egy homokréteg alól kitűnő palackos bort szedett elő. Amint a vacsorát várva iddogáltunk, egy szép, nyúlánk, tizennyolc éves lány lépett be. „Ó, felkeltél - mondta Bonnard -; annál jobb. Barátom, ez itt a húgom. El kell hogy vedd őt feleségül, te derék fickó vagy, neki pedig hatszáz frank hozományt adok.” „De hiszen házasság ember vagyok” - mondtam én. „Házasság ember! Nem hiszek belőle egy szót sem - felelte -; különben is, hol a feleséged?” „Zárában, ott üzletel.” „Hagyd az ördögbe az árujával együtt; telepedj meg Franciaországban, vedd el a húgomat, ő a legszebb lány az egész országban.”

Catherine valóban nagyon csinos volt; nagy szemeket meresztett rám. „Az úr tiszt?” - kérdezte végül; félrevezette őt prêmes dolmányom, melyet Dijonban a díszszemlekor vettem. „Nem, kisasszony, én a vezérkari szállás kantinosa vagyok, és kétszáz lajosaranyam van. Biztosíthatom, hogy nem sokan vannak a tisztek között, akik ennyit mondhatnak magukénak.” Több mint hatszáz lajosaranyam volt, de óvatosnak kell lenni.

Végül is, mit mondjak, uram? Bonnard nem engedett tovább. Kibérelt nekem egy bódét az ezredparancsnokság közelében, a városkapu mellett, ahol a katonáknak árusítottam; és bár nem követtem a sereget, így is voltak napok, amikor megkerestem a nyolc vagy tíz frankot. Bonnard örökösen azt hajtogatta. „Vedd el a húgomat.” Catherine lassanként odaszokott a kis butikomba; három-négy órát is velem töltött. A végén, uram, öröklően beleszerettem, ő meg még nálam is szerelmesebb volt. De Isten kegyelmével nem léptük át az illendőség határait. „Hogyan vehetnélek el? - mondogattam neki. - Én házasság vagyok.” - „Nem hagytad-e ott minden árudat a feleségednek Zárában? Ő éljen csak Zárában, te meg maradj velünk. Társulj a bátyámmal, vagy tartsd meg a külön üzletedet; most jól megy neked, ezután meg még jobban fog menni.”

Meg kell mondjam önnek, uram, hogy Valence-ban bankárokodtam is, összevásároltam a Lyonba szóló jó váltókat, melyeket olyan gazdák írtak alá, akiket Bonnard ismert, s csupán bankügyletekkel olykor száz-százhusz frankot nyertem hetenként.

Így hát őszig Valence-ban maradtam. Nem tudtam, hogyan döntsek; majd meghaltam a vágytól, hogy elvegyem Catherine-t; előlegbe adtam neki egy lyoni ruhát és kalapot. Ha hármasban sétálni mentünk: a bátyja, ő és én, mindenki Catherine-t bámulta; valóban ő volt a legszebb lány, akit életemben láttam. „Ha nem akarod, hogy a feleséged legyek - mondogatta gyakran -, a szolgálot leszek; csak ne hagyd el soha.”

Reggel megelőzött a butiknál, csak hogy megkíméljen a nyitás fáradságától. Végül is, uram, öröklően szerelmes lettem belé, ő is belém, de sose léptünk túl az illendőségen.

Ősz utóján (1814-ben) a *szövetségesek* elhagyták Valence-t. „A város vendéglősei még megölnék - mondtam Bonnard-nak. - Tudják, hogy itt üzleteltem.” „Menj csak - mondta Bonnard sóhajtva -; senkit sem akarunk kényszeríteni; de ha velünk maradsz és elveszed a húgomat, a vagyonom felét neki adom; ha pedig valaki csak hangosan is beszél veled, azt bízd rám!”

Indulásom napját háromszor is elhalasztottam. Végül a hátvéd utolsó egységei is Lyonban jártak már, mikor rászántam magam az indulásra. Egész éjjel sírtunk, Catherine is, a bátyja is, én is. Mit mondjak, uram? A boldogságom szalasztottam el, hogy nem maradtam velük; az Isten nem akarta, hogy boldog legyek.

Végre 1814. november 7-én útnak indultam. Ezt a napot sohasem fogom elfelejteni; képtelen voltam hajtani a szekeret. Valence és Vienne között félúton kénytelen voltam egy embert fogadni.

Két nappal elindulásom után, Vienne-ben, amint éppen befogtam a lovakat, kit látok belépni a fogadóba? Catherine-t. Azonnal a nyakamba ugrott. Ismerős volt a fogadóban; azért jött, úgymond, hogy egyik nagynénjét meglátogassa, aki Vienne-ben lakik. „A szolgálód akarok lenni - hajtogatta nagy zokogás közepette -; de ha nem fogadsz el, nem megyek a nagynénémhez, hanem a Rhône-ba ugrom.”

Az egész fogadó körénk sereglett. Ő, aki mindig olyan tartózkodó volt, s aki mások füle hallatára soha semmit nem mondott nekem, most fenntartás nélkül beszélt és sírt, mindenki előtt a nyakamba borulva. Gyorsan felültettem a szekérre és továbbálltunk. Egy negyed mérföldre a várostól megálltam. „Itt búcsút kell vennünk” - mondtam. Nem szólt többé egy szót sem. Arcomat görcsösen a keze közé szorította. Megijedtem. Éreztem, hogy a Rhône-ba ugrik, ha elküldöm. „De hiszen házas vagyok, hajtogattam, házas Isten színe előtt.” „Ej, hiszen tudom, de majd a szolgálód leszek.” Vienne-től Lyonig tízszer is megállítottam a kocsit: sohasem tudta rászánni magát, hogy elhagyjon. „Ha vele együtt túljutok a Rhône hídján, mondtam magamban, akkor az az Isten akarata.”

Végül is, uram, őszintén mondom, anélkül, hogy észrevettem volna, áthaladtunk a la Guillotière hídján és megérkeztünk Lyonba. A fogadóban azt hitték, hogy férj és felesége vagyunk, nem is adtak csak egy szobát kettőnknek.

Lyonban rengeteg vendéglős marakszik a közönségért; így hát órával és gyémánttal kereskedtem; tíz frankot kerestem naponta, s hála Catherine csodálatos takarékoságának, még négyet se költöttünk. Kibéreltem egy lakást, amelyet szépen bebútoroztunk. Akkorra már tizenháromezer frankom volt, mely kereskedelem és bankügyletek révén ezeröttszáz-ezernyolcszáz frankot hozott. Sohasem voltam olyan gazdag, mint a Catherine-nal töltött tizenhét hónap alatt. Olyan gazdag voltam, hogy vásároltam egy kis luxusfogatot, s minden vasárnap sétakocsikáztunk a város környékére.

Egy nap egy ismerős zsidó érkezett, s megkért, hogy üljek a kocsimba és kísérem el két mérföldre Lyontól. Ott egyszerre így szólt hozzám: „Philippe, önnek felesége van és fia, akik boldogtalanok...” Aztán átadott egy levelet, melyet a feleségem küldött, és eltűnt. Egyedül tértem vissza Lyonba.

A kétférföldes út örökkévalóságnak tűnt. Feleségem levele tele volt szemrehányásokkal, de ezek nem markoltak úgy a szívembe, mint az a gondolat, hogy elhagytam a fiamat. Láttam a levélből, hogy zárai üzletem dolga elég jól áll... De a fiam, akit elhagytam!... Ez a gondolat halálra kínozott.

Ezen az estén képtelen voltam beszélni. Catherine észrevette. De ő olyan jószívű, olyan szelíd lelkű volt... Három hét telt el anélkül, hogy szomorúságom okát kérdezte volna. Mikor mégis megkérdezte, az volt az első szavam: „Van egy fiam.” „Kitaláltam. Induljunk - válaszolta ő -; a szolgálód leszek Zarában.” „Lehetetlen, a feleségem mindent tud; itt a levele.”

Catherine elvörösödött a szidalmakra, melyeket a feleségem szórt rá, s arra a megvető hangra, melyen róla beszélt, anélkül, hogy ismerte volna. Megcsókoltam Catherine-t s tölem telhetően vigasztaltam. De mit mondjak, uram, azután, hogy ezt a végzetes levelet megkaptam, valóságos pokol volt a Lyonban töltött három hónap; képtelen voltam dönteni.

Egy éjjel aztán ezt gondoltam: „Mi lenne, ha most rögtön elindulnék?” Catherine mélyen aludt mellettem. Alighogy ez a gondolatom támadt, úgy éreztem, mintha valami balzsam áradt volna szét a lelkemben. „Úgylehet, az Isten sugallata” - gondoltam. De ahogy Catherine-ra pillantottam, megint csak úgy éreztem: „Örültség! Nem szabad megtennem!”

Abban a pillanatban elhagyott az isteni kegyelem; visszazuhantam keserű tépelődéseembe. Anélkül, hogy tudtam volna, mit is akarok, csendesen öltözködni kezdtem, s közben le nem vettem a szememet Catherine-ról. Az íróasztalt nem mertem kinyitni; minden vagyonom az ágyban volt elrejtve; a fiókos szekrényben volt ötszáz frank, melyet Catherine-nak másnap, távollétemben kellett volna kifizetnie. Ezt a pénzt vettem magamhoz. Kimentem; odaértem a színhez, ahol a kocsimat tartottam; béreltem egy lovat is és elindultam.

Minden pillanatban hátrafordultam. „Catherine utánam fog futni - mondtam magamban -; ha meglátom, el vagyok veszve.”

Hogy egy kis nyugalmam legyen, Lyontól két mérföldre átszálltam egy postakocsiba. Kétségbeesésemben megállapodtam egy fuvarossal, hogy vigye a kocsimat Chambérybe. De már nyilvánvalóan semmi szükségem sem volt rá. Nem emlékszem, hogy mért határoztam így. Mikor megérkeztem Chambérybe, mélységes keserűség fogott el, éreztem, hogy el vagyok veszve. Elmentem egy jegyzőhöz, s ajándékozó levelet írtam, hogy mindenem, amim csak van Lyonban, *feleségemé, Catherine Bonnard asszonyé* legyen. Becsületére és szomszédainkra gondoltam. Mikor a jegyzőt kifizettem, s kiléptem tőle, éreztem, soha nem lesz erőm írni Catherine-nak. Visszamentem a jegyzőhöz, aki írt a nevemben; egyik alkalmazottja velem jött a postára és a szemem láttára adta fel a levelet. Egy füstös vendéglőben Bonnardnak is írtam egy levelet Valence-ba. Értesítették a nevemben az adományról, mely legalább tizen-négyezer frankra rúgott. Értesítették továbbá, hogy a húga nagyon beteg és Lyonban várja őt. Ezt a második levelet én magam adtam fel. Soha többé nem hallottam róluk.

Szekeremet a Cenis-hegy lábánál találtam. Már fogalmam sincs, miért ragaszkodtam ehhez a járműhöz, mely minden szerencsétlenségem okozója lett, amint látni fogják.

Az igazi ok azonban kétségtelenül valami *átok* volt, melyet Catherine mondhatott rám. Amilyen eleven, szenvedélyes, fiatal (akkoriban éppen húszesztendős), szép, ártatlan teremtség volt, hiszen csak én voltam mindene, akit úgy akart szolgálni, mint a férjét: szava Istennél nyilván meghallgatásra talált, ő pedig azt kérte, hogy Isten keményen sújtson le rám.

Útlevelet és lovat szereztem. Fogalmam sincs, miért, azt gondoltam, hogy a Cenis-hegy lábánál határ húzódik. Az az ötletem támadt, hogy az ötszáz frankommal csempészni fogok; egy csomó órát vásároltam s elrejtettem a titkos rekeszbe. Magabiztosan mentem el a vám-őrség előtt; rám kiáltottak, hogy állítsam meg a lovat. Én, aki annyit csempészttem már életemben, emelt fővel léptem az őrszobába. A vámőrök azonban egyenesen a kocsihoz mentek. Lehet, hogy az órák árult be; elkobozták az óráimat; ráadásul száz tallér büntetést is szabtak rám; adtam nekik ötven frankot, erre elengedtek; most már csak száz frankom volt.

Ez a szerencsétlenség magamhoz térített. „Hogyan! - mondtam magamban. - Egyetlen nap, egyetlen pillanat alatt ötszáz frankról száz frankra apadhat a pénzem?! A lovat és a kocsit jól el tudnám adni, de Zára még messze van!”

Éppen ez a sötét gondolat gyötört, mikor az egyik vámőr utánam rohant, s kiabálva megállított: „Adj még húsz frankot, te kutya zsidó; a többiek becsaptak; öt frankot adtak tíz helyett, s ráadásul itt a fáradság, hogy utánad rohantam!” Már csaknem teljesen besötétedett; a vámőr részeg volt és szitkokat szórt rám. „Hogyan - gondoltam -, ostoba módon még ezt a nyomorult száz frankomat is elszórjam?”

A vámos galléron ragadott, engem pedig megkísértett az ördög, késsel hasba szúrtam a vámost és a patakba löktem, mely ott folyt lent, tizenöt-husz lépésre az út alatt. Ez volt az első bűn életemben. „El vagyok veszve!” - gondoltam.

Már Susához közeledtem, mikor a hátam mögött lármát hallottam. Vágtára fogtam a lovamat; megvadult, nem tudtam megfékezni, a kocsi felborult, lábamat törtem. „Catherine megátkozott - gondoltam -, az ég igazságos; most felismernek és két hónapon belül felakasztanak.”

De ebből semmi se lett.

.....
.....

Tellér Gyula fordítása

A láda és a kísértet

Spanyolországi kaland

182* májusában, egy szép reggel, Don Blas Bustos y Mosquera tizenkét lovassal bevonult a Granadától egy mérföldnyire fekvő Alcolote faluba. Közeledtével a parasztok gyorsan behúzódtak a házukba és bezárták a kaput. Az asszonyok az ablak sarkából rémülten nézték Granada rémítő rendőrkapitányát. Az ég azzal büntette kegyetlenségéért, hogy külsejére nyomta lelke bélyegét. Hat láb magas, fekete és ijesztően sovány ember; csak rendőrkapitány, de maga a granadai érsek és a tartományi kormányzó is reszket tőle.

A Napóleon ellen vívott nagyszerű háború alatt, mely az utókor szemében Európa minden népe fölé és a franciák után a második sorba helyezi a XIX. század spanyoljait, Don Blas az egyik leghíresebb portyázó vezér volt. Ha csapata legalább egy franciát nem pusztított el a nap folyamán, nem ágyban tért nyugovóra: ez volt a fogadalma.

Amikor Ferdinánd visszatért, a kapitányt bebörtönözték a ceutai fegyházba; nyolc esztendőt töltött ott a legszörnyűbb nyomorúságban. Azzal vádolták, hogy ifjúkorában kapucinus barát volt, de szögbe akasztotta a csuhát. Azután, ki tudja, hogy, megkegyelmezték neki. Most Don Blas a hallgatásáról híres; sohasem beszél. Valamikor gúnyos megjegyzéseket tett hadifoglyainak, mielőtt felakasztatta őket, és, mondhatni, szellemes embernek tartották: élcei az egész spanyol hadseregben közszájon forogtak.

Don Blas lassan haladt az alcolotei utcán, és hiúzszemmel fürkészte kétoldalt a házakat. Ahogy a templom előtt elment, éppen misére harangoztak, s ő nem is leszállt, hanem leugrott a lováról, és már oda is térdelt az oltár elé. Négy zsandárja is térdre ereszkedett az imázsá-molya mellett; nézték a kapitányt, de már nem volt áhítat a szemében. Baljós tekintettel, merőn nézett egy igen előkelő viselkedésű fiatalembert, aki pár lépésnyire áhítatosan imádkozott.

„Hogyan! - mondta magában Don Blas. - Itt egy ember, láthatóan a felsőbb társadalmi osztályokhoz tartozik, és én nem ismerem! Színét se láttam Granadában, mióta ott vagyok. Bujkál előlem!”

Don Blas az egyik zsandárjához hajolt, és parancsot adott neki, hogy tartóztassa le a fiatalembert, mielőtt kimegy a templomból. Ahogy elhangzottak a mise utolsó szavai, maga is sietve távozott, és bevonult az alcolotei fogadó nagy várószobájába. Csakhamar a csodálkozó fiatalember is megjelent.

- Neve?

- Don Fernando de la Cueva.

Don Blas rosszkedve csak növekedett, mert közelebbről észrevette, milyen jóképű ember Don Fernando; szőke volt, és bár rossz bőrben volt, megőrizte igen kellemes arcvonásait. Don Blas révedezve nézte a fiatalembert.

- Mit csinált az alkotmányosdi alatt? - szólalt meg végül.

- Ezernyolcszázhuszonháromban a sevillai kollégiumba jártam; akkoriban tizenöt éves voltam, most is csak tizenkilenc éves vagyok.

- Miből él?

A fiatalembert láthatóan bosszantotta ez az otromba kérdés; de megadta magát, és így szólt:

- Apám IV. Károly brigadérosa volt (Isten áldása legyen a jó király emlékezetén!), és egy kis birtokot hagyott rám itt a falu határában; tizenkétezer reált (háromezer frankot) jövedelmez; magam művelem három cseléddel.

- Bizonyára odaadón szolgálják önt. Jó kis portyázó csapat lehet belőlük - mondta Don Blas keserű mosollyal. - Szigorított börtön! - tette hozzá elmenőben, hátrahagyva a foglyot emberei közt.

Pár pillanat múlva Don Blas ebédhez ült.

„Hathavi börtön - gondolta -, minek van neki olyan tetszetős, hamvas képe, minek olyan szemtelenül elégedett!”

Az őrt álló lovas csendőr az ebédlő ajtajában egy gyors mozdulattal fölemelte karabélyát. Keresztben nekitámasztotta egy aggastyán mellének, aki be akart lépni egy ételt hozó kukta nyomában. Don Blas az ajtóhoz sietett. Az aggastyán mögött egy lányt látott, attól elfelejtette Don Fernandót.

- Micsoda dolog az, hogy már ebédelni se hagynak - mondta az aggastyánnak -, de azért jöjjön be, na, mondja el a baját.

Don Blas nem tudott betelni a lánnyal; homlokán és a szemében annak az ártatlanságnak és mennyei áhítatnak kifejezését látta, amely az olasz iskola szép madonnáin tündökölt. Don Blas nem is hallgatott az aggastyánra, és az ebédjét is abbahagyta. Végül fölrezzent álmodozásából; az öreg már harmadszor vagy negyedszer adta elő az érveit, hogy kieszközölje Don Fernando de la Cueva szabadon bocsátását, aki már régóta vőlegénye jelenlevő leányának, Inésnek, és a jövő vasárnap akarják tartani az esküvőjüket. Ezekre a szavakra olyan különös fény villant meg a rettentő rendőrkapitány szemében, hogy megijesztette Inést, de még az apját is.

- Mindig Isten félelmében éltünk, régi keresztények vagyunk - folytatta az aggastyán. - Ősi családból származom, de szegény vagyok, és Don Fernando jó parti a lányomnak. Nem viseltem soha tisztséget a franciák alatt, se azelőtt, se azután.

Don Blas nem törte meg gyilkos hallgatását.

- A granadai királyság legrégibb nemesi családjából származom - szólalt meg ismét az aggastyán -, és a forradalom előtt - tette hozzá felsóhajtva - levágtam volna a fülét egy szemtelen csuhásnak, ha nem válaszol, amikor én szólok hozzá.

Az aggastyán szeme megtelt könnyel. A félénk Inés előhúzott a kebléből egy kis olvasót, amely a pilari Szűzanya ruháját illette, és szép keze görcsös mozdulattal szorongatta a keresztet. A rettentő Don Blas szeme a lány kezére meredt. Azután fölfigyelt a fiatal Inés formás, bár kissé telt alakjára is.

„A vonásai szabályosabbak is lehetnének - gondolta -, de ilyen mennyei bájt még sose láttam.”

- Önt úgy hívják, hogy Don Jaime Arregui? - kérdezte végül az aggastyántól.

- Az a nevem - válaszolta Don Jaime, és a másik lábára állt.

- Hetvenéves?

- Csak hatvankilenc.

- Ön az - mondta Don Blas láthatóan földerülve. - Régóta keresem önt. Urunk királyunk négyezer reál (ezer frank) évjáradékot kegyeskedett adományozni önnek. Nálam van Granadában, két évre visszamenően, a királyi kegydíj; holnap délben át fogom adni önnek. Megmutatom,

hogy atyám gazdag földműves volt Ó-Kasztíliában, olyan keresztény, mint ön, és én sose voltam csuhás. Így nem veszem magamra a sértést.

Az öreg nemes nem mert elmaradni a találkozóról, özvegyember volt, csak a lányával, Inésszel élt. Amikor útnak indult Granadába, elvitte a lányt a falu plébánosához, és úgy rendelkezett, mintha sose látná többé a lányát. Teljes díszben találta Don Blas Bustost; széles szalagot viselt a kapitány az öltözékén. Olyan udvarias képpel fogadta Don Jaimét, mint egy öreg katona, aki ki akar tenni magáért, és mosolyog, ha kell, ha nem.

Don Jaime, ha merte volna, visszautasította volna a nyolcezer reált, amit Don Blas adott át neki; azt sem tudta elhárítani, hogy együtt vacsorázzanak. Vacsora után a rettentő rendőrkapitány elolvastatta vele minden rendeletét, a keresztlevelét, és még egy igazoló okmányt is, amivel a fegyházból került ki, s amely azt tanúsította, hogy sosem volt szerzetes.

Don Jaime egyre csak valami rossz tréfától tartott.

- Szóval negyvenhárom éves vagyok - mondta végül Don Blas -, tisztos állásom van, ötvenezer reál a keresetem. Ezer unciám van a nápolyi bankban. Feleségül kérem a leányát, Doña Inés Arreguit.

Don Jaime elsápadt. Egy pillanatnyi csönd támadt. Don Blas ismét megszólalt:

- Nem titkolom, hogy Don Fernando de la Cueva kellemetlen ügybe keveredett. A rendőrmíniszter keresteti, a *garrote* (a nemesek megfojtására szolgáló kivégző eszköz) fenyegeti, vagy legalábbis a fegyház. Én nyolc esztendő töltem fegyházban, és mondhatom, hogy kellemetlen egy hely. (Ezeket a szavakat az aggastyán füléhez hajolva mondta.) Két-három hét múlva valószínű utasítást kapok a minisztertől, hogy szállíttassam át Don Fernandót az alcolotei börtönből Granadába. Ezt az utasítást késő este fogják végrehajtani; ha Don Fernando kihasználja az éjszakát, és megszökik, én szemet hunyok, tekintettel az ön megtisztelő barátságára. Menjen, töltsön egy-két évet, mondjuk, Mallorcán, a kutya se szól hozzá.

Az öreg nemes nem válaszolt, le volt sújtva, és nagy búsan tért haza falujába. Borzadt a kapott pénztől.

„Ez hát Don Fernando barátomnak, Inés lányom vőlegényének vérdíja?” - mondta magában.

A plébániára érve Inés karjába vetette magát.

- Lányom - kiáltott föl -, a csuhás feleségül akar venni!

Inés csakhamar letörölte atyja könnyeit, és engedélyt kért, hogy elmehessen megkérdezni a plébánost, aki a templomban, a gyóntatószékben volt. Kora és hivatása érzéketlen emberré tette a plébánost, de ő is sírva fakadt. A tanácskozásuknak az lett a vége, hogy vagy hozzá kell mennie Don Blashoz, vagy még az éjjel szökniük kell. Doña Inés és atyja próbáljon meg eljutni Gibraltárba, és onnan elhajózni Angliába.

- De miből élnénk ott? - kérdezte Inés.

- Eladhatnák a házukat és a kertet.

- Ki veszi meg? - kérdezte a lány könnyekre fakadva.

- Van megtakarított pénzem - mondta plébános -, lehet vagy ötezer reál; magának adom leányom, jó szívvel, ha úgy hiszi, hogy nem lehet boldog Don Blas Bustos oldalán.

Két hét múlva Granada minden rendőrkopója ünneplőben szorongott a komor Santo Domingo templom körül. Fényes délből is olyan sötét ez a templom, hogy csak botorkál benne az ember. De ezen a napon csak a meghívottak merészeltek belépni.

Egy oldalsó kápolnában, melyet több száz viaszgyertya világított meg, úgy, hogy fénye tüzes útként hatolt át a templom homályán, messziről egy térdelő férfi volt látható az oltár lépcsőjén; egy fejjel magasodott ki a környezetéből. Fejét jámboran lehajtotta, és sovány karját keresztbe tette a mellén. Hamarosan fölállt, s ekkor előtűnt kitüntetésekkel teleaggatott díszruhája. Egy lánynak nyújtotta a kezét, akinek könnyed és fiatalos járása furcsán elűtött komolyságától. Könnyek csillogtak az ifjú hitves szemében; amikor a templom kapujában kocsiba szállt, a nép megcsodálta arckifejezését és angyali szelídségét, melynek a bánat sem árthatott.

El kell ismerni, hogy a házassága óta Don Blas nem volt olyan kegyetlen: a kivégzések ritkultak. Az elítélteket már nem lötték tarkón, csak felakasztották őket. A halálraítélteknek gyakran megengedte, hogy haláluk előtt megöleljék családjukat. Egyszer így szólt rajongva szeretett feleségéhez:

- Féltékeny vagyok Sanchára.

Ez Inés tejtestvére és barátnője volt. Sancha Don Jaime házában lakott mint Inés szobalánya, és mint ilyen követte Inést a granadai palotába is, ahová költözött.

- Ha én elmegyek - folytatta Don Blas -, Inés itt marad, és kettesben beszélget Sanchával. Sancha kedves lány, elszórakoztatja önt. Én meg csak egy vén katona vagyok, elhalmoznak zordon tennivalókkal; az igazat megvallva, nem vagyok valami szeretetreméltó. Ha erre a nevetős képű Sanchára néz, engem biztosan még egyszer olyan öregnek lát. Ehol a kassza-kulcsom. Adjon neki annyi pénzt, amennyit akar, ha óhajtja, mindet, ami a kasszámban van, csak Sancha menjen, tűnjön el innen, ne lássam többé!

Este, ahogy hazatért hivatalából, Sancha volt az első, akit Don Blas meglátott: a lány végezte a dolgát, mint rendszerint. Először elöntötte a düh; gyorsan odament Sanchához, aki fölemelte a szemét, merőn nézte a kapitányt azzal a spanyol tekintettel, amelyben oly furcsán keveredik a félelem, a bátorság és a gyűlölet. Egy pillanat múlva Don Blas elmosolyodott.

- Kedves Sanchám - mondta -, hallotta Doña Inéstől, hogy tízezer reált ajándékozok magának?

- Én csak az úrnőmtől fogadok el ajándékot - válaszolt Sancha, egyre csak a szemébe nézve.

Don Bustos bement a feleségéhez.

- Hány fogoly van most a torreviejai börtönben? - kérdezte Inés.

- Harminckettő az alsó zárkákban, és azt hiszem, kétszázhatvan az emeleteken.

- Engedje szabadon őket - mondta Inés -, és én megválok egyetlen barátnőmtől.

- Nem tehetem meg, amit parancsol - válaszolta Don Blas.

Egész este egy szót sem szólt többet. Inés a lámpa mellett dolgozott, és látta, hogy a férje hol kipirul, hol elsápad. Letette a munkáját, és imádkozni kezdte a rózsafüzért. Másnap megint csak csönd. Éjjel tűz ütött ki a torreviejai börtönben. Két rab elpusztult. De hiába őrködött a rendőrkapitány és minden zsandárja, az összes többinek sikerült megszöknie.

Inés egy szót sem szólt Don Blasnak, az sem öneki. Másnap, ahogy hazatért, Don Blas már nem látta Sanchát; Inés karjába vetette magát.

Másfél év múlt el a torreviejai tűzvész óta, amikor egy porlepte utas szállt le lováról Zuia község legrosszabb fogadója előtt; ez a község a hegyek közt fekszik, Granadától egy mérföldre délre, Alcolote pedig északra van.

Granadának ez az elővárosa mintegy bűvös oázist alkot a kiégett andalúziai síkságon. Ez Spanyolország legszebb vidéke. De vajon csak a kíváncsiság vezette ide ezt az utast? Az öltözkéről katalánnak nézték volna, Mallorcán kiállított útlevelét valóban Barcelonában láttamozták, mert ott szállt partra. A rossz fogadó gazdája nagyon szegény ember volt. Amikor átnyújtotta neki a Don Pablo Rodil névre kiállított útlevelét, a katalán utas a fogadósra nézett.

- Igen, uram - mondta neki a fogadós -, majd értesítem uraságodat, ha a granadai rendőrség érdeklődne.

Az utas azt mondta, hogy meg szeretné nézni ezt a szép vidéket; napkelte előtt egy órával elment hazuról, és csak délben tért vissza, a legnagyobb hőségben, amikor mindenki ebédel vagy delel.

Don Fernando órákat töltött egy fiatal paratölgyekkel borított dombon. Onnan látta a granadai inkvizíció régi palotáját, ahol most Don Blas és Inés lakott. Nem tudta levenni a szemét a palota megfeketedett faláról, mely óriásként emelkedett ki a városi házak közül.

Amikor Mallorcát elhagyta, Don Fernando elhatározta, hogy be se teszi a lábát Granadába. De egyszer nem tudott ellenállni heves vágyának; végiment a keskeny utcán, amelyre ráborult az inkvizíció palotájának magas homlokzata. Belépett egy kézműves boltjába, valamilyen ürüggyel időzött és beszélgetett nála egy darabig. Az iparos megmutatta neki Doña Inés szobájának ablakait. Az ablakok jó magasan voltak, a második emeleten.

A délidei csöndességben Don Fernando ismét elindult Zuia felé, szívét a féltékenység minden dühe mardosta. Szerette volna, leszúrni Inést, és aztán végezni magával.

„Gyenge és gyáva jellem - hajtogatta magában mérgesen -, képes szeretni a rendőrkapitányt, ha azt hiszi, hogy ez a kötelessége.”

Egy utcasarkon Sanchával találkozott.

- Ah, kedves barátném! - kiáltott fel, de úgy, hogy ne lássák, hogy hozzá beszél. - Don Pablo Rodilnak hívnak, Zuiában lakom, az *Angyal* fogadóban. Holnap este angeluskor nem tudnál odamenni a nagytemplom mellé?

- Ott leszek - mondta Sancha, rá se nézve.

Másnap este Don Fernando, amint meglátta Sanchát, szó nélkül elindult a fogadója felé; a lány észrevétlenül lépett be utána. Fernando bezárta az ajtót.

- Nos? - mondta neki könnyes szemmel.

- Már nem vagyok a szolgálatában - válaszolt neki Sancha. - Másfél éve elbocsátott, ok nélkül, szó nélkül. Szavamra, azt hiszem, hogy szereti Don Blast.

- Szereti Don Blast? - kiáltott fel Don Fernando, letörölve a könnyeit. - Csak ez hiányzott.

- Amikor elbocsátott - szólalt meg ismét Sancha -, a lábaihoz vettem magamat, könyörögtem, hogy mondja meg, miért haragudott meg rám. Hidegen csak azt felelte: „A férjem akarja.” Egy szót se többet! Tudja, milyen vallásos volt, hát most az egész élete szakadatlan imádság.

Don Blas az uralkodó párt kedvében akart járni, ezért kieszközölte, hogy lakásának, az inkvizíció palotájának felét adják át a klarissza nővéreknek. A hölgyek beköltöztek, és templomot rendeztek be. Doña Inés ott töltötte az életét. Alighogy Don Blas kitette a lábát, mindenki biztos lehetett benne, hogy Inés máris ott térdel az Örökimádás oltára előtt.

- Szereti Don Blast! - szólalt meg ismét Don Fernando.

- Elbocsátásom előtt való este - szólalt meg ismét Sancha - Doña Inés...

- Derűs? - szakította félbe Don Fernando.

- Nem derűs, de kiegyensúlyozott, nyájas hangulatban van, egész más, mint amilyennek ismerte; már nem jönnek rá olyan kergült, izgága pillanatok, ahogy a plébános mondta.

- A gyalázatos - kiáltott fel Don Fernando, és nagy léptekkel járt föl-alá a szobában. - Így tartja meg az esküjét, így szeretett engem! Még csak nem is szomorú! Én meg...

- Ahogy mondtam uraságodnak - kezdte újra Sancha -, elbocsátásom előtt való este Doña Inés jóságosan, barátságosan beszélt velem, mint hajdan Alcolotében. Másnap csak annyit tudott mondani, hogy „A férjem akarja”, és átadott egy papírt az aláírásával, ami tisztes nyolcszáz reál járadékról szól.

- Ide azt a papírt - mondta Don Fernando.

Csókkal borította Inés aláírását.

- Nem beszélt rólam?

- Soha - válaszolt Sancha -, úgyannyira, hogy egyszer az öreg Don Jaime a fülem hallatára tett neki szemrehányást, hogy megfélekezett egy ilyen kedves szomszédról. Ő csak elsápadt, de nem válaszolt. Alighogy kikísérte az édesapját a kapuba, sietve bezárkózott a kápolnába.

- Közönséges tökfilkó vagyok, semmi más - kiáltott fel Don Fernando. - Hogy gyűlölöm. Ne is beszéljünk róla többet... Boldog vagyok, hogy Granadába jöttem, de ezerszer boldogabb vagyok, hogy teveled találkoztam... Hát te mit csinálsz?

- Kereskedő vagyok egy kis faluban, Albaracénban, fél mérföldnyire Granadától. Szép angol árum van - tette hozzá halkabban -, az alpujarrai csempészekről kapom. Több mint tízezer reál értékű áru van a raktáramban. Boldog vagyok.

- Értem - mondta Don Fernando. - Szeretőd az egyik csempészlegény az alpujarrai hegyekben. Sose látlak többé. Nesze tartsd meg ezt az órát az emlékezetemre.

Sancha elindult; Don Fernando visszatartotta.

- Hátha fölkeresném Inést? - mondta.

- Menekülne, ha az ablakon kellene is kiugrania. Vigyázzon - mondta Sancha visszalépve Don Fernandóhoz -, bármilyen álruhát ölt is, letartóztatják, mert nyolc-tíz kopó kerülgeti a házat.

Fernando szégyellte gyengeségét, és egy szót sem szólt. Elhatározta, hogy másnap visszautazik Mallorca szigetére.

Egy hét múlva véletlenül Albaracén faluban járt. A zsiványok elfogták O'Donnel főkapitányt, és egy óra hosszat hason fektették a sárban. Don Fernando meglátta Sanchát, aki csak loholt, látszott, hogy nagyon sok a dolga.

- Nincs időm, hogy beszéljünk - mondta Don Fernandónak -, jöjjön el hozzám.

Sancha boltja zárva volt. Sebtiben beledobálta az angol szöveteket egy nagy fekete tölgyfa ládába.

- Ma éjszaka talán megtámadnak bennünket - mondta Don Fernandónak. - A haramiavezér esküdt ellensége az én csempész barátomnak. Ezt a boltot fosztják ki először. Most jövök Granadából; engedélyt kaptam Doña Inéstől, aki mégiscsak derék asszony, hogy az ő szobájában helyezzem el legértékesebb áruimat. Don Blas nem fogja meglátni ezt a ládát, ami tele van csempészáruval; ha, vesztünkre, meglátja, Doña Inés majd kitalál valamilyen magyarázatot.

Szaporán rakta befelé a sok túllt meg sálát. Don Fernando csak nézte: egyszer csak nekiugrik a ládának, kidobálja a túllöket meg a sálakat, és belebújik a helyükbe.

- Megbolondult? - mondta Sancha ijedten.

- Nesze, itt van ötven uncia, de itt pusztítson el engem az ég, ha kibújok ebből a ládából, amíg be nem jutok Granadába, az inkvizíció palotájába. Látni akarom Inést.

Mondhatott Sancha akármit ijedtében, Don Fernando rá sem hallgatott.

Ahogy beszélt, egyszer csak belépett Zanga, a fuvaros, Sancha unokatestvére, aki vállalkozott, hogy az öszvérén beviszi a ládát Granadába. Léptei zajára Don Fernando sebtiben magára húzta a láda tetejét. Minden eshetőségre készen, Sancha kulcsra zárta. Veszélyes lett volna nyitva hagyni.

Egy júniusi napon, délelőtt tizenegy óra tájban, Don Fernando egy ládában bevonult Granadába; hajsál híján megfulladt. Odaértek az inkvizíció palotájához. Amint Zanga fölfelé baktatott a lépcsőn, Don Fernando reménykedett, hogy a második emeleten éppen Inés szobájában helyezik el a ládát.

Amikor ismét bezárták az ajtókat, és már semmi zajt sem hallott, megpróbálta, hogy a törével kinyissa a láda zárját. Sikerült neki. Kimondhatatlan öröme valóban Inés szobájában találta magát. Női ruhákat látott; az ágy mellett megismert egy feszületet, amely valamikor Inés kis alcolotei szobájában volt. Egyszer, egy heves szóváltás után, Inés bevezette a szobájába, és erre a feszületre esküdött örök szerelmet.

A szobában fülledt meleg és koromsötét volt. A zsaluk zárva voltak, és a mély ráncokat vető, hatalmas, pehelykönnyű indiai muszlinfüggönyöket is összehúzták. A mélységes csendet csak egy kis szökőkút csobogása törte meg, amely a szoba egyik sarkában szökkent fel néhány lábnyira, majd visszahullott fekete márványmedencéjébe.

A kis szökőkút halk neszétől megremegett Don Fernando, aki pedig életében számtalanszor a legvakmerőbb bátorságról tett tanúságot. Inés szobájában távolról sem találta meg azt a tökéletes boldogságot, amelyről oly gyakran álmodott Mallorcán, amikor azon törte a fejét, hogyan tudna bejutni. Elszakították övétől, és a száműzetésben, a szerencsétlenségben ez a szenvedélyes és a hosszú, szakadatlan sorscsapástól már-már tébolyult szerelem egészen rányomta bélyegét Don Fernando jellemére.

Ebben a pillanatban Don Fernando nem érzett mást, csak félelmet, félt, hogy megbántja Inést, akit olyan félénknek, olyan szűziesnek ismert. Szégyellném bevallani, ha nem remélném, hogy az olvasó némileg ismeri a déli emberek furcsa, szenvedélyes természetét, hogy Don Fernando majd elájult, amikor a kolostor órája elütötte a kettőt, és a síri csöndben hamarosan könnyű lépteiket hallott, amint fölfelé haladtak a márványlépcsőn. Nemsokára az ajtóhoz értek. Megismerte Inés járását; de nem mert ilyen kötelességtudó hölgy első pillanatnyi fölháborodásával szembenézni, ezért elrejtőzött a ládában.

A hőség tikkasztó, a sötétség áthatolhatatlan volt. Inés lefeküdt az ágyába, és nyugodt lélegzéséről Don Fernando csakhamar észrevette, hogy elaludt. Csak akkor mert odamenni az ágyhoz; meglátta Inést, aki annyi év óta egyetlen gondolata volt. Hogy így álma ártatlanságában kiszolgáltatva, magára hagyatva látta, félt tőle. Ez a furcsa érzés csak növekedett, amikor észrevette, hogy két év óta, amióta nem látta, valami hideg méltóság jelent meg a vonásain, amit ő nem ismert.

De azért lassanként áthatotta lelkét a boldogság, hogy viszontlátja; a némileg rendetlen nyári öltözék olyan bájosan rácáfolt erre a szigorú méltóságra.

Tudta, hogy ha meglátja, Inés első gondolata a menekülés lesz. Bezárta az ajtót, és magához vette a kulcsot.

Végül eljött a pillanat, amelytől egész jövője függött. Inés mocorgott, ébredezett: Don Fernandónak az a gondolata támadt, hogy odatérdel a feszület elé, amely Inés alcolotei szobájában állt. Inés, amikor hunyorogva kinyitotta a szemét, azt hitte, hogy Fernando meghalt valahol messze, és a képe, amit ott lát a feszület előtt, csak látomás.

Mozdulatlanul, egyenesen megállt az ágya mellett, összekulcsolt kézzel.

- Szegény szerencsétlen! - mondta Inés reszkető, majdnem elfúló hangon.

Don Fernando még mindig térden állt, félig Inés felé fordulva, csak nézte, és a kereszt felé mutatott; de zavarában megmoccant. Inés most már egészen föleszmélt, átlátta a helyzetet, és az ajtóhoz futott, de zárva találta.

- Micsoda vakmerőség! - kiáltotta. - Távozzék, Don Fernando!

A szoba legtávolibb sarkába futott, a kis szökőkút felé.

- Ide ne jöjjön, ide ne jöjjön - hajtogatta szaggatott hangon. - Távozzék.

A legtisztább erény minden ragyogása ott tündökölt a szemében.

- Nem, nem megyek el addig, amíg meg nem hallgattál. Két év alatt se tudtalak elfelejteni. Éjjel-nappal a te képed lebeg a szemem előtt. Nem esküdtél meg ez előtt a feszület előtt, hogy örökre az enyém leszel?

- Távozzék - mondta neki ismét Inés haragosan -, vagy kiáltok, és mindkettőnket megölnek.

Odaszaladt a csengőhöz, de Don Fernando hamarabb odaért és a karjába zárta Inést. Don Fernando reszketett; Inés észre is vette, és minden ereje elhagyta, amit haragjából merített.

Don Fernando most már nem hagyta, hogy elhatalmasodjék rajta a szerelem és a gyönyör, már csak a kötelességére gondolt.

Jobban reszketett, mint Inés, mert érezte, hogy olyan volt hozzá, mintha Inés az ellensége volna; de nem talált magában sem haragot, sem felháborodást.

- Halhatatlan lelkem halálát akarod hát? - mondta neki Inés. - Akkor legalább azt hidd el, hogy imádlak, és mindig csak téged szerettelek. Ebben az utálatos életben, azóta, hogy férjhez mentem, nem volt olyan perc, hogy ne gondoltam volna rád. Ocsmány bünt követtem el, mindent megtettem, hogy elfelejtselek, de hiába. Ne borzadj, hogy ilyen szentségtörő vagyok, Fernandóm: tudod, hogy ebben a szent feszületben, amit itt látsz az ágyam mellett, gyakran már nem is az Üdvözítő képét látom, aki ítélni fog rajtunk? Csak az esküm emlékeztet, amit neked fogadtam, őfelé tárva a kezemet, kis alcolotei szobámban. Ah, elkárhozunk, menthetetlenül elkárhozunk. Fernando - kiáltott föl Inés szenvedélyesen -, legalább addig a pár napig legyünk nagyon boldogok, ameddig élünk.

Ez a beszéd Don Fernando minden félelmét eloszlatta; föltárult előtte a boldogság.

- Hogyan? Megbocsátasz? Szeretsz még?...

Gyorsan teltek az órák, a nap lemenőben volt; Fernando elmesélte Inésnek, hogy mi jutott hirtelen az eszébe reggel, ahogy meglátta a ládát. Elragadtatásukból arra ocsúdtak, hogy nagy zajt hallanak a szoba ajtaja felől. Don Blas volt; a feleségéért jött, hogy elinduljanak esti sétájukra.

- Mondd, hogy rosszul lettél a nagy hőségben - mondta Don Fernando Inésnek. - Visszazárkózom a ládába. Itt a szobád kulcsa; tégy úgy, mintha nem tudnád kinyitni az ajtót, forgasd visszafelé a kulcsot, amíg azt nem hallod, hogy nem kattán a láda zárja, amikor bezárom.

Minden a legjobban sikerült. Don Blas elhitte, hogy Inés rosszul lett a nagy melegtől.

- Szegénykém! - kiáltott fel szabadkozva, hogy olyan gorombán fölébresztette Inést.

Karjába vette, és visszavitte az ágyára. Elhalmozta leggyöngédebb öleléseivel; egyszer csak észrevette a ládát.

- Mi ez? - kérdezte, összevonva a szemöldökét.

Egyszeriben fölébredt benne a rendőrkapitány.

- Ilyesmi énnálam! - ismételte ötször-hatszor, amíg Doña Inés elmondta neki a láda történetét, és Sancha aggodalmát.

- Adja ide a kulcsát - mondta Don Blas szigorúan.

- Nem akartam átvenni - válaszolt Inés. - Valamilyik inasa megtalálhatta volna a kulcsot. Sancha láthatóan nagyon megörült, hogy nem fogadtam el.

- Na, ezt megcsinálták - kiáltott fel Don Blas. - De vannak itt nekem a pisztolyos ládikómban olyan szerszámaim, hogy minden zárat kinyitok velük a világon. - Odament az ágy fejéhez, kinyitotta a fegyverrel teli ládikót, és egy csomó álkulccsal a ládához lépett. Inés kinyitotta az egyik ablak zsalugáterét, és kihajolt a könyöklőre, hogy tüstént az utcára vethesse magát, ha Don Blas fölfedezné Fernandót. De Fernando úgy gyűlölte Don Blast, hogy minden hidegvérét visszanyerte; az az ötlete támadt, hogy a törhegyét odateszi a rossz ládazár nyelve mögé, és Don Blas hiába csavargatta az álkulcsait.

- Furcsa - mondta Don Blas -, ezek az álkulcsok sose hagytak cserben. Kedves Inésem, későbbre halasztjuk a sétánkat; még neked se tudnék örvideni, amíg nyugtalanít ez a láda; talán bűnös írásokkal van tele. Ki tudja, hátha ellenségem, az érsek kiszáll hozzám, amíg odaleszek, mert sikerül valami parancsot kimódolni a királytól? Bemegyek a hivatalomba, és rögtön visszajövök egy munkással, az talán nagyobb szerencsével jár.

Elment. Doña Inés visszajött az ablakból, hogy bezárja az ajtót. Don Fernando hiába könyörgött neki, hogy szökjön vele.

- Te nem tudod, milyen éber ez a rettentő Don Blas - mondta Inés. - Pár perc alatt Granadától több mérföldnyire is értesítheti a kopóit. Mért is nem szökhettek veled csakugyan, mért nem költözhettek Angliába? Képzeld el, ennek a nagy háznak a legkisebb zugát is mindennap tűvé teszik. De azért megpróbállak elrejtetni; ha szeretsz, légy óvatos, mert ha elpusztulsz, nem élem túl.

A beszélgetésük megszakadt, mert erősen megzörgették az ajtót; Fernando kézbe fogta a törét, és az ajtó mögé állt; szerencsére csak Sancha volt. Röviden mindent elmondtak neki.

- De, asszonyom, gondolja meg, hogy ha elrejtí Don Fernandót, Don Blas üresen találja a ládát. Lássuk csak, mit tehetnénk bele hamarjában? De ebben a fejtelenségben el is felejttem a jó hírt. Az egész város fölzúdult, és Don Blasnak ugyancsak meggyúlt a baja. Don Pedro Ramost, a képviselőt megsértette egy királpárti önkéntes a főtéri kávéházban; a képviselő pedig leszúrta a sértegetőt. Éppen most találkoztam Don Blasszal a Puerta del Solnál, a fogdmegjeivel volt. Rejtse el Don Fernandót, én meg a föld alól is előteremtem Zangát, ő majd elviszi a ládát Don Fernandóval együtt. Csak legyen időnk. Vigyék a ládát egy másik szobába, hogy tudjanak először is mit mondani Don Blasnak, és rögtön le ne szúrja magukat.

Mondják, hogy én szállíttattam át, és én nyitottam ki a ládát. Csak ne ringassuk magunkat ábrándokba: ha Don Blas előbb ér vissza, mint én, mindannyian elvesztünk!

A szerelmesek alig hallották Sancha jó tanácsait; egy sötét folyosóra vitték a ládát: elmondták egymásnak, hogy mi történt velük két év alatt.

- Nem lesz panaszod a barátnédra - mondta Inés Don Fernandónak -, mindenben engedelmeskedek: érzem, hogy nem sokáig élünk. Nem is gondolod, milyen keveset törődik Don Blas a maga és a mások életével; rájön, hogy találkoztunk, és meg fog ölni engem... Mit találok a túlvilágon? - folytatta egy pillanatnyi révedezés után. - Örökös bűnhődést!

Azután Don Fernando nyakába ugrott.

- Én vagyok a legboldogabb asszony - kiáltott föl. - Ha kimódolod, hogy találkozhatunk, üzend meg Sanchával, Inés a rabszolgád.

Zanga csak este tért vissza; Fernando visszabújt, a fuvaros pedig elvitte a ládát: gyakran megállították a rendőrförők, amelyek mindenütt hasztalanul keresték a liberális képviselőt: amikor Zanga azt válaszolta, hogy a Don Blas ládáját viszi, mindig továbbengedték.

Utoljára a temető mellett, egy néptelen utcán állították meg; a temetőtől, amely tizenhárom-tizennégy lábnyival mélyebben fekszik, egy derékig érő fal választja el, és Zanga történetesen nekitámaszkodott, hogy megpihenjen. Amíg válaszolgatott a fogdmegeknek, a ládát a falra tette.

Zangát sebtiben pakolták meg, féltek, hogy Don Blas hazatér, ezért a fuvaros úgy kapta fel a ládát, hogy Don Fernando fejjel lefelé volt benne; ebben a helyzetben Don Fernando elviselhetetlen fájdalmat érzett; remélte, hogy hamar megérkeznek: amikor azt tapasztalta, hogy a láda nem mozdul, elvesztette a türelmét; az utcában teljes csönd honolt; úgy számított, hogy legalább kilenc óra van.

„Néhány dukáttal megvásárolom Zanga hallgatását” - gondolta.

Nem bírta már a fájdalmat, ezért megszólalt nagyon halkan:

- Fordítsd föl a ládát, mert így borzalmasan szenvedek.

A fuvaros ebben a szokatlan időben némileg nyugtalanzkodott a temető falánál, s amikor ott a füle mellett megszólalt ez a hang, nagyon megrémült, azt hitte, kísértetet hall, és a nyakába kapta a lábát. A láda ott maradt a mellvéden; Don Fernandónak egyre jobban fáj a feje. Nem kapott választ Zangától, megértette, hogy otthagyták. Elhatározta, hogy lesz, ami lesz, kinyitja a ládát, nagyot dobott magán, és legurult a temetőbe.

Don Fernando elkábult az eséstől, és csak pár pillanat múlva tért magához; ragyogó csillagokat látott a feje fölött: a zuhanástól kinyílt a láda zárja, és ő egy frissen ásott sírhanton találta magát. Eszébe jutott, hogy milyen veszély fenyegeti Inést, és ez a gondolat minden erejét visszaadta.

Vérzett, csúnyán megütötte magát. Azért lábra tudott állni, és csakhamar járni is tudott; ügyel-bajjal fölkúszott a temető falán, majd eljutott Sancha lakására. Amikor Sancha meglátta, hogy csupa vér, azt hitte, hogy Don Blas megtalálta.

- Na, mondhatom, jól bemártott bennünket - mondta mosolyogva, amikor rájött, hogy tévedett.

Megállapodtak, hogy még az éjszaka mindenáron el kell vinni a ládát a temetőből.

- Végünk van, Doña Inésnek is, nekem is - mondta Sancha -, ha holnap Don Blas valamelyik kémje fölfedezi azt az átkozott ládát.

- Biztos véres - szólalt meg Don Fernando.

A feladattal csak Zangát bízhatták meg.

Ahogy róla beszéltek, bekopogott Sancha ajtaján; elcsodálkozott, amikor Sancha ezt mondta neki:

- Mindent tudok, amit mondani akarsz. Elhagytad a ládámat; beesett a temetőbe minden csempészárummal; micsoda veszteség! Tudod, most mi történik? Don Blas vallatóra fog téged még ma este, vagy holnap reggel.

- Jaj, végem - kiáltott fel Zanga.

- Megmenekülsz, ha azt válaszolod, hogy amikor kijöttél az inkvizíció palotájából, ide hoztad a ládát énhozzám.

Zanga nagyon oda volt, hogy elfuserálta az unokahúga áruit; de félt a kísértettől, félt Don Blastól, és látszott, hogy a legegyszerűbb dolgokat is képtelen megérteni. Sancha hosszasan ismételte neki, hogyan feleljen a rendőrkapitány kérdéseire, hogy senkit bajba ne sodorjon.

- Nesze, itt van tíz dukát - mondta Don Fernando, aki egyszer csak előlépett. - De ha nem pontosan azt mondd, amit Sanchától hallottál, nem menekülsz meg a törömtől.

- Hát ez az úr kicsoda? - kérdezte Zanga.

- Egy szerencsétlen *negro*,⁶⁶ akit üldöznek a királyi önkéntesek.

Zanga jócskán megszeppent; akkor még jobban megijedt, amikor látta, hogy belép Don Blas két fogdmegje. Az egyik fogdmeg tüstént letartóztatta és urához kísérte. A másik csak azért jött, hogy Sanchát az inkvizíció palotájába szólítsa; ő nem járt olyan szigorú küldetésben.

Sancha eltréfálkozott vele, és megkínálta egy kis jófajta ranciói borral. Szóra akarta bírni, hogy Don Fernando megtudhasson egyet-mást, mert a rejtékhelyéről mindent hallhatott.

A fogdmeg elmondta, hogy a kísértet elől menekülő Zanga halászápadtan tért be egy kocsmába, és elbeszélte a kalandját. Az egyik kém, aki az után a *negro*, vagyis liberális után nyomozott, aki megölt egy királpártit, ott tartózkodott a kocsmában, és már szaladt is, hogy jelentse a dolgot Don Blasnak.

- De a kapitányunk nem esett a feje lágyára - tette hozzá a fogdmeg -, rögtön azt mondta, hogy a *negro* ott bujkál a temetőben, és Zanga az ő hangját hallotta. Elküldött, hogy menjek el a ládáért, meg is találtuk, nyitva volt és vérfoltos. Don Blas láthatóan nagyon meglepődött, és engem ideküldött. Induljunk.

„Inés is, én is elvesztünk - mondta magában Sancha, amint az inkvizíció palotája felé haladt a kopóval. - Don Blas biztos megismerte a ládát; már tudja, hogy idegen járt a házában.”

Koromsötét volt az éjszaka. Sancha egy pillanatig arra gondolt, hogy megszökik.

„De nem - mondta magában -, becstelenség volna magára hagyni Doña Inést, ő olyan gyermek, hogy most biztosan nem tudja, mit válaszoljon.”

Amikor az inkvizíció palotájához értek. Sancha csodálkozva látta, hogy föl kísérik a második emeletre, egyenesen az Inés szobájába. Baljóslatúnak érezte a színhelyet. A szobában nagy világosság volt.

Amikor belépett, Doña Inés egy asztal mellett ült, Don Blas mellette állt, szikrázó tekintettel, előttük kinyitva a végzetes láda. Csupa vér volt. Amikor Sancha belépett, Don Blas éppen Zanga kihallgatásával foglalatzkodott; de rögtön kiküldték a fuvarost.

---

⁶⁶ *negro* - itt: alkotmánypárti.

„Elárult bennünket? - töprengett Sancha. - Megértette, hogy mit mondtam neki, mit válaszoljon? A kezében van Doña Inés élete.”

Doña Inésre nézett, hogy megnyugtassa; de csak nyugalmat és határozottságot látott a szemében. Sancha elcsodálkozott.

„Honnan veszi ezt a bátorságot ez a félénk asszony?”

Don Blas kérdezgette, Sancha válaszolt, és már az első szavainál észrevette, hogy ez az ember, aki rendszerint nagy önuralmat tanúsít, most olyan, mint a bolond. Don Blas csakhamar megszólalt, önmagához beszélve:

- Világos!

Doña Inés nyilván meghallotta ezt a szót, akárcsak Sancha, mert megszólalt a legártatlanabb képpel:

- Annyi gyertya ég, hogy valóságos kemence a szoba.

Az ablak felé indult.

Sancha tudta, hogy mit tervezett pár órával azelőtt. Megértette a mozdulatát. Rögtön erős idegrohamot színlelt.

- Ezek az emberek meg akarnak ölni - kiáltott föl -, mert megmentettem Don Pedro Ramost.

És keményen megragadta Inés csuklóját.

Az idegroham bódulatában Sancha félszavakkal mesélte el, hogy egy pillanattal azután, hogy Zanga hazaszállította hozzá az árusládát, egy véres férfi rohant be a szobájába, törrel a kezében.

- Megöltem egy királypárti önkéntest - mondta -, és keresnek a halott bajtársai. Ha nem segít rajtam, a szeme láttára koncolnak föl.

- Jaj, nézze a vért a kezemen - kiáltotta Sancha, mintha magánkívül volna -, meg akarnak ölni!

- Folytassa - mondta Don Blas hidegen.

- Don Ramos azt mondta: „A Jeromos-rendi kolostor priorja a nagybátyám; ha eljutok a kolostoráig, megmenekültem.” Reszkettem; észreveszi a nyitott ládát, ahonnan éppen kiraktam az angol tülljeimet. Egyszer csak kirántja a csomagokat, amik még bennmaradtak, és beugrik a ládába. „Zárja rám a tetejét - kiált föl -, és vitesse ezt a ládát a Jeromosok kolostorába, de egy pillanat késedelem nélkül.”

- Idehajít egy marék dukátot, ahol vannak; borzadok tőle, a gyalázat bére...

- Elég a mellébeszélésből! - kiáltott fel Don Blas.

- Félttem, hogy megöl, ha nem engedelmeskedem - folytatta Sancha. - Még mindig a bal kezében volt a tör, csepegett róla a szegény királypárti önkéntes vére. Bevallom, félttem, elhívtam Zangát, ő fogta a ládát, és elvitte a kolostorba. Én meg...

- Egy szót se többet, vagy halál fia - mondta Don Blas, aki szinte kitalálta, hogy Sancha időt akar nyerni.

Don Blas egy jelére mennek Zangáért. Sancha észreveszi, hogy a rendszerint szenvtelen Don Blas magánkívül van: kételkedik abban a lényben, akit két év óta hűségesnek hisz. Don Blas majd ledobban a hőségben; de amikor meglátja Zangát, akit a rendőrök elővezetnek, nekiugrik és dühösen megragadja a karját.

„Na, itt a végzetes pillanat - mondja magában Sancha. - Ez az ember most fog dönteni Doña Inés életéről és az enyémről. Nagyon szeret engem, de ma este retteg a kísértettől és Don Fernando törétől. Isten tudja, mit fog mondani.”

Don Blas hevesen megrázta Zangát, az pedig rémülten, szótlanul nézett rá.

„Ó, Istenem - gondolta Sancha - megesketik, hogy az igazat mondja, Zanga pedig olyan jámbor, hogy semmiképp nem fog hazudni.”

Don Blas, aki nem a hivatalában volt, véletlenül elfelejtette megesketni a tanút. Végül Zanga föleszmélt a végveszélytől, Sancha pillantásaitól és tulajdon riadalmától, és elszánta magát a beszédre. Akár okosságból, akár valóságos zavarodottságból, nagyon zűrzavaros volt az elbeszélése. Azt mondta, hogy alig vitte haza a ládát a rendőrkapitány úr palotájából, Sancha elhívatta, hogy megint vigye el a ládát, de ekkor már sokkal nehezebbnek találta. Nagyon elfáradt, és amint elhaladt a temető fala mellett, föltette a ládát a mellvédre. Panaszos hang ütötte meg a fülét, és ő elszaladt.

Don Blas kérdésekkel gyötörte, de őt magát is gyötörte a fáradtság. Késő éjjel abbahagyta a vallatást azzal, hogy majd másnap folytatja. Zanga még nem mondott csődöt. Sancha kérte Inést, engedje meg neki, hogy az ő szobája mellett, a kis szobát foglalja el, ahol valamikor ő hált. Don Blas valószínűleg nem hallotta meg azt a pár szót, amit erről ejtettek.

Inés reszketett Don Fernandóért, és fölkereste Sanchát.

- Don Fernando biztonságban van, de az ön élete, asszonyom, és az enyém egy hajszálon függ. Don Blas gyanakszik. Holnap reggel komolyan megfenyegeti Zangát, és elküldi hozzá a gyóntatóatyját, akinek teljhatalma van Zanga fölött. Ez a mese, amit én találtam ki, csak a pillanatnyi veszélyt hátrította el.

- Menekülj hát, drága Sanchám - szólalt meg ismét Inés nyájasan, amint szokta, mintha egyáltalán nem izgatná, milyen sors vár rá néhány óra múlva. - Hagyj egyedül meghalnom. Boldogan halok meg, velem van Fernando képe. Az élet nem drága ár azért a boldogságért, hogy két év múltán viszontláttam. Parancsolom, hogy tüstént hagyj magamra. Lemégy a nagy udvarba, és elbújsz a kapu mellett. Remélem, el tudsz menekülni. Csak azt kérem tőled: add át ezt a gyémántos keresztet Don Fernandónak, és mondd meg neki: halálomban is áldom azért a gondolatért, hogy visszajött Mallorcáról.

Napkeltekor, mielőtt megszólalt az angelus, Doña Inés fölébresztette a férjét, és megmondta neki, hogy elmegy az első misére a klarissza nővérek klostromába. Don Blas egy szóval sem válaszolt, csak elkísértette négy cseléddel, bár maga is otthon volt. A templomba érve, Inés az apácák rácsa mellett foglalt helyet. Egy pillanat múlva az örök, akiket Don Blas rendelt a felesége mellé, azt látták, hogy a rácsos ajtó kinyílik. Doña Inés belépett a klauzúrába. Azt mondta, hogy titkos fogadalommal apáca lett, és sosem fogja elhagyni a kolostort. Don Blas visszakövetelte a feleségét, de az apátnő már értesítette az érseket. A prelátus atyai hangon válaszolt Don Blas handabandázására:

- A jeles Doña Inés Bustos y Mosquera asszonynak kétségtől semmi joga, hogy az Úrnak szentelje magát, ha ő az ön törvényes hitvese; de Doña Inés úgy gondolja, hogy kizáró okok forognak fönn a házasságában.

Pár nap múlva Doña Inést, aki pereskedett a férjével, több tördőfessel átszúrva találták az ágyában; azután Don Blas egy összeesküvést fedezett föl, és emiatt Inés fivérét és Don Fernandót lefejezték Granada főterén.

Benyhe János fordítása

A bájital

Olaszból átdolgozva Silvia Valaperta⁶⁷ nyomán

182* nyarának egy sötét és esős éjszakáján a Bordeaux-ban állomásozó 96. ezred egyik fiatal hadnagya hazafelé tartott a kávéházból, ahol elvesztette az összes pénzét. Átkozta az ostobaságát, mert szegény volt.

Csendesen rótta a Lormont negyed egyik legkihaltabb utcáját, mikor hirtelen kiabálást hallott, nagy zajjal kivágódott egy kapu, kisuhan rajta valaki, és odaomlott a hadnagy lába elé. Olyan sötét volt, hogy csak a hangokból lehetett tájékozódni afelől, hogy mi történik. Az üldözők, nem tudni, mifélek, megtorpantak a kapuban, nyilván meghallották a fiatal tiszt lépteit.

Fülett egy pillanatig: férfiak beszéltek halkan, de közelebb nem mentek. Bármennyire viszolygott Liéven ettől a jelenettől, mégis úgy érezte, kötelessége, hogy felsegítse azt, aki összerogyott.

Látta, hogy egy szál ingben van; éjfél után két óra lehetett, de azért a tintafekete sötétségben is látni vélte a hosszú, kibomlott haját: tehát nő. Egy cseppet se örült ennek a felfedezésnek.

Támogatás nélkül szemmel láthatóan nem tudott járni. Liévennek az emberség diktálta kötelességekre kellett gondolnia, hogy faképnél ne hagyja.

Felrémlettek előtte a másnapi kellemetlenségek, hogy meg kell jelennie a rendőrfelügyelő előtt, meg a bajtársai ugratásai, a helybéli újságok gúnyos közleményei.

„Elviszem egy ház kapuja elé - gondolta magában -, becsengetek, és kereket oldok.”

Épp azon volt, hogy megcselekedje, mikor egyszerre csak azt hallja, hogy a nő spanyolul panaszkodik. A hadnagy egy szót se tudott spanyolul. Talán ezért sodorta olyan roppant regényes hangulatba az a pár egészen egyszerű szó, amit Leonor kiejtett. Már nem rendőrfelügyelőt látott maga előtt, meg szajhát, akit részeg emberek megvertek; gondolatai egészen belegabalyodtak a szerelemről meg páratlan kalandokról szőtt ábrándokba.

Felsegítette a nőt, vigasztaló szavakat mondott neki.

„De hátha csúnya!” - gondolta magában.

Ez a kétség visszahelyezte jogaiba józan esztét és elűzte regényes gondolatait.

Le akarta ültetni egy ház küszöbére, de a nő tiltakozott.

- Menjünk odább - mondta nagyon idegenes kiejtéssel.

- Fél a férjétől? - kérdezte Liéven.

- Sajnos, én elhagytam a férjemet, aki a legbecsületesebb ember a világon, és nagyon szeretett engem, elhagytam a szeretőmért, aki aljasul és durván bánt velem.

Erre a szóra megfélemedezett Liéven a rendőrfelügyelőről meg az éjszakai kaland kellemetlen következményeiről.

- Kifosztottak, uram - szólalt meg Leonor néhány pillanat múlva -, de most látom, hogy a kis gyémántgyűrűm megmaradt. Talán valami szállodás befogad érte. Csak hát, uram, köznevet-

---

⁶⁷ Silvia Valaperta - kitalált szerző; egyébként az elbeszélés nem is olasz eredeti, hanem Scarron nyomán íródott.

ség tárgya lennék, mert megvallom, egy szál ingben vagyok, nincs más ruhám; ha volna rá idő, térdén állva kérném, uram, az emberség nevében, hogy vigyen el valami lakásba, és vegyen egy egyszerű asszonytól valami rossz ruhát. Ha ruha lesz rajtam - tette hozzá, mert a fiatal tiszt bátorította -, elkísérhetne egy kis szálloda kapujáig, és én akkor nem kívánom tovább nagylelkű gondviselését, arra fogom kérni, hogy hagyjon sorsomra engem, szerencsétlen teremtet.

Tört francia beszéde igen tetszett Liévennek.

- Úgy teszek, asszonyom - felelte -, ahogy parancsolja. Hanem hát magának is, nekem is az a legfontosabb, hogy le ne tartóztassanak bennünket. Liéven a nevem, a kilencvenhatodik ezred hadnagya vagyok; ha összeakadunk egy járőrrel, amelyik nem az én ezredemből való, bekísér minket az ezredtörzsre, tölthetjük ott az éjszakát, s holnapra mi leszünk, én meg maga, asszonyom, Bordeaux botrányköve.

Liéven érezte a karján, hogy Leonor, aki belekarolt, megremeg.

„Jó jel, hogy így fél a botránytól” - gondolta magában.

- Tiszteljen meg azzal, hogy felveszi a kabátomat - mondta a hölgynek -, elviszem az én lakásomra.

- Szent Isten! Uram!...

- Becsületszavamra fogadom, hogy nem gyújtok világot. Egyetlen birtokosa lesz a lakásomnak, holnap reggelig a színemet se látja. De akkor ott kellennem, mert hat órakor jön az őrmesterem, és az olyan ember, hogy addig kopog, míg ajtót nem nyitnak neki. Becsületes emberrel van dolga... - „De hiszen ez szép nő!” - gondolta Liéven.

Kinyitotta háza kapuját. Az ismeretlen nő majdnem elesett a lépcső alján, nem találta az első lépcsőfokot. Liéven nagyon halkan beszélt hozzá; ő is úgy válaszolt.

- Nőket hordani az én házamba, gyalázat! - Egy elég csinos kocsmárosné forma nő állt nyitott ajtajában, és kicsi lámpájával a kezében éles hangon kiabált.

Liéven sebesen az ismeretlen nő felé fordult, meglátta gyönyörű arcát, és elfújta a fogadósné lámpáját.

- Hallgasson, Saucède-né asszony! Különben holnap reggel itthagynom a házat. Adok tíz frankot, ha nem szól senkinek. A hölgy az ezredes felesége, és én tüstént lejövök.

Liéven reszketve ért harmadik emeleti szobája ajtajához.

- Menjen be, asszonyom - szólt az egy ingben lévő nőhöz. - Az ingaóra mellett talál foszforos gyújtót. Gyűjtson gyertyát, fűtsön be, zárja be belülről az ajtót. Én úgy tiszteletben tartom, mintha a nővérem lenne, és csak reggel jövök vissza; hozok ruhát.

- *Jesús María!* - kiáltott fel a szép spanyol nő.

Mire Liéven másnap reggel bekopogott az ajtaján, fülig szerelmes volt. Hogy túl korán föl ne keltse, türelmesen megvárta az őrmestert a kapuban, és bement egy kávéházba aláírni az iratokat.

A közelben vett ki egy szobát; vitt ruhát az ismeretlen nőnek, meg még egy álarcot is.

- Így aztán meg se látom, asszonyom - szólt be az ajtón -, ha nem akarja.

Az álarc-ötlet tetszett a fiatal spanyol nőnek, elterelte figyelmét mély bánatáról.

- Maga igen nagylelkű - mondta a férfinak, de nem nyitotta ki az ajtót -, és ez felbátorít, hogy arra kérjem, tegye le az ajtóba a ruhacsomagot. Majd ha meghallom, hogy leért, elveszem.

- Isten vele, asszonyom - mondta Liéven, és már ment is.

Leonor elragadtatásában, hogy Liéven azon nyomban engedelmeskedik, majdhogynem meleg baráti hangon szólott utána:

- Egy fél óra múlva jöjjön vissza, ha lehet, uram!

Mire visszaért, rajta volt az álarc; hanem gyönyörű karját, gyönyörű nyakát, gyönyörű kezét láthatta. El volt bűvölve.

Előkelő származású fiatalember volt, hanem azért össze kellett szednie a bátorságát, hogy közeledni merjen azokhoz a nőkhez, akiket szeretett. Oly tisztelettudó volt, úgy igyekezett kedves házigazdája lenni egyszerű kis szobájának, hogy mikor - megigazítva egy paravánt - hátrafordult, csak állt földre gyökerezett lábbal, és bámulta a legszebb nőt, akivel életében találkozott. Az idegen nőt már nem volt rajta az álarc; beszédes fekete szeme volt. Rendes körülmények között a szeméből áradó erő keménynek mutathatta a tekintetét. Most meglágyította egy kicsit a kétségbeesés; és nyugodtan állíthatjuk, hogy Leonor szépsége tökéletes volt. Liéven megállapította magában, hogy tizennyolc-húsz éves lehet. Hallgattak egy pillanatra. Leonor mély fájdalomában is némi örömmel vette tudomásul a fiatal tiszt elragadtatását, akiről úgy gondolta, hogy a legjobb társaságból való.

- Maga az én jótevőm - szólalt meg végül -, és remélem, hogy kora és az én korom ellenére továbbra is jól fog viselkedni.

Liéven úgy felelt, ahogy egy fülíg szerelmes férfi felelhet; de uralkodott magán, meg tudta tagadni magától a boldogságot, hogy megvallja szerelmét. A nő szemében különben is volt valami tiszteletet parancsoló, s oly előkelő volt szegényes öltözkézésében is, amit az imént vett fel, hogy nem volt oly nehéz Liévennek tartózkodóan viselkednie.

„Úgy viselkedem, mint egy tuskó” - gondolta magában. Hagyta, hadd uralkodjon el rajta a féltékenysége meg az a mennyei gyönyör, hogy csak bámulja Leonort szótlánul. Jobbat nem is tehetett volna. Ez a magatartás lassanként megnyugtatta a szép spanyol nőt. Roppant mulatságosak voltak, ahogy így álltak, és némán nézték egymást.

- Mégiscsak kellene nekem valami kalap, amilyet az egyszerű asszonyok hordanak - szólalt meg a nő -, hogy eltakarja az arcomat; mert sajnos - tette hozzá csaknem nevetve -, ezt a maga álarcát az utcára mégse vehetem fel.

Liéven szerzett kalapot; azután elvitte Leonort oda, ahol szobát bérelt neki. Buzgalmát, sőt szinte a boldogságát csak még fokozta, hogy Leonor azt mondta:

- Könnyen meglehet, hogy a vérpadon végzem.

- Tűzbe mennék magáért - mondta Liéven túláradó hévvel. - Ezt a szobát Liévenné névre, a feleségem nevére vettem ki.

- A felesége nevére? - kérdezte az ismeretlen nő csaknem sértődötten.

- Vagy ezen a néven kellett jelentkezni, vagy útlevelet mutatni, ami pedig nekünk nincsen.

Boldog volt, hogy kimondhatta ezt a *nekünk*. Eladta a gyűrűt, vagy legalábbis odaadta az ismeretlen nőnek a száz frankot, ami járt érte. Hozatott neki ebédet is; Leonor leültette.

- Roppant nagylelkűen viselkedett - szólt Liévenhez ebéd után. - Most menjen el, ha jónak látja. Szívem örökké hálás lesz maga iránt.

- Úgy teszek, ahogy óhajtja - felelt Liéven s felállt. Elszorult a szíve. Az ismeretlen nő erősen tépelődött, majd megszólalt:

- Maradjon. Nagyon fiatal, de hát nekem támaszra van szükségem; ki tudja, talállok-e még egy ilyen nagylelkű embert... Különben, ha érezne is irányomban valamit - amire én nem tarthatok igényt -, vétkeim története akkor is nyomban megfoszt majd a megbecsülésétől, s megszűnik érdeklődni irántam, nagy bűnös iránt. Mert rosszat cselekedtem, uram. Nem vádolhatok senkit, férjemet, don Gutier Ferrándezt még kevésbé, mint bárki mást. Férjem azok közül a szerencsétlen spanyolok közül való, akik két évvel ezelőtt Franciaországba menekültek. Cartagenaiak vagyunk mind a ketten, csak hogy ő nagyon gazdag, én meg igen szegény vagyok. Az esküvőnk előtti estén félrevont: „Harminc évvel vagyok idősebb magánál, kedves Leonorom - mondta nekem -, de milliomos vagyok, és olyan eszeveszetten szeretem, ahogy még senkit se szerettem. Válasszon: ha korom visszariasztja ettől a házasságtól, én szülei előtt magamra vállalom, hogy én vagyok a hibás a szakításunkban.” Ennek négy éve, uram. Tizenöt esztendő voltam. Akkor mindennél nyomasztóbbnak éreztem azt a nagy szegénységet, amibe a Cortes forradalma taszította a családomat. Nem voltam szerelmes senkibe. Beleegyeztem a házasságba. De, uram, nekem szükségem van a tanácsaira, mert nem ismerem ennek az országnak a szokásait, se a nyelvét, amint látja. Ha nem volna olyan égető szükségem magára, inkább meghalnék szégyenemben... Az éjjel, látva, hogy egy gyanús házból kergetnek ki, azt hihette, hogy egy rossz nő segítségére siet. No hát, uram, még ennyit se érdelek. Én vagyok a legbűnösebb és legboldogtalanabb nő a világon - tette hozzá Leonor és sírva fakadt. - Talán néhány nap se telik bele, s a bíróságuk előtt fogok állni, és valami megszégyenítő büntetésre ítélnék. Alighogy férjhez mentem, don Gutier féltékenykedni kezdett. Ó, Isten a tanúm, akkor még nem volt oka rá; de nyilván megérezte, hogy rossz hajlamú vagyok. Ostobaságomban roppant sértettek a férjem gyanúsításai, bántották az önérzetemet. Ó, én szerencsétlen!...

- Akármilyen szörnyű bűnökkel vádolja magát - szakította félbe Liéven -, életem, halálom akkor is a magáé. De mondja meg gyorsan, ha tartanunk kell a rendőrség üldözésétől, hogy ne vesztegessük az időt, s intézkedhessem a menekülése felől.

- Menekülés? Hogyan utazhatnék én Franciaországban? Spanyolos kiejtésem, fiatalságom, zavarom a legelső rendőrnek feltűnik, elkéri az útleveletem. A bordeaux-i rendőrség nyilván már most keres; a férjem ígért nekik aranyat marékszámban, ha megtalálnak. Ne törődjön velem, uram, hagyjon el!... Mondok én még szemérmetlenebb szót is. Szeretek egy férfit, aki nem a férjem, s még hozzá micsoda férfit! Egy szörnyeteget, megvetné, ha ismerné; no hát, ha csak egy megbánó szava volna hozzám, repülnék, nem is azt mondom, hogy a karjába, hanem a lába elé. Nagyon illetlen, amit mondani fogok, de a gyalázatnak abban a szakadékaiban, ahová behullottam, legalább jótevőmet nem akarom megcsalni. Íme, uram, egy szerencsétlen, aki csodálattal, hálával van eltelve maga iránt, de szeretni sohase fogja tudni.

Liéven nagyon elszomorodott.

- Szomorúságomat, mely hirtelen előntötte szívemet - szólalt meg végül -, ne tekintse úgy, mint annak jelét, hogy szándékomban van magára hagyni; arra gondolok, mi módon kerülhetnénk el a rendőröket. Még az volna a legkevésbé kockázatos, ha Bordeaux-ban rejtőzne el. Később pedig majd szerzek hajójegyvet egy másik, hasonló korú és hasonlóképp szép nő nevére, akinek a képében hajóra száll.

Liéven elhallgatott, és üres szemmel nézett maga elé.

- Don Gutier Ferrández gyanús személy lett a Spanyolországot hatalmában tartó pártütők szemében. Sokat kószáltunk a tengeren. Egyszer találkoztunk a nyílt vízen egy francia két-árbcossal. „Szálljunk fel rá - mondta a férjem -; hagyjuk itt cartagenai vagyunkat.” Eljöttünk. Férjem még így is nagyon gazdag; vett Bordeaux-ban egy gyönyörű házat, és folytatta a kereskedést; de teljesen visszavonultan éltünk. Ellenezte, hogy francia társaságba járjak. Ebben az esztendőben meg különösen, arra hivatkozott, hogy politikai megfontolások

miatt nem találkozhat liberálisokkal, s én két látogatást ha tehettem. Majd megölt az unalom. Az én férjem nagyon tiszteletreméltó ember, a legnagyobblelkűbb ember a világon; de senkiben se bízok, és mindent feketének lát. Egy hónappal ezelőtt arra kértem, hogy béreljen páholyt a színházban, és ő sajnos teljesítette. A legkevésbé jó előadást választotta, és egy olyan páholyt bérelt ki, amely egészen a színpadnál volt, hogy megkíméljen a városi fiatalemberek pillantásaitól. Nápolyi cirkuszi lovasok érkeztek akkoriban Bordeauxba... Jaj, uram, mennyire meg fog vetni!

- Figyelmesen hallgatom, asszonyom - felelte Liéven -, de csak a magam bánatára gondolok; örökre megszeretett egy boldog embert.

- Bizonyára hallott a híres Mayralról - folytatta Leonor szemlesütve.

- A spanyol lovasról? Hogyne - felelte Liéven meglepődve -, egész Bordeaux összeszaladt a látására; igen ügyes, igen csinos fiú.

- Sajnos, uram, én azt hittem, hogy ő nem afféle faragatlan fickó. Míg körbejárt a lován, le nem vette rólam a szemét. Egyszer, mikor a páholyom alatt haladt el - a férjem épp akkor ment ki -, odaszólt nekem katalánul: „A Marquesito hadseregének kapitánya vagyok, és imádom magát.” Egy cirkuszi lovas szerelmes belém! Micsoda szörnyűség, uram! És még nagyobb gyalázat, hogy el se iszonyodtam a gondolatára. A következő napokon be se tettem a lábam a cirkuszba. Mondjam-e, uram? Roppant boldogtalan voltam. Egy szép napon azt mondja a szobalányom: „Ferrández úr elment, nagyon kérem, asszonyom, olvassa el ezt a levelet.” Azzal kiszaladt, és kulcsra zárta az ajtót. Mayral írta, nagyon megindító levél volt; elmondta benne az élete történetét; szegény katonatiszt volt, s a legszörnyűbb nyomor kényszerítette bele ebbe a mesterségbe, de otthagyja a kedvemért. Valódi neve don Rodrigo Pimentel. Ezután megint eljártam az előadásokra. Lassanként hinni kezdtem a Mayral balsorsában, örültem a leveleinek. Addig-addig, míg, bár ne tettem volna, válaszoltam neki. Szenvedélyesen szerettem, s ezt a szenvedélyt - tette hozzá könnyeit hullatva doña Leonor - semmi se tudta eloltani, még a légszomorúbb felfedezések se... Hamarosan engedtem könyörgéseinek, magam is épp úgy kívántam, hogy alkalmunk legyen találkozni, akárcsak ő. Hanem azért ekkortájt támadt valami gyanúm: úgy éreztem, hogy bármi egyéb lehetne, csak épp a Pimentel család tagja meg a Marquesito tisztje nem. Egyáltalán nem volt büszke; többször értésemre adta, hogy fél, hogy én csúfot üzök belőle, amiért ő csak cirkuszi műlovar a nápolyi pojják truppjában...

Körülbelül két hónappal ezelőtt épp a cirkuszba indultunk, mikor hírül hozzák a férjemnek, hogy egyik hajója Royan közelében, a folyó alsó folyásán felborult. Férjem nagyon hallgató ember, tíz szót se szólt hozzám egy nap, de ezúttal felkiáltott: „Holnap oda kell mennem.” Este az előadáson megadtam Mayralknak a jelet, amiben megállapodtunk. Mialatt férjem a páholyban ült, elment a mi házuk házmesternéjéhez - azt már behálózta - a levélért, amit otthagytam neki. Látom nemsokára, hogy csak úgy sugárzik róla az öröm. Voltam olyan jellemtelen, hogy azt írtam neki, bejöhet hozzám másnap éjjel, az egyik kertre nyíló földszinti szobámba.

Férjem délfelé, a párizsi posta megérkezése után hajóra szállt. Gyönyörű idő volt, a legmelegebb nyári napok járták. Este azt mondtam, hogy a férjem szobájában alszom, amely a földszinten volt, és a kertre nyílt. Azt remélem, hogy ott nem gyötör meg annyira az iszonyú hőség. Éjfél után egy órakor, épp abban a pillanatban, mikor nagy óvatosan kinyitottam az ablakot, Mayralt várva, hirtelen nagy zajt hallottam a kapu felől: a férjem volt az. Fele úton Royan felé meglátta a hajóját, amint szép nyugodtan ment felfelé a Gironde-on, Bordeaux felé tartva.

Don Gutier bejött, és egyáltalán nem vette észre, milyen szörnyű zavarban vagyok; dicsérte az eszemet, hogy egy hűvös helyiségben tértem nyugovóra, és lefeküdt mellém.

Gondolja el, milyen izgatott voltam: szerencsétlenségemre ragyogó holdvilág volt. Nem telt bele egy óra, és látom világosan, hogy jön Mayral az ablak felé. Eszembe se jutott, hogy a férjem visszatérése után becsukjam a hálósobával szomszédos helyiség földig érő ablakát. Sarkig tárva volt, meg az az ajtó is, amely abból a szobából a miénkbe vezet.

Hiába próbáltam fejmozdulatokkal - egyebet nem tehettem, mikor féltékeny férjem ott aludt mellettem - értésére adni Mayrának, hogy baj történt. Hallom, amint belép a másik szobába, és már ott is áll az ágy mellett, azon az oldalon, ahol én fekszem. Gondolja el, mennyire rettegtem: nappali világosság volt. Szerencsére Mayral nem beszélt, míg jött felém.

Mutattam neki, hogy férjem ott alszik mellettem; látom, hogy hirtelen előránt egy tört. Iszonyatomban félig felemelkedtem; odahajolt hozzám, és azt mondta: „A szeretője! Érttem én, hogy rosszkor jöttem, de még inkább, hogy úgy gondolta, mulatságos lesz csúfot üzni egy szegény cirkuszi lovasból; hanem ennek a szép uraságnak lesz egy kellemetlen negyedórája.” „Ez a férjem” - hajtogattam én suttogva. És fogtam, ahogy csak bírtam, a kezét.

„A férje, mi, akit láttam délben felszállni a royani gőzhajóra? Még egy nápolyi pojáca se elég ostoba ahhoz, hogy ezt elhiggye. Keljen fel és jöjjön át a szomszédos fölkébe, beszélni akarok magával; különben felébresztem ezt a szép uraságot; legalább megmondja, kinek hívják. Én vagyok az erősebb, az ügyesebb, fegyverem is van, és akármilyen szegény ördög vagyok, megtanítanám rá, hogy nem jó csúfot üzni belőlem. A szeretője akarok lenni, a teremtesít, akkor aztán ő lesz a nevetséges!”

Ebben a pillanatban felébredt a férjem.

„Ki beszél itt szeretőről?” - kiáltott fel kábultan.

Mayral, aki mellettem állt, s vállam átölelve a fülembe suttogott, a váratlan mozdulatra lehajolt. Én kinyújtottam a karomat, mintha a férjem kiáltása ébresztett volna fel; sok olyasmit mondtam neki, amiből Mayral láthatta, hogy csakugyan a férjem. Végül don Gutier, azt gondolva, hogy csak álmodott, újra elaludt. A Mayral meztelen törén még mindig villogott a hold, amely most egyenesen az ágyra tűzött. Mindent megírtam Mayrának, amit csak akart. Követelte, hogy menjek vele a szomszéd szobába.

„Ha a férje, hát a férje; de én akkor se játszom el ezt a hülye szerepet” - hajtogatta dühösen. Egy óra múlva aztán elment végre.

Hiszi-e, uram, ha azt mondom, hogy Mayrának ez az ostoba viselkedése ráébresztett ugyan arra, hogy ő milyen, de a szerelmemet nem hűtötte le?

Férjem nem járt társaságba, mindig mellettem volt. Semmi oly nehéz nem volt, mint a második találkozót kimódolni, pedig megesküdtem Mayrának, hogy meglesz. Szemrehányó leveleket írt; az előadáson tette magát, hogy rám se néz. Végül, uram, végzetes szerelmem kicsapott medréből.

Ha meglátja a férjemet a tőzsdén, jöjjön el abban az időben, míg a tőzsde nyitva van - írtam neki -; majd elrejttem. Ha a véletlen úgy hozza, hogy lesz egy szabad percem a nap folyamán, bemegyek magához; ha kedvez a szerencse, és férjem másnap is elmegy a tőzsdére, megint találkozhatunk; de ha nem, akkor is legalább bizonyosságát adhatom odaadásomnak, meg annak, hogy mily igazságtalanok a gyanúsításai. Gondolja meg, mit kockáztatok!

Arra akartam megfelelni ezzel, amitől még egyre tartott, hogy egy társaságbeli szeretőt tartok, akivel együtt nevetünk a szegény nápolyi bohócon. Egyik társa tálalt fel neki valami ilyen képtelen mesét.

Egy hét múlva elment a férjem a tőzsdére; Mayral fényes nappal jött hozzám, átmászott a kert falán. Láthatja, hogy mit kockáztattam! Három percre se voltunk együtt, mikor hazajött a férjem. Mayral besurrant az öltözőszobámba; de don Gutier csak valami fontos papírokért jött haza. Az volt a baj, hogy volt nála egy zacskó arany is. Restellt lemenni vele a pénztáráig, bement az én szobámba, betette a pénzt az egyik szekrényembe, kulcsra zárta, és a biztonság kedvéért, mivel roppant bizalmatlan ember, magához vette a szoba kulcsát is. Képzelve el, mennyire el voltam keseredve: Mayral dühöngött, én csak épp hogy az ajtón keresztül szólhattam hozzá egy szót. Férjem nemsokára megint hazajött. Vacsora után rávett, hogy menjek vele sétálni. Még az előadást is meg akarta nézni; úgyhogy nagyon későn értem haza. A ház valamennyi bejáratát gondosan bezárták minden este, a férjem magához vette a kulcsokat. Nagy szerencse kellett hozzá, hogy kihasználva don Gutier első álmát, kiengedhettem Mayralt az öltözőszobámból, ahol már oly régen türelmetlenkedett; kinyitottam neki az egyik kis padláshelyiség ajtaját. Onnan lehetetlen volt lemászni a kertbe. A földön gyapjúkötegek hevertek, amiket két vagy három szolga őrzött. Mayral másnap az egész napot a padláson töltötte. Gondolja el, mit álltam ki: minden percben azt vártam, hogy megjelenik Mayral törrel a kezében, meggyilkolja a férjemet, úgy nyit utat magának. Mindenre képes. A legkisebb házi neszre összerendeztem.

Ráadásul a férjem el se ment a tőzsdére. A végén, bár egy percre se beszélgethettem Mayrallal, még boldog voltam, hogy különböző megbízatásokkal elküldhettem a szolgálkat, és Mayralt kimenekíthettem a kerten át. Ahogy áthaladt a szalonon, a töre markolatával betörte a nagy tükröt. Dühös volt.

Most már, uram, éppúgy meg fog vetni, ahogy én megvetem magam. Most már látom, hogy Mayral attól a perctől fogva nem szeretett engem, azt hitte, a bolondját jártattam vele. Férjem még most is szerelmes belém; azon a napon is többször megcsókolt meg megölelt. Mayral, akit inkább a hiúság gyötört, mintsem a szerelem, azt gondolta, csak azért bújttam el, hogy tanúja legyen ezeknek a szenvedély-kitöréseknek. Nem válaszolt a leveleimre, az előadásokon még csak egy pillantásra se méltatott.

Bizonyára már torkig van, uram, ezekkel a gyalázatosságokkal, pedig még hátra van a leg-rútabb, a leggaládabb.

Egy héttel ezelőtt a nápolyi cirkuszosok truppja közhírré tette, hogy odébbáll. Múlt hétfőn, Szent Ágoston napján, eszeveszett szerelmemben - egy olyan emberért, aki három hete, mióta az a bújócska-kalandja volt nálam, arra se érdemesített, hogy rám nézzen vagy válaszoljon a leveleimre - elhagytam a férjek legjobbikának házáat, és még meg is loptam, uram, én, akinek egyéb hozományom nem volt, csak a hűtlen szívem. Magammal vittem a gyémántokat, amiket tőle kaptam, kivettem a pénztárából három vagy négy ötszázfrankos tekercset, mert arra gondoltam, hogy gyanús lesz, ha Mayral Bordeaux-ban el akarja adni a gyémántokat...

Mikor doña Leonor idáig ért az elbeszélésében, mélyen elpirult. Liéven sápadt volt és kétségbeesett. Leonor minden szava átdöfte a szívét, hanem azért - természetének valami szörnyű torzulása általt - minden szavára csak magasabbra csapott benne az emésztő szerelem lángja.

Magánkívül volt, megfogta doña Leonor kezét, az asszony nem húzta vissza.

„Milyen aljas vagyok - gondolta magában Liéven -, hogy élvezem ennek a kéznek az érintését, mikor világosan megmondja nekem Leonor, hogy mást szeret. Csak megvetésből vagy szórakozottságból hagyja, én vagyok a legtapintatlanabb férfi a világon.”

- Múlt hétfőn, uram - folytatta Leonor -, négy nappal ezelőtt, éjfél után két óra felé elszöktem, előzőleg elkövetve azt a hitványságot, hogy férjemet és a házmestert ópiumtinktúrával elaltattam; bekopogtattam annak a háznak a kapuján, ahonnan az éjjel sikerült kifutnom, épp abban a pillanatban, mikor maga arra ment. Ott lakott Mayral.

Odaléptem hozzá, és azt kérdeztem: „Elhiszed-e végre, hogy szeretlek?”

Részeg voltam a boldogságtól, ő már az első pillanatban sokkal meglepettebbnek látszott, mint amilyen szerelmesnek. Másnap reggel, mikor megmutattam neki a gyémántokat meg a pénzemet, elhatározta, hogy otthagyja a truppot, és elmenekül velem Spanyolországba. Hanem hát, Uramisten! Abból, hogy oly járatlan volt hazám némely szokásában, rá kellett jönnöm, hogy nem spanyol.

„Alighanem egy egyszerű cirkuszi lovas sorsához kötöttem örökre a magamét - gondoltam magamban. - De mit számít az, ha szeret engem? Én, én érzem, hogy ő az életem ura. Szolgálója leszek, hűséges felesége; folytatja a mesterségét. Fiatal vagyok; ha kell, megtanulok lovagolni. Ha öregségünkre nyomorba jutunk, bánom is én, húsz év múlva ömellette halok bele a nyomorba. Nem lesz okom a panaszra, boldogan éltem!”

- Micsoda örülség! Micsoda züllöttség! - kiáltott fel Leonor, félbe szakítva önmagát.

- Azért valljuk be - szólalt meg Liéven -, hogy majd megölte az unalom öreg férje mellett, aki nem vitte magát sehová. Ez nagymértékben igazolja az én szememben. Maga tizenkilenc éves, ő meg ötvenkilenc. Hány hazámbeli asszonyt övezi a jó társaság tisztelete, és még lelkük mélyén sincs meg az a nemes lelkiismeret-furdalás, ami magában, pedig nagyobb bűnököt követtek el!

Néhány efféle mondat mintha nagy követ gördített volna le a Leonor szívéről.

- Három napot töltöttem Mayrallal, uram - folytatta. - Esténként elment tőlem a színházba; tegnap este azt mondta: „Mivel a rendőrség könnyen házkutatást tarthat nálam, elviszem a gyémántját meg a pénzét egy megbízható barátomhoz.”

A szokásosnál sokkal tovább kellett várnom rá, s majd meghaltam félelmemben, hogy leesett a lóról; végre éjfél után egy órakor megérkezett, bejött, megcsókolt, és hamarosan megint kiment a szobából. Szerencsére égve hagytam a lámpát, habár két ízben is megtiltotta, és még az éjjeli mécsest is eloltotta. Hosszú idő telt el, elaludtam, mikor valaki befeküdt az ágyamba, és én tüstént észrevettem, hogy nem Mayral. Kaptam a töröm; a gyáva megijedt, a lábam elé vetette magát, kegyelemért könyörgött. Rárohantam, hogy megölöm.

„A guillotine vár magára, ha hozzám nyúl” - mondta a férfi.

Eliszonyodtam erre a durva beszédre. „Micsoda népség közé keveredtem!” - gondoltam magamban.

Volt annyi lélekjelenlétem, hogy azt mondjam annak az embernek, hogy vannak Bordeaux-ban összeköttetéseim, és a főügyész letartóztatja, ha nem mondja el nekem a teljes igazságot.

„Hát jó - felelte -, nem én loptam el a gyémántját meg a pénzét. Mayral elutazott Bordeaux-ból; megy Párizsba, viszi az egész zsákmányt. Az igazgató feleségével ment el; adott huszonötöt az igazgatónak a maga szép lajosaranyaiból, az meg odaadta érte a feleségét. Nekem két aranyat adott, az itt van, visszaadom, hacsak nem olyan nagylelkű, hogy nekem ajándékozza; azért adta a két aranyat, hogy tartsam itt magát minél tovább, és neki legyen vagy húsz-harminc óra egérútja.”

„Mayral spanyol?” - kérdeztem.

„Még hogy spanyol! Santo Domingó-i, onnan szökött meg, mert kifosztotta vagy megölte a gazdáját.”

„Miért jött ide ma este? Felelj, különben gályára küld a nagybátyám.”

„Nekem nem akarózt idejönni őrizni magát, és akkor ő azt mondta, hogy maga nagyon szép asszony. »Mi sem egyszerűbb - tette hozzá -, mint hogy elfoglald mellette az én helyemet; nagyon mulatságos lesz. Volt idő, mikor csúfot akart üzni belőlem: most majd én űzők csúfot őbelőle.« Így már ráálltam; de mivel nem mertem bejönni, idehajtatott a postakocsival a kapu felé, feljött, engem elrejtett az ágy mellett, magát meg megcsókolta előttem.”

Itt Leonornak megint szavát vette a zokogás.

- Az a fiatal cirkuszos, aki ott volt nálam - folytatta -, meg volt félemlítve, és elmondott mindent Mayralról, ami csak igaz és lesújtó lehet. Kétségbe voltam esve. „Lehet, hogy megitatott bájitallal - gondoltam magamban -, mert én nem tudom gyűlölni.” Ennyi ocsmányság után se tudom gyűlölni, uram, érzem, hogy imádom.

Doña Leonor elhallgatott és eltűnődött.

„Különös vakság! - gondolta Liéven. - Ilyen okos, ilyen fiatal nő, és hisz a boszorkányságban!”

- Végül aztán - folytatta doña Leonor -, mikor látta a fiatalember, hogy gondolataimba merülök, már nem félt annyira. Hirtelen faképnél hagyott, és egy óra múlva egy társával jött vissza. Védekeznem kellett; súlyos volt a küzdelem: talán az életemre törtek, miközben úgy tettek, mintha mást akarnának. Elvettek tőlem néhány kis ékszer meg az erszényemet. Végül sikerült a ház kapujáig jutnom; de ha maga ott nincs, uram, nyilván még az utcán is üldöztek volna.

Minél jobban látta Liéven, hogy Leonor milyen eszeveszetten szerelmes Mayralba, annál jobban szerette. Leonor sokat sírt; Liéven csókolta a kezét. Burkoltan beszélt neki szerelméről.

- Hiszi-e, egyetlen igaz barátom - mondta neki az asszony néhány nap múlva -, hogy azon töprengök, hátha be tudnám bizonyítani Mayrallnak, hogy sose akartam bolonddá tenni és kinevetni, és akkor talán szeretne?

- Nekem nemigen van pénzem - mondta Liéven -, mert az unalom szerencsejátékost csinált belőlem; de talán az a bankár, akihez apám itt Bordeaux-ban beajánlott, nem tagad meg tőlem tizenöt-húsz lajosaranyat, ha szépen megkérem; mindent elkövetnék érte, még aljasságot is: ezen a pénzen aztán elmehetne Párizsba.

Leonor a nyakába ugrott.

- Szent Isten! Hogy is nem tudom szeretni magát! Hogyhogy? Hát megbocsátja nekem a förtelmes örültségeimet?

- Annyira, hogy boldogan elvenném, és ha magával élhetném le az életemet, én volnék a legboldogabb ember a világon.

- De én, ha találkozom Mayrallal, elég bolond meg bűnös vagyok hozzá, hogy otthagyjam magát, jótevőmet, és az ő lábához boruljak.

Liéven elvörösödött mérgében.

- Nekem csak egy módom van a gyógyulásra, ha megölöm magam - mondta, és csókolta, ahol érte.

- Ó! Ne öld meg magad, édesem! - mondta neki az asszony.

Liévent többé nem látta senki. Leonor letette a fogadalmat az Orsolyák zárdájában.

Pór Judit fordítása

Saint-Ismier lovag

1640-et írtak; Richelieu rémuralma súlyosabban nehezedett Franciaországra, mint valaha. Vasakaratával és uralkodói szeszélyeivel próbálta meghajlítani e lázadó szellemeket, kik egyforma szenvedéllyel hadakoztak és szerelmeskedtek. A hajbókolás még nem volt divatban. A vallásháborúk és a kedélytelen II. Fülöp kincstárának aranyain felfogadott pártütő hadak tüzet gyújtottak a szívekben, és ezt nem oltotta még el a Richelieu parancsára porba hulló fejek látványa. Akkoriban még a paraszt, a nemes, a polgár olyan erőt tanúsítottak, aminőnek nyomát sem lelteni többé Franciaországban, XIV. Lajos hetvenkét esztendő uralkodása után. 1640-ben a francia jellemnek még voltak harcias vonásai, ám a legderekabbak féltek a Bíborostól; jól tudták, ha valaki megsérti, és utána vigyázatlanul még Franciaországban is marad, nem viszi el szárazon.

Ezen töprengett Saint-Ismier lovag is, a fiatal tiszt, ki Dauphiné tartomány egyik legelőkelőbb és leggazdagabb családjából származott. Egy szép júniusi estén gondolataiba mélyedve lovagolt a Dordogne jobb partján, szemben a mouloni erődítménnyel, csak egy szolga kísérte. Közel járt tehát Moulonhoz, e csinos falucskához. Nemigen tudta, bemerészkedjék-e Bordeaux-ba, ahol - úgy hallotta - Rochegude kapitány uralkodik élők és holtak felett. Tudnunk kell ugyanis, hogy a kapitány vak híve volt a Bíborosnak, Saint-Ismier-ről pedig Őeminenciája, a rettentő Bíboros, többet tudott a kelleténél. Az alig huszonöt éves ifjú nemes vitézül harcolt a harmincéves háborúban. Legutóbb azonban, nagynénje roueni kastélyában tanyásván - e nagynénitől gazdag örökség várt rá -, egy bálon összeszólalkozott Claix gróffal, a normandiai parlament bíboroshű elnökének egy rokonával; ez az elnök őeminenciája szekérét tolta e nemes testületben. Rouenban mindenki tudta, hányadán áll a dolog, nagyobb is volt ott az elnök tekintélye, mint magáé a kormányzóé; ennek okáért Saint-Ismier lovag, mivelhogy este tizenegy órakor egy utcai lámpa alatt kioltotta a gróf életét, sietve elhagyta a várost, még annyit sem késlekedett, hogy búcsút vegyen nagynénjétől.

Ahogy felért a Szent Katalin-hegy tetejére, elrejtőzött a hegytetőt koszorúzó erdőségben. Az országúton találkozott egy paraszttal, üzent vele a szolgájának. Ennek csak annyi ideje volt, hogy elvigye hozzá a lovait, s értesítse a nagynénjét, hogy a lovag egyik nemesember barátjánál akar meghúzódni, aki Orléans környékén gazdálkodik. Két napja sem volt még ott, amikor beállított egy szolga: egy kapucinus barát küldte, aki a híres Joseph atyának pártfogoltja és e nemesembernek jóakarója volt; a szolga Párizsból jött, lóhalálában. Levelet is hozott, ez állt benne:

Hihetetlen dolgok jutottak a fülembe. Ellenségei azt állítják, hogy rejteget valakit, ki fel-lázadt Őeminenciája ellen.

Szegény Saint-Ismier, mit tehetett egyebet, elmenekült az orléans-i birtokról, mint ahogy elmenekült Rouenből is, jobban mondva úgy esett a dolog, hogy nemesi barátja kiment utána a Loire túlsó partjára, ahol éppen vadászgatott, és elmondta, milyen szörnyű levelet kapott; a lovag gyöngéden megölelte barátját, s lement a folyóra, hátha talál valami ladikfélét; szerencséjére, meg is pillantott a part közelében egy halászt, aki egy lélekvesztőben ülve éppen emelte ki a hálóját a vízből. Megszólította:

- Üldöznek a hitelezőim; kereshetsz egy fél aranyat, ha egész éjjel evezel. A házam előtt tégy partra, fél mérföldnyire Bloistól.

Saint-Ismier elcsónakázott a Loire-on ***-ig; éjjelente a városokat kerülgette, nappal halászladikon vitette tovább magát. Szolgája a lovakkal csak *** közelében érte utol, egy kis falucskában. Innen már a tenger mellett folytatta útját, a parttól egy mérföldnyire lovagolt; ha

faggatták, csak célzott rá, hogy protestáns nemesember, a d'Aubigné családból, s ezért nem jó szemmel nézik; szerencséjére, nagyobb baj nélkül eljutott a Dordogne partjáiig. Nyomós oka volt rá, hogy Bordeaux-ba menjen, de mint mondtuk, nagyon tartott tőle, hogy Rochegude kapitány máris megkapta a parancsot letartóztatására.

„A Bíboros temérdek pénzt sajtol ki Normandiából, mivel ezt a tartományt még nem merítették ki a háborúk. Engedelmes eszköze Lepoitevin elnök, ki buzgón támogatja a harácsolásban; nyilván ügyet sem vetne egy magamfajta szegény nemesemberre, kivált, amikor az államérdek egyre ezt harsogja: » Pénzt, mindenekelőtt!« A legnagyobb baj az, hogy tud rólam a Bíboros, így pedig semmi reményem, hogy megfélemeznek rólam.”

Saint-Ismier-t azonban olyannyira nyomós okok készítették Bordeaux-ba, hogy tovább haladt a Dordogne jobb partján, s elhagyva a Garonne torkolatát, egy késő este megérkezett ***-ba. Egy révész szolgálattel, lovastul átszállította a bal partra. Itt, szerencséjére, borárusokkal találkozott, akik Rochegude kapitánytól éjszakára szóló belépési engedélyt vásároltak Bordeaux városába, hogy a nappali hőségben meg ne poshadjon a boruk. A lovag az egyik talyigára tette a kardját, s egy boráruossal beszélgetve, ostorral a kezében, pontban éjfélkor megérkezett Bordeaux-ba. A következő pillanatban egy tallért csúsztatott az ember zsebébe, felkapta a kardját, és szó nélkül eltűnt az utca hajlatában.

Eljutott a Szent Mihály templom pitvaráig; ott leült.

„Itt vagyok Bordeaux-ban. De mit mondok, ha az őrárat faggatni kezd? - töprengett. - Még ha kevésbé ittasak is a szokottnál, akkor sem hiszik el rólam, hogy borárus vagyok; ez a válasz legfeljebb a hordókkal rakott talyigák mellett lett volna elfogadható. Amikor otthagytam a lovaimat, fel kellett volna öltönnöm a szolgálóm ruháját; ebben az öltözékben, bármit tegyek is, csak nemesember vagyok; márpedig ha nemesember vagyok, felfigyel rám Rochegude, becsukat a trompettes-i erődbe, és két hónap sem telik bele, a fejem nyilvánosan porba hull, itt vagy Rouenban. Vajon óvatos természetű unokafivérem, Miossens márki hajlandó-e befogadni? Ha nem jutott még a fülébe roueni párbajom híre, nagy diadallal ünnepli majd jöttömet; eldicsekszik ezeknek a gascogne-iaknak, hogy a Bíboros kedvence vagyok. De ha tudja, hogy kegyvesztett lettem, nem lesz addig nyugta, míg el nem küldi a titkárát, és föl nem jelent Rochegude-nél. El kellene jutnom a derék márkinéhez, a férje tudta nélkül; igen ám, de annak meg szeretői vannak, s a márki olyan vadul féltékeny, hogy - mint mesélik - Párizsba is Spanyolországból hozatott mellé komornákat. Gyakran csúfolták is, hogy úgy őrzeti bordeaux-i házát, mint valami várat. De hogyan jussak el abba a fényes palotájába, amikor még soha életemben nem jártam ebben a városban? Nem állíthatok meg egy járókelőt azzal, hogy: »Mutassa meg, merre van a Miossens palota, és segítsen bejutnom a márki tudta nélkül.« Ennek igazán semmi értelme. De az is nyilvánvaló, hogy ha itt maradok a templomot környező szegényes házikók között, akkor soha nem talállok rá az unokafivérem palotájára, amely - mint mondják - igen fényűző.”

A toronyóra egyet ütött.

„Nem vesztegethetem itt tovább az időmet - gondolta a lovag. - Ha reggelig várok, s akkor nyitok be valamelyik házba, Rochegude megtudja. Ezekben a vidéki városokban mindenki ismeri egymást, kivált bizonyos néposztályban.”

Szegény lovag céltalanul ödöngött a városban, nem tudta, mihez kezdjen, teljesen tanácstalan volt. Amerre járt, mély csönd honolt az utcákon. Koromsötét volt. „Soha ki nem keveredem ebből a kínos helyzetből - gondolta. - Holnap estére már a trompettes-i erődben ülök; nincs menekvés.”

Ekkor észrevett a távolban egy házat, ahonnét fény szűrődött ki. „Ha maga az ördög lakik ott, akkor is szót értek vele.”

Ahogy közelebb ért, nagy lármát hallott. Feszülten figyelt, próbálta kitalálni, mi lehet az; hirtelen kivágódott egy kis kapu. Éles fény vetődött az utcára; a lovag jóvágású fiatal férfit pillantott meg, agyoncicomázott öltözéke az ízléstelenség határát súrolta. A jóvágású fiatal férfi kezében kard volt; bosszankodott valamin, de nem látszott haragosnak, jobban mondva, a haragja inkább fennhéjázás volt. Akik körülvették - valamennyien alacsonyabb rangú emberek -, láthatólag csitították. A lovag, ahogy közelebb ért a kapuhoz, hallotta is, hogy a jól öltözött férfi szitkozódik, a többiek csöndesítik, s gróf úrnak szólítják.

Saint-Ismier még tizenöt-husz lépésnyire lehetett az élesen megvilágított kaputól; a jóvágású fiatal férfi, aki egy fél perce már a küszöbön állt, most hirtelen kilépett, hangosan kiabált, mint aki magára akarja vonni a figyelmet, eszeveszetten hadonászott a kardjával, melyet még mindig szorongatott; másik férfi is követte, majdnem ugyanolyan díszes öltözetű. Saint-Ismier nézte őket; ekkor az első - az, akit grófnak szólítottak - észrevette a lovagot. Szitkozódva rárontott, és nekihezakodott, hogy a kardjával hatalmas vágást mérjen az arcára. Saint-Ismier-t teljesen váratlanul érte a támadás, illő módon éppen köszönteni akarta a jól öltözött fiatal férfit, hogy megtudakolja tőle, hol van a Miossens palota. Saint-Ismier, akinek igen jókedve kerekedett, kissé imbolyogva lépkedett, mint aki felöntött a garatra. Úgy vélte ugyanis, fesztelenebbül és biztosabban szólíthatja meg ezt a nemesembert, ha kapatosnak tettei magát. Magában nevetett már az előre kitervelt mentegetőzésen, amikor a gróf hatalmas kardvágása majdnem eltalálta az arcán; a csapás a jobb karját érte, mivel azt kapta az arca elé.

Hátrahőkölt.

- Megütöttek - mormolta.

Kirántotta a kardját, s dühtől vörösen rárontott az arcátlanra.

- Úgy? Még egyet akarsz? - hördült fel a gróf. - Rendben van. Mindjárt megkapod.

Hihetetlen dühvel és vakmerőséggel rávetette magát Saint-Ismier-re.

„Uram bocsá’, ez meg akar ölni - mondta magában Saint-Ismier. - Most aztán hidegvér!”

Saint-Ismier többször hátrált, mivel a gróft követő nemesember is kihúzta a kardját és mellé állt jobbról, igyekeztén megszűrni a lovagot.

„Ezek csakugyan meg akarnak ölni” - gondolta a lovag, miközben újból hátralépett, s kihasználva az utánaugró gróf óvatlanságát, a kardját a mellébe akarta döfni. A gróf elhárította a döfést, felütötte a lovag kardját, de az a jobb szemébe fúródott, hat hüvelyk mélyre; a lovag érezte, hogy a kardja hegye megakad valami keményben: a koponyacsont volt az. A gróf holtan rogyott össze.

A lovagot fölöttébb meglepte ez a fordulat, és egy pillanatig késlekedett a kardja visszahúzásával, ezalatt a gróf mögött álló férfi hatalmas csapást mért a karjára, a lovag érezte, hogy nyomban előnti a meleg vér. Az, aki megsebesítette, egy negyed perce torkaszakadtából segítségért üvöltött. Nyolc-tíz alak tódult ki a fogadóból, ugyanis fogadó volt ott, mégpedig a legelső Bordeaux-ban. Saint-Ismier tisztán látta, hogy négynek vagy ötnek fegyvere van. Eszeveszett futásnak eredt.

„Megöltem egy embert - gondolta -, s ezzel súlyosan megtoroltam a karomon ejtett vágást. Különböznék akár elfognak, akár megölnek, egyre megy. De ha Rochegude markába jutok, ahelyett, hogy vitézül elesnék az utca sarkán, még az a csúfság is ér, hogy nyilvánosan lecsapják a fejem.”

Hősünk tehát menekült, amilyen gyorsan csak tudott. Visszaért a templom elé, majd eljutott egy nagyon széles, és úgy rémlett, végtelen hosszú utcába. Üldözői két-háromszáz lépést tehettek ebben az utcában, aztán megálltak. Éppen jókor, mert szegény lovag már alig bírta

szusszal. Ő is megállt, üldözőitől vagy száz lépésnyire, mélyen előrehajolt, összehúzta magát, s megbújt a házaktól nyolc-tíz lépésre húzódó korlát egyik tartóoszlopa mögött. Hogy üldözői megmozdultak, megint nekiiramodott, s futhatott már vagy öt-hatszáz lépést a hosszú utcában, amikor ütemes lépések zajára figyelt fel; megtorpant.

- Most meg az őrzőjratba ütköztem - mondta.

Nyomban nekiiramodott, s teljes erejéből futva, bemenekült egy szűk utcácskába, amely a szélesből nyílt; girbegurba kis utcákon szaladt át, fél percenként meg-megállt, hegyezte a fülét; először csak macskákat hallott, ijedten menekültek előle; de ahogy befordult egy rövid kis utcába, hallotta, hogy komoly és nyugodt hangon beszélgetve, öt-hat férfi közeledik felé.

- Hogy az ördög vigye el - morogta -, már megint az őrzőjrat!

Egy súlyos fapárkányos, széles kapuval állt szemben, de tíz lépéssel arrább volt egy kiskapu is, azt betaszította. Besurrant, s lélegzet-visszafojtva állt mögötte. Az járt a fejében, hogy a vele szembejövő, komoly szavú férfiak könnyen megláthatták, amikor besurrant, s most be nyithatnak és utána jöhetnek ők is; számolva ezzel az eshetőséggel, megbújt a kapu mögött, hogy majd kimeneküljön és továbbfusson, ha amazok beljebb jönnek a terebélyes fák közé, abba a kertfélébe, ahová a kapu nyílt. A férfiak, vacsoráról hazatérőben, megálltak, a kiskapu előtt beszélgettek, de nem nyitottak be. Saint-Ismier azonban félt, s beljebb ment abba a kertfélébe; egy tágas udvarba jutott, majd egy kisebb udvarba, amely mintha márványlapokkal lett volna kirakva. Nézelődött erre-arra, hátha talál valakit, akit megszólíthat.

- Gazdag ember háza - állapította meg. - Nagy szerencsém van; s ha találok egy lakájt, aki nem veti meg a felajánlott talléromat, az majd elvezet a Miossens palotába. S ha kettőt adok neki, ki tudja, tán még arra is kapható, hogy egy-két napra elrejtsem a szobájában, vagy akár a szolgálatomba is szegődik egy időre. Az lenne csak a szerencse!

Ily reményeket táplálva magában, Saint-Ismier lovag egy lépcsőre bukkant, s megindult rajta felfelé. A lépcső csak az első emeletig vitt fel, egy erkélyre nyíló nagy ablakhoz. A lovag ott állt az erkélyen, jobbra-balra forgatta a fejét, egyszerre csak valami neszt vélt hallani a lépcső felől. Habozás nélkül átlépett az erkély mellvédjén, ki a köpárkányra, s megfogódzott az első ablak fatáblájában. Átment egy másik erkélyre, mely csak pár lépésre volt az elsőtől. Az ablak nyitva volt, belépett. Itt keskeny lépcsőt talált, dúsán faragott fehér márványlépcsőnek látszott. Feljutott a második emeletre. Itt egy ajtócskára lelt, amely mintha aranyos szögekkel lett volna kiverve. Úgy látta, az ajtócska alatt fény szűrődik ki, óvatosan kinyitotta, és egy ezüst- vagy rézveretes ajtóval találta magát szemközt, a koromsötétben is csillogtak a veretek.

De ennél is fontosabb volt a szegény lovag számára, hogy fényt látott kiszűrődni a kulcslyukon. Bekukucsált; nem látott semmit; aztán mintha kárpitot látott volna odabenn.

- Nyilván valami pazarul berendezett lakosztály lehet - vélekedett, ösztönösen is vigyázott, hogy zajt ne csapjon. - De hát végtére is, csak szót kell váltanom valakivel - biztatta magát -, itt állok egyedül, tanácstalanul, az éj kellős közepén, egy tágas palotában, csak jobb, ha úrral beszélek, mint ha szolgálhoz fordulok. Az úr könnyen belátja, hogy nem rablóval van dolga.

Baljával visszatartotta a kisajtót, jobbjaival megfogta az ajtó kilincsét, óvatosan lenyomta, és a lehető legnyájasabb hangon megszólalt:

- Gróf úr, engedje meg, hogy belépjek.

Senki nem válaszolt. Egy kis ideig nem mozdult a helyéből. Kardját két lába közt a földre csúsztatta, hogy szükség esetén rögtön a keze ügyében legyen. Újból elfurolázta kérélmét, amint előre kigondolta:

- Gróf úr, megengedné, hogy belépjek?

Semmi válasz. Figyelmét nem kerülte el a szoba súlyos pompája. A falakat aranymintás domborított bőr borította. Az ajtóval átellenben, temérdek kis oszlopocskával díszített pompás ébenfa szekrény állt, gyöngyház oszlopfőekkel. Az ágy egy kissé jobbra állt, vörös damaszt-függönye összehúzva. Nem látott mögé. A négy aranyozott oszlopból csak egyet látott; két nemtő - aranyozott bronznak vélte - felemelt karjában antik numidiai márványasztalkát tartott, rajta két aranyozott kandeláber, az egyikben égő gyertya; a gyertya mellett hősünk nyugtalankodva pillantott meg öt vagy hat gyémántgyűrűt. Sűrűn hajbókolva előre lépett; remek velencei tükörrel díszített kandallót látott, majd zöld moaré bevonatú díszes fésütködőasztalkát. Ezen is gyűrűk voltak, meg egy drágaköves óra, a ketyegésen kívül más zaj nem törte meg a szoba csendjét.

- Csak Isten a megmondhatója, mekkorát fog üvölni ezeknek a becses holmiknak a tulajdonosa, ha felriad és meglát; de fejezzük be már végre - bátorította magát. - Már jó negyedórája óvatoskodom itt hiába, azzal a hiú reménnyel, hogy nem néznek rablónak.

Elszántan előrelépett, s elengedte az ajtót, melyet eddig baljával visszatartott.⁶⁸ Az ajtó halk neszszel becsukódott mögötte.

- Fogoly vagyok - mormolta a szökevény.

Ösztönösen odament az ajtóhoz: belülről nem nyílt. E felfedezés nagyon felizgatta. Határozott léptekkel odament az ágyhoz. A függöny szorosan be volt húzva. Számtalan nevetséges bocsánatkérést dadogott valakinek, akit végül is nem talált meg, mivel az ágy üres volt, bár a szanaszét hányt holmi jelezte, hogy nemrég még feküdtek benne. Csipkeszegélyes, ritka finom gyolcs-ágynemű. A lovag fogta a gyertyát, hogy jobban lásson; megtapogatta az ágyat: még langyos volt. Sebtiben körbejárt a szobában, és legnagyobb bánatára azt kellett látnia, hogy úgyszólván lehetetlen onnét kiszabadulni. Egy menekvése maradhatott csupán: felszabadlja az ágyneműt, kötélhágcsófélét fon belőle, s megpróbál leereszkedni az ablakon a bizonytalan sötétségbe, jó negyven lábnyi mélyre. Akárhogy méregette a szemét, nem látta, hogy udvar vagy tető van-e alatta.

- De még ha sértetlenül leérek is, lehet, hogy éppen úgy fogoly leszek, mint idefenn.

Hirtelen világosság gyúlt hősünk agyában.

- Ebben a szobában nincs kard. A lakájok nyilván elvitték az ittlakó nemesúr ruháit. De a kardját csak itt hagyták volna. Talán rablók lepték meg, s ő rájuk rontott karddal a kezében. De akkor is furcsa, hogy csak egy kardja volt.

Most nagy alapossággal végigvizslatta a szobát. Végül felfedezett az ágy mellett a szőnyegen két fehér selyemtopánkát és csepp lábra való harisnyát.

- Ó, én tökfilkó! - kiáltott fel. - Hiszen egy asszony szobájában vagyok!

Hamarosan ezüstcsipkés harisnyakötőket is talált. Egy karosszéken pedig rózsaszínű szatén-szoknyácskát.

- Fiatal nő lehet - lelkesedett, és hirtelen támadt kíváncsiságában tökéletesen megfeledezett félelméről, hogy börtönbe, azaz halálra juthat, pedig ez az érzés uralta, amióta megölte azt a fiatal férfit az utca kellős közepén. Kíváncsiságában a lovag már attól sem félt, hogy rablónak nézhetik. Gyertyával a kezében, csupasz kardjával a bal karján odament az öltözőasztalkához, és sorra nyitogatta a fiókjait. Igen jó ízlésről tanúskodó, finom mívű ékszereket talált ott, nagy számban; az elegáns kidolgozású ládikókon olasz feliratot látott. „A szoba úrnője alighanem

---

⁶⁸ ...melyet eddig baljával visszatartott - Stendhal ezt a mondatot szórakozottságból első személyben írta. Kézirata szerint: „Elszántan előreléptem, s elengedtem az ajtót...”

az udvarnál lehetett - gondolta. Cseppnyi kézre illő kesztyűt is talált, látszott, hogy már viselték. - Elragadó keze van” - gondolta. De öröme nem ismert határt, amikor egy levelet is talált.

- Tehát a szobában egy nyilvánvalóan fiatal és szép nő lakik. Egy férfi teszi neki a szépet, de udvarlása süket fülekre talál.

Mihelyt hősünk kielégítette kíváncsiságát, ólmos fáradtság lepte meg. Hogy idejében észrevegye majd a szobába lépő személyt, a hálófülke melletti kis közben telepedett le. Úgy számított, ébren várja meg a kaland folytatását, mely bizony balul is üthet ki, ámde hamarosan elnyomta az álom.

Arra riadt fel, hogy a szobában lakó hölgy komornája nagy zajjal kinyitja az ajtót.

- Menjen, feküdjön le - mondta a hölgy -, nincs szükségem már semmire, de nagyon kérem, rögtön keltsen fel, ha anyám ismét rosszul lenne.

Saint-Ismier felriadt álmából, s éppen csak hogy felfogta a szavak értelmét. A hálófülke függönye máris szétnyílt, fiatal lány jelent meg, a kezében tartott gyertya bevilágította a szobát. Szörnyű rémület ült ki az arcára, amikor látta, hogy egy véres ember hever az ágya mellett. Halkan felsikoltott; belefogódzott az ágyba, Saint-Ismier hirtelen felkelt, hogy a segítségére siessen, mire a lány még jobban megrémült. Megint felkiáltott, még hangosabban, majd elájult, a gyertyát is elejtette, s az kialudt. Úgy megdöbbent, amikor meglátta azt a véres ruhájú férfit ott a földön, hogy - mint hősünk később megtudta - aléltan zuhant az ágyra, onnan meg a padlóra. A váratlan mozdulattól elaludt a gyertya. A zajra és a mozgásra Saint-Ismier egészen felébredt, de hiába vett már részt négy vagy öt hadjáratban, s volt szemtanúja hihetetlen eseményeknek a fanatizmustól fűtött német háborúban, ilyen kínos helyzetbe még sose került. Először, hogy felriadt, azt se tudta, hol van, alig tért még magához. Megragadta a kardját, hallgatózott, körös-körül mély csend. Kitapogatta, mi zuhant a lábára, érezte, hogy emberi test, nyilván halott; kitapintott egy kezét, kecses volt és bársonyos tapintású, nyilván asszonyé, akit féltékenységből megöltek.

- Segíteni kell rajta - mondta magában.

Egyszeriben visszanyerte hidegvérét. Az asszony feje a térdén feküdt. A lehető legnagyobb vigyázatossággal kihúzta alóla a lábát, felemelte a fejét, és lefektette a padlóra. Ahogy a testet megemelte, a hóna alatt érezte a meleget. Ebből arra gondolt, hogy az asszony valami súlyos sebesüléstől talán csak elvesztette az eszméletét.

„Mindent el kell követnem, hogy kijussak innét - gondolta. - Semmi remény, hogy szót értek a féltékeny férjjel vagy a dühös atyával, aki megölte ezt a nőt. Elképzelhetetlen, hogy hamarosan vissza ne jöjjön meggyőződni bosszúja eredményéről, vagy elvitetni a hullát. S ha itt lel ebben a szobában, ezenmód véresen, s még azt sem tudom majd megmagyarázni, hogyan kerültem ide, a gyilkos - ha egyáltalán igazolni akarja magát - rám fogja, hogy én öltem meg ezt az asszonyt, én pedig semmi hihetőt nem tudok majd mondani.”

Hősünk felkelt, nagyon vigyázva, meg ne üsse azt a valakit, aki majdnem rajta feküdt a szűk falközben. De közben belerúgott a gyertyatartóba, mely nagy csörömpöléssel messzire repült. Hősünk megmerevedett, a lélegzetét is visszafojtotta, kardja markolatát szorongatva. Ámde a csörömpölést nem követte semmi zaj. Ekkor a kardja hegyével körültapogatózott a szobában. Hiába; nem talált kijáratot. Az ajtó nem nyílt, kifeszíteni sem lehetett. Újból kinyitotta az ablakot; sem erkély, sem párkány, hogy legalább megkísérelhetné a menekülést.

- Szavamra, nem tehetek szemrehányást magamnak, ha a börtön elől menekülvén ez a kaland a vérpadra visz: magam börtönöztem be magam.

Újra feszülten figyelt, az ágy felől halk neszt hallott. Gyorsan odament, a fiatal nő, akit sebesültnek hitt, felocsúdott aléltságából, ő lármázta fel, míg az ajtót feszegette. Karon ragadta a nőt, akit a félelem most teljesen magához térített. A nő hevesen visszarántotta a karját, és elég gorombán eltaszítva magától a lovagot, ráförmedt:

- Szörnyeteg! Förtelmes dolgot művelt. Be akarja mocskolni tisztességem, s rákényszeríteni, hogy a felesége legyek. De én megghiúsítom a szándékát. Ha elvesz becsületed az emberek előtt, inkább kolostorban végzem, semhogy Buch márkinének hívjanak.

A lovag egy kicsit hátrább lépett, majd átkerült az ágy túlsó felére.

- Bocsásson meg, asszonyom, hogy megijesztettem. Mindenekelőtt kellemes hírt kell közölnöm: nem vagyok Buch márki; Saint-Ismier lovag vagyok, kapitány a Horvát Huszárok ezredében, gondolom, sosem hallott róluk. Este kilenc órakor érkeztem Bordeaux-ba, s míg a Miossens palotát kerestem, egy igen jól öltözött férfiú kivont karddal rám támadt a nyílt utcán. Megverekedtünk, megöltem. Sokáig üldöztek. Találtam egy nyitott kiskaput: az ön kertjének kapuját. Följöttem egy lépcsőn, s mivel úgy rémlett, még mindig a sarkamban vannak, a lépcső erkélyéről átjöttem ide, az előszobai erkélyre. Fényt látván kiszűrődni, bejöttem, nem győztem mentegetőzni a zavarásért az ittlakó nemesúr előtt, kinek - eléggé nevetséges módon - hangosan elmondtam történetemet, éppen úgy, mint most. Iszonyatosan féltem, hogy rablónak néznek. E nagy udvariaskodás közepette, csak jó negyedóra múlva jöttem rá, hogy az ágy üres. Úgy látszik, elszunyókáltam. Arra riadtam fel, hogy egy megölt személy teste zuhan rám. Bájos női kezecskét érintettem, nyilván egy féltékeny nagyúr nászi szobájában vagyok. Böven volt időm megcsodálni a jó ízlésről tanúskodó berendezés pompáját. A féltékeny férj - így gondolkoztam - azt mondja majd, én öltem meg hitvesét. Ekkor, asszonyom, a lehető legszelídebben a földre fektettem a fejét, és mindent elkövettem, hogy kijussak ebből a szobából. Ismétlem, asszonyom, nagyon becsületes embernek tartom magam, és ma este kilenc órakor életemben először tettem be a lábam Bordeaux-ba. Ennélfogva, sohasem láttam önt, nevét sem tudom, s vigasztalhatatlan vagyok, hogy ilyen bajt okoztam. De legalább félnie nem kell tőlem.

- Igyekszem megnyugodni - válaszolta kisvártatva a hölgy. Marguerite-nek hívták; Foix hercegnő lánya volt, s hogy két fivérét három éve megölték a ***-i ütközetben, ő lett e gazdag ház javainak és címeinek egyetlen örököse, amiért számtalan nemesúr tolakodott körülötte, sőt, áskálódott ellene, a kezéért versengvén.

- Hiszek önnek, uram, ámde a kegyetlen sors, amelyről az imént oly részletesen beszélt, engem megfoszthat tisztességemtől. Itt vagyok önnel egyedül a szobámban, sötétben, hajnali három órakor; mielőbb be kell hívnom egy szobalányt.

- Bocsásson meg, asszonyom, ha újból magamról beszélek. Rochegude kapitány ellenségem. Bordeaux-ba menekültem, mivel egy másik párbajért üldöznek, amelybe - szerencsétlenségemre - nemrégiben belekeveredtem. Egy vigyázatlan szava, asszonyom, a trompettes-i erődbe juttathat, s onnan egyenest a vérpadra vinne az utam, mert akit megöltem, annak hatalmas pártfogói voltak.

- Vigyázni fogok - mondta a hölgy -, de most hadd menjek.

Odafutott az ajtóhoz, kinyitott egy titkos zárat, majd hangosan becsapta maga mögött az ajtót, és hősünk ismét magára maradt sötét börtönében.

„Ha ez a nő csúnya s ennélfogva gonosz - töprengett a lovag -, elvesztem. A hangja mindamellet szelíd. Legfeljebb megtámadnak a cselédek. Nincs választás; megölöm az elsőt, amelyik az utamba akad. Ezzel egy pillanatnyi felfordulás és zavar támad, mialatt talán le tudok futni a lépcsőn, újra ki az utcára.”

Hangokat hallott a lépcső felől.

„Na most elválnak” - gondolta.

Baljába fogott egy párnát, hogy az első támadónak a szeme közé vágja, és elbújt az ágy függőnye mögé.

Az ajtó kinyílt. Egy eléggé jóképű lány lépett be, egyik kezében gyertyát tartott, a másikkal visszafogta az ajtót. Körbejártatta szemét a szobán, és nem látván az idegent, így szólt:

- Gondoltam én, hogy csak tréfál, s csak az álmod akarja kivenni a szememből e hihetetlen mesével.

Míg így beszélt, a lovag látta, hogy egy tizenhét-húsz esztendő, csodálatosan szép lány lép be a szobába; arca komoly, egy kissé aggódó. Ez volt Marguerite de Foix. Belökte az ajtót, amely ismét becsukódott, nem válaszolt előtte belépő társalkodónőjének, csak komolyan intett neki, hogy menjen oda a hálófülkéhez.

Látva, hogy a két nő egyedül van, a lovag kilépett, hegyénél fogva kardját. De a meztelen kard és a még mindig véres lovag látványa nagyon megijesztette a komornát, aki holtraváltan hátrált az ablakig. A lovag egyszeriben elfelejtett börtönt és párbajt; gyönyörködött az előtte kissé elfogódottan álló fiatal teremtes ritka szépségében. Amaz mélyen elpirult, és nagy érdeklődéssel nézte a lovagot.

„Mintha ismerne valahonnan - gondolta a lovag. - A ruhám nincs agyoncicomázva, mint azé a szép fiatal férfié, akit megöltem, de a legújabb párizsi divat szerint szabták. Remélem, jó az ízlése, és tetszik neki a ruhám egyszerű eleganciája.”

A lovag mély tisztelettel hajolt meg.

- Asszonyom, hála a jótékony sötétségnek, megőriztem nyugalمامat. De most engedje meg, hogy ismét bocsánatáért esedezzem, amiért balszerencsémrel ily súlyos bajba sodortam.

- Megengedi, uram, hogy Alixot is beavassuk a dolgaiba? Nagyon okos lány, anyám teljesen megbízik benne, érdemes lesz megfogadnunk tanácsait.

Alix közelebb lépett, miután meggyújtott néhány gyertyát, s Marguerite intésére még egy karszéket tolt amellé, amelybe úrnője leült, amikor beléptek.

Marguerite, ki láthatólag nem gyanakodott és nem nyugtalanzkodott már, úgy irányította a beszélgetést, hogy a lovag ismét elmondja történetét.

„Alix kisasszonynak, szemmel láthatólag nagy tekintélye van az anya előtt, ha az ifjú hölgy azt akarja, hogy anyja Alixtól hallja meg e különös éjszaka történetének minden részletét.”

Hősünket azonban valami állandóan nyugtalanította: a szép lány időnként mintha jeleket adott volna komornájának, Alixnak.

„Lehetséges volna - töprengett a lovag -, hogy ezek a nők a vesztésre törnek, itt tartanak, hogy meséljem történetemet, s közben fegyveresekért küldtek, hogy elfogjanak? Mindegy; lesz, ahogy lesz; de az bizonyos, hogy életemben nem láttam még ilyen szép és tiszteletet parancsoló teremtest.”

A lovag gyanúja csak megerősödött, amikor az ifjú hölgy rejtélyes mosollyal így szólt hozzá:

- Velünk jönne, uram, a szomszédos nagyterembe?

„Tudja Isten, miféle társaság vár rám abban a nagyteremben! - gondolta a lovag. - Talán most kellene újra megmondanom neki, milyen szörnyű veszedelem fenyeget, ha foglyul ejtenek.”

Ilyen óvatoskodó megjegyzést azonban csak az tehet, aki rettenetesen fél; és hősünk nem tudta rászánni magát, hogy magára vonja e büszke tekintetű hölgy megvetését.

Alix kinyitotta az ajtót, a lovag a karját nyújtotta a szép és tiszteletet parancsoló ifjú hölgynek, akinek még a nevét sem tudta. Elmentek a keskeny márványlépcső előtt. Alix megnyomott egy gombot, amely a párkány alá volt rejtve, s egy rejtekajtón át tágas képtárba léptek be.

Eláruljuk, hogy a lovag, amikor belépett, ugyancsak szorította a kardja markolatát.

- Azt tanácsolom, uram, itt rejtőzzék el, míg anyám nem értesül ama különös eseményekről, amelyek az ő házába vetették. Ideje, hogy megmondjam: ez Foix hercegnő palotája. Rochegude úr testőrei ide nem merik betenni a lábukat.

- Kisasszony - tiltakozott Alix -, szerintem teljeséggel lehetetlen, hogy az úrral egy fedél alatt lakjon. Ha ez kitudódnék, nem tagadhatnánk le. Mindjárt magyarázkodnunk kellene, márpedig az efféle magyarázkodás egy fiatal lány tisztességének a halála, kivált, ha az a lány történetesen a tartomány leggazdagabb örökösője is.

Marguerite odafordult hősünkhöz:

- Tudnia kell, uram, hogy három éve, a gyászos végű ***-i ütközetben, szerencsétlenségemre, odaveszett két fivérem. Azóta anyámat gyakran lepik meg súlyos eszméletlenségek. Ilyen eszméletlenség döntötte le az éjjel is; hozzáírtam, s ön ezalatt jutott be oly szokatlan módon a szobámba. Hanem azért, uram, van ebben a teremben egynéhány érdekesebb festmény. Meg is kérem, vegye őket jobban szemügyre.

A lovag ránézett a lányra.

„Eszelős - gondolta. - Kár.”

Míg így tűnődött, vele ment néhány lépést.

- Nézze ezt az ifjú vitézt a régi lovagok divatjamúlt fegyverzetében; értékes festmény, meg kell adni.

A lovag kövé meredve állt: saját képmását ismerte fel. Marguerite-re pillantott, de a lány mély komolysága, nemes arckifejezése nem árult el semmit.

- Úgy gondolom - jegyezte meg hősünk -, ez véletlen hasonlóság lehet.

- Nem tudom - válaszolta Marguerite -, de ez az arckép Raymond de Saint-Ismier-t ábrázolja, aki zászlós volt a Gárdaezredben, amikor - idestova négy esztendeje - szegény jó bátyám, Candale herceg, összegyűjtötte valamennyi, még életben lévő rokonunk képmását. Amint látja, kisasszony - fordult oda Alixhoz -, könnyen lehetséges, hogy anyám Saint-Ismier úrnak mint rokonnak nyújt menedéket, akit jóvátehetetlen bűnért, párbajozásért üldöznek.

Így szólván, Marguerite elmosolyodott, most első ízben, elragadó bájjal.

- Minden úgy lesz, ahogy a kisasszony óhajtja. Persze, nem volna illendő felébreszteni a hercegasszonyt ez után a szörnyű éjszaka után. Könyörgök, kisasszony, rendelkezék velem, csak tanácsot ne kérjen tőlem.

- Én pedig csak elrontanám boldog örömet, amelyet ennek a képmásnak köszönhetek - jegyezte meg hősünk -, ha elnézném, hogy a kisasszonyt ez a, sajnos, nagyon is távoli rokonság olyan cselekedetre indítsa, amelyet Alix kisasszony nem nézne jó szemmel.

- Nos, ha el akar menni - vizionozta Marguerite elragadó kedvességgel -, az igazat megvallva, nehezen nyújthatok segítséget. A palota kapuőre, egy kiszolgált katona, aki a hangzatos Kormányzó nevet viseli, minden este a párnája alá rejtje a külső ajtó kulcsát; ilyen késői órán még a kis kerti kapu is zárva van, amelyet az este csak betéve talált. A tulajdonképpeni

lakóháznak is van kapusa, tegnap éjfél tájban láttam, hogy az összes kulcsot odaadja anyámnak, aki a kandalló mellett álló márványasztalkára tette őket. Talán Alix elhozhatná az asztalkáról a megfelelő kulcsot, hogy kijuttassuk innét?

- Négy vagy öt asszony virraszt a hercegasszony ágyánál - ellenkezett Alix -; ez lenne a világ legoktalanabb és legkevésbé titkolható cselekedete.

- Találjon már ki valamit, hogy kisegítsük a palotából kedves rokonomat, a jelenlevő Saint-Ismier urat.

Sokáig tanakodtak, de nem jutott eszükbe semmi. Alixot már-már kétségbe ejtették úrnője ellenvetései, s végül meggondolatlanságra ragadtatta magát.

- Úrnőm tudja, hogy Candale herceg úr szobájához nem nyúlt senki. Nos tehát, az ágya mellett van egy selyemlétra, fa fokokkal, lehet vagy negyven láb hosszú. Nagyon könnyű holmi, egy ember könnyedén elbírja. Az úr ezen a létrán lejut a kertbe. Ha a kertben találunk rá, a dolog sokkal veszélytelenebb úrnőm számára; hiszen annyi nő van ebben a házban! Továbbá, a kert legvégében, a Megtestesült Ige temploma felé eső oldalon van egy kis zug, ahol a fal legfeljebb nyolc láb magas; a kertben szanaszét hevernek mindenféle létrák: az úr könnyűszerrel felmászhat a falra, s ha akarja, a leszálláshoz levág egy darabot a selyemlétrából.

Az okos Alix haditervének hallatára Marguerite hangosan felkacagott.

Antal László fordítása

Philibert Lescale

Egy gazdag párizsi fiatalember életének vázlata

Futólag ismertem azt az öles termetű Lescale urat - hat láb magas volt, és Párizs egyik leggazdagabb kereskedője: Marseilleben is volt fiókja, és több hajója a tengeren. Nemrég halt meg. Egy cseppet se volt szomorú ember, de ha tíz szót szolt egy nap, hát csoda volt. Pedig szerette a vidámságot, mindent elkövetett, hogy meghívjuk a vacsoráinkra, amiket szombat esténkint tartottunk meg nagy titokban. Volt érzéke a kereskedelemhez, kétséges ügyben magam is csak tőle kértem volna tanácsot.

Halála közeledtével megtisztelt vele, hogy írt nekem egy háromsoros levelet. Egy fiatalemberről szolt a levél, aki ugyan nem viselte az ő nevét, de azért érdekelte a sorsa. Philibertnek hívták.

Az apja azt mondta neki: „Csinálj, amit akarsz, nem bánom - mire te elköveted a számárságaidat, én már nem leszek. Van két bátyád, hármótok közül arra hagyom a vagyonom, amelyiktek még a legkevésbé ostoba, a másik kettő kap száz lajosarany járadékot.” Philibert minden tantárgyból első lett a gimnáziumban. A tény az, hogy mikor kijárta, a világon semmit se tudott. Azután három évig huszár volt, majd két ízben is járt Amerikában. A második utazása úgy volt, hogy beleszeretett egy másodrendű énekesnőbe, aki szerintem vérbeli kalandornő volt, roppant alkalmas rá, hogy szeretőjét adósságokba rántsa, majd csalásba, később pedig valami csinos kis bűnbe, ami már a büntetőtörvényszék hatáskörébe tartozik; ezt mind elmondtam az apjának.

Lescale úr hívatta Philibert-t, akit már két hónapja nem látott.

- Ha itthagysz Párizst és elmész New Orleansbe - mondta neki -, kapsz tőlem tizenötezer frankot, de majd csak a hajón kapod meg, amelynek te leszel a rakomány-felügyelője.

A fiatalember elutazott, és úgy intézték, hogy amerikai tartózkodása a saját akaratából tovább tartson, mint a szerelme.

A szegény Lescale halálának hírére tért vissza - Lescale hatvanöt évesnek mondta magát, pedig hetvenkilenc volt. Végrendeletében elismerte a fiát, és negyvenezer livre járadékot hagyott rá. Meg ráadásul azt, hogy ha majd valamennyi birtokát eladja és koldusbotra jut, apjának egy barátja minden hónap első napján leszámol a markába kétszáz frankot, ha meg az adósok börtönében ül, akkor háromszázat.

Philibert eljött hozzám, láthatólag nagyon meg volt illetődve, és mivel komolyan kérte a tanácsomat, azt mondtam neki:

- Maradjon Párizsban, rendben van; de azzal a feltétellel, hogy legitimista ellenzéki lesz, és mindig szidja a mindenkori kormányt. Pártfogoljon egy operai hölgyikét, és ügyeljen rá, hogy csak félig menjen tönkre; ha mindezt megteszi, fenntartom magával a barátságot; nyolc éven belül, mire harminckét esztendő lesz, megjön az esze.

- Már most is megjött egy kicsit - felelte -, legalábbis bizonyos tekintetben. Becsületszavamra megígérem, hogy soha negyvenezer franknál többet el nem költök egy évben. De minek legyenek ellenzéki?

- Mert az a legcsillogóbb szerep meg a legmegfelelőbb is annak, aki nem akar elérni semmit.

Nem valami különös történet ez, de feljegyeztem, mert szóról szóra igaz. Philibert járta a bolondját, de lényegében megfogadta a tanácsaimat. Igaz, hogy az első esztendőben elemész-
tett hatvanezer frankot, de annyira röstelli, hogy úgy gondolom, ebben az évben kétezret se
költ el havonta.

Szórakozásból nekiállt újra a latinnak meg a matematikának; azt reméli, hogy egy szép napon
saját hajójára szállhat, és ellátogathat újra Amerikába, megnézheti az Indiákat. Egyszóval, a
váratlanul rászakadt vagyonnal is kitűnő ember válhat belőle, és örülni fog, ha majd elolvassa
ezt.

Adtam neki néhány apróbb tanácsot, amelyek beváltak. A külső Saint-Germain negyed egyik
legfélreesőbb utcájában lakik, és a környék házmesterei roppant tisztelik, ötven lajosaranyat
ad jótékony célra; csak három lova van, de azt mind maga választotta Angliában. Nem tagja
semmilyen irodalmi társaságnak, és mindig csak a saját, díszes kötésű könyveit olvassa.
Mindössze két cselédet tart, szólni nem szól hozzájuk sohasem, hanem a bérüket minden
évben felemeli egy negyedrésszel. Három vagy négy ízben megpróbálták kipuhatolni, vajon
nincs-e szándékában megházasodni, de én kijelentettem, hogy ha harminchat éves koráig meg
nem marad legénynek, én leveszem a kezemet róla. Egyre azt remélem, hogy elkövet valami
ostobaságot, félek, hogy nagyon meg találom szeretni. Nagyon szép és nagyon csöndes.
Tanácsom szerint mindig feketében jár, mintha gyászolna. Én, titoktartást kérve mindenkitől,
elterjesztettem, hogy a New Orleans közelében lévő Vörös Mályva egyik hölgyének halála
miatt oly vigasztalhatatlan. Szeretett volna megválni az operabeli szeretőjétől, de én nem
engedtem, féltettem a szenvedélyektől.

A legfurábbban azon a birtokon viselkedik, amit én vettem meg vele, négy mérföldnyire
Compiègne-től, az erdő szélén: a jó társaság bírt rá erre az elhatározásra, vagyis a nyolc-tíz
szomszédos kastély becsületes tulajdonosai. A vidék valamennyi naplopója dicshimnuszokat
zeng Lescale-ról; sokat alamizsnálkodik, és látszik rajta, hogy jó bolond. Érthetetlen, hogy
annyi szerelmi kalandja van; hanem hát lelke mélyén csak azt az egy nőt szereti, akit kétszer
egy héten a színpadon láthat. Úgy véli, hogy az olyan komédia, amit más nők játszanak, nem
is mulatságos, meg üres is.

Egy szó, mint száz, Philibert Lescale igen jólnevelt ember, az ilyet nevezik szeretetre méltó
embernek.

MEGJEGYZÉS. (Két évvel később.) Nem kellett volna erőltetnem azt a szegény Philibert-t,
hogy tartson ki az énekesnője mellett, a minapában párbajozott érte egy állítólagos orosz
herceggel, aki halálos golyót küldött a homlokába.

Az orosz herceg úgyszólván el volt adósodva, és különben se volt se herceg, se orosz, sietve meg-
ragadta hát az alkalmat, és elhagyta Franciaországot, valamint negyedpáholyát az Operában.

Pór Judit fordítása

Féder avagy a pénzes férj

ELSŐ FEJEZET

Fédert, Marseille városának egyik legderekabb ifjú emberét tizenhét éves korában elzavarták az atyai háztól; súlyosan vétkezett: feleségül vette a Nagyszínház egyik színésznőjét. Atyja szigorú erkölcsű német férfiú, mi több, régi marseille-i honos, gazdag kereskedő volt, ki naponta hússzor is elátkozta Voltaire-t és a francia iróniát; fia érthetetlen választásában talán leginkább azok a könnyelmű, *franciás* kijelentések háborították fel, amelyekkel a fiú mentegetni próbálta magát.

Féder, a divatnak hódolva - jóllehet Párizstól kétszáz mérföldre született -, tüntetőleg lenézte a kereskedelmet, nyilván mert abból élt az apja is; ezenkívül, minthogy szívesen elgyönyörködött a marseille-i múzeum néhány értékes, régi képében, a modern mázelmányokat viszont lecsepülte, művésznek hitte magát. Az igazi művészből annyi megvolt benne, hogy megvetette a pénzt; de ennek a megvetésnek is legfőképpen az volt az oka, hogy undorodott az irodai munkától és apja foglalkozásától, amelynek csak külső kényelmetlenségeit látta. Michel Féder ugyan szüntelenül szónokolt a franciák hiúsága és állhatatlansága ellen, de a fiának semmi szín alatt be nem vallotta volna, hogy a hiúsága mennyei gyönyöröket élvez, amikor üzlettársai - az öreg német által kiagyalt sikeres spekuláció nyomán - osztozkodnak a haszonon, és elhalmozzák dicséreteikkel. De az már felháborította az öreget, hogy üzlettársai - fittyet hányva erkölcsi intelmeinek - a haszonrészüket nyomban eltékoztatták vidéki kirándulásokra, vadászatra és más efféle haszontalanságokra. Ő ott kuksolt a hátsó pénztárhelyiségben - egy Steding-kötet⁶⁹ és egy csibuk volt minden szórakozása - és gyűjtögette a millióit.

Féder, amikor beleszeretett Amélie-be - a tizenhét éves kis színésznő akkor került ki a színiiskolából, és nagy sikert aratott a *Kis Matróz* címszerepében - csak két dolgot tudott: lovagolni és miniatúra arcképeket festeni; az arcképek meglepően élethűek voltak, ezt az egy értéküket nem lehetett elvitatni; ezen kívül más nem is igazolta a művész törekvéseinek jogosultságát. A képmások ijesztően csúnyák voltak, s csak a modell tökéletlenségeinek hangsúlyozásával jutottak el a hasonlóságig.

Michel Féder, a Michel Féder és Társai cég főnöke, naphosszat szavalt a természetes egyenlőségről, de azt sosem bocsátotta meg egyetlen fiának, hogy egy kis színésznőt vett feleségül. Jogtanácsosa, aki a cég nevére kiállított fedezetlen váltók megóvatolásával volt megbízva, hiába mondta neki, hogy a fiatalokat csak egy spanyol kapucinus barát adta össze (Dél-Franciaországban még nem jutottak annyira, hogy a törvényhatóság házasságkötésekkel is bajlódjék); Michel Féder, aki Nürnbergben született, s mint minden bajor, túlzó katolikus volt, felbonthatatlannak tartotta az egyház tekintélyével megszentelt házasságot. Német filozófusunk mérhetetlen hiúságát különösen sértette az a provánszi mondóka, mely hamarosan közszájon forgott Marseille-ben: „Féder úr, városunk gazdag bajorja, a *kicsi matróznak* lett az apósa.”

A *francia irónia* újabb támadásán felháborodva, kijelentette, hogy soha többé nem kívánja látni a fiát, küldött neki ezerötszáz frankot, és megüzente, hogy ne kerüljön többet a szeme elé.

---

⁶⁹ egy *Steding-kötet* - Stendhal gyakran említi műveiben ezt a nevet német bölcselők közt. Feltehetően Schellingre gondol.

Féderrel madarat lehetett volna fogatni, amikor meglátta az ezerötszáz frankot. Ő csak kinnal-keservvel tudott összekaparni nagyjából ugyanennyit; másnap elutazott Párizsba, *a szellem és a kultúra honába*, vele ment a *kis matróz* is, aki boldog volt, hogy viszontláthatja a fővárost és színiiskolai barátnőit.

Néhány hónapra rá Féder elveszítette a feleségét, aki meghalt, egy leánykát hagyva hátra. Féder úgy gondolta, kötelessége atyjának hírül adni a két súlyos eseményt; pár nap múlva azonban megtudta, hogy Michel Féder csődbe jutott és megszökött. Mérhetetlen vagyona megbolondította, hiúságában a fejébe vette, hogy egy bizonyos fajta posztóból, amelyet csak Franciaországban gyártanak, összevásárol minden fellelhető mennyiséget, a végek cégszalagjaira ráhímezteti a *Féder von Deutschland* (Német Féder) megjelölést, s azután értéke kétszereséért adja el a posztót, amely - természetesen - *féder-posztó* néven került volna piacra. Így készült a halhatatlanságra. Ezt a - nem éppen franciátlan - ötletet teljes csőd követte, hősünk pedig, ezer frank adóssággal és egy lánygyermekkel, ott maradt Párizsban, ahol nem ismerte ki magát, s képzelet szülte ábrándokat rajzolt a nyers valóság ábrázatára.

Féder mind ez ideig önhitt fiatalember volt, s lelke mélyén fölöttébb büszke atyja vagyonára. Szerencséjére azonban, arra számítva, hogy egy szép napon híres művész lesz belőle, nagy kedvvel olvasgatta Malsaviát, Condivit s a nagy olasz festők többi életrajzíróját. Majdnem mindegyikük szegény, a világban járatlan, sorsüldözött ember volt. Féder öntudatlanul is a szenvedélytől lángoló életet tekintette boldognak, s nem sokat törődött vele, ha nincs pénze meg ruhája.

Felesége halálakor egy negyedik emeleti kis bútorozott szobában lakott, Martineau úrnál, egy Taitbout utcai vargánál, aki tisztes jólétben éldegélt, s mi több, büszkén vallotta magát a nemzetország káplárjának. Martineau urat a mostoha természet nem áldotta meg daliás természet: mindössze négy láb tíz hüvelyk magas volt; ám a lábbelikészítés kiváló mestere ügyesen ellensúlyozta e bosszantó hátrányt: XIV. Lajos divatja szerint, hét hüvelykes sarokkal ellátott csizmát varrt magának, s rendszerint két és fél láb magas, pompás szörmekucsmát hordott. Ebben az öltözékben egy párizsi zavargás alkalmából roppant öröm érte: golyót kapott a karjába. Ez a golyó Martineau elmékedéseinek állandó tárgya lett, jellemét egészen átalakította, emelkedett gondolkodású férfiúvá változtatta.

Féder, amikor elvesztette a feleségét, négyhavi lakbérrel, azaz háromszázhusz frankkal tartozott Martineau úrnak. A varga így szólott hozzá:

- Maga bajba jutott, nem akarom zaklatni; fessen le uniformisban, a szolgálati kucsmámban, és kvittek vagyunk.

A képmás ijesztően élethű volt, a környező boltokból a csodájára jártak. A káplár kitette a foncsorozatlan tükör mögé, amellyel - angol divat szerint - elválasztják a boltok elejét. Martineau egész alakulata eljött, hogy megcsodálja *a festményt*, s néhány nemzetőrnek az a korszakalkotó ötlete támadt, hogy múzeumot kell berendezni a kerületi előljáróság. A múzeumban elhelyezik mindazon nemzetőrök képmását, akiket az a megtiszteltetés ért, hogy a csatában megölték őket vagy megsebesültek. Volt a században még két sebesült, Féder őket is lefestette, ijesztő hűséggel, s amikor fizetésre került volna a sor, kijelentette, roppantul boldog, hogy megörökíthette *két hős polgártárs* vonásait. E kijelentésének hamar híre futott.

Féder - a jól nevelt emberek kiváltságával élve - titokban kinevette a tisztelt polgártársakat, akikkel szóba elegyedett; ámde e hősök telhetetlen hiúsága készpénznek vette valamennyi bókját. A század, majd meg a zászlóalj számos nemzetőre így okoskodott: „Én is megsebesülhetek, sőt, mivel a lövöldözés zaja meglepő hatást tesz rám és nagy tettekre bátorít, igen könnyen ott is hagyhatom a fogam, akkor pedig jó, ha dicsőségem érdekében előre megfeszítem a képem, hogy annak idején majd helyet kapjon a második ezred emlékmúzeumában.”

Atyja csődbe jutásáig Féder sosem festett arcképet pénzért; most, hogy szegény volt, kihirdette, a közönségtől száz frankot, a vitéz nemzetőröktől azonban csak ötvenet kér egy-egy arcképért. Ez a kijelentése is mutatja, hogy némi életbölcsségre tett szert, amióta atyjaura csődje megtépázta nagy művészi önbizalmát. Az ezredben divatba jött, hogy az igazán szerény modorú fiatal festőt meghívják estebédre aznap, amikor leleplezik az arcképet, amellyel a családátya megindult a halhatatlanság útján.

Fédernek finom és szabályos vonású, csinos arca volt, gyakran látni ilyeneket Marseille-ben, a mai Provánsz durva arcai között, amelyek még annyi évszázad után is a phókiaiak görögös vonásait idézik. Az ezred *hölgyei* hamarosan kinyomozták, hogy az ifjú festő bátran dacolt akkor még dúsgazdag atyja haragjával, és elvett egy fiatal lányt, akinek a szépsége volt minden vagyona. A megindító történet hamarosan esztelenséggel határos, kalandos részletekkel bővült; két-három hadfi Martineau századából - történetesen marseille-i volt valamennyi - szélteben-hosszában mesélte, hogy ez a szerelem, amelynek manapság nem lelni párját, mily hihetetlen vakmerőségekre ragadta hőnököt, ő pedig - mit volt mit tennie - elviselte, hogy sikerei legyenek a század hölgyeinél; ezt követően a zászlóalj, sőt, az ezred több hölgye is kitüntette kegyeivel. Tizenkilenc éves volt ekkor, és csapnivaló képeivel végre kifizethette, amivel Martineau úrnak tartozott.

Az egyik férj, akinél igen gyakran vacsorázott - állítólag rajzolni tanította két leánykáját - történetesen az Opera egyik leggazdagabb szállítója volt, és állandó belépőt szerzett Fédernek az Operába.

Féder lassanként megtanulta, hogy viselkedését ne képzeletének csapongásaihoz igazítsa; állandóan együtt élt ezekkel a kicsinyes, alantas és oly keservesen kiismerhető hiúságokkal, s ez némileg kicsiszolta az eszét. Hálás köszönetet mondott a *hölgynek*, aki kieszközlte számára a kedvezményt; de nyomban kijelentette, hogy nem veszi igénybe, bár él-hal a muzsikáért: amióta a *csapás* érte - gyakran használta ezt a szépen hangzó szót -, vagyis amióta elhunyt az az asszony, akit szerelemből vett el, a gyakori könnyezéstől nagyon meggyengült a szeme, és sehonnan sem látja jól a színpadot: a nézőtérén túlságosan éles a fény. Ennek az ellenvetésnek az indítókát méltányolni kellett: Féder - amint számított is rá - szabad bejárást kapott a színpad mögé, emellett a második ezred vitézei egyre jobban meggyőződhetek arról is, hogy az ifjú festő meghitt társasága nem veszélyezteti hölgyeik tisztességét. Ifjú marseille-i barátunk tehát - szatócsnyelven szólva - tejben-vajban fürödhetett volna, ő azonban torkig volt már a boltosnőknél elért sikereivel. Csapongó képzelete meggyőzte, hogy a boldogság az úrihölgyek körében várja; az úrihölgyeknek tejfehér a kezük, pazarul berendezett, első emeleti lakásban laknak és lovat tartanak. Ábrándja föl villanyozta, éjjel-nappal ez járt a fejében, estéit a Bouffes-ban⁷⁰ vagy Tortoni⁷¹ szalonjában töltötte, és a Saint-Honoré negyed legelegánsabb részében bérelt lakást.

Féder buzgón tanulmányozta XV. Lajos korának erkölcsrajzát, és tudta, hogy az Opera csillagai és a monarchia vezető személyiségei között természetes kapcsolatnak kell lennie. Viszont azt is látta, hogy a boltosok és az úrivilág között ércfal magasodik. Hogy bejutott az Operába, a két-három legtehetségesebb táncos és énekes közül kiszemelt valakit, akinek a révén megismerkedhet a jó társasággal, és maga is bekerülhet oda. Rosalinde-nek, a híres táncosnőnek a nevét Európa-szerte ismerték: harminckét esztendősen lehetett, de még szépen tartotta magát. Kivált az alakja volt olyan előkelő és kecses, amilyent egyre ritkábban látni manapság. A négy-öt legtekintélyesebb napilap havonta háromszor is magasztalta úri

⁷⁰ *Bouffes* - Bouffes-Parisiens: párizsi operettszínház.

⁷¹ *Tortoni* - divatos párizsi olasz kávéház a múlt században: írók, politikusok kedvelt találkozóhelye.

modorát. Egy igen ügyesen összeállított füzet - került is ötszáz frankba - eldöntötte Féder választását; a megtollasodott szatócsok *jó modorával* amúgy is torkig volt már.

Egy hónapig tanulmányozta a terepet, és - még mindig a nemzetörök segítségével - a kulisszák mögött is elhíresztelte, hogy milyen csapás érte. Végül kiválasztotta a *célra vezető eszközt*. Egyik este, Rosalinde egy divatos balettben táncolt, Féder - ahogy illik - elrejtőzött egy színpadi liget bokrai mögé, és amikor a függöny legördült, elájult gyönyörűségében: a szép Rosalinde, a forró tapsok után, hátrament a színpad mögé: mindenki ott sürgölődött az ifjú festő körül, valamennyien tudták már, milyen *csapás* érte, s most nagyon aggódtak az állapota miatt. Rosalinde valóban isteni művésze volt a pantomimnek, tehetsége a színpadi világban is ritka fogékonyságból fakadt. Modorát öt vagy hat előkelő úrnak, első barátainak, köszönhette. Rosalinde meghatódott e fiatalember sorsán, akit oly súlyos csapások értek az életben. Vonásainak nem mindennapi finomsága, életének története megragadta a képzeletét.

- Nyújtsa oda csókra a kezét - tanácsolta neki egy öreg balett-táncosnő, aki éppen illatszeres üveget tartott Féder orra alá -; nyilván azért ájult el, mert szereti magát. Szegény fiú, nincs vagyona, és veszettül szerelmes, micsoda *balszerencse*!

Rosalinde eltűnt, majd kisvártatva visszatért: kezét és karját meghintette az akkoriban legdivatosabb parfümmel. Kell-e külön mondanunk, hogy az ifjú marseille-i nyomban magához tért mély eszméletlenségéből, és nagyon megható arcot vágott? Bosszankodott, hogy háromnegyed óra hosszat lehunyt szemmel, némán kellett feküdnie, hallgatva a vég nélküli fecsegést; máskor is élénk tekintete most szinte lángot lövellt. Rosalinde-et annyira megindította ez az eset, hogy Fédert beültette a kocsijába.

Féder esze helyén volt a maga teremtménye új helyzetben is: alig egy hónappal a gondosan kitervelt első találkozás után, Rosalinde örült szerelemre gyulladt iránta, már a pletykalapok is ezzel voltak tele. Rosalinde, bár dúsgazdag volt, feleségül akart menni Féderhez: a művészet gyakorlása - úgy látszik - *pénzügyekben* óvatlanná teszi a nőket.

- Önnek van harminc, negyven vagy tudomísén, hány ezer frank járadéka - mondta Féder a barátnőjének -; szívem egy életre az öné; ám úgy érzem, csak akkor vehetem nőül tisztességgel, ha legalább félekkora vagyont összeszedtem én is.

- Alá kell vetned magad egynémely fölöttébb unalmas kis rendszabálynak; de azért csak hallgass rám, drága angyalom, légy türelmes, és két év alatt divatba hozlak; akkor majd ötven aranyért adhatod a képeidet, pár évre rá pedig akademikust csinállok belőled; s ha eljutottál a dicsőség e csúcsára, akkor - szíves engedelmeddel - magam dobom ki ecsetjeidet az ablakon, mivel addigra köztudomású lesz, hogy hatszáz arany járadékod van; addigra a szerelmi házasság jól megalapozott házassággá válik: több mint évi húszezer tallér ura leszel, mivel én is hozzágyűjtök még.

Féder esküvel fogadta, hogy követni fogja a tanácsait.

- De unalmas akadémikuskodónak fogsz nézni, és a végén megutálsz!

Féder tiltakozott, mondván, hogy engedelmessége addig tart majd, mint a szerelme, azaz a sírig. Közben az járt a fejében, hogy egyedül a most kijelölt úton juthat el azokhoz a társaságbeli hölgyekhez, akiket istenien szépnek és szeretetre méltónak képzelt.

- Rendben van - sóhajtott Rosalinde -, kezdjük el az okvetetlenkedést; ez veszélyesebb szerep számomra valamennyi eddiginél; de esküdj meg, hogy szólsz, ha untatlak.

Féder megesküdött, s olyan meggyőzően csinálta, hogy nem lehetett kételkedni benne.

- Hát, először is, az öltözködés túlontúl elegáns - folytatta Rosalinde -; te a divat szeszélyeit követed; elfelejtetted már, milyen *csapás* ért? Hiszen te feleségednek, a szép Amélie-nek

vagy vigasztalhatatlan özvegye. Csupán azért viseled el ilyen bátran az életet, hogy kenyeret keress lénye kicsiny másának, akit hátrahagyott neked. Majd én összeállítok a számodra egy igen-igen választékos öltözetet, a *Zsoké Klub tagjai* sárgulni fognak az irigységtől, ha ugyan valaha is utánozni merészeli. Mindennap, mielőtt elmegy hazulról, úgy teszek, mint katonáival a tábornok: megsejlelem a *külsődet*. Azután előfizetek neked a *Quotidienne*-re,⁷² és az Egyházatyák gyűjteményes munkáira. Atyád, amikor elhagyta Nürnberget, nemesember volt: von Féder úr, következőképp te is nemes vagy; légy hívő is. Bár rendezetlen körülmények között élsz, nagy jámborság lakozik a lelkedben, s idővel ez hozza el és szenteli meg frigyünket. Ha hajlandó vagy ötven aranyat fizettetni a képeidért, és soha, semmi szín alatt nem feledkezel el keresztényi kötelességedről, ragyogó jövő áll előtted. Addig is, míg nem mutatkozik a biztos sikere ennek a kissé *unalmas* viselkedésnek, amelynek a terhét reád rakom, saját kezűleg rendezem be a lakásodat, ahol fogadod majd az ifjú hölgyeket, akik nemsokára versengeni fognak azért a kegyért, hogy egy ilyen különös, ilyen szép fiatal férfi fesse meg az arcképüket. Számíts rá, hogy e lakás a legkietlenebb bánatot fogja árasztani; mert tudod, ha nem vagy hajlandó *nyilvánosan bántódni*, akkor mondj le mindenről, és vállald a terhet, azaz végy feleségül még ma. Eladom a vidéki házam, veszünk helyette másikat, Párizstól huszonöt mérföldre, egy félreeső helyen. A postakocsi pénzbe kerül, de a neveden nem esik folt. Ott aztán, a környékbeli derék falusiak között, kedvedre bolondozhatsz, amennyire csak a déli véred kívánja; hanem Párizsban és a külvárosaiban, mindenekelőtt és mindörökké, te vagy a *vigasztalan férj*, az *úriember*, a *kötelességtudó keresztény*, aki egy táncosnővel él. Ámbár én nagyon csúnya vagyok, Amélie meg igen szép volt, sejtess, hogy ezért tetszettem meg neked, mert hasonlítok rá, és az Operában is azért lettél rosszul - (e szavaknál Rosalinde Féder nyakába borult) -, mert abban a bizonyos balettben hajszálla ugyanolyan mozdulatot tettem, mint Amélie a kis matróz szerepében.

Féder éppen ilyenfajta beszélgetésre vágyott, ezért unatkozott egy óra hosszat az Opera színpalai mögött, ájulása napján; de ilyen szigorú életrendre korántsem számított. Még mi a csudát nem! Hogy ő a búskomort játssza, ezzel az eleven és vidám természetével!

- Mielőtt válaszolnék, drága szerelmem - mondta Rosalinde-nek -, hadd gondolkozzam néhány napig. Ha azt akarod, hogy bánatos ábrázattal járkáljak a körúton, tégy boldogtalanná.

- Tégy úgy, mint én, a pályám elején - válaszolta Rosalinde. - Akkoriban megbolondult a közönség, s járás közben a lábfejet kifelé kellett fordítani; állandóan a lábamat figyeltem. Tíz percnyi megdöglötlan járkálás egy hétre elintézt. Egyébként, ha tetszik, ha nem, bele kell törődni; ha nem horgasztod le a fejed s vágsz bánatos képet, ha nem olvasod naponta a *Quotidienne*-t, s ismétled el alkalomadtán, komoly beszélgetésbe elegyedvén, valamennyi érvét, akkor sosem leszel az Akadémia tagja, sosem lesz tizenötezer frank járadékod, én pedig meghalok bánatomban - tette hozzá kacagva. - Tudniillik akkor sosem lesz belőlem Féderné.

Két-három keserves hónap következett; hősünk minden tőle telhetőt megtett, hogy vigye valamire a szomorú műfajban. Az volt a legrosszabb a dologban, hogy ez az élénk és fogékony délfrancia lélek a valóságban is nekibúsult, ha a szomorút adta, s ilyenkor semmivel sem lehetett megvigasztalni.

Rosalinde imádta; ez a nő olyan eszes volt, mint az eleven ördög; talált gyógyírt a bajra: vásárolt két kopott nadrágot meg egy divatos szabású, elnyűtt öltönyt; kimosatta és átfestette őket; mindehhez vett még egy hamisarány órárt, egy feltűnő formájú kalapot meg egy hamisgyémánt tűt; összeállította az egész öltözetet, s egy napon, hogy Féder megint búskomorságba esett, miután jó két óra hosszat sétáltatta bánatát a körúton, rejtélyes arccal így szolt hozzá:

---

⁷² *Quotidienne* - 1792-ben alapított francia monarchista, klerikális lap.

- Figyelj ide, mit eszeltem ki: korán megvacsorázunk; felöltöztetlek ügyvédbojtárnak és elviszlek a Chaumière-be; ott újra bolondozhatsz, ugyanúgy, mint régen, Marseille környékén, a falusi kocsmákban. Talán azt gondolod, hogy unatkozni fogsz a chaumière-i⁷³ bálon; de én azt mondom, ha egyáltalán van kedved eljátszani egy nevetséges Deschalumeaux-szerepet, és vidáman bokázni hozzá, ahogy odalent szoktátok, Dél-Franciaországban, akkor nem fogsz unatkozni. Egyébként, én ott is hagylak majd a Chaumière-ben, s elmegyek Saint-Ange-ért (ez egy visszavonultan élő, idős és jólelkű táncos volt), vele visszajövök, s jól mulatok a mókáidon; de nem ismerlek fel, mert az veszedelmes lenne. Nem szólok semmit, nehogy elhomályosítsam az érdemed, s a magam mulattatására elhitem Saint-Ange-zsal, hogy szakítottunk. Majd meglátom, uram, hogy fogják önt befeketíteni!

Az így előkészített móka igen vidáman zajlott le; Rosalinde meg is tetézte: két-három chaumière-beli süvölvény felismerte, ő meg hagyta, hogy udvaroljanak neki, és epekedő pillantásokat vetett rájuk.

Ötlete remekül bevált, megismételték máskor is. Rosalinde megfigyelte Fédert, és ellátta tanáccsal, bátorítva, hogy csak akkor szórakozhat szívből, ha úgy játssza a komédiát, mintha színpadon volna; sikerült is belőle remek ügyvédbojtárt faragnia, sokkal nevetségesebb, de mulatságosabb is volt, mint a többiek együttvéve, ahogy aggódó komolysággal majmolta a finomkodó modort.

- Milyen furcsa - jegyezte meg Féder Rosalinde-nek -, miután egész estét betöltő bolondságok bohózatba illő előadásában gyakoroltam magam, s még tegnap este is mulattam rajtuk, ma a körúton sokkal könnyebben utánóztam *a halál emlékeitől* meggyötört ember élettelen mozgulatait és üres tekintetét.

- Boldog vagyok, hogy egyedül is eljutottál ide; százszor is próbáltam magyarázni: a színészi mesterség legfontosabb elve ez. De sokkal jobban örülök, hogy most magad tapasztaltad. Drága Féderkém, nemcsak *szomorújátékot* kell játszaniotok nektek, délfrañciáknak, ha Párizsban akartok élni, hanem *állandóan* színészkednetek kell; bizony barátocskám, ez a legkevesebb. Vidám és eleven arcotok, gyors válaszaitok meghökkentik a párizsit, aki természeténél fogva lomha élőlény, s a lelkében homály *gomolyog*. Gyorsaságotok ingerli; azt hiszi, éreztetni akarják vele, hogy *öreg*; márpedig semmit sem gyűlöl jobban. Ezért bosszúból rátok fogja, hogy közönségesek vagytok, és nincs érzéketek a *szellemességekhez*, ami a párizsi ember vágyainak netovábbja. Így hát, Féderkém, ha boldogulni akarsz Párizsban, és nincs mit mondanod, vágj egy icipicit fájdalmas és gyámoltalan képet, mint akinek kezdődő kólikája van. Oltsd ki ezt a lelkedből fakadó, élénk és vidám tekintetet, amellyel oly boldoggá teszel. Ezt a veszedelmes tekintetet csak akkor engedheted meg magadnak, amikor kettesben vagy a szeretőddel; máshol mindig a *kezdődő kólikára* gondolj. Nézd a Rembrandt-képeket, hogy fukarkodik a fénnel; éppen ti, festők mondjátok, hogy ez sikerének titka. Nos, ha nem is párizsi sikereidért, hanem pusztán csak hogy elviseljenek, s ne mutogassanak rád ujjal: fukarkodj te is a vidám tekintettel és a furge mozgással, amelyet Dél-Franciaországból hoztál magaddal; gondolj Rembrandtra.

- De, angyalom, úgy érzem, máris díszére válok a szeretőmnek, aki azzal boldogít, hogy szomorúságra oktat. Tudod, mi történik velem? Jobban boldogulok, mint kellene: a szerencsétlenek, akiknek megfestem az arcképét, láthatólag még a szokottnál is jobban unatkoznak; szomorú beszédem lesújtja őket.

- Igaz - kiáltott fel Rosalinde örömmel -, el is felejtettem mondani: több felől hallottam, hogy neheztelnek rád a bánatodért.

---

⁷³ *Chaumière* - párizsi táncterem, Stendhal korában kedvelt diáktanya. A század közepén szűnt meg.

- Majd nem kellek senkinek.

- A huszonkét évesnél fiatalabb lányokat fessd le úgy, ahogy látod őket; a harmincötösöket mutasd nyugodtan huszonötnek, a derék nagymamáknak pedig, akik hófehér hajjal festetik meg magukat, adjál bátran harmincéves szemet és száját. Amint látom, ügyetlen és gyámoltalan vagy e műfajban. Márpedig ez mesterséged ábécéje. Hízelegj olyan arcátlanul, mintha ki akarnád csúfolni azokat a derék embereket, akik lefestetik magukat veled. Alig egy hete készítetted az arcképét annak az öregasszonynak, akinek olyan szép nőstény agarai voltak: negyvenöt évesnek mutattad, pedig csak hatvan volt; jól láttam a Rembrandt-kép keretébe fűrt kukucsálón át, hogy milyen elégedetlen; kétszer újrakezdte veled a haját, mert negyvenöt évesnek festetted meg.

Féder egyszer Rosalinde füle hallatára ezt mondta egyik barátjának:

- Ezt a kesztyűt egy frank negyvenötért vettem a színházi portástól, pedig, amint látom, semmivel sem rosszabb a háromfrankosnál.

A barát mosolygott, és nem szólt semmit.

- Hát maga még mindig efféléket mond! - fakadt ki Rosalinde, miután a barát eltávozott. - Ez három évvel késlelteti az akadémiai tagságát; mintha csak örömet lelné benne, hogy rombolja kezdődő tekintélyét! Szegénységgel gyanúsíthatják; sose mondjon olyat, ami arra vall, hogy fogához veri a garast. Ne emlegessen semmit, amihez az adott pillanatban akár a legcsekélyebb érdeke is fűződik; az ilyen gyengeségnek a legsiralmasabb következményei lehetnek. Hát olyan nehéz állandóan színészkedni? Adja a szeretetreméltót, és mindig ezen gondolkozzék: „Vajon hogyan járhatnék az előttem álló alak kedvében?” Mora-Florez herceg, aki végrendeletében százezer frankot hagyott rám, gyakran hangoztatta előttem ezt a bölcsességet. Az ezredbeli vitéz nemzetőrök között maga is hamar felfedezte, hogy ha a párizsi ember megjön Szibériából, siet kijelenteni, hogy nincs is ott hideg, de ha Santo Domingóból jönne, azt híresztelné, hogy ott nincs is meleg. Egy szó, mint száz, éppen maga mondta nekem, hogy ebben az országban, ha kedves akar lenni az ember, az ellenkezőjét kell mondania annak, amit a beszélgetés során várnak tőle. És még maga hoz szóba ilyen nevetséges semmiséget, mint egy pár kesztyű ára! A műterme az elmúlt évben csaknem tízezer frankot jövedelmezett; Valdor barátunkkal - ő a *nyolcadik* tőzsdeügynök, aki a pénzügyeimet intézi - elhittem, hogy a kiadások levonása után magának tizenkét darab ezrese maradt az év végén, amit külön folyószámlán helyeztem el nála. Mylord Heerestell (*híresztel*: ez volt Valdor gúnyneve) szélteben-hosszában hirdette, hogy a műterme több mint huszonötezer frankot jövedelmezett; és maga áhítattal emlegeti az egy frank negyvenöt centime-os kesztyűt!

Féder a nyakába borult; ilyen barátnőről álmodott!

Hogy olyan nagy sikert aratott egy ócska öltönnyel meg a hamisarany csecsebecsékkel, nagyon odaszokott a Chaumière-be meg a hasonló mulatókba. Rosalinde tudott róla, és el volt keseredve. Minden évben megtízszereződött azoknak a barátjaiknak a száma, akik Fédert búskomor embernek ismerték; egyikük-másikuk mégis meglátta a chaumière-beli mulatságokon; ezeknek Féder bevallotta féktelen kicsapongásait, mondván, hogy ebbe az érzésbe fojtja a bánatát. A kicsapongás nem olyan megalázó egy férfira, mint a vidámság; szemet hunytak fölötte, sőt, elismerően emlegették a búskomor Fédert, hogy vasárnapi bolondozásaival elbűvöli az Amandákat és az Athénaïsokat, akik hétközben Delille-nél vagy Victorine-nél mint masamódok és varrólányok dolgoznak.

Rosalinde egyszer komolyan összeveszett Féderral. Általában nem panaszkodhatott: Féder tisztességesen bánt vele, bár gyakran megrikatta; ezúttal, hogy háromszáztíz frank hetvenöt centime-ot kellett kifizetnie Rosalinde-nek, a mellényzsebében kotorászott a hetvenöt centime után. Tudni kell ugyanis, hogy amikor Féder odaköltözött Rosalinde-hez, akinek pazar lakása

volt a körúton, az Opera közelében, úgy egyeztek meg, hogy Féder nem fizeti meg a szép lakás nyolcezer frankos bérének a felét, hanem csupán hatszázhuszonegy frank ötven centime-et térít, ennyit fizetett ugyanis az ötödik emeleti kis garzonlakásért, amelyből Rosalinde kedvéért kiköltözött. A kis lakás fél évi bérét olyan kínos pontossággal egyenlítette ki, hogy Rosalinde valósággal kétségbeesett.

- Igazán nem szép magától - panaszkodott könnyes szemmel -, fillérre számon tartja apró adósságait, éppen, mintha el akarna hagyni. Értem én a dolgot! Azt akarja, hogy elmondhassa a barátainak: „Szerettem Rosalinde-et”, vagy még inkább: „Három évig éltem vele; nagy hálára kötelezett; a miniatúráimnak mindig a legjobb helyet biztosította a kiállításokon; de ami az anyagiakat illeti, a kiadásainkat édestestvérek módjára megfizették.”

MÁSODIK FEJEZET

E vádaskodást, amelynek minden szavában volt némi igazság, fel-felcsukló zokogása szakította félbe.

Féder hamarosan nagy hírnevet szerzett magának: ismerték mint miniatúra festőt s mint első felesége vigasztalhatatlan szerelmesét; tudnunk kell azonban róla, hogy mihelyt szert tett néhány ezresbankóra, nyomban feltámadt benne az üzleti szellem. Kora ifjúságában még az apjától elsajátította az üzérkedésnek és a megkötött üzletek számontartásának művészetét. Rendszeresen tőzsdézett és spekulált a gyapot-, a cukor-, a pálinka- és más részvényekkel; tömérdek pénzt nyert; aztán mindene elúszott az amerikai gyapotválságban; egyszóval, háromévi tevékenységéből nem maradt egyebe, mint a veszteségek és nyereségek okozta izgalmak emléke. A forgandó szerencse megérlelte lelkét, és megtanította rá, hogy igazabb színben lássa önmagát. Egy napon - komoly természetéhez illően, talpig feketében - elvegyült a bámulók tömegében, akik miniatúrái előtt álldogáltak a Louvre-ban. Rosalinde kiügyeskedte, hogy tizenhét tárlati tudósítás áradozzon a műveiről, s a miniatúrái előtt tolongó értők hajsza-pontosan elismételték - úgy téve, mintha ott helyben találnák ki - az újságok szövegeit. Féder nem volt századának gyermeke: a látottaktól megundorodott. Nézelődés közben Mirbelné asszony képeihez ért; kínos undorát őszinte csodálat váltotta fel. Végül, földbe gyökerezett lábbal állt meg egy férfiképmás előtt.

„Az az igazság - háborgott magában -, hogy én teljesen tehetségtelen vagyok; képeim csak silány karikatúrái a modelljeim arcán fellelhető fogyatékoságoknak; a színeim mindig hamisak. Ha a nézők egyszerűen csak az érzékeikre hallgatnának, észrevennék, hogy a női arcképeim porcelánfigurák.”

Féder a kiállítás végén megkapta a kiváló festők érdemkeresztjét. Mindamellettt önmagáról alkotott véleménye csak megszilárdult és kikerekedett; napról napra világosabban látta, hogy mennyire igaza volt.

„Nekem tulajdonképpen inkább az üzlethez van érzékem - állapította meg. - Végül is, semmit nem teszek találmányra vagy ostoba rajongásból, számításom akkor is beválik, amikor rosszra fordulnak a dolgok. Tíz pénzügyi műveletből hetet vagy nyolcat biztos sikerrel hajtok végre.”

Hősünk efféle elmélkedésekkel enyhítette bánatát, amely beárnyékolta festészetről alkotott eszméit.

Viszolyogva vette tudomásul, hogy mióta megkapta a keresztet, még jobban divatba jött. Ekkoriban nem kínlódott többé a természetes színek utánzásával; sokkal gyorsabban festett, amióta valamennyi női képmásának olyan arcszínt adott, mint amikor rózsaszírmot szórnak egy szép porcelán tányérra. A festészetnek szóló bánatát halvány szégyenkezésféle váltotta

fel: restelkedett, hogy tíz hosszú esztendeig nem jött rá, melyik mesterséghez van igazán érzéke. Ekkortájt történt, hogy Delangle úr, egy dúsgazdag bordeaux-i üzletember, akinek a becsülését és a barátságát Féder azzal nyerte meg, hogy kisegítette őt egy balsikerű spekulációból, vadul bedörömbölt pompás műtermének ajtaján, a Fontaine-Saint-Georges utcában. Delangle-ot messziről elárulta mennydörgő hangja, hamarosan megjelent maga is, szürke kalapja a szokottnál is ferdébben ült koromfekete sörényén.

- Ide hallgasson, a teremtsit! - harsogta fülrepesztő hangon. - Van egy isteni húgocskám; alig huszonkét éves, és annyira elüt a többi nőtől, hogy a férje, Boissaux úr, erőszakkal kellett hogy idecipelje Párizsba, ahol ***-i üzemének rendez kiállítást. Meg akarom rendelni a *miniaturáját*: egyedül maga méltó rá, barátom, hogy megfesse ezt a bájos arcot; de csak egy feltétellel, a kutyafáját! Ha megfizethetem. Ismerem a maga hóbortos érzelgősségét, de én is adok ám magamra: ha nincs pénz, nincs kép!

- Higgyen nekem, barátom - válaszolta Féder őszinte hangon, szokott természetes mozdulatával -, ha abban a képben tényleg a mai festészet legjavát akarja, forduljon Mirbelné asszonyhoz.

Delangle úr felhőrdült, és egy kissé túlságosan hevesen - bár ritka őszinteséggel - fejezte ki elismerését hősünknek.

- Úgy látom, kedves Delangle, le kell győznöm a makacsságát; ha a szóban forgó személy valóban olyan szép, amilyennek mondja, akkor most már én ragaszkodom hozzá, hogy olyan képet kapjon, amely *valóságosan* ábrázolja, nem pedig holmi *liliomból és rózsából összegyúrt* szabványarcot, amelyen fáradt élvetegségen kívül semmi mást nem talál.

Delangle úr ismét felhőrdült.

- Nos, barátom, hogy meggyőzzem, mindjárt kiválasztjuk a ládikámból azt a képet, amely magának a legjobban tetszik, aztán együtt megnézzük Mirbelné asszony egyik legszebb képét, amelyet az idén állított ki; a tulajdonos maga is műértő, és szívesen megengedi, hogy ellátogassak a képtárába. Ott összehasonlítjuk a két művet, és a saját szemével győződhet meg róla - bár nem kenyerre a festészet -, hogy az igazi művészt neveztem meg, és ahhoz kell fordulnia.

- A teremtsit! Maga igazán ritka derék fickó ebben a szélhámosoktól hemzsegő országban - kiáltott fel Delangle hamisítatlan bordeaux-i lelkesedéssel. - Hadd szórakozzon a húgom, Boissaux-né is, a maga mulatságos természetén. Nem bánom! Hajlandó vagyok elmenni erre a furcsa látogatásra, az egyetlen versenytársához, aki magán kívül még számít a festészetben. Állapodjunk meg egy holnapi időpontban.

Másnap Féder így szólt Rosalinde-hez:

- Ma délelőtt egy alighanem igen nevetséges vidéki nővel kell beszélnem; állíts össze számomra egy valódi *ravatali* öltözetet; így, ha nem is szórakoztat, hogy a szomorút játszom és tiszteletteljesen hallgatom a nő együgyű megjegyzéseit, hadd mulattassam magam legalább azzal, hogy játékból magamra veszem a kesergő Werther szerepét. Ha valaha is elvetődöm Bordeauxba, megelőz majd búskomorságom megható híre.

Másnap két órakor Féder, a megállapodás szerint, jelentkezett a Rivoli utca egyik legszebb szállodájában, ahol Boissaux úr és neje megszállt. A lakáj nem értette meg, hogy Féder kit keres, és odavezette őt egy magas termetű, igen kövér férfihoz, aki pirospozsgás arcából ítélve legföljebb harminchat-harmincnyolc éves lehetett; igen szép és nagy szeme üres tekintetű volt; ez a szép szemű - s a szemére nagyon büszke - férfiú Boissaux úr volt. Párizsba érkezése éjszakáján le sem hunyta a szemét, annyira félt a nevetségességtől. Hogy jól induljon az új műfajban, harminc órával a megérkezése után a legdivatosabb szabó - a szálloda tulajdonosa

legalábbis annak mondta - a lehető legkülönlegesebb ruhát akasztotta erre a hatalmas alakra: talán a *Zsoké Klub* legcingárabb ifjai hordtak ehhez hasonlót.

Mivel Boissaux-t váratlan üzleti ügy akadályozta, Fédert a barátja, Delangle mutatta be Boissaux-nénak. Delangle a húga előtt nem zavartatta magát, Féder szemében meg mindenáron szellemesnek akart látszani, s így sikerült természetességet vegyítenie a negyvenéves, szenvedélyes gascogne-i milliomos szerepébe. A kor és az üzleti tapasztalat adta merészség, megtoldva azzal a magabiztossággal, amely nagy vagyonából s abból a megszokásból eredt, hogy vidéki városában ő játszotta a vezérszólamot, olyan kijelentésekre ösztönözte Delangle-ot, hogy Féder alig tudta türtöztetni kirobbanni akaró nevetését. Annál nagyobb buzgalommal játszotta hát a kesergő Werther szerepét.

„De kár, hogy Rosalinde nem lát bennünket! - gondolta. - Úgyis mindig a szememre hányja, hogy félénk vagyok a fafejűekkel, akik előtt kitergetem a fájdalmamat. Most meglátná, méltó vagyok-e az akadémiai tagságra.”

A kis Boissaux-né olyan volt, mint egy kislány, noha a bátyja unos-untalan mondta, hogy huszonkét éves lesz Szent Valentin napján (február 14-én); ezen a napon született, s ezért a szentről kapta a nevét. Magas volt és karcsú; angolos szabású arca szinte maga volt a tökéletes szépség, csak az ajka, különösen az alsó ajka, volt túlságosan duzzadt. Ez a tökéletlenség azonban jóságos és - hogy eláruljuk a festő gondolatát - szenvedélyes jelleget adott az arcának, és láthatólag egyáltalán nem volt az ifjú Werther kedve ellenére. Egyetlen dolog lepte meg ebben a csodálatosan szép nőben: homlokának és orrának szabása: mindkettő mély vallásosságról tanúskodott. Amikor leszálltak a kocsiról annak a műgyűjtőnek pompás palotája előtt, akié Mirbelné asszony szép festménye volt, Féder egy alkalmas pillanatban meg is kérdezte Delangle-tól:

- Ugye vallásos a húga?

- Szavamra, barátom, maga látnoknak sem kisebb, mint festőnek. Húgocskám! húgocskám! - kiabálta Delangle. - Féder kitalálta, hogy vallásos vagy, pedig itt süllyedjek el, ha egy szót is szóltam neki róla. Bordeaux-ban nagy értéke van az ilyen elsőrendű vallásosságnak, kivált, ha Boissaux millióiival párosul; megvan az az előnye is, hogy nagy pillanatokban ki lehet aknázni. Mondhatom, barátocskám, ennivaló a kishúgom az aranybojtos piros bársonyerszényével, amelyet mindenkinek megnyit. Tőlem kapta, most két éve, amikor visszatértem Párizsból; az volt a harmadik utam. Az élete párja meg városunk egyik ultrája, aki ilyenkor franciás kordbársony ruhát ölt, és kardot köt az oldalára. Remek! Látni kell azt a díszfelvonulást a bordeaux-i Szent András katedrálisban, amely Franciaország legszebb temploma, ámbár az angolok építették.

Boissaux-né irult-pirult e nagyhangú szónoklat hallatán. Volt valami természetes egyszerűség a járásában, a tartásában, ahogy áthaladtak a pompásnál pompásabb szalonok során. Féder nagyon meglepődött; egy jó negyedóra még Werther-szerepéről is megfeledkezett; elmélázott, ezúttal őszintén. Boissaux úr, a vidéki gazdagok pöffeszkedő modorában, így hengegett: „Még hogy a feleségem vallásos! Mi vagyok akkor én?” Fédernek ezúttal nem volt kedve gúnyolódni rajta és élvezni nevetséges voltát; nagyon egyszerűen válaszolt:

- Dúsgazdag üzletember, aki szerencsés spekulációiról híres.

- Téved, Féder úr; nekem pompás szülőim vannak, gazdag birtokos fia vagyok, majd lesz még alkalmam megköstolni az apám borát! De ez még nem minden: figyelemmel kísérem a szépirodalmat, s a könyvtáramban ott van Victor Hugo díszkiadásban.

Efféle kérdést Féder más körülmények között nem tűrt volna el szótlanként; de most elmélyedve, kissé elfogódottan nézte Boissaux-nét. Az asszony is bájos elfogódottsággal nézte

Fédert, s irult-pirult. Tudnunk kell, hogy Boissaux-né szinte elképzelhetetlenül félénk volt; bátyja és férje csak nagy veszekedés árán tudták rávenni, hogy megnézzen velük pár festményt egy művész társaságában, akit nem ismert. Ha szabad így mondanunk, valóságos szörnyetegnek vélte a festőt, ezt a kiváló férfiút, a Becsületrend lovagját. Képzeletében afféle hencegő szájhősnek látta, akin csörögnek az aranyláncok, hosszú fekete szakállt visel, őt tetőtől talpig méregeti szüntelenül, nagyhangon beszél, és zavarba ejtő dolgokat mond neki.

Amikor megpillantotta a karcsú, jó vágású, fekete ruhás fiatal férfit, meglátta fekete szalagon függő óráját, gomblyukában az alig észrevehető piros szalagot, gondosan nyírt szakállát, nagy meglepetésében hevesen megszorította a férje karját.

- Talán csak nem ez az a híres festő? - kérdezte tőle.

Már-már megnyugodott, de ekkor meg a bátyja nyersen odavetette azt a „vallásos” jelzőt, amely olyan kedvezőtlen színben tüntette fel ájtatosságát. Alig merte szemét a fiatal festőre emelni; attól félt, hogy gúnyosan csillogó tekintettel találkozik. Lassan mégis megnyugtatta szerény, szinte szomorú modora, s végül rá mert pillantani. Leírhatatlan volt öröme és csodálkozása, amikor meglátta a fiatal festő komoly, úgyszólván meghatott tekintetét! A túlzott félénkség, ha értelemmel párosul, a szenvedély teljes éleslátásával ítéli meg a legjelentéktelenebb körülményeket is és élesíti az elmét. Ez történt Valentine-nel is. A kolera nyomán korán árvaságra jutott, ekkor zárdába küldték, onnan kijövén mindjárt feleségül ment Boissaux úrhoz, akit ugyanolyan különösnek talált, mint a bátyját, noha teljesen hiányzott belőle az a vidámság és szellemesség, amely oly vonzóvá tette az együttlétet Delangle-lal, persze, csak amikor mérsékelte magát és nem akart mindenáron szeretetre méltó lenni. Valentine fejében egymást kergették a gondolatok erről a nagy festőről, aki olyan nagyon elűtött a róla alkotott elképzeléstől. Most már nem szívesen emlékezett rá, hogy Fédér láthatólag nem akart vállalkozni az arcképe megfestésére. Pedig - hadd áruljuk el - iszonyatos tehernek érezte, hogy modellt üljön, és oly hosszú ideig tűrje egy ismeretlen férfi vizsga tekintetét. A dolog akkor olyan komolyra fordult, hogy emlékeztetnie kellett önmagát az oltár előtt tett esküjére, amely szerint minden fontos dologban feltétlen urának tekinti a férjét: így szánta el magát végül mégis az arcképre. A bátyja kétszer vagy háromszor is elmondta neki, minden alkalommal tódítva a dolgon, hogy Fédér milyen érvekkel ajánlotta maga helyett a már említett híres festőművésznőt.

Valentine kellemes meglepetéssel tapasztalta, hogy a két képmás összehasonlítására kerülván sor, mint gyengülnek meg mindazok az érvek, amelyekkel Fédér igyekezett megszabadulni arcképének megfestésétől; a festő, mivel előző nap Delangle-nak már felsorakoztatta érveit, most nem tehetett mást, mint hogy elismételje őket. Valentine, ha mégoly kevés tapasztalathoz jutatta is a sors, az okos asszonyok természetes ravaszságával nyomban észrevette, hogy Fédér egészen más ember lett, amikor összehasonlította saját festményét azzal a remekművel, amelynek a megtekintésére összegyűltek. Az a túlságosan duzzadt alsó ajak nyilvánvaló vétek volt a szépség ellen, és ezt mélyen átérezte Fédér; ámde az az ajak elárult bizonyos hajlamot is a szenvedélyes szerelemre, ami a festőt - ki tudja, miért - e pillanatban nagyon mélyen érintette. Ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy megfesse Valentine képmását; hogy ezt elérje, pontosan az ellenkezőjét kellett volna bizonygatnia Delangle-nak, mint az előző napon. Márpedig Delangle - ha észreveszi a festő pálfordulását - habozás nélkül így kiált: „Húgocskám! hála a két szép szemednek, a nagy művész megváltoztatta a véleményét!” És ezt hússzor is elharsogta volna, számtalan változatban, kínpadra vonva Fédert. A festő tehát fokozatosan kellett hogy engedjen Delangle érveinek; de ha már megváltoztatta előző napi véleményét, e századunkban oly ritka köpönyegforgatást olyan ügyességgel kellett véghezvinnie, mint egy politikusnak, aki teljességgel ura a szavának. És legfőképpen nem volt szabad sejtetnie, hogy milyen nagyon ragaszkodik a kép megfestéséhez.

Fédernek ugyancsak össze kellett szednie az eszét, hogy mielőbb véleményt változtasson, de ne váljék nevetségessé. Míg ezen mesterkedett, kiesett Werther szerepéből. Valentine azon nyomban észrevette a változást, és nagyon elcsodálkozott. Delangle figyelmes tekintetében fenyegető láng gyúlt. Hősünk, jobb híján, azzal hozakodott elő, hogy az ájtatosságnak és az anyagi tisztaságnak bizonyos kifejezését fedezvén fel a megfestendő személyben, legyőzte - lustaságát; bizony, be kell vallania, a lustaság volt előző napi vonakodásának egyetlen indoka. Jelenleg is nagyon fáradt, mivel a kiállítás után számtalan képet kellett festenie; de szándékában áll egy Madonna-képet ajándékozni a vizitandák egyik kolostorának, mivel amúgy is köti az ígérete.

- Melyik kolostornak, uram? - tudakolta Valentine.

Ez volt az első mondata, mely némileg határozottabban csengett. Az említett apácarend valamennyi kolostorát ismerte arról a pompásan kiszínezett térképről, amely annak a kolostornak a refektóriumában függött, ahol nevelkedett.

A félénk leányka váratlan kérdésére a festőnek szinte *elakadt a lélegzete*; azt felelte Boissaux-nénak, hogy néhány nap múlva valószínűleg közölheti vele a kolostor nevét is; ám e pillanatban még köti a titoktartás. E válaszból Boissaux-né mindenekelőtt azt vette ki, hogy Föder hajlandó megfesteni az arcképét; attól félt ugyanis, hogy nem nyeri majd meg a hajlandóságát. Mert amennyire viszolygott tőle, hogy egy arcképért kiállja egy ismeretlen ember vizsga tekintetét, most ugyanolyan természetesnek találta, hogy az arcképét ez az egyszerű és szerény modorú, nagy művész fesse meg, akivel itt társalog. Ez a mesterkéletlen jellemek előnye: olykor ijesztő baklövéseket követnek el, olykor - az úri társaságban - a majdnem bizonyos pusztulásba taszítják azt, aki uralja őket, másrésztől azonban, villanásszerű és végleges hatást gyakorolnak a rokon jellemekre. Márpedig Valentine-énél mesterkéletlenebb és természetesebb jellem nemigen akadt, kivált, amikor legyőzhetetlen félénksége nem fojtotta belé a szót.

Féder és Valentine, a modern miniatúra-festészet remekművének megtekintését nagyon közömbösen fejezték be, legalábbis látszólag. Föder csodálkozva figyelte önmagát, és minduntalan arra gondolt, hogy milyen nehéz szerepet vett magára, amikor Delangle-lal szemben hirtelenjében elvállalta ezt a munkát, amelyet előző napon még olyan mély meggyőződéssel utasított vissza. Valentine is nagyon elcsodálkozott, de nem adott magának számot róla. Tulajdonképpen nem nagyon hitte, hogy Párizsban élhet ilyen egyszerű ember is, aki szemmel láthatólag nem akar mindenáron kedves ember lenni, sem a figyelem középpontjába kerülni, s aki mégis ennyire leköti a figyelmét egy idő óta.

Az olvasó, ha történetesen párizsi, nemigen tudhatja, mit jelent az vidéken, hogy valaki „kedves ember”: egyedül ő viszi a szót a társaságban, nagyhangon beszél, valószínűtlen részletektől hemzseggő, túláradó érzelmekkel fűszerezett történeteket ad elő, amelyeknek - ez a legnevetesegebb - mindig ő maga a hőse. Valentine, zárdai szent együgyűségében, így tépelődött magában: „Vajon Föder úr kedves ember?” Nem tudta elválasztani ezt a tulajdonságot a nagyhangú handabandázástól, vagy - például - a szónoklatot tartó ember hanghordozásától. Férje, Boissaux úr, valamint fivére, Delangle úr, jelen pillanatban is tökéletesen megfeleltek a kedves ember Párizstól száz mérföldre érvényes fogalmának; mind a ketten fülsiketítően üvöltöztek, és szüntelenül egyszerre beszéltek; a festészetről vitatkoztak éppen, és mivel sem egyiküknek, sem másikuknak halvány fogalma sem volt erről a művészetről, tüdejük erejével bőségesen pótolták értelmes gondolataik hiányát.

Féder és Valentine, ügyet sem vetve e művelt társalgásra, egymást nézték; mindamellett Valentine - aki komolyan vette mindazt, amit a zárdában hallott, s amit vidéki környezetében állandóan hangoztattak - e társalgást igen emelkedettnek vélte, ellentétben Föderrel, aki így tűnődött: „Ha ostoba fejvel beleszeretnék ebbe a nőbe, reggeltől estig ezt a fülsértő zenebonát hallgathatnám.” Boissaux és Delangle boldogan látták, hogy Föder - e kitüntetett férfiú -

elmélyült figyelemmel hallgatja a festészetről folytatott vitájukat; nagy boldogságukban mindketten egyszerre harsogták világgá *szívük hő érzelmeit*, majd pedig ebédre hívták meg Fédert.

Féder, hasogató fülfájásától vezettetve, maga is meggondolatlanul fejezte ki érzéseit, és olyan határozottan utasította vissza a meghívást, hogy az az érdemeire büszke két gascogne-in kívül bárki mást halálra sértett volna. De maga is megütközött ezen a nyers hangnemen, s attól tartván, hogy esetleg megbántotta Boissaux-nét - akit finomabb érzésűnek vélt -, sebtiben felsorolt egy sereg mentséget, amit Valentine tökéletes közönnyel fogadott. Az asszony lelkét még mindig a nagy kérdés foglalkoztatta: „Vajon kedves ember ez a Féder úr?” És minthogy Féder nem adott elő harsogó hangon hajmeresztő történeteket, az asszony arra a következtetésre jutott, hogy a festő egyáltalán nem kedves ember, és ez a felfedezés - maga sem tudta, miért - mély örömmel töltötte el. Lányösztöne - szinte megmagyarázhatatlan módon - félt ettől a halvány arcú, halk szavú fiatal embertől, akinek tartózkodó tekintete is oly beszédes volt. Nagy kő esett le a szívéről, amikor meghallotta, hogy Féder visszautasítja a meghívást. A visszautasítás hangneme azonban meghökkentette; arra már nem jutott ideje, hogy hosszabbban tűnődjön ezen a körülményen; lelkét teljesen betöltötte ez az eléggé izgató kérdés: „Ha Féder nem kedves ember, akkor hát micsoda? Az unalmasok osztályába tartozna?” Annál azonban okosabb volt, hogy ez utóbbi kérdésre igenlően válaszoljon.

A nap hátralévő részében csak ezen töprengett. Este, a színházban - Boissaux úrnak, a kereskedelmi bíróság alelnökének hitvese ugyanis minden áldott este végigszenvedte a színházi előadást -, egyszóval, este nagy öröm érte: egy rokonszenves színész, aki a bonvivánt alakította Scribe úr egyik darabjában, csalódásig Féder hanghordozását és viselkedését utánozta egy darabig, legalábbis Valentine így érezte. Valentine, aki csak tizenkilenc éves korában került ki a zárdából, ahol unalmasnál unalmasabb dolgokat ismételtetnek, magával hozta azt a szerencsés képességet, hogy ügyet se vessen a körötte folyó beszélgetésre. Színház után azonban, amikor a *rangjukhoz illően* fagylaltozni mentek Tortonihoz, a kocsiában meghallotta Féder nevét és összerezzen. A férje beszélt:

- Hatvan kemény aranyamba kerül majd ez az arckép, egy fővárosi *híresség* keze munkája; igaz, Bordeaux-ban majd csodájára járnak; maga a barátja: vegye már rá a kedvemért, hogy jól olvasható betűkkel írja rá a nevé; nem akarom, hogy ez az átkozottul drága név eltűnjön a keret alatt. Vajon most, hogy a Becsületrend lovagja lett, nem biggyeszt egy kis keresztet a neve után, mint ahogy a *Királyi Almanach*-ban látni? Ha valaha is megtette, okvetlenül beszélje rá, hogy pingálja oda azt a keresztet a mi képünkre is. Ezeknek az átkozott művészeknek megvan az árfolyamuk; az a keresztetke megduplázhathatja a képünk értékét, s amellet bizonyítaná is, hogy valóban az ő munkája.

Ez az ajánlgatás persze nemcsak ennyiből állt: elhangzott még egynéhány mondat, Delangle-nak nem kis öröme. „Igazán, milyenek is ezek a vidékiek! - gondolta magában. - Ennek is csinos vagyona van. Odahaza tisztelik, megsüvegelik, itt meg összehord hetet-havat. Keresztetke a festő neve után! Atyaisten! Mit írna erről a *Charivari*?”

Delangle idejének felét évek óta Párizsban töltötte. Egyszerre csak közbevágott:

- Míg itt nagyban tervezgetjük, miként győzzük le Féder ellenállását, és beszéljük rá a kép megfestésére, a leglényegesebből megfeledkezünk: bizonyos vagyok benne, hogy Valentine, azokkal a zárdai eszméivel, semmi szín alatt nem lesz hajlandó elmenni a műtermébe, a Fontaine-Saint-Georges utcába.

- Hogyan? Hogy én elmenjek Féder úrhoz? - kiáltott fel Valentine megrettenve.

- Először is, nem *hozzá* mégy; ahová a férjed visz, az egy negyed mérföldnyire van a lakásától; meghitt kis műterem; soha életedben nem láttál hozzá foghatót; de Boissaux-nak és nekem üzleti ügyeink vannak, nem akarom, hogy ingyen töltsse az idejét Párizsban, márpedig ezek a végtelen ülések egy festő műtermében: eltékozolt idő.

- Nem elég, hogy kidobok az ablakon hatvan kemény aranyat? - fakadt ki Boissaux. - Még az időmet is vesztegessem ennél a festőcskénél én, Jean-Thomas Boissaux, a kereskedelmi bíróság alelnöke?

Valentine-t nagyon bántotta, hogy Fédér úrról ilyen hangon beszélnek. Delangle szigorúan rendreutasította a sógorát:

- Hol él maga, ember? Ez a festő nem volt hajlandó áthurcolkodni N. hercegnőhöz, pedig egy nehéz, nagyméretű arcképről volt szó, amelyért vagy négyezer frankot fizettek volna; a rátar-tibb dámák is elmennek a műtermébe; az udvara végében még egy fedett szín is van, a vára-kozó fogatoknak. Egy szó, mint száz: eredeti fickó, mint minden zseni, és engem kedvel; így megkockáztathatom a kérést; de lassan a testtel, kedves sógor, nehogy valamilyen könnyelmű kijelentéssel megsértse vagy éppen kicsúfolja; kicsúszik a markunkból, és alászolgája.

- A teremtsit! Még hogy én, Jean-Thomas Boissaux, vigyázzak magamra, amikor egy *mázolóval* beszélek!

- Na tessék! Már is gorombáskodik és fölényeskedik! Ezt talán megteheti Bordeaux-ban, ahol az utolsó utcagyerekig mindenki tud a három milliójáról; de higgye meg, Párizsban, ahol senki nem ismeri a másikat, a ruhájáról ítélik meg az embert, és hadd mondjam meg mindjárt azt is, hogy az ő ruháját olyan dísz ékesíti, ami az önéről egyelőre hiányzik, kereskedelmi bírósági alelnök úr!

- Rajta, ne kíméljen, mondjon még egy-két kedves szót, drága sógor! Akkor sem értem, miért adják a keresztet mindenféle jöttmentnek. Ha a kormány így akar arisztokráciát alapítani, hát mélységesen téved; mindenekelőtt arra kell nevelni a népet, hogy születésétől fogva tisztelje a földbirtokost... Maga különben is köpönyegforgató: tegnap, igenis, tegnap és nem régebben, még velem együtt maga is fölháborodott a párizsi munkások pökhendiségén.

HARMADIK FEJEZET

Ez az unalmas szóváltás csak ízetlen és közönséges ismétlése volt annak, ami naponta elhang-zik a legelőkelőbb párizsi szalonokban; lépten-nyomon azt tapasztalja az ember, hogy a leg-nagyobb nevek viselői a törvényhozói bölcsesség álarcával fedik el személyes kis hiúságukat. A képmutatásnak ez a fitogtatása még jó darabig eltartott volna, ám a hintó, szerencsére, megállt a Tortoninál. Boissaux-né elmerült gondolataiban. Ki sem akart szállni.

- Miért nem száll ki? - mordult rá kedvetlenül a kereskedelmi bíróság alelnöke.

- Olyan hervadt a kalapom - mondta Valentine, éppen csak hogy mondjon valamit.

- Hajítsa ki az ablakon, a teremtsit! És vegyen helyette kettőt! Mit számít, hogy húszezer-kétszáz vagy húszezer-négyezer frankot költök el ezen a kiruccanáson? Csinos feleségem van, és mutogatni akarom; ezt a fényűzést megengedheti magának egy magamfajta ember.

Valentine kiszállt a hintóból, és belekarolt a bátyjába.

Fédér tökéletesen megértette ennek a háromszoros milliomos vidékinek a viselkedését, aki Párizsban állítja ki a feleségét és üzemének termékeit; akadtak az ő barátai között is pénzes emberek, akik délben és este a Tortonin bejáratát ostromolják. Alighogy elvált Valentine-tól,

úgy érezte, hogy a férj recsegő hangját és Delangle-lal folytatott rémséges vitáit ellensúlyozza a fiatalasszony ártatlan tekintete, és az az élénk érdeklődés, amely felcsillan a szemében, ha szórakoztatják. Féder, miután olyan határozottan visszautasította az ebédet, két óra múlva már így tűnődött: „Ki akarom ismerni ezt a kis nőt; három nap elég hozzá! Utána nagy ívben kikerülöm azt a förtelmes férjét meg a fivérét; e kíváncsiságom kielégítése jó kis kárpótlást nyújt majd műtermem majomkodó gráciáiért és azokért a kedvesnek mondott és kifogyni nem akaró lányokért, akiket ügyvédbojtári ruhámban táncoltatok vasárnaponként.”

Két óra múlva Féder már valami ijedségfélét érzett Valentine miatt, amit tulajdonképpen még magának sem mert bevallani. „Az nyilvánvaló - gondolta -, hogy nem akaszkodhatom rá erre a kis diáklányra, aki most került ki a zárdából; az első pár udvarias szó után már rám zúdítaná együgyű és valójában gonosz vélekedéseit, amelyekkel az apácák teletömik tanítványaik fejét. Igazán semmi kedvem hozzá, hogy én törjem fel az ugart, s irtsam ki ostoba nézeteit; csak megkönnyíteném utódomnak, valamelyik kiváló bordeaux-i borügynöknek a dolgát. Különben is, itt van a férj, azzal a förtelmes basszusával, amitől megsüketülök és idegbajt kapok. Nem tehetek róla, társalgás közben mégis várom, hogy megszólaljon ez az undorító hang. A vasárnapi lánykákkal nem kell elszenvednem a férfiak hangját; érzéseik közönségesek, az igaz; szegény kicsikék sokat törnek a fejüket, hogyan fizessék ki a kalapjukat, vagy hogy mit rendeljenek ebédre; unom őket, de nem haragszom rájuk, ám mindig elfog a düh, valahányszor e két megtollasodott vidéki durva fennhéjázását és erőszakos gögjét látom. Ha legközelebb találkozunk, meg fogom számolni, hányszor ismétli el a férj nagyhangon: »En, Jean-Thomas Boissaux, a kereskedelmi bíróság alelnöke.« Érdekes volna egyszer meglepni ezt az alakot a segédei között! A párizsi újgazdagok legalább megpróbálják leplezni a hiúságukat, és igyekeznek hangfogóval beszélni... Hát igen, bármily elragadó is a szép Valentine arcocskája, ilyen férjjel nincs mit kereskednem nála. A férj szeretetreméltósága tökéletesen egyenértékű azokkal a gyerekkorukban megoperált örökkel, akikkel a törökök a háremjeiket őriztetik; végül pedig, a kis nő amint beteszi a lábát a műterembe, annyi ostobaságot fog összehordani, hogy már az is romba dönti azokat a légvárakat, amelyeket a képzeletem erre a szép arcra alapozott. Tulajdonképpen csak két feltűnő dolog van rajta, s ezek közül az elsőt nem is lehet ecsettel kifejezni: a szeme mozgásában van valami mélység, s ez a szavainak sokkal nagyobb jelentőséget ad, mint az ember eleinte gondolná; mintha közönséges dallamba rejtenének egy mozarti harmóniát. E bájos fej másik szépsége az arcvonások nyugodt, sőt szigorú kelleme, kivált a homlok vonalának szépsége, a száj, különösen az alsó ajak rajzának mély érzékiségével. Ebből az arcképből nemcsak hogy másolatot készítek magamnak, hanem térden állva fogok könyörögni Eugène Delacroix-nak, hogy rejtőzzék el a műtermem sarkában egy spanyolfal mögé, és készítsen tanulmányt erről a fejről; egészen más felfogásban fogant *Kleopátra* lehetne belőle, mint amilyent a legutóbbi kiállításán bemutatott. De nagy számár is voltam az aggályaimmal; hisz nem akarom én a nyakába varrni magam ennek a kis nőnek, akit olyan biztosan oltalmaznak a férje kiválóságai; csak elismeréssel adózom egy különös modellnek, amelyet a véletlen a műterembe vetett.”

Míg ilyen szépen elmélkedett magában, észre sem igen vette, hogy bérkocsi áll meg a Tortoni előtt; művész-szemét a kávéház teraszára belibbenő fiatal nő elragadó alakja vonta magára; majd, hogy tekintete a kalapra siklott, megdobbant a szíve, és elváltozott az arca; vágyakozó szemét most arra a férfira emelte, aki a karját nyújtotta a nőnek. Ez bizony az az öt láb hat hüvelyk magas, hatalmas termetű és aránytalanul kövér úr volt, aki a kereskedelmi bíróság alelnöki tisztét töltötte be. Pillantása ismét gyönyörködve röpített vissza a fiatal nőre, aki közben belépett a kávéházba, és a terem végén lévő lépcsőn fölment az emeleti helyiségbe. A festő olyan elragadó kecsességet fedezett föl az asszony járásában és alakján, amelyet észre sem vett az imént, amikor csak nézte, de nem ismerte föl. Egészen fölvidult.

„Ez a vidéki nő megfiatalít.” E szónak már komoly értelme volt festőnk számára, jóllehet nem töltötte be még a huszonhatot sem; de hát ezen az áron tesz szert az ember a művészetben és az irodalomban csodásnál csodásabb sikerekre. Az az ezernyi fortéllyal fűszerezett komédia, amelyet oly választékos ügyességgel játszott el az okos Rosalinde útmutatásai nyomán, megőregítette jellemét, sőt, egy kissé elhervasztotta a vonásait is. Szegény ember, egyszer sem engedett ösztönös rezdüléseinek; ha körüti padján üldögélvén megpillantotta egy arra járó barátját, sosem kelt volna föl, hogy karon ragadja, míg gyors számvetéssel, mely hovatovább szokásává vált, fel nem tette magának a kérdést: „Illendő ez?” Mióta Rosalinde ennyire átgúrta a jellemét, talán most első ízben nem tette föl magának a kérdést, míg kettesével szedve a lépcsőfokokat a Tortoni kávéházban, futott e bájos alak után, akit csak egy villanásnyi időre látott az imént. Valentine közben leült a terem végében egy félreeső asztalhoz. „Mi szükség elviselni az emberek hangját?” - gondolta Féder, miközben kerített magának egy helyet, ahonnan jól láthatta a kis vidéki nőt, míg őt majdnem teljesen eltakarta a közelében ülő két hölgy kalapja. Mély álmodozásba merült; szomorúan mosolygott saját gondolatain. „Ugyanígy voltam most nyolc éve is, amikor szegény *kis matróz* után jártam” - tűnődött magában, amikor egyszerre öblös hang harsant fel a füle mellett:

- Hé, barátocskám!

Súlyos kéz nehezedett a vállára.

E hangos megszólításra hullám futott végig a helyiségben levő női kalapokon. Boissaux úr kedveskedett így Féder barátjának - így hívta ugyanis. Féder mosolyogva ment oda Valentine asztalához; mosolyát azonban csakhamar önkéntelenül is komoly és figyelmes szemlélődés váltotta fel: vizsga szemmel nézte Valentine arcát; csak néhány órája vált el az asszonytól, de szinte alig ismert most rá, olyan merész következtetéseket vont le e pár óra alatt a lényét alkotó minden egyes vonásból. Most sorra vette a következtetéseket, hogy egyenkint lerombolja vagy megerősítse őket, mialatt Delangle elárasztotta nyájas szavaival, amelyek nyilvánvalóan csak bevezetésül szolgáltak valami hajmeresztő indítványhoz. „Ráérek odafigyelni - gondolta Féder -, majd amikor rátér a lényegére” - közben az arcképfestő gyakorlott szemével figyelte Valentine arcvonásait és megrettent; különösen a homloka vonalában volt valami, amit olykor antik szobrokon látni, és ami majdnem mindig az egyszer már kialakult elhatározáshoz való rendíthetetlen ragaszkodás biztos jele.

„A fivére megmondta, hogy vallásos; ha sejtetem vele, hogy szépnek tartom, meglehet, hogy többé nem hajlandó találkozni velem, és ki is tart az elhatározása mellett.” Ez az ábrándozás, ámbár a mélyén ott rejtőzött a félelem, kellemes és kiváltképpen teljesen szokatlan volt Féder számára; ábrándjaiból az a határozott és félreérthetetlen indítvány verte ki, hogy fesse meg Valentine arcképét (így fejezte ki magát Delangle) a Terasz szállóban, ahol az asszony lakik. A közlésnek ez a bizalmas módja úgy elbűvölte Fédert, hogy először igent mondott. De egy perc múlva már, jó okkal, ezer nehézséggel hozakodott elő; azt akarta elérni, hogy Valentine is megszólaljon; az asszony azonban csak figyelmesen nézte, s egytagú válaszkoránál többet nem lehetett kicsikarni belőle. Fédert olyan erősen foglalkoztatták egyes részletek, amelyekről nem beszélhetett, hogy a végén - miközben egyre tiltakozott azellen, hogy a műtermén kívül fesse meg az arcképet - néhány olyan képtelen kijelentést tett, amire Delangle is felfigyelt; odahajolt a hűgához:

- Nyilván foglalkoztatja valami. Talán valamelyik szíve hölgye itt van a teremben.

A fiatal vidéki nő kíváncsi tekintete nyomban kutatóan járta végig valamennyi jelenlevő nő arcát. Egyikük, egy nagy arcú, telt idomú nő, különös pillantásokkal kísérté hősünk minden mozdulatát. Egy német hercegnő volt az, akinek Féder megfestette a képmását, s aki megrökönyödve tapasztalta, hogy a festő nem szokta köszönteni a modelljeit, még azokat sem, akik a legbizalmasabb társalgásba bocsátkoztak vele.

Végül, több mint háromnegyed órás huzavona után - mialatt a két vidéki bömbölése jól elszórakoztatta a Tortoni valamennyi vendégét, s valóságos vásári reklámot csapott Fédernek - megegyeztek, hogy Boissaux és Delangle urak az érdeklődőknek azt fogják válaszolni, hogy fogadásról volt szó; ez kielégítően megmagyarázza majd Féder különös elhatározását, amely szerint hajlandó a műtermén kívül dolgozni.

- Majd elfelejtettem - kiáltott fel Féder, akinek hirtelen eszébe jutott együttműködési terve a kedves Eugène Delacroix-val -, van egy festő barátom, azt hiszem, lángelme, a balsors azonban úgy hozta, hogy anyját és négy hűgát kell eltartania; elhatároztam, hogy a hét előre kijelölt napjain ingyenleckét adok neki, ilyenkor szerényen félrehúzódik a műterem sarkába, én meg negyedóránként oda-odanézek, hogy mit művel. Nagyon csendes és rendes ember, csak azt kérem, bocsássák be a szalonba, ahol a hölgy arcképét fogom majd festeni.

Az első ülésre másnap került sor; sem a festő, sem modellje nem volt beszédes kedvében; megvolt az ürügyük, hogy egymást nézzék, és bőségesen éltek ezzel a lehetőséggel. Féder újból visszautasította a gazdag vidéki vacsorameghívását, este azonban az Operában új darabot mutattak be, és ő elfogadott egy helyet Boissaux-né páholyában.

A második felvonás alatt, amikor már mindenki úgy unatkozott, ahogy csak az Operában szoktak, azaz az emberi türelem végső határán is túl - kivált akiknek van egy csepp eszük és egy kis képzelőerejük -, Féder és Valentine lassan belemelegedtek a beszélgetésbe, és csakhamar olyan könnyedén és természetesen csevegtek, mintha öröktől fogva ismerték volna egymást. Egymás szavába vágtak, cáfolták egymás állításait, cseppet sem törődve a társalgás illendő formájával. A férjnek és Delangle-nak, szerencsére, esze ágában sem volt arra gondolni, hogy a partnerek azért nem kímélik egymást, mert nagyon is biztosak a dolgukban. Ha Valentine-nek némi gyakorlata lett volna, bizonyára nem engedte, hogy háromnapos ismerőse ilyen bizalmas hangot üssön meg; ám összes élettapasztalatát a férje szüleinél tett látogatásokon, meg azon a tucatnyi díszvacsorán és két nagy bálon szerezte, amelyet az esküvőjük óta Boissaux úr adott, s ahol ő látta el a háziasszony tisztét.

A második ülésen már élénken társalogtak, és pedig a lehető legtermészetesebb hangon. Delangle és Boissaux állandóan jött, ment Valentine hálósobájában, amelyet azért szemeltek ki műteremnek, mivel ez volt a lakás egyetlen északra néző szobája, s így állandóan egyforma volt benne a fény.

- Mondja csak - tudakolta Valentine a festőjétől -, tulajdonképpen miért változtatott véleményét a műterem dolgában, s egyezett bele, hogy nálam fesse meg az arcképet?

- Azért, mert egyszerre rádöbentem, hogy szeretem.

Féder ennek a szokatlan válasznak a második felénél jött csak rá, hogy meddig merészkedett. „Most már mindegy - gondolta -, rögtön behívja a férjét, aki nem megy le többé a nyakunkról; a kiváló férfiú kedvessége pedig egyszer s mindenkorra kigyógyít majd e nevetséges ábrándból, amelyből úgylis csak bánat fakad, mivel Valentine nagyon rövid idő múlva elhagyja Párizst.”

Meghallván ezt a szívből jövő, szokatlan kijelentést, amelyet Féder olyan nyílt és természetes hangon fogalmazott meg, mintha csak arra a kérdésre válaszolna, hogy megy-e másnap kirándulni, Valentine először meghatottságot és végtelen boldogságot érzett; tágra nyitott szemmel nézte Fédert, arckifejezésének legkisebb rezdülése sem került el a figyelmét. Majd hirtelen lesütötte a szemét; elöntötte a harag. „Ilyen hangon beszél erről az érzelemről, amely tőle már önmagában is arcátlanság! - gondolta. - Nagyon ledérnek vélhette a viselkedésemet, ha azt eszelte ki, hogy ilyen vallomást tesz nekem. Kieszelte? Nem, azt mégsem” - mondta magában. De gyorsan elsiklott e mentő körülmény fölött, s máris az illő válaszon gondolkodott.

- Meg ne halljak még egyszer effélét, uram, mert különben hirtelen megbetegszem - az ön arcátlanóságába egyébként valóban bele lehet betegedni -, s többé nem találkozunk; az arckép pedig félbemarad. Különben nagyon megtisztelne, ha ezentúl csak akkor szólna hozzám, amikor okvetlenül szükséges.

Utolsó szavai közben fölkelt és odament a kandallóhoz, hogy becsöngesse a szobalányát: hívatni akarta Boissaux urat vagy fivérét, Delangle-ot, hogy megbeszéljen velük egy Párizs környéki kiruccanást. Keze már a csöngő zsinórját fogta. „Mégse teszem - gondolta -, még meglátnának valamit a szememben.” Máris meghátrált, ha arra gondolt, hogy végleg szakít Féderrel.

A festő nagy kísértésben volt, hogy ne szalassza el a kedvező alkalmat. „Micsoda kitűnő mód a fiatal asszonnyal való szakításra! - gondolta magában. - Lehetséges, hogy rajtam kívül férfi még nem környékezte meg; élete végéig emlegetni fogja ezt a félbehagyott arcképet.” Féder sebesen gondolkozott, ami a tüzes lelkek sajátja; nagy kísértést érzett, hogy tovább beszéljen szerelméről, és elkergessék. Már fogalmazta is a mondatot, amely égő emléket hagy majd a fiatal asszony szívében, és beláthatatlan következmények forrásává lesz; szemmel kísérte, amíg a kandallóhoz ment; nézte, vajon meg meri-e rántani a csöngőt, és közben törte a fejét valami szépen hangzó, érzelmes mondaton. Az asszony elfordult egy kissé, a festő most az arcélét látta; ez újdonság volt számára, mivel ez idáig csak szemből vagy félprofilból ismerte.

„Milyen csodálatosan finom vonalú az orra! - lelkendezett festő-énje. - És milyen csodás és mélységes szerelemre képes lelket árul el ez az arc! - tette hozzá mindjárt szerelmes szíve. - A mondatom bizonyára mélyen belevésődik; én azonban nem láthatom többé, és ki tudja, nem bánom-e meg holnapután? Márpedig, ha így áll a dolog, akkor meg kell követnem sértett önérzetét, mivel úgy érezheti, hogy lekezelően bántam vele, kockáztatva, hogy egyszer s mindenkorra bezárja előttem az ajtaját.”

- Le vagyok sújtva, asszonyom, és szívem mélyéből a legalázatosabban bocsánatot kérek ezért a tapintatlanságért.

E szavakra Valentine egészen feléje fordult, arcát ragyogó öröm öntötte el; megszabadult az ijesztő rémképtől, hogy el kell küldenie Féder-t, vagy hogy ezentúl legfőljebb Boissaux úr vagy egy szobalány jelenlétében beszélhet hozzá. „Milyen gyorsan átveszi az arca a szíve minden rezdülését! - mondta magában Féder. - Ez bizony korántsem az a vidéki együgyűség, amire számítottam. Az önérzetéhez intézett bocsánatkérés meghallgatásra talált: tetézzük meg az adagot.”

- Asszonyom - kiáltott fel a lehető legbűnbánóbb arckifejezéssel -, legszívesebben térdre állva kérnék bocsánatot azért a csúnya mondatért, amely kiszaladt a számon, ha nem félnék tőle, hogy viselkedésem félreérthető vagy olyan merészségnek tűnhet, amely távol áll reszkető szíveimtől; figyelmemet teljesen lekötötte a munka, s míg beszélgettünk, fennhangon gondolkoztam, s önkéntelenül is elárultam érzelmemet, melynek kinyilvánítására, tudom, nincs jogom. Felejtse el, könyörgök, e szavakat, sosem lett volna szabad őket kimondanom, a legalázatosabban kérem ismét a bocsánatát.

Mondottuk már, hogy Valentine-nek nem volt semmi élettapasztalata; szerencsétlenségére azonban volt egy tulajdonsága, amely nagyon vonzóvá teszi a nőket: szeme és szájának vonala pontosan nyomon követte mindazt, ami lejátszódott a lelkében. Vonásai e pillanatban például a kiengesztelődés örömét tükrözték; Féder szakértő tekintetét nem kerülte el ez a különös körülmény; öröme határtalan volt. „Nemcsak hogy bevallottam szerelmemet - mondta magában -, de ő is szeret, vagy legalábbis szüksége van a barátságomra, hogy vigasztalódjék férje nyerseségeért; tehát ő is látja ezt a nyersséget; ezt roppant nehéz volt kitalálni. Akkor pedig - tette hozzá élénk örömmel - nem kell lenéznom azért a förtelmes és ostoba

nyerseségért, amit úgy utálok abban a vidéki hájtömegben. Az asszony kineveti a férjét, hogy olyan nagyra van a vagyonával és mások fölötti hatalmával. Végtelenül boldog vagyok; hadd húzzak hasznát belőle” - gondolta Féder.

- Boldog lennék, asszonyom - mondta Valentine-nek -, ha csak egy pillanatra is remélhetném, hogy hajlandó elfeledni azt a hallatlan ostobaságot, hogy fennhangon gondolkoztam.

Így szólván, modelljének vidéki együgyűsége számított; de túllőtt a célon. Valentine-nek helyén volt a szíve: összevonta a szemöldökét, és hűvösen így válaszolt:

- Hagyjuk ezt, kérem.

NEGYESEDIK FEJEZET

Féder nyomban szót fogadott.

- Ha szabad kérnem, asszonyom, üljön egy kicsit jobbra, a karszéken nyugvó karját valamivel errébb, a fejét egy kicsivel feljebb. Elmozdult az eredeti helyzetéből, amelyben elkezdtek a képet.

Ezt az igazítást Valentine egy-egy közönyös kis fintorral tűrte. Ezután gyönyörűséges csönd ereszkedett a szerelmesekre, csak olykor-olykor törte meg Féder szava:

- Kérem, nézzon rám, asszonyom.

Ezúttal Féder habozás nélkül elfogadta a vacsorameghívást; hasonlóképpen elfogadott egy helyet is a színházi páholyban; de szakított rá időt, hogy odaszóljon Delangle-nak:

- Egy gyenge pillanatomban azt reméltem, hogy elnyerek egy helyet, amely hamarosan megürül az Akadémián; egy jó barát, előrelátó gondossággal, beköltöztetett egy lakót annak a háznak egyik hatodik emeleti szobájába, amelynek második emeletén a súlyosan beteg akadémikus lakik; nos, az akadémikusra ma este nem lehet panasz: a lehető legrosszabbul van; úgy látszik azonban, hogy két kartársa, akik már korábban megígérték a voksát az engem támogató személynek, most a vetélytársam felé hajlik, aki valami távoli atyafiságban van a tegnap kinevezett pénzügyminiszterrel.

- Aljasság! - fakadt ki dühösen Delangle, kieresztve öblös hangját.

„Már miért volna aljasság, te fajankó? - mondta magában Féder. - De most legalább csendben álmodozhatom, ameddig csak akarok, szomorúságomat az elveszített akadémiai hely rovására írom.” Azzal boldogan csodálta tovább Valentine-t.

Egy perc múlva meghallotta, hogy Boissaux - hangjában a legnevetségesebb irigykedéssel - így szól a sógorához:

- A kutya-fáját! A Becsületrend lovagja és az Akadémia tagja egy év leforgása alatt! Az úr üstökön ragadta a szerencsét!

A kereskedelmi bíróság alelnöke abban a hitben volt, hogy halkán beszél; de a vidéki hájtömeg megjegyzését a szomszéd páholyokban is meghallották. Két-három perc múlva még hozzátette:

- Az igaz, hogy a képei, mivel akadémikus festette őket, még többet érnek majd a tulajdonosaiknak.

Valentine sem volt beszédesebb Fédernél; ellágyult tekintete és meghatott hangja elárulta, hogy erősen foglalkoztatja valami. Bár a sértést nyomban rendkívül hatásos mentegetőzés

követte, előző este óta Valentine többször elismételte magában kedves vélekedését: „Szegény fiú, nem elbizakodottságból, még kevésbé arcátlanságból mondta, hogy szeret; azért mondta, mert igaz.” De ekkor meg eszébe jutott a festő heves mentegetőzése, és a fiatalasszony mélyen elgondolkozott, hogyan is ítélje meg a dolgot.

Vadul dobogott a szíve; a lelke mélyén megbúvó kétely azonban nem engedte, hogy felháborodjék azon a szörnyűségen, amit vidéki nyelven úgy hívnak, hogy *nyilatkozat*. Egyszerre nagyon kíváncsi lett Féder múltjára. Visszaemlékezett rá, hogy a fivére - még az elején, amikor rábeszélte, hogy festesse meg az arcképét - saját maga így jellemezte Féder: „Fiatal festő, őstehetség, és óriási sikerei vannak az Operában.” Ámde most már nem merte Delangle-nak újból szóba hozni a dolgot, s újabb részleteket sem akart tudakolni tőle. Valentine állandóan kereste a fivére társaságát; folyton azon törte a fejét, mint vehetné rá ügyes fortéllal Delangle-ot, hogy az ifjú festő szerelmi sikereiről beszéljen; végül is remek ötlete támadt. Boissaux úr odavolt, hogy két hónapra páholyt bérelhessen az Operában. Utána, úgy gondolta, egy pénteki napon, fényes vacsorát adna Párizsban tartózkodó összes földijének; nyolc órakor aztán szépen faképnél hagyná őket, azzal, hogy: „Üzleti megbeszélésem lesz az *operaházi páholyomban*.” Valentine, ki hirtelen kedvet kapott az Operára, így szólt a férjéhez:

- Semmi nem bosszant annyira, mint ha látom, hogy azok az emberek, akiknek van némi vagyonuk Párizsban, ostoba göggel lenéznek bennünket, akik, jóllehet kétszáz mérföldre születünk a fővárostól, minden tekintetben felvesszük velük a versenyt. Az az érzésem, csak kétféle módon lehet tekintélyre szert tenni ezek előtt a fennhéjázó arisztokraták előtt: birtokot kell szerezni valamelyik járásban, ahol néhány főadófelügyelőnek vagy gazdag bankárnak már csinos házai vannak; de ha birtok nincs, megteszi egy állandó páholy is az Operában. Azt hiszem, semmi nem rontja annyira a hitelünket, mint az, hogy minden előadáson más páholyban ülünk.

Valentine, életében először, szándékosan orránál fogva vezette a férjét, és olyan kifejezéseket alkalmazott, amelyeket maga is nevetségesnek talált. Ugyanis páholyt akart, mindenáron; arra számított, hogy odacsalogatja néhány bordeaux-i barátját, akik szeretik a táncot, és ezért mindennapos vendégek az Operában; s mivel e gascogne-i uraknak nem éppen erényük a tapintatosság, számított rá, hogy pontosabb részleteket tudhat meg Féder sikereiről.

- Na végre! - válaszolta a férje, és kedveskedve megszorította a karját. - Kezdi megérteni, hogyan kell élnie a magamfajta embernek? Vagyonosak vagyunk, miért ne lenne képviselő a *kereskedelmi bíróság alelnökéből*? Portal, Lainé, Ravez, Martignac stb., stb. talán másképp kezdték? Észrevehette, hogy a vacsoráinkon gyakorlom magam a szónoklásban. Én tulajdonképpen az abszolút monarchia híve vagyok; egyedül ez a rendszer biztosít olyan békés időszakokat, közben mi, reális emberek, hogy szépen megszedhetjük magunkat; de mivelhogy a választás van divatban, néha ledarálok nekik pár *szólamot* a sajtószabadságról, a választási reformról s más efféle zöldségekről... N..., a főrendiház tagja, elküldött hozzám egy állástalan ügyvédbojtárt, azzal hetenkint kétszer olvasunk egy Benjamin Constant nevű egyén szónoklataiból: szegény fickó pár éve halt meg,⁷⁴ nem vitte semmire, az Akadémiának sem lett a tagja, oda pedig még a kis Féder barátunk is alighanem hamarosan bejut.

Boissaux-né összerezzen erre a névre.

- Egyébként - folytatta az alelnök - N..., a főrendiházból, arra is megtanított, hogy az ember csak akkor tarthatja magát államférfinak, ha rendszeresen azon kapja magát, hogy nem a saját véleményét képviseli. Kezdetnek, állandóan csúfot üzők az ügyvédbojtárból, aki - mint

---

⁷⁴ 1830. december 8-án halt meg Párizsban; december 12-én temették el. (Stendhal jegyzete.)

mondja - belém akarja oltani a *franciák által kormányzott Franciaország* elveit. Én meg úgy teszek, mintha egy véleményen lennék az ő Benjamin Constantjával (micsoda zsidó név!), s így fölébe kerekedem e párizsi fiatalembernek. Mert hogy is mondja csak N..., a főrendiház tagja: „Mindig az van fölényben, aki becsapja a másikat”, stb., stb.

Féder talált páholyt az Operában, mindjárt ki is bérelték, most már csupán Valentine-től függött, hogy birtokot is keressenek valamelyik járásban, amelyet a főadófelügyelők és a gazdag bankárok már kellőképpen benépesítettek. Valentine-nek azonban még nem volt véleménye a birtokról; megígérte, hogy majd beszél róla Féderrel. Boissaux úr hangzatos szónoklatokkal traktálta a vendégeit, de Valentine nem is hallotta; apránként hozzászokott, hogy semmit ne halljon meg, amit Féder jelenlétében mondanak, márpedig a festő állandó vacsora-vendégük volt. Aki megfigyelte őket, olyan észrevételt tehetett, ami fölöttébb veszedelmes körülményt fedett fel: egymásnak küldött pillantásaik sokkal meghittebbek voltak szavaiknál. Ha egy gyorsíró meghallgatja és lejegyzí beszélgetéseiket, lehet, hogy az egész csak udvarias társalgásnak tetszett volna, pillantásaik azonban egészen más - még az idő méhében rejtőző - dolgokat jeleztek.

Pontosan azon a vacsorán, amelyet Boissaux úr pénteken adott, hogy kellő ünnepélyességgel kivonulhasson: „Bocsássanak meg, uraim, most itt kell hagynom önöket, mert *üzleti megbeszélésem van az operaházi páholyomban*”, pontosan ezen a vacsorán, néhány vendégnek feltűnt, hogy Boissaux-né minduntalan Féderre néz, szemével kérve ki a véleményét arról, amiről az asztalnál beszélnek. Féder úgy vélte, azzal még nem szegi meg önmegtartóztatási fogadalmát, ha szíve hölgyét megtanítja, miről mint kell ítélni Párizsban. A világért sem engedte volna, hogy Valentine elismételje azokat a túlzott vagy egész egyszerűen otromba gondolatokat, amelyeket Boissaux úr unos-untalan hangoztatott.

A vidékieknek, akik észrevették Boissaux-né pillantásait és nagyra értékelték finom vacsoráit, eszükbe se jutott, hogy megbánthatják az asszony érzékenységet. Ezért, miután Boissaux elindult az állítólagos megbeszélésre, és Féder is odaszólt neki: „Majd megkérem, engem is tegyen le útközben”, szemérmetlenül magasztalni kezdték Boissaux-nének Féder; és az asszony, akinek érzékeny lelke a legkisebb rezdülést is felfogta, most nem ütközött meg, hallván az ifjú festő dicséretét, amelyet pedig csak a finom vacsorák leplezetlen vágya sugallt. Az élősködők lehangosabbika, aki a legjobban kitüntette magát a gátlástalan dicséretekben, meghívást kapott aznap estére az operaházi páholyba, de nem maradt le a következő vacsora vendéglistájáról sem.

Féder korántsem túlozta érzéseit, sőt, mintha önkéntelenül is azon igyekezett volna, hogy csökkentse jelentőségüket; szentül hitte, hogy hamarosan előről kezdheti vasárnapi kiruccanásait a Párizs környéki falvak kocsmáiba. Amióta olyan merészen megnyilatkozott szerelméről Valentine-nek - erről egyébként már beszámoltunk -, szerelemről többé nem ejtett szót.

„Azt akarom, hogy ő kívánjon tőlem szerelmi nyilatkozatot” - gondolta eleinte. Viselkedésének valódi oka azonban egészen más volt; tökéletes élvezetet talált abban a bensőséges viszonyban, amely Valentine és öközött minden téren kialakult; nem sietett hát változtatni életmódján. „A lelke mélyén ő még mindig zárdai növendék - mondta magában. - Ha előbbre akarok jutni, csak döntő lépést tehetek; de ha a vallásossága felülkerekedik - márpedig ez fölöttébb valószínű -, elmenekül Bordeaux-ba, ahová az illendőség keretein belül nem mehetek utána, s megfosztom magam a minden esti gyönyörűséges órától, mely értelmet ad a nap többi óráinak, és tartalmat egész életemnek. Ha pedig enged, akkor vele is úgy járok, mint a többiekkel; egy vagy két hónap múltán csak unalmat találok ott, ahol örömet kerestem. Akkor jönnek a szemrehányások, majd hamarosan a szakítás, és azzal elveszítettem ezt a gyönyörűséges órát, amelyért esténként hozzájárok, és amelynek a reménye éltet egész napon át.”

Valentine korántsem olvasott ilyen világosan a saját szívében (mindössze huszonkét éves volt, és életét zárdában töltötte), de kezdte szemrehányásokkal illetni önmagát. Eleinte így hitegette magát: „Tulajdonképpen nincs mit rendbe hozni kettőnk között.” Aztán észrevette, hogy állandóan Fédérrel foglalkozik; majd kimondhatatlan szégyenkezéssel állapította meg, hogy szerelmes vágyakozással gondol rá, amikor távol van. Vásárolt egy közönséges nyomatot, bekereteztette és négy láb magasan felakasztatta a falra, a zongorája mellé, azt hitte ugyanis, hogy az egyik arc Fédéré. Hogy indokoltá tegye a nyomat kiakasztását, beszereztetett még hét másikat. És bizony, amikor egyedül ábrándozott a szobájában, gyakran csókolgatta a kép üvegét, amely annak az ifjú katonának az arcát fedte, aki annyira hasonlított Fédérhez. Mint már mondtuk, beszélgetéseiket akár a legtiszteletreméltóbb és legszigorúbb személyek is végighallgathatták volna; ám ugyanezeknek a személyeknek már nem lett volna szabad túlságos figyelemmel vizsgálgatniuk a pillantásaikat.

Valentine lelkifurdalásainak és Fédér eljárásának az lett a következménye, hogy a festő szeretetlenül cselekedett akkor is, amikor tette a legforróbb szenvedélyből fakadt. Így például, jóval a miniatúra képmás befejezése után, amikor Valentine egyszer látni akarta a műtermét, a festő felhasználta az alkalmat, s míg Delangle s a Boissaux-néval jövő két-három látogató éppen egy Rembrandtban gyönyörködött, ő visszafordítva egyet azokból a képekből, amelyekkel a műtermét csinos kis galériává alakította, megmutatott Valentine-nek egy pompás olajfestményt, amely egy apácát ábrázolt: magának Valentine-nek csodálatosan megfestett képmása volt. Az asszony mélyen elpirult, Fédér pedig sietve csatlakozott Delangle-hoz. Mielőtt azonban Boissaux-né elment volna, Fédér így szólt hozzá, látszólag a legteljesebb közönnyel:

- Nem ok nélkül szántam rá magam, hogy megmutassam annak az apácának a képmását; számomra az csak haszontalan holmi; de szavamra fogadom, ha azt nem mondja: „Önök adom”, holnap elviszem ezt a képet a montmorencyi erdőbe, és elégetem.

Valentine elfordította a tekintetét, és mélyen elpirulva mondta:

- Nos, önnek adom.

Ez az édes bizalmaskodás, amelynek Fédér nem akarta végét szakasztani, s amely csak a nézésükben tükröződött teljes mélységében, elegendő ok lett volna nagyon is merész föltevésekre; Boissaux úr azonban nem gyanakodott. Őt egyedül a való tények érdekelték, a képzeletbeli vagy csupán lehetséges dolgok egyszerűen nem léteztek számára; csak azt vette észre akkoriban - látván a leggazdagabb bankároknak és más pénzes embereknek a kormányzatban játszott szerepét -, hogy a főnemesi hatalom faképnél hagyta a Saint-Germain negyed⁷⁵ nagy neveit, és kikötött a pénzemberek szalonjaiban, akik alkalomadtán a legpökhendibb modorban beszéltek a miniszterekkel.

- Nekünk, vidéken, fogalmunk sincs ennek a szakmának a rejtelseiről - mondogatta Boissaux a feleségének -, és most már valóban többnek láthatom magam egyszerű kereskedelmi bírósági alelnöknél. Ha bordeaux-i rangomhoz illően nem tartottam volna szükségesnek, hogy ifjú hitvesemnek megmutassam Párizst, és feláldozzak erre vagy ezer aranyat, soha nem sejtettem volna, hogyan is állnak valójában a dolgok. Bordeaux-ban hitet teszek majd a sajtószabadság és a választási reform mellett; Párizsban is teszek majd efféle kijelentéseket; de minden komoly ügyben vakon követem annak a miniszternek az utasításait, amelyik a legbiztosabban ül a helyén; így lesz az emberből főadófelügyelő, főrendiházi tag vagy akár képviselő. Ha képviselő lennék, állástalan kis ügyvédbojtárom írná meg szívhez szóló szónoklataimat. Maga igazán csinos, vonásaiban tükröződik jellemének tisztasága, és ez valami

---

⁷⁵ *Saint-Germain negyed* - a múlt századi Párizs előkelő negyede.

egyszerű bájt kölcsönöz az arcának, amit nemigen látni Párizsban, kiváltképpen ezeknél a *bankárnéknál* nem; ezt a szemtelen kifejezést Féder barátunktól tanultam. Egyszóval, nagy siker vár magára, kedvesem, csak akarnia kell. Térden állva kérem, akarja! Én kérem magától, a férje, hogy legyen kacér egy kicsit. Jövő péntekre például meghívtam vacsorára két főadó-felügyelőt, akik alighanem jobban vacsoráznak odahaza, mint magánál; de azért válaszoljon arra, amit mondanak, nyújtsa egy kicsit a társalgást; ha pedig belefognak valami történetbe, tegyen úgy, mintha érdeklődve hallgatná, és ha el nem felejtí, említse meg nekik azt a pompás angolkeretet, amelyet Bordeaux-tól tíz mérföldnyire telepítettem a festői Dordogne-parton, egy réten, amelyet csupán azért vettem meg, mert volt rajta vagy húsz terebélyes fa. Azt is elmondhatja, ha beleillik a mondókájába, hogy ez a kert pontos mása annak, amit Pope ültetett egykor Twickenhamben. Ha pedig igen nagy hálára akarna kötelezni, elmondaná, hogy a csodás fekvésű hely szépségétől indítva rábeszélte, hogy építtessen oda házat; azt azonban nem szeretné, hogy a ház kastélynak lássék; ugyanis irtózik mindentől, ami hatásvadászatnak hat. Nekem fontos, hogy szoros barátságot kössek ezzel a két főadófelügyelővel. Ezek az urak jelentik azt a természetes fonalat, amely a nagy vagyonokat a pénzügyminiszterhez fűzi, és ettől a minisztertől visz az út a többihez. Az is fontos továbbá - és ez Féder ötlete volt -, fontos, mondom, hogy úgy tegyen, mintha uralkodna akaratomon és fontos elhatározásaimon; egyébként, mihelyt hajlandó lesz rá, valóban uralkodni is fog rajtuk. Én látszólag kényre-kedvre kiszolgáltatom magam új barátaimnak; ezek mind dúskálnak a földi javakban, és én nem szóval akarom jóllakatni őket. Azt sejtheti, hogy a szószaporítás honában éppen elégük lehet az efféle sikerekből; én úgy akarom megnyerni a tetszésüket, hogy ténylegesen bevonom őket néhány pompás spekulációba; de van egy *ütőkártyám*. Abban a nagyon valószínű esetben, ha az urak nagyobb méretű *pumpolásra* szánnák el magukat, szembeszegezem velük annak a szeretetre méltó asszonynak az akaratát vagy a szeszélyét, akinek éles esze oly gyakran elkápráztatta őket pénteki vacsoráinkon; ilyenképpen én megóvom a pénzemet, ők pedig, kellő ok híján, nem gondolhatják, hogy nem szolgálom hűségesen érdekeiket.

Mint e szónoklatból látható, Féder nem érte be annyival, hogy fülét az alelnök rettentő hangjának elviseléséhez szoktassa; kereste a társaságát, hogy megszelídítse féktelen hiúságát s olyan eszméket csöpögtessen a fejébe, amelyek elősegíthetik a szerencsését. Ha Féder nem is volt gazdag, mély tisztelettel viseltetett azok iránt a szerencsés lények iránt, akiknek vagyonuk volt. Boissaux biztosan érezte, hogy a festő tiszteli, mert úgy bánt ezzel a fiatal emberrel, mint többi újdonsült barátaival, akiket a pénzes emberek, a főadófelügyelők stb. közül válogatott ki. Látszólagos nemtörődőséggel (elképzelhető, milyen sikerrel játszotta a nehézkes és kapzsi Boissaux a látszólagos nemtörődőséget) megmutatott neki néhány irományt, amelyekből kiderült, hogy Boissaux úr atyjaurától tehermentes ingatlanokat örökölt, hárommilliót érő ingatlanokat, apránként, továbbá, hogy a felesége hozományát, amely kilencszázötvenezer frankra rúg, különböző ipari vállalkozásokba fektette Bordeaux-ban; és Boissaux-nának van még két nagybátyja is, mindkettő elég gazdag és gyermektelen.

Féder készségesen elbeszélgetett ezekről a családi titkokról, amelyek egy szerelmes férfin kívül senki más nem érdekelték volna; ezzel és számos más dologban tanúsított jóindulatával elérte, hogy Valentine-nel való együttléte nem ébresztették fel Boissaux úr gyanakvását; Delangle barátjával azonban már nem volt ilyen szerencsés. Ennek a vidéki úrnak is megvoltak a maga nevetséges hibái. Például, büszke volt rá, hogy üzleti ügyeit a kivételes tehetségek gyors áttekintő képességével intézi; barátainak kedélyesen bevallotta, hogy számadásait kártyalapokra jegyzi föl. Delangle azonban, efféle s más hasonló bohémságai ellenére is, eléggé tisztán látta a dolgokat. Hat évet töltött el Párizsban szinte egyhuzamban, és ez kinyitotta a szemét. Például: Valentine unatkozó arccal ül férje vendégei között, de mihelyt Féder belép a szalonba, unalmát mintha elfűjták volna; visszafojtott örömről árulkodó, szerelmes pillantása minduntalan az ifjú festőt keresi, mindenhová nyomon követi, mintha minden

kérdésben a véleményét tudakolná. Delangle körülbelül mindezt látta; aminek az lett a természetes következménye, hogy Féder bizonyos hűvösséget tapasztalt a barátja részéről.

Egy ízben kirándulni mentek Saint-Gratienbe, hogy megnézzenek egy festői települést annak a kis templomnak a tőszomszédságában, ahol Catinat hamvai pihennek; átsétáltak a parkon, és Féder egy ideig kettesben maradt Boissaux-néval.

- Delangle gyanakszik - mondta a festő olyan mosollyal, amely alig leplezte izzó szenvedélyét -; pedig a gyanúja igazán alaptalan; azt hiszi, szerelmesek vagyunk egymásba: amikor befordultunk erre a sétányra, és a többiek a tó felé vették az útjukat, Delangle félrehúzódott: fogadni mernék, hogy ki akar hallgatni bennünket; de nekem éles a szemem. Ha szó nélkül előveszem az órát, az azt jelenti, hogy megláttam a barátunkat, amint elbújik valamelyik bokor mögé, hogy meglesse, miről beszélhetünk, amikor egyedül vagyunk. Társalgásunkból tehát mindekelőtt annak kell kiderülnie, kedves Valentine, hogy nem vagyok szerelmes magába.

Elképzeltető, milyen arccal mondta el mindezt. Az óta az őszinte vallomás óta, amelyről már beszéltünk, és amely az arckép megfestésének szentelt második ülésen hangzott el, szerelmről nem esett többé szó közöttük; Féder azonban szinte mindennap látta Valentine-t, és e pillanat most reménységeknek vagy a nap hátralévő részére szóló emlékeknek tárgya lett. Ahogy Féder ajkáról elhangzott az első szó a Saint-Gratien-i kertben, Valentine bíborpirosra gyúlt. Egy kis idő múlva leejtett egy kis akácágat a kezéből, amelyet előbb Féder tört le egy fáról; Féder lehajolt, mintha fel akarná venni; felegyenesedett és elővette az óráját: tisztán látta ugyanis, hogy Delangle az akácosban rejtőzködik.

- Miért ne rendezné be bordeaux-i házának egyik kertre néző szalonját éppen úgy, mint ahogy az imént látott csodálatos szalon van berendezve? Ennél tökéletesebbet elképzelni sem lehet, és bizonyos vagyok benne, hogy nem tagadnák meg a kérésünket, ha le akarnánk rajzoltatni. Boissaux úr megbízhatná vele az építészt, aki a Dordogne-parti pompás kert mellett felépítendő ház tervrajzát készíti, stb.

Valentine arcát érdemes lett volna lefesteni, míg ezt az óvatos beszédet hallgatta; legszívesebben hangosan felkacagott volna; aztán elszégyellte magát, hogy becsapja a fivérét; becsapni azt a fivért, aki egyedül őt szereti ezen a világon, hát nem csúnya dolog ez? Nyilván súlyos bűn állandóan együtt lennie Féderrel, ha ilyen komédiát kell játszania, hogy eltitkolja a valót a fivére előtt, aki pedig hajlandó lenne az életét, mi több, a vagyonát áldozni érte! Másrészt meg, e szokatlan óvatosságról az jutott eszébe, hogy talán veszély fenyegeti mindennapi hosszú együttléteiket. „Talán nem is olyan egyszerű dolog az, amire Féder rábír engem, mint amilyennek látszik; a felindulásomról ítélve, legalábbis nem; talán nem volt helyes, hogy engedtem neki. Szent életű gyóntatóatyámtól kellene tanácsot kérnem, de hogyan fogalmazam meg a mondanivalómat?”

Amint látható, e beszélgetés közben, amely egy párizsi nőt jól elmulattatott volna, e fiatal vidéki nő lelkét két vagy három végzetes félelem marcangolta. Annál okosabb volt, hogysem olyan dolgokat mondjon, amelyek elárulhatnák; remegő hangja azonban olyan feltűnő volt, hogy a kísérlet korántsem ütött ki olyan kedvezően, mint ahogy Féder szerette volna. Amit mondott, az tagadhatatlanul nagyon okos volt; hanem az a reszkető és szenvedélyes hang! Végül Féder - még öt perc sem telhetett el - elővette a zsebkendőjét és nyomban leejtette. Valentine így kiáltott:

- Kicsónakáztak a tóra, menjünk mi is csónakázni!

Odamentek a kikötőhöz, de csónakot már nem találtak; valamennyi a tavon volt már, elveszték szem elől; egy ház fala takarta el őket a parkból nézők szeme elől. Féder Valentine-re pillantott, meg akarta szidni, hogy nem jól játszotta a szerepét; az asszony könnyes szemmel nézett rá; ő pedig majdnem kimondta azt a dolgot, azt a szót, aminek nem volt szabad

elhagynia az ajkát; szótlanul nézte az asszonyt; ám amikor végre nagy nehezen erőt vett magán, és néma maradt, váratlan dolog történt: anélkül, hogy rágondolt volna, szinte öntudatlanul megcsókolta Valentine nyakát.

Valentine-t ájulás környékezte; két karját hevesen előrelökte, szétterpesztett tenyere és elfordított arca felháborodást, valósággal irtózatot fejezett ki.

- Ha Delangle ideér, azt fogom mondani, hogy kis híján beleesett a vízbe.

Féder két lépést tett, belegázolt a vízbe, és fehér nadrágját térdig bevizezte. E furcsa viselkedés látványa elterelte Valentine figyelmét arról a hihetetlen cselekedetről, amely megelőzte ezt a jelenetet, és az arcán - szerencsére - pusztán csak zavar tükröződött, amikor Delangle futva és lihegve odaért és így kiáltott:

- Én is csónakázni akarok!

ÖTÖDIK FEJEZET

Ez a kaland mély nyugalanságot hagyott hősünk lelkében; Delangle gyanúja nem aludt el, különben sem felejtette vagy mulasztotta el egykönnyen a következtetéseket, ha egy gondolat gyökeret vert benne. Az ifjú festőt gondolkodásra készítette az a nyugalanság, amelyet Delangle gyanakvása keltett benne; mindenekelőtt kénytelen volt önmagának is bevallani, hogy ha elválna Valentine-től, nem tudná mint valami futó ismeretséget, három nap alatt elfelejteni. Delangle egyszer s mindenkorra bezárhatja előtte a Boissaux ház kapuját; megbor-zongott erre a gondolatra; aztán megharagudott önmagára, hogy ennyire felindul. Csakugyan félt Delangle-től; restellte a félelmét; ösztönösen Boissaux-hoz közeledett. Az egyik főadófel-ügyelő - abból a fajtából, amelyik ugyancsak tudja, hogy mihez kezdjen a vagyonával - kiköl-tözött csinos vidéki házából, amelyet Viroflay-ban bérelt; Féder a lelkére beszélt Boissaux-nak:

- Szerezze meg azt a házat; ne habozzék: azok az emberek, akikkel jóban kell lennie, ha vinni akarja itt valamire, rendszeresen kikocsikáznak oda. Ezentúl Viroflay-ban adhatja a vacsoráit: lovak és emberek éppen úgy elmennek majd önhöz, mint ahogy eljártak az elődjéhez, Bourdois főadófelügyelőhöz is.

Boissaux nem szólt egy szót sem - nehogy hálálkodásával lekötölezzé magát -, de megfogadta a tanácsot. Vacsora vacsorát követett. Egy este, hogy asztalhoz ültek, Boissaux nagy gyönyörűséggel számította ki, hogy a viroflay-i vacsoravendégek, jóllehet mindössze tizenegyen vannak, együttvéve huszonhatmilliót vagyont képviselnek; volt a vendégek között egy főrend, egy főadófelügyelő és két képviselő is; Fédernek, a tanácsadónak, csak javára vált, hogy az ő vagyona nem szerepelt ebben az összeadásban; egyébként, ő volt az egyetlen a vagyontalan osztályból. Az egyik vacsoravendég, aki viszont másfélmilliót nyomott a fenti számításban, épp aznap reggel vásárolt egy szép könyvtárat, csupa aranymetszéses kötetet. Nem állta meg, hogy el ne dicsekedjék új szerzeményével; Bidaire már reggel óta magolta az újonnan beszer-zett legfontosabb művek szerzőit; elsorolta a katalógust, Diderot-n és Holbachon kezdve, akit *Holbache*-nak ejtett, s-sel.

- Holbachnak mondják, k-val! - mordult rá a főrend, frissen szerzett ismerete fensőbb-séges tudatában.

Fitymálva emlegették ezt a barbár nevű *irodalmárt*, Delangle azonban csak úgy mellékesen odavetette, hogy ez a Holbach egy szállítónak a fia és többszörös milliomos volt. E megjegy-zés láthatóan gondolkodóba ejtette e vagyonos gyülekezetet, és pár percig újra Diderot-ra és

Holbachra terelődött a szó. Amikor már kifogytak ebből a témából, Boissaux-né fölemelte a hangját és félénken megkérdezte, vajon Diderot-t és Holbachot nem akasztották-e föl Cartouche-sal és Mandrinnal együtt.⁷⁶ A társaság harsány hahotában tört ki. Hiába próbálták eleinte udvariasan elfojtani kitörő nevetésüket; az a gondolat, hogy Diderot-t, II. Katalin cárnő kegyeltjét, Cartouche cinkosaként fölakasztották, olyan mulatságosnak tetszett, hogy itt is, ott is újra felbugyborékol a nevetés.

- Nos, uraim - folytatta Boissaux-né, ki maga is féktelenül nevetett, bár nem tudta, min -, nos, uraim, hadd áruljam el, hogy a zárdában, ahol nevelkedtem, sosem magyarázták meg egészen pontosan, ki is volt Mandrin, Cartouche, Diderot, meg a többi cégéres gonosztevő; így azt gondoltam, az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

E hőstett után Boissaux-né Féderre pillantott, akit először kétségbe ejtett ez az óvatlan pillantás, de aztán kéjes ábrándozásba merült. Efféle ábrándozásai közben napokra megfeledkezett abbeli bánatáról, hogy tíz hosszú évig nem ismerte föl valódi hivatását.

Valentine őszinte megnyilatkozása elvette a nevetés sértő élet; már csak csendes mosoly játszadozott az ajkakon; Delangle azonban, akit roppantul bántott ez a családi balsiker, a húga segítségére sietett, és néhány borsos történettel felcsigázta a gyülekezet nevető kedvét. Az a vendég azonban, aki aznap vette, borsos áron, aranymetszéses könyvtárát, újból az irodalomra terelte a szót; kivált egy pompás Rousseau-val hengegett, amelyet Dalibonnál nyomtak.

- Jó nagy betűs kiadás? - vágott közbe a képviselő, akinek négy milliós vagyona volt. - Annyit összeolvastam már életemben, hogy a szemem kezdi felmondani a szolgálatot; ha az a Rousseau elég nagy betűs, elküldetek érte, szeretném még egyszer elolvasni az *Értekezés az erkölcsről* című írását: annál szebb történelmi művet még soha nem olvastam.

A tiszteletre méltó képviselő, amint látható, összekeverte egy kissé Voltaire-t és Rousseau-t, 1793 két főkolomposát. Delangle elnevette magát; példáját valamennyien követték. Kieresztette öblös déli hangját, hogy feledtesse azt a nevetésorkánt, amely húga tudatlanságát kísérte. És valóban, valamennyi vendég, aki többé-kevésbé bizonyos volt benne, hogy az *Értekezés az erkölcsről* Voltaire és nem Rousseau műve, kíméletlenül kinevette a szerencsétlen képviselőt, ezt a dúsgazdag gyapjúkereskedőt, aki állítólag annyit olvasott össze, hogy belevakult.

Mihelyt a vacsora véget ért, Féder ajánlatosnak vélte, ha eltűnik: újabb pillantásoktól tartott. Kisétáltak a királyi erdőbe, ahová egy kerti kiskapun át lehetett kijutni; Delangle, akit még mindig nagyon bántott az a nagy nevetés, félrevonta a húgát, hogy pár szót beszéljen vele:

- A férjed nyilván nagyon gyengéd és nagyon derék ember, de hát végtére is csak férfi, és a szíve mélyén nem nagyon bánna, ha volna rá oka, hogy ne legyen olyan nagyon hálás az egymilliónyolcszáz ezer frankos hozományodért, amiből kereskedelmi bírósági alelnök lett. Néhány sokatmondó vállrándítással majd bizonyára értésére adja ezeknek az uraknak, hogy buta liba vagy, az urak pedig - mivel maguk is talán csak fél éve hallották először emlegetni Diderot és Holbach báró nevét - hosszasan beszélnek majd tudatlanságodról; igyekezz minél hamarabb elfelejteni a kegyes hazugságokat, amelyekkel a derék apácák el akarták bódítani az eszedet, mivel féltek tőle. Ne vesítsd el az önbizalmadat: mindkét ízben, hogy a zárdákban jártam, Aché nővér, a főnöknők, szó szerint ezt mondta, hogy éles eszed *rettegésben tartotta őket*.

Delangle ez utóbbi kijelentést már csak azért tette, mert látta, hogy a húga mindjárt elsírja magát.

- Hetenkint kétszer följarsz majd Párizsba, történelemórára - folytatta a bátyja -, de Boissaux úron kívül senkinek nem szólsz erről egy szót sem; majd én szerzek neked tanárnőt, aki

---

⁷⁶ *Cartouche, Mandrin* - két híres XVIII. századi francia haramiavezér.

elmondja, mi történt a legutóbbi száz esztendőben; társaságban ez a legfontosabb tudnivaló; ott ugyanis állandóan ezeket az újabb dolgokat emlegetik. Hogy kiverd a fejedből a zárdai szármarságokat, lefekvés előtt minden este olvass el egy-két levelet Voltaire-től vagy attól a Diderot-tól, akit egyáltalán nem akasztottak fel Cartouche-sal vagy Mandrinnel.

Akaratlanul is elnevette magát, azzal otthagya a hűgát.

Valentine mély gondolatokba merülve töltötte el ezt az estét; a nemes ...-i zárdában gondosan eltompították az értelmét azoknak a tankönyveknek olvasatásával, amelyeket olyan nagyon ajánlgat a *Quotidienne*, és amelyekben Napóleont *Buonaparte* úrnak, nevezik. Az olvasó talán nehezen fogja elhinni, ha ehhez hozzátesszük, hogy Valentine nem volt egészen bizonyos benne, vajon *Buonaparte* márki úr, életének egy bizonyos szakaszában, nem volt-e XVIII. Lajos hadvezére.

Szerencsére, az egyik apáca megszánta és oltalmába fogadta az ifjú Valentine-t; ezt az apácát, akinek homályos eredetű és nagyon szegény családja volt, mindenki lenézte, minthogy nem volt hajlandó szégyenletes származását képmutatással feledtetni.

Annál is nagyobb aggodalommal látta Valentine botladozásait, mivel a zárdában széltében-hosszában beszéltek, hogy a hozomány legalább hatmillióra rúg. Micsoda diadala a vallásnak, ha egy ilyen gazdag leány lemond a világról, és a millióit kolostorépítésre szánja! Gerlat nővér, a szegény apáca, aki a tetejében egy molnár lánya volt, amit a zárdában mindenki tudott róla, minden hétfőn lemásoltatott Valentine-nel egy fejezetet Szalézi Szent Ferenc *Philotea*-jából; és Valentine másnap el kellett hogy magyarázza a szóban forgó fejezetet a szegény apácának, éppen úgy, mintha annak sejtelve sem lenne, miről van szó a könyvben. Valentine csütörtökönként a *Krisztus követése*-ből másolt le egy-egy fejezetet, amelyet másnap szintén el kellett magyaráznia. Az apáca pedig, akit balsorsa megtanított a szavak helyes értelmezésére, nem túrt meg a fiatal lány szövegmagyarázatában egyetlen pontatlan kifejezést, egyetlen szót sem, amely nem fejezte ki teljes tisztasággal a tanítvány gondolatait vagy érzéseit. Az apácát és tanítványát szigorú büntetés sújtotta volna, ha a főnöknő rájön, miben mesterkednek. A *kormányhű* kolostorokban mindenekfölött tiltják a *szoros barátságokat*, mivel azok *makacskodásra* csábíthatják a lelket.

Még mielőtt olyan kegyetlenül kinevették volna - ennek a nevetésnek Delangle úr láthatóan nagy jelentőséget tulajdonított -, Valentine gyakran tapasztalta, hogy a társaságban magától értetődő természetességgel beszélnek bizonyos tényekről és eszmékről, amelyek a zárdában irtózatot keltettek volna; hogy a világi életben is megőrizze hitét, törvényül szabta magának, hogy soha nem gondol arra, amit ilyenkor tulajdonképpen mondani akarnak.

Az olvasó talán azt gondolja, hogy a kellenél kissé hosszadalmasabban időzünk el a jelenkor nevetséges vonásainál, amelyekről, meglehet, néhány év múlva hitetlenkedve fognak beszélni; de tény az, hogy Delangle-nak nem sikerült történelemtanárnőt találnia, aki hajlandó lett volna olyan könyvekből oktatni ezt a tudományt, amelyeket nem magasztal a *Quotidienne*.

- Hamarosan tanítvány nélkül maradnánk - mondták neki a tanárnők -, sőt, a becsületünk forogna kockán, ha véletlenül kitudódnék, hogy nem azokat a könyveket használjuk, amelyekből a *Sacré-Coeur* zárdáiban oktatnak.

Végül Delangle felfedezett egy vén ír papot: a tiszteletre méltó Yéky atya⁷⁷ vállalkozott rá, hogy Boissaux-nének megtaníttja mindazt, ami 1700 óta történt Európában.

---

⁷⁷ Yéky atya - élő alak volt: 1802-től 1805-ig angol nyelvleckéket adott Stendhalnak Párizsban; a *Rózsaszín és zöld*-ben is szerepel.

Boissaux úr azon az estén még kétszer-háromszor felemlegette azt a kitörő nevetést, amely a Cartouche és Mandrin sorsában osztozkodó Diderot és Holbach képét kísérte: nem gonoszságból tett így, csupán természetének nyersesége készítette rá. Boissaux azért is irtózott ettől a tévedéstől, mert állandóan attól rettegett, hogy hasonlót követ el maga is. Valójában alig két esztendeje ismerkedett meg efféle fura nevekkal, mint *Diderot* meg *Holbach*; az még csak növelte az aggodalmát, hogy ugyanazon a vacsorán, amelyen a felesége tudománya oly gyászosan csődöt mondott, ő maga meg volt győződve, hogy az *Értekezés az erkölcsről* Rollin műve. Talán mondanunk sem kell, hogy a vacsorát követő napon egyenest Párizsba sietett, hogy hatszáz aranymetszésű könyvet rendeljen; Voltaire műveinek díszkiadását pedig tüstént magával vitte a hintójában Viroflay-ba. Csak a kötés húsz frankba került könyvenként. Az *Értekezés az erkölcsről* első kötetét mindjárt ki is rakta az íróasztalára, az üzleti levelek közé, felütve a 150. lapon.

Férje szemrehányásai felkavarták Valentine lelkét. Nemcsak egy vagy két levelet olvasott el Voltaire-től esténként, gyertyaoltás előtt, hanem legalább két-háromszáz lapot. Az igaz, hogy sok mindent nem értett meg belőle. Panaszkodott Fédernek, aki elhozta neki az *Illemszabályok szótárát* és *Dangeau Emlékiratait*. Genlis asszony átdolgozásában. A szelíd lelkű Valentine-t föllelkesítette Genlis asszony száraz irálya; a fogyatékoságát találta szépnek. Nem *izgalmakra*, hanem megalapozott műveltségre vágyott.

Boissaux széles jókedve, kitűnő szakácsa, az asztalán mindig megtalálható *korai zölkségek*, csodaszép felesége: mindez azt eredményezte, hogy az emberek a Tőzsdéről kijövet rendszeresen Viroflay-ba jártak vacsorázni. Az odatóduló pénzes emberek számára mindenekelőtt abban rejlett e ház titkos és mindenható vonzóereje, hogy ott semmi nem sértette a hiúságukat. Boissaux, de különösen Delangle nagyon értettek hozzá, hogy ott vegyenek meg valamit, ahol olcsó, és tüneményes gyorsasággal oda vigyék eladni, ahol drágább. De, leszámítva ezt a kivételes pénzszerző tehetségét, Boissaux annyira tudatlan volt, hogy nem sérthette senkinek a hiúságát.

Valentine sosem beszélt mások előtt azokról a csábító dolgokról, amelyekről naponta olvasgatott a könyveiben; tartott tőle, hogy kinevetnék ezek az emberek, akiknek a durvaságát csak most kezdte felfogni. Egykor olyan elmélyülten tanulmányozta a *Philoteá-t* és a *Krisztus követését*-t, hogy most élvezettel olvasta a *Clèves hercegnő*, Marivaux *Marianne*-ja, és *Az új Héloïse* egyes részeit. Mindezek a művek ott ékeskedtek azoknak az aranymetszésű könyveknek a sorában, amelyeket naponta hoztak Párizsból Viroflay-ba.

Pénzes emberek között élén, Valentine felfedezte az osztó igazságot, s így gondolkodott: „Napi nyolcvan vagy száz frankot adunk ki színházi páholyra, hogy egy vagy két óra hosszat unalommal vegyes szórakozásban részesüljünk; én pedig olykor milyen nagy élvezettel olvasgatom a férjem szép könyveit: ki másnak köszönhetem ezt, ha nem annak a derék Gerlat nővérnek, aki nem hagyta, hogy módszeresen eltompítsák az agyamat a zárdában, s azt a pompás *Krisztus követését*-t és Szalézi Szent Ferenc bájos *Philoteá*-ját olvastatta velem?” E felfedezése másnapján, hogy férje Bordeaux-ba küldte egy alkalmazottját a postával, Valentine kölcsönkért száz aranyat a bátyjától, és megbízta azt az embert, hogy hívja beszélőre a derék Gerlat nővért, és adja oda neki ezt a megemlékezést, hadd szerezzen magának valami tekintélyt a kolostorban.

Ez az egy hónap, amelyet szelleme csiszolásával töltött, sok örömet szerzett neki, és új korszakot nyitott meg életében. Fédernek bátran elmondta mindazokat a gondolatokat, amelyeket egy hasonló korú nő lelkében ébreszthet a *Clèves hercegnő*, *Az új Héloïse*, a *Zadig* első, oly örömteli olvasása; az iróniától idegenkedett; a gyöngéd érzelmekhez bensőségesen vonzódott. Képzeli el Féder lelkiállapotát, míg ezeket a dolgokat magyarázgatta ennek az ártatlan teremtnak! Kicsibe múlt, hogy minden pillanatban el nem árulta magát, s minden önural-

mára szüksége volt, hogy ki ne beszélje szerelmét. Naponta gyönyörködve csodálta Valentine megejtő okosságát.

Az olvasó talán emlékszik rá, hogy *Az új Héloïse* vége felé Saint-Preux Párizsba érkezik és barátnőjének elmondja, milyen hatást tett rá ez a nagy város. Valentine egészen másként gondolkodott Párizsról; Féder gyakran csodálta, milyen biztos ítélettel következtet alig néhány tényből, amelyeket magától figyelt meg; még tévedéseiben is volt valami sajátos báj. Így például sehogy sem fért a fejébe, hogy a Boulogne-i Erdő árnyékos útjain suhanó elegáns hínókban többnyire csak unatkozó nők ülnek. Őt ugyanis, ha kikocsikázott a Boulogne-i Erdőbe, Féder rendszerint lovon kísérte néhány lépésről.

Nem értette, hogy az unalom jóformán az egyetlen mozgatórugója azoknak az embereknek, akik Párizsban születtek és istállót tartanak.

- Ezek az élőlények, akiket a közvélemény oly boldognak tart - magyarázta Féder -, azt képzelik magukról, hogy ugyanolyan szenvedélyeik vannak, mint a többi közönséges halandóknak: szerelem, gyűlölet, barátság stb.; pedig az ő szívük csak egy öröme dobban meg: a hiúság öröme. Párizsban a szenvedélyek a házak felső emeleteire költöztek, és fogadni mernék - tette hozzá Féder -, hogy ebben a szép Saint-Honoré negyedben, ahol ön is lakik, gyöngéd, eleven és nemes érzelmek nem szállt még lejjebb a harmadik emeletnél.

- De hogy lehet ilyen igazságtalan! - méltatlankodott Valentine, aki semmi szín alatt nem volt hajlandó elismerni ilyen szomorú igazságokat.

Féder olykor lenyelte, amit mondani akart; szidta magát, hogy ilyen fiatal nőnek nyitja fel a szemét: vajon nem veszélyeztet-e ezzel a boldogságát? Másrészt megnyugtatta magát, hogy azzal, amit mond, nem szerelmi szándékait akarja szolgálni. Tulajdonképpen nem is voltak szándékai; csak nem tudott lemondani arról az örömről, hogy őszinte, mély barátságban legyen egy bájos fiatal nővel, aki talán szereti. Ő maga nagyon félt a szenvedélytől, és nem kétséges, hogy nyomban elhagyta volna Párizst, ha bizonyos benne, hogy a végén szerelemre lobban Valentine iránt. Ha lelkiállapotát az igazsághoz hűen akarjuk ábrázolni, el kell mondanunk, hogy rettenetesen félt attól a sivárságtól, mely elkerülhetetlenül nyomon követné távozását, ez a félelem tartotta vissza Párizsban, és ez akadályozta meg abban is, hogy hidegen gondolkozzék magatartásának várható következményein. „Hamarosan úgyis arra leszek kárhóztatva, hogy ne lássam többé. Delangle elejt egy otromba megjegyzést Valentine iránti figyelmeztetésemről, és azzal fel is út, le is út. S ha ez a kis zárdai növendék nem lát többé, többé nem is gondol rám, és elválásunk után hat héttel már csak úgy gondol vissza Féderre, mint akármelyik párizsi ismerősére.”

Hősünk azonban csak igen ritkán gondolkodott el ilyen mélyen a helyzetéről; tökéletesen meg volt győződve ennek az életelvnek az igazságáról: Ne hagyd, hogy rabul ejtsék a szíved, és ne bízd a boldogságod egy csapodár nő szeszélyére. Csak egyet nem akart semmiképpen meglátni, ennek az igazságnak természetes következését: Ha egy férfit, akinek szíve van, ilyen veszély fenyeget, az meneküljön.

Féder minden elképzelhető menedéket igénybe vett, csak hogy ne kelljen ily kegyetlen következtetésre jutnia. Így, ha egy kissé tovább voltak együtt, föltette magának a kérdést: „Elősegítem-e Valentine boldogságát, ha kiábrándítom mindazokból a hamis eszményekből, amelyeket a zárdából hozott magával? Vajon nem a túl korai öregség előnyeiben részesítem-e így?” Féder annyi meggondolatlanságot követett el ifjabb éveiben, hogy korához képest most már nagyon óvatos volt, és így könnyen hajlott volna rá, hogy Valentine-t csak azokból a hamis elképzeléseiből ábrándítsa ki, amelyekből - a szeme láttára - kínos tévedések származhattak volna. Gyakran azonban, a cselekvés pillanatában, Fédernek nem volt ideje vagy alkalma elmagyaráznia fiatal barátnőjének mindazt, amit tudnia kellett volna a megfelelő cselekvéshez.

Több szükséges útmutatást nem is lehetett megadni kellő világossággal és nyíltsággal olyan törőlmetszett vidékiek előtt, mint Delangle és Boissaux úr volt; a csak valamivel is őszintébb beszédre felháborodtak volna. Effajta emberek jelenlétében sosem szabad eltérni a szabványos beszédétől, mivel azt szokta meg a fülük.

Tanácsalanságában, hogy vajon mindig megmondja-e az igazságot Valentine-nek, Féder - szokatlan módon - magától az asszonytól kért tanácsot. Ez az eljárás kétségtelenül a legkényelmesebb egy olyan férfi számára, aki annyira szerelmes, mint hősünk, de - valljuk be - volt ebben valami gyermekség is: Valentine öt-hat - inkább hamis, mint igaz - általános szabállyal felfegyverkezve került ki a zárdából, s e szabályokat vakmerően alkalmazta minden helyzetben, Féder nagy mulatságára és elragadtatására; ez a szerzetesi, elszánt vakmerőség ugyanis merőben idegen volt Valentine egyenes és gyöngéd természetétől.

- Ha kívánsága szerint továbbra is ezekre a gyászos igazságokra tanítom - mondta neki egy ízben Féder -, legangyalibb bájától fosztom meg; ha egy-egy merészen kinyilvánított kegyetlen ételszabályt nem kísér többé elbűvölő mosolyával, s nem siet megcáfolni, mielőtt felfogta teljes súlyát, nyomban elvitatják meglepő és eredeti fölényét, amely a hasonló korú nőktől megkülönbözteti.

- Nos, ha ezzel a rokonszenvét kockáztatom, inkább ne mondja meg az igazságot; legföljebb mondok valami ostobaságot a társaságban, és kinevetnek.

Fédernek uralkodnia kellett magán, hogy meg ne ragadja a kezét, és el ne borítsa csókjaival; sietve másra terelte a szót, hogy megszabaduljon ettől a veszedelmes vágytól.

- Valahányszor olyanokkal beszél, akik régóta Párizsban laknak - magyarázta Féder fontoskodó arccal -, megfigyelheti az illetők hiúságát és másokkal szemben tanúsított óvatosságát, önt azonban - amint látom - nem oltalmazza más, mint őszinte és határtalan jóhiszeműsége és jó szándéka. Fegyvertelenül és fődetlen mellett áll szembe ezekkel a mindenekfölött való óvatoskodókkal, akik csak akkor lépnek sorompóba, ha meggyőződtek, hogy talpig vasban vannak, és hiúságuk sebezhetetlen. Ha ön nem volna ilyen szép, s ha Boissaux úr - hála fáradozásaimnak - nem adna ilyen tökéletes vacsorákat, önt is nevetségessé tennék.

Féder élete zavartalanul boldognak látszott, és valóban az is lett volna, ha Valentine-hez - mint ahogy többször megpróbálta elhitetni önmagával is - csupán a széptevés vágya fűzi; de halálosan rettegett Delangle-tól, és minél jobban behódolt a szíve, s minél kéjesebben élvezte ezt a megrázkódtatásoktól mentes, szelíd életet, amelyet beragyogott a leggyöngédebb barátság csöndes öröme, annál jobban megrémült, ha arra gondolt, hogy ez a hiúságában oly durván szókimondó és goromba ember egyetlen szavával romba döntheti boldogsága bűvös palotáját. „Meg kell nyernem Boissaux-t - gondolta -, ezért a hasznára kell lennem; egyszerű beszédem, jó modorom bizonyára szálka a szemében ennek a durva alaknak, akinek csak egy istene van: a pénz. Csak ha valami kézzelfogható eredményt látna, akkor lenne hajlandó megbocsátani, hogy párizsias modorom állandóan ingerli nyers erejét. Láttam tegnap is, amikor az a lille-i képviselő hozzánk csatlakozott a sétányon; ha valaki nem harsogó hangon szólítja meg, s barátságosan nem veregeti hátba, máris ezt gondolja magában: »Ez a *piperkőc* biztosan lenéz engem.«”

Féder figyelmesen tanulmányozta Boissaux-t, és úgy vette észre, hogy öt vagy hat kereskedőnek főrendiházi taggá való legutóbbi kinevezése miatt egy idő óta nem tud nyugodtan aludni, és mohó kapzsiságát most a becsvágy váltja fel. Boissaux, hogy hazatért az újdonsült kalapos-főrendnél tett látogatásából, egész este meg sem szólalt; másnap elrendelte, hogy az inasai délután négy órától kezdve minden áldott nap selyemharisnyát viseljenek, Féder pedig megkérte, hogy szerezzen neki három újabb inast.

HATODIK FEJEZET

Ez a kiadás, amelyet Párizsba érkezése után egy hónappal Boissaux még tökéletesen értelmetlennek talált volna, döntő elhatározásnak látszott Féder szemében, aki több mint két hete figyelt és tépelődött. Tanácsokat adni egy vidéki milliomosnak veszélyes dolog! Másrészt viszont, a Delangle szeméből kiolvasható komor gondolatok közvetlen veszélyt jeleztek!

Hogy tanácsai kevésbé legyenek gyűlöletesek. Féder elhatározta, hogy kíméletlenül adja őket Boissaux tudtára.

Mivel az újjgazdag minden kínálkozó alkalmat kihasznál, hogy a hiúságát legyeztesse, Boissaux egyszer megcsodáltatott Féderrel nyolcvan kötet aranyetszésű könyvet, mely azon frissen érkezett Párizsból.

- Balfogás - jegyezte meg Féder lesújtó pillantással -, balfogás, rettentő balfogás! Ezekre a könyvekre szórja a pénzét, mintha szándékosan tönkre akarná tenni azt a társadalmi állást, amelyet kiszemeltem önnek.

- Mit akar ezzel mondani? - vágott közbe bosszúsan Boissaux.

- Csak azt, hogy elrontja a művemet, megakadályoz, hogy kiformaljam a jellemét! Az olyan embert, mint ön, aki ekkora vagyón ura, példaként kellene hogy emlegessék, de ha ön nem akarja! Ledönti a létrát, amelyen feljuthatott volna a társadalom épületének a tetejére. Istenem! Hogy lehet valaki ilyen tudatlan!

- Nem is sejtettem, hogy ilyen tudatlan vagyok - szólt közbe Boissaux visszafojtott dühvel.

És szokása szerint, a mellénye zsebébe dugta a jobb kezét; mindig így tett, ha valami kellemtelenség ellen keresett menedéket; a mellényzseb tele volt arannyal; kivett egy maréknyit, hangosan csörgette a markában, majd visszapergette a zsebébe; aztán szenvedélyesen belemarkolt megint: a szó szoros értelmében „kezelte” a pénzét.

- Először is, könyveket vásárol! De tudja-e, hogy a könyv végzetes jószág, kétélű kard, vigyázni kell vele!

- Ki ne tudná, hogy vannak rossz könyvek is? - fakadt ki Boissaux, hangjában fanyar megvetéssel.

Rendesen így fejezte ki azt a rossz érzést, amely elfogta, valahányszor egy kíméletlen figyelmeztetés sértette a hiúságát.

- Nem, önnek sejtelve sincs, mi van ezekben az átkozott könyvekben - vágott vissza Féder gorombán, s mind fölényesebb hangon -; akárha az ördögöt akarná vallomásra bírni. Aki nem tízéves korában szokott hozzá az olvasáshoz, az sosem fogja tudni, mi van a könyvekben. Ha mégoly keveset téved is a tartalmukat illetően, kegyetlenül kinevetik érte, s a szégyent le nem mossa többé semmi; egyszerűen elfelejt egy dátumot, s az asztaltársai máris hangosan kacagnak.

Boissaux egyszerre hegyezni kezdte a fülét; arannyal teli markát kihúzta a mellénye zsebéből, és többet nem dugta vissza; ez a nyugtalanságig fokozódó figyelem jele volt nála.

- Tudom, hogy önnek dús képzelőereje van, és kedveli a csodákat; nos, hadd érzékeltessem a csoda segítségével, milyen veszedelemben forog. Tegyük fel, hogy egy varázsló tíz ezresbankó ellenében a fejébe töltené mindazt, ami megtalálható Voltaire és Rousseau műveiben, sőt az összes többi könyvekben is, amelyeket oly egyedülálló bőkezűséggel összevásárolt; azt mondanám, ne menjen bele a vásárba, mert pórul járna. Kinek a jóindulatára szorul rá, ha vinni akarja valamire ebben a párizsi világban, és zsíros üzleteket akar kötni? A pénz

emberek, a nagytőkések, a főadófelügyelők jóindulatára. Ha pedig még magasabbra tör, és a főrendiházra vetett szemet, akkor a kormány jóindulatát kell megnyernie.

Boissaux most még feszültebben figyelt; komor képet vágott, a száját lebiggyesztette, mint a kereskedő, aki veszít. A kormány szónál megijedt, hogy Féder felfedezte legújabb becsvágását.

- Nos, a pénzes ember, akit az ön remek vacsorái Viroflay-ba csalogatnak, meglátja ezeket az átkozott könyveket, amelyekkel ön olyan nagyra van, megijed, nem ismeri őket olyan jól, mint ön, és bizalmatlankodni kezd. Ami pedig a kormányt illeti: az ügyebár világos, hogy akinek eszméi vannak, vagy legalábbis ezzel tetszeleg magának, azt egy jöttment szemtelen fecsegő leszedheti a lábáról és megnyerheti az ellenzéknek? Ennélfogva a kormány nem szíveli azokat az embereket, akiknek eszméik vannak. E könyveket már csak pusztán önérzetből is vissza kellene küldenie a könyvkereskedőnek; egy kötetet se tartson itt, mert kinevetteti magát. Ha közszemlére teszi a könyveit, ezzel az olvasó embereket tiszteli meg, és kénytelen úgy tenni, mintha maga is az olvasók fajtájából volna; megpendítenek néhány témát, s úgy kell majd tennie, mint aki érti, miről van szó; veszedelmes játék. Ócsárolja nyíltan a könyveket, és erről az oldalról sérthetetlen lesz. Ha valaki meggondolatlanul szóba hozza Rousseau és Voltaire *jakobinus* műveit, válaszoljon a társadalmi rangjához illő fölényvel: „Én napközben pénzt keresek, este pedig szórakozom.” A szórakozás megfogható dolog, amit Párizsban mindenki lát, de csak a gazdag ember engedheti meg magának. Ez a nagy különbség Párizs és Bordeaux között. Párizsban mindaz, ami eleven és csillogó, a körúton található. Hogy is ne viseltetne tisztelettel a körúti közönség az iránt a férfiú iránt, aki este hat órakor pompás kocsiján a Paris Kávéház elé hajt, majd kisvártatva feltűnik asztalánál, az ablak mellett, jeges vödrök között, amelyekben pezsgős üvegek hűlnek. Pedig amiről beszél, az csak a legköznapi módja a tekintélyszerzésnek s annak, hogy rákerüljön arra a listára, amelyet a kormány áttanulmányoz, mielőtt újra kiszemelne két-három kereskedőt a Főrendiházba. Jól tudom, az ön rangjabeli ember évente cseréli a hintóját, amelyen a Bois-ba jár kocsikázni. Ha megjelenik a chantillyi lóversenyen, mindenki tisztelettel emlegeti a hátsólovát; száz aranyat tesz arra a befutóra, amelyről az amatőrök láthatólag lemondtak. Beszélje rá mindegyikre, vagy akár még külön dolgokra, Párizs legnagyobb tudósát: nem képes mindezt véghezvinni. Például: elhatározza, hogy korai zöldfélekből állít össze vacsorát februárban; korai zöldborsót akar felszolgáltatni; ötszáz frankért vásároltat be a piacon. És mindenki ott látja a zöldborsót az asztalán; annak az irigységnek, amelyet az ön rangjabeliek természetesen keltenek ebben a *jakobinus* században, nincs elegendő ereje a tagadásra. Ezzel szemben, egy sehonnai jöttment, akinek nem tetszik valamelyik tudós vagy akadémikus, szemrebbenés nélkül kijelentheti: „Olvastam a dolgait, unalmasak.” Párizsban ugyanis, ahol egy idő óta tömérdek újság jelenik meg, amelyeket már kora reggel meg kell tölteni valamivel, mindent kétségbe vonnak. Szeretném azonban látni, hogy akár a legádázabb ellensége letagadhatja-e, ha száztalléros zöldborsót lát az asztalán. Ön ritka előnnyel rendelkezik, s egész Párizsban aligha akad ötszáz ember, aki felvehetné önnel a versenyt: bármelyik vacsoráját megfejelheti ötszáz vagy ezer, vagy ezeröttszáz frank értékű korai zöldecskával; és ön még könyvet vásárol, és méregdrága kötésre költi a pénzét, hogy fitogtassa könyvszeretetét, és nem is ismeri a könyveket, a legszürkébb ügyvédecské is lefőzheti, és ha okoskodik, olyan vitába kényszerítheti, amelyben ő van fölényben, ő a nagy ember, és ön a kisfiú! Ha azonban hű marad a *testi gyönyörök* kultuszához, egész Párizsban nem akad ötszáz vetélytársa, és mindenki látni fogja, hogy ön élvezi ezeket a gyönyöröket, amelyeket mindenki kíván, és senki nem mer kétségbe vonni. Ha kétezer frankot költ el egy tizenkét személyes vacsorára, mit mondhat erre az irigység és a rosszmájúság? Ez a híres Boissaux, Bordeaux első kereskedője, úgy szórja a pénzét, mint a pelyvát, ez így nem mehet sokáig, hamarosan csődbe jut, stb. De sem az irigység, sem a rosszmájúság nem vonhatja kétségbe a kétezer frankos vacsorát. Ön összevásárolta Rousseau és Voltaire műveit; mi több, valamelyik művüket - meggondolatlanul - nyitva kirakta az

íróasztalára; az első ember, aki bemegy oda, így fog szólni: „Ez a rész, amit éppen olvas, merő képtelenség”; ha meg ön szidja, ő bebizonyítja, hogy nagyszerű. Ha kitér a vita elől, olyan színben tűnik fel, mint aki nem érti, amit olvas, vagy - és még ez a jobbik eset - nyitott könyvet tart az íróasztalán, de bele sem néz. Tegyük fel, hogy bevetődik még két-három ember; ahogy én ismerem az ön merészségét és harciasságát, semmi áron nem akarja, hogy azt higgyék, meghátrál egy tudálékos alak elől, akinek talán ezer tallér jövedelme sincs. Ön nyilván sokkal okosabb nála; ő azonban talán hússzor is elolvasta azt a fejezetet Rousseau-ból, amely ott van nyitva az íróasztalán; a kis tudálékosnak - ítélőképesség híján - jó az emlékezete; elolvasott tíz újságcikket Rousseau-nak erről a művéről, és emlékszik is rájuk. Szó szót követ, ön kénytelen válaszolni, a vita hevében elszólja magát, és például Rousseau-nak tulajdonítja Voltaire egyik vallásellenes gúnyiratát. Ellenfele csípős tréfával vág vissza; rosszmájú megjegyzése azontúl úgy követi a nevét, mint az árnyék; a kis tudálékos és a cimborái úton-útfélen híresztelik, ön meg ott áll majd árván, mint a lombja fosztott fa; többé nem talál magára; valahányszor szóba kerül a neve, mindig akad egy fajankó, aki a szalon sarkában megjegyzi: „Ez az a derék üzletember, aki összekeveri Rousseau-t Voltaire-rel, és azt hiszi, hogy *A negyven talléros ember-t Az új Héloïse* szerzője írta.”

A Féder festette, ékesen szóló kép úgy megrémítette Boissaux-t, hogy gépiesen felvette az asztalról a nyitott Voltaire kötetet, és egy távolabbi karosszékbe hajította.

- De mi rosszat mondhat az a kis fecsegő a tizenkét személyes vacsoráról, amely kétezer frankjába került? Valamelyik barátja mindjárt lehurrogna: „Csak az irigység beszél belőle; szegény ördög, eddig csak a kulcslyukon át látott ilyen vacsorát.” A kormányt ostromolja az ügyvédek gyülevész hada; ha ön Rousseau-t és Voltaire-t vásárol, menthetetlenül a fecsegők és az elégedetlenkedők közé keveredik; ha a testi örömeknek hódol, a gazdagok pártjára áll, velük alkot érdekközösséget; ebben bíznak a gazdagok, és a kormány is bízik önben: aki kétezer frankos vacsorákat ad, az távol tartja magát a csöcseléktől.

Így szólván, Féder előhúzza az óráját, és sietve búcsút vett; állítólag elfeledkezett valami hivatalos ügyéről. Ez a hirtelen távozás nagy megkönnyebbülés volt Boissaux hiúságának; a gazdag kereskedőnek nem kellett elfogadható ellenvetéseken törnie a fejét, hogy megcáfolja a Féder által felsorakoztatott tényeket; teljes figyelmét a fiatal festőtől hallottak igazságának vizsgálatára fordíthatta.

Féder pontosan beszámolt Valentine-nek, hogyan szónokolt a könyvek ellen, a testi gyönyörök kultuszának érdekében.

- Ha Boissaux úr - fűzte hozzá Féder - vacsorákat ad a tölem kapott útmutatások szerint, ez ötvenezer frankjába kerülhet; de egy fél év leforgása alatt emlegetni fogják a nevét az Operában és a körúton, és hiúságában olyan gyönyörökre lel, hogy csak a szeme közé nevet majd Delangle-nak, ha az így figyelmezteti: „Nem látja, hogy Féder szerelmes Valentine-be?”

Ilyen hangon beszéltek egymással a szerelmesek. Hősünk lassanként hozzászoktatta Boissaux-nét ehhez a nyelvhez. Igaz ugyan, hogy Féder soha nem tette hozzá: „Igenis, szenvedélyesen szeretem, új értelmet adott életemnek, még ha soha nem viszonzza is ezt a nagy szerelmet, stb., stb.” Soha nem mondott efféléket, még halvány célzás formájában sem; de szavait kivéve egész lénye szerelemről beszélt; Valentine örömet találtkozott vele; aggályos pontossággal mindig megmondta neki, mikor érkezik Viroflay-ból a Boulogne-i Erdőbe. Ugyanis itt találkoztak egymással a fiatalok, azokon a napokon, amikor Féder nem ment el Viroflay-ba.

A kocsist és a hintó hágcsóján álló kísérő inast annak idején ő ajánlotta Boissaux-nak. Amikor megbizonyosodott, hogy mindkét ember tud hallgatni, lassanként bevezette, hogy Boissaux-né elé lovagol a neuillyi hídig - azzal az ürüggyel, hogy a lovát járattja -, s így sosem mutat-

kozott vele a Bois-ban. Mindent elmondott Valentine-nek, kivéve ezeket az óvintézkedéseket, amelyek csak megijesztették volna ezt az ártatlan teremtet.

Boissaux néhány napig nem hozakodott elő a könyvek dolgával. Végül is azonban, mivel nem értette meg teljesen Féder tanácsait, csak megpendítette a témát. Igaz, úgy beszélt, mintha éppen ő akarná meggyőzni Fédert, hogy annak, aki be akar kerülni a jó társaságba, nem szabad könyveket tartania a házában. Féderrel madarat lehetett volna fogatni, amikor látta ezt a fordulatot, és Boissaux-val folytatott hosszú beszélgetései során a leggondosabban került minden olyan célzást, amely arra utalt volna, hogy tőle származik az a remek gondolat, amely szerint a díszes kötésű könyveket méregdrága zöldfélékkel kell helyettesíteni.

Boissaux, a felesége előtt, magának tulajdonította a nagy változás minden érdemét.

- Akik nálunk vacsoráznak, soha nem fognak így beszélni este, amikor hazatérnek Párizsba: „Ennek a Boissaux-nak van egy olyan Voltaire-sorozata, hogy a kötését egy gazdag angol is megirigyelhetné.” Hanem sokkal inkább így szólnak majd kora tavasszal: „Milyen szép szemű, ízletes zöldborsót ettünk ma Boissaux-éknál.”

Ugyan hitte volna ezt Féder, néhány hónapja, amikor Boissaux harsány hangja majd szétrepesztette a fülét? Délelőtt tizenegy órakor megjelent Cussi úr reggeli fogadásán, hogy negyedórás kihallgatást eszközöljön ki tőle, s megvitassa a nagy művésszel Boissaux három nap múlva esedékes vacsorájának fogásait. El kell árulnunk egy ennél sokkal kínosabb titkot is: Féder gyakran talpon volt már hajnali hat órakor, sietett a csarnokba, miután beültetett a hintójába egy kiérdemesült szakácsot, aki az útmutatása szerint megvásárolta a viroflay-i vacsorák utolérhetetlennek mondható fogásait.

Féder hónapszám művelte effajta csodáit. Boissaux soha nem ejtett egy zokszót sem a vacsorák elképesztő ára miatt. A dicsőség azonban csak ólomlábon közeledett. Boissaux olyan vörös volt, mint a főtt rák, amikor magasztalni kezdett egy-egy drága fogást; majd megveszett hiú örömeiben, de ez az öröm olyan visszataszító volt, hogy a vendégek láthatólag vonakodtak szóba hozni a csodálatos fogást, amely bármely más vacsorának díszére vált volna.

Boissaux észbeli kiválóságaihoz, amelyeket most már kellőképpen ismerünk, olyan kellemetlen testi tulajdonságok járultak, amelyek a gyerekszoba hiányára vezethetők vissza: vacsora alatt a sárga földig lehordta az inasait; míg szidta őket, emlegette a vendégei elé tálalt ételkülönlegességek beszerzési árát; magának mindenből gondosan kétszer vett. Végül pedig - elmondani is restellem -, evés közben olyan hangosan csámcsogott, hogy az asztal túlsó végén is hallották. Ezek az úgazdagsággal együtt járó kis hibák bőséges vigaszt nyújtottak az üzletemberek mérhetetlen hiúságának; ezek az emberek minden meghatódottság nélkül ették végig a vacsorákat, amelyeknek az étlapja gyakran valóságos remekmű volt.

A viroflay-i gazdag ember durva lelkű vendégei nem dicsérték a pompásnál pompásabb falatokat, sem a fogások leleményes egymásutánját, amely az étvágyukat volt hivatva felcsigázni, esti beszélgetéseik során inkább csak vendéglátójuk vidéki ostobaságait idézgették.

Féder elszontyolodott, hogy Boissaux ilyen hallatlan kiadásokkal csak ilyen csekély hírnévre tett szert; veszélyes lépésre szánta el magát: meghívott az operai páholyba, majd pedig a viroflay-i vacsorákra néhány közismert ingyencet, akik hivatásszerűen mindig idegenben vacsoráztak; ezeknek az uraknak erkölcsi érzéke azonban nem mindig állt ingyenci művészetük színvonalán.

Az urak mindössze két vacsorán vettek részt, és Boissaux csillaga máris fennen ragyogott egész Párizsban; az eredmény megdöbbenő volt, talán csak egyes operai díszletek váltanak ki ilyen lelkesedést. Boissaux tehát megindult a dicsőség útján; olyan boldog, elragadtatott és lelkes lett, hogy Féderhez majdhogynem baráti szavakat intézett. Szegény hősünk elnyerte

végre tengernyi fáradozása jutalmát, és remélhette, hogy legalább egy kis időre megmenekszik Delangle rosszmájúságától. Szerencséjére, Delangle éppen nagyszabású cukorspekulációkba bonyolódott, ami lekötötte minden idejét. Hogy Féder semmi szín alatt nem volt hajlandó pénzt elfogadni sem Boissaux-né, sem pedig Delangle és Boissaux arcképeiért - később tudniillik őket is lefestette -, Delangle erőnek erejével ugyanolyan arányban részeltette a sikeres cukorüzletből, mint sógorát, Boissaux-t; Féder boldogan elfogadta; nagyra volt vele, hogy egyszer ő is üzletember lehet, nem pusztán művész, ezeknek a pénzes embereknek a szemében, akikből immár Boissaux-né társasága állt.

Annak idején el is felejtettük említeni - annyira belebonyolódtunk történetünk konyhaművészeti érdekességeibe -, hogy Boissaux milyen hirtelenül vált meg oly meggondolatlanul összevásárolt könyveitől, amelyekkel - hősünk bölcs intelmei híján - bizony rossz útra tévedt volna.

E fényes vacsorák, amelyekkel oly nagy dicsőséget akartak aratni, alig vergődtek valami hírnévre; ez volt a szomorú következménye a házigazda visszataszító kellemkedéseinek, s ijesztő és nagyon is átlátszó hiúságának, amivel a drága fogásokat magasztalta; egyik alkalommal Boissaux úr a csemegénél odasúgott valamit az inasának, s kisvártatva hangosan bejelentette a vendégeinek:

- Elegem van a könyvekből; unom őket, kihordattam néhány száz kötetet az előszobába, csak a kötésük ér valamit. Kinek kellene? Vigyék el a hintóikon, uraim, nagyon kérem önöket. Három hónapja, hogy vettem őket, de itt süllyedjek el, ha csak három lapot is elolvastam az egészből; nagyon emlékeztetnek holmi *liberális* képviselők szónoklatára, akik a legszívesebben újra visszahoznák azokat az ezerhétszázkilencvenhármass régi szép időket! Isten óvjon tőle, hogy belebonyolódjam ezeknek az éhenkórászoknak és jakobinusoknak az okoskodásaiba! Tegnap, hogy a Tőzsdére indultam - azaz déli egy órakor, mivel én ilyenkor indulok Viroflay-ból, és nem szeretem hajszolni a lovaimat -, tegnap, mondom, meghallgattam annak az istenverte könyvkötőnek a locsogását, aki akkor hozta vissza Florian úrnak, Panthièvre herceg első nemesemberének a műveit; ez nyilván nem lehetett jakobinus, noha kortársa volt Voltaire-nek; egyre megy, akkor sem olvastam tőle egy sort sem; nem is azért ajánlom, hanem mert minden egyes darabot tizenhat frankért kötöttem be. Végül, ezek miatt az átkozott könyvek miatt csak háromnegyed kettőkor értem oda a Tőzsdére, és persze, már nem találtam ott azokat, akikkel beszédem lett volna. Számomra teljesen haszontalanok a könyvek, mivel ki nem állhatom a jakobinusokat, és különben sem olvasok soha. Azt akarom, egy fia könyv se maradjon itt, amit önök nem visznek el, azt még ma este odaadom derék plébánosunknak, hogy adja el őket a szegények javára.

Még jóformán be sem fejezte a beszédét, amikor a vendégek fölugráltak az asztaltól és rávetették magukat a könyvekre; a díszes kötésű könyvekből egy sem maradt. Féder másnap hallotta, hogy egy vendégnek sem jutott teljes mű: mohóságában mindegyikük a keze ügyébe eső könyvet hordatta ki a hintójába.

Ez az egész színjáték Boissaux ötlete volt, Féder nem győzte csodálni érte. „Ez az ember - gondolta magában -, csakugyan olyan szertelenül vágyik a főrendi rangra, hogy olykor még megjön az esze is, hátha még a modora is elviselhetőbb lenne egy kissé!”

Fédert a véletlen szerencse is segítette, ami majdnem azt bizonyítja, hogy a nehéz helyzetekben cselekedni kell. Delangle annak idején elhívta a sógorát, Boissaux-t, Párizsba, bemutatta a barátainak, több zsíros üzletbe is bevonta, de csak azzal a hallgatólagos feltétellel, hogy Boissaux mindvégig a háttérben marad. A viroflay-i vacsorák körül hirtelen felragyogó dicsfény alaposan megzavarta a két sógor viszonyát. Azelőtt Delangle készségesen adózott elismeréssel Boissaux-nak, aki a napi árfolyamon is gyakran bocsátkozott semmi sikerrel nem kecsegtető tőzsdei spekulációba. Boissaux másban is kitűnt: addig töprengett, míg pénzt nem sajtolt ki a legreménytelenebbnek látszó ügyletből is.

Delangle azonban meg volt győződve, hogy a szalonokban ő összehasonlíthatatlanul jobban érvényesül a sógoránál, akiről meg lehetett volna mintázni az esetlenség szobrát. S még a tetejébe, Boissaux - aki egyébként maga volt a megtestesült képmutatás - a legneveltségesebb módon kimutatta hiú örömét, ha bármilyen csekély sikere volt is. Kezdetben Delangle bízva bízott ezekben a gyengeségekben, mígnem a meghitt barát lassan vetélytársává vált. Eleinte nem is nyugtalankodott a kitűnő viroflay-i vacsorák sikere láttán; mi sem volt neveltségesebb, mint Boissaux, amint vörös képpel és örömeiben remegő hangon magasztalta a szokottnál drágábban vásárolt primőrjeit; amikor azonban Féder egyre-másra meghívott néhány nagyvilági naplopót a viroflay-i fényes vacsorákra, s amikor egyszerre felragyogott e vacsorák dicsőfénye, Delangle úgy érezte, hogy az elevenjébe vágta; asztalszomszédjainak gyakran kifigurázta Boissaux-t, aki oly különös módon ajánlhatja a vacsoráját, Féder pedig nem mulasztotta el, hogy egy-egy jól kiválasztott pillanatban tájékoztassa Boissaux-t a kedves sógor árulásáról. Egy ízben a két lobbanékony férfiú kis híján összeveszett az asztalnál. Delangle először gunyoros hangon lecsepülte az egyik fő fogást. Boissaux dühösen védte az ételt, s a meghitt barátság örvén alaposan egymásnak mentek. Az egyik vendég, aki a két perlekedő földije volt, s csak pár napja érkezett Párizsba, mit sem sejtőn így kiáltott fel vastag hangjával megrezzentve az ebédlő ablakait:

- Delangle barátunk irigykedik a kedves sógor vacsoráira.

Ez az ártatlan megjegyzés annyira elevenbe talált, hogy a vendégek dültek a kacagástól.

- Igenis, irigykedem, a teremtsit neki! - hördült fel Delangle dühtől remegve, és alig bírta fékezni magát. - Nekem nincs ilyen *otthonom*, mint Boissaux-nak, sem jó barátom, aki ellátna tanáccsal, de ezennel meghívom valamennyiüket vacsorára a Cancale-i Sziklához címzett fogadóba, jövő keddre, ha megfelel az időpont, ott *különb vacsorát kotyvasztanak, mint itt*.

A vacsora megvolt, és mindenki úgy találta, hogy nyomába se ér a viroflay-i vacsoráknak. Még Párizsban sem könnyű igazán jó vacsorát adni; nem elég szórni a pénzt, az elsőrendű éttermekben is el lehet rontani egy vacsorát. Például, Delangle vacsoráján, a második fogástól kezdve olyan átható olajszag terjengett a teremben, hogy Boissaux-né, minden jószándéka ellenére, kénytelen volt elnézést kérni, hogy néhány percre kimegy a friss levegőre. Ezt látván a többi vendégek is kijelentették, hogy nem bírják ezt az olajszagot, pedig ugyancsak megszokták már a kocsimákban terjengő különféle szagokat; a vacsora vége fejvesztett menekülésre emlékeztetett. Delangle tajtékozott; Boissaux magától is rájött, hogy jobb, ha úgy tesz, mintha megszánta volna a bajban.

Asztalbontáskor Boissaux bejelentette a társaságnak, hogy Viroflay-ban bérelt vityillója mármár a fejére szakad a kedves vendégeinek, akik megtisztelik látogatásukkal; ennél fogva, a jövő csütörtöki vacsora, *tatarozás miatt*, elmarad; ezzel szemben szívesen látja valamennyiüket a rákövetkező csütörtökön este hat órákor.

A rendelkezésére álló rövid idő alatt Boissaux sürgősen felhúzatott egy új ebédlőtermet. Sikerült szerencsésen eltitkolnia e második ebédlő létezését, s amikor a gyümölcsre került a sor, vendégei nagy meglepetésére hangosan bejelentette:

- Uraim, menjünk át a másik ebédlőbe, amely pontos mása ennek itt; azért építtettem, uraim, hogy senkit se zavarjon az ételszag.

E kijelentéssel mintha tört forgattak volna meg Delangle szívében; ez az ebédlőépítés tökéletesen megrontotta a két sógor közti jó viszonyt; Féder arra gondolt, hogy ha Delangle netalántán így szólna egyszer Boissaux-hoz: „Tudod-e, miért olyan kedves hozzád ez a Féder? Udvarol a feleségednek”, Boissaux nem adna hitelt a szavának, arra gondolna ugyanis, hogy a sógor össze akarja veszíteni azzal az emberrel, akinek párizsi sikereit köszönheti.

HETEDIK FEJEZET

Viroflay-ban ismét nagy vacsora volt: a vége felé az egyik vendég, aki még csak másodszor volt Boissaux-éknál, és nem ismert mindenkit, mesélte, mi újság Párizsban, ahonnan akkor érkezett:

- Ma reggel párbajban megöltek egy fiatalembert, akit gyakran lehetett látni az Operában; csinos fiú volt, meg kell hagyni, de olyan borús arccal járt-kelt mindig, mintha sejtette volna a végzetét; Féder úrnak hívták.

Az asztalszomszédja hevesen megszorította a karját, s hozzáhajolva, pár szót sűgött a fülébe. Sem Boissaux, sem Delangle nem hallották meg a hírt; Boissaux-né azonban minden szót tisztán hallott; úgy érezte, menten meghal; belekapaszkodott az asztalba, hogy le ne forduljon a székről; aztán körülpillantott, nem vette-e észre valaki a mozdulatát. „Vannak itt vagy huszonöten-harmincan - gondolta -, nagy botrány lenne. És mit mondanának holnap?” A botránytól való félelem erőt öntött belé; zsebkendőjét arcára szorítva intett a férjének, hogy vérzik az orra, ami egyébként elég gyakran megesett vele. Boissaux úr néhány szóban kimentette a háziasszony távozását, s így senkinek nem tűnt fel különösebben a távolléte.

Boissaux-né bement a szobájába; ott kitört belőle a sírás. „Ha leülök - gondolta -, nem bírok többé felkelni. Olyan szűk ez a ház, és olyan közönségesek ezek az emberek! Vacsora után még képesek ide is bejönni... Nem! Elmegyek Párizsba, még ma este, holnap pedig Bordeaux-ba; csak így menthetem meg a tisztességem.”

Szegény asszony egyre zokogott; nem bírta tovább tartani magát; több mint fél órába telt, míg a bútorokba fogódzkodva elvánszorgott a hálószoza melletti télikertbe. Ott belekapaszkodott a múlt téli hidegben kipusztult, s azóta sem pótolta narancsfák ládáiba, és elvergődött a télikert végéig; elbűjt egy hat láb magas amerikai szittyóféle mögött, amelynek temérdek száza volt. Itt nyitotta első ízben szája a száját: „Meghalt! A szemem sosem látja őt többé!” Nekidőlt az amerikai szittyó ládájának, de nem volt annyi ereje sem, hogy talpon maradjon; a földre zuhant, és ott maradt fekve, nyilván ezért nem látta meg a férje, aki távolléte miatt nyugtalankodva, pár perc múlva a keresésére indult.

Amikor magához tért, először nem emlékezett a hírre; nagyon elcsodálkozott, hogy ott hever a porban. Aztán belehasított a szörnyű igazság; képzeletében látta a férjét, amint jön, hogy kifaggassa, majd öten-hatan utánajönnék a vendégek közül, legjobb barátai. „Mit tegyek? Mivé legyek? - kiáltott fel a szerencsétlen asszony, és újra sírva fakadt. - Most már mindenki tudja a végzetes hírt, hogyan magyarázzam meg valamennyire is értelmes módon az állapotomat? Tíz percen belül oda a tisztességem, mint ahogy most oda a boldogságom. Ki hinné el, hogy pusztán csak barátság fűzött bennünket egymáshoz? Hiszen egy hete még magam is azt hittem, hogy pusztán csak barátságot érzek Féder iránt.”

Meghallván saját szájából e nevet, még keservesebben zokogott; olyan hevesen csuklott fel belőle a sírás, hogy szinte elállt a lélegzete. „Bánom is én, hogy mit mondanak majd rólam! Szerencsétlen lettem egész életemre; szegény férjemet sajnálom; nem tehet róla, hogy nem tudta megadni azt az isteni boldogságot, azt az egész testemen végigcsikázó elektromos borzongást, amelyet Féder pusztája jelenléte kiváltott belőlem!”

Valentine nagy nehezen felült a porban, fejét egy óriási vázának támasztotta, s úgy maradt jó fél óra hosszat, lehunyta szemmel, félig alétan. Időnként egy-egy könnycsepp gördült le az orcáján; alig érthetően suttogta: „Nem látom többé!” Aztán így szólt magában: „Legelső kötelességem megóvni férjem becsületét; befogatok, és észrevétlenül visszatérek Párizsba... Ha a vacsorai vendégek közül csak egy is meglát ebben az állapotban, szegény férjem becsületének egy életre vége.”

Valentine előtt felrémlt e gondolat minden borzalma; de nem volt ereje, hogy hívja a kocsis; azt meg semmiképpen nem akarta, hogy más is lássa. Ez a kocsis nagyon öreg ember volt; az a kocsikölcsönző küldte, akitől a férje a hintót bérelte. „Ha ennek az embernek pénzt adatok, vagy ha valaki beszél a gazdájával, talán sosem látom többé - gondolta -, s talán, ha holnap nem jön vissza, meg sem tudja a rettenetes újságot; ha azonban bármelyik inasom meglát, elvesztem.”

Erre a gondolatra kétségbeesett erő szállta meg Valentine-t; az egyik narancsláda sarkába fogódzva föltápáskodott. Azután, elképzelhetetlen erőfeszítéssel, betámolygott a szobájába a kendőjéért, a fejére tette, mintha fáznék. „Majd azt mondom a kocsisnak, hogy borzongok, és lázam van, s azért sietek inkább vissza Párizsba, mert nem akarom, hogy a férjem megijedjen.”

Úgy akart kijutni a színhöz, hogy ne kelljen visszamennie a házba, ezért újra átment a télikerten és kinyitotta a kertbe vezető üveges ajtót; a zsalugáter azonban olyan nehezen nyílt, hogy az erőfeszítés teljesen kimerítette; ott állt mozdulatlanul az üveges ajtó küszöbén; egyszerre csak hallja, hogy valaki lábujjhegyen jár közvetlen közelében. Megrémült; kezét az arca elé kapta, és visszament a télikertbe, amikor a fal mentén osonó férfi odaért az üveges ajtóhoz, s látva, hogy nyitva van, merészen belépett. Valentine szétnyitotta egy kissé az arcát elfödő ujjait, s haragosan nézett a betolakodóra: Féder volt az.

- Ó, egyetlenem! - kiáltott fel, és a nyakába borult. - Hát nem halt meg!

(Itt talán abba is hagyhatnánk ezt a történetet.)

Fédert mehökkentette és elbűvölte ez a fogadtatás; tökéletesen megfeledezett megfontoltságáról, amelyhez oly sokszor sikerült hűnek maradnia; csókokkal borította el a drága arcot. Ekkor vette csak észre Valentine felindulását, könnyes arcát; ámde Féder, ki mindeddig oly okosan viselkedett, most nem tudott uralkodni magán: ajkával szárította fel a könnyeit. Meg kell mondanunk, Valentine viselkedése sem hatott kijózanítóan hősünkre; Valentine odaadóan tűrte a becézgetéseit, görcsösen oda-odaszorította magához Fédert, sőt - nem is tudjuk, hogyan mondjuk meg illendőképpen - kétszer-háromszor visszaadta a csókjait is.

- Hát szeretsz? - csuklott fel Fédertől.

- Hogy szeretlek-e! - viszonzta Valentine.

Pár perce tartott már ez a különös párbeszéd, amikor Valentine hirtelen rádöbbsent, mi történik vele. Meglepő hirtelenséggel hátralépett, s rémülettel vegyes megdöbbsenés tükrözödsöt vonásain.

- Ó, Féder úr, felejtse el örökre, ami most történt.

- Soha, esküszöm, soha egy szóval sem emlékeztetem erre a csodálatosan boldog pillanatra. De minthogy magamra nem kényszeríthetek ekkora gyötrelmet, hadd ígérjek csak annyit, hogy ezután sem veszem ajkamra a nevét, mint ahogy eddig sem tettem.

- Meghalok szégyenemben, ha önre nézek; legyen szíves, hagyjon magamra egy kicsit.

Féder elindult, viselkedése a legmélyebb tiszteletet fejezte ki.

- Nyilván azt hiheti, elvesztettem a józan eszem! - tört ki Valentine s odaállt az ablakhoz.

Féder is odalépett és szorosán Valentine mellé állt.

- Azt mondták, meghalt - folytatta Valentine. - Megölték párbajban. És az a pillanat, mely megfoszt bennünket egy igaz barától, mint tudja, annyira megzavar... nem tehetünk róla... Méltánytalan volna ezt fölhánytorgatni.

Mentegette magát; meglepő volt az ellentét a magára erőltetett, majdhogynem hivatalos hangnem és a gyengéden remegő, odaadó hang között, amelynek Féder oly boldog tanúja és tárgya volt pár perccel előbb.

- Életem legboldogabb pillanatát akarja eltörölni - mondta neki a fiatalember, megragadva a kezét.

Valentine-nek nem volt ereje, hogy tovább színleljen.

- Menjen hát, barátom - válaszolta, de nem vonta vissza a kezét. - Hadd térjek magamhoz ebből a nagy megrázkódtatásból, ebből a nagy esztelenségből. Ne beszéljen erről többet; menjen csak, érzelmeim változatlanok. Isten önnel, nem akarom becsapni, de az ég szerelmére, hagyjon most magamra. Halálhírért hozták; meg ne bánjam egyszer, hogy oly esztelenül elsirattam, azt hívén, hogy sosem látom viszont többé.

Féder engedelmeskedett, és kiszámított viselkedése a legmélyebb tiszteletet fejezte ki. Valentine némiképp hálás volt ezért, mivel a kertből akár húsz helyről is megláthatták őket. A lelke mélyén azonban elégedetlen volt; úgy érezte, némi képmutatás vegyül ebbe a tiszteletbe, márpedig mi lesz vele, ha Féder ezentúl képmutatást vegyít a viselkedésébe?

Való igaz, hogy az a nagy tisztelet nem volt egészen őszinte.

Féder jól tudta, hogy amikor egy nő kockára teszi a tisztességét és valami nagy bolondságot követ el, ezt abban a pillanatban úgy kell elfeledtetni vele, hogy megvigasztaljuk a hiúságát, és a legmélyebb hódolat megnyilvánulásait vetjük oda e női tulajdonság telhetetlen mohóságának.

De a Fédert és Valentine-t egyesítő különös érzésnek egyik legédesebb és legérdekesebb hatása az volt, hogy szerelemben egyesült lelkükben - ha szabad így mondanunk - mindig azonos szinten volt a boldogság.

Féder figyelmét nem kerülte el, hogy Valentine szemében egy villanásnyi csalódottság gyúl a tisztelettelen búcsúzkodás láttán. „Ez a csalódottság - gondolta - talán már holnap bizalmatlanságra válik, amelyet csak óvatosságnak hisz, a végén még azt is tagadni fogja, hogy amikor halottnak hitt, bevallotta, hogy szenvedélyesen szeret. Nem lesz könnyű dolog ezt az óvatosságot legyőzni; ahelyett, hogy élvezhetném azt az isteni gyönyörűséget, amelyet az imént tett szenvedélyes vallomása nyomán remélhettem, most majd alakoskodnom kell.” Fejében egymást kergették a gondolatok. „Nyugtalanná fogom tenni - határozta el. - A boldogság kényelmetlen oldalát csak akkor vesszük észre, ha biztosak vagyunk a boldogságban.”

Féder újra odament Valentine-hez, arckifejezése magabiztosnak és meglehetősen hidegnek látszott, kivált pár perccel korábbi rajongó elragadtatásához képest. Féder megfogta az asszony kezét - Valentine téován és meglepetten nézte - és hűvös, oktató hangon rákezdte:

- Szerelmemnél erősebb a becsületességem; azért nem merem azt mondani, hogy szenvedélyesen szeretem, mert attól félek, hogy egy napon elhal ez az érzés; és a világ minden kincséért sem akarnám becsapni kedves barátnőmet, aki oly őszinte érzelmeket táplál irányomban. Lehet, hogy tévedek; talán csak a véletlen műve, hogy mind ez ideig nem találkoztam a Valentine-éhez hasonló lélekkel; de meg kell vallanom, hogy én eddig a női jellemet olyan állhatatlannak és csapodárnak hittem, hogy csak azt a nőt vagyok hajlandó szenvedéllyel szeretni, aki egészen az enyém lett.

Mondókáját a legőszintébb meggyőződés hangján adta elő és meghitt barátsággal vett búcsút Valentine-től. Az asszony sokáig állt még ott, gondolataiba mélyedve. Már nem tett magának keserű szemrehányást, hogy pillanatnyi örületében Féder nyakába borult.

Féder ezután felkereste Boissaux-t és társaságát, s néhány kézfogással röviden elintézte halálának történetét.

- Tudtam én - mondta neki Boissaux -, hogy maga nem hagyja csak úgy egyszerűen lebögni magát.

Delangle már nem fogadta ilyen barátságosan. Féder elmesélte, hogy csakugyan rátámadt valami őrült alak, akit ő - állítólag - kifizűzött valamikor; kisebb kardpárbajra került sor; az őrült kapott egy vágást a mellére, ez nyomban lehűtötte a harci kedvét, a sebre meg piócat raktak. Erre a kis részletre nagy nevetés támadt, s ezzel véget ért az a kényelmetlen kíváncsiszkodás, amivel a pénzemberek, kivált hogy a jó bor is fűtötte őket, Féder hőstettét fogadták. Féder ezután Boissaux-nét kereste; de megtudta, hogy a férje engedelmével már régen visszatért Párizsba.

Másnap Féder a legnagyobb hidegvérrel beállított, hogy Boissaux-né hogyléte iránt érdeklődjék; a szalonjában találta, a komornája és két varrónő társaságában; függönyvarrással voltak elfoglalva. Boissaux-né minduntalan felkelt, hogy lemérjen és levágjon egy-egy darabot a vászonból; a pillantások éppoly közönyösek voltak, mint a mozdulatok; a felületes megfigyelőt ugyancsak meghökkentette volna ennek a két embernek a viselkedése, akik egy nappal előbb még egymás karjába borulva, zokogva vallották be szerelmüket. Valentine szentül megfogadta, hogy többet nem találkozik négy szemközt Féderral. Másrészt meg körülbelül az is megfelelt az igazságnak, amit Féder mondott előző napon: az tudniillik, hogy csak akkor tud odaadón szeretni, ha érzi a viszonzást.

Ámbár csak huszonöt éves volt, soha nem hitt a nők fogadkozásainak; a legforróbb szerelmi vallomás közben is ez járt a fejében: „El akarják hitetni velem, hogy szenvedélyesen szeretnek.” Félt a saját természetétől, emlékezett még rá, mennyi őrültséget követett el a feleségeért, és tulajdonképpen azt se tudta, miért. Csak annyi maradt meg az emlékezetében, hogy egy nagyon vidám kislány nagyon szerette a párizsi holmikat. Arra pedig már egyáltalán nem emlékezett pontosan és részletesen, hogy milyen érzelmek töltötték el, amíg szerelmes volt. Csak úgy látta magát, amint furcsa és esztelen dolgokat művel; de hogy mindazt mi okból tette, arra már nem emlékezett.

A szerelem tehát határozottan félelmet keltett benne, s ha előre sejti, hogy beleszeret Valentine-be, egész bizonyosan elutazik. Lassanként hozzászokott, hogy mindennap lássa; mindenekelőtt azért, mert Valentine nagyon szép volt; arcának bizonyos részletei mágnesként vonzották Féder festő-szemét; például forró érzékiségre valló kissé vastag ajkának vonala, amely különös ellentétet alkotott az orr eszményi vonalával, meg szűzies és fennkölt kifejezésű szemével, amelynek élénk pillantása a mennyei szentekéire emlékeztetett, akik fölött állnak minden szenvedélynek.

Azután azért is engedett a vágyának, hogy naponta lássa, mert szórakoztatta. Ha vele volt, nem gondolt többé a művészetével járó bosszúságokra, kivált amióta rádöbbsent - hirtelen támadt szigorú és józan eszmélkedéssel -, hogy nincs tehetsége a miniatúrafestészethez. Érezte, hogy döntenie kell; ellenállhatatlanul irtózott tőle, hogy tudatosan rossz dolgokat műveljen egy életen át. Volt valami ebben a lélekben a délfranciák szenvedélyes becsületességéből, ami bizonyára megmosolyogtatott volna egy született párizsit. Az előtte való esztendőben, hogy Boissaux-né képét megfestette volna, a műterme tizennyolcezer frankot jövedelmezett. Bár nyilvánosan együtt élt egy színésznővel, kifogástalan modorú fiatalembernek tartották. Jól tudta mindenki, hogy Rosalinde egy fillért sem költ rá; de, hála Rosalinde okosságának, a közönség jóindulata nemcsak ennyiben állt. Látták, hogy még most is mélyen gyászolja hét éve elvesztett hitvesét, ebből arra következtettek, hogy talpig becsületes férfi, és ennek a feddhetetlen becsületességnek a híre hovatovább eljutott azokhoz az asszonyokhoz is, akiknek nevük van, és istállót tartanak.

De ez még nem minden: azt is fölfedezték, hogy jó családból való. Igaz, hogy az apja, amilyen hóbotos volt, kereskedésre adta a fejét, nagyatyja azonban derék nürnbergi nemesember volt, és ami még fontosabb, Féder érzelmei méltók voltak származásához. Helyzeténél fogva soha nem politizált; de mindenki biztosan tudta róla, hogy csak a *Gazette de France*-ot⁷⁸ olvassa, és tudták azt is, hogy az ifjú miniatúrafestő szobájában megtalálhatók az *egyházatyák* összes művei a legújabb kiadásban, amelyet akkoriban jelentetett meg valami buzgó lélek.

Hogy ilyen szépen megalapozta a hírnevét, Féder bízást számíthatott az Akadémián az első megürülő helyre; most már csak rajta múlt, hogy elvegyen egy még mindig vonzó külsejű nőt, aki több mint nyolcvanezer frankos járadékot hozna a házasságba, s akinek legfőljebb azt vethette a szemére, hogy napról napra forróbban szereti. Féder, hihetetlen szerencséjére, fölfedezett valamit, ami nagyon nem volt ingyére: Rosalinde a legutóbbi kiállítása alkalmából több mint négyezer frankot költött újságcikkekre, hogy biztosítsa miniatúra arcképei sikerét. Végül is, mióta Féder maga is belátta, hogy teljesen tehetségtelen, a sikere nőttön-nőtt; ezt nagyon könnyű megmagyarázni. Fédert főképp a női arcképeiért kedvelték, és amióta nem törte magát többé, hogy eltalálja a természetes színeket, szemérmetlenül hízelgett a modelljeinek, nem úgy, mint régebben, amikor mindent elkövetett, hogy eltalálja a természet valódi színárnyalatait.

Féder végeredményben olyan ember volt, akit Párizsban tökfilkónak neveznek; ennek bizonyosságul elegendő megemlítenünk, hogy mindama sikerek ellenére, amelyeket hosszasan taglaltunk az imént, még élvezetekre vágyott. Ennek az a nyitja, hogy úgy látta, nem valami tisztességes dolog arcképet festeni, amikor tudván tudja, hogy rosszul csinálja; erről a *rosszul*-ról érdemes elmélkedni egy kissé: a párizsi arcképfestők háromnegyed része sokkal tehetségesebb volt Fédernél. Féder nevetséges aggályait különösen az növelte, hogy Rosalinde-nek nem vallotta be - pedig egyébként minden gondolatáról hűségesen beszámolt neki - azt a végzetes felfedezést, amelyet Mirbelné asszony arcképeinek köszönhetett.

És körülbelül be is fejeztük Féder helyzetének és jellemének rajzát, ha még hozzátesszük, hogy Boissaux-nénál tett mindennapos látogatásai minden egyéb érzést elnyomtak a lelkében. Míg nem ismerte eléggé az asszonyt, olykor eltűnődött: „Csak nem bolondultam meg, hogy szerelmes legyek?” Ilyenkor rendesen elkerülte Valentine-t; de ha eljött a látogatás szokott órája, nagyon rosszul érezte magát; néha nem is tudott ellenállni a kísértésnek; futott, rohant hozzá, nem tartva meg szavát, de mégis boldogan. Legutoljára, amikor valóban nagyon megijedt, hogy beleszeretett, nyeregbe szállt, és a Valentine-nél teendő látogatás időpontjában Trielben volt, a Szajna partján, tíz mérföldnyire Párizstól.

A viroflay-i jelenet óta minden megváltozott; nem gyanakodhatott képmutatásra, látván Boissaux-né felzaklatott állapotát: nyilvánvaló volt, hogy az asszony halottnak hitte.

E jelenetet követő éjszakán Féder menthetetlenül szerelmes lett. „Ha olyan örülségekre vetemedem ismét - tűnődött -, mint amikor először voltam szerelmes, nagyon kínos lesz az ébredés... ezúttal azonban nem a vagyonom forog majd kockán; maga a szerelem is elegendő, hogy tönkremenjek bele; el fogom érni, hogy Valentine-ben fölébred a vallásosság, és a végén eltilt magától. Ismerem a gyengeségemet; ha nagyon vágyom valakire, olyan leszek, mint a holdkóros; Valentine vallásos, sőt, babonás is; sosem lesz merszem, hogy erőszakoskodjam vele, és esetleg elveszítem a rokonszenvét. Ebben a helyzetben csak magamon vehetek erőt, s ha férfihoz illő bátorságra akarok szert tenni, csak egy menedékem marad: ki kell vetnem magamból a szívemet uraló szenvedélyt.”

---

⁷⁸ *Gazette de France* - Stendhal korának nagy múltú francia kormánylapja.

Fédert nagyon megijesztették ezek a tépelődések, s végül igen erélyes elhatározások születtek benne Valentine ellen. „Ebben az őszinte és fiatal lélekben nem hül ki egyhamar az irántam tanúsított forró érzés, arra meg éppenséggel nem számíthatok - gondolta -, hogy elmúlik a szerelme, ha szenvedést okozok neki. Szerencsére, a télikerti jelenet alatt, ha jól megfontolom, semmi jelét nem adtam szenvedélyes szerelemnek. Egy bájos asszony, ifjúsága virágjában, könnyes arccal a nyakamba borul és megkérdi, szeretem-e! Hol van az a fiatal férfi, aki a helyemben nem csókokkal felelt volna? Mindenesetre a következő pillanatban már helyrebillen az eszem, és megteszem híres kijelentésemet: »Csak azt a nőt vagyok hajlandó szenvedéllyel szeretni, aki egészen az enyém lett.« Most az a fontos, hogy megmaradjak emellett. Ha meggondolatlanságomban megszorítanám a kezét, ha ajkamhoz emelném azt a kedves kezét, végem lenne, és akkor a legrosszabb orvossághoz - például a távolléthez - kellene folyamodnom.”

Fédernek állandóan eszébe kellett idéznie ezt a félelmetes okoskodást, míg tartott első látogatása Valentine-nél, akit körülvettek a varrónői, miközben láthatólag csak a függönynek való vászon kimérésével és levágásával foglalatostkodott. Féder elragadónak találta házi gondjai közepette. Derék német asszony, akit teljesen lekötnek a háziasszonyi teendők. De bármely más tevékenység közben is elragadónak találta volna, s eggyel több oka lett volna rá, hogy forrón szeresse.

„A hallgatás a szerelem jele” - gondolta Féder s ezért nyomban magához ragadta a beszéd fonálát, mielőtt belépett az ebédlőbe Boissaux-néhoz, és aztán nem hallgatott el; olyan témákról fecsegett, amelyek száz mérföldnyire estek a szerelemtől és a gyöngéd érzelmektől. Valentine először boldogan hallgatta ezt a szóáradatot; szertelen képzelete elborzadt, ha arra gondolt, hogy Féder netalántán ott akarja majd folytatni a beszélgetést, ahol abbahagyták a télikerti jelenet után. Éppen ezellen vette magát körül varrónőkkal. Néhány perc múlva megnyugodott; hamarosan túlságosan is nyugodt volt; szomorúan sóhajtott, látván, hogy Féder képzeletét egészen más dolgok foglalkoztatják. Különösen a vidámsága hökkentette meg; őszinte és gyöngéd meglepetéssel nézett rá; elragadó volt. Féder az életét adta volna, ha a karjába szoríthatja, hogy megnyugtassa. A kísértés olyan erős volt, hogy egészen közönséges cselhez kellett folyamodnia: hirtelen az órájára pillantott, és sürgősen búcsút vett, mondván, hogy máris elkésett egy üzleti megbeszélésről. A lépcsőn meg kellett állnia, olyan izgatottan vert a szíve. „Egyszer elárulom magam, az bizonyos” - gondolta, s közben görcsösen fogódzott a korlátba, hogy el ne essék. Valentine tekintete, mely csodálkozást, sőt bánatot árult el, hogy nem lel szerelmet ott, ahol túl sok érzéstől tartott, talán még boldogabbá tette hősünket, mint az előző esti szenvedélyes csókok.

A Boulogne-i Erdő-béli séta ideje volt. Féder lóra ült; de már a Bois bejáratánál nekilovagolt egy hintónak, odább meg majdnem fellökött egy filozófust, aki ezt a helyet szemelte ki az elmélkedésre, és, hogy mindenki lássa, sétálva olvasgatott.

„Túlságosan szórakozott vagyok most a lovagláshoz” - állapította meg Féder, és lassan visszafelé ügetve szigorúan előrszegezte a tekintetét.

NYOLCADIK FEJEZET

Este még inkább érezte, hogy milyen oktalanul viselkedik; az Opera előcsarnokában összehallgatott Delangle-lal, aki ráköszönt. Ijedten összerezsent; a vidéki férfi nem éppen szívhez szóló, vaskos hangja a lelke mélyéig felkavarta. Delangle így szólt:

- Nem néz be a húgomhoz? A páholyában van.

Féder, elhatározása ellenére, elhitette magával, hogy e felszólítás után nem tehet másként, mert feltűnő lenne, ha nem jelenne meg Boissaux-né páholyában. Bement hát a páholyba. Nagy szerencséjére többen is voltak benn; ő olyan hallgató és félszeg volt, hogy rossz volt nézni.

„Ha nem szólok egy szót sem - gondolta -, zavartalanul ábrándozhatok a boldogságomról.” Valamelyik vidéki atyafi, aki nemrégiben érkezett Toulouse-ból, és hallomásból tudta, hogy a férfiak olykor illatszeres üveget tartanak maguknál, beszerzett egy jókora üveget - kisebbfajta palacknak is beillett volna - és megtöltötte ecetsavval. Ahogy belépett a páholyba, lecsavarta az üveg kupakját, valamennyien ájultak az átható ecetszagtól.

- Hogy bírja ezt ki, Féder úr? - kérdezte Valentine. - Hisz maga belebetegszik a szagokba!

Féder semmi okosabbat nem tudott válaszolni, mint: *Hogyne, asszonyom*, és ezt kétszer is elmondta. Legyűrhetetlenül idegenkedett mindenféle szagtól, de ettől az estétől fogva az ecetszag szentség lett számára, és később is, valahányszor megcsapta az orrát, leírhatatlan boldogságot érzett.

Valentine töprengett: „Reggel még olyan beszédes volt, ontotta az úgynevezett tréfás történeteket, estére meg ilyen szótlan lett! Mi játszódik le vajon a szívében?” A válasz nem lehetett kétséges, és az ifjú asszony szerelmesen felsóhajtott: „Szeret.”

Eznap este az előadás teljesen lekötötte Boissaux-né figyelmét; a szerelmes szavak a szívébe hatoltak: „Semmi nem volt hétköznapi, semmi nem volt túlfeszített.” (Schiller.)

Teljes két hónap telt el így. Féder szenvedélyesen szerelmes volt, de semmi módon nem tért el a legszigorúbb rendszabályoktól. Valentine gondolatait azonban Féder minden találkozásuk után egyre jobban lekötötte... Ez az egyszerű és szerény teremtmény most a legképtelenebb dolgokat művelte. Annak idején, amikor Párizsba költöztek, határozott ellenszenvvel hallotta, hogy a pénzemberek feleségei milyen esztelenül költekeznek. Most azonban ő is utánózta a hölgyek szertelenkedéseit. Egy ízben a férje csúnyán összeveszett vele, mert egyetlen délelőtt négy cselédet küldött el Viroflay-ból Párizsba: egy bizonyos ruhát akart elhozni Delisle-né szalonjából, még vacsora előtt.

- Hiszen ma nem is várunk senkit vacsorára!

Boissaux úr nem számította Fédert: az úgyszólván ház barátja, de Valentine egy bizonyos jelből arra következtetett, hogy aznap este eljön. A ruha megérkezett este fél hatkor; Féder azonban nem jelentkezett, Valentine szinte beleőrült. Képtelen volt kitalálni azokat a gondolatokat és azokat a gyakran kegyetlen követeléseket, amelyek oly parancsolóan irányították a viselkedését ennek a szerelmes férfinak, aki sosem vallotta be, hogy szereti őt.

Rosalinde olyan féltékeny volt, mint Othello: néha napokig ki sem nyitotta a száját, néha meg - bármily finom modorú és szelíd természetű volt is - heves szemrehányásokat tett; és a tettei sem maradtak el a szavai mögött. Így például megvesztegette Féder személyzetét, a férfi pedig, hogy elkerülje a perpatvart, elbocsátotta a *groomját*, és kénytelen volt bujkálni az inasa elől. A lovát egy Champs-Élysées-i lócsiszár istállójában helyezte el; de hiába volt ez a sok bosszantó elővigyázatosság, s még ezer hasonló, Rosalinde mindenről tudomást szerzett. Ez a bájos táncosnő világéletében vallásos volt. Ugye senki nem hinné, hogy ilyen tulajdonság rejtőzhet egy táncosnő lelke mélyén? Mióta a féltékenység tanyát vert a szívében, Rosalinde babonás lett; naphosszat a parókián ült, és pénzzel tömte a papokat, a templom javára; beharangozta, hogy megválk a színházról. Fortélyos emberek ugyanis azzal hitegették, hogy utána befogadják egy vallásos együletbe, amelynek csupa előkelő hölgy a tagja. Azt hitte, ily módon ráveheti Fédert, hogy vegye feleségül, még mielőtt maga is vagyont gyűjtene. Zaklatásaival

végképp elüldözte Párizsból. Féder reszketett, hogy Rosalinde egy napon beállít Viroflay-ba és botrányt csap. Ebből pedig Delangle húzna hasznót, mivel amúgy is gyanakszik.

Féder sosem beszélt szerelemről Boissaux-nénak, de tetteivel az örületig fokozta szenvedélyét, jóllehet ez a szenvedély őszinte és kétségbevonhatatlan volt: tervszerűen járt el, de inkább félénkségből, semmint ravasz számításból. Ha ugyanis Boissaux-né szenvedélye megnyilatkozik, akkor hírbe hozza magát, Fédert pedig örökre kitiltják a házból. De attól is reszketett, hogy magára vonja Boissaux-né haragját, s ezért szerette volna rávenni az asszonyt, hogy ő nyilatkozzék meg elsőnek, ami siettetne volna a végső kibontakozást. Mivel képtelen volt bármit is eltitkolni Valentine előtt, bevallotta neki, milyen rettenetesen fél Delangle gyanújától; ez alkalommal különös párbeszédre került sor a huszonkét esztendő, ártatlan lelkű nő, és a huszonöt éves férfi között, aki örülden szerelmes volt belé.

- Mit tegyünk, ha megmondja Boissaux úrnak, hogy csak azért igyekszem annyira megvalósítani becsvágyó ábrándjait, mert örülden szerelmes vagyok a feleségébe? Mit válaszoljunk?

- Elszántan tagadni kell az ilyen bűnös szenvedélynek a lehetőségét is.

- De ha valaki, aki csak valamennyire is járatos a társaságban és a szerelemben, rám néz, rám veti a szemét, azon nyomban kitalálja, hogy szerelmes vagyok. Hogyan tagadhatnék ilyen nyilvánvaló igazságot?

- Tagadni kell körömszakadtáig; hamarosan úgyis alábbhagy ez a bűnös szerelem.

Egy ízben, egy fényes viroflay-i vacsorán, Rachel kisasszony⁷⁹ váratlan sikereiről folyt a társalgás.

- Ebben a lányban leginkább azt szeretem, hogy nem túlozza az érzelmek kifejezését; sőt, a *Cinna* Aemiliájának szerepében szinte azt hinné az ember, hogy olvassa a szövegét; ez csodálatra méltó, kivált, hogy körötte mindenki a túlzásnak hódol. Regényíró, komoly író, poéta, festő, mind túloz, hogy ráfigyeljenek.

Boissaux-nak erre a mondókájára egyetlen vendég sem válaszolt; annyira elütött szokott beszédjétől, hogy mindenki elnémult a meglepetéstől.

Az történt ugyanis, hogy Féder egy irodalmi levelezőt ajánlott a barátjának; egy szegény, kiérdemesült kabaréíró választott ki e célra. Mindennap megérkezett Viroflay-ba a húsz-soros szöveg; benne volt, hogy mit kell mondani az előző este bemutatott darabról, az ipari kiállításról,⁸⁰ a tárlatról, a teknősbéka pusztulásáról,⁸¹ a Sampayo-perről⁸² stb., stb. Boissaux úr beleegyezett, hogy tíz frankot fizet minden levélért; legtöbbjét Féder írta. Az igaz, hogy a mondatok kiríttak kissé a milliomos társalgásából: de akiknek elmondta, úgyis csak nagy fejtörés árán tudták megfejteni. A legmulatságosabb az volt a dologban, hogy Boissaux, aki a levelezés bevezetése óta egy szót sem szólt Fédernek, nem átalált úgy tenni, mintha ő maga itt helyben találná ki azokat a gondolatokat, amelyeket előző nap Féder írt bele abba a jól-rosszul visszakerődzött levélbe.

---

⁷⁹ *Rachel kisasszony* - a híres színésznő először 1838. június 16-án lépett fel Corneille *Cinná*-jának Aemilia-szerepében.

⁸⁰ *az ipari kiállítás* - a kor szenzációja; az elsőt 1834-ben, a másodikat 1839-ben tartották.

⁸¹ *a teknősbéka pusztulása* - a *Moniteur* című lap szerint 1839. április 9-én három óriásteknőst szállítottak Franciaországba. Az egyik azonban már Le Havre-ban kimúlt, s elmért húzáért tolongtak a vásárlók és érdeklődők.

⁸² *a Sampayo-per* - két portugál főnemesi család vagyon- és házasságjogi pere, melynek részben francia földön játszódó regényes (lányszöktetési) bonyodalmai 1838-39-ben nagy port vertek föl Franciaországban.

Ezek az eszmék, amelyekből olykor nem hiányzott a csiszoltság, fura ellentétben álltak a jövőendő főrend szokott modorával. Például, amióta megtollasodott, Boissaux, szokott této-vázását akarván eltitkolni, beszéd közben hirtelen fel-felgyorsította a szavait, majd meg kurta szüneteket iktatott közbe. Furcsán hat egy párizsi szalonban az efféle majomkodás, kivált, ha szokássá válik. Akik csak meghallották ezt a borízű kocsishangot, felkapták a fejüket; azt hitték, valaki vaskos történetet mesél, s a részeg kocsis hangját utánozza.

És Féder, aki pedig rendkívül érzékeny volt még a legmegszokottabb durvaságokra is, ilyen embert próbált meg bevezetni N. úrnak, a kereskedelmi miniszternek a szalonjába. A fiatal-ember, akit a miniszter igen magas állásra: irodájának vezetésére szemelt ki, amikor hivatalba lépett, M. kisasszonynak, a Királyi Zeneakadémia bájos énekesnőjének az unokafivére volt; a miniszter eljárhatott a hölgyhöz, hogy letegye nála kényelmetlen hivatalának gondjait. Ez az államférfi ellentétes és összeegyeztethetetlen érdekeket szeretett volna kibékíteni; minisztériu-mában mindenekelőtt nagy port vert fel a cukorrészvények ügye, amiről a miniszternek halvány sejtelme sem volt. Hol akad Párizsban, és kivált a magas kormányhivatalokban, valaki, aki hajlandó két héten át eredeti ügyiratokat bújni?⁸³

.....
.....

Antal László fordítása

---

⁸³ *ügyiratokat bújni* - itt egy 1855-ös Stendhal-kiadás megjegyzi, hogy a műből elkészült még vagy két kézírásos, de valósággal olvashatatlan oldal.